

Львівський державний університет внутрішніх справ
Фонд Ганса Зайделя

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ
КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ВДОСКОНАЛЕННЯ**

*Тези доповідей та повідомлень учасників
Міжнародної науково-практичної конференції*

12 квітня 2013 р.

Львів
2013

УДК 376+34
ББК 67.4+32.81.+74.58
Д50

Рекомендовано до друку Вченою радою
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 8 від 27 березня 2013 р.)

Упорядники:

І.В. Красницький,

кандидат юридичних наук, доцент

О.В. Турчак,

кандидат історичних наук, доцент

М.В. Апальков

Діяльність підрозділів кримінальної міліції: сучасний стан та перспективи вдосконалення: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 12 квітня 2013 р.). – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 632 с.

У збірнику вміщено стислий виклад доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Діяльність підрозділів кримінальної міліції: сучасний стан та перспективи вдосконалення» (12 квітня 2013 р., Львівський державний університет внутрішніх справ).

Опубліковано в авторській редакції

УДК 376+34
ББК 67.4+32.81.+74.58

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2013

РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ВЗАЄМОДІЯ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Шановні колеги! Уже всьоме у Львівському державному університеті внутрішніх справ проводиться науковий форум із питань удосконалення діяльності підрозділів кримінальної міліції України. Наукове обговорення проблем у цій сфері започатковано ще 2007 року, а саме – зі створення у нашому навчальному закладі факультету кримінальної міліції.

Перша конференція була присвячена розгляду питань удосконалення діяльності підрозділів кримінальної міліції та мала статус регіональної, через декілька років – всеукраїнської, а сьогодні це міжнародна науково-практична конференція. Така якісна зміна статусу науково-практичного заходу зумовлена важливістю й актуальністю питань, що розглядаються в процесі його роботи і визнані значущими в українському суспільстві через низку чинників.

Насамперед в Україні триває активна діяльність щодо реформування органів кримінального судочинства і Міністерства внутрішніх справ зокрема. Тому важливий науковий пошук ефективних шляхів такої реформи, визначення місця оперативних підрозділів ОВС в оновленій правоохоронній системі та їхніх завдань, формування підходів до розмежування повноважень у координованій співпраці з іншими підрозділами органів внутрішніх справ і правоохоронними структурами. У цьому аспекті, крім розробок вітчизняних учених, певний досвід можна набути, спілкуючись із нашими зару-

біжними колегами. Відтак до обговорення питань конференції запрошені не тільки українські науковці й практики, а й представники юридичної науки та правоохоронних органів Німеччини, Республіки Польща, Республіки Молдова, Російської Федерації та Сербської Республіки.

Ще один важливості актуальних питань щодо діяльності сучасних підрозділів кримінальної міліції зумовлений уведенням у дію нового Кримінального процесуального кодексу України. Оцінюючи його розробку і прийняття як вагомий та ефективний крок в упорядкуванні українського законодавства відповідно до європейських стандартів, не можна не констатувати, що, на жаль, не всі норми цього законодавчого акта належно реалізовані, не всі служби та працівники органів внутрішніх справ готові до роботи в умовах дії нового законодавства. З-поміж таких проблем слід виокремити, наприклад, питання:

- взаємоузгодженості Кримінального процесуального кодексу України з іншими законами України, зокрема Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

- правильного тлумачення такої новели кодексу, як негласні слідчі (розшукові) дії;

- нормативного врегулювання процесу затримання особи;

- наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності, якщо недостатньо інформації для внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

- правової природи доручень прокурора та слідчого на проведення оперативно-розшукової діяльності тощо.

Крім цього, одним із напрямів удосконалення діяльності підрозділів кримінальної міліції, на нашу думку, є підвищення професіоналізму співробітників. Така дія-

льність має забезпечуватись у двох аспектах: по-перше, шляхом підвищення ефективності роботи з працівниками, їх перепідготовки та підвищення кваліфікації; по-друге, шляхом якісного підбору та підготовки кадрів для підрозділів кримінальної міліції.

Щодо працівників, то підвищення їх професіоналізму повинно здійснюватися в процесі самовдосконалення (самонавчання) та підвищення кваліфікації. Натомість у підборі та підготовці кадрів для підрозділів кримінальної міліції треба зважати на те, щоби працівником таких підрозділів ставав фахівець, який має: а) відповідний рівень професійних знань; б) належні професійні навички; в) сформовані особистісні якості як правоохоронець.

Окреслені вище проблемні аспекти функціонування одного з найважливіших напрямів правового забезпечення держави і суспільства потребують детального вивчення й конструктивного обговорення з огляду на новітні наукові розробки і тенденції практичної діяльності.

Відтак до участі у конференції запрошені представники ГУМВС (УМВС) в областях України та навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців для підрозділів кримінальної міліції (керівників навчальних закладів, відповідних інститутів і факультетів). Від перших як замовників на підготовку фахівців очікуються пропозиції конкретних вимог щодо необхідних сучасному працівникові підрозділів кримінальної міліції вмій, знань і навичок. Від інших – формування єдиних підходів до виконання основного завдання відомчої вищої освіти, зокрема підготовки випускника, здатного ефективно реалізовувати оперативно-службові завдання з перших днів роботи у практичних підрозділах органів внутрішніх справ.

Для того, щоби структурні підрозділи кримінальної міліції, взаємодіючи, могли успішно боротися з найнебезпечнішими злочинами, і боротьба з кримінальними виявами у суспільних відносинах була ефективною, потрібні чіткі орієнтири та одноставність позицій.

Щиро бажаю учасникам конференції плідного спілкування і творчих здобутків у формуванні нових оптимальних підходів та актуальних механізмів удосконалення діяльності кримінальної міліції.

Михайло Цимбалюк,
*ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
академік АНВО України,
генерал-лейтенант міліції*

Розділ I

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ТА ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Т.А. Авксентьева,

ад'юнкт

*(Днепропетровский государственный
университет внутренних дел)*

К ВОПРОСУ О НЕОБХОДИМОСТИ ИЗУЧЕНИЯ МЕХАНИЗМОВ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СЛЕДСТВЕННЫХ И ОПЕРАТИВНЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ МВД УКРАИНЫ ПРИ ПРОТИВОДЕЙСТВИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ В СФЕРЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК

Одним из мощнейших инструментов государственного регулирования экономики и выполнения социальных задач является система государственных закупок. От налаженного механизма государственных закупок зависит деятельность и развитие почти всех государственных органов, предприятий, учреждений и организаций. Криминализация указанной сферы угрожает не только их экономической безопасности, а и экономической безопасности государства в целом.

Не смотря на то, что действующим Уголовным процессуальным кодексом Украины, который вступил в силу с 20 ноября 2012 года, следователям было предоставлено право на проведение негласных следственных (розыскных) действий, следственными подразделениями еще не выработан эффективный механизм осуществления таких действий. В первую очередь это связано с отсутствием опыта такой деятельности, а также большим объемом работы, связанной с процессуальной деятельностью следователя. Поэтому, сегодня деятельность следователя по выявлению и расследованию преступлений в сфере

государственных закупок тесно связана с деятельностью работников оперативных подразделений. Тем более в случае, который касается выявления таких преступлений, ведь процессуальная деятельность следователя начинается лишь после регистрации информации (заявления) в Едином реестре досудебных расследований, а подавляющее большинство преступлений в этой сфере являются латентными.

Таким образом, эффективность противодействия преступлениям в сфере государственных закупок прямо зависит от качественно организованного взаимодействия между следственными и оперативными подразделениями МВД Украины. Однако сегодня такой слаженной и скоординированной работы между указанными подразделениями ОВД практически нет.

Согласно статистической документации в 2011 году подразделениями ОВД выявлено 1 098 преступлений в сфере государственных закупок, убытки от этих преступлений составляли 1 283 369 000,00 гривен (около 160 421 125 долларов). Из анализа таких данных можно сделать вывод, насколько перспективным для украинской экономики является разработка действенного механизма взаимодействия следственных и оперативных подразделений ОВД во время противодействия преступлениям в сфере государственных закупок.

В Украине к проблемам противодействия преступлениям, связанным с проведением государственных закупок, в своих диссертационных исследованиях обращались В.В. Коряк (2012 г.), В.В. Дараган (2012 г.), В.Р. Сливенко (2013 г.). Некоторые аспекты проблем противодействия правонарушениям в сфере государственных закупок рассматривали С.Н. Балина, І.Л. Близнюк, В.И. Васи́линчук, Т.В. Дученко, В. Г. Емельянов, В.В. Ефимов, С.В. Нагачевский, Ю.И. Пивовар, М.Г. Рыков, О.Б. Сахарова, Л.П. Скалозуб, Д.А. Степанюк и др.

Несмотря на довольно большое количество публикаций, ни один из авторов детально не изучал вопросы взаимодействия следственных и оперативных подразделений ОВД в указанной сфере деятельности. Кроме того, учитывая последние изменения, которые происходят в уголовно-процессуальном и оперативно-розыском законодательстве, вопрос взаимодействия следственных и оперативных подразделений ОВД во время противодействия преступлениям в сфере государственных закупок нуждается в детальном рассмотрении и изучении.

А.В. Баб'як,
*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

КООРДИНАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС ПІД ЧАС ЗАПОБІГАННЯ СТВОРЕННЮ ТА ФУНКЦІОНУВАННЮ КРИМІНАЛЬНИХ РИНКІВ

Досліджуючи діяльність оперативних підрозділів щодо здійснення запобігання такій комплексній злочинній діяльності як кримінальні ринки слушно вести мову про координацію діяльності оперативних підрозділів ОВС. Необхідно відзначити, що ґрунтуючись на тлумаченні термінів «координація» та «взаємодія» у значенні узгодженості, багато авторів вживають їх як синоніми [1, с. 74]. Окремі науковці у своїх дослідженнях послуговуються терміном «координація» взагалі не вживаючи терміна «взаємодія» [2, с. 112]. Інші дослідники вважають, що координація – це діяльність щодо організації взаємодії, що поняттям організації охоплюється поняття взаємодії [3, с. 142].

На нашу думку, між поняттям координація і взаємодія існують істотні відмінності, що не дозволяють розглядати їх як тотожні. Ми повністю солідаризуємось з професором І.В. Арістовою, яка наголошує, що хоча сутність термінів «координація» і «взаємодія» схожа, вони різняться тим, що під час координації одна сторона організовує відносини, а інша – лише виконує умови відносин. При взаємодії обидві сторони зобов'язані організовувати відносини, бо небажання одного з учасників припиняє існування відносин. У кожному конкретному випадку одна чи друга сторона відносин бере на себе функцію організації відносин. При координації перша сторона – організатор – виступає як керуючий компонент системи, тобто є суб'єктом управління, а друга сторона є керованим компонентом, тобто об'єктом управління, якому немає потреби нести організаторський тягар [4, с. 54].

Координація здійснюється спеціально для цього утвореним структурним підрозділом координаційним органом з метою підвищення ефективності реагування системи запобігання у вигляді профілактичних заходів. Взаємодія налагоджується самими суб'єк-

тами запобігання повсякденно у випадку, коли немає потреби залучати до цієї справи можливостей координаційного органу.

Наголосимо, що координація діяльності оперативних підрозділів ОВС щодо запобігання створенню та функціонуванню кримінальних ринків, як і будь-який інший вид управлінської діяльності, виконує відповідні завдання та функції. Фактично завдання та функції є невід'ємними складовими адміністративно-правового механізму її організації та функціонування.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови завдання визначаються як «наперед визначені, заплановані для виконання обсяги роботи, справи і т. ін.; мета до якої прагнуть, те, що хочуть здійснити» [5, с. 378], функції, як «робота кого-, чогонебудь, обов'язок, коло діяльності; призначення роль» [6, с. 1552]. З таким розумінням завдань та функцій у цілому можна погодитися, оскільки завдання спрямовані на виконання мети діяльності, а функції є засобом реалізації завдань.

До завдань координації діяльності оперативних підрозділів ОВС щодо запобігання створенню і функціонуванню кримінальних ринків можна віднести такі:

- визначення та спрямування узгодженого підходу щодо вирішення стратегічних і тактичних завдань спрямованих на мінімізацію кримінальних ринків;

- усунення дублювання, паралелізму в діяльності (особливо у випадках співпадання кримінальних ринків різних товарних груп, зокрема людей та порнографічної продукції протидія яким відповідно до функціональних повноважень здійснюється різними оперативними підрозділами ОВС);

- забезпечення комплексного використання сил та засобів для досягнення загального результату;

- планування та погодження оперативно-розшукових та адміністративно-перевірочних заходів під час отримання та реалізації оперативно-розшукової інформації;

- всебічний аналіз роботи учасників спільної оперативно-розшукової діяльності з метою вивчення та узагальнення практики такої діяльності;

- економія сил та засобів під час здійснення ОРД;

- підготовка та подання до вищих органів управління пропозицій з удосконалення взаємодії служб та підрозділів органів внутрішніх справ щодо запобігання створенню кримінальних ринків;

- вивчення форм, методів співпраці, а також причин порушення встановленого порядку співпраці та умов, що їм сприяють;

- здійснення взаємоконтролю та нагляду за дотриманням порядку та умов виконання попередньо узгоджених заходів;
- узгодження пропозицій щодо внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів, які регулюють правоохоронну діяльність ОВС;
- сприяння з урахуванням світового досвіду розробленню та виконанню міжнародних програм, двосторонніх договорів з питань спільної правоохоронної діяльності;
- удосконалення методичного забезпечення взаємодії;
- підвищення кваліфікації та професійної майстерності учасників сумісних оперативно-розшукових та адміністративно-перевірочних заходів.

Крім перелічених завдань координація діяльності оперативних підрозділів щодо запобігання створенню та функціонуванню кримінальних ринків має відповідні функції, які не знайшли нормативного закріплення, але частково дослідженні науковцями. Необхідно наголосити, що функції координації у контексті нашого дослідження перебувають у прямій кореляційній залежності із функціями ОВС загалом та оперативних підрозділів зокрема.

Повертаючи до питання координації, наголосимо, що більшістю науковців вона розглядається як самостійна функція управління спрямована на безперебійність та безперервність процесу управління. Таким чином, для сучасної теорії управління характерне розуміння координації як однієї з найзагальніших функцій управління, без якої не може відбуватися жоден процес управління і яка є характерною для всіх рівнів управлінської діяльності.

Вважаємо, що координація діяльності оперативних підрозділів ОВС щодо запобігання створенню та функціонуванню кримінальних ринків виконує такі функції:

- аналітичну, до складу якої входить також планування та прогнозування;
- організаційно-адміністративну;
- регулюючу;
- контрольно-наглядову;
- ресурсну.

Отже, під координацією діяльності оперативних підрозділів ОВС щодо запобігання створенню та функціонуванню кримінальних ринків необхідно розуміти об'єктивно зумовлену, постійну та спільну організаційно-тактичну співпрацю з метою реалізації організаційно-управлінських, оперативно-розшукових та адміністративно-перевірочних заходів, що здійснюється під загальним

керівництвом визначеного оперативного підрозділу спрямовану на запобігання створенню та функціонуванню кримінальних ринків.

1. Керженцев П.М. Принципы организации. Избранные произведения / Креженцев П.М. – М.: Экономика, 1968. – 339 с.

2. Мангутов И.С. Организатор и организаторская деятельность / Мангутов И.С., Уманский Л.И. – Л.: ЛГУ, 1975. – 185 с.

3. Научная организация управления в аппаратах милиции / под ред. Ю.М. Козлова. – М.: Юрид. лит., 1975. – 243 с.

4. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: монографія / Арістова І.В.; за заг. ред. Бандурки О.М. – Х.: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 368 с.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с. – С.1552

Р.Ю. Барабаш,

*начальник сектора організації та аналізу
діяльності карного розшуку
управління карного розшуку ГУМВСУ,
підполковник міліції*

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Кримінальна міліція – складова частина міліції України. Правовою основою її функціонування є закони України «Про міліцію», кримінальне й кримінально-процесуальне законодавство, постанова Верховної Ради України «Про стан виконання законів і постанов Верховної Ради України з питань правопорядку і заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю», укази й розпорядження Президента України (зокрема, розпорядження Президента України «Про додаткові заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю та зміцнення правопорядку в Україні» тощо) та постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України, зокрема постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про дозвільну систему».

На виконання вищезазначених нормативно-правових актів МВС видає накази, інструкції, положення, настанови, в яких конк-

ретизовано й актуалізовано питання діяльності кримінальної міліції. З питань, віднесених до їхньої компетенції, відповідні рішення приймають місцеві органи державної виконавчої влади, представницькі органи місцевого самоврядування.

Правовий статус, завдання, функції та структуру кримінальної міліції безпосередньо визначено Положенням про кримінальну міліцію України та шляхом нормативного регулювання функціонування окремих служб, які згідно з чинним законодавством входять до її складу. Наприклад, Положенням про Департамент карного розшуку МВС України, Положенням про Державну службу боротьби з економічною злочинністю, Положенням про кримінальну міліцію у справах неповнолітніх, Наставною по організації та здійсненню органами внутрішніх справ боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, а також іншими нормативними актами.

Основне завдання кримінальної міліції – боротьба зі злочинністю.

Правоохоронна діяльність кримінальної міліції має конфіденційний характер. Певні відомості щодо цієї діяльності віднесено до державної або службової таємниці. Такими, наприклад, є інформаційні системи, використання яких характеризується високим ступенем захисту. Це інформація про нерозкриті злочини, викрадені та вилучені номерні речі, зброю, автомобототранспорт, спеціальні агентські повідомлення та інші дані, що сприяють запобіганню злочинам та їх розкриттю. Підрозділи кримінальної міліції обмінюються офіційною та конфіденційною (оперативно-розшуковою) інформацією з підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю, органами досудового слідства, іншими службами органів внутрішніх справ і правоохоронними структурами України.

Для виконання зазначених завдань і правоохоронних дій кримінальну міліцію наділено такими правами:

- одержувати в установленому законодавством порядку від підприємств, установ і організацій відомості, необхідні для виконання покладених на неї завдань;

- залучати для розробки актуальних проблем боротьби зі злочинністю, проведення консультацій і експертиз вищі навчальні заклади, інші установи, а також учених і висококваліфікованих фахівців;

- співпрацювати в питаннях, віднесених до компетенції кримінальної міліції (апаратів кримінальної міліції МВС, ГУМВС, УМВС, УМВСТ України), з відповідними органами інших держав;

- проводити оперативно-розшукові заходи під час перевірки фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій та окремих осіб;

- здійснювати операції щодо захоплення озброєних злочинців і припинення тяжких злочинів;

- збирати відомості про протиправну діяльність підозрюваних у злочині осіб;

- негласно виявляти та фіксувати сліди тяжких злочинів, документи й інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення таких злочинів.

До кримінальної міліції входять такі основні підрозділи: карного розшуку, служба по боротьбі з економічною злочинністю, підрозділи по боротьбі з незаконним обігом наркотиків, служба кримінальної міліції у справах неповнолітніх.

Підрозділи карного розшуку запобігають, припиняють і розкривають злочини, а також вживають оперативно-розшукових заходів у випадках, передбачених чинним законодавством. Зокрема, вони ведуть боротьбу з груповою та організованою злочинністю; зі злочинністю проти особи; з майновими злочинами; з проституцією, правопорушеннями, пов'язаними з іноземними громадянами; розшукують злочинців і осіб, які безвісти зникли, а також проводять іншу оперативну роботу. Особливу увагу в межах своїх повноважень ці підрозділи зосереджують на організації запобігання та розкритті резонансних і серійних злочинів.

Державну службу по боротьбі з економічною злочинністю покликано своєчасно припиняти злочини в галузі економіки та запобігати їм, здійснювати аналіз і прогнозування криміногенних процесів у економіці й своєчасно інформувати про них органи державної виконавчої влади; виявляти причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень у цій сфері, а також вживати заходів для їх усунення.

Підрозділи по боротьбі з незаконним обігом наркотиків аналізують і оцінюють оперативну обстановку в сфері нелегального обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на території обслуговування, прогнозують тенденції поширення цього явища; виявляють і узагальнюють причини та умови, що сприяють незаконному обігові вказаних засобів, і вживають відповідних заходів для усунення цих причин; здійснюють оперативно-розшукові дії з виявлення та документування осіб, які займаються наркобізнесом або іншою злочинною діяльністю, пов'язаною з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних

речовин і прекурсорів. У взаємодії з іншими державними органами ці підрозділи здійснюють акції щодо припинення контрабанди зазначених засобів і надають допомогу працівникам інших служб органів внутрішніх справ у їх роботі; організують і проводять антинаркотичну пропаганду з використанням засобів масової інформації тощо.

Кримінальна міліція у справах неповнолітніх запобігає правопорушенням неповнолітніх; виявляє, припиняє та розкриває злочини, вчинені ними; розглядає заяви й повідомлення про правопорушення, вчинені неповнолітніми, та здійснює досудову підготовку відповідних матеріалів; виявляє причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень цієї категорією громадян, вживає заходів щодо усунення цих причин; бере участь у правовому вихованні неповнолітніх і виконує інші завдання, передбачені чинним законодавством.

Кримінальна міліція можна сказати відповідає всім сучасним вимогам боротьби зі злочинністю. Являється єдиним мобільним правоохоронним органом, структурні підрозділи якого, взаємодіючи між собою, зможуть ефективно боротися з найнебезпечнішими злочинами.

Таким чином, кримінальна міліція як правоохоронний орган є складовою частиною міліції в системі органів внутрішніх справ України, її діяльність спрямовано на запобігання, припинення, розкриття тяжких злочинів, а також на здійснення оперативно-розшукової діяльності у випадках, передбачених чинним законодавством.

Вся діяльність вищих навчальних закладів МВС має спрямовуватися на підготовку фахівця, який не тільки має певну суму знань і професійні навички, але й характеризується відповідним рівнем сформованості моральних особистісних якостей, що може бути досягнуто лише шляхом послідовної цілеспрямованої виховної роботи.

Специфіка роботи оперативного працівника потребує постійної готовності аналізувати, приймати миттєві рішення, ставати на захист життя, здоров'я та майна громадян, тому необхідно під час занять поряд з суто професійними навичками формувати у слухачів та курсантів моральні та вольові якості, усвідомлення обов'язковості дотримання норм закону. Професійна діяльність оперативних працівників реалізується в середовищі, яке вважається «зоною підвищеного ризику», що поєднано з реальною небезпекою для їхнього життя та здоров'я, а також безпеки для членів їх сімей.

Необхідною умовою досягнення високого рівня професіоналізму є формування в оперативного працівника позитивної мотивації щодо реалізації себе за обраною професією. Наукові дослідження підтверджують, що курсанти відомчих ВНЗ на початку навчання здебільшого позитивно ставляться до майбутньої професії оперативного працівника. Однак у міру глибшого входження у професію зростає невпевненість у правильності зробленого професійного вибору. У цьому контексті важливе місце займає спеціальна підготовка оперативних працівників до дій в екстремальних умовах, і головне, в умовах оперативного ризику. Така підготовка повинна бути систематичною і проводитися протягом усієї службової діяльності.

Одним із найважливіших завдань, на мою думку, є формування та підтримання на достатньому рівні практичної готовності оперативного працівника до забезпечення ним власної безпеки та безпеки громадян.

Вищими навчальними закладами МВС активно використовується така форма взаємодії «теорії і практики» як залучення оперативних працівників, які прибувають на навчання в системі післядипломної освіти, до проведення навчальних занять з курсантами у формі семінарів, круглих столів за напрямками їх діяльності і спеціалізації підготовки. Одним із напрямів залучення практичних працівників до участі в навчальному процесі є проведення таких занять, де з курсантами і слухачами проводить заняття не лише викладач, а й практичний працівник оперативного підрозділу.

Усе ширше в підготовці оперативних працівників використовуються тренінгові технології, зокрема мотиваційні тренінгові програми, що є сучасною формою підвищення професійної компетентності, стимулювання діяльності персоналу.

Як мені відомо навчальні заклади МВС активно співпрацюють з такими авторитетними міжнародними неурядовими організаціями, як Асоціація вищих навчальних закладів МВС/поліції держав-учасниць СНД, Асоціація поліцейських європейських коледжів.

Основні положення Болонської декларації активно адаптуються до специфіки відомчої освіти МВС, у тому числі для підготовки фахівців оперативних підрозділів ДСБЕЗ, БНОН, у сфері протидії кіберзлочинності.

На мою думку потребує удосконалення також порядок відбору кандидатів на службу в оперативні підрозділи та підготовки

фахівців з належним рівнем професійних знань, умінням правильно діяти в екстремальних ситуаціях та відповідними моральними якостями. З метою поліпшення психологічної готовності оперативних працівників до безпосередньої протидії злочинцям, у тому числі при впровадженні в злочинне середовище та проведенні в ньому оперативної роботи необхідно запровадити в навчальний процес ВНЗ психотренінгові комплекси, які передбачають проведення занять по формуванню комунікативних і організаторських здібностей, оптимізації процесу адаптації, саморегуляції, психо-емоційного відновлення і здорового способу життя.

Отже, проблеми підготовки фахівців для оперативних підрозділів органів внутрішніх справ потребують подальшого вирішення на законодавчому, організаційному, навчально-методичному та матеріально-технічному рівнях.

Д.В. Безруков,

*оперуповноважений відділу карного розшуку
ДМУ ГУМВС України в Донецькій області,
здобувач кафедри спеціальної техніки, інформатики
та інформаційних технологій
(Донецький юридичний інститут МВС України)*

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАХОДІВ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ ДЛЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Постановка проблеми. Широкого розмаху набула організована злочинна діяльність, чітко визначилося корисливо-насильницьке спрямування злочинних проявів, посилилась їх жорстокість та агресивний характер. Спостерігається масштабне розповсюдження та зростання кваліфікованих видів злочинів з використанням найсучасніших технічних засобів. За останні роки (починаючи з 2007 року) злочини проти власності зросли майже на 57%. Все це потребує посилення ініціативи органів внутрішніх справ та безпосередньо підрозділів карного розшуку щодо впровадження нових форм і методів роботи, вирішення проблем в оперативно-службовій діяльності. В цих умовах найбільш актуальним стає використання оперативно-технічних заходів. Але з прийнят-

тям нового Кримінального процесуального кодексу України [1] потребують розв'язання питання щодо використання оперативно-технічних заходів (далі ОТЗ) для протидії злочинам проти власності.

Аналіз публікацій. Питанням застосування оперативно-технічних заходів у протидії злочинам присвятили свої наукові праці К.В. Антонов, П.П. Артеменко, А.Д. Безруков, П.Д. Біленчук, Л.І. Громовенко, В.І. Декшне, П.О. Єрмаков, Ю.Ф. Жаріков, В.П. Захаров, О.В. Золотар, І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондрат'єв, Д.Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, В.Л. Ортинський, С.С. Паламарчук, П.П. Михайленко, М.В. Салтевський, В.П. Сапальов, О.П. Снігер'єв, І.Ф. Харабєрюш, І.Р. Шинкаренко та інші, але їх проведенню в умовах нового Кримінального процесуального кодексу України увага практично не приділялась.

Формулювання мети. У ст. 41 КПК України оперативним підрозділам органів внутрішніх справ дано право здійснювати негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого або прокурора. Розглянемо як це положення та інші новели Кримінального процесуального закону впливають на проведення ОТЗ та можливість їх удосконалення.

Основні положення. Ми вважаємо, що важливим етапом у правовому забезпеченні оперативно-розшукової діяльності та визначенні механізму використання у доказуванні матеріалів, одержаних завдяки проведенню негласним слідчим (розшуковим) діям є визначення у ст. 99 КПК України, що матеріали, в яких *зафіксовані* фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та названої статті КПК, є *документами* та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази (ст. 256 КПК України). *Документом* є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків (наприклад, протокол, *звуку, зображення* (матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації) тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставини, що встановлюються під час кримінального провадження [1, ч. 1 ст. 99].

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» у ст. 8 передбачає, що оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності при наявності підстав надається право: негласно виявляти та *фіксувати* сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що

можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержувати розвідувальну інформацію, у тому числі шляхом проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; здійснювати оперативно-розшукові заходи згідно з положеннями статей 260–265, 268–270, 272 КПК України тощо [2, ст. 8].

Аналіз глави 21 КПК України та нової редакції ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» дає нам підстави стверджувати, що «негласні слідчі (розшукові) дії», які визначені у статтях 260–265, 268–270, 272 КПК України, є в той же час «оперативно-розшуковими заходами», які можуть проводитись оперативним підрозділам органів внутрішніх справ (ст. 41 КПК України). Тим самим, ми бачимо, що набуває розвитку процесуалізація оперативно-розшукової діяльності за рахунок розширення кола суб'єктів оперативно-розшукової діяльності (прокурор, слідчий) [1, п. 4 ч. 2. ст. 36, п. 2 ч. 2 ст. 40] та введення глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» у Кримінальному процесуальному кодексі України.

Крім того, до негласних слідчих (розшукових) дій, при проведенні яких використовуються технічні засоби негласного отримання інформації, ми вважаємо, відносяться: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267). Таким чином, ми стверджуємо, ці дії також мають певне відношення до оперативно-технічних заходів, які можуть використовуватись підрозділами карного розшуку з метою протидії злочинам проти власності.

В розвинених країнах використовуються системи технічних засобів забезпечення оперативно-розшукових заходів (CAI-EA, ETSI, COP3) [3], в яких більшість оперативно-технічних заходів, перерахованих вище, автоматизована. Використання таких систем, безсумнівно, є перспективним і повинно бути впровадженим в Україні.

Однак, це потребує певного удосконалення процесу отримання дозволу на проведення ОТЗ. Для належної організації застосування системи оперативно-розшукових заходів при знятті інформації з телекомунікаційних мереж важливими є норми ст. 162

КПК України. Положення цієї статті до охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, відносять інформацію, яка знаходиться у операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо (п. 7) і персональні дані особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних (п. 8).

Отримати таку інформацію можна, застосовуючи процедури передбачені гл. 15 (Тимчасовий доступ до речей і документів) КПК України, яка дуже громіздка і стоїть на заваді швидкому розслідуванню кримінального правопорушення та суперечать правовим нормам, чинним у державах Євросоюзу. Так, відомості про споживача та надані телекомунікаційні послуги у відповідності до Резолюції Ради Європи «Про оперативні запити правоохоронних органів стосовно громадських телекомунікаційних мереж та послуг» від 20 червня 2001 року повинні надаватись в реальному часі або якнайшвидше після закінчення зв'язку [4, pp. 1, 2]. *Тому, ми вважаємо, для оперативного отримання зазначених вище відомостей необхідно запровадити механізм автоматизованого надання дозвільних документів отримання такої інформації та її доступу.*

Висновок. З впровадженням системи технічних засобів забезпечення оперативно-розшукових заходів та автоматизації процесу отримання дозволів на їх проведення значно покращиться стан з розкриття підрозділами карного розшуку злочинам проти власності. Особливо це стосується злочинів, пов'язаних з використанням засобів телекомунікації.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Голос України від 19.05.2012. – К., 2012. – № 90–91.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18 лют. 1992 р., №2135-X11 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 304.

3. Нестеренко М.П. Перехоплення інформації з телекомунікації (правові та технічні аспекти) / М.П. Нестеренко, В.А. Литвинов // Науковий вісник національного університету внутрішніх справ. – К.: КНУВС, 2007. – № 2. – Ч. 2. – С. 64–74.

4. Рекомендацій № R (87) 15 Комітету Міністрів Ради Європи для держав-членів регулювання використання персональних даних у діяльності поліції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zpd.gov.ua/R/indexResources.html>.

В.О. Біляєв,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативного-розшукової діяльності
(Донецький юридичний інститут МВС України)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСТАВ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ ГОТУЮТЬ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ

Постановка проблеми. З набуттям чинності Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) суттєво змінилися положення законодавства, яке регламентує оперативно-розшукову діяльність підрозділів кримінальної міліції ОВС України. Суттєві зміни торкнулись правових підстав для здійснення оперативно-розшукової діяльності. Так згідно з чинною редакцією Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів про злочини вчинені невстановленими особами не є підставою для здійснення ОРД. Означені законодавчі новації значно звужують завдання ОРД, адже виключається можливість здійснення комплексної системи оперативно-розшукових заходів щодо осіб, які обґрунтовано підозрюються у вчиненні злочину з метою його розкриття.

Аналіз основних публікацій. Комплексна система оперативно-розшукових заходів в відношенні осіб, які обґрунтовано підозрюються у підготовці та вчиненні злочинів в теорії ОРД визначається як оперативна розробка. Актуальні питання діяльності оперативних підрозділів у формі оперативної розробки комплексно розглядалися в працях К.В. Антонова, О.Ф. Долженкова, В.П. Євтушка, В.П. Захарова, Д.Й. Никифорчука, В.Л. Ортинського, О.П. Снігерьова, М.О. Сергатого та інших українських науковців [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8]. Проте, положення чинного законодавства визначають необхідність перегляду та уточнення сформульованих в оперативно-розшуковій науці понять, положень та висновків. Потребують додаткового з'ясування питання визначення підстав для початку оперативної розробки.

Метою розгляду піднятих питань є з'ясування сучасних проблем пов'язаних з обґрунтуванням підстав для початку оперативної розробки у відношенні осіб, які готують вчинення злочину.

Виклад основних положень дослідження. Розглядаючи означені проблеми, потрібно, перш за все, зазначити на відсутності законодавчого визначення поняття оперативної розробки. Між тим, в теорії ОРД оперативна розробка є одним з ключових понять, а її основні аспекти достатньо повно вивчені. У спеціальній літературі оперативна розробка розглядається як комплексна система оперативно-розшукових заходів, що здійснюються оперативними підрозділами ОВС у межах заведених оперативно-розшукових справ, відносно окремих осіб (груп), які обґрунтовано підозрюються у підготованні або вчиненні злочинів для їх попередження або розкриття, а також відносно осіб, які переховуються від слідства, суду або відбування кримінального покарання, для їх розшуку та затримання, а також для встановлення місця перебування безвісно зниклих осіб, якщо іншим шляхом досягти потрібних результатів неможливо або надто важко [9, с. 715–716]. Проте визначені вище положення потребують, на наш погляд, суттєвих уточнень, враховуючи, в тому числі, й нормативно-правові вимоги чинного законодавства.

По перше, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 6 закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закон), підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність, зокрема, достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів та засобів, про: 1) злочини, що готуються; 2) осіб, які готують вчинення злочину. Відповідно до цього оперативна розробка не може здійснюватись у відношенні осіб відносно яких надійшла достовірна інформація про вчинення ними злочину. До того ж розкриття злочинів не міститься серед переліку обов'язків оперативних підрозділів. Тому оперативна розробка (за винятком розшукової роботи) може здійснюватись виключно з метою: 1) виявлення факту вчиненого злочину; 2) запобігання злочинам, що разом передбачає діяльність спрямовану на профілактику, попередження та припинення злочинних дій.

По друге, ми вважаємо, що формулювання «обґрунтовано підозрюються у підготованні або вчиненні злочинів», що визначає основну ознаку осіб у відношенні яких проводиться оперативна розробка є не зовсім вірним у правовому сенсі, хоча й має певне правове закріплення у ч. 3 ст. 9 Закону, де зазначено, що на особу, яка підозрюється в підготовці до вчинення злочину, ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа. В той же час, чинне законодавство не передбачає можливості набуття особою умовного статусу підозрюваного під час здійснення у відношенні неї опе-

ративно-розшукових заходів, адже законодавство не містить будь-яких правових положень щодо цього. Таким чином, на сьогодні відсутні правові підстави вважати особу, яка розроблюється за оперативно-розшуковою справою обґрунтовано підозрюваною у підготовці та вчиненні злочину через відсутність законодавчого закріплення об'єктивних даних, що мали б визначати такий її правовий статус в оперативно-розшуковому процесі. У зв'язку з цим, ч. 3 ст. 9 Закону потребує, відповідної зміни на більш коректне та в правовому відношенні вірне формулювання. При цьому, як ми вважаємо, потрібно відштовхуватись від формулювання, що міститься в п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону. Тому частину 3 ст. 9 Закону доцільно викласти у наступній редакції: «На особу, щодо якої в установленому законом порядку отримано достатньо інформації про підготовку до вчинення нею злочину, а також на особу, яка переховується від органів досудового розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, безвісти зникла, ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа». Втім такий підхід також повністю не вирішує проблему обґрунтованості даних, що є підставою для проведення оперативної розробки у відношенні особи та недопустимості тимчасового обмеження основних конституційних прав людини внаслідок необґрунтованого здійснення оперативно-розшукових заходів. На нашу думку, з набуттям чинності новим законодавством означені проблеми ще більше ускладнюються. Адже раніше (в умовах законодавства, що діяло до набуття чинності новим КПК), необхідність початку оперативної розробки відносно осіб які «підозрювались» у вчиненні злочинів визначалась, переважно, обставинами оперативно-тактичної ситуації яка мала місце в результаті отримання та перевірки первинної інформації. Серед них найбільш поширеними (за винятком ситуацій початку оперативної розробки після порушення кримінальної справи) визначалися наступні [9, с. 716]:

1. Отримані дані свідчили про готування або вчинення злочину особою або групою осіб, проте був невідомий характер злочинної діяльності, як конкретно готується та за яких обставин було вчинено злочин. Необхідність оперативної розробки в цьому разі була пов'язана з потребою доповнення первинної інформації конкретними даними про обставини злочину, встановлення конкретних фактів злочинних дій розроблюваних осіб, тобто даними про об'єктивну сторону злочину;

2. Оперативна інформація беззаперечно свідчила про діяльність злочинного угруповання, але були відомі лише один або

декілька його учасників. При цьому під час розробки потрібно було зібрати достовірні дані про всіх учасників ОЗГ, встановити роль кожного з них у злочинній діяльності, тобто зафіксувати фактичні дані, що відображають суб'єктивну сторону злочину.

Як бачимо, мова йде, переважно, про обставини при яких первинні дані вже свідчать про факт вчиненого злочину. При цьому оперативна інформація про це має характер певної однозначності та сталості, адже, якщо в дійсності мав місце певний факт злочинних дій, злочинець вже не міг якимось чином ретроспективно вплинути на ситуацію з точки зору вимог кримінального законодавства щодо вирішення питання про встановлення складу злочину в його діях. Зрештою, практика діяльності, зокрема, підрозділів карного розшуку та боротьби з організованою злочинністю свідчить про переважну більшість справ оперативної розробки у відношенні осіб, первинна інформація щодо яких свідчила про причетність їх до факту вчинення злочинних дій. В той же час, випадки реалізації матеріалів розробки, виключно, за інформацією про підготовку злочину на стадії його припинення в діяльності таких підрозділів мали місце лише в поодиноких випадках.

Тому суттєвою проблемою, що постає в нових правових умовах є визначення обґрунтованості даних, що свідчать про підготовку особи до вчинення злочину. Потрібно також враховувати, що достовірну оперативну інформацію про такі факти надто складно отримати та перевірити з практичної точки зору. При цьому можливі випадки заведення оперативно-розшукової справи відносно осіб, які, наприклад, висловили певні необґрунтовані наміри у нетверезому стані, чи в стані психічного розладу. Логічним наслідком може бути необґрунтоване обмеження прав людини при подальшому проведенні оперативно-розшукових заходів в відношенні такої особи. Зазначена проблема має бути вирішена шляхом нормативного закріплення переліку об'єктивних підстав для початку оперативної розробки.

Висновки. Процес сучасного реформування діяльності підрозділів кримінальної міліції свідчить про суттєві труднощі практичного втілення положень чинного законодавства. Важливою проблемою, що потребує сьогодні вирішення є повноцінне нормативно-правове забезпечення можливості використання оперативної розробки як важливого інституту оперативно-розшукової діяльності. Її вирішення потребує додаткових нормотворчих заходів із застосуванням комплексного підходу, в основу якого мають бути покладені сучасні досягнення опера-

тивно-розшукової науки та враховані недоліки процесу впровадження нового законодавства.

1. Антонов К.В. Державно-правове забезпечення економічної безпеки України від злочинних посягань: теоретичні і організаційно-тактичні засади діяльності підрозділів ДСБЕЗ: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / К.В. Антонов. – К., 2006. – 31 с.

2. Долженков О.Ф. Теоретичні проблеми становлення політики протидії створенню інфраструктури злочинного світу засобами ОРД ОВС: дис. ... доктора юрид. наук: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / О.Ф. Долженков. – Х., 2002. – 445 с.

3. Євтушок В.П. Правові та організаційні засади оперативно-розшукової тактики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / В.П. Євтушок, 1999. – 18 с.

4. Захаров В.П. Правові, організаційні та технологічні засади інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В.П. Захаров. – Київ: НАСБ України, 2011. – 44 с.

5. Никифорчук Д.Й. Теоретичні та організаційно-тактичні засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; оперативно-розыскная деятельность». – К., 2010. – 36 с.

6. Ортинський В.Л. Теоретичні основи, правові та організаційні проблеми протидії нелегальній економіці засобами оперативно-розшукової діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / В.Л. Ортинський – Х., 2004. – 36 с.

7. Снігерьев О.П. Діяльність органів внутрішніх справ на залізничному транспорті щодо боротьби з організованими злочинними групами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес; криміналістика; судова експертиза» / О.П. Снігерьев. – Х., 1996. – 34 с.

8. Сергатий М.О. Основи оперативної розробки організованих груп, що займаються незаконним обігом наркотиків: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / М.О. Сергатий. – Х.: НУВС, 2002. – 298 с.

9. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: Загальна частина: Підручник / за ред. С.П. Черних, М.П. Водька, О.Ф. Долженкова. – К.: відділ редакційно-видавничої діяльності Міністерства ДНДІ МВС України, 2012. – 884 с.

О.О. Біяк,
*дільничний інспектор міліції Сихівського РВ ЛМУ
ГУМВС України у Львівській області,
здобувач кафедри адміністративного права
та процесу, фінансового та інформаційного права
(Львівський університет бізнесу і права)*

КРИМІНАЛЬНА МІЛІЦІЯ В СПРАВАХ ДІТЕЙ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'І

Низький соціально-економічний рівень життя населення України, кризові тенденції й соціальні негаразди сьогодення є тими основними причинами, що негативно позначаються на всіх верствах населення країни, і перш за все, на сім'ї – першій та основній ланці ланцюга, що будує суспільство. На соціально-негативному фоні у сфері сімейних відносин розвиваються і прогресують такі негативні явища, як зловживання алкоголем та конфліктні, насильницькі прояви до членів сім'ї, які найчастіше завершуються застосуванням фізичної сили.

На жаль, малолітні діти та неповнолітні стають не просто свідками сімейного насильства, а є завжди жертвами, які не можуть самостійно протистояти цьому негативному явищу внаслідок власної незахищеності ні з психологічної, ні з медичної, ні з правової, ні з матеріальної точки зору.

Саме тому проблема захисту жертв насильства шляхом активної та продуктивної протидії «переростає» з особистої проблеми окремої родини у проблему, яка розглядається на державному рівні і визнається одним із пріоритетних завдань кожною правовою соціальною державою, що гарантує право на життя, здоров'я, особистий розвиток людини і громадянина.

Одним з шляхів протидії насильству в сім'ї на державному рівні є створення системи державних та соціальних органів, основним завданням яких є забезпечення та охорона особистих прав та свобод осіб, в першу чергу дітей, які потерпають від сімейного насильства. Таким чином, у вітчизняному правовому полі функціонують державні органи та установи, що здійснюють попередження насильства в сім'ї відповідно до наданих їм державою повноважень, правовий статус яких регламентований на законодавчому рівні.

Науковці, що досліджуватимуть систему суб'єктів протидії насильству в сім'ї, умовно поділяють їх на такі, що:

– зобов'язані здійснювати заходи з попередження насильства в сім'ї;

– не зобов'язані, але можуть сприяти попередженню насильства в сім'ї [1, с. 26].

До таких органів, що зобов'язуються державою здійснювати заходи з попередження насильства в сім'ї в межах наданих повноважень є, згідно з статтею 3 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», відповідні підрозділи органів внутрішніх справ, тобто служба дільничних інспекторів міліції та відділи (відділення, сектори) кримінальної міліції в справах дітей [2]. Саме тому, безпосередню участь у виявленні, профілактиці та попередженню насильства в сім'ях, де є неповнолітні діти, беруть працівники кримінальної міліції в справах дітей. Тобто, повноваження кримінальної міліції у справах дітей поширюються лише на випадки, коли жертва насильства в сім'ї або особа, стосовно якої існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, а також особа, яка вчинила насильство в сім'ї, не досягли 18-річного віку.

Наказом МВС України від 15.02.2013 № 152 «Про зміни в структурі підпорядкування підрозділів кримінальної міліції у справах дітей у (ГУ) УМВС та їх територіальних підрозділів» [3] підрозділи кримінальної міліції в справах дітей підпорядковуватимуться блоку міліції громадської безпеки. Таким чином, законодавством України визначатимуться два основних напрямки оперативно-службової діяльності кримінальної міліції в справах дітей, що полягатимуть, поперше, у боротьбі зі злочинністю дітей (неповнолітніх) та профілактиці правопорушень, вчинених дітьми, а по-друге, профілактиці правопорушень, вчинених по відношенню до дітей.

Як суб'єкт протидії насильству в сім'ї, служба кримінальна міліції в справах дітей в межах своїх повноважень не лише виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню насильства в сім'ї, а й вживає усіх заходів щодо їх усунення. Саме для забезпечення виконання кримінальною міліцією в справах дітей профілактичних функцій у сфері попередження насильства в сім'ї, Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» [1], Інструкцією щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів щодо попередження насильства в сім'ї [4] та іншими нормативно-правовими актами регламентуються обсяг наданих підрозділу повноважень.

Проте, якщо взяти до уваги той факт, що відповідно до наказу МВС України від 15.02.2013 № 152 підрозділ кримінальної міліції здійснюватиме свої функціональні обов'язки в підпорядкуванні блоку міліції громадської безпеки, основними завданнями

якого є профілактика та попередження вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень, функції кримінальної міліції у справах дітей щодо попередження правопорушень, зокрема щодо попередження вчинення насильства в сім'ї, мають більше декларативний характер.

Обмеженість обсягу повноважень підрозділів кримінальної міліції у справах дітей, недосконалість адміністративно-правової регламентації форм і методів їх діяльності щодо попередження сімейного насильства, вимагає пошуку більш ефективних правових механізмів реалізації їх правосуб'єктності у зазначеній сфері адміністративних правовідносин, що обумовлює актуальність та практичне значення обраної нами теми.

Дослідження світових правових механізмів профілактики та попередження родинного насильства дозволяє нам зробити висновки про необхідність регламентації на законодавчому рівні більшого обсягу саме «превентивних» повноважень працівників підрозділів кримінальної міліції в справах дітей, що дасть можливість своєчасно виявляти в сім'ях з неповнолітніми дітьми факти вчинення насильства щодо них або реальної загрози його вчинення, з боку інших членів сім'ї.

Також, заслуговують на увагу пропозиції науковців [5] щодо запровадження в діяльність державних органів – суб'єктів протидії насильству в сім'ї європейських відновних практик: проведення сімейних нарад (конференцій) як ефективного механізму протидії сімейному насильству, шляхом впливу на причини та умови виникнення цього суспільно негативного явища з метою запобігання його подальших проявів. Зрозуміло, проведення таких сімейних нарад зобов'язує працівників міліції проводити бесіди та інші форми профілактичної роботи з родичами, сусідами, педагогами навчальних закладів, де навчається дитина, та іншими особами, з метою отримання вичерпної інформації для прийняття об'єктивного рішення.

Так як діяльність підрозділів кримінальної міліції в справах дітей в сфері протидії та попередження насильства в сім'ї має комплексний характер і включає в себе заходи правоохоронного та соціально-економічного характеру, слід віднести до їхньої компетенції також і заходи педагогічного та психолого-корекційного характеру, тим більше, що вказані підрозділи наділені можливістю застосовувати заходи примусу до осіб, які вже вчинили прояви насильства [6, с. 76].

З метою реалізації профілактичної функції у сфері протидії насильству в сім'ї підрозділами кримінальної міліції в справах дітей, державою мають бути чітко прописані завдання, функції та

обсяги їх повноважень щодо соціально-правового захисту дітей, запобігання бездоглядності та правопорушенням серед них; забезпечення соціально-психологічної реабілітації найбільш уразливих категорій дітей; ініціювання перед центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування пропозицій щодо створення спеціальних центрів для жертв; організації оздоровлення та відпочинку дітей – жертв насильства в сім'ї; налагодження співпраці з педагогами, з соціальними працівниками та психологами, в першу чергу, шкільних навчальних закладів (шкіл, ліцеїв, технікумів, коледжів тощо) з метою отримання інформації щодо «проблемних» сімей, де вчиняється насильство в сім'ї, а також сімей, де існує реальна загроза його вчинення, не тільки для подальшого реагування на зазначені факти, але й здійснення соціально-психологічного супроводу таких сімей.

Таким чином, проблема удосконалення регламентації правосуб'єктності МВС України, підрозділів кримінальної міліції у справах дітей зокрема, форм та методів здійснення ними профілактичної діяльності як одного з основних суб'єктів протидії сімейному насильству в Україні, має як теоретичне, так і практичне значення для усієї системи державних, соціальних та громадських суб'єктів у сфері протидії насильству в сім'ї. Тільки пошуки та запровадження в їх діяльності ефективних методик шляхом удосконалення їх законодавчої правосуб'єктності дасть можливість регулювати загально державну проблему протидії насильству в сім'ї.

1. Ковальова О.В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ковальова Олена Володимирівна. – Х., 2008. – 238 с.

2. Про попередження насильства в сім'ї [Електронний ресурс]: Закон України від 15.11.2001 № 2789-III / Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2789-14>.

3. Про зміни в структурі підпорядкування підрозділів кримінальної міліції у справах дітей у (ГУ)УМВС та їх територіальних підрозділів: наказ МВС України від 15.02.2013 № 152. Відомчий ресурс.

4. Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї [Електронний ресурс]: наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та МВС України від 07.09.2009 № 3131/386. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0917-09>.

5. Дроздова І.В. Застосування відновних практик в профілактиці насильства в сім'ї / І.В. Дроздова // Актуальні проблеми нормативно-

правового забезпечення діяльності та професійної підготовки працівників правоохоронних органів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 55-річчю інституту (15–16 квітня 2011 року, м.Івано-Франківськ). – Ч. II. – Івано-Франківськ: «Типовіт», 2011. –С. 28–29.

6. Джафарова О.В. Огляд законодавства щодо попередження насильства в сім'ї / О.В. Джафарова // Взаємодія ОВС та громадських організацій щодо протидії насильству в сім'ї (м. Ів.-Франківськ, 26.02.2010 р.). – Ів.-Франківськ, 2010. – С. 71–78.

Р.І. Благута,

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри кримінального процесу
та криміналістики,
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

І.В. Красницький,

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник факультету з підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ

Відповідно до вимог засади публічності ст. 25 КПК України прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила [1].

Ця вимога деталізується через перелік обставинами, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні: серед яких 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопору-

шенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

При цьому законодавець визначив суть процесу доказування через його елементи: збирання, перевірка та оцінка доказів які спрямовані на встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Логічним продовження законодавчого механізму виконання завдань кримінального провадження є регламентація практичної реалізації процедури доказування через застосування відповідного інструментарію. Таким відповідно до КПК України вбачається застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення процесуальних дій зокрема їх новоутворення – негласних слідчих (розшукових) дій (далі НСРД): глава 21 КПК України.

Загалом погоджуємось з позицією професора Є.Д. Скулиша про те, що уведення до системи досудового розслідування негласних слідчих (розшукових) дій є надзвичайно прогресивним кроком законодавця, що направлений на її удосконалення [2]. Використання можливостей оперативно-розшукової діяльності не лише у процесі виявлення й припинення, а також у процесі провадження за фактами вчинення злочину для збору фактичних даних завжди визначалось як актуальне, однак доволі проблемне з точки зору дотримання кримінально-процесуальної форми питання.

Однак об'єктивним буде окреслити ряд дискусійних теоретичних положень без вирішення яких якісне проведення НСРД та отримання фактичних даних ставить під загрозу можливість їх використання.

По-перше, вказана законодавче «ноу-хау» по суті ставить знак рівності між процесуальною діяльністю органів досудового розслідування, що здійснюється в наслідок вчинення кримінального правопорушення та початку провадження за фактом його виявлення та оперативно-розшуковою діяльністю завданням якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України. (ст. 1) [3], З цього випливає, що ОРД не використання для встановлення наявності чи відсутності фактів

та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (ст. 84) [1].

По-друге: така конструкція фактично суперечить меті слідчих (розшукових) дій (ч. 1, ст. 223) отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [1]. І якщо НСРД, що проведенні в межах контрактного кримінального провадження можуть слугувати визначеній меті слідчих (розшукових) дій, то законодавчі конструкції щодо прав підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність (ст. 8 Закону) з посиланням на норми глави 21 КПК слід визнати явно не вдалим компонентом законодавчих актів, які регламентують та регулюють споріднені, однак різні правовідносини.

В.О. Глушков досліджуючи проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність ще до вступу КПК 2012 року в силу, справедливо визначив, що окремі норми двох взаємопов'язаних нормативних актів, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК, які регламентують діяльність суб'єктів ОРД та досудового слідства, замість кореспондуючих та взаємодоповнюючих норм містять багато відверто дублюючих положень [4].

По-третє: з огляду на спорідненість НСРД та ОРД є підстави констатувати, що органи досудового розслідування набувають повноважень: самостійно не лише ініціювати, але й фактично проводити оперативно-розшукові заходи, хоча такими повноваженнями відповідно до ст. 40 КПК вони не наділені. Черков В.О., Чистолінов О.М. вказують «навіть такий стислий, майже на слух, аналіз ознак запропонованих негласних слідчих (розшукових) дій дозволяє дійти висновку про їх практично повну тотожність з оперативно-розшуковими заходами, які здійснюються вповноваженими оперативними підрозділами. Основна та майже єдина відмінність полягає у суб'єкті – слідчий або оперативний підрозділ, та, відповідно, це слідча дія або оперативно-розшуковий захід» [5].

З цього приводу логічно постає ряд питань: для чого дублювати повноваження якими наділені оперативні підрозділи та органи розслідування, що по суті виконують різні процесуальні функції, яка мета позбавлення права ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій з боку оперативних підрозділів, і наскільки потрібна чи ефективна така взаємодія слідчого з оперативними підрозділами з огляду на те, що більшість науковців визначають її як узгоджену за цілями, місцем і часом діяльність як слідчого, так і

оперативних підрозділів, що забезпечують ефективне розміщення сил, комплексне використання методів і засобів [6, с. 677].

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.

2. Скулиш Є.Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за кримінальним процесуальним кодексом України // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2012. – Випуск 618. Правознавство. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vnapu/2012_2/03Skuli.pdf.

3. Про оперативно-розшукову діяльність // Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

4. Глушков В.Г. Актуалізація проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність // Вісник Вищої ради юстиції. – № 2 (6). – 2011. – 43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Vvryu/2011_2/DOC/11gvoosa.pdf.

5. Черков В.О. До питання про співвідношення оперативно - розшукової діяльності й негласних слідчих (розшукових) дій за проектом нового КПК України / В.О. Черков, О.М. Чистолінов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.corp-iguvd.lg.ua/d120106.html>.

6. Курс криміналістики. Общая часть / отв. ред. В.Е. Корноухов. – М.: Юрист, 2000. – 784 с.

С.А. Буткевич,
*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
начальник Кримського факультету
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)*

РОЛЬ І МІСЦЕ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ У БОРОТЬБІ З ВИКОРИСТАННЯМ КОШТІВ, ЗДОБУТИХ ВІД НАРКОБІЗНЕСУ

Наркоманія завдає значної шкоди не тільки здоров'ю населення та генофонду нації, але також є реальною загрозою національній безпеці будь-якої держави. Саме тому у Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» до чинників, що загрожують глобальній міжнародній стабільності та негативно позначаються на безпековому середовищі України, віднесені поширення наркоторгівлі та зростання наркоманії, а також

злочинів, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму [1].

Загальновідомо, що в усьому світі споконвічним першоджерелом надприбутків, одержаних злочинним шляхом, був і дотепер залишається наркобізнес. При цьому виробництво, виготовлення, зберігання, транспортування та збут наркотичних засобів і психотропних речовин є злочинною діяльністю «підприємницького типу», що, почавшись, навіть при загрозі викриття, не завжди може бути швидко і повністю згорнута (на відміну від діяльності злочинних груп, що вчиняють злочини корисливо-насиленої спрямованості, «гастролерів» тощо). Вказаними факторами обумовлюється гостра потреба у систематичній і професійній легалізації прибутків від наркобізнесу. Цим доходам надають видимість законних, для чого «брудні» гроші пропускаються через національну фінансову систему (банки та інші небанківські фінансові установи) або експортуються у країни з більш сприятливим фінансовим і кримінальним законодавством, де інтегруються до зарубіжних фінансових систем і повертаються на батьківщину у формі законних переказів. Ураховуючи зазначене, діяльність підрозділів кримінальної міліції у цьому напрямі набуває виняткової значущості.

Вагомий внесок у розроблення дієвого механізму запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів зробили О.М. Бандурка, В.А. Бублейник, А.М. Волощук, О.М. Джужа, А.А. Музика, Д.Й. Никифорчук, В.Г. Пшеничний, Л.В. Раєцька, Е.В. Расюк, В.А. Тимошенко та ін. Разом з цим, проблематика вдосконалення діяльності підрозділів кримінальної міліції у сфері боротьби з використанням коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, не знайшла комплексного розв'язання в наукових джерелах. На сьогодні залишаються висвітленими лише окремі аспекти цього питання, що й обумовило актуальність обраної теми наукової розвідки.

Згідно з Указом Президента України від 06.04.2011 № 383/2011, МВС України відповідно до покладених на нього завдань забезпечує в межах компетенції, визначеної законодавством, протидію поширенню наркоманії, боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також бере участь у запобіганні легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом [2]. Зазвичай до таких заходів залучаються спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю, карного розшуку, Державної служби боротьби з економічною злочинністю та ін., але провідне місце в таких діях посідають підрозділи боротьби з незаконним обігом наркотиків (далі – БНОН).

Управління по боротьбі з незаконним обігом наркотиків було створено у складі кримінальної міліції МВС України 30 жовтня 1993 р., а 2 лютого 1994 р. такі підрозділи почали з'являтися у ГУМВС, УМВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі (раніше функції боротьби з наркобізнесом покладалися на спеціальні підрозділи, групи у складі управлінь, відділів карного розшуку).

З урахуванням ускладнення наркоситуації у тій чи іншій сфері суспільного життя за час створення та функціонування вказаної служби проводилася певна робота щодо оптимізації функціональної структури підрозділів БНОН. Так, з 2004 р. у складі УБНОН (ВБНОН) ГУМВС, УМВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі розпочалося створення підрозділів, що відповідали за попередження та виявлення правопорушень на об'єктах легального обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; з 2007 р. відділи (відділення) «А» були реорганізовані у підрозділи організації оперативної роботи та контролю міськрайлінорганів у протидії наркозлочинності; у 2009 р. припинили діяльність оперативно-пошукові відділи (сектори), замість них утворювалися бюро оперативно-розшукової роботи тощо. Також з метою підвищення ефективності розслідування кримінальних справ, порушених за фактами незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, за розслідуванням даної категорії злочинів закріплювалися найбільш досвідчені працівники слідчих підрозділів [3, с. 20–21].

Відповідно до інформації на офіційному веб-сайті МВС України, нині до основних функцій Управління боротьби з незаконним обігом наркотиків боротьба з використанням коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, не відноситься [4]. Статистичні дані МВС України також підтверджують ставлення до цього пріоритетного напрямку діяльності Міністерства як до другорядного. Втім, незважаючи на перманентне зниження кількості кримінальних справ, що порушувалися за ознаками статей 209 і 306 КК України за матеріалами ОВС протягом 2005–2012 рр., аналіз практики виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з легалізацією коштів, здобутих від наркобізнесу, підкреслює серйозні наміри вітчизняних наркоділків щодо подальшого використання «брудних» доходів як у злочинному, так і законному бізнесі, коли такі кошти шляхом різних маніпуляцій набувають статусу законних (дет. див. табл. 1).

Таблиця 1

**Кількість кримінальних справ, порушених за матеріалами ОВС
у період з 2005 р. по 20 листопада 2012 р.**

Порушено кримінальних справ	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ст. 209 КК	374	338	363	382	342	336	344	266
Ст. 306 КК	183	163	126	105	101	110	121	116

Отже, за допомогою складних операцій із грошовими коштами злочинці маскують справжні джерела походження своїх доходів. Саме тому виявлення та вилучення незаконних коштів, накопичених наркоділками, недопущення їх легалізації є однією з умов протидії транснаціональній злочинності, насамперед у банківській і кредитно-фінансовій сферах. Зміст незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин чи прекурсорів переважно становлять злочинні дії (предикатні злочини), в результаті яких особа одержує «брудні» гроші. Якщо гроші, що відмиваються, були одержані від іншої злочинної діяльності, відповідальність настає за ознаками ст. 209 КК України.

Викриття злочинної діяльності з легалізації коштів і виявлення фінансових прибутків, одержаних у результаті наркобізнесу, є надзвичайно складним, тривалим і копітким завданням, насамперед у разі використання в таких операціях (угодах) банківських і фінансових установ інших країн. Тому працівникам підрозділів кримінальної міліції необхідно знати форми та методи, які використовують наркоділки при легалізації значних грошових сум в умовах світової глобалізації економічних, фінансових і політичних систем.

Отже, при здійсненні кримінального провадження за такими матеріалами необхідне тісне співробітництво підрозділів кримінальної міліції не тільки з цільовими слідчо-оперативними групами, до складу яких мають входити провідні фахівці контролюючих і митних органів, фінансових установ, але й з правоохоронними органами інших країн. Ураховуючи зазначене, особливої актуальності для діяльності підрозділів кримінальної міліції у цій сфері набувають: ефективна взаємодія з правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями (у межах компетенції); плідна співпраця з Державною службою фінансового моніторингу України щодо використання можливостей Єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму; система якісної підготовки фахівців за державним замовленням у рамках спеціалізації «Облік та аудит», «Фінанси» тощо.

Таким чином, криміналізацію діянь, передбачених ст. 306 КК України, слід розглядати як адекватне реагування законодавця на поширення наркоманії та розквіт наркобізнесу, адже він усвідомлював можливість настання непередбачуваних негативних наслідків від подальшої безкарної легалізації (відмивання) доходів злочинного походження і, відповідно, намагався знищити економічне підґрунтя наркозлочинності. Одночасно з цим, проведений аналіз статистичних даних, положень чинного «антилегалізаційного» законодавства та результатів практичної діяльності підрозділів кримінальної міліції яскраво свідчать, що ефективно протидіяти використанню коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів, можна лише завдяки комплексу системних, узгоджених і цілеспрямованих організаційних, практичних та нормативних (кримінальних, адміністративних, фінансових, податкових, банківських тощо) заходів.

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України»: Указ Президента України від 8 черв. 2012 р. № 389/2012 // Офіційний вісн. України. – 2012. – № 45. – Ст. 1749.

2. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Указ Президента України від 6 квіт. 2011 р. № 383/2011 // Офіційний вісн. України. – 2011. – № 29. – Ст. 1222.

3. Буткевич С. А. Підрозділи боротьби з незаконним обігом наркотиків органів внутрішніх справ: сучасний стан і шляхи реформування / С. А. Буткевич // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2010. – № 23. – С. 17–27.

4. Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/779969>.

В.М. Вальковець,
*оперуповноважений сектора
організації та аналізу діяльності
УКР УМВС України в Рівненській області*

ВЗАЄМОДІЯ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЗІ СЛІДЧИМ, ЯКИЙ ЗДІЙСНЮЄ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

На даний час криміногенна ситуація в Україні залишається досить складною, але заходи які вживаються керівництвом МВС

України дозволяють тримати її під контролем. Має місце зростання кількості злочинних проявів, у тому числі тяжких і особливо тяжких. При цьому велика їх кількість залишається нерозкритою. Загострюється проблема вчинення злочинів у громадських місцях, насамперед розбійних нападів і грабежів. Неадекватними криміногенним реаліям є зусилля щодо протидії наркозлочинності. Не відповідає вимогам сьогодення стан боротьби з організованою злочинністю. Зростає неповага до Закону в дитячому та молодіжному середовищі. Продовжують мати місце ганебні випадки порушення прав людини в діяльності органів внутрішніх справ. Зазначені чинники разом із незадовільним станом системи забезпечення національної безпеки, поширенням корупції в її органах перешкоджають розв'язанню нагальних проблем суспільного розвитку, призводять до зростання екстремістських настроїв і рухів, що у стратегічній перспективі може створити реальну загрозу національному суверенітету і територіальній цілісності України [3].

У сфері боротьби зі злочинністю застосовуються різні засоби – економічні, соціально-політичні, правові. Серед останніх особливе місце займають кримінально-правові, кримінально-процесуальні та оперативно – розшукові засоби.

Для захисту особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, забезпечення того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, необхідно встановити фактичні обставини кримінального правопорушення, винуватість особи у його вчиненні та інші обставини, що мають значення для кримінального провадження [4].

У цьому аспекті на нашу думку на сучасному етапі значно підвищується роль умілого застосування оперативно – розшукових заходів та негласних слідчих(розшукові) дій, першу чергу це стосується оперативних підрозділів і органів досудового слідства органів внутрішніх справ. Вирішення завдань, які стоять перед ними органічно пов'язане, а використання взаємних оперативних і слідчих (розшукових) дій, які перебувають у їх правовому полі, надасть більше можливостей у вирішенні поставлених суспільством завдань у боротьбі зі злочинністю, що і обумовлює **актуальність вибраної теми.**

Мета дослідження – на основі аналізу науково-теоретичних поглядів на організацію взаємодії, зокрема в практичній діяльності органів внутрішніх справ визначити основні напрями взаємодії слідчого, який здійснює досудове розслідування злочину з оперативним працівником оперативного підрозділу органів внутрішніх справ.

Питанням взаємодії в правоохоронній діяльності, зокрема в ОВС, приділялась і приділяється постійна увага такими вченими як: О.О. Аксьонов, О.М. Бандурка, О.Ф. Долженков, О.О. Іщенко, Н.С. Карпов, Д.Й. Никифорчук, В.А. Некрасов, І.І. Приполов, А.М. Подоляка, О.П. Снігерьова, В.М. Сервецький, Ю.Ю. Солдатов, В.Л. Орлов.

О.О. Аксьонов визначає взаємодію в органах внутрішніх справ як спільну діяльність конкретних служб і підрозділів, спрямовану на вирішення загальних завдань, які займають рівноправне положення [6, с. 13].

О.М. Бандурка визначає взаємодією як комплекс спільних, або узгоджених за часом і місцем дії кількох оперативних підрозділів по вирішенню певних завдань в боротьбі зі злочинністю спільними зусиллями [8, с. 139–140].

На думку О.П. Снігерьова, О.А. Довгого, А.М. Подоляки та інших, взаємодія слідчого з оперативним підрозділом міліції при реалізації оперативних матеріалів визначається як заснована на законі та відомчих нормативних актах діяльність щодо поєднання зусиль, сил, засобів і методів слідчих апаратів та оперативних підрозділів для своєчасного і підставного порушення кримінальної справи, створення передумов швидкого і повного розкриття злочину, ефективного розслідування, для викриття винних і забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожна особа, яка скоїла злочин, була справедливо покарана і ні одна невинна не була притягнута до кримінальної відповідальності та засуджена [9, с. 118].

Що стосується взаємодії слідчих і оперативних підрозділів на сучасному етапі – то це заснована на нормах кримінального процесуального законодавства України, закону України «Про ОРД» підзаконних нормативних актах погоджену за цілями, місцем, і часом їх діяльність щодо поєднання можливостей, сил, методів і засобів, які є у їх розпорядженні для успішного проведення комплексу слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних, профілактичних і інших заходів боротьби зі злочинністю.

Питання про принципи взаємодії має також істотне значення. Взаємодія буде найбільш ефективною, якщо вона ґрунтуватиметься на системі принципів, серед яких можна назвати принципи: науковості; законності; плановості; безперервності; «головної ланки»; «резерву»; маневреності; оптимального використання можливостей взаємодіючих елементів; нерозголошення відомостей досудового розслідування, фактів та методів проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових)

дій які не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України, пропорційної відповідальності за наслідки взаємодії.

Враховуючи окреслені теоретичні дослідження і враховуючи вищевказані принципи слідчий і оперативний працівник на підставі ретельного аналізу оперативно-розшукових матеріалів та матеріалів кримінального провадження визначають:

- мету і завдання негласних слідчих(розшукових) дій, оцінюють можливості їх здійснення, виходячи з умов, у яких вони здійснюватимуться, і специфіки дій об'єктів дослідження;

- тактику здійснення негласних слідчих(розшукових) дій, що надасть можливість найбільш повно задокументувати злочинну діяльність угруповання чи небезпечного злочинця;

- найсприятливіший момент початку негласних слідчих (розшукових) дій, термін їх проведення (у днях) і конкретні години в добовому інтервалі;

- заходи забезпечення безпеки учасників та виконавців негласних слідчих (розшукових) дій;

- напрями збору відомостей про наявність чи формування злочинних груп, їх склад, наміри, розподіл ролей, а також про наявні настрої, протиріччя, що можуть бути використані в заходах по нейтралізації діяльності організованого злочинного угруповання відносного якого здійснюється кримінальне провадження;

- заходи встановлення місцезнаходження осіб, які переходять від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, а також осіб, що пропали безвісти;

- способи фіксації протиправних осіб та їх зв'язків (місця зборищ кримінальних елементів, збуту майна, нажитого злочинним шляхом, вживання наркотиків) тощо;

- заходи безпеки і конспірації проведення окремих оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій (аудіо-, відео- контроль особи; накладення арешту на кореспонденцію; огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця; контроль за скоєнням злочину; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; негласне отримання

зразків, необхідних для порівняльного дослідження; використання конфіденційного співробітництва тощо).

Нами окреслені лише деякі напрями взаємодії оперативних підрозділів та органів досудового слідства ОВС. Але врахування їх у діяльності практичних підрозділів надасть більше можливостей встановити фактичні обставини кримінального правопорушення, винуватість особи у його вчиненні та інші обставини, що мають значення для кримінального провадження та забезпечити належні заходи конспірації, безпеки і недопущення розголошення державної таємниці, виявити причини й умови, що сприяють вчиненню злочинів, попередити злочини, що готуються або припинити протиправну діяльність осіб, які представляють реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя.

1. Звернення колегії Міністерства внутрішніх справ України до особового складу органів внутрішніх справ України та військовослужбовців внутрішніх військ від 7 лютого 2012. Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/index>

2. Карпов Н. С. Удосконалення засобів боротьби із сучасною злочинністю / Карпов Н. С., Бедриківський В. В. // Науковий вісник КНУВС. – К.: КНУВС, 2009. – № 5//66. – С.75–82.

3. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 389/2012 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/index>

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. – 2012. – 19 травня (№ 90–91).

5. Ермаков К.К. Взаимодействие и координация в органах внутренних дел. Лекция. – М.: Академия МВД СССР, 1971. – 24 с.

6. Аксенов А.А. Организация взаимодействия в органах внутренних дел как функция управления: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Академия МВД СССР. – М., 1974. – 24 с. Справочная книга криминалиста / Под ред. Н.А. Селиванова. – М.: Дело, 2000. – 134 с.

7. Долженков О.Ф. Инфраструктура организованной экономической преступности: монографія. – Одеса: НДРВВ ОІВС, 2002. – 253 с.

8. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I: підручник. – Х.: НУВС, 2002. – 336 с.

9. Снігерьев О.П. Оперативно-розшукова інформація: проблеми реалізації: Монографія / О.П. Снігерьев, Г.О. Душейко, О.А. Долгий та ін.; за заг. ред. А.М. Подоляки і П.В. Коляди. – Суми: ВВП «Мрія-1», 2003. – 204 с.

В.І. Василичук,
*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки
(Національна академія внутрішніх справ)*

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ (ПРОФІЛАКТИКИ) ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Попередження (профілактика) правопорушень у сфері державних закупівель полягає в установленні ознак проблемних закупівель та вжитті заходів із недопущення укладення угод про державну закупівлю та перерахування коштів по цим угодам.

Установлення ознак проблемних закупівель на стадії попередження здійснюється наступними шляхами:

Безпосередньою участю працівників ДСБЕЗ в конкурсних комісіях розпорядника державних коштів із правом дорадчого голосу (або без такого).

Участь працівників ДСБЕЗ у конкурсних комісіях організовується шляхом надсилання листа (клопотання) ГУМВС, УМВС до головного розпорядника, розпорядника державних закупівель та видання останнім наказу про включення працівника ДСБЕЗ до складу конкурсної комісії.

Участю осіб які конфіденційно співробітничать з оперативними підрозділами у засіданнях конкурсної комісії як представників громадськості відповідно до Закону України «Про здійснення державних закупівель».

Отримання інформації від джерел оперативної-інформації (далі – ДОІ), за допомогою яких здійснюється оперативне перекриття розпорядника державних закупівель.

Придбанням ДОІ серед поінформованих представників підприємств-учасників конкурсних торгів або виконавців державних закупівель.

Участю в конкурсних торгах або виконанні державних закупівель представників спеціально утворених підприємств (відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» або ст. 273 КПК України).

Аналітичного супроводження державних закупівель, у тому числі моніторингом порталу «Державні Закупівлі» або сайту головного розпорядника, розпорядника державних закупівель стосов-

но організації та проведення державних закупівель в цілому та конкурсних торгів зокрема.

Налагодженням взаємодії з підрозділом аудиту головного розпорядника, розпорядника державних закупівель.

Зазначений перелік не є вичерпним і може доповнюватись іншими напрацьованими шляхами.

При встановленні ознак проблемних державних закупівель вживаються заходи із недопущення укладення угод про державну закупівлю та перерахування коштів по цим угодам. Такими заходами є:

Висловлення зауважень у ході засідання конкурсної комісії.

Надсилання листа (клопотання) ОВС до головного розпорядника, розпорядника державних закупівель щодо скасування результатів конкурсу.

Надсилання листа (клопотання) ОВС до органів прокуратури щодо оскарження результатів конкурсу.

Оскарження учасником конкурсу його результатів в органі оскарження (Антимонопольному комітеті України).

Ініціювання в установленому законодавством порядку перевірки конкурсу або державної закупівлі Держфінінспекцією.

Упередження перерахування державних коштів правами Держказначейства або Держфінмоніторингу.

Державні закупівлі можуть вважатися проблемними в наступних випадках:

У яких процедура закупівлі не відповідає встановленій законодавством.

Учасники конкурсу пов'язані між собою.

Учасник конкурсу пов'язаний із розпорядником державних закупівель або членами конкурсної комісії.

Виконавець державних закупівель пов'язаний із розпорядником державних закупівель.

Дрібнення предмету закупівлі для незастосування процедури закупівель.

Формування предмету закупівлі або окремих лотів під задалегідь відомого переможця.

Закупівля товарів, робіт або послуг іноземного виробництва при наявності вітчизняних аналогів.

Невідповідність учасника конкурсу або виконавця державних закупівель заявленим вимогам за профілем діяльності, наявністю ліцензій, вимогам до кількості працівників та їх професійній досвідченості.

Значна частка виконання державних закупівель через субпідрядників.

Наявність у виконавця держзакупівель у ланцюгу постачання підприємств з ознаками фіктивності.

Встановлення проблемних державних закупівель здійснюється для розробки подальшого алгоритму реалізації оперативної інформації.

Реалізація оперативної інформації стосовно злочинів у сфері державних закупівель здійснюється як із заведенням оперативно-розшукової справи, так і без такої.

В обох випадках оцінюється достатність даних для заведення оперативно-розшукової справи або початку досудового розслідування.

У разі достатності даних для внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань працівником складається вмотивований рапорт, який доповідається для розгляду керівнику органу внутрішніх справ.

Легалізація може також здійснюватись шляхом внесення до ЄРДР звернень головного розпорядника, розпорядника, учасника державних закупівель або акту ревізії Держфінінспекції чи підрозділу внутрішнього аудиту.

При внесенні рапорту або звернення до ЄРДР підрозділами ДСБЕЗ організовується супроводження досудового розслідування шляхом виконання слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідно до ст. 40 КПК України.

Їх організація здійснюється відповідно до Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затвердженої наказом МВС України від 14.08.2012 № 700.

У разі недостатності даних для внесення до ЄРДР за наявною оперативною інформацією підрозділом ДСБЕЗ заводиться оперативно-розшукова справа на підставах, передбачених п. 1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

При її заведенні розробляється ретельний план оперативно-розшукових заходів.

За кожною ОРС організовується взаємодія із слідчим підрозділом відповідно до п. 3 Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затвердженої наказом МВС України від 14.08.2012 № 700.

При розробці плану заходів по кримінальному провадженню або оперативно-розшуковій справі обов'язково враховується досвід викриття та розслідування аналогічних злочинів в інших регіонах.

Я.І. Василькевич,
*кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України,
завідувач секретаріату з питань законодавчого
забезпечення правоохоронної діяльності
Комітету Верховної Ради України*

В.В. Шемчук,
*кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України,
Голова Львівської обласної
державної адміністрації*

В.О. Гацелюк,
*кандидат юридичних наук,
заступник завідувача секретаріату
з питань законодавчого забезпечення
правоохоронної діяльності
Комітету Верховної Ради України*

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ В УМОВАХ ЧИННОСТІ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ НОВЕЛ

Набрання чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України поставило перед системою вітчизняної кримінальної юстиції чимало амбітних завдань та принесло із собою серйозні виклики, які вимагають відповіді вже сьогодні.

При цьому, «левова» частка проблемних питань тісно пов'язані із щоденною діяльністю кримінальної міліції як суб'єкта оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) та водночас – суб'єкта проведення слідчих дій (як гласних, так і негласних), в режимі досудового розслідування.

Проблема полягає у тому, що законодавство сьогодні не містить чітких критеріїв для розмежування оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих дій, і, відповідно, для визначення правових підстав здійснення кримінальною міліцією діяльності, яка водночас регламентується різними нормативно-правовими актами.

Зокрема, міліціонер-оперативник з багаторічним стажем, экс-начальник ГУМВС України в м. Києві В. Ярема в одному з ін-

терв'ю зазначив, що Глава 21 КПК регламентує порядок проведення оперативно-розшукових заходів, а оперативний співробітник вже не є суб'єктом кримінального процесу, він не має права самостійно проводити оперативно-розшукові заходи [1].

Крім того, наразі у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України про внесення змін до статті 9-2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо підстав для закриття оперативно-розшукових справ», реєстр. № 2420 від 28.02.2013 року.

Необхідність прийняття проекту, на думку автора, викликана змінами, які відбулися в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» № 4652-VI від 13.04.2012.

Так, у частині другій статті 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2] зазначено, що у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали до органу досудового розслідування для початку здійснення досудового розслідування. Оскільки розкриття злочинів вже не є обов'язком оперативних підрозділів, відповідні оперативно-розшукові справи підлягають закриттю після направлення цими підрозділами зібраних матеріалів до органу досудового розслідування для початку здійснення досудового розслідування (з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань).

Однак, для таких випадків Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» (частина перша ст. 9-2) відповідної підстави для закриття оперативно-розшукової справи не передбачає. Таким чином, законопроектом пропонується передбачити, що підставою для закриття оперативно-розшукової справи є початок досудового розслідування [3]. Варто зауважити, що саме такої позиції притримується Служба безпеки України, яка вважає актуальним внесення відповідних змін до законодавства про оперативно-розшукову діяльність [4].

Складається враження, що в результаті регламентації у кодифікованому кримінально-процесуальному нормативному акті порядку проведення негласних слідчих дій, паралельне ведення ОРД (в частині протидії злочинності) та досудового розслідування за тими самими фактами неможливе. Адже, на-

приклад, сьогодні підставою для проведення ОРД (ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», далі – Закон про ОРД) є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини, що готуються, або осіб, які готують вчинення злочину (на відміну від попередньої редакції: «злочини, що готуються або вчинені невстановленими особами; осіб, які готують або вчинили злочин»).

Крім того, відповідно до частини другої статті 7 Закону про ОРД, у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України. І лише у виключних випадках можливе продовження оперативно-розшукового заходу після виявлення ознак злочину з неодмінним знову ж таки направленням матеріалів до органу досудового розслідування (частина третя статті 7 Закону про ОРД).

Загалом же проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні за дорученням слідчого, прокурора повинно відбуватися лише в порядку, передбаченому КПК України (частина четверта статті 7 закону про ОРД).

Доцільно також врахувати, що відповідно до п. 4 Перехідних положень КПК України 2012 р., ведення оперативно-розшукових справ, що на день набрання чинності цим кодексом перебувають у провадженні підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, продовжується. За наявності відповідних підстав такі оперативно-розшукові справи передаються органам досудового розслідування для початку досудового розслідування у порядку, встановленому КПК. У свою чергу, Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні взагалі не згадує про існування оперативно-розшукової справи, встановлюючи, що кожний протокол про результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії з додатками не пізніше 24 годин після його складання передається прокурору, який здійснює нагляд за додержанням

законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва [5].

Тобто законодавець нібито чітко розділив процедуру негласного виявлення інформації, що стосується вже вчиненого злочину (за нормами КПК) та злочину, що готується (відповідно до законодавства про ОРД).

Видається, що такий висновок був би занадто категоричним.

Так, кримінальна відповідальність настає і за замах на вчинення злочину і за готування до його вчинення. Закінчений та незакінчений злочин що є різновидами злочину (ст.ст. 13–17 КК України), і, відповідно, різновидом кримінального правопорушення (ст. 3 КПК України 2012 р.).

Отже, вчиненим кримінальним правопорушенням, інформація про яке відповідно до статті 214 КПК має бути невідкладно внесена до ЄРДР, і в тому числі про вчинений замах або готування до вчинення злочину, хоча в літературі зустрічаються думки, що і негласні слідчі дії можна проводити лише після реєстрації вчиненого злочину, а не факту підготовки до нього [6].

Іншими словами, якщо тлумачити законодавство так, що ОРД може проводитися лише щодо незакінчених злочинів, а закінчені мають розслідуватися виключно в межах КПК та його Глави 21, то це означає, що ОРД можна проводити лише на стадії «голого умислу», а решта (будь-які дії на стадії готування чи замаху) вже відноситься до сфери кримінального провадження.

Крім того, завданням оперативно-розшукової діяльності є, зокрема, пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння (неважливо – закінчені чи ні) окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України (ст. 1 Закону про ОРД), правову підставу оперативно-розшукової діяльності становить в тому числі Кримінальний процесуальний кодекс України (ст. 3 Закону про ОРД), а обов'язком підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, є життя відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності (тобто в тому числі КПК), необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів (ст. 7 Закону про ОРД).

У свою чергу, частина третя статті 7 Закону про ОРД дозволяє продовжити проведення оперативно-розшукового заходу одночасно з повідомленням органу досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину. Нагадаємо, що в результаті такого повідомлення відповідна інформація протягом 24 го-

дин має бути внесена до ЄРДР, що є початком досудового розслідування, але оперативно-розшуковий захід може тривати й довше. Тобто тут закон прямо передбачає можливість проведення одночасно і оперативно-розшукової діяльності і негласних слідчих дій щодо одного факту злочинної діяльності. Більше того, відповідно до частини другої статті 99 КПК України 2012 року, матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази. Про оперативно-розшукову діяльність згадують і статті 42 та 130 КПК.

Також, закон (частина перша статті 8) наділяє оперативні підрозділи правом для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності проводити згідно з положеннями КПК (зокрема, ст.ст. 260, 261, 262, 263–265, 267, 268, 269, 270, 272, 273, 275) відповідні негласні слідчі дії. А частина друга цієї ж статті визначає, що прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, подання та розгляд відповідних клопотань, проведення оперативно-розшукових заходів, фіксація та використання їх результатів, проведення цих заходів до постановлення ухвали слідчого судді та інші питання їх проведення регулюються згідно з положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України.

У свою чергу, обов'язком цих підрозділів є виконання доручень слідчого, вказівок прокурора та ухвал слідчого судді (п. 2 частини першої статті 7 Закону про ОРД).

Таким чином, маємо дійти висновку про те, що негласна слідча дія – це фактично оперативно-розшуковий захід в межах кримінального провадження. Правовою підставою їх проведення є як КПК, так і Закон про ОРД*. В частині тих положень, де є колізії,

* Це підтверджується й положеннями Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні. Затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/42544>

використовується КПК, а питання які він не врегулює, регламентуються Законом про ОРД, наприклад, заведення оперативно-розшукової справи. КПК не приділяє цьому питанню уваги, але закон забороняє проводити оперативно-розшукові заходи без заведення оперативно-розшукової справи.

Тому не варто підставою закриття оперативно-розшукової справи вважати відкриття кримінального провадження. Треба їх вести одночасно, тим більше, що такі підстави закриття оперативно-розшукової справи, як набрання законної сили вироком або ухвалою суду та закриття кримінального провадження залишені Законом №4652 в силі, хоча і в новій редакції. У свою чергу, матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть використовуватися не лише як приводи та підстави для початку досудового розслідування, але й для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні (стаття 10 Закону).

З цього приводу професор М.А. Погорецький, коментуючи норми проекту КПК зазначав, що у більшості зарубіжних країни функції ОРД та досудового розслідування здійснює одна і та посадова особа... з урахуванням цього виникає необхідність правового врегулювання процесу виявлення і документування злочину засобами ОРД як до початку кримінально-процесуальної діяльності, так і в ході її здійснення, у тому числі й при провадженні негласних слідчих дій [7].

Також, заперечення можливості проведення ОРД паралельно із досудовим розслідуванням створювало би перешкоди для ведення ОРД з метою перевірки інформації про осіб, які переходять від органів досудового розслідування, слідчого судді тощо, а також з метою забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя.

Невирішеними є також питання наявності підстав для проведення ОРД в ситуації, коли інформації для внесення до ЄРДР недостатньо, строків ведення ОРС у випадку, коли вона закривається з набранням чинності вироком суду, наявності у Законі про ОРД протесту прокурора, якого не передбачено законом України «Про прокуратуру», правової природи доручень прокурора та слідчого на проведення ОРД. Зауважимо, також, що чинні повноваження прокурора щодо ОРД, як видається, значно виходять за межі нагляду за додержанням законів органами, що проводять

оперативно-розшукову діяльність, що передбачено статтею 121 Конституції України.

Так чи інакше, законодавець буде вимушений вдосконалити правове регулювання ОРД та негласних слідчих дій в контексті їх співвідношення, адже лише організована на відповідному рівні взаємодія слідчих і оперативних підрозділів створює необхідну передумову для своєчасного й ефективного розслідування злочинів [8].

1. Генерал В.Я.Вадима Рабиновича хотели убить, а не просто запугать [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://argumentua.com/stati/general-vitalii-yarema-vadima-rabinovicha-khoteli-ubit-ne-prosto-zapugat>

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

3. Матеріали проекту Закону України про внесення змін до статті 9-2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо підстав для закриття оперативно-розшукових справ, реєстр № 2420 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc_4_1?pf3511=45919

4. Лист Служби безпеки України від 10.01.2012 року №16/98.

5. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні. Затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/42544>

6. Ніколаюк С.І. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування шахрайств, учинених з використанням електронно-обчислювальної техніки / С.І. Ніколаюк, О.М. Комар // Науковий вісник НАВС. – 2012. – № 6 (85). – С. 138.

7. Погорецький М.А. Новели проекту нового КПК України і проблеми їх реалізації у правозастосовній діяльності / М.А. Погорецький // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 1 (27). – С. 215.

8. Пчолкін В.Д. Форми взаємодії слідчих та оперативних підрозділів під час проведення досудового слідства / В.Д. Пчолкін // Теорія та практика кримінального судочинства: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 20 – 21 травня 2011 р. / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання, каф. кримінального процесу. – Х.: ТИТУЛ, 2011. – С. 43.

В.П. Вербицька,
студентка
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, ВИДИ

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 3 Конституції людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2]. Обов'язок захисту зазначених благ від протиправних посягань держава покладає на правоохоронні органи, провідне місце серед яких займають органи внутрішніх справ. Так, згідно з положеннями ст. 2 Закону України «Про міліцію», завданнями міліції є виявлення і розкриття злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів; захист власності від злочинних посягань [4]. Особлива роль у захисті прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб належить підрозділам кримінальної міліції, що входять до складу органів внутрішніх справ. На кримінальну міліцію покладаються завдання й функції із запобігання та розкриття злочинів шляхом проведення оперативно-розшукових заходів. Ця багатопланова правоохоронна діяльність будується на основі визначені законодавством принципів.

Аналіз дослідження даної проблеми. Проблемам діяльності правоохоронних органів загалом, органів внутрішніх справ та кримінальної міліції зокрема у вітчизняній юридичній науці присвячено праці О. Бандурки, В. Білоуса, І. Голосніченка, В. Грохольського, В. Гуславського, В. Коваленка, В. Колпакова, А. Комзюка, О. Музичука, М. Палькіна, В. Сіренка та ін.

Метою дослідження є формулювання визначення поняття принципів діяльності кримінальної міліції, розкриття їх сутності та визначення їх видів.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб кожна діяльність здійснювалась якісно, необхідно визначити, обґрунтувати та закріпити на законодавчому рівні правові засади та принципи її реалізації. Передусім слід зазначити, що слово «принцип» вживається ще з часів Середньовіччя, беручи своє коріння з давньофранцузького слова «*principe*», та латинського «*principium*» (центральне пояснення, особливість, покладена в основу створення або

здійснення чого-небудь), які, своєю чергою, походять від латинського «*princeps*» – лідер, імператор, особа в руках якої зосереджена вся повнота влади [8, с. 561].

Серед багаточисельних груп значень поняття «принцип», що зустрічаються в довідково-енциклопедичних джерелах, виділяють наступні чотири, які дають визначення юридичної природи даної категорії: 1) принцип як основоположна правда, закон, доктрина або припущення (підгрупи: а) принцип як загальне правило або стандарт; б) принцип як сукупність моральних та етичних стандартів); 2) принцип як визначена наперед політика або спосіб дії; 3) принцип як основна або необхідна якісна складова або елемент, що визначає внутрішню природу чи окремі характеристики поведінки; 4) принцип як правило або закон, що стосується функціонування природних феноменів чи механічних процесів [5, с. 15].

У юридичній літературі під принципами права розуміють керівні засади (ідеї), які зумовлюються об'єктивними закономірностями існування та розвитку людини і суспільства і визначають зміст та спрямованість правового регулювання [6, с. 88].

Принципи діяльності кримінальної міліції – це сформовані юридичною практикою і закріплені в законодавстві України, основоположні, керівні засади, на яких ґрунтується діяльність усіх підрозділів кримінальної міліції з попередження та розкриття злочинів шляхом проведення оперативно-розшукових заходів.

Багатопланова правоохоронна діяльність щодо охорони, захисту та виконання функцій, покладених на кримінальну міліцію, будується на основі самостійних і взаємодоповнюючих **конституційних (загальноправових) принципів**, які передбачені Конституцією та законами України та є загальними для всіх правоохоронних органів, до яких слід віднести такі принципи: законності, гуманізму й поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з органами управління й населення, дотримання прав і свобод людини, гласності. До конституційних принципів, на нашу думку, слід також віднести *принцип верховенства права*, який не закріплений в законі «Про міліцію», проте передбачений Конституцією України. На підтвердження цієї точки зору можна навести положення Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про реформування системи органів Міністерства внутрішніх справ України і впровадження європейських стандартів», які наводять норми Європейського кодексу поліцейської етики, прийнятого Радою Європи в 2001 р.: «Згідно з цим Кодексом, головними цілями поліції в демократичному суспільстві, регульованому *принци-*

пом верховенства права, є: захист і дотримання основних прав і свобод людини в тому вигляді, в якому вони закріплені, зокрема в практиці Європейського суду з прав людини» [7]. Отже, принцип верховенства права є основоположним і пріоритетним принципом діяльності міліції, на основі якого виникає принцип законності. Верховенство права передбачає: 1) законність, засновану на визнанні та беззастережному прийнятті найвищої цінності людини, її забезпеченні від свавілля владних інституцій та їх посадових осіб; 2) вимога законності згідно з принципом верховенства права поширюється на діяльність органів публічної влади та їх посадових осіб [1, с. 11].

Принцип законності. Відповідно до ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України [2]. Принцип законності в діяльності кримінальної міліції пов'язаний з відповідальністю перед законом суб'єктів, які порушили його вимоги. Недотримання посадовими особами підрозділів кримінальної міліції вимог щодо законності залежно від ступеня протиправного діяння може тягти за собою юридичну відповідальність (дисциплінарну, кримінальну тощо).

Принцип гуманізму й поваги до особи. Гуманізм – ставлення до людини, пройняте турботою про її благо, повагою до її гідності; людяність. Принцип гуманізму повинен займати основне місце в діяльності підрозділів кримінальної міліції, він має виконувати провідну роль під час регулювання відносин між працівниками зазначеного органу й громадянами. Міліція поважає гідність особи і виявляє до неї гуманне ставлення. У взаємовідносинах з громадянами працівник міліції повинен виявляти високу культуру і такт (ст. 5 Закону) [4].

Принцип взаємодії з органами влади та населенням. Державні органи, громадські об'єднання, службові особи, громадяни зобов'язані сприяти міліції в охороні громадського порядку і боротьбі із злочинністю (ст. 6 Закону). Дотримання принципу є однією з умов підвищення ефективності діяльності суб'єктів правоохоронної діяльності.

Принцип дотримання прав і свобод людини полягає забезпеченні захисту життя, здоров'я, прав і свобод; законодавчій регламентації здійснення діяльності кримінальної міліції по обмеженню прав і свобод громадян; законодавчій регламентації процедури поновлення порушених прав тощо.

Принцип гласності (доступності, відкритості, публічності) отримав закріплення в ст. 3 Закону «Про міліцію»: діяльність міліції

є гласною [4]. Вона інформує органи влади і управління, трудові колективи, громадські організації, населення і засоби масової інформації про свою діяльність, стан громадського порядку та заходи щодо його зміцнення. За погодженням з міліцією ЗМІ можуть акредитувати своїх журналістів при її органах. Не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну або службову таємницю. У діяльності кримінальної міліції принцип гласності має стати інструментом реалізації безпосереднього зв'язку її підрозділів з населенням і тим самим забезпечити право громадян на інформацію.

Також учені наводять інші принципи діяльності підрозділів кримінальної міліції – *спеціальні (галузеві) принципи*, до яких відносять: поєднання гласних і негласних заходів, конфіденційності, конспірації, наступальності (оперативності), цілеспрямованості, добровільності, спланованості, об'єктивності й повноти [3, с. 148–149].

Висновки. Від ефективності роботи підрозділів кримінальної міліції залежить належне функціонування всієї системи органів внутрішніх справ України. Принципи діяльності кримінальної міліції виступають основою її формування та функціонування. *Принципи діяльності кримінальної міліції* – це сформовані юридичною практикою і закріплені в законодавстві України, основоположні, керівні засади, на яких ґрунтується діяльність усіх підрозділів кримінальної міліції з попередження та розкриття злочинів шляхом проведення оперативно-розшукових заходів. Ці принципи можна класифікувати на загальні, що впливають з положень Конституції України: верховенство права, законність, гуманізм й поваги до особи, соціальна справедливість, взаємодія з органами управління й населенням, дотримання прав і свобод людини, гласність; та спеціальні (галузеві), що притаманні виключно для діяльності кримінальної міліції.

1. Козюбра М. Верховенство права: українські реалії та перспективи / М. Козюбра // Право України. – 2010. – № 3. – С. 6–18.

2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Офіційний вісник України від 01.10.2010. – № 72/1 (Спеціальний випуск). – Ст. 15.

3. Палькін М.В. Принципи діяльності кримінальної міліції / М.В. Палькін // Право і безпека: науковий журнал. – 2012. – № 1(43). – С. 146–150.

4. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

5. Пухтецька А. Європейські принципи адміністративного права: поняття і система / А. Пухтецька // Право України. – 2006. – № 10. – С. 15–19.

6. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: [навч. посібник] / П. М. Рабінович; [вид 6-е.]. – Харків: Консум, 2002. – 160 с.
7. Про реформування системи органів Міністерства внутрішніх справ України і впровадження європейських стандартів: проект постанови від 30.11.2011 р. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakonoproekt.org.ua
8. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / [уклали: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк]. – К.: Довіра, 2006. – 789 с.

В.М. Висоцький,
*доцент кафедри конституційного,
адміністративного права
та адміністративної діяльності
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПОНЯТТЯ «ПОЛІЦІЯ» ЯК ДЕРЖАВНОЇ ІНСТИТУЦІЇ

У сучасному значенні цей термін став використовуватися порівняно недавно. Він походить від давньогрецького слова – політеїа – «державна». Аристотель іменував таким чином міське чи державне управління. У такому ж змісті він перейшов у латинську мову у формі *politia* і широко застосовувався в офіційній і науковій лексиці Риму та Візантії [1, с. 320].

Потім термін «поліція» набув більш обмеженого змісту. Під ним стали розуміти урядову діяльність, спрямовану на забезпечення громадського порядку, репресію в галузі безпеки і регламентацію в сфері добробуту.

У Німеччині в XV ст. побутувало поняття «*polizei*», що означало не лише установу, а й стан «високоорганізованого суспільства». Йшлося про законодавче та адміністративне регулювання громадянського життя з метою загального добра, про контроль за дотриманням цих вказівок, який покладався на міських службовців, охоронців і стрільців, їх і називали «*polizei*». Цей термін передбачав розширення повноважень поліції із збереженням повноважень щодо розв'язання комунальних питань, піклування про внутрішню безпеку та благополуччя громадян.

Згодом, на взірць англійського «*MetropolitanPolice*» створюються різновиди поліції (кримінальна, пожежна, лісова, муніципаль-

на та ін.). Виникає складна поліцейська система, що включала і жандармерію, і війська окремих гарнізонів, політичну поліцію та ін. Змінилися завдання поліції – від піклування про загальне благополуччя народу до забезпечення особистої безпеки громадян [2, с. 576].

З 20-х років XVIII століття, термін «поліція» означає систему адміністративних органів, призначених для боротьби з правопорушеннями. Саме цю назву з тієї пори отримали відповідні організації в Європі, а потім і в усьому світі.

Однією з найбільш поліцієзованих була спартанська держава, в якій вища адміністративно-поліцейська влада належала колегії ефорів [3, с. 154]. У I ст. до н.е. імператором Октавіаном Августом було створено спеціальне формування вігілів, які цілодобово здійснювали охорону порядку, державного і особистого майна в межах Риму. Керував вігілами голова міської адміністрації – префект, який мав до того ж значні повноваження в розгляді кримінальних і цивільних справ. В іншій частині Італії керівництво регулярними поліцейськими силами покладалося на командира імператорської гвардії, а в неіталійських провінціях – на намісників (проконсулів).

При імператорі Комодії на Апеннінах у 180–185 рр. з'явилися особливі підрозділи охорони для забезпечення безпеки підданих і перевезення вантажів.

Охороні правопорядку в античному світі приділялася значна увага. Поліція була знаряддям центральної влади і ретельно захищала цю владу від суперників і жорстоко придушувала повстання рабів [3, с.160].

Після розпаду Римської імперії і до становлення в Європі абсолютизму спостерігається загальне послаблення державної влади і виконання поліцейських функцій. У цей період створюються спеціалізовані органи, наділені широкою компетенцією – від фінансів і боротьби з еретиками до опікування жебраками та контролю за домами розпусти. У першому періоді поліцейська діяльність здійснюється за відсутності системи професійно організованих поліцейських органів, у другому – така система існує, але відсутня її спеціалізація, і діяльність поліцейських органів можна ототожнити з діяльністю всієї держави, оскільки компетенція поліції не виділена у діяльності державної влади: поліція діяла у сфері і виконавчої, і судової, і якоюсь мірою законодавчої влади.

І лише протягом останніх менш ніж двох століть в організації та діяльності поліції відбуваються досить суттєві зміни. Спочатку суспільна свідомість не виділяла адміністративної і поліцей-

ської функції держави, ототожнювала їх, згодом у межах управлінських функцій, що покладалися на державу, відбувалася диференціація, і поняття «поліція», (поліцейська функція, діяльність) розглядалося у широкому та вузькому значеннях. Згодом, під впливом праць вчених-адміністративістів поліцейська функція у широкому значенні стала іменуватися функцією державного управління (адміністративною функцією держави) [4, с. 577–578].

В Росії поліція як назва та установа з'явилася в 1718 році, коли Петром I була заснована посада генерала-поліцмейстера (начальника поліції). Поліцмейстеру підпорядковувалися всі поліцейські чини і установи міста, за допомогою яких здійснювались «благочиння, добронравіє і порядок», виконання розпоряджень вищих органів влади, судових вироків та ін. [5, с. 16].

У 1775 р. було зроблено спробу ясно і чітко розмежувати судову і адміністративну сфери, з виділенням із останніх справ казенного інтересу (фінансових), справ благочинних чи поліцейських. Найважливішим спеціальним поліцейським органом був нижчий земський суд, який відав усією повітовою поліцією і складався із капітана-справника та двох або трьох виборних засідателів від стану. Городовий як начальник міської поліції користувався однаковими з капітаном-справником правами. У поміщицьких маєтках поліцейська влада належала самим поміщикам.

8 квітня 1782 р. був виданий «Статут благочиння або поліцейський», яким визначався склад і предмети відання міських поліцій. У кожному місті поліцейське управління було підпорядковане управі благочиння, у столицях воно складалось із обер-поліцмейстера, поліцмейстера, 2 приставів (цивільних і кримінальних справ) і 2 ратманів; у решті міст головування було покладено на поліцмейстера або городового. Кожне місто поділялось на поліцейські частини і квартали: частиною правив пристав, а кварталом – квартальний наглядач, помічник якого називався поручником. Міста з населенням 100-200 дворів дозволялось ділити прямо на квартали. Управа благочиння відала справами поліцейсько-виконавчими і дрібними судовими. В казенних і удільних маєтках сільська поліція була організована з 1787 по 1797 рр., її органами були виборні старшини, старости, соцькі і десяцькі [6, с. 87].

В Україні поліцейські функції здійснюються міліцією, правові засади якої передбачені Законом України «Про міліцію» [7]. На відміну від поліції на міліцію покладені різноманітні адміністративні функції.

Причиною звуження прерогатив поліції є перехід від поліцейської держави до правової, від системи владних відносин до

системи правовідносин. Під поліцією слід розуміти державний правоохоронний орган спеціального призначення, що виконує завдання боротьби зі злочинністю та інші правоохоронні функції. Згідно з принципом розподілу влади, якого дотримується більшість розвинених цивілізованих держав світу, поліція належить до системи органів виконавчої влади. Поліція є самостійною структурою, що діє на місцях у формі префектур, комісаріатів, відділів та дільниць, які не входять до ОВС.

1. Энциклопедический юридический словарь / под общ. ред. В.М. Лебедева, В.Е. Крутских. – М.: Славия, 1999. – 652 с.

2. Свон Р. Міжнародна поліцейська енциклопедія: Том 1. / відп. Ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Шемшученко. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», – 2003. –1230с.

3. Негодченко О.В. Організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод людини: монографія. – Д.: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2003. – 448 с.

4. Лошицький М. Міжнародна поліцейська енциклопедія: Том 1. / відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Шемшученко. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», – 2003. –1230с.

5. ИсторияполициидореволюционнойРоссии: Сб. док. и матер. по историигосударства и права / Сост. В.М. Курицын, Р.С. Мулукаев, В.П. Коряков. – М.: Наука, 1981. – 360 с.

6. Полиция и милицияРоссии: страницыистории / А.В. Боржов, А.Н. Дутин, А.Я. Малыгин и др. – М.: Наука, 1995. – 316 с.

7. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/565-12>

М.Т. Гаврильців,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного, адміністративного
та міжнародного права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДІЯЛЬНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Постановка проблеми. Однією з найважливіших цінностей людства справедливо вважається дароване йому природою середовище проживання, що забезпечує людину всіма необхідними

благами за умови екологічної рівноваги. Однак, доводиться констатувати, що серед існуючих проблем третього тисячоліття першочергове місце в житті сучасного суспільства займають екологічні проблеми. Насамперед йдеться про шкідливий антропогенний вплив на довкілля, адже людина в результаті своєї господарської діяльності порушує рівновагу в природі, руйнує навколишнє середовище, чим ненавмисно (або цілеспрямовано) створює для себе несприятливі умови існування. На сьогодні не залишилося жодної важливої для життєдіяльності людства сфери, яка б не зазнала руйнівного впливу стихійного розвитку цивілізації – від озонового шару і спустошення екосистем Світового океану, до незворотних мутацій геному, – внаслідок забруднення довкілля. Кризові явища в сучасній екологічній сфері потребують концентрації зусиль держави, всіх її органів для реалізації функції охорони природи.

Беручи до уваги важливість розробки даної проблеми, необхідні значні зусилля як від практичних працівників, покликаних втілювати природоохоронне законодавство у життя, так і від юристів-науковців, які розробляють питання природоохоронного законодавства з метою його подальшого удосконалення.

Аналіз дослідження даної проблеми. У юридичній літературі існує чимало праць, у яких розглядаються проблеми охорони навколишнього природного середовища. Значний науковий внесок у вивчення питань природоохоронної діяльності правоохоронними органами зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: В.І. Андрейцев, О. Бандурка, П. Біленчук, І. Голосніченко, А. Гетьман, О. Джужа, Є. Додін, І. Дмитренко, О. Заржицький, Р. Калюжний, О. Колбасов, В. Колпаков, М. Коржанський, А. Ключніченко, В. Ліпкан, М. Малишко, О. Погрібний, О. Ткаченко, О. Хіміч, Ю. Шемченко, В. Шкарупа, Я. Яблоков, В. Ярчук та ін.

Мета дослідження полягає у визначенні концептуальних засад діяльності та видів діяльності підрозділів кримінальної міліції в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Виклад основного матеріалу. Органи внутрішніх справ (далі – ОВС) здійснюють значну роботу в галузі охорони навколишнього природного середовища, сприяють відповідним органам у боротьбі з екологічними правопорушеннями. Найбільш поширеними видами такого сприяння природоохоронним органам у галузі охорони довкілля є спільна розробка комплексних планів з цих питань та їх здійснення, участь у затриманні правопорушників і встановлення їх особистостей, перевірка документів, організація й проведення патрулювання, рейдів, одержання від посадових осіб і

громадян пояснень з приводу порушень ними природоохоронного законодавства.

У системі ОВС органи міліції є найбільш значним структурним підрозділом, який ближче за інші контактує з населенням, що дозволяє їм застосовувати цілу систему природоохоронних заходів. Завдання міліції в реалізації загальнодержавного обов'язку охорони конституційних екологічних прав громадян закріплені в Законі України «Про міліцію», у відповідності до ст. 1 та п. 12, 15, 16 ч. 1 ст. 10 якого захист природного середовища від протиправних посягань є одним з основних завдань міліції, що полягає у запобіганні забрудненню повітря, водойм транспортними засобами та сільськогосподарською технікою, вжитті невідкладних заходів для ліквідації наслідків аварій, пожеж, катастроф, стихійних лих та інших надзвичайних подій, участі у проведенні карантинних заходів під час епідемій та епізоотій [1].

У сфері охорони навколишнього природного середовища міліція виконує адміністративну, профілактичну, оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну, виконавчу та охоронну функції. Перш за все природоохоронні дії органів міліції тісно пов'язані з виконанням ними свого основного завдання – охорони права власності від злочинних посягань та інших правопорушень. Охороняючи право власності на землю, води, ліси, атмосферне повітря, тваринний світ і надра, працівники міліції попереджують їх псування, забруднення, пошкодження, знищення, нерациональне використання. Зазначені завдання вирішуються спільно всіма службами та підрозділами міліції в рамках притаманних їм форм і методів.

Оперативно-розшукова діяльність важливою формою діяльності міліції з охорони довкілля та забезпечення екологічних прав людини і громадянина. Вона здійснюється у двох формах – гласній і негласній – оперативними підрозділами органів внутрішніх справ на підставі Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2]. Цим законом визначено мету і завдання зазначеної діяльності. Однак у цьому законі прямо не визначено окремим завданням оперативно-розшукової діяльності охорону навколишнього природного середовища, тому зміст ст. 1 у даному контексті потрібно тлумачити так: зазначений закон спрямовує оперативно-розшукову діяльність на пошук і фіксацію фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп (зокрема, екологічного спрямування), розвідувально-підривної діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій, з

метою припинення (екологічних) правопорушень та в інтересах кримінального судочинства (у частині екологічних злочинів), а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави (стосовно екологічних прав та свобод).

Так, кримінальна міліція при проведенні оперативно-розшукових заходів, провадженні у справах оперативного обліку, дізнання та оперативно-розшукового забезпечення досудового слідства у кримінальних справах, порушених за результатами оперативно-розшукової діяльності, отримує відомості про причини і умови, що сприяють вчиненню злочинів проти довкілля. Співробітники кримінальної міліції виявляють криміногенні чинники також у процесі розгляду заяв та повідомлень громадян, установ та організацій. Запобігаючи екологічним правопорушенням чи припиняючи їх, оперативні співробітники кримінальної міліції з'ясовують обставини та встановлюють факти забруднення навколишнього природного середовища; безпосередні причини забруднення довкілля; характер та розмір шкоди, заподіяної природним ресурсам; факти браконьєрських посягань та осіб, що їх учинили; злочинні посягання у сфері господарської та службової діяльності, що пов'язані з порушенням правил охорони навколишнього природного середовища тощо.

Одним із видів участі органів внутрішніх справ в охороні навколишнього природного середовища є участь міліції у застосуванні відповідальності за порушення екологічного законодавства. В одних випадках співробітники міліції самі застосовують відповідальність у межах прав, наданих їм законом, а в інших надають допомогу компетентним державним органам у притягненні до відповідальності порушників природоохоронного законодавства.

Висновки. Різноманітність прав і обов'язків, широкий спектр повноважень у сферах оперативно-розшукової, адміністративно-юрисдикційної, кримінально-процесуальної та інших видів діяльності щодо протидії екологічним правопорушенням дозволяють кримінальній міліції та підрозділам, що діють у її складі, виконувати великий обсяг роботи щодо профілактики і припинення правопорушень проти довкілля.

1. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

В.О. Гапчич,
*здобувач кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ТАКТИКА ДІЙ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ВИКРАДЕНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

На сьогодні в Україні спостерігається тенденція до збільшення кількості транспортних засобів на одиницю населення, відбувається інтенсивний розвиток транспорту, підвищується динамічність його використання. Враховуючи, що транспортні засоби є джерелом підвищеної небезпеки для оточуючих, забезпечення безпеки їх використання є одним із важливих завдань в країні.

Відповідно до ст. 41 Конституції України «ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним» [1]. У структурі злочинної діяльності специфічне місце посідає незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України) [2].

Незаконне заволодіння транспортними засобами позбавляє їх власників можливості реалізовувати свої права відносно них, в результаті чого завдається суттєва шкода відносинам власності, безпеці руху та експлуатації джерела підвищеної небезпеки, створюється загроза життю та здоров'ю громадян, що обумовлює високу суспільну небезпечність цих діянь. За останні роки реально намітилася тенденція до зменшення незаконного заволодіння транспортними засобами, але дана обставина не знижує актуальності та суспільної небезпеки цього виду злочинів, тому що їх кількість залишається досить високою [3].

В останнє десятиліття в Україні щороку реєструють в середньому 7,3 тис. незаконних заволодінь автотранспортом, з яких – 5,6 тис. (76,7%) – заволодіння легковими автомобілями.

Нерідко незаконне заволодіння транспортними засобами є способом вчинення інших злочинів. Такі діяння призводять до дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП), вчинюються особами, які перебувають у стані сп'яніння, були позбавлені або взагалі не мали права на керування транспортними засобами, а також неповнолітніми. Як правило, такі особи не здатні виконувати в сфері дорожнього руху необхідні функції керування, що може бути

особливо небезпечно у складній дорожній обстановці. Крім того, транспортні засоби мають значну вартість і в результаті незаконного заволодіння ними потерпілому, як правило, завдається шкода у дуже великих розмірах.

Результати вивчення кримінальних справ, опитування працівників органів внутрішніх справ (далі – ОВС) свідчать, що попередження та виявлення вказаних злочинів ще перебувають не на належному рівні. У практичній діяльності підрозділів ОВС щодо попередження та виявлення незаконного заволодіння транспортними засобами існує коло питань, що потребують наукового вивчення.

Тактика дій працівників міліції під час виявлення покинутого злочинцями розшукуваного транспортного засобу має свою особливість. Практика діяльності Державтоінспекції і проведені дослідження свідчать про те, що у багатьох випадках злочинці, які заволоділи транспортними засобом, залишають його і переховуються. Причини, через які злочинці покидають транспортний засіб, можуть бути вельми різноманітними: прагнення уникнути кримінальної відповідальності за вчинений злочин, починається переслідування працівниками міліції, виникає аварійна ситуація тощо.

Так у Львівській області працівники ДАІ спільно з оперативниками карного розшуку затримали неповнолітнього «шукача пригод»: юний бешкетник викрав сусідський автомобіль. Вже згодом, спілкуючись із правоохоронцями, підліток пояснив: поцупив чуже авто, бо дуже хотів «покататися».

Пригода трапилася у місті Новояворівську. До правоохоронців звернувся за допомогою 73-річний місцевий мешканець. Чоловік розповів, що вранці з-під будинку зникла його старенька «Нива». Спершу автовласник сподівався самотужки розшукати свою машину, коли ж пошуки не дали жодних результатів – подзвонив до міліції.

Крадену «Ниву» правоохоронці віднайшли на околицях міста. Зловмисник поцупив із автівки акумулятор та «накивав п'ятами». Проте міліціонери доволі швидко з'ясували, хто ж саме «спокусився» на чуже авто. Це 14-річний підліток, учень 7-го класу школи-інтернату. Хлопець із неблагополучної родини, до того ж – доволі часто мав проблеми із законом, в основному – за дрібні крадіжки.

Втім, цього разу, за словами самого хлопця, йому дуже вже закортіло «покататися». Побачивши у дворі сусідську «Ниву» підліток вирішив «позичити» її у власника. Спочатку автомобіль без проблем «підкорився» викрадачу – він відчинив дверцята та завів двигун. Та от коли юний водій виїхав за місто, із машиною почались проблеми. Техніка застрягла у снігу, тож бешкетнику дове-

лось залишити її. Щоправда, перед цим він прихопив із собою акумулятор. Планував продати його, а отримані гроші – витратити на власні потреби. Юний викрадач уже зізнався у вчиненому. Правоохоронці з'ясовують усі обставини цієї справи[4].

У разі встановлення розшукуваного транспортного засобу до місця його затримання (виявлення) для проведення ретельного огляду виїжджають у повному складі слідчо-оперативна група та працівники підрозділів спеціалізованих груп із розкриття незаконних заволодінь автотранспортом, якими фіксується фактичний пробіг автомобіля, залишок та кількість витраченого ним пального, виявляються та вилучаються сліди, мікрочастки і предмети, за якими можливо ідентифікувати осіб, причетних до вчиненого злочину.

Категорично забороняється до прибуття слідчо-оперативної групи забирати транспортний засіб із місця його затримання (виявлення) та проводити інші дії, які можуть знищити залишені злочинцями сліди й речові докази.

Як правило, охорона доручається працівникам ДПС, патрульно-постової служби, державної служби охорони, дільничним інспекторам. При організації ретельної охорони місця виявлення розшукуваного транспортного засобу потрібно зберегти незмінним все навколишнє оточення, матеріальні об'єкти і сліди, що можуть мати значення для розслідування обставин справи. Водночас, якщо покинутий злочинцем розшукуваний транспортний засіб виявлений на проїжджій частині, необхідно вжити заходів щодо забезпечення безпеки руху транспорту і пішоходів.

В умовах руху транспорту часто буває складно зберегти в недоторканності все навколишнє середовище. Тому, якщо є можливість залишити виявлений транспортний засіб на проїжджій частині, слід вживати заходів щодо направлення транспортних потоків в об'їзд місця його виявлення і захистити цю ділянку дороги спеціальними засобами (переносними знаками аварійної обстановки, щитами і т.д.) або використовувати в цих цілях інші підручні засоби.

Одним із завдань співробітника міліції, що першим прибув на місце виявлення покинутого злочинцем розшукуваного транспортного засобу, є проведення заходів щодо встановлення очевидців. Він повинен записати всі їхні дані (прізвища, імена, адреси місця проживання і роботи, службові та домашні телефони), запропонувати їм залишитися на місці до прибуття слідчо-оперативної групи, з'ясувати у них прикмети злочинця і за можливості вжити заходів щодо його переслідування та затримання.

Іншим завданням є негайне вжиття заходів щодо збереження слідів і предметів, що можуть мати значення доказування, зберігання їх від дії атмосферних опадів, затоптування, знищення транспортом, що проїжджає повз. До слідів і предметів, що можуть мати значення речових доказів, належать деталі транспортного засобу, речі потерпілих і злочинця, вантаж який випав, інші транспортні засоби, якщо, можливо, вони отримали пошкодження при зіткненні з викраденим транспортним засобом тощо. У тих випадках, коли покинутий злочинцем розшукуваний транспортний засіб через низку обставин неможливо залишити на проїжджій частині, необхідно відбуксирувати його на узбіччя, зафіксувавши його первинне положення або місце знаходження слідів і предметів, що можуть мати значення доказів. Це можна зробити за допомогою крейди, іншої фарбувальної речовини або гострих предметів.

Необхідно також провести заміри залишених слідів. Про проведені позначки і виміри співробітником міліції складається детальний рапорт.

Виявлений покинутий злочинцем розшукуваний транспортний засіб повинен бути ретельно оглянутий прибулою слідчо-оперативною групою з метою виявлення слідів і речових доказів. На гладких і полірованих поверхнях часто залишаються сліди відбитків пальців рук злочинця. Найперше їх можна виявити на ручках дверей салону, вітрових та бокових склах, панелі приладів, на коробці передач і ручного гальма, кнопках прикурювача, ручного перемикача світла, рульовому колесі, сонцезахисних козирках, кнопках налаштування магнітофона, приймача і т.д. У салоні можуть бути виявлені речі, що належать злочинцеві, втрачені ним предмети і документи. Практика діяльності Державтоінспекції свідчить, що нерідко в салоні автомобіля можна виявити залишені злочинцями пляшки, стакани, недопалки, сірники тощо. На гумових килимках підлоги можуть залишитися сліди взуття, частинки ґрунту, що були на взутті злочинця, які зникли[5, с. 207].

При огляді покинутого злочинцем розшукуваного транспортного засобу необхідно враховувати всі зміни, пошкодження, що були отримані транспортним засобом при його експлуатації злочинцем. Тому виявлений транспортний засіб обов'язково повинен бути оглянутий з метою установлення його можливої причетності до інших дорожньо-транспортних пригод. Для цього ретельно фіксуються всі пошкодження, що є на виявленому транспортному засобі, і проводиться його детальний огляд в такому порядку: передній бампер, буксирні крюки, фари, підфарники,

облицювання радіатора, передні крила, капот, передні стійки кабіни, лобове скло, підніжки кабіни, зовнішні ручки дверей, двері, їх скло, передні кути бортів кузова, передні замочні крюки бортів, задні крила, задній борт, кришка багажника, стоп-сигнали, габаритні ліхтарі, передні і задні колеса, передній і задній мости, ресори, амортизатори, картери двигуна і коробки передач, карданный вал. Для виявлення слідів на бігових доріжках шин кожне колесо слід повернути на один оберт.

До найхарактерніших слідів, що свідчать про участь у дорожньо-транспортній події виявленого розшукуваного транспортного засобу, належить деформація його різних частин, як правило, у вигляді різної форми вм'ятин або розривів металу кузова на крилах.

Найчастіше подібні пошкодження можна виявити на крилах, облицюванні радіатора, капоті, дверях салону, у деяких випадках вони бувають і на даху кузова. Пошук малопомітних слідів рекомендується проводити за допомогою лупи при сильному бічному освітленні[6, с. 251].

До таких слідів належать: сліди крапель крові, що залишилися на поверхні різних частин транспортного засобу, що оглядався, частинки волокон одягу потерпілих, волосся тощо. Важливе доказове значення мають осколки скла розсіювачів фар, підфарників і лобового скла, які необхідно зібрати. Їх порівняльне дослідження з осколками, виявленими на місці ДТП, може надати істотну допомогу в ідентифікації транспортних засобів і підтвердженні їх причетності до події.

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. №2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

3. Свірін М.О. Запобігання органами внутрішніх справ незаконному заволодінню транспортними засобами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / М.О. Свірін. – К., 2010 – 20с.

4. На Львівщині семикласник викрав «Ниву» сусідів / прес-служба Департаменту ДАІ МВС України (за інформацією прес-служби ДАІ Львівської області) <http://www.sai.gov.ua/ua/news/1/1964.htm>

5. Попередження незаконного заволодіння транспортним засобом: монографія / Б.Ф. Мицак, В.П. Захаров – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – 368с.

6. Колпаков В.К. Незаконне заволодіння транспортом: протидія засобами попередження: монографія / В.К. Колпаков, В.П. Захаров, В.В. Гордєєв та ін. – Х.: Харків юридичний, 2012. – 408с.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ МВС УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань, яке стоїть у даний час перед підрозділами ДСБЕЗ, є протидія злочинам у сфері ЖКГ. Особливо гостро стоїть проблема налагодження ефективної взаємодії підрозділів ДСБЕЗ з іншими органами.

Аналіз останніх публікацій на тему дослідження. Вивченню окремих аспектів взаємодії під час протидії економічним злочинам приділили увагу у своїх наукових працях такі вчені: Л.І. Аркуша, А.І. Берlach, О.М. Джужа, В.О. Глушков, В.К. Грищук, В.В. Іщенко, О.Г. Кальман, В.Є. Коновалова, М.В. Костицький, М.Й. Коржанський, П.П. Михайленко, В.Т. Нор, М.А. Погорецький, П.Л. Фріс, М.Є. Шумило, Б.В. Щур та інші фахівці в галузі права, кримінології та оперативно-розшукової діяльності. Водночас, напрацювання перелічених вчених у вигляді різного виду наукових праць, кандидатських і докторських робіт розкривають різні аспекти протидії злочинам підрозділами ДСБЕЗ в окремих галузях економіки. Однак вони не розв'язують проблем, пов'язаних із протидією злочинам у сфері житлово-комунального господарства підрозділами ДСБЕЗ.

Формулювання мети. Визначення особливостей взаємодії підрозділів ДСБЕЗ МВС України під час протидії злочинам у сфері житлово-комунального господарства.

Виклад основного матеріалу. Кожен працівник підрозділу ДСБЕЗ повинен керуватися основними принципами взаємодії у боротьбі зі злочинністю, а саме суворо дотримуватись: законності; оперативного розгляду і прийняття рішень з питань, що потребують спільного вирішення та забезпечення їх виконання у межах визначеної компетенції; комплексного використання у разі необхідності сил і засобів, що є в розпорядженні взаємодіючих сторін.

На наш погляд, спочатку потрібно систематизувати процес взаємодії суб'єктів протидії злочинам у сфері ЖКГ шляхом розподілу на дві групи: внутрішню та зовнішню.

Так, до першої групи ми включили взаємодію з наступними підрозділами ОВС: інформаційно-аналітичного забезпечення, слі-

дчими, карного розшуку, службою по боротьбі з організованою злочинністю, службою боротьби з кіберзлочинністю, оперативною службою та службою оперативно-технічних заходів.

До другої групи ми відносимо ті органи, з якими найбільш часто відбувається взаємодія, зокрема: органи прокуратури, служби безпеки, державну фінансову інспекцію, державну житлово-комунальну інспекцію, інспекцією з питань захисту прав споживачів, агентство земельних ресурсів, міські адміністрації та міські, селищні, сільські ради, засоби масової інформації та населення.

Головну роль у внутрішній взаємодії відіграють служби оперативно-технічних заходів та оперативної служби.

Важливою інформацією володіє служба інформаційно-аналітичного забезпечення, яка також відіграє значну роль в отриманні працівниками ДСБЕЗ інформації про осіб, які становлять оперативний інтерес.

Також вагому роль у процесі внутрішньої взаємодії відіграють служби карного розшуку, боротьби з організованою злочинністю та боротьби із кіберзлочинністю, від яких може надійти інформація, яка становить оперативний інтерес.

У той же час дуже рідко отримують первинну інформацію від неоперативних підрозділів ОВС.

Варто зазначити, що головну роль в організації якісної взаємодії підрозділів ДСБЕЗ відіграє саме керівник, який в силу своїх моральних і ділових якостей повинен встановити та налагодити контакт із керівниками, правоохоронних та контролюючих органів, щоб першочергово отримувати саме від них названих органів первинну інформацію про факти, події та обставини, які становлять оперативний інтерес для підрозділів ДСБЕЗ, та унеможливити затягування надходження такої інформації, розгляду звернень та планування спільних перевірок.

Далі вважаємо доцільним приділити увагу взаємодії підрозділів ДСБЕЗ із державними і недержавними структурами, населенням та засобами масової інформації.

Що стосується взаємодії підрозділів ДСБЕЗ із громадськими об'єднаннями та населенням, то варто зазначити, що вони відіграють дуже важливу роль.

Сучасне законодавство України надає певні можливості для взаємодії органів публічної влади з громадськістю, але технології та методи цієї взаємодії ще потребують свого впровадження та вдосконалення. Розбудова України як правової, демократичної держави вимагає також структурних перетворень та нових підхо-

дів до роботи органів міліції, зокрема, до здійснення громадського контролю за їх діяльністю [1, с. 1].

Аналіз емпіричного матеріалу дозволив зробити обґрунтований висновок про те, що основними формами співпраці підрозділів ДСБЕЗ із населенням є: 1) забезпечення широкого інформування громадськості про розроблені законопроекти щодо протидії злочинам у сфері ЖКГ, зокрема із запрошенням громадян і представників громадських об'єднань до участі в обговоренні таких проєктів; 2) проведення з метою забезпечення відкритості та прозорості діяльності підрозділів ДСБЕЗ телефонних «гарячих ліній».

Далі розглянемо взаємодію підрозділів ДСБЕЗ із засобами масової інформації. Зміни соціально-економічних і політичних умов життя суспільства, докорінне перепрофілювання злочинності потребують вдосконалення форм, засобів та методів боротьби з нею. Це, зокрема, відноситься до можливостей і характеру використання допомоги засобів масової інформації (далі – ЗМІ) в діяльності правоохоронних органів [2, с. 181], зокрема ДСБЕЗ.

Відзначимо, що сьогодні важливим завданням є напрацювання правоохоронцями вміння використовувати позитивні можливості ЗМІ, а також нейтралізувати негативні ситуації [3, с. 124], які виникають під час протидії злочинам у сфері ЖКГ. Практичне застосування можливостей ЗМІ працівниками ДСБЕЗ у процесі протидії злочинам у сфері ЖКГ сприятиме переходу діяльності підрозділів ДСБЕЗ на вищий інтелектуальний рівень.

Зважаючи на реалії сьогодення, з метою вдосконалення взаємодії підрозділів ДСБЕЗ із ЗМІ, пропонуємо: 1) запровадити проведення за участі керівництва ДСБЕЗ «круглих столів», сеансів «прямих зв'язків», «гарячих ліній» із залученням ЗМІ; 2) створити власні друковані органи; 3) проводити роботу з журналістами на системній основі; 4) збільшити виступи працівників ДСБЕЗ на радіо та телебаченні.

Принагідно зазначимо, що сьогодні найбільш розповсюдженими є Інтернет-видання, які функціонують у глобальній інформаційній мережі Інтернет. За допомогою Інтернету можливо не тільки отримувати інформацію із серверів, веб-сайтів та веб-сторінок, але і використовувати можливості спілкування за допомогою «чатів» та електронної пошти [4, с. 160].

У зв'язку з сучасним розвитком і розповсюдженням використання можливостей Інтернет ресурсів, пропонуємо наступне: 1) розробити сайти ДСБЕЗ у кожному територіальному підрозділі, де б можна було як відкрито, так і анонімно залишити інформацію про злочини, які готуються або вчинені; 2) для прискореного розгляду запитів підрозділів ДСБЕЗ суб'єктами протидії злочинам у

сфері житлово-комунального господарства дозволити на законодавчому рівні надавати відповіді на запити відразу після їх надходження на електронну пошту з послідуочим надсиланням оригіналу; 3) закріпити відповідальну особу у підрозділах ДСБЕЗ, яка б здійснювала моніторинг осіб, які занесені до картотеки осіб, які вчиняли, потенційно можуть вчиняти, готують злочини у сфері ЖКГ, для відслідковування у загально-популярних мережах («Facebook», «Одно-класники», «Вконтакте» та ін.) матеріального достатку за наявними фотознімками; 4) на законодавчому рівні (до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») внести додатковий оперативнотехнічний захід «зняття інформації з мережі Інтернет (електронна пошта, «Skipe», соціальні мережі)» [5, с. 125].

Висновок. Отже, внутрішня взаємодія щодо протидії злочинам економічної спрямованості, зокрема у сфері ЖКГ, не відповідає вимогам сьогодення. У зв'язку з цим, пропонуємо запровадити механізм щотижневого надання інформації до підрозділів ДСБЕЗ стосовно всієї наявної інформації про факти підготовки і вчинення злочинів у сфері ЖКГ, який потрібно закріпити на відомчому рівні у відповідному наказі.

Слід пам'ятати, що вмиле і грамотне використання зовнішньої взаємодії, зокрема засобів масової інформації та Інтернет ресурсів під час протидії злочинам у сфері житлово-комунального господарства дозволяє: зекономити сили при організації роботи під час протидії злочинам у сфері ЖКГ; підвищити авторитет працівників ДСБЕЗ; систематично отримувати первинну інформацію.

1. Братель С.Г. Громадський контроль за діяльністю міліції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С.Г. Братель. – К., 2007. – 22 с.

2. Бахин В.П. Использование средств массовой информации в борьбе с преступностью // В.П. Бахин, Н.С. Карпов, М.А. Михайлов // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ України. – 2002. – № 2. – С. 181-200.

3. Стеценко Ю.В. Тактичні прийоми використання повідомлень засобів масової інформації у розслідуванні злочинів // Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (Донецьк, 30 квітня 2004). – Донецьк: ДЮІ МВС, 2004. – С. 124–135.

4. Отримання та використання первинної оперативно-розшукової інформації оперативними підрозділами ОВС України: монографія / А.В. Баб'як, В.П. Сапальов, М.В. Стащак, В.В. Шендрик. – Львів: Каменяр, 2010. – 167 с.

5. Губська А.В. Протидія злочинам у сфері житлово-комунального господарства за матеріалами діяльності ДСБЕЗ МВС України: дис. на здо-

буття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / А.В. Губська. – Львів, 2012. – 272 с.

Л.Ф. Гула,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННА ГРУПА ЯК ОБ'ЄКТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Постановка проблеми. Науковці XXI століття зазначили, що у цілому організована злочинність не тотожна формам і видам її реального вияву, а є складним, багаторівневим соціальним явищем, що виникло унаслідок корінних соціально-економічних деформацій суспільства, які відбулися і посилюється за рахунок наростання чинників, пов'язаних із загальною кризою, що охопила всі сторони нашого життя. Саме все це і додає виняткової динамічності кількісним і якісним змінам у системі організованої злочинності, що об'єктивно зумовлює потребу багаторівневої дії на неї, зокрема з боку правоохоронних органів. Постійно постає потреба удосконалення оперативно-розшукової теорії пошуку ознак діяльності організованих злочинних груп.

Метою дослідження є визначення пошукових ознак щодо встановлення організованих злочинних груп.

Стан дослідження Загальні проблеми виявлення злочинів, у тому числі вчинених у складі групи, досліджували в роботах такі учені, як Ю.М. Антонян, О.Я. Баєв, Б.І. Бараненко, Г.М. Бірюков, Р.С. Белкін, В.М. Биков, М.П. Водько, І.А. Возгрін, Р.Р. Галіакбаров, Ф.В. Глазирін, В.І. Грачов, А.І. Гуров, А.І. Долгова, О.Ф. Долженков, Л.Я. Драпкін, А.В. Дулов, В.А. Жбанков, А.А. Закатов, А.В. Іщенко, В.М. Корнієнко, Ю.Г. Корухов, В.І. Куликов, В.П. Лавров, А.М. Ларін, І.М. Лузгін, В.Г. Лукашевич, В.А. Образцов, А.Л. Онучин, І.В. Потайчук, А.Р. Рагинов, А.П. Самонов, О.О. Толкаченко, К.Т. Чернова, А.Е. Чечетін, Б.С. Шабанов, Н.П. Яблоков і ін.

Виклад основних положень. Складовою організаційної системи засобів боротьби з організованими формами злочинності є

комплекс цілеспрямованих дій із використанням сил, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності.

Організовані форми злочинності, як соціальна система, володіють властивостями самозбереження і саморозвитку. Суспільна небезпека їх очевидна, тому слід зважати на ставлення держави і суспільства в цілому до проблеми посилення боротьби з цією злочинністю.

Є істотні внутрішні суперечності між суб'єктами вказаної злочинності (різноманітними організованими злочинними групами), їх специфічною кримінальною діяльністю і, відповідно, надзвичайними потребами посилення боротьби з нею, з одного боку, і реально існуючими можливостями (силами, засобами, заходами) цієї боротьби в сучасних умовах – з іншого. Знання і практичний облік цих суперечностей є украй важливими умовами, зокрема, для ефективного застосування оперативно-розшукових засобів і заходів на конкретні вияви групової злочинності [1, с. 8].

Серед причин вказаної суперечності істотне місце посідає нестача обсягу потрібної інформації. Це обумовлює низький в цілому рівень організації і методичного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ у цьому напрямі боротьби зі злочинністю, зокрема, аналітичної роботи, планування, функціонування оперативно-інформаційних систем, комплексного використання і взаємодії всіх сил і засобів та ін. Це, природно, негативно впливає як на організацію, так і на застосування оперативно-розшукових засобів і заходів у цій діяльності.

Необхідність оперативного пошуку ознак організованих злочинних груп зумовлена: ініціативним характером ОРД; прихованим (замаскованим) процесом підготовки та вчинення протиправних діянь; невизначеністю місця знаходження інформації про злочини та осіб, які їх вчинили; потенційним характером отримання такої інформації, що виявляється лише за певних умов. Підставами для проведення пошуку фактичних даних про злочини є: вимога законодавця щодо вжиття необхідних ОРЗ із запобігання, своєчасного виявлення та припинення злочинів; наявність окремих ознак, що дозволяють висунути версії щодо розвитку певної криміногенної ситуації.

Отож, в основі оперативно-розшукової діяльності лежить оперативний пошук злочинних груп і осіб, котрі входять в їх склад, та процесу підготовки і вчинення ними злочинів.

Правильно, на наш погляд, організовану злочинну групу розглядати як об'єкт оперативно-розшукового пізнання, виділяючи в цьому випадку окремі елементи:

- організовану злочинну групу (як таку);
- середовище її функціонування;
- злочинну діяльність цієї групи;
- засоби впливу на групу та ін.

Ефективність здійснення пошуку фактичних даних про злочинні групи залежить від знання оперативним працівником: закономірностей виникнення злочинних груп, форми їх існування; способів вчинення злочинів та приховування (маскування) їх слідів; знарядь засобів вчинення злочинів; причин та умов, що сприяють вчиненню; характеристики місця вчинення злочинів; характеристики членів угруповання та його лідера тощо.

Пошукові ознаки фактичних даних про злочини, вчинені групами, класифікуються як ознаки, що властиві: діям осіб, які замислюють, готують, вчиняють або вчинили злочини; знаряддям та засобам вчинення злочинів; змінам, завданям подією злочину у навколишньому середовищі; психологічному стану осіб, схильних до вчинення злочинів, тощо. Пошук фактичних даних про злочини, вчинені групою, передбачає також перевірку первинної інформації про ознаки злочинів, її оцінку, а також прийняття певного рішення за результатами перевірки: заведення відповідної оперативно-розшукової справи та здійснення відповідних оперативно-розшукових заходів.

При здійсненні пошуку фактичних даних про злочинні групи використовуються: інформаційні пошукові системи (інформаційний або аналітичний пошук); програмно-технічні засоби пошуку в інформаційних системах (комп'ютерна розвідка або моніторинг мереж). Сутність пошуку фактичних даних про злочини, вчинені групою, полягає у такому: пізнанні шляхом здійснення ОРЗ явищ, що можуть стосуватись протиправного діяння, передбаченого КК України; виявленні за попередньо відомими суб'єктами пошукових ознак, об'єктів пошуку – кримінальних подій, осіб, предметів та речей, що містять ознаки злочинної діяльності; ототожненні предметів і речей, що були об'єктами злочинних посягань або використовувались при вчиненні злочинів; перевірці інформації про осіб та події, що становлять оперативний інтерес; прийнятті рішення за результатами перевірки; накопиченні, систематизації та проведенні аналізу здобутої інформації.

Дослідження літературних джерел показало, що ознаками, що дають підставу для віднесення протиправних групових формувань до розряду організованих злочинних груп, є:

- спеціальне умисне їх створення з метою систематичного (або одноразового, такого, що вимагає високої організації групових дій) злочинного заволодіння матеріальними цінностями у великих або особливо великих розмірах;

- єдність і постійність цих цілей, корислива мотивація протиправної діяльності;

- ретельна попередня підготовка, безпосереднє організаційне, технічне і інше ресурсне забезпечення конкретних злочинних дій;

- оптимальний кількісний склад, обумовлений поставленими груповими цілями, вибором шляхів і засобів для їх досягнення, а також ступенем розвиненості груп;

- усвідомлене ставлення спільників до свого членства і участі в злочинній діяльності групи;

- високий ступінь контактності спільників і стійкість злочинної діяльності, що є для них очним джерелом засобів існування;

- наявність лідерства, а також обов'язкових неформальних норм групової поведінки [1, с. 12–13].

Через присутність перелічених ознак злочинна діяльність цих груп досягає високої ефективності (з погляду отримання кінцевих корисливих результатів), а також великої тривалості і широких територіальних масштабів.

Аналізуючи вищеперелічені ознаки, можна затверджувати, що визначальними ознаками організованої злочинної групи є не одиничні особливості кримінології або кримінально-правових рис або властивостей, а комплекс кримінологічних, соціально-психологічних і кримінально-правових елементів, що дають цілісне уявлення про вказане формування як про неформальну протиправну спільність, що досягла такого ступеня інтеграції і такого рівня організації злочинної діяльності, які близькі за своїм статусом до колективу і колективної злочинної діяльності [2, с. 769].

Виявлені і охарактеризовані ознаки єдині для різних організованих злочинних формувань. Цей комплекс ознак є першоосновою для розроблення критеріїв розпізнавання організованих злочинних груп і їх злочинної діяльності (як у кримінології, оперативно-розшуковій діяльності так і кримінально-правовому плані).

Висновок. В основі організації і тактики виявлення організованих злочинних груп є організаційні і тактичні прийоми, методи оперативного пошуку з виявлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес.

Основу пошуку оперативно значущої інформації щодо організованих злочинних груп визначається відповідно до конкретної оперативної обстановки за вищенаведеними напрямками.

1. Бараненко Б.И. Организованная преступность как объект специального оперативно-розыскного воздействия органов внутренних дел: сборник научных трудов / Б.И. Бараненко, А.И. Пясецкий. – К.: КВШ МВД СССР, 1991. – С. 8–22.

2. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В.В. Коваленко, Є.М. Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – Т. 6. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). – К.: Атіка, 2009. – 1128 с.

Н.Л. Гула,
*старший викладач-методист
навчально-методичного центру,
здобувач кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЦІЛЮВИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ДЕРЖАВНИХ ФОНДІВ

Постановка проблеми. Серед найважливіших проблем сучасного економічного розвитку України є вирішення проблем підвищення ефективності використання державних фінансових ресурсів для забезпечення сталого економічного зростання національної економіки та соціального забезпечення населення. Одним із засобів державного регулювання соціальної політики є функціонування цільових спеціалізованих державних фондів, які складають особливу ланку фінансової системи держави, яка має конкретне цільове призначення та визначену законодавством самостійність.

Аналіз оперативно-слідчої практики підтверджує, що правоохоронні органи зазнають труднощів у виявленні та припиненні

ня злочинів у зазначеній сфері. Обставинами, які негативно впливають на якість виявлення злочинів у сфері цільових спеціалізованих державних фондів, є: їх висока латентність; недосконалість нормативних актів які регулюють процес формування поступлень та видатків коштів зазначених фондів та ін.

Метою дослідження є визначення джерел інформації щодо отримання даних про злочини у сфері цільових спеціалізованих державних фондів.

Стан дослідження. Виявлення злочинів у сфері цільових спеціалізованих державних фондів досліджували науковці та практики такі, як Д.В. Бутенко, О.В. Левкович, Л.П. Скалозуб, В.І. Василичук, В.Д. Сапсай, О.М. Джужа та ін.

Виклад основних положень. Для того, щоб організувати пошукову діяльність на належному рівні, співробітники ДСБЕЗ зобов'язані знати специфіку функціонування сфери цільових спеціалізованих державних фондів. При цьому вони повинні вивчати, з метою успішного вирішення завдань боротьби з економічною злочинністю, не тільки економіку названої сфери, але і права, регулюючі відносини, що виникають в ній. На думку автора, в цьому плані при розгляді проблем боротьби із злочинністю у зазначеній сфері в збірнику методичних рекомендаціях з викриття та документування злочинів у бюджетній сфері Л.П. Скалозуб вдало поєднує питання економіки і права. У ній автор веде мову про економіко-правову характеристику соціально-бюджетної сфери як об'єкту кримінально-правової охорони [1, с. 6–18].

Характерною ознакою цільових спеціалізованих державних фондів є чітко визначені джерела формування і напрями використання коштів і, відповідно, створення таких фондів визначається конкретними потребами держави, тому їх склад та включення до бюджетів визначається законодавством. Кошти, що надходять до цільових фондів, переважно спрямовуються на проведення соціальної політики держави: фінансування забезпечення зайнятості населення; державного страхування на випадок безробіття; у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням; виплату державних пенсій; соціальної захищеності інвалідів в Україні; забезпечення розвитку інфраструктури фондів тощо.

З метою отримання інформації про злочини у даній сфері оперативним працівника необхідно знати джерела формування зазначених фондів. За цільовими фондами, на нашу думку, чітко закріплені прибуткові джерела. Вважаємо за необхідне проілюст-

рувати це на прикладі державного пенсійного фонду. Отже, фінансові кошти названого фонду утворюються в основному за рахунок:

- збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, що сплачується підприємствами, установами, організаціями та фізичними особами в порядку, визначеному законодавством;

- коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів;

- добровільних внесків підприємств, установ, організацій та громадян;

- сум пені, фінансових санкцій, штрафів, передбачених за порушення порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування;

- банківських кредитів;

- інших незаборонених законодавством надходжень [2, с. 219].

Платниками внесків на обов'язкове державне пенсійне страхування є: суб'єкти підприємницької діяльності, незалежно від форм власності, їх об'єднання, бюджетні, громадські та інші установи й організації, об'єднання громадян та інші юридичні особи, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які використовують працю найманих працівників. Законодавство визначає також інші категорії платників залежно від видів здійснюваної діяльності.

Об'єктом для сплати внесків є фонд оплати праці роботодавця, розмір сукупного оподаткованого доходу, вартість договорів на відчуження майна, інші об'єкти залежно від виду діяльності, організаційно-правової форми платника внесків та наявності найманих працівників.

Одним із елементів отримання інформації про злочини є вибір напряму пошуку. Вибіркове дослідження показує, що стосовно сфери яка розглядається нами, напрямами пошуку як правило, є:

- юридичні особи (об'єкти економіки), що формують прибуткову частину цільових спеціалізованих державних фондів;

- об'єкти, які входять в інфраструктуру, що забезпечують нормальне функціонування сфери цільових спеціалізованих державних фондів та ін.;

- банківські установи, особливо розрахунково-касові центри, аудиторські фірми, податкові підрозділи та ін.;

- об'єкти і місця, де найчастіше можуть здійснюватися протиправні операції з корумпованими посадовими особами (престижні ресторани, бари, казино, оздоровчі центри і так далі);

- відомості про факти розкрадання, що готуються або вчиняються та про осіб, причетних до них;

- відомості про осіб, обізнаних про розкрадання засобів фондів, або дії конкретних посадових осіб, наприклад, територіальних відділень Пенсійного фонду України їх посібників;

– відомості про обставини, що сприяють вчиненню злочинів у сфері цільових спеціалізованих державних фондів.

Вивчення практики організації пошукової роботи на даних об'єктах показує, що підрозділи ДСБЕЗ з метою своєчасного отримання первинних даних здійснюють:

– оперативне відстеження криміногенної обстановки на об'єктах сфери цільових спеціалізованих державних фондів;

– вивчення змісту управлінських, бухгалтерських, фінансових і інших документів, що відображають господарську діяльність даних економічних структур та їх виробничих зв'язків;

– збір даних за місцем проживання і вставлення образу життя осіб, які проходять за інформацією, що є у розпорядженні співробітників ДСБЕЗ;

– вивчення і аналіз документів, що поступають з правоохоронних і контролюючих органів, що містять зведення про неправомірні дії посадових осіб територіальних підрозділів цільових спеціалізованих державних фондів;

– отримання первинних відомостей про інші об'єкти ОРД в ході роботи у справах оперативного обліку;

– здійснення оперативним працівником особистого розшуку;

– використання можливостей оперативно-розшукових і профілактичних обліків ОВС;

– отримання необхідних відомостей з ІПС оперативно-розшукового призначення та ін.

На наш погляд, для успішної організації пошукової діяльності, щодо отримання інформації про правопорушення, які вчиняються у сфері цільових спеціалізованих державних фондів необхідно здійснити наступні заходи, а саме:

– запровадити постійний моніторинг бюджетних видатків через ведення бюджетного паспорту;

– на основі даних моніторингу бюджетних видатків (бюджетного паспорту) організувати їх оперативне супроводження;

– покращити оперативне перекриття основних розпорядників бюджетних коштів;

– організувати якісне та всебічне відпрацювання зазначених розпорядників бюджетних коштів [3, с. 89].

В обов'язковому порядку такі відпрацювання проводити із залученням територіальних підрозділів Державної податкової служби та Державної фінансової інспекції України з метою встановлення дотримання порядку проведення відшкодувань до цільових спеціалізованих державних фондів та законності здійснених видатків грошових засобів структурними підрозділами зазначених фондів.

Висновок. Одним із шляхів подолання недоліків пошукової діяльності у виявленні злочинів у сфері цільових спеціалізованих державних фондів є побудова єдиної постійно діючої комплексної системи розвідувально-пошукових заходів у зазначеній сфері, спрямованих на виявлення фактів зловживань у самих фондах та отримання інформації з інших державних і комерційних структур.

1. Скалозуб Л.П. Збірник методичних рекомендацій з викриття та документування злочинів у бюджетній сфері / Скалозуб Л.П., Василичук В.І., Сливенко В.Р., Дудченко Т.В. та ін. К.: ДДСБЕЗ, 2009. – 427 с.

2. Фінансове право: навч. посіб. / М.О. Мацелик, Т.О. Мацелик, В.А. Пригоцький; за ред. В.К. Шкарупи. – К.: Знання, 201. – 815 с.

3. Скалозуб Л. П. Організація протидії економічним злочинам підрозділами державної служби боротьби з економічною злочинністю: навч.-практ. посіб. / Скалозуб Л. П., Василичук В. І., Сливенко В. Р. – К.: РВВ МВС України, 2010. –174 с.

К.А. Гурковська,

*викладач кафедри конституційного,
адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ У СПРАВАХ ДІТЕЙ

Постановка проблеми. У період становлення і розвитку незалежної, правової держави Україну огорнула глобальна проблема профілактики злочинності серед неповнолітніх. Дане питання цікавить не лише вищі державні органи, а й досліджується чималим колом науковців у різних галузях: психології, кримінології, філософії, юриспруденції, педагогіки, соціології, та безпосередньо працівниками кримінальної міліції у справах дітей тощо.

Не можливо не погодитись із міркуванням, В. Оржеховської, що правопорушення, здійснені неповнолітніми, – це небезпечні соціальні явища, оскільки, по-перше, негативно впливають на формування особистості; по-друге, завдають значної шкоди суспільству через втрату трудових ресурсів (лише третина покараних повертаються до повноцінного суспільного життя); по-третє, відіграють значну роль у формуванні рецидивної злочинності (дві третини рецидивістів розпочинають свій злочинний шлях ще не-

повнолітніми) [1, с. 60]. Саме тому надзвичайно важливою і нелегкою є робота, спрямована на попередження вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень такою категорією осіб, як діти.

Аналіз публікацій на тему дослідження. Профілактиці вчинення правопорушень неповнолітніми присвячено чимало досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: І. Башкатова, О. Ємця, М. Костецького, В. Кудрявцева, В. Оржеховської, Т. Перепелиці, Г. Пономаренко, Е. Еріксона, Дж. Локка та багато інших.

Метою даного дослідження є аналіз заходів профілактики працівників кримінальної міліції у справах дітей (далі – КМСД), а також з'ясування основних причин вчинення неповнолітніми особами адміністративних та кримінальних правопорушень, та визначення напрямів діяльності підрозділів КМСД, спрямованих на зниження рівня злочинності та правопорушень серед дітей.

Виклад основних положень дослідження. Аналізуючи практичну діяльність підрозділів КМСД та статистичні дані, серед основних чинників вчинення правопорушень дітьми можна виділити такі:

1. Неприятливий морально-психологічний клімат у сім'ї (неблагополучні сім'ї, де відсутній один із батьків, або батьки ведуть асоціальний спосіб життя; безконтрольність; недостатні виховання та увага, що повинна приділятися дітям).

2. Проблеми у взаємовідносинах дитини із однолітками, зокрема у школі (непедагогічні методи роботи вчителів із проблемними дітьми, конфліктні ситуації в класному колективі, неуспішність у навчанні).

3. Низький рівень правової освіти та виховання в школі та сім'ї.

4. Незайнятість дитини у позашкільний час (скорочення системи закладів дозвілля для неповнолітніх, різноманітних гуртків, спортивних секцій).

5. Важке матеріальне становище, безробіття, зокрема серед молоді (кожний третій випускник школи й ПТУ та кожний п'ятий випускник вищих навчальних закладів – безробітні), політична нестабільність.

6. Негативний вплив комп'ютерних ігор, засобів масової інформації, що пропагують насильство та агресію.

7. Вплив друзів, негативної компанії, втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність «авторитетними» дорослими.

8. Широке поширення в суспільстві таких негативних явищ як алкоголізм, наркоманія, проституція, ВІЛ-інфекція (СНІД) підвищують рівень втягнення неповнолітніх до протиправних вчинків.

9. Вікові особливості психіки дітей, які характеризуються нестабільністю, податливістю і слабкістю.

Даний перелік не є вичерпний, оскільки кожний окремий випадок вчинення дитиною правопорушення потребує індивідуального підходу та детального вивчення.

Відповідно до Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей, затвердженої Наказом МВС України № 1176 від 19.12.2012 року [2], профілактика адміністративних і кримінальних правопорушень серед дітей – це діяльність підрозділів КМСД у межах визначеної компетенції, яка спрямована на виявлення та усунення причин і умов, що призводять до вчинення дітьми адміністративних і кримінальних правопорушень, а також на позитивний вплив на поведінку окремих дітей на території України, в окремому регіоні, у сім'ї, за місцем проживання. Аналізуючи дане положення, стає зрозуміло, що профілактика правопорушень є основним завданням підрозділів КМСД.

Існує два види профілактики: загальна та індивідуальна [3]. Кожна з них передбачає ряд заходів. Так, заходи загальної профілактики здійснюються на території обслуговування в навчальних закладах та за місцем проживання дітей і включають в себе: виявлення причин і умов, що призводять до вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень дітьми, вживають організаційних і практичних заходів для їх усунення; проводять зустрічі з адміністрацією навчальних закладів та представниками батьківських комітетів; проводять у навчальних закладах лекції та практичні заняття, спрямовані на формування у дітей правосвідомої поведінки, навичок до здорового способу життя.

Щодо індивідуальної профілактики, то вона здійснюється щодо конкретної дитини і передбачає: ознайомлювальні, попереджувальні та виховні бесіди з дитиною за місцем проживання, навчання, роботи, а також з її батьками, законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які спонукали до вчинення адміністративного чи кримінального правопорушення; складання плану заходів з індивідуальної профілактики на основі вивчення матеріалів характеристик, індивідуально-психологічних особливостей дитини; організація надання допомоги дитині у вирішенні питань, що пов'язані з працевлаштуванням, організацією дозвілля, встановленням соціально корисних контактів, вибором життєвих цілей, а також залучення дитини до соціально корисних занять трудового, спортивного, творчого, самодіяльного характеру; відвідування за місцем проживання дитини для з'ясування умов проживання, а також чинників, які можуть негативно впливати на неї та спонукати до вчинення адміністративних і кримінальних правопорушень; сприяння у вирішенні соціальних проблем дитини,

у тому числі конфліктних ситуацій у сім'ї, зокрема щодо батьків, законних представників, які не займаються вихованням дітей чи вчиняють стосовно них насильство в сім'ї, застосування заходів впливу згідно із законодавством, ініціювання перед службами у справах дітей, відділами охорони здоров'я, місцевих органів влади питання щодо направлення дитини до відповідного закладу для надання необхідної медичної, психологічної допомоги та інше.

На нашу думку, перелічені вище заходи профілактики є досить дієвими та ефективними, оскільки передбачають виявлення та усунення причин правопорушень, умов та обставин, що сприяють їх скоєнню; виявлення осіб, від яких можна очікувати скоєння правопорушення, та вплив на них за допомогою переконання та примусу.

Висновки. Таким чином, аналіз причин вчинення правопорушень, скоєних дітьми дає змогу виділити комплекс основних заходів, спрямованих на зниження рівня злочинності та правопорушень серед неповнолітніх, а саме:

- створення позитивного морально-психологічного клімату в сім'ї, шляхом здійснення роз'яснювальної роботи з проблемними родинами;

- сприяння у підвищення навчальної успішності дитини, забезпечення високого рівня правового виховання учнів у школі, покращення взаємовідносин з однолітками (впровадження програм примирення серед однолітків є одним із дієвих способів встановлення безпечного, комфортного середовища у навчальному закладі, вирішення учнівських конфліктів [4]);

- зниження рівня безробіття, особливо молодіжного, шляхом створення нових робочих місць;

- виділення соціальної допомоги малозабезпеченим, молодим, неблагополучним сім'ям та її спрямованість на подальший саморозвиток кожної сім'ї;

- розвиток системи позашкільних безоплатних закладів проведення дозвілля;

- діагностика та корекція проявів агресивної і адиктивної поведінки неповнолітніх;

- зменшення кількості безпритульних та бездоглядних дітей;

- запобігання переходу девіантної поведінки неповнолітніх у кримінальну;

- широка соціальна реклама, спрямована на формування правової культури населення загалом;

- підвищення ефективності роботи правоохоронних органів щодо попередження, розкриття злочинів та правопорушень вчинених дітьми.

Як бачимо, рішучі заходи, спрямовані на профілактику правопорушень серед неповнолітніх, не призведуть до кардинального поліпшення ситуації доти, доки зусилля відповідних служб та підрозділів органів внутрішніх справ не отримають широкої підтримки з боку громадськості, а це у свою чергу потребує удосконалення існуючих і впровадження нових організаційно-правових форм і методів партнерських відносин, підвищення ступеня довіри населення, зростання авторитету працівників органів внутрішніх справ.

1. Оржеховська В. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: навчально-методичний посібник. – К.: ВіАН, 1996. – 351 с.

2. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей: Наказ МВС України № 1176 від 19.12.2012 року // Офіційний вісник України. – 2013. – № 8. – Ст. 288.

3. Джужа О.М. Профілактика злочинів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1931071049617/pravo/zagalna_individualna_profilaktika_zlochiviv.

4. Щодо профілактичної роботи з запобігання правопорушенням та злочинності серед дітей та учнівської молоді: Лист МОНмолодьспорт № 1/9-96 від 11.02.13 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/34267/>

В.В. Дараган,
*кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЩОДО ОБСТАВИН, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

В Україні проблемам протидії злочинам та правопорушенням у сфері державних закупівель присвячено достатньо великий обсяг досліджень, однак, на нашу думку, дотепер недостатньо розробленим є питання обставин, які підлягають встановленню під час розслідування злочинів у зазначеній сфері, зокрема й тим, які вчиняються на підприємствах залізничного транспорту України, що негативно впливає на процес протидії зазначеному виду злочинної діяльності.

Поняття «обставини, що підлягають встановленню», за своїм змістом ширше, ніж поняття «предмет доказування»; і у кримі-

налістиці розглядається як сукупність тих обставин, з'ясування котрих визначається нормами кримінального права, кримінального процесу і матеріалами конкретної справи [1].

З урахуванням положень ст. 91 КПК України у кримінальному провадженні по справах про злочини у сфері державних закупівель, що вчиняються на підприємствах залізничного транспорту, підлягають доказуванню:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення). Починаючи відповідне розслідування, для визначення місця вчинення злочину слідчий повинен з'ясувати місце розташування підприємств залізничного транспорту або відокремлених структурних підрозділів залізниці, в окремих випадках це можуть бути територіально відокремлені структурні одиниці залізниці. Час вчинення злочинів у зазначеній сфері тісно пов'язаний зі способом його вчинення. Так, наприклад, у разі укладання фіктивної угоди про закупівлю товарів, робіт або послуг, часом вчинення злочину буде час отримання коштів залізниці переможцем конкурсних торгів. У випадку одержання службовою особою замовника хабара за укладання угоди без проведення процедури конкурсних торгів (наприклад шляхом поділу предмету закупівлі), часом вчинення злочину вважається час, коли службова особа прийняла хоча б частину хабара. Також слід зазначити, що деякі способи вчинення злочинів у зазначеній сфері відповідають окремим складам злочинів передбаченим КК України (службове підроблення, зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень та інші);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення. Доводячи обставини, які стосуються вини суб'єкта злочину, необхідно враховувати, що факт усвідомлення незаконності його діяльності, може бути доведений у результаті аналізу об'єктивних обставин учинення злочину. Зокрема, порушення такою особою чинного законодавства про здійснення державних закупівель, а також відомчих нормативно-правових актів залізниці, якими затверджено певні інструкції або правила (інструкція з приймання товарів за кількістю та якістю, правила проведення дослідження ринку, інструкції з визначення середньої ринкової вартості тощо). Що стосується службових осіб підприємств постачальника, то їх вина може бути визначена відсутністю необхідної технічної бази та професійного складу підприємства, відсутністю дозвільних документів на зайняття певними видами діяльності тощо;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат. У матеріалах кримінальної справи має бути точно зафіксовано: розмір збитків завданих в результаті злочинної діяльності – матеріали експертних досліджень, довідки спеціалістів, довідки про середню вартість предмету закупівлі з торгово-промислової палати України тощо; документи й інші дані, що підтверджують факт перерахування державних коштів переможцю конкурсних торгів – банківські виписки платіжні доручення тощо;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження. Що стосується обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину, то вони безпосередньо пов'язані з диспозицією відповідної статті КК України. В більшості складів злочинів у зазначеній сфері це: повторність, попередня змова групи осіб, розмір заподіяної шкоди. Інші обставини, які потребують встановлення визначені ст.ст. 66, 67, розділом VIII КК України та ст. 284 КПК України. Ми не будемо акцентувати увагу на зазначених обставинах оскільки у більшості випадків розслідування вчиненого злочину, перелік відповідних обставин є стабільним та таким, що не залежить від фактично вчиненого діяння;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання. Зазначені обставини також чітко визначені в розділах IX та XII КК України і не мають своїх особливостей щодо їх встановлення під час розслідування злочинів у досліджуваній сфері.

Відповідно до ст. 2 Кримінального кодексу України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим кодексом. Отже, матеріальне кримінальне законодавство користується конструкцією складу злочину, яка є базовою для визначення підстави кримінальної відповідальності [2].

Склад конкретного злочину визначається, насамперед, у диспозиції відповідної статті Особливої частини КК України. Враховуючи те, що чинний КК України не містить складу злочину, який прямо передбачав би відповідальність за порушення законодавства у сфері державних закупівель, вважаємо за необхідне звернутися до статистичних даних МВС України з метою з'ясування відповідних статей КК України за якими порушуються злочини у сфері державних закупівель.

Аналіз статистичних даних МВС України показав, що до злочинів у сфері державних закупівель, що вчиняються на підприємствах залізничного транспорту, відносять склади злочинів, передбачених ст.ст. 190, 191, 205, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370 КК України, вчинення яких пов'язане зі здійсненням державних закупівель підприємствами залізничного транспорту України.

Серед обставин, які належать до події злочину, досить важливе значення має встановлення предмета злочинного зазіхання. Залежно від предмета викрадання державних коштів під час проведення державних закупівель – цільові кошти бюджету усіх рівнів чи кошти залізниці або її відокремленого структурного підрозділу – процес доведення має свої характерні риси.

Об'єм тез доповіді не дає можливості охарактеризувати детально усі обставини, що характеризують об'єктивну сторону усіх можливих складів злочинів у сфері державних закупівель, що вчиняються на підприємствах залізничного транспорту, тому нами буде більш детально розглянуто інші обставини, котрі підлягають встановленню під час розслідування злочинів у зазначеній сфері.

Суб'єкт: загальний (ст.ст. 190, 191, 205, 358, 369 КК України) – осудна приватна особа, яка досягла 16-річного віку; спеціальний (ст.ст. 191, 205, 364, 365, 365-2, 366, 367, 368, КК України) – службова особа – особа, яка постійно чи тимчасово здійснює функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. Слід зазначити, що у разі розслідування злочину у сфері державних закупівель суб'єктом якого є службова особа, слідчому необхідно долучити до матеріалів кримінального провадження відповідні посадові інструкції, функціональні обов'язки, рішення про створення комітету з конкурсних торгів та розподіл обов'язків між його членами.

Суб'єктивна сторона: прямий умисел (ст.ст. 205, 365, 366, 369 КК України); прямий умисел і корисливий мотив (ст.ст. 190, 191, 364, 368, КК України); непрямий умисел (з необережності) (367 КК України). Як показали результати дослідження, з метою доведення умисної форми вини доцільно використовувати негласні слідчі (розшукові) дії (ст. 246-275 КПК України), а також результати оперативно-розшукової діяльності. Окрім того можна використовувати адміністративні протоколи, накази про покарання, акти перевірок контролюючих органів тощо, складання

яких було пов'язане з виконанням службовою особою обов'язків, пов'язаних з проведенням державних закупівель.

Що стосується обставин, з'ясування котрих визначається матеріалами конкретного кримінального провадження, то як правило це: відомості про наявність у фігурантів майна на яке можна накласти арешт; відомості про можливі зв'язки учасників процедури конкурсних торгів з адміністрацією залізниці або членами комітету з конкурсних торгів; відомості про корупційні зв'язки злочинців з посадовими особами контролюючих органів; відомості про наміри злочинців здійснювати протидію здійсненню розслідуванню тощо.

Таким чином, до обставин, що підлягають встановленню у справах про злочини у сфері державних закупівель, входять обставини: передбачені ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України); встановлені диспозицією відповідної статті Кримінального кодексу України (далі КК України); які не входять до предмета доказування, але мають важливе значення для успішного розслідування справи.

1. Пяковський В. Обставини, що підлягають встановленню у справах про торгівлю людьми / В. Пяковський // Право України. – 2004. – № 6. – С. 66–69.

2. Щур Б.В. Обставини, що підлягають з'ясуванню, як складова частина методики розслідування контрабанди / Б.В. Щур // Митна справа. – 2010. – № 3. – С. 43–48.

П.В. Деревянко,

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки
(Національна академія внутрішніх справ)*

О.І. Данченко,

заступник начальника управління ГУБОЗ МВС України

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ В ПРОЦЕСІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Аналіз статистичних даних щодо злочинів, які перейдуть до підслідності ОВС свідчить про необхідність поглибленого вивчення та розроблення алгоритмів та відповідних методичних реко-

мендацій документування в процесі кримінального провадження в умовах нового кримінального процесуального законодавства, у першу чергу, за статтями 364, 366, 367, 368 Кримінального кодексу України.

Для цієї мети можливо використання напрацьованого досвіду оперативно-розшукової діяльності та перенесення його на негласні слідчі (розшукові дії) з урахуванням особливостей, встановлених КПК.

Для найшвидшого оволодіння методами проведення негласних слідчих (розшукових) дій, доцільно на базі НАВС та інших навчальних закладів системи МВС України, запровадити окремий курс лекцій «Тактика розслідування злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг», передусім, у рамках підвищення кваліфікації для працівників слідчих підрозділів за участі працівників прокуратури.

Попередження, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, що їх учинили, відшкодування завданої шкоди та відновлення порушених прав й інтересів громадян і юридичних осіб є основними завданнями органів внутрішніх справ.

Реалізація цього завдання можлива лише завдяки налагодженій належній взаємодії слідчих та оперативних підрозділів.

Питання взаємодії є особливо актуальним в умовах нового Кримінального процесуального кодексу України, який передбачає запровадження такого різновиду слідчих дій як негласні слідчі (розшукові) дії (Глава 21 КПК), відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню.

На сьогоднішній день у рамках підготовки до роботи в умовах нового кримінального процесуального законодавства вже здійснено низку заходів.

Так, наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України та Міністерства юстиції України затверджено Інструкцію про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні.

Порядок, тактика та методика проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій, взаємодія уповноважених оперативних підрозділів, які виконують доручення слідчого, прокурора на

їх проведення, з особами (підрозділами), що залучаються до проведення таких дій, повинні регулюватися окремими нормативно-правовими актами органів, до складу яких входять уповноважені оперативні підрозділи.

Окрім цього, з дня набранням чинності Кримінальним процесуальним кодексом України набере чинності наказ МВС України від 14.08.2012 № 700, який затверджує Інструкцію з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень

Зазначена Інструкція врегульовує питання взаємодії між слідчими та іншими органами і підрозділами ОВС від надходження до органу внутрішніх справ заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення до стадії судового розгляду кримінальних проваджень.

Проблемні питання, які потребують врегулювання. Відповідно до статті 216 (Підслідність) нового Кримінального процесуального кодексу України, кримінальне провадження за злочинами, відповідальність за які передбачена статтею 209 (Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом) Кримінального кодексу України віднесене до компетенції підрозділів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства.

У той же час, специфіка документування злочинів цієї категорії полягає у тому, що грошові кошти та майно виступають предметом легалізації за умови, що їх одержання відбулося заздалегідь і було поєднане з порушенням норм кримінального законодавства України або іншої держави. Тобто були виявлені предикатні злочини, які у переважній більшості вчиняються у складі організованої групи.

Таким чином, віднесення однієї частини злочинної діяльності до підслідності ОВС, а іншої до органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства буде призводити до розірвання злочинного «ланцюга» та унеможливлуватиме повністю задокументувати злочинну діяльність організованої групи, яка легалізовує доходи, одержані злочинним шляхом.

Тому, було б доцільно на законодавчому рівні урегулювати зазначене питання шляхом внесення змін до статті 216 КПК України та ст. 209 до підслідності органу, яким було розпочато провадження.

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ НА ТРАНСПОРТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Постановка проблеми. Боротьба зі злочинністю на транспорті – один з пріоритетних напрямків роботи правоохоронних органів, тому удосконалення діяльності підрозділів кримінальної міліції органів внутрішніх справ на транспорті є важливим і актуальним завданням.

Аналіз досліджень даної проблеми. Різні аспекти організації діяльності кримінальної міліції органів внутрішніх справ на транспорті (далі – кримінальна міліція) тією чи іншою мірою висвітлювались в роботах українських та зарубіжних учених у галузі управління в органах внутрішніх справ, кримінології, оперативнорозшукової діяльності, кримінального та кримінально-процесуального права. У межах правового підходу до розуміння, зокрема, перспективи вдосконалення, наголошується переважно лише на інституціональному та нормативному аспектах цієї проблеми. Серед фахівців, які досліджують правовий аспект діяльності підрозділів кримінальної міліції на транспорті в умовах сучасного розвитку України, можна назвати низку авторів цікавих публікацій: О.М. Бандурка, Ю.В. Кравченко, М.В. Білоконь, А.М. Волощук, В.Л. Ортинський, Є.В. Поляков, В.Й. Развадовський [1].

При невеликій у кількісному вимірі бібліографії публікацій із зазначеної проблематики, маємо підставу стверджувати, що теоретична розробка багатьох аспектів удосконалення діяльності кримінальної міліції має фрагментарний і дискусійний характер, особливо, у контексті Кримінального процесуального кодексу України.

Метою даної статті є дослідження особливостей удосконалення діяльності підрозділів кримінальної міліції органів внутрішніх справ на транспорті.

Виклад основного матеріалу. Ретроспективний аналіз процесу становлення та розвитку кримінальної міліції у механізмі органів внутрішніх справ держави показав відсутність не тільки організаційної стабільності, але і чіткості уявлень про обсяг та зміст функцій. Тому, актуальність подальшого удосконалення опе-

ративно-службової діяльності, у ракурсі виступу Міністра внутрішніх справ В.Ю. Захарченка на Консультативно-експертній раді МВС України з питань модернізації органів внутрішніх справ 20 лютого 2013 року у контексті захисту прав та свобод громадян має як науково-теоретичне, так і практичне значення, що пов'язано з формуванням в Україні дієвого механізму забезпечення правопорядку європейського зразку [2].

Оскільки, об'єктивно, темпи вдосконалення правового забезпечення діяльності кримінальної міліції нижче темпів розвитку суспільних відносин (у тому числі розповсюдження негативних тенденцій), необхідно випереджальним або, хоча б адекватним чином, розвивати нормативну базу правового регулювання. Це зумовлено:

по-перше, за роки незалежності транспорт, як об'єкт правоохорони, зазнав суттєвих змін, що супроводжується, з одного боку, структурно-економічними перетвореннями, активним поновленням законодавства, розширенням недержавного сектора транспортного обслуговування, з іншого боку – ослабленням механізмів державного регулювання, контролю й нагляду, незаконним переділом власності, криміналізацією прибуткових сфер ринку транспортних послуг і іншими негативними явищами;

по-друге, практика показує, що правопорушники швидше пристосовуються до змін, що відбуваються у всіх сферах економіки транспорту, ніж органи внутрішніх справ на транспорті, які, на наш досвід і розуміння, в останні роки розвиваються дещо безсистемно, під впливом тимчасових факторів. По суті, кримінальна міліція виявилася не цілком готовою до ефективної протидії злочинам у нових умовах тому, що правова, організаційна й ресурсна база її функціонування тривалий час ґрунтувалася на дещо інших економічних і соціальних реаліях;

по-третє, систематизуючи теоретичні знання про діяльність кримінальної міліції на транспорті, правова наука охоплює лише «сьогоднішню» або «вчорашню» їхню діяльність. Ефективність діяльності кримінальної міліції у співвідношенні до відповідності організаційної структури функціям та завданням частіше відображені ретроспективними знаннями, що описують об'єктивну реальність;

по-четверте, в Україні відсутнє спеціальне законодавство з профілактики, яке б охоплювало новітні тенденції у громадській безпеці, яка, на відміну від профілактики, побудованої на принципі соціалістичної законності (де індивідуальна профілактика покладалась на органи внутрішніх справ та громадські формування, робота яких координувалась зазначеними органами),

надає перевагу загальній профілактиці, яка покладається на органи місцевого самоврядування та залізничного транспорту, і полягає у впровадженні профілактичних методик, ініціатором яких виступають органи залізничного транспорту, (побудовані на підставі методів соціології малих груп використовуючи агентно-орієнтовані моделі та технології безпеки), без залучення органів правопорядку до моменту порушення законодавства;

по-п'яте, не завершеність економічних реформ у транспортній сфері не дає змогу сформувати правову основу впровадження новітніх правоохоронних проектів (наприклад, «Безпечне місто») та залучати для цієї роботи інвесторів;

по-шосте, не втілюється в життя транспортної міліції досвід зарубіжних колег.

Таким чином, у цілому, має місце протиріччя між необхідністю вдосконалення діяльності кримінальної міліції й відсутністю достатньої теоретичної бази для одержання нових наукових знань, здатних забезпечити оптимізацію удосконалювання правового режиму діяльності зазначених органів, їх адаптацію до мінливих умов зовнішнього середовища.

Утім, діяльність кримінальної міліції не обмежується організаційно-функціональними засадами, так як є комплексним утворенням.

Оперативне обслуговування об'єктів транспортної інфраструктури полягає у своєчасному отриманні достовірної та повної оперативної інформації щодо стану злочинності; змін оперативної обстановки, включаючи кон'юнктуру ринку транспортних послуг; відносно осіб, які потребують уваги в соціальному аспекті, як потенційні правопорушники. З управлінської точки зору – це об'єкт регуляторного впливу виникнення управлінських суспільних відносин. З правової точки зору – сукупність процесуально-правових норм, що встановлюють правила, порядок, процедури, повноваження кримінальної міліції, процесуальний правовий статус інших учасників, регулюють способи та засоби діяльності, процесуальні відносини у сфері оперативно-розшукової діяльності, де можна виділяти та групувати по різних підставах певні правові режими, у тому числі, процесуальні інститути (порушення, ведення та закриття) провадження за оперативно-розшуковими справами тощо [3].

Процесуальні норми Кримінального процесуального кодексу України припускають установа певних вимог до суб'єктів процесуальних відносин до порядку здійснення дій, черговості, умов здійснення тощо. У випадку невиконання зазначених вимог на зміну регуляторному процесу приходить юрисдикційний, голо-

вна мета якого – розгляд конфлікту, що виник, і застосування заходів впливу до порушників чинного законодавства.

В умовах реформування системи органів внутрішніх справ України нова кримінальна політика повинна включати в себе зміну підходів до провадження за оперативно-розшуковими справами щодо діяльності кримінальної міліції, суть якої полягає у збільшенні існуючих процесуальних форм.

Міліція повинна мати можливості отримувати докази будь-якими незабороненими законом способами. Водночас, реалізація оперативної інформації повинна бути направлена на протидію правопорушенням, що охоплює профілактику, як головний елемент, адміністративну та кримінальну юрисдикцію, у тому числі у класичних формах оперативно-розшукової діяльності. Це, на нашу думку, ґрунтується на положеннях Конституції України. Стаття 68 Конституції передбачає «Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей» [4].

У даний час указаний конституційний принцип не знайшов свого відображення у чинному законодавстві щодо діяльності кримінальної міліції у організаційно-правовому аспекті. Безперечно, відповідні зміни доцільно внести до відомчих нормативно-правових актів, які регламентують підстави провадження за справами оперативно-розшукової діяльності у двох аспектах – оперативне обслуговування інфраструктури транспорту і профілактика правопорушень, що у повній мірі відповідає Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року [5]. Неузгодженість взаємозв'язків з різними елементами механізму правового регулювання у сфері забезпечення оперативно-розшукової діяльності та профілактики правопорушень не сприяє ефективній роботі.

Висновок. У правовій державі праву належить центральна, однак не ексклюзивна позиція. Його впливи мусять бути розглянуті у зв'язку з іншими засобами, досліджені на предмет виявлення функціональних еквівалентів, і принагідно, покращені шляхом узгодження з ними. Усе це передбачає профілактична діяльність. Тим самим пропонується важливе доповнення до традиційної систематики діяльності кримінальної міліції, яка своєю вузькою орієнтацією на правовий захист, досі була спрямована на індивідуально-правові заходи та не охоплювала системні зв'язки, а відповідно не вписується у концепцію реформування міліції на підставі зміни орієнтирів з каральних на профілактичні заходи, що у

повній мірі відповідає ідеології нової політики у контексті вступу до Європейського союзу.

1. Адміністративно-правові заходи протидії порушенням, що вчиняються на залізничному транспорті: наук.-практ. посіб. / уклад. А.М. Волошук, А.А. Анасенков, С.О. Баранов, В.С. Бутенко, Є.В. Поляков, О.І. Улянов; ОДУВС. – Одеса: ОДУВС, 2010. – 190 с.

2. Експерти схвалили позицію керівництва МВС щодо актуальності модернізації правоохоронної системи. МВС України 20.02.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/819187;jsessionid=67160582>

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. У редакції від 19.05.2011р. Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

4. Конституція України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

5. Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

С.С. Єсімов,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного, адміністративного

та міжнародного права

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ

Постановка проблеми. Проблеми забезпечення законності в діяльності кримінальної міліції завжди знаходилися в центрі уваги громадськості, органів державної влади. У цьому зв'язку практично кожна пригода за участю співробітників кримінальної міліції викликає суспільний резонанс і привертає до себе увагу громадян, інститутів громадянського суспільства, а також посадових осіб органів державної влади.

Аналіз досліджень даної проблеми. Різні аспекти забезпечення законності в діяльності кримінальної міліції висвітлювались в роботах українських учених у галузі управління, кримінології, оперативно-розшукової діяльності. Серед фахівців, які досліджують забезпечення законності в діяльності підрозділів кримі-

нальної міліції в сучасних умовах, можна назвати: М.І. Ануфрієва, О.М. Бандурку, О.М. Джужу, Ю.В. Кравченка, М.В. Білокона, В.Л. Ортинського, М.М. Цимбалюка та ін.

Метою даної статті є вироблення теоретичних підходів до визначення забезпечення законності в діяльності кримінальної міліції.

Виклад основного матеріалу. В основі діяльності кримінальної міліції лежать норми права, їх неухильне дотримання та виконання. У зв'язку з цим значення законності для кримінальної міліції особливо велике. Становлення та всемірне підтримання режиму законності припускає дотримання в діяльності кримінальної міліції певних соціальних орієнтирів в конкретній юридично значимій ситуації, які в кінцевому рахунку без посередньо забезпечують ефективне проведення в життя принципу Конституційної законності [1].

Законність як явище, в організації службової діяльності кримінальної міліції сама по собі не існує, вона забезпечується різними методами. Універсальними методами забезпечення законності в службовій діяльності співробітників є відомчий контроль і службова перевірка. Ці методи між собою взаємопов'язані та в певній мірі доповнюють один одного.

Вимоги, що пред'являються до режиму законності, дуже різноманітні, наприклад, в діяльності кримінальної міліції виникає проблема, що стосується співвідношення законності і доцільності. Співвідношення названих категорій дозволяє зробити однозначний висновок про те, що законність це непорушна вимога. Доцільність ж у правозастосовній діяльності співробітників кримінальної міліції може мати місце лише в тому випадку, коли вона не суперечить вимозі законності. В рамках виконання припису закону співробітник повинен знаходити найбільш доцільне й оптимальне рішення, тільки тоді можна говорити про діалектичну єдність законності та доцільності.

Для втілення принципу законності в діяльності кримінальної міліції в об'єктивній реальності, необхідне виконання певних вимог, які стосуються як нормотворчої, так і правозастосовної діяльності. Тільки при гармонійному дотриманні відповідних вимог у перерахованих видах діяльності можна говорити про законність як про принцип, метод і режим функціонування кримінальної міліції.

Міліція – не ізольований соціальний механізм, а органічна і невід'ємна частина суспільства, тому співробітники кримінальної міліції відчувають на собі вплив тих же кризових і конфліктних ситуацій, які виникають в економічних стосунках, у соціальній

сфері, тобто у всьому тому, що складає суть суперечливого розвитку суспільства та обумовлює необхідність в попередженні правопорушень її співробітників.

Причини правопорушень співробітників кримінальної міліції, як і сама злочинність співробітників правоохоронних органів, в даний час мало вивчені. На нашу думку правопорушення співробітників кримінальної міліції є складовою частиною порушень законності сучасного суспільства, їх існування, кількісні й якісні зміни багато в чому визначені тими ж причинами та умовами, що і всіх правопорушень в цілому. Самими загальними причинами правопорушень в будь-якому суспільстві є об'єктивно існуючі соціально-економічні та юридичні чинники, які, тісно взаємодіючи між собою та з іншими факторами, роблять негативний вплив на деформацію правової свідомості та призводять до порушень законності в їх професійній діяльності.

Сутність попередження правопорушень співробітників кримінальної міліції як складової частини загальної проблеми попередження злочинності проявляється у функціях цієї діяльності, які покликані відображати основні риси профілактичної діяльності, визначати їх соціальну й юридичну природу.

В залежності від характеру здійснення попереджувальної діяльності щодо порушень законності в правоохоронній діяльності кримінальної міліції розглядаються наступні функції попередження: фінансового та матеріально-технічного забезпечення; культурно-виховна; кадрового забезпечення; функція правового забезпечення; соціального контролю; інформаційного забезпечення.

Аналіз названих функцій попередження порушень законності не вичерпує всі аспекти цієї важливої та складної проблеми, яка, на нашу думку, може стати предметом самостійного наукового дослідження.

Істотний вплив на причини та умови порушень законності в діяльності кримінальної міліції надають правові засоби, які повинні розглядатися саме з функціональної сторони - під кутом зору ролі в попередженні правопорушень. У зв'язку з цим проблема правових засобів, їх своєчасного вдосконалення в попереджувальній діяльності стає актуальною, практично значущою.

Ефективно діючі норми покликані закріплювати такі юридичні засоби, які дозволили б нейтралізувати негативні фактори, посилити дію позитивних. В іншому випадку дія негативних чинників буде більш інтенсивними, ніж правових засобів.

Діяльність щодо попередження порушень законності як у суспільстві, так і серед співробітників кримінальної міліції неможлива

без тісної взаємодії з навколишнім соціальним середовищем. У зв'язку з цим особливого значення набуває питання про взаємовідносини співробітників кримінальної міліції з різними верствами населення. Характер їх взаємини являє собою один з найважливіших індикаторів соціально-політичної ситуації в країні: міліція в очах населення, з одного боку, уособлює порядок, встановлений законом, з іншого – є найбільш відчутним «інструментом» влади.

Співробітники кримінальної міліції в силу свого положення в суспільстві постійно перебувають в епіцентрі різних конфліктів, від побутових до політичних і покликані вирішувати виникаючі в цих ситуаціях непрості питання. Не завжди співробітники кримінальної міліції підготовлені до дій у конфліктних ситуаціях, що призводить на практиці до порушень законності. Навичками запобігання, недопущення та розв'язання конфліктних ситуацій повинен володіти кожен співробітник, цьому питанню необхідно приділяти належну увагу в навчальних закладах при підготовці кадрів, а також у процесі службової підготовки.

Духовно-моральні цінності завжди були найважливішим чинником діяльності співробітників правоохоронних органів. Відбуваються в нашій країні соціально-економічні процеси істотно змінили ціннісні параметри всіх членів суспільства, в тому числі співробітників кримінальної міліції. Зміна ціннісних орієнтацій змінює мотивацію їх діяльності. Тому важливим засобом попереджувального впливу на порушення законності у діяльності кримінальної міліції є формування ціннісних установок співробітників.

Вплив професійної діяльності співробітника кримінальної міліції на формування його якостей, структуру ціннісних орієнтацій має ряд особливостей, які відрізняють діяльність кримінальної міліції від будь-якої іншої. Це, в свою чергу, визначає і способи формування ціннісних установок співробітників кримінальної міліції.

Оскільки ціннісні установки є частиною структури професійної культури співробітника кримінальної міліції, остільки, процес розвитку, формування професійної культури оперативного працівника являє собою одночасно процес розвитку та корекції його ціннісних установок, якими він керується у своїй професійній діяльності [2].

Серед основних елементів правової культури співробітників кримінальної міліції, які безпосередньо впливають на формування ціннісних установок, можна виділити: позитивні правові знання; повага до права, визнання його соціальної цінності; позитивні правові навички правової діяльності; професійний досвід. Дієвість попереджувального впливу на порушення законності в кримінальної міліції досягається за допомогою системи громадських

інститутів, що забезпечують на основі і в рамках правових засобів повагу і дотримання прав людини і громадянина та формують механізм забезпечення законності [3].

Висновки. Шляхи підвищення ефективності механізму забезпечення законності у діяльності кримінальної міліції в сучасних умовах безпосередньо залежать від того, наскільки досконалі правові засоби, що становлять цей механізм. У зв'язку з цим необхідно: удосконалювати нормативно-правову основу діяльності кримінальної міліції (Закони України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», відомчі нормативні акти); неухильно дотримувати вимоги, що пред'являються до індивідуальних правових актам (акти застосування права, акти тлумачення тощо), які виступають як результат правозастосовної діяльності співробітників кримінальної міліції; ефективніше використовувати такі засоби, як: інститут контролю; інститут відповідальності в єдності позитивного та ретроспективного аспектів; інститут невідворотності покарання; інститут заохочення.

1. Конституція України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

2. Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

3. Захарченко В. Головний критерій роботи міліції – рівень безпеки та довіри громадян. УЗГ МВС України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/810546>

С.В. Єськов,

*кандидат юридичних наук, доцент,
вчений секретар секретаріату вченої ради
(Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка)*

НЕДОЛІКИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЯК ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ КПК УКРАЇНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Внаслідок прийняття Кримінального процесуального кодексу (далі –

КПК) вітчизняне кримінальне судочинство зазнало кардинальних змін та численних новацій, окремі з яких характеризуються неузгодженістю, мають проблемний характер. Значною мірою торкаються ці проблеми й діяльності підрозділів кримінальної міліції, адже з прийняттям нового КПК низку змін і доповнень було внесено й до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а окремі норми вказаного закону містять прямі відсилання до положень КПК. Тим самим вади і недоліки процесуального закону здійснюють негативний вплив і на організацію оперативно-розшукової діяльності, породжуючи низку питань практичного й теоретичного характеру. Ця обставина, вважаємо, дозволяє віднести проблеми реалізації норм КПК у діяльності підрозділів кримінальної міліції до числа актуальних і таких, що потребують першочергового вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Останнім часом питання реформування кримінального судочинства привернули до себе увагу багатьох дослідників. Значний творчий внесок у вирішення різноманітних проблем у цій галузі, їх окремих аспектів або суміжних питань зробили Р.І. Благута, В.І. Галаган, Ю.М. Грошевий, В.Г. Гончаренко, Н.С. Карпов, І.І. Когутич, І.М. Козьяков, М.Й. Курочка, В.Г. Лукашевич, В.Т. Маляренко, В.І. Маринів, Д.Й. Никифорчук, В.Т. Нор, М.А. Погорецький, Н.В. Сибільова, А.Р. Туманянц, Л.Д. Удалова, Л.В. Черечукіна, В.О. Черков, О.М. Чистолінов, О.Г. Шило, М.Є. Шумило та інші автори. В той же час лише невелика кількість проведених вітчизняними вченими досліджень торкалося саме проєкції недоліків КПК у діяльність підрозділів кримінальної міліції. Тож навряд чи можна вести мову про те, що наявний рівень наукового опрацювання цих питань є адекватним та достатнім для потреб правозастосування.

Формулювання мети дослідження. Метою дослідження виступає висвітлення вад та недоліків КПК України, їх впливу на діяльність підрозділів кримінальної міліції тощо.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, викликає непорозуміння залишення після реформ застарілої організаційно-штатної побудови правоохоронних органів, зокрема МВС України. Не важко встановити, що співвідношення чисельності слідчих та оперативних підрозділів залишилося без явних еволюційних змін, у той час як суттєвої модернізації зазнала їх функціональність через реформування системи кримінальної юстиції. Внутрішня структура блоку кримінальної міліції також не відчула явних трансформацій, хоча концептуальні засади перебудови цього блоку було розроблено ще до прийняття нового КПК України.

Розглядаючи положення КПК України, що регламентують негласні слідчі (розшукові) дії, слід звернути увагу й на хибність назви однієї з них, а саме – зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Якщо виходити з нормативного визначення, транспортна телекомунікаційна мережа – це мережа, що забезпечує передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу. В свою чергу, телекомунікаційна мережа доступу – частина телекомунікаційної мережі між пунктом закінчення телекомунікаційної мережі та найближчим вузлом (центром) комутації включно. Отже, не важко дійти висновку, що відповідно до назви досліджуваної негласної слідчої дії зняття інформації допускається лише на рівні транспортної телекомунікаційної мережі, але не на рівні кінцевого обладнання. Проте зі змісту ч. 2 ст. 263 КПК України стає зрозумілим, що це не так, адже «в ухвалі слідчого судді про дозвіл на втручання у приватне спілкування в цьому випадку додатково повинні бути зазначені ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання, на якому може здійснюватися втручання у приватне спілкування». Тобто зняття інформації може здійснюватися й на рівні кінцевого обладнання (обладнання, призначеного для з'єднання з пунктом закінчення телекомунікаційної мережі з метою забезпечення доступу до телекомунікаційних послуг). Виходячи з того, що кінцеве обладнання не входить до змісту поняття «транспортна телекомунікаційна мережа», назва ст. 263 не відповідає її ж змісту. Вказавши в назві ст. 263 транспортну телекомунікаційну мережу в якості об'єкту застосування технічних засобів спостереження, законодавець формально обмежив та виключив застосування (впровадження) спеціальної техніки на кінцевому обладнанні, абонентських лініях зв'язку, абонентській проводці тощо.

Наступні недоліки нормативної регламентації можна спостерігати в контексті термінологічної плутанини щодо визначення гарантій представників адвокатської професії та заборони втручання в їх приватне спілкування. Так, відповідно до ч. 1 п. 9 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом. Натомість ч. 5 ст. 258 КПК України забороняє втручання у приватне спілкування захисника з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим. Мається на увазі, насамперед, те, що категорії «адвокат» та «захисник», як, до речі, «клієнт» та

«підозрюваний, обвинувачений, засуджений, виправданий», хоча й близькі за змістом, але ж не є тотожними.

Окремі зауваження можна висловити й щодо принципової новації КПК в частині регламентації конфіденційного співробітництва, яка теж далека від ідеалу. Відповідно до положень ч. 2 ст. 275 забороняється залучати до конфіденційного співробітництва при проведенні негласних слідчих дій адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, – якщо таке співробітництво буде пов'язано з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру. Викликає непорозуміння та обставина, що на відміну від законодавчих актів, які безпосередньо стосується професійної діяльності представників певного фаху, КПК України фактично обмежує коло суб'єктів, зобов'язаних зберігати професійну таємницю певного виду. Так, якщо в ч. 2 ст. 275 згадуються, поруч з іншими фахівцями, адвокати та нотаріуси, то профільні закони, що визначають гарантії діяльності представників зазначених професій, серед носіїв професійної таємниці називають й інших осіб, які формально не мають відповідного статусу, але, виконуючи свої функції, мають стосунок до відомостей, що складають професійну таємницю. Це, насамперед, помічник адвоката, посадові особи і технічні працівники адвокатських об'єднань, яким, забороняється розголошувати відомості, що становлять предмет адвокатської таємниці, і використовувати їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб. Більш того, відповідно до ст. 8 Закону України «Про нотаріат» не лише професійні нотаріуси, а також стажисти нотаріуса та особи, які за певних умов виконують функції нотаріуса, зобов'язані зберігати нотаріальну таємницю, навіть якщо їх діяльність обмежується наданням правової допомоги чи ознайомленням з документами і нотаріальна дія або дія, яка прирівнюється до нотаріальної, не вчинялась.

Вважаємо, що необхідно остаточно визначити правовий статус вказаних осіб в частині можливості або неможливості їх залучення до конфіденційного співробітництва. В іншому випадку безглуздою виглядає ситуація, коли нормами Законів України «Про нотаріат» та «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» певним особам забороняється розголошувати нотаріальну та адвокатську таємницю, але за змістом КПК України жодних застережень в частині конфіденційного співробітництва з ними не існує. Законодавство не має містити подібні суперечливі положення, коли, з одного боку, за певними особами закріплено обов'язок зберігати у таємниці відомості, отримані ними у професійній діяльності, а з іншого – не забороняє їм співпрацювати з

органами розслідування на конфіденційній основі, стимулюючи до розголошення довіреної інформації.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підводячи підсумки розгляду окремих недоліків регламентації негласних слідчих (розшукових) дій, акцентуємо увагу на необхідності їх якнайшвидшого викоренення, оскільки, окрім негативного впливу на процесуальну діяльність слідчого, вищенаведені вади спричиняють в певній мірі й дисфункцію блоку кримінальної міліції як інституції, що завжди знаходилася в авангарді протидії злочинності та, через це, потребує ефективних інструментів пізнання кримінальних явищ.

І.П. Жига,

*начальник курсу з підготовки слідчих,
здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОКРЕМІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ОБІГУ НА РИНКУ УКРАЇНИ НЕБЕЗПЕЧНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ

Постановка проблеми. Оптимальна організація боротьби з обігом на ринку України небезпечної продовольчої продукції неможлива без її всебічного, якісного інформаційного забезпечення. Інформаційне забезпечення є одним із основних елементів організації різних напрямків діяльності оперативних підрозділів внутрішніх справ [1, с. 52].

Особливе значення інформаційне забезпечення має під час виявлення та розслідування злочинів, що здійснюються у сфері обігу на ринку України небезпечної продовольчої продукції в умовах дефіциту відомостей, коли відчувається нестача даних необхідних, як для організації розслідування так і для виявлення слідів злочину, з'ясування механізму злочинної діяльності, встановлення винних у вчиненні злочину та ін. [2, с. 281].

Метою дослідження є удосконалення інформаційного забезпечення процесу виявлення і розслідування злочинів у сфері обігу на ринку України небезпечної продовольчої продукції.

Стан дослідження. Окремі аспекти інформаційне забезпечення протидії злочинам розглядалися в роботах О.М. Бандурки, М.С. Вертузаєва, В.П. Євтушка, Ю.Ф. Жарікова, В.Ю. Журавльова, І.П. Козаченка, В.П. Кувалдіна, В.І. Лебеденка, Ю.Ю. Орлова, С.С. Сочинського, І.Н. Паріна, В.Л. Регульського, І.Р. Шинкаренка та інших. Зазначені вчені особливу увагу акцентували на тому, що підвищення ефективності роботи правоохоронних органів на сучасному етапі неможливе без удосконалення інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності.

Виклад основних положень. В умовах високого динамізму політичних, соціальних і економічних процесів, ускладнення управління соціальними системами, ефективність організації оперативно-розшукового виявлення на ринку України небезпечної продовольчої продукції, значною мірою визначається глибиною і всебічністю аналізу отриманої оперативної інформації в процесі оперативного обслуговування та виробленням на її основі відповідних управлінських рішень. У зв'язку з цим результативність діяльності оперативних підрозділів залежить не тільки від особистих ділових якостей і оперативно-технічної оснащеності співробітників, але і від ефективності налагодженої системи інформаційно-аналітичного забезпечення.

Значення інформації в управлінні оперативних підрозділами у виявленні та припиненні обігу на ринку України небезпечної продовольчої продукції, обумовлене її ключовою роллю в системах соціального управління, де інформація є головною умовою і засобом реалізації організаційно-управлінських функцій. З іншого боку, зважаючи на специфіку вирішуваних цими підрозділами завдань, основний зміст їхньої діяльності полягає в добуванні, систематизації і аналізі інформації, необхідної для протидії обігу на ринку України небезпечної продовольчої продукції.

Основною метою системи інформаційного забезпечення діяльності у протидії обігу на ринку України небезпечної продовольчої продукції, є всебічна інформаційна підтримка практичної діяльності підрозділів ДСБЕЗ на основі комплексу організаційних, нормативно-правових, технічних, програмних та інших заходів [3, с. 150]. Для цього створюються інформаційно-пошукові системи.

Одним з головних питань при формуванні інформаційних систем (масивів) є визначення критерію, основи побудови масиву. Сьогодні інформаційні системи, в тому числі оперативно-розшукові і криміналістичні обліки, що використовуються правоохоронними органами при виявленні і розслідуванні злочинів

побудовані за окремими родовими (видовими) і індивідуальними ознаками: подій, людей, матеріалів, речовин, виробів, які мають значення для правоохоронної діяльності. Зокрема це сама подія злочину, знаряддя вчинення злочину, особа злочинця, сліди злочину, предмети злочинного посягання, довідкова інформація щодо конкретних об'єктів зацікавленості правоохоронних органів та ін.

Однією з підстав для формування інформаційних баз даних може бути оперативно-розшукова характеристика зазначених злочинів. Слід зазначити, що інформаційне забезпечення виявлення і розслідування злочинів тісно пов'язано також з криміналістичною характеристикою та в цілому із інформаційною моделлю злочинного діяння. Фактично криміналістична характеристика є джерелом даних для автоматизованих інформаційно-пошукових систем, криміналістичних обліків [4, с. 13], а оперативно-розшукова характеристика для оперативних обліків.

Така побудова інформаційних масивів дозволяє вирішувати завдання, що стоять перед правоохоронними органами, зокрема за ідентифікаційно-пошуковими ознаками. Разом з тим для отримання аналітичної інформації та вирішення діагностичних питань під час розслідування слідчому потрібно отримати інформацію з декількох інформаційних масивів узагальнити її, проаналізувати і лише потім використовувати під час розслідування. Тому цілком виправданим є питання необхідності розробки нових бази даних для формування інформаційних масивів для забезпечення потреб протидії обігу на ринку України небезпечної продовольчої продукції.

На наш погляд необхідно створити окрему інформаційно-пошукову систему «Небезпечна продукція», що дозволить підвищити інформаційне забезпечення щодо протидії злочинам у сфері обігу на ринку України небезпечної продовольчої продукції.

Тому, важливим питанням інформаційного забезпечення процесу виявлення і розслідування злочинів у сфері обігу на ринку України небезпечної продовольчої продукції є, визначення джерел з яких відомості необхідно вносити до зазначеної автоматизованої системи.

В результаті дослідження встановлено, що сфера пошуку і отримання необхідної інформації для несення в інформаційно-пошукову систему «Небезпечна продукція» (про обігом на ринку України небезпечної продовольчої продукції) необхідно використовувати дані:

- органів державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності щодо інформації про фізичних та юридичних осіб, які брали участь у державній реєстрації як засновники суб'єктів господарювання у даній сфері;

- органів Державної податкової служби України щодо незаконного обігу підакцизних товарів;
- органів Державної митної служби щодо змісту здійснених операцій з імпорту продовольчих товарів (їх компонентів) конкретним суб'єктом господарювання;
- банківських установ щодо відкритих (закритих) розрахункових рахунків та осіб, які здійснювали фінансування щодо закупівлі, транспортування та реалізації продовольчої продукції;
- контролюючих органів (санітарно-епідеміологічної служби, державного нагляду за додержанням правил виготовлення і експлуатації ємностей та ін.) щодо виробництва продовольчої продукції (порушення дотримання умов технологічного процесу її виготовлення, зберігання та реалізації тощо);
- органів досудового слідства щодо розслідування злочинів, пов'язаних з обігом на ринку України небезпечної продовольчої продукції;
- інформація оперативно-розшукових матеріалів, які знаходяться в провадженні оперативних підрозділів (податкової міліції, органів внутрішніх справ, Служби безпеки України) щодо обігу на ринку України небезпечної продукції;
- дані експертних досліджень щодо невідповідностей якості продовольчих товарів (продукції) встановленим вимогам;
- повідомлення органів охорони здоров'я щодо масових отруєнь громадян;
- інформаційні ресурси мережі Інтернет щодо пропозицій з реалізації продовольчої продукції (товарів) тощо [5, с. 42].

Висновок. Наведене дозволяє висловити думку, що формування нових автоматизованих систем для інформаційного забезпечення, на підставі оперативно-розшукової характеристики злочинів та використання інформації в процесі здійснення взаємодії підрозділів ДСБЕЗ з іншими правоохоронними та контролюючими органами, можуть сприяти своєчасному виявленню та припиненню злочинів у сфері обігу на ринку України небезпечної продовольчої продукції.

1. Апухтін С.І. Інформаційно-аналітичне забезпечення аналізу оперативної обстановки. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка / С.І. Апухтін. – Луганськ: ЛДУВС, 2011. – № 2. – Ч. 2. – С. 52–60.

2. Цимбал М.І. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів: сучасний стан та шляхи удосконалення. Вісник Луганського державного університету внутрішніх ім. Е.О. Дідоренка / М.І. Цимбал. – Луганськ: ЛДУВС, 2010. – № 1. – С. 280–285.

3. Єчкенко В.М. Інформаційне забезпечення взаємодії підрозділів карного розшуку та міліції громадської безпеки з метою розкриття злочинів / В.М. Єчкенко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – Луганськ: ЛДУВС, 2004. – С. 150–166.

4. Лисенко В.Б. Інформаційно-довідкове забезпечення виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з несплатою податків/ В.В. Лисенко// Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – Луганськ: ЛДУВС, 2008. – № 5. – Ч. 1. – С. 13–19.

5. Усманов Р.А. Інформаційні основи попереднього розслідування [учебн. посіб.] / Р.А. Усманов. – М.: Юрлитинформ, 2006. – 208 с.

Д.І. Йосифович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного права та адміністративного процесу (Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Постановка проблеми. Впродовж багатьох століть корупція «супроводжує» економічний та культурний розвиток різних країн світу. В умовах сьогодення, українське суспільство виявилось неготовим належно реагувати на прояви корупції, кількість яких із року в рік зростає. Однією із причин такої ситуації виступає недосконалість профілактики корупційних адміністративних правопорушень, яка, на жаль, ще не отримала в юридичній науці достатнього визначення і розробки.

Аналіз досліджень даної проблеми. Загальні теоретичні і практичні питання профілактики правопорушень, зокрема й адміністративних, в достатній мірі висвітлені в юридичній літературі, зокрема, в наукових працях Г.А. Аванесова, В.Б. Авер'янова, О.Б. Андрєєвої, Д.М. Бахраха, В.Т. Білоуса, Ю.П. Битяка, Ю.Д. Блувштейна, І.П. Голосніченка, Є.В. Додіна, Д.П. Калаєнова, А.П. Ключниченка, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, А.П. Коренева, О.В. Кузьменко, Г.М. Миньковського, О.І. Остапенка, В.М. Плшкіна, В.І. Ремньова, М.М. Тищенко, Ю.С. Шемшученка та інших вчених, які представляють різні галузі правової науки.

Враховуючи складність даного напрямку адміністративно-правової науки можна стверджувати, що широке коло відносин в цій

сфері залишається ще на стадії осмислення і розробки. Це в повній мірі стосується також сфери протидії корупційним правопорушенням.

Мета даного дослідження полягає в аналізі вітчизняного антикорупційного законодавства та наданні пропозицій щодо удосконалення профілактичної діяльності підрозділів кримінальної міліції в сфері протидії корупції.

Виклад основних положень. Говорячи про зміст поняття «профілактика правопорушень», необхідно звернути увагу на те, що у літературі спостерігаються два підходи до розуміння цього терміна. У межах першого, деякі науковці вважають, що «профілактика» включає в себе діяльність із виявлення, вивчення та усунення причин правопорушень, а інші схиляються до того, що ця діяльність обмежується лише усуненням причин (та умов) цих діянь. Другий підхід набув ширшої підтримки, оскільки підкреслює цілеспрямований, перетворюючий характер профілактичної діяльності, прагнення до досягнення суспільно значущого результату.

В сучасних умовах профілактику адміністративної деліктності здійснює складна, багаторівнева система органів та організацій. Цю систему складають перш за все суб'єкти профілактики. Система суб'єктів профілактики адміністративних правопорушень визначена в статті 6 КУпАП [1]. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, громадські організації, трудові колективи розробляють і здійснюють заходи, спрямовані на запобігання адміністративним правопорушенням, виявлення й усунення причин та умов, які сприяють їх вчиненню, на виховання громадян у дусі високої свідомості і дисципліни, суворого додержання законів України.

В науковій літературі існує поділ суб'єктів профілактики на спеціалізованих та неспеціалізованих. До останніх відносять державні органи та громадські організації, котрі зобов'язані виховувати членів своїх колективів, попереджувати з їх сторони антисуспільні прояви. Спеціалізованими суб'єктами профілактики виступають ті державні та громадські утворення, діяльність яких професійно чи в порядку виконання суспільних обов'язків скерована безпосередньо на боротьбу з антигромадськими проявами. Вони покликані забезпечити запровадження в життя різноманітних профілактичних заходів, виступаючи при цьому їх безпосередніми організаторами та виконавцями.

Ведучи мову про правовий статус спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, видається за доцільне здійснити екскурс у минуле, та пригадати як це питання було вирішеним у Законі України «Про боротьбу з корупцією», з тим, щоб мати

можливість порівняти із відповідними нормами чинного антикорупційного Закону. Так, у статті 4 Закону України «Про боротьбу з корупцією» вказувалося, що боротьбу з корупцією ведуть відповідні підрозділи:

- а) міністерства внутрішніх справ України;
- а-1) податкової міліції;
- б) служби безпеки України;
- в) органів прокуратури України;
- г) військової служби правопорядку у Збройних Силах України;

інші органи та підрозділи, що створюються для боротьби з корупцією згідно з чинним законодавством [2].

Закон не лише визначав державні органи, які вели боротьбу з корупцією, а й вказує на те, що цим мали займатися відповідні підрозділи таких органів. Дана норма Закону України «Про боротьбу з корупцією» була за своєю суттю відсильною, оскільки для того, щоб з'ясувати «відповідний підрозділ» в системі певного органу необхідно було звертатись до положень тих законів, якими регламентувалася діяльність того чи іншого відомства або ж його окремого підрозділу, а також до положень внутрішньовідомчих актів, якими боротьба з корупцією відносилася до компетенції окремих підрозділів [3, с. 139].

Власне кажучи, вказана «неточність» знайшла виправлення в діючому Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції», який вирішив це питання строго в правовому полі, а саме: абзац другий частини 5 статті 5 вказаного Закону зазначає, що «спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є органи прокуратури, спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, підрозділи внутрішньої безпеки митних органів, якщо інше не передбачено законом» [4]. Виходячи з положень даної статті доходимо висновку, що в системі МВС України спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю, які відносяться до підрозділів кримінальної міліції.

Так, у 2011 році до суду було направлено 1534 проколи про корупційні правопорушення, з яких 293 складені працівниками ОВС (19,1% від загальної кількості); судами було прийнято рішення по 1125 протоколах, у тому числі по 216 протоколах складених працівниками ОВС, з яких по 149 протоколах накладено штраф

(однак лише 13 осіб (8,7 %) були звільненими у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення) та 67 адміністративних справ було закрито [5]. Такий стан справ не можна вважати задовільним. Виходить, що лише кожен десятий правопорушник зазнав або відчув відповідальність в повному обсязі, а решта дев'ять – відбулися «легким переляком», що певною мірою породжує в оточуючих та й у них самих почуття безкарності. В цьому контексті звертає увагу той факт, що працівниками ОВС було внесено аж 2 (два!) подання на усунення причин та умов, що сприяють корупційним проявам. У відношенні до 149 осіб, які були притягнуті до відповідальності – це складає 1,34%. Виходячи з цього, видається, що вести мову про хоч якусь профілактичну діяльність не доводиться.

Висновки. Враховуючи вище наведене, видається за необхідне наголосити на доцільності запровадження чи повернення до практики внесення подань, інших документів реагування на усунення причин та умов, що сприяють корупційним проявам. Видається, що цей напрям профілактичної діяльності був «несправедливо забутий», а його превентивний потенціал залишився недооціненим. Окремо, варто також зазначити, що складовою частиною системи профілактики являється взаємодія суб'єктів профілактики, координація загальних та спеціальних заходів, що досягається шляхом розроблення планів і програм для різних рівнів та структур. Тільки спільні зусилля, в тому числі й у міжнародному масштабі, а також чітке підпорядкування і діяльність у межах компетенції того чи іншого органу буде сприяти покращенню ефективності протидії корупції в Україні.

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 серп. 2009 р.: – (відповідає офіц. текстові). – К.: Вид. Паливода А.В., 2009. – 208 с.

2. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 05.10.1995 р. № 356/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 34. – Ст. 266.

3. Маринюк М.В. Результати правозастосовної діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції / М.В. Маринюк // Митна справа. – Л., 2012. – № 4(82), ч.2, кн.2. – С. 138-142.

4. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI (набрав чинності з 01.07.2011 р.) // Офіційний вісник. – 2011. – № 44. – Стор. 9, стаття 1764.

5. Інформація спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції про вжиті в 2011 році заходи щодо протидії корупції та про осіб, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/printable_article/723896

С.А. Капіганчук,
*доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

О.В. Кондратюк,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ У ЗЛОЧИННІ УГРУПОВАННЯ

Постановка проблеми. Розв'язання завдань, що вирішуються в процесі оперативно-розшукової діяльності, неможливе без застосування спеціальних психологічних знань, оскільки без цього в сучасних умовах боротьби зі злочинністю неможливе вдосконалення та якісне оновлення роботи як оперативних, так і слідчих підрозділів ОВС.

Метою дослідження є аналіз використання спеціальних психологічних знань щодо якісного підбору кандидата до оперативного впровадження в злочинне середовище.

Стан дослідження. Окремі напрями психологічного забезпечення оперативно-розшукової діяльності та кримінального судочинства знайшли своє відображення у наукових працях таких відомих вчених як Т. В. Авер'янова, В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, В. М. Бурдіна, В. Н. Варцаби, А. В. Дулова, М. І. Єнікеєва, М. В. Костицького, В. С. Медведєва, С. Л. Рубінштейна, В. В. Тищенко, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблокова та інших.

Виклад основного матеріалу. Одним із способів отримання оперативно-розшукової інформації, який використовують оперативні підрозділи ОВС і можуть використовувати слідчі (згідно ст. 272 КПК України)[1], є проникнення в злочинну групу. Оперативне проникнення – це складна спеціальна операція по впровадженню штатного оперативного працівника в злочинне угруповання, яке має стійкий характер, глибоку законспірованість, жорстку внутрішню дисципліну, спрямоване на вчинення завчасно підготовлених тяжких злочинів. Стійкість є вираженням своєрід-

ності організованого злочинного угруповання, його якісною характеристикою; стійкість, як його властивість, самостійно існувати не може. Психологічною основою організованості угруповання є, насамперед, мета спільної злочинної діяльності. Саме вона об'єднує окремих осіб в єдину спільноту, спрямовує їх діяльність. В угрупованні формується певна психологічна структура, котра відображає світоглядні позиції його членів, їх ідеологію, систему ціннісних орієнтацій, характер емоційних та ділових стосунків між ними. Обов'язковим елементом організованості в угрупованні є утвердження в ньому жорсткої дисципліни, що ґрунтується на круговій поруці.

Оперативні служби особливо ретельно підходять до підбору кандидатів для впровадження в злочинні групи. Це повинен бути професіонал високого рівня, який зобов'язаний:

- за своїм професійним досвідом та особистими якостями оптимально відповідати виконанню завдань впровадження;

- вміти адаптуватися в нових умовах і здатний підтвердити свою легенду не тільки словесно або документально, але і своєю поведінкою і діями;

- вміти бути емоційно стійким у складних ситуаціях і в ході тривалої конспіративної роботи;

- володіти непримітною зовнішністю;

- вміти добре орієнтуватися у складних ситуаціях і мати здатність до імпровізацій [2, с. 21].

Необхідність знання, а також врахування психологічних вимог, переліку необхідних психологічних якостей і протипоказань до роботи, що пред'являються до негласних працівників, важливо знати психологам при проведенні роботи по відборі та підборі кандидатів на оперативне впровадження, виходячи зі специфічних особливостей даної спеціальної операції. Відтак ідеальний негласний працівник повинен володіти: талантом актора, інтуїцією психолога, здатністю артистичного перевтілення, здатністю захопити, розташувати до себе людей, спонукати їх до діалогу, створити відповідну «психологічну атмосферу контакту». Специфіка «міліцейської» діяльності вимагає від нього: розвиненої волі, сміливості, певних кримінальних навичок, дотепності, винахідливості, життєвого досвіду, проникливості, розкутості в поведінці, гнучкого розуму, об'єктивності, обґрунтованості вчинків і поведінки, вміння відстоювати свою точку зору, самостійності та виваженості у своїй діяльності, високої вимогливості до себе, витримки і вміння не йти на спокуси, наявності не тільки фізичної, а й духовної, психологічної міцності, сили духу.

Виходячи із специфіки діяльності негласного працівника, психологами організовується і проводиться психологічний відбір і

підбір кандидатів для участі в операції з оперативного проникнення. Розглянемо зміст психологічного відбору і підбору.

Психологічний підбір – робота фахівця-психолога по застосуванню психодіагностичного інструментарію, психотехнік і психотехнологій з метою виявлення і визначення найбільшої відповідності індивідуально-особистісних особливостей, якостей і здібностей особи (групи осіб) до виконання конкретних завдань, зумовлених специфікою та умовами їх вирішення із урахуванням психологічних особливостей проведення операції. Перш ніж приступити до здійснення психологічного підбору кандидатів на оперативне впровадження, психологом здійснюється відбір оперативних працівників, як можливих кандидатів для участі в спеціальній операції.

Психологічний відбір – система заходів, яка здійснюється психологом з метою виявлення осіб, які за своїми індивідуально-особистісним якостям придатні до навчання, а в подальшому до роботи в оперативних підрозділах, для участі в операціях з оперативного впровадження. Відбір кандидатів проводиться на основі найбільш повної відповідності їх особистісних якостей і здібностей вимогам, що пред'являються до оперативних співробітників, і на їх основі визначення потенційних здібностей для участі в оперативних (конспіративних) заходах та операціях. В основі даних вимог лежать розроблені фахівцями-психологами та психофізіологами професіограми, призначені для проведення якісного відбору осіб, які здійснюють певний вид діяльності. Професіографія – технологія вивчення вимог, що пред'являються професією до особистісних якостей, психологічним здібностям, психолого-фізичним можливостям людини, що здійснює дану діяльність [3, с. 296].

Важливим моментом для психолога, який займається психологічним відбором і підбором кандидатів для участі у спеціальній операції, є знання про те, що, формуючись на основі індивідуальних якостей, психологічна система діяльності зумовлює виражений індивідуальний характер нормативної діяльності. Досліджуючи особистість можливого кандидата, психолог вивчає особливості розвитку його загальних здібностей, домінуючі особистісні якості, які будуть сприяти або ускладнювати виконанню завдань операції, і на їх основі рекомендує (або не рекомендує) його зарахування для участі у впровадженні в процес спецоперації.

Психолог також визначає основні завдання проведення спеціальної (цільової) підготовки кандидата і прогнозує успішність (неуспішність) його діяльності в операції. При цьому ним враховується, що «показники професійної успішності залежать не від од-

ного, а від декількох факторів. Вважається, що кожен чинник професійної успішності повинен прогнозуватися окремо, а висновок про придатність повинен виноситися з урахуванням усіх чинників професійної діяльності» [4, с. 47].

В основі виявлення інтелектуальних якостей і здібностей лежать індивідуальні властивості процесу мислення досліджуваного. Вони характеризуються особливостями протікання у кандидата розумових процесів, які забезпечують продуктивність розумової діяльності: гнучкість (рухливість), темп розвитку, швидкість протікання, самостійність, послідовність, ширина і глибина мислення, критичність, провідний стиль мислення. При вивченні розвитку пізнавальних процесів (їх особливостей) визначаються:

Особливості пам'яті – швидкість запам'ятовування, точність запам'ятовування, міцність запам'ятовування, готовність до відтворення.

Увага і спостережливість – вміння помічати незначні (малозначні) зміни в досліджуваному об'єкті, здатність швидко переключати увагу з одного виду діяльності на інший, здатність тривалий час зберігати стійку увагу, незважаючи на втому і сторонні подразники, а також помічати зміни в навколишньому оточенні, не зосереджуючи свідомо на цьому свою увагу.

Уява – домінуючий вид уяви (довільне або мимовільне), образне, рухове емоційне сприйняття, особливості уяви, оригінальність, новизна, осмисленість, тип і широта оперування образом.

Сприйняття – переважаючий вид (довільне або мимовільне), швидкість і точність, на що спрямовано (час, простір, рух, емоції), особливості сприйняття предмета (цілісність, константність, осмисленість, узагальненість, вибірковість, обсяг, емоційна забарвленість, повнота, швидкість).

Вольові якості – сили волі, рішучості, схильності до ризику, вміння чекати.

Емоційні особливості – врівноваженість і самовладання в звичайних життєвих і конфліктних ситуаціях, емоційна стійкість при прийнятті відповідальних рішень, вміння контролювати свій психічний стан, здатність викликати різні емоційні реакції.

Комунікативні якості та вміння – здатність розташовувати до себе людей, викликати у них почуття довіри, здатність до швидкого встановлення контактів з незнайомими людьми, вміння швидко знайти потрібний тон, доцільну форму спілкування залежно від психологічного стану співрозмовника і, з урахуванням його індивідуальних особливостей, вміння дати об'єктивну оцінку

діям інших людей, вміння переносити прийоми спілкування в нові умови нової комунікативної ситуації.

Моторні властивості – здатність до швидкодії в умовах дефіциту часу, швидка реакція на раптове зорове або емоційне враження за допомогою певних дій.

Мотиваційно-ціннісні особливості – особливості світогляду, система ціннісної орієнтації, домінуючі мотиви служби в правоохоронних органах в цілому і в оперативному підрозділі зокрема, цілі служби та службові перспективи, погляди на ефективність боротьби з організованою злочинністю тощо.

Психологом проводиться робота по встановленню психологічного діагнозу на кожного кандидата з відповідними рекомендаціями та висновками про його придатність (непридатність) для підготовки та участі в спеціальних операціях. Психологічний діагноз – структурований опис комплексу взаємопов'язаних психічних властивостей – здібностей, мотивів, стійких особливостей особистості [5]. З цією метою психолог досліджує особистісні якості та особливості кандидата на різних рівнях.

Психофізіологічний рівень. Досліджуються властивості нервової системи: сила, динамічність, рухливість, стабільність. Визначаються показники стійкості, переключення уваги, швидкості перебігу розумових процесів, обсягу пам'яті, психомоторики та інші психофізіологічні особливості (моторні властивості особистості), які є для неї базовими [6].

Психологічний рівень. Визначаються закономірності пізнавальної, емоційної і вольової сфер особистості, які проявляються в його діяльності та поведінці. Їх діагностика дозволяє достовірно визначити цілі, мотиви, потреби, інтереси, схильності, здібності, риси характеру конкретного кандидата [6, с. 51].

Вивчення як описаних, так і інших психічних явищ, здійснюється психологом за допомогою різних психологічних методів дослідження: спостережень, бесід, опитувань, тестувань, природних та моделюючих експериментів та інших відомих способів пізнання. При обробці отриманих даних, психологи рекомендують використовувати якісні методи (диференціювання і узагальнення матеріалу за якісними параметрами). А при інтерпретації результатів, з нашої точки зору, доцільно використовувати структурний шлях побудови типології (профілів і вивчення взаємовідносин між факторами). Необхідно підкреслити, що використання різних методів психодіагностики вимагає високої кваліфікації і підготовки психолога або психофізіолога.

У відповідності до розроблених психологами рекомендацій з оцінки психологічних якостей кандидатів для роботи в оператив-

них підрозділах ОВС, «психологічно придатними вважаються кандидати, для яких характерні:

низький рівень відкритої ворожості і хороший контроль агресивності;

відсутність «заторможеного» емоційного стану, таких як пригніченість, незадоволеність собою, аутоагресія, схильність знімати пригніченість алкоголем;

відсутність емоційних складнощів, пов'язаних як з надмірним самоконтролем, так і з імпульсивною, неконтрольованою поведінкою;

відсутність психосоматичних і депресивних форм реагування у важких життєвих ситуаціях;

помірна виразність таких якостей, як тривожність, акуратність, скрупульозність, естетичність;

наявність соціальної адекватності, прагнення до соціальних контактів, розкутості, бажання співпрацювати і спілкуватися з людьми;

переважання процесів збудження в нервовій системі над гальмівними процесами» [7, с. 69–70].

При проведенні психологічного відбору кандидатів для участі в операції психологи орієнтуються на наявність у кандидата якостей, що визначають максимальну його придатність до служби в оперативних підрозділах. В подальшому психолог оцінює здатність кандидата до здійснення рольової поведінки, пов'язаної з легендаруванням та перевтіленням.

Вивчивши індивідуально-особистісні особливості кандидата, його риси характеру, здібності, мотиви роботи в ОВС, психолог складає на нього об'єктивний психологічний висновок. При цьому ним враховується те, «що психодіагностика заснована на уявленні про стійки характерні властивості особистості, які мало змінюються в часі і дозволяють прогнозувати модель майбутньої поведінки» [3, с. 10]. У своєму висновку психолог не тільки описує виявлені психологічні особливості кандидата, його схильність до перевтілення та рольової поведінки, але й визначає доцільність його залучення для подальшої підготовки до участі в операції. Ним обов'язково вказується на що необхідно звернути увагу керівників операції й майбутньому негласному працівникові під час підготовки його до оперативного впровадження. Суть професійного висновку психолога полягає в тому, що крім констатації психологічних особливостей обстежуваного, ним вказується, як виявлені якості, особливості та здібності кандидата будуть впливати на

успішність (неуспішність) його майбутньої розвідувально-оперативної діяльності.

Особливої уваги на сучасному етапі потребує психологічне супроводження оперативно-розшукової діяльності. З метою забезпечення цього напрямку нами проведена спроба дослідження, в якому використаний комплексний підхід, тобто цілісний розгляд проблеми психологічної підтримки оперативно-розшуковій діяльності в напрямі підбору кандидатів до оперативного впровадження в організоване злочинне середовище.

Психологічна підтримка в оперативно-розшуковій діяльності може реалізовуватись у формах консультації, залучення штатного фахівця-психолога до розробки та участі в проведенні оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій в близькому майбутньому.

Висновки. Нами здійснена спроба висвітлити аспекти використання спеціальних психологічних знань у оперативно-розшуковій діяльності, які безперечно будуть застосовуватися і в організації окремих негласних слідчих (розшукових) дій. Ми проаналізували теорію і практику залучення наукових досягнень оперативно-розшукової психології і вважаємо, що її необхідно використовувати під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів. Аналіз минулого і сучасного стану юридичної і психологічної літератури з проблеми використання психологічних знань у оперативно-розшуковій діяльності і досудовому слідстві та результати нашого дослідження дають підстави стверджувати, що негласна слідча (розшукова) діяльність потребує від слідчого не тільки юридичних знань, умінь і навичок, але й знання та застосування ним законів психології. Це зумовлене тим, що слідча практика здійснюється в умовах безпосереднього спілкування та взаємодії з людьми, відтак вимагає розуміння особливостей особистості підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка та інших процесуальних осіб, мотивів та змісту їх поведінки, взаємовідносин, що виникають у процесі життєдіяльності тощо. А вже за допомогою професійного психолога, який досконало володіє спеціальними психологічними знаннями, слідчий може реалізувати заходи по встановленню психологічного контакту, здійсненню психологічного впливу та нейтралізувати дію негативних чинників на стадіях кримінального судочинства.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 5076-VI від 05.07.2012, № 5288-VI від 18.09.2012).

2. Гройсман А.Л. Личность, творчество, регуляція состояний: Руководство по театральной и паратеатральной психологии./ А.Л. Гройсман. – М.: ИЧП «Магистр», 1998. – 436 с.
3. Прыгунов П.Я. Психологическое обеспечение специальных операций: Ролевое поведение. [Учебное пособие]. / П.Я.Прыгунов. – Изд. Европ. У-та (финансы, информ. Сисемы, менеджм. и бизнес), 2000. – 303 с.
4. Кулагин Б.В. Основы профессиональной психодиагностики. / Б.В. Кулагин. – Л.: Медицина, 1984. – 216 с.
5. Столяренко Л.Д. Основы психологии. Практикум. / Л.Д. Столяренко. – Ростов н/Д.: «Феникс», 1998. – 576 с.
6. Рабочая книга практического психолога: Технология эффективной профессиональной деятельности / авт. кол. под ред. Деркач А.А. – М.: «Красная площадь», 1996. – 400 с.
7. Основные виды деятельности и психологическая пригодность к службе в системе органов внутренних дел: справочное пособие / под редакцией: Бовина Б.Г., Мягких Н.И., Сафронова А.Д. – М.: МВД РФ НИЦ проблем медицинского обеспечения, 1997. – 344 с.

М.В. Кара,

старший оперуповноважений СБТЛ УКР

УМВС України в м. Севастополі,

здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності

(Харківський національний університет

внутрішніх справ)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ КАРНОГО РОЗШУКУ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ШАХРАЙСТВАМ

Постановка проблеми. Шахрайство як вид злочину являє сьогодні сукупність заздалегідь спланованих, професійних, різноманітних за формами та способами вчинення, високих за рівнем латентності злочинних дій, тому тільки завдяки повноцінній плідній співпраці підрозділів карного розшуку з іншими правоохоронними органами, державними, приватними, громадськими організаціями та установами, що діють в різних сферах суспільства, можливе здійснення якісної та ефективної протидії цьому виду злочину.

Слід зазначити, що одним із чинників, які знижують авторитет і довіру населення до ОВС є невисокий рівень протидії злочинам загальнокримінальної спрямованості, зокрема шахрайствам. Зважаючи на це, питання, пов'язані з удосконаленням взаємодії не втрачають своєї актуальності.

Аналіз останніх публікацій на тему дослідження. Питання, пов'язані із взаємодією підрозділів карного розшуку ОВС України під час протидії шахрайствам розглядалися вченими-юристами в різних аспектах. Серед них особливо слід виділити роботи таких вчених – Г.М. Бірюков, С.В. Богданов О.А. Гапон, С.В. Діденко, А.Г. Лісовий, О.О. Мороз, С.І. Ніколаюк, В.О. Сілюков, І.В. Потайчук, А.А. Глієвий, Н.Є. Філіпенко [1, с. 16]. Однак, у їхніх працях сучасний стан та особливості взаємодії підрозділів карного розшуку під час протидії шахрайствам досліджені не в повному обсязі.

З метою вивчення та аналізу нових корективів з означеного питання, перш за все надамо власне визначення поняття «взаємодії підрозділів карного розшуку під час протидії шахрайствам». На нашу думку, – це сумісна робота двох і більше підрозділів (працівників), не підпорядкованих по службі, для концентрації сил, засобів і здійснення таких спільних заходів, вибір тих тактичних прийомів або їх комбінації, які найкраще забезпечують ефективне виконання завдань у належні терміни силами і засобами, що є в розпорядженні суб'єктів взаємодії, з найменшими їх затратами та безумовним дотриманням чинного законодавства.

Формулювання мети. Визначення сучасного стану та особливостей взаємодії підрозділів карного розшуку ОВС під час протидії шахрайствам.

Виклад основного матеріалу. У юридичній літературі виділяють процесуальні й організаційні форми взаємодії [2, с. 47; 3, с. 3–8]. Організаційна форма взаємодії передбачена відомчими нормативними актами правоохоронних органів або впливає з їхніх вимог. Аналіз думок науковців та практиків щодо здійснення взаємодії оперативних підрозділів з іншими суб'єктами дозволяє визначити основні елементи взаємодії, які, на нашу думку, також повинні використовуватися підрозділами карного розшуку під час протидії шахрайствам, зокрема:

1) спільне планування організації взаємодії в цілому і конкретних оперативно-розшукових заходів;

2) інформаційна взаємодія:

3) проведення спільних оперативно-розшукових, режимних та інших заходів протидії злочинним посяганням.

Також в межах організаційної форми взаємодії розглядають внутрішню та зовнішню взаємодію. Перша відбувається тоді, коли підрозділи карного розшуку співпрацюють з іншими службами органів внутрішніх справ, а друга – з іншими державними і недержавними, зокрема міжнародними, організаціями, громадськими

об'єднаннями, закладами, відкритими та закритими товариствами. Зрозуміло, що в питаннях виявлення та попередження шахрайств саме карному розшуку належить провідна роль – як в організації, так і в проведенні спільних заходів [4, с. 37].

Слід відзначити, що внутрішня взаємодія обумовлена загальними задачами всіх підрозділів органів внутрішніх справ. Стосовно діяльності підрозділів карного розшуку вона передбачає їх погоджену діяльність перш за все зі слідчими, Державною службою боротьби з економічною злочинністю (далі – ДСБЕЗ), охорони громадського порядку, Державною автомобільною інспекцією (далі – ДАІ), експертно-криміналістичними підрозділами, штабами, черговими частинами, відділами інформаційно-аналітичного забезпечення, відділами Державної міграційної служби, оперативною та оперативно-технічною службами.

В процесі зовнішньої взаємодії під час протидії шахрайствам підрозділи карного розшуку, як свідчить практика, найчастіше взаємодіють з наступними суб'єктами: прокуратура, суд, органи юстиції, підрозділи Служби безпеки України, нотаріат, служби безпеки установ, Державний комітет земельних ресурсів, контрольно-наглядові органи (державні та міжвідомчі інспекції), громадські організації, товариства, профспілки, кооперативи, об'єднання власників багатоквартирних будинків, засоби масової інформації, Державні міські та районні адміністрації, державні реєстратори. Крім того, підрозділи карного розшуку тісно взаємодіють з оперативними підрозділами Державної пенітенціарної служби та черговими частинами ізоляторів тимчасового тримання.

Кожен з перелічених суб'єктів взаємодії володіє конкретними повноваженнями та компетенцією в правоохоронній області, має в своєму розпорядженні для їх здійснення специфічні сили та засоби [4 с. 38].

Правові акти, які складають оперативно-розшукове законодавство, визначають взаємовідносини оперативних служб з контролюючими державними органами, підприємствами, організаціями і установами. Основним змістом тут є покладання на останніх обов'язків сприяти оперативним підрозділам у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності [4, с. 39–40].

Варто погодитися з думкою В.А. Лукашова, що до основних форм зовнішньої взаємодії можна віднести наступні: 1) взаємне інформування з питань, що становлять спільний інтерес; 2) спільне вивчення стану та динаміки злочинності; 3) проведення комплексних цільових оперативно-профілактичних операцій з вияв-

лення та припинення діяльності злочинних угруповань, 4) вилучення кримінально-злочинного елемента; 5) оздоровлення криміногенної обстановки на території області, району або міста; 6) тримання регулярного зв'язку та особистих контактів з представниками взаємодіючих сторін; 7) спільне вивчення ефективності вжитих заходів та розробка нових оптимальних рішень; 8) обмін досвідом, спільне використання узагальнених даних для підвищення кваліфікації та рівня професійної підготовки співробітників, а також для навчання представників громадських організацій, що беруть участь в діяльності щодо попередження злочину та в проведенні спільних засідань та нарад, науково-практичних конференцій, семінарів з приводу актуальних проблем протидії злочинам [4, с. 39–40].

На наш погляд, доцільно доповнити наведене ще такою формою зовнішньої взаємодії як залучення громадськості та засобів масової інформації для здійснення спільними зусиллями правової пропаганди. У якості способу реалізації цієї форми взаємодії ми пропонуємо розробляти інформаційні пам'ятки та іншу друковану продукцію профілактичного характеру для населення на предмет додержання правил особистої безпеки з метою уникнення здійснення стосовно них шахрайських дій.

Відзначимо, що в Україні значна частка шахрайств вчиняється такою категорією шахраїв як «гастролери» [5, с. 281], виявлення та затримання яких полягає у взаємодії з працівниками об'єктів залізничного транспорту, а також із службою митного та прикордонного контролю, якими активно проводяться цільові профілактичні заходи: «Кордон», «Рубіж», «Іноземець», «Мігрант», «Підприємець», «Студент», «Турист», «Магістраль». Для участі в них часто залучаються підрозділи МВС України, зокрема карного розшуку. Але, як свідчить практика, взаємодія підрозділів карного розшуку, особливо в районних відділах, під час проведення вищезазначених заходів, майже не здійснюється через те, що лінію шахрайств в секторі карного розшуку, як правило, ведуть 1 чи 2 оперуповноважені, які через брак часу, незабезпечення автотранспортом та надвеликою робочою завантаженістю не в змозі ефективно протидіяти шахрайствам.

Ефективність виявлення шахраїв-гастролерів також залежить від співпраці з негласними співробітниками, залучення яких є більш складною формою взаємодії з громадянами.

Висновки. Дослідивши сучасний стан та особливості взаємодії підрозділів карного розшуку, ми дійшли висновку, що останні полягають:

1) у складності протидії шахрайствам підрозділами карного розшуку через малий штат оперативних співробітників, що обслу-

говують лінію протидії шахрайствам, а інколи і відсутність такої лінії роботи;

2) у латентному характері цих злочинів;

3) у небажанні населення та інших суб'єктів взаємодії активно співпрацювати з підрозділами карного розшуку під час протидії шахрайствам.

1. Глієвий А.А. Взаємодія кримінальної міліції та оперативних підрозділів Державного департаменту України з питань використання покарань у боротьбі зі злочинністю: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 21. 07. 04. «Оперативно-розшукова діяльність» / А.А. Глієвий. – Х., 2002. – 20 с.

2. Мурашова С. В. Организация работы следственного отдела УВД / Светлана Викторовна Мурашова. - М.: Академия МВД СССР, 1977. – 183 с.

3. Чувилев А. А. Взаимодействие следователя ОВД с милицией / Андрей Анатольевич Чувилев. - М.: Академия МВД СССР, 1981. – 46с.

4. Лукашов В. А. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел: учебник. - М.: Академия МВД СССР, 1982. – 176 с. – (Особенная часть. Раздел 1; Организация и тактика предотвращения и раскрытия преступлений аппаратами уголовного розыска).

5. Шелухін М. Л. Оперативно-розшукове забезпечення кримінологічної безпеки на залізничному транспорті: [монографія] / Михайло Леонідович Шелухін. - К.: ДП «Друкарня МВС України»: Донецький юридичний ін-т ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2008. – 488 с.

Ю.С. Кіцул,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного права та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

Ю.І. Соник,

*курсант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ У СПРАВАХ ДІТЕЙ

Державою чітко визначений зміст соціальної роботи з дітьми як діяльність уповноважених органів, підприємств, організацій, установ та громадян, спрямована на створення соціальних умов

життєдіяльності, гармонійного та всебічного розвитку дітей, захист їхніх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культурних і духовних потреб.

Значне місце в цій діяльності повинні посідати питання соціальної профілактики. Соціальна профілактика є діяльністю державних органів (суб'єктів соціальної роботи), яка спрямована на попередження антисуспільної поведінки людей, виявлення негативного впливу на їхнє життя та здоров'я і запобігання такого впливу шляхом системного обліку і нагляду за ними, та батьками, які втягують своїх неповнолітніх дітей в злочинну діяльність, інформаційно-просвітницької та агітаційної роботи з дітьми за місцем їх проживання та навчання.

Під профілактикою правопорушень серед дітей слід розуміти діяльність органів і служб у справах дітей, спеціальних установ для дітей, спрямовану на виявлення та усунення причин та умов, що сприяють вчиненню дітьми правопорушень, а також позитивний вплив на поведінку окремих дітей на території України, в її окремому регіоні, в сім'ї, на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форм власності, за місцем проживання.

Важливе місце у сфері профілактичного впливу на попередження злочинності серед дітей відводиться органам і службам у справах дітей, а також спеціальним установам для дітей, котрі є суб'єктами профілактичної роботи. На них покладається профілактика правопорушень серед осіб, які не досягли повноліття. Всі органи та служби у справах дітей керуються у своїй діяльності такими принципами: застосування переважно методів виховання та переконання; використання примусових заходів можливе лише після вичерпання всіх інших заходів впливу на поведінку дітей; неприпустимість жорстокого поводження з дітьми, приниження їх честі та гідності тощо [2, с. 377].

Здійснення профілактики правопорушень серед дітей Міністерство внутрішніх справ України покладає, зокрема, на підрозділи кримінальної міліції у справах дітей, котрі входять до блоку кримінальної міліції (Управління кримінальної міліції у справах дітей МВС України).

До основних обов'язків кримінальної міліції у справах дітей по здійсненню профілактики правопорушень можна віднести: проведення постійної роботи щодо запобігання правопорушенням дітей; виявляти та припиняти проступки, вчинені дітьми, вживати з цією метою профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством; розглядати у межах своєї компетенції заяви і повідомлення про

правопорушення, вчинені дітьми; виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми, вживати в межах своєї компетенції заходів до їх усунення; постійно брати участь у правовому вихованні дітей; виявляти дорослих осіб, які втягають дітей у протиправну діяльність; виявляти батьків або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо створення належних умов для життя, навчання та виховання дітей; вести облік правопорушників, які не досягли 18 років, у тому числі звільнених із спеціальних виховних установ, з метою проведення профілактичної роботи, інформувати відповідні служби у справах дітей стосовно цих дітей; відвідувати правопорушників, які не досягли 18 років, за місцем їх проживання, навчання, роботи, проводити бесіди з ними, їхніми батьками (усиновителями) або опікунами (піклувальниками); виявляти та вести облік осіб, які втягають дітей в антигромадську діяльність; вносити підприємствам, установам та організаціям незалежно від форм власності обов'язкові для розгляду подання про необхідність усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми; вести облік правопорушників, що не досягли 18 років, які потребують медичної допомоги, у тому числі звільнених із спеціальних виховних установ, з метою проведення профілактичної роботи, інформувати відповідні служби у справах дітей стосовно цих дітей [2, с. 386].

Важливе значення в профілактиці правопорушень серед дітей займає взаємодія підрозділів кримінальної міліції у справах дітей з іншими суб'єктами профілактики правопорушень. Що стосується взаємодії з підрозділами дільничних інспекторів міліції, то тут, в першу чергу, велика увага приділяється профілактиці та попередженню насильства в сім'ї шляхом застосування спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї: офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї; офіційне попередження про неприпустимість віктимної поведінки щодо насильства в сім'ї; взяття на профілактичний облік та зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї; захисний припис; адміністративна відповідальність за насильство в сім'ї [3, с. 317]. Осіб, яким було винесено офіційне попередження, служба дільничних інспекторів міліції чи кримінальної міліції у справах дітей беруть на профілактичний облік та проводять з ними виховно-попереджувальну роботу. Зняття з профілактичного обліку проводиться в тому випадку, якщо протягом року після останнього факту вчинення насильства в сім'ї особа жодного разу не вчиняла насильство в сім'ї. Вищеназваних осіб знімають з

профілактичного обліку у разі: закінчення терміну перебування на профілактичному обліку; винесення вироку суду про притягнення члена сім'ї, який вчинив насильство в сім'ї, до кримінальної відповідальності у вигляді позбавлення волі; тривалості (понад один рік) відсутності за місцем проживання; смерті такої особи [3, с. 318].

Таким чином, важливе місце в діяльності підрозділів кримінальної міліції у справах дітей займає профілактика правопорушень серед дітей. Оскільки кожна людина є особистістю та індивідуальністю, наділена неповторними рисами характеру та поведінки, важливою умовою для досягнення результату є індивідуальний підхід до кожної дитини.

1. Закон України від 20 грудня 1990 року «Про міліцію» // <http://zakon.rada.gov.ua>

2. Адміністративна діяльність: навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. // М.В. Ковалів, З.Р. Кісіль, Д.П. Калайнов та ін. – К.: Правова Єдність, 2009. – 432 с.

3. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ: навч. пос. / за заг. ред. В.В. Коваленка; В.І. Олефір, С.Ф. Константінов, С.Г. Братель та ін. – К.: КНТ, 2011. – 512 с.

4. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України: <http://mvs.gov.ua>

Я.М. Когут,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного,
адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

СТВОРЕННЯ ПОЛІЦІЇ ЯК ЕТАП АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Актуальність проблеми визначення шляхів реформування системи органів внутрішніх справ в Україні підтверджується тривалим пошуком оптимальної моделі правоохоронної системи. Сьогодні процес реформування виконавчої гілки влади досягнув етапу формування поліції в Україні. Важливість цього етапу зумовлена можливостями зміни ментального відношення громадськості до органів внутрішніх справ. Проте, у випадку неврахування у вітчизняному законодавстві основних

принципів, на яких побудовано діяльність поліції демократичних країн, реформа буде зведена до звичайної зміни назв та буде малоефективною.

Аналіз досліджень даної проблеми. Науковій розробці проблем реформування органів внутрішніх справ України присвятили свої праці М.І. Ануфрієв, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, І.В. Зозуля, О.П. Рябченко, О.В. Джафарова, А.Т. Комзюк, О.С. Проневич, О.П. Угровецький, М.Ю. Фролов та ряд інших науковців. Їхні праці мають важливе наукове та практичне значення; висновки і рекомендації, що містяться в них, служать розвитку законодавства в адміністративно-правовій галузі, є загальнотеоретичною основою для досліджень у сфері діяльності органів внутрішніх справ. Попри це, слід зазначити, що дослідження цими вченими проблем реформування міліції не достатньо враховують сучасні передумови формування поліції в Україні.

Метою даного дослідження є встановлення чинників, що визначають сучасні передумови формування поліції в Україні та їх співвідношення з основними положеннями адміністративної реформи.

Виклад основного матеріалу. Процес реформування виконавчої гілки влади започатковано у 2010 році Указом Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [1]. Основним його критерієм є усунення дублювання повноважень центральних органів виконавчої влади, забезпечення скорочення чисельності управлінського апарату та витрат на його утримання, підвищення ефективності державного управління.

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні та реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, власності, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань, боротьби зі злочинністю, розкриття та розслідування злочинів, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, безпеки дорожнього руху, а також з питань формування державної політики у сферах міграції, у тому числі протидії нелегальній міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів є Міністерство внутрішніх справ України, що входить до системи органів виконавчої влади [2].

Указом Президента України «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» внесено зміни до Схеми організації та взаємодії центральних органів виконавчої влади. Зокрема, визначено центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Мініст-

рів України через відповідних членів уряду, а саме: через Міністра внутрішніх справ України – Адміністрація Державної прикордонної служби України та Державна міграційна служба України [3].

Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» у статті 17 визначив основні завдання центральних органів виконавчої влади, зокрема: здійснення державного нагляду (контролю); управління об'єктами державної власності; внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики на розгляд міністрів, які спрямовують та координують їх діяльність; здійснення інших завдань, визначених законами України та покладених на них Президентом України. Проте, новелою Закону можна вважати визначення серед цих завдань – надання адміністративних послуг [4].

Закон України «Про адміністративні послуги» встановив, що адміністративна послуга – результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону. Надання адміністративних послуг не поширюється, зокрема, на відносини щодо: здійснення державного нагляду (контролю); дізнання, досудового слідства; оперативно-розшукової діяльності; судочинства, виконавчого провадження; виконання покарань; доступу до публічної інформації; провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею тощо [5].

Аналізуючи суб'єктів надання адміністративних послуг в системі МВС, сьогодні до них можна віднести як міліцію, так і Державну міграційну службу та Державну прикордонну службу України.

Серед підрозділів міліції основним суб'єктом надання адміністративних послуг виступають підрозділи міліції громадської безпеки, до яких, на нашу думку, слід віднести ДАІ та міліцію охорони. Є.О. Легезою під «адміністративними послугами, що надаються міліцією громадської безпеки», пропонується розуміти врегульовану адміністративно-правовими нормами діяльність підрозділів міліції громадської безпеки із розгляду заяви фізичної або юридичної особи про видачу адміністративного акта (дозволу, ліцензії, реєстрації, сертифіката тощо), спрямованого на забезпечення її прав і законних інтересів та/або на виконання особою визначених законом обов'язків [6].

Виходячи із положень Закону України «Про міліцію» серед функцій міліції лише адміністративний напрям її діяльності може бути віднесено до сфери надання адміністративних послуг [7]. Виконання кримінально-процесуальної, оперативно-розшукової,

виконавчої, профілактичної та охоронної функцій органами внутрішніх справ не є суспільними відносинами, пов'язаними з наданням таких послуг.

Відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги», та Національного плану дій щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [8], з метою поліпшення організації роботи та умов обслуговування населення в системі МВС створено Центри надання послуг, пов'язаних з використанням автотранспортних засобів, основними завданнями яких є: проведення роботи з державної реєстрації (перереєстрації) та обліку призначених для експлуатації на вулично-дорожній мережі загального користування транспортних засобів усіх типів; прийняття державних іспитів на право керування транспортними засобами всіх категорій, видача посвідчень водія, створення та ведення реєстру підприємств, установ, організацій та інших суб'єктів господарювання, які здійснюють торгівлю транспортними засобами та їх складовими частинами, що мають ідентифікаційні номери, забезпечення організації, контролю та обліку суб'єктів підприємницької діяльності всіх форм власності, які проводять діяльність з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів [9].

Сьогодні процес реформування МВС України на першому етапі пропонується розпочати зі створення Національної поліції України. У процесі реформи міліцію передбачають перейменувати в Національну поліцію, змінивши існуючий закон про міліцію, або прийнявши інший закон – про поліцію. Пропонується наступна структура Національної поліції: кримінальна поліція, поліція громадської безпеки, фінансова поліція, транспортна та спеціальна поліція. На другому етапі реформування правоохоронних органів планується створити Державне бюро розслідувань і реформувати внутрішні війська України. Практичний етап реформування пропонується реалізувати в період 2013-2015 років. Реформа правоохоронної системи почнеться зі скорочення кількості її співробітників на кілька тисяч [10].

На думку експертів, одним із факторів, які негативно впливають на діяльність міліції у сучасних умовах, є надмірна милітаризація. З огляду на домінуючі уявлення про поліцію як інститут, що надає послуги населенню, виникає питання, що таке послуги «озброєного органу» і чи саме їх очікує громадянське суспільство. Порівняльний аналіз чинного стану штатної чисельності органів міліції в Україні з європейськими та іншими пострадянськими

країнами показує, що за даними Центру політико-правових реформ у правоохоронних органах налічується 357 700 працівників МВС, а це 780 мільйонерів на 100 тис. населення, коли загально-світовий середній показник – 300 поліцейських на 100 тис. населення, а за рекомендацією ООН – 222 [11].

Висновки. Процес реформування органів виконавчої влади в Україні повинен передбачати чітке визначення галузі внутрішніх справ і функцій її міністерства. Серед напрямів діяльності МВС України пріоритетним залишатиметься адміністративний. Одним із завдань центральних органів виконавчої влади, зокрема міністерства, є надання адміністративних послуг. Значну частину цих послуг надаватиме цивільний персонал. Це доцільно, в контексті демілітаризації поліції в майбутньому. Проте, потребує визначення та нормативного регулювання правовий статус цивільного персоналу органів поліції (зокрема, розширення його компетенції), законодавче закріплення його соціального захисту тощо.

1. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року №1085/2010: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010>

2. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року N 3166-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>

3. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 24 грудня 2012 року № 726/2012: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/726/2012>

4. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Указ Президента України від 6 квітня 2011 року № 383/2011: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/383/2011>

5. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 року № 5203-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>

6. Легеза Є.О. Адміністративні послуги, що надаються міліцією громадської безпеки [Текст]: автореферат... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Є. О. Легеза. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ, 2011. – 20 с.

7. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 року № 565-XII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-12>

8. Національний план дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»: Указ Президента

України від 12 березня 2012 року № 187: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/187/2012/paran22#n22>

9. Про деякі питання діяльності центрів надання послуг, пов'язаних з використанням автотранспортних засобів: Наказ МВС України від 30.01.2013 року № 72 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0241-13>

10. Міліція в Україні перетвориться на поліцію до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.comments.ua/politics/193019-militsiya-v-ukraini-peretvoritsya.html>

11. Про поліцію: проект Закону від 03.07.2012 р. №10668. (внесений народними депутатами України: В.М. Грицаком, В.І. Коновалюком): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=43877

С.Я. Коненко,
*радник начальника УМВС України
в Тернопільській області*

СЛІДЧИЙ ЯК СУБ'ЄКТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗГІДНО З НОВИМ КПК УКРАЇНИ. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Введення в дію нового Кримінального процесуального кодексу України ставить перед законодавцями термінові та широкомасштабні завдання по приведенню у відповідність до нього не лише ряду інших законодавчих актів України, але і підзаконних актів, що базуються на них. Особливо це стосується системи МВС України, у першу чергу в частині законодавчого розширення кола суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, визначення шляхів взаємодії та розмежування функцій між ними. Актуальність вирішення цих питань визначається потребами практичного їх використання у повсякденній діяльності міліції.

Аналізуючи ст. 40 Слідчий органу досудового розслідування нового КПК України, де згідно п.2 слідчий уповноважений:

...2) проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених цим Кодексом;

3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам [2];

Як бачимо, в обох підпунктах йдеться про те, що слідчий уповноважений проводити самостійно або доручати проведення негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним

підрозділам, тобто він визнається суб'єктом оперативно-розшукової діяльності, а відповідно має право на проведення оперативно-розшукових заходів при дотриманні процесуальної процедури їх проведення.

З метою розмежування можливостей слідчого та працівників оперативних підрозділів при вирішенні питань оперативно-розшукової діяльності зупинимось на таких поняттях, як оперативно-розшукова діяльність, оперативні підрозділи, негласні слідчі (розшукові) дії тощо.

Так, ст. 2. Поняття оперативно-розшукової діяльності Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» дає визначення: «*Оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних заходів*» [1]

Цим же законом визначено підрозділи, які уповноважені на проведення оперативно-розшукових заходів. Так, стаття 5 Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність п. 1. Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає підрозділи, які уповноважені на проведення оперативно-розшукової діяльності: «Оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами:

Міністерства внутрішніх справ України – кримінальною, транспортною та спеціальною міліцією, спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю, підрозділами внутрішньої безпеки, судовою міліцією» [1].

Як бачимо, у цьому законі серед підрозділів, які уповноважені на проведення оперативно-розшукової діяльності, слідчі підрозділи не значаться. Проте у перехідних положеннях нового КПК п. 7 вказано «...після набрання чинності цим Кодексом оперативно-розшукові заходи, слідчі та процесуальні дії здійснюються згідно з положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та положеннями цього Кодексу» [2].

Тому із введенням в дію нового КПК слідчі набувають статусу оперативних працівників.

Використання в процесі доказування не лише процесуальних, а й оперативно-розшукових заходів, зокрема взаємодії слідчих з оперативними підрозділами МВС, часто має вирішальне значення при розкритті злочинів.

Головним недоліком в організації роботи з розкриття злочинів є те, що після отримання повідомлення про їх вчинення

здійснюється комплекс оперативно-розшукових заходів, які зводяться до пошуку винних осіб через застосування традиційних методів і заходів. Назріла нагальна потреба у вирішенні питання ширшого використання у кримінальному провадженні фактичних даних, отриманих в тому числі й за допомогою оперативно-розшукових заходів.

Удосконалення правового механізму введення в кримінальний процес не процесуальної інформації, але отриманої з додержанням норм КПК, прискорює розкривання злочинів і їх розслідування та приймання обґрунтованих рішень під час судового розгляду.

Значну роль у вдосконаленні процесу доказування відіграє використання інформації, отриманої шляхом проведення оперативно-розшукових заходів, а також із застосуванням спеціальних технічних засобів.

На думку ряду дослідників, з якими ми згодні, використання методів ОРД при документуванні злочинної діяльності у сучасній складній криміногенній ситуації, що склалась не лише в Україні, а й у багатьох інших країнах світу, ця проблема є вкрай гострою, оскільки злочинність повсякчас видозмінюється (тероризм, викрадення людей, убивства на замовлення, комп'ютерна злочинність, організовані форми правопорушень), має глибоко законспірований, транснаціональний характер, загрожуючи не лише правопорядку, а й безпеці держави загалом. «Не випадково у ФРН до переліку ефективних заходів боротьби з організованою злочинністю зараховують якнайширше застосування технічних засобів (електронне стеження, зняття інформації із каналів зв'язку, використання як доказів показань таємних агентів тощо). Це виправдовується безпекою громадян, яка набагато цінніша, ніж незначні обмеження, на які має погодитись суспільство. У спеціальному поліцейському журналі «Kriminalistik» (ФРН) зазначається, що застосування в діяльності органів кримінального переслідування процесуальних заходів, які передбачають використання сучасної техніки, послуг таємних агентів, хоча і деякою мірою є втручанням в особисте життя громадян і може конфліктувати з положеннями Конституції щодо гарантій забезпечення основних прав людини, проте сучасна держава становить для громадян значно меншу небезпеку, ніж дії окремих її осіб, об'єднаних у злочинні угруповання» [3].

Згідно статті 275 КПК України під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з

іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом.

Використання результатів конфіденційного співробітництва здійснюється із забезпеченням безпеки осіб, які беруть участь у провадженні негласних слідчих (розшукових) дій, і оформляється протоколом із дотриманням правил конфіденційності.

Проте, чи мають у даній ситуації слідчі працівники реальні оперативні та технічні можливості проведення оперативно-технічних заходів, не порушуючи права громадян? Мабуть ні. Тому законодавець вводить поняття «Слідча (розшукова) дія» та «Оперативно-розшуковий захід». Так, у п.1 статті 223 КПК України вказано: «Слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні». Виходячи із цієї норми, оперативно-розшукові заходи проводяться лише після реєстрації матеріалів в ЄРДР за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, та при отриманні ухвали слідчого – судді щодо тяжких та особливо тяжких злочинів.

Оперативно-розшуковий захід проводиться до реєстрації в ЄРДР з метою документування тяжких та особливо тяжких злочинів, що готуються. Ці заходи проводяться оперативними працівниками в рамках ведення ОРС.

У цій ситуації слід розмежовувати повноваження із проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій між оперативними працівниками та слідчими, передбачити спеціальну підготовку слідчих щодо можливостей проведення оперативно-розшукових заходів та вироблення навиків по проведенню найпростіших з них.

Слід відмітити, що під час розслідування кримінальних проваджень слідчі активно спілкуються із громадянами, які володіють інформацією про осіб, що представляють оперативний інтерес для органів внутрішніх справ і мають можливість проводити заходи по залученню таких осіб до співпраці з ОВС по виявленню та документуванню злочинної діяльності.

Стаття 8. Права підрозділів, які здійснюють оперативно - розшукову діяльність Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». При наявності передбачених статтею 6 цього закону підстав надається право: ...

– негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одер-

жувати розвідувальну інформацію, в тому числі шляхом проникнення оперативного працівника в приміщення, транспортні засоби та земельні ділянки;

- здійснювати проникнення у злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співпрацює з останнім, із збереженням в таємниці достовірних даних щодо її особистості;

- знімати інформацію з каналів зв'язку, застосовуючи інші технічні засоби отримання інформації;

- контролювати, шляхом відбору, за окремими ознаками телеграфно-поштові відправлення;

- здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото, кіно- і відеозйомки, оптичних і радіоприладів, інших технічних засобів;

- мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників;

- встановлювати конфіденційне співробітництво з особами на засадах добровільності; [1] і т.п. Цей перелік є вичерпним.

Як бачимо з переліку, практично проведення всіх цих заходів вимагає володіння значним об'ємом спеціальних знань та навичок не лише у галузі права, але і інших сферах науки і техніки, що ускладнить і без цього непросту роботу слідчого. Тому і проведення цих заходів доручають спеціальним оперативним підрозділам або окремим оперативним працівникам. Деякі із визначених оперативних заходів є близькими до роботи слідчого, а саме робота з громадянами під час проведення різного роду слідчих дій, що створює передумови проведення таких оперативних заходів, як придбання гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, встановлювати конфіденційне співробітництво з особами на засадах добровільності. Такий підхід дасть змогу збільшити штатну чисельність слідчих за рахунок перерозподілу штатної чисельності деяких оперативних служб, знизити навантаження на одного працівника при забезпеченні кваліфікованого виконання слідчих та окремих оперативних дій, розширити можливості слідчих по здобуттю доказової бази тощо.

Виконання складних оперативно-слідчих заходів згідно постанови слідчого-судді ініційовані слідчим за погодженням з прокурором необхідно покласти на спеціалізовані оперативні підрозділи та їх спеціалістів. Це дасть можливість їх проведення на високому професійному рівні при дотриманні прав громадян, забезпечить максимальний збір доказової бази.

Висновки:

1. Згідно норм нового КПК слідчий є суб'єктом оперативно-розшукової діяльності із новими, значно ширшими функціональними повноваженнями.

Пропозиції:

1. На законодавчому рівні відповідно до вимог нового КПК напрацювати та внести зміни до Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про міліцію» і підзаконних актів, що випливають з цього.

2. Забезпечити термінову підготовку слідчих працівників щодо можливостей проведення оперативно-розшукових та оперативно-технічних заходів, методам проведення окремих із них.

3. Внести зміни у навчальні програми підготовки слідчих з питання проведення оперативно-розшукових та оперативно-технічних заходів у частині, що стосується роботи слідчих.

4. Внести зміни в накази МВС України, що регламентують оперативно-розшукову діяльність у частині:

– коли (при яких обставинах) слідчий самостійно проводить негласні слідчі (розшукові) дії, доручає їх проведення працівникам інших оперативних служб, а коли (при яких обставинах) слідчий бере участь у проведенні окремих оперативно-розшукових чи оперативно-технічних заходів;

– кого із громадян і як, на яких умовах (в якості кого) слідчий має право залучати до негласного співробітництва. Окреслити права та відповідальність сторін.

5. Розробити та запровадити нові функціональні повноваження слідчих які б гармонійно поєднували в собі, як діючі повноваження слідчих так і повноваження оперативних працівників. Передбачити можливість спеціалізації слідчих при розслідуванні різних видів злочинів, що значно розширить можливості слідчого та інших служб щодо розкриття та розслідування злочинів.

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» ВВР, 1992. №22 ст. 303 із змінами і доповненнями.

2. Кримінально-процесуальний кодекс України. – К.: Юрінком Інтер, 2012.

3. Оперативно-розшукові заходи-джерело процесуальної інформації: за матеріалами УКР УМВС України у Вінницькій області // Бюлетень №164/2006 Видавничо-поліграфічний центр МВС України. – С. 27.

О.Є. Користін,
*доктор юридичних наук, професор,
вчений секретар
(Національна академія внутрішніх справ)*

ОРГАНИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

ОВС в системі забезпечення економічної безпеки займають одне з провідних місць, оскільки забезпечують її своїми специфічними, притаманними тільки їм, силами і засобами. Це обумовлено тим що:

- ОВС здійснюють практично всі види правоохоронної діяльності – оперативно-розшукову роботу, забезпечують досудове розслідування, охорону громадського порядку тощо;

- більш глибоко вивчають ті явища, на фоні яких формується економічна злочинність і які зазвичай її супроводжують. Така різнобічна діяльність найбільше відповідає цілям протидії економічній злочинності, оскільки охоплює широке коло життєво важливих суспільних відносин. Це дозволяє вирішувати деякі завдання протидії економічній злочинності вже на стадії виявлення та вивчення її причин;

- мають відповідні кадрові та організаційно-технічні можливості. У системі МВС є мережа науково-дослідних і навчальних закладів, де проводяться прикладні та фундаментальні дослідження з проблем попередження злочинності, яка посягає на економічну безпеку. ОВС мають у своєму розпорядженні необхідну для цього статистичну базу даних.

Слід зазначити, що серед всіх правоохоронних формувань ОВС мають найбільш широку компетенцію щодо протидії правопорушенням в економіці, що включає в себе повноваження з виявлення, розкриття та розслідування більшості складів злочинів, вчинених у цій сфері, а також повноваження з розгляду справ та складання протоколів про адміністративні правопорушення. Вони не є вузько спеціалізованими органами контролю за виконанням законодавства у сфері економіки. Тим не менш, з метою забезпечення економічної безпеки країни ця діяльність в рамках реалізації загальних завдань, що стоять перед ОВС, представляється особливо значущою та пріоритетною.

Провідним завданням правоохоронних органів є активна підтримка і захист здійснюваних у суспільстві перетворень, зокрема, в економічній сфері – розвиток і зміцнення ринкових відносин. В еко-

номічній сфері перед ОВС поставлені завдання нейтралізації загроз економічній безпеці, боротьби з кримінальними проявами в економічній сфері, аналізу і прогнозування криміногенних процесів в економіці, виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень у галузі економіки та життя заходів до їх усунення.

Аналіз діяльності ОВС дозволяє стверджувати, що економічну безпеку вони забезпечують як безпосередньо, так і опосередковано. Безпосереднє забезпечення економічної безпеки досягається завдяки:

- протидії економічній злочинності у формі запобігання, припинення і розкриття зазначеної категорії злочинів;

- розслідуванню економічних злочинів у формі досудового слідства;

- охороні власності.

Опосередковано ОВС забезпечують економічну безпеку завдяки:

- забезпеченню громадського порядку як необхідної умови забезпечення економічної безпеки – створення умов для нормальної праці та відпочинку людей; створення та підтримки обстановки спокою та безпеки у громадських місцях, забезпечення безперебійної діяльності установ та організацій;

- боротьбі з порушеннями громадського порядку – попередженню, припиненню і розкриттю відповідних порушень, що сприяє встановленню нормальних суспільних відносин у сфері економічної безпеки;

- розслідуванню інших злочинів, що заподіюють матеріальний збиток державі.

У структурі ОВС є спеціальні підрозділи, діяльність яких безпосередньо спрямована на протидію економічній злочинності за допомогою спеціальних сил, засобів і методів – підрозділи Державної служби боротьби з економічною злочинністю (далі – ДСБЕЗ). Ці підрозділи провадять оперативно-розшукову діяльність. На них покладено вирішення таких завдань як безпосереднє виявлення, попередження, припинення і розкриття зазначених злочинів. Мета діяльності цих підрозділів – захист економіки від корисливих злочинних посягань на відповідні суспільні відносини, які виникають між різними суб'єктами. Ця мета досягається шляхом правильного визначення основних завдань та пріоритетних напрямів діяльності, основним з яких має бути захист саме економічних інтересів:

- громадян, які є учасниками економічних відносин;

- різних господарюючих суб'єктів – учасників підприємницької та некомерційної діяльності;

– держави як власника і гаранта забезпечення законності у сфері економіки та суспільства в цілому.

Свою головну роль підрозділи ДСБЕЗ виконують в таких сферах та галузях економіки, як споживчий ринок, паливно-енергетичний комплекс, сфера будівництва, банківська та кредитно-фінансова сфера, бюджетна сфера, сфера земельних відносин, агропромисловий комплекс, сфера інтелектуальної власності та комп'ютерних технологій, сфера протидії хабарництву та корупції.

Основні напрями діяльності ДСБЕЗ у сфері забезпечення економічної безпеки представлені в оперативно-розшуковій, кримінально-процесуальній та адміністративній сферах. Оперативно-розшукова діяльність підрозділів ДСБЕЗ у забезпеченні економічної безпеки полягає в здійсненні різними методами оперативно-розшукових заходів, спрямованих на захист прав і свобод людини і громадянина, власності, забезпечення безпеки суспільства і держави від злочинних посягань. Діяльність таких правоохоронних органів, як прокуратура та суд, які розслідують і розглядають кримінальні справи про злочини у сфері економічної діяльності, залежить саме від оперативних підрозділів ОВС. Це пояснюється тим, що саме вони надають вихідний матеріал для розгляду та розслідування кримінальних справ.

Оперативно-розшукова діяльність іманентна процесу боротьби зі злочинністю, а оскільки організована економічна злочинність становить загрозу економічній безпеці країни, то оперативно-розшукова діяльність виступає як метод її захисту, що дозволяє з усіх боків вивчати загрозу, виявляючи її ознаки, структуру, функції для встановлення прихованих вразливих сторін і вироблення адекватної стратегії діяльності, коли отримані з використанням оперативно-розшукових можливостей відомості можуть виступати доказами в суді. Саме за допомогою оперативно-розшукової діяльності підрозділи ДСБЕЗ спроможні забезпечити економічну безпеку в країні.

Завдяки активному використанню специфічних можливостей, якими наділені суб'єкти оперативно-розшукової діяльності, вони можуть використовувати цю діяльність в якості засобу прихованого моніторингу. В результаті чого можна буде не тільки отримувати інформацію про загрози економічній безпеці, а й розкривати структуру, особливості діяльності економічної злочинності, що є необхідною умовою для розробки комплексної системи кримінально-правових та кримінально-процесуальних заходів у боротьбі з цим явищем.

Завдяки оперативно-розшуковій діяльності підрозділи ДСБЕЗ мають можливість виконувати таке завдання стратегічного порядку, як отримання інформації про події та діяння, які створюють

небезпеку у різних сферах економічної безпеки. Для цього працівникам цих підрозділів необхідно організовувати збирання, обробку та аналіз відомостей про загрози економічній безпеці держави.

З-поміж іншого, сьогодні є нагальна потреба організаційного забезпечення правоохоронних органів структурними підрозділами, які б проводили фінансові розслідування. У країнах де фінансовий моніторинг реалізовувався через його створення в системі правоохоронних органів це питання не стоїть. В Україні ж, фінансовий моніторинг (за міжнародними стандартами – підрозділ фінансової розвідки) є адміністративного типу. На певному етапі формування системи фінансового моніторингу таке рішення було виправданим, але сьогодні ми відчуваємо обмеженість у джерелах фінансової інформації. Так, наприклад, у розвинених країнах багатолітньою практикою є обов'язкове проведення фінансового розслідування паралельно, наприклад, з документуванням діяльності злочинних угруповань по збуту наркотичних засобів. *Це і норма, і алгоритм дій.* Вже не кажучи про посадові злочини, зокрема, які відносяться до корупційних правопорушення, а тим більше у сфері господарської діяльності.

В.В. Коряк,

*кандидат юридичних наук,
начальник ГУ МВС України в місті Києві*

ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РОЗКРАДАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Джерелом інформації про вчинення кримінальних правопорушень та інших подій, що надходить до органів внутрішніх справ, уповноваженого розпочати оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування, у відповідності до вимог ч. 1, ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України, а також Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» є:

- а) заява¹,
- б) повідомлення².

¹ **Заява** – документ, який містить прохання особи або установи щодо здійснення своїх прав або захисту інтересів

² **Повідомлення** (інформація) – те, що сповіщається комусь; письмова чи усна інформація.

Заявником є фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим.

Заяви або повідомлення фізичних або юридичних осіб про вчинення кримінального правопорушення та іншої події можуть бути усними або письмовими. Усі заяви заносяться до протоколу усної заяви (повідомлення) про кримінальні правопорушення, який підписують заявник та посадова особа, яка прийняла заяву.

Особа, яка подає заяву чи повідомлення про кримінальне правопорушення, під розпис попереджається про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, крім випадків, надходження заяви, повідомлення поштою або іншими засобами зв'язку.

Заява чи повідомлення про кримінальне правопорушення вважаються поданими з моменту попередження особи про кримінальну відповідальність.

в) повідомлення, про вчинення кримінального правопорушення, опубліковані в засобах масової інформації;

г) інформація, що надійшла засобами телефонного зв'язку, телеграфом або іншими засобам зв'язку про вчинення кримінального правопорушення.

д) органах державної влади та управління, контролюючих органах (*службова, статистична, довідкова інформація*),

е) розпорядника коштів (*цільове та ефективне використання бюджетних коштів, вибір бюджетного призначення, способу освоєння, отримувача бюджетних коштів, укладання договору, контроль за виконанням, приймання предмету договору, прийняття рішення про проведення розрахунку, надання доручення органу державної казначейської служби на здійснення казначейського розрахунку*),

ж) отримувача бюджетних коштів (відповідні кваліфікаційним вимогам за умовами процедури закупівлі, укладання договору/взяття зобов'язань, виконання умов договору, формування розміру фінансового розрахунку, отримання бюджетних коштів),

з) самостійно виявлені оперативним працівником в процесі особистого пошуку з будь якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Так у результаті особистого пошуку застосовуються наступні заходи:

– розвідувальні бесіди, який полягає в одержанні від опитуваної особи інформації, що може мати значення для вирішення

завдань оперативно-розшукової діяльності, а також отримання даних від осіб про події та факти, що становлять оперативний інтерес;

- пошук в ЗМІ, мережі Інтернет;
- візуальне спостереження за річчю або місцем, який полягає в проведенні спостереження на певних ділянках місцевості, у публічно доступних місцях, за визначеними адресами, та предметами з метою попередження вчинення кримінальних правопорушень, виявлення обставин, що сприяють їх учиненню, осіб та фактів, які становлять оперативний інтерес, а також розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, осіб, безвісно зниклих.

При надходженні до оперативного працівника оперативної інформації **про намір посадових осіб**, які освоюють бюджетні кошти, вчинити їх розкрадання (планування, готування злочину), останній проводить **комплекс першочергових оперативно-розшукових заходів** (особистий пошук, робота з особами з якими встановлено конфіденційне співробітництво та ін.), метою яких є встановлення достовірності оперативної інформації.

Відповідно до *п. 1, ч. 1, ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»* працівник визначається з наявністю підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності, їх відповідність вимогам *ч. 2 ст. 6* даного Закону.

Проводить аналіз фінансово-господарської діяльності розпорядника бюджетних коштів в розрізі повноти та цільового використання бюджетних коштів, критеріїв вибору отримувача бюджетних коштів, характер взаємовідносин з його службовими особами, перевіряє наявність матеріалів перевірок в контролюючих органах, повноту приймання товарів, робіт, послуг напрямки їх використання. Аналізує фінансово-господарську діяльність отримувача бюджетних коштів в органах статистики (питання реєстрації, наявність дозвільних документів, матеріально-технічної бази), в органах оподаткування (фінансову спроможність, ділові зв'язки), вивчає досвід виконання попередніх угод з бюджетними організаціями, встановлює його службових осіб (участь в діяльності інших суб'єктів господарювання, наявність непрофесійних зв'язків з посадовими особами розпорядника коштів, органів влади та управління, контролюючих органів, перевіряє наявність матеріалів перевірок в контролюючих органах, встановлює джерела надходження постачаної продукції, матеріалів за бюджетні кошти.

У.І. Кузенко,
*здобувач кафедри теорії та історії
держави і права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ТА ШЛЯХИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

Постановка проблеми. Функції держави є основними напрямками її діяльності, що визначаються потребами вирішення важливих питань, які стоять перед суспільством на тому чи іншому етапі його розвитку. Побудова України як демократичної правової держави передбачає створення відповідного державного апарату, діяльність якого забезпечувала б виконання завдань та функцій держави. Однією із найважливіших основних внутрішніх функцій є правоохоронна, сутність якої полягає в забезпеченні охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності і правопорядку, навколишнього природного середовища, всіх суспільних відносин, які встановлені та врегульовані правовими нормами. Ця функція реалізується через правоохоронну політику держави, яка є складовою державної політики. Одним з суб'єктів здійснення та забезпечення правоохоронної політики нашої держави є кримінальна міліція та її підрозділи.

Аналіз дослідження даної проблеми. Питання функціонування органів міліції у сфері забезпечення правоохоронної політики держави завжди перебувало у центрі уваги таких провідних вітчизняних науковців як О. Бандурка, І. Голосніченко, І. Кириченко, А. Комзюк, В. Конопльов, Н. Матюхін, Х. Ярмакі та ін. Проте, ряд актуальних проблем діяльності кримінальної міліції як структурного підрозділу системи органів міліції, що входить до структури Міністерства внутрішніх справ України потребують подальшої розробки та дослідження.

Метою дослідження є визначення правових засад діяльності кримінальної міліції як суб'єкта забезпечення правоохоронної політики держави та вироблення пропозицій щодо шляхів їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Конституцією України, людина, її життя, здоров'я, честь, гідність визнано найвищою соціа-

льною цінністю (ст. 3) [1]. Утвердження та гарантування прав і свобод людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави та всіх її органів. Для правової демократичної держави визнання та практичне здійснення прав і свобод людини та громадянина, гарантування їх захисту є однією з пріоритетних функцій. Правоохоронна функція є провідною у системі внутрішніх функцій держави і передбачає гарантований захист прав і свобод громадян через встановлення ефективного правового порядку, забезпечення законності, захист національної безпеки, що реалізується через правоохоронну політику держави, яка є складовою державної політики.

Під правоохоронною політикою необхідно розуміти окремий специфічний вид діяльності органів держави та інших суспільних інституцій загальнонаціонального та місцевого рівнів, спрямований на захист та охорону конституційних цінностей української держави та суспільства, забезпечення принципу верховенства права, захист конституційного ладу, територіальної цілісності; захист прав і свобод людини, охорону правопорядку, відновлення порушеного права, виявлення й розслідування злочинів, а також забезпечення законності у суспільстві.

На сьогодні у юриспруденції єдиного підходу до визначення поняття «правоохоронна функція держави» не сформовано, як не існує загальноприйнятої назви цієї функції, яка б означала конкретний напрям діяльності держави у сфері правоохорони. Деякі вчені називають «гуманітарну (функцію забезпечення, охорони захисту основних прав людини)» [9, с. 46]; інші ж визначають «функцію охорони правового порядку та охорони прав власності, інших прав і свобод громадян» [3, с. 14]; «функцію охорони правопорядку» [4, с. 171].

Правоохоронна функція тією чи іншою мірою властива всім органам державної влади і є складовим елементом діяльності інших органів, організацій, установ та посадових осіб, що обумовлено конституційними вимогами дотримання законності, забезпечення охорони правопорядку, інтересів суспільства, прав і свобод громадян. Однак ця діяльність у більшості органів та організацій не є основною, вона вторинна, постає з основної, забезпечуючи реалізацію їх організаційно-управлінської функції у галузі економіки, фінансів, науки, освіти та інше [3, с. 25].

У юридичній науці спостерігаються розбіжності в поглядах учених стосовно правоохоронної функції держави та суб'єктів її реалізації. Грунтуються вони на різних підходах до розуміння поняття функціонування держави у сфері правоохоронної діяльності й зумовлені відсутністю законодавчого визначення правоохорон-

ної політики та правоохоронної функції держави. Ці поняття могли б отримати законодавче закріплення в Законі України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р., у ст. 2 якого є перелік правоохоронних органів, а також міститься посилання на те, що правоохоронними можуть визнаватися інші органи, які здійснюють правоохоронні функції [6]. Вказані прогалини у законодавчій регламентації правоохоронної політики держави необхідно усунути шляхом прийняття спеціального Закону «Про правоохоронну діяльність» або внесення змін до Закону «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів», де слід визначити поняття та зміст правоохоронної функції держави, поняття та перелік правоохоронних органів, цілі й завдання їхньої діяльності.

Правоохоронна функція держави визначає зміст правоохоронної діяльності, що здійснюється відповідними правоохоронними органами у межах правоохоронних відносин та має відповідати їх принципам. Державно-владна діяльність правоохоронних органів виражається в тому, що вони як частина механізму держави володіють компетенцією розгляду різних юридичних справ та спираються на можливість застосування державного примусу.

Функціональний критерій треба визнати основним при визначенні діяльності того чи іншого державного органу як правоохоронної діяльності. Але при цьому важливо провести класифікацію правоохоронних функцій. Так, усі правоохоронні функції слід поділити на: 1) основні – профілактична (профілактика правопорушень, які тягнуть за собою юридичну відповідальність у сфері публічного права); захисна (захист життя, здоров'я, прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб); охоронна (охорони громадського порядку, громадської безпеки, власності); ресоціалізаційна (характерна для органів і служб у справах неповнолітніх, служб, що здійснюють адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі); оперативно-розшукова; розслідування злочинів; судовий розгляд справ; розгляд справ про адміністративні, фінансові та господарські правопорушення; виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання і досудового слідства та прокурорів; 2) другорядні (допоміжні) – контрольна (наглядова); дозвільна (надання дозволів на здійснення певної діяльності, у тому числі підприємницької, або вчинення певних дій); правороз'яснювальна (у тому числі функція подання правової допомоги); аналітична та/або методична; інформаційна (інформування інших державних органів, у тому числі

правоохоронних); нормотворча (з правом видання актів міжвідомчого характеру); координаційна [5, с. 15–20].

Найбільш об'ємним структурним елементом в системі МВС є підрозділи кримінальної міліції. Основне завдання кримінальної міліції – боротьба зі злочинністю [7; 8]. Заходи, які кримінальна міліція здійснює в державі, умовно можна поділити на: організаційно-оперативні, аналітичні та запобіжні. Так, підрозділи кримінальної міліції вносять пропозиції до державної програми боротьби зі злочинністю, аналізують і прогнозують криміногенну ситуацію (аналітичні заходи); встановлюють і викривають осіб, які готують або вчинили тяжкі злочини, а також злочини, не віднесені законодавством до цієї категорії, але вчинені кваліфікованим способом із застосуванням вогнепальної чи холодної зброї або групою осіб, розшукують злочинців і осіб, які пропали безвісти тощо (організаційно-оперативні заходи); запобігають правопорушенням неповнолітніх внаслідок виявлення, припинення та розкриття злочинів, вчинених неповнолітніми, та проведення з ними профілактичної роботи (запобіжні заходи).

Висновки. Розроблення та здійснення ефективної правоохоронної політики держави сприятиме зменшенню проявів організованої злочинності, зміцненню соціальної та економічної стабільності в державі, зростанню довіри інститутів громадянського суспільства до органів державної влади, підвищенню рівня захищеності громадян від злочинних посягань та підвищення рівня правової культури населення. Особливу увагу слід звернути на вироблення дієвої правової регламентації діяльності державних органів, у тому числі підрозділів кримінальної міліції у сфері забезпечення та здійснення правоохоронної політики держави.

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Офіційний вісник України від 01.10.2010. – № 72/1 (Спеціальний випуск). – Ст. 15.

2. Лазарев В.В. Теория государства и права: учебник / В.В. Лазарев. – М.: Юристъ, 1996. – 472 с.

3. Організація судових та правоохоронних органів: підручник / за ред. І.Є. Марочкіна, Н.В. Сібільової. – Харків: ТОВ «Одісей», 2008. – 528 с.

4. Пиголкин А. С. Теория государства и права: учебник / А. С. Пиголкин, А. Н. Головистикова, Ю. А. Дмитриев; под ред. А. С. Пиголкина, Ю. А. Дмитриева; [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Высшее образование, 2008. – 743 с.

5. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність: навч. посіб. / М.І. Мельник, М.І. Хавронюк; [голов. ред. Н.М. Гайдук] – К.: Атіка, 2002. – 576 с.

6. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 50.

7. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

8. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

9. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: [навч. посібник] / П. М. Рабінович; [вид 6-е.]. – Харків: Консум, 2002. – 160 с.

М.А. Лісовий,

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки*

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Актуальність теми. Аналізуючи криміногенну ситуацію можна спостерігати тенденцію збільшення кількості вчинених економічних злочинів [2], у тому числі спостерігається збільшення кількості вчинених злочинів у сфері земельних відносин [3].

Постановка проблеми. Відповідно до спільної вказівки Генеральної прокуратури, МВС та СБ України від 2 червня 2004 року № 12–157 [4], протидію злочинам у сфері земельних відносин здійснюють підрозділи Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України. Недосконалість земельного законодавства надає змогу посадовим особам влади та управління збагачуватися шляхом надання незаконних дозволів на приватизацію або оренду землі, на завуальованому продажі та незаконному заволодінні землею іншими способами.

Стан дослідження. Д.В. Гребельський, розглядаючи співвідношення криміналістичної та оперативно-розшукової характеристик, зауважував, що ОРХ, як і криміналістична характеристика злочинів, виконує, перш за все, інформаційно-пошукову функцію [5, с. 73], Д.Й. Никифорчук [6, с. 134], В.Ф. Луговик [7, с. 16] зазначали, що для ефективного документування злочину, оперативно-му працівникові необхідно знати його структуру.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи способи вчинення злочинів у сфері земельних відносин, можна зробити висновок, що визначити їх оперативно-розшукову характеристику складно, оскільки в чинному КК України законодавцем передбачено кримінальну відповідальність за незначні «земельні злочини», а саме:

Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво, Порушення правил екологічної безпеки, Забруднення або псування земель, Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави та об'єктів природно-заповідного фонду, Безгосподарське використання земель [8]. Натомість напрацювання практики свідчать, що найбільш поширеними в сфері земельних відносин є інші «економічні» злочини.

З точки зору теорії ОРД, важливим елементом «земельних злочинів» є особи, які готують, вчиняють, вчинили та сприяють вчиненню зазначених злочинів. Осіб, які можуть вчиняти «земельні злочини», і, відповідно, є їх суб'єктами, можна поділити на такі групи:

- посадові особи органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади, які наділені повноваженнями щодо розпорядження землями територіальних громад, встановлення та зміни меж населених пунктів, координації діяльності місцевих органів земельних ресурсів тощо [9];

- посадові особи органів Державного комітету України із земельних ресурсів та його структурні підрозділи, які наділені повноваженнями щодо реалізації державної політики та управління у сфері регулювання земельних [10];

- посадові особи підприємств, установ чи організацій, які наділені повноваженнями щодо підготовки землевпорядної документації, проведення торгів з продажу земельної ділянки, оцінки землі тощо [11];

- посадові особи органу земельних ресурсів, природоохоронного і санітарно-епідеміологічного органу, органу містобудування та архітектури, органу охорони культурної спадщини тощо, які наділені повноваженнями щодо погодження відведення земельної ділянки [9];

- посадові особи Державного підприємства «Центр державного земельного кадастру», які наділені владними повноваженнями щодо ведення державного реєстру земель, реєстрації державних актів на право власності на землю та на право постійного користування землею, договорів оренди, виконання землевпорядних та землеоціночних робіт тощо [12];

- посадові особи ДП «Головний науково-дослідний та проєктний інститут землеустрою», які наділені владними повноваженнями щодо проведення оцінки земель, визначення меж населених пунктів тощо [13].

Основним елементом характеристики «земельних злочинів» є спосіб вчинення злочину, оскільки саме він, у більшості випадків,

визначає особливості виявлення злочинів, коло осіб, які є об'єктом оперативного інтересу, порядок дій оперативного працівника при перевірці первинної оперативної інформації та в процесі фіксації. Перша процедура при здійсненні операцій із землею – надання дозволу на відведення земельної ділянки в приватну або тимчасову власність. В процесі виконання зазначеної процедури вчиняються наступні злочинні дії:

- прийняття незаконних рішень посадовими особами органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

- прийняття незаконних рішень посадовими особами органів земельних ресурсів.

- прийняття незаконних рішень посадовими особами підприємств, установ чи організацій, які займаються оформленням документації щодо приватизації земельних ділянок.

- прийняття незаконних рішень посадовими особами органів земельних ресурсів, природоохоронних і санітарно-епідеміологічних органів, органів містобудування та архітектури, органів охорони культурної спадщини тощо, які наділені повноваженнями щодо погодження виділення земельної ділянки.

- прийняття незаконних рішень посадовими особами органів державного земельного кадастру.

- прийняття незаконних рішень посадовими особами ДП «Головний науково-дослідний та проектний інститут землеустрою»

- підробка документів фізичними або службовими особами, які займаються складанням документації на оформлення земельної ділянки в постійну або тимчасову власність, у результаті цих дій незаконно приватизується або надається в оренду земельна ділянка.

Наступна процедура, яку ми розглядаємо, – зміна цільового призначення земельної ділянки. В процесі виконання зазначеної процедури вчиняються наступні злочинні дії:

- прийняття незаконних рішень посадовими особами органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

- прийняття незаконних рішень посадовими особами органів земельних ресурсів.

- прийняття незаконних рішень посадовими особами органів земельних ресурсів, природоохоронних і санітарно-епідеміологічних органів, органів містобудування та архітектури, органів охорони культурної спадщини.

- підробка документів фізичними особами, фізичними-особами підприємцями та приватними підприємцями, які змінюють цільове призначення земельної ділянки, яка перебуває у них у власності.

Підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати, що знання особливостей виявлення злочинів надає можливість працівникові підрозділу ДСБЕЗ МВС України визначити основні форми та способи вчинення злочинів у сфері земельних відносин, змодельовати злочинну поведінку осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, намітити порядок дій при фіксації злочинної діяльності.

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р.: за станом на 15 жовт. 2009 р. / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

2. Тимчасовий оперативний звіт по виконанню Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007–2009 роки // Тимчасова оперативна звітність форми 2 – ЕКОН (469); МВС України. – К., 2008.

3. Тимчасовий оперативний звіт по виконанню Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007–2009 роки // Тимчасова оперативна звітність форми 2 – ЕКОН (469); МВС України. – К., 2009.

4. Про єдиний порядок обліку злочинів у сфері економіки: за станом на 15 жовт. 2009 р. / Вказівка Генеральної прокуратури, МВС України та СБ України

від 2 черв. 2004 р. № 12–157 окв. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.umdpl.info>.

5. Гребельский Д. В. О соотношении криминалистических и оперативно-розыскных характеристик преступлений / Д. В. Гребельский / Сб. науч. труд. – М., 1984. – С. 70–73.

6. Ліпкан Д. В. Боротьба з тероризмом / Д. В. Ліпкан, Д. Й. Никифорчук, М. М. Руденко // Знання України. – К., 2002. – 254 с.

7. Луговик В.Ф. Проблемы формирования учения об оперативно-розыскной характеристике / В.Ф. Луговик // Оперативник (сыщик). – № 4 (9). – М., 2006. – С. 13–16.

8. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р.: за станом на 15 жовт. 2009 р. / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

9. Науково-практичний коментар Земельного Кодексу України: за станом нормативно-правових актів на 15 січ. 2009 р. / за ред. А. М. Мірошніченка, Р. І. Марусенка // Правова єдність. – К., 2009. – 496 с.

10. Про затверджене Положення про Державний комітет України із земельних ресурсів: за станом на 15 жовт. 2009 р.: Постанова КМ України від 19 берез. 2008 р. № 224. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

11. Деякі питання земельних аукціонів: за станом на 15 жовт. 2009 р.: Постанова КМ України від 14 лист. 2000 р. № 90. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

12. Про створення єдиної системи державної реєстрації земельних ділянок, нерухомого майна та прав на них у складі державного земельного кадастру та удосконалення структури державного підприємства «Центр державного земельного кадастру при Державному комітеті України по земельних ресурсах»: за станом на 15 жовт. 2009 р. / Наказ Держко-

мзему України від 23 трав. 2003 р. № 135. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

13. Про передачу Інституту землеустрою та його філіалів до сфери управління Держкомзему: за станом на 15 жовт. 2009 р. / Розпорядження КМ України від 19 трав. 2003 р. № 284-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

Г.Ю. Лук'янова,
*викладач кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ ПРИНЦИП ДІЯЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Зміни, які відбуваються на етапі модернізації сучасного українського суспільства супроводжуються реформуванням правової системи, головною метою якого є найповніше забезпечення конституційних засад організації державної влади, втілення в життя принципу верховенства права, гуманістичних вимог щодо діяльності держави. Принцип верховенства права – одна з яскравих конституційних новел, одна з пріоритетних засад функціонування державної влади, про що свідчить закріплення його на найвищому законодавчому рівні.

Аналіз дослідження даної проблеми. В юридичний обіг категорію «верховенство права» уперше запровадив у ХІХ ст. англійський правознавець А. Дайсі. Своїми витоками правова доктрина верховенства права сягає ще античних часів, а в її створенні й утвердженні значне місце посідають політико-правові доробки таких мислителів, як Т. Гоббс, Г. Гроцій, І. Кант, Дж. Локк, Ш.Л. Монтеск'є, Б. Спіноза та ін. Доктрина «верховенства права» передбачала необхідність підпорядкування «позитивного» права «непозитивному», тобто встановленому Богом, а пізніше, після обґрунтування Ж.-Ж. Руссо теорії народного суверенітету, – народом (природні права людини, потреби людського ества, вимоги розуму, мораль тощо). На практиці ж дія принципу «верховенства права» означає, що держава та її інститути повинні визнати пріоритет прав людини й підпорядкувати останнім свою діяльність.

Метою дослідження є постановка проблеми пріоритетності принципу верховенства права у діяльності підрозділів криміна-

льної міліції та визначення співвідношення цього принципу з принципом законності.

Виклад основного матеріалу. Верховенству права є незаперечним універсальним благом і найважливішим політичним ідеалом сьогодення. Протягом усієї історії людства життєво важливою складовою цього процесу було те, що державні посадовці і суспільство загалом приймали та вважали самоочевидними цінність і необхідність принципу верховенства права. Фундаментальною вимогою верховенства права є моральна виправданість: примус влади повинен ґрунтуватися на відповідному, адекватному, послідовно втілюваному баченні суспільного блага [9, с. 163].

Верховенство права передбачає, по-перше, законність, засновану на визнанні та беззастережному прийнятті найвищої цінності людини, її забезпеченні від свавілля владних інституцій та їх посадових осіб, тобто законність, яка у вітчизняній літературі досить часто іменується правозаконністю. Це цілком відповідає практиці Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях неодноразово акцентував увагу на тому, що вислів «згідно з законом» означає вимогу, щоб закон не суперечив принципам верховенства права. По-друге, вимога законності згідно з принципом верховенства права поширюється на діяльність органів публічної влади та їх посадових осіб, а не на всіх суб'єктів права, зокрема громадян та їх об'єднань, як це прийнято вважати у вітчизняному правознавстві. За такої фактично нівелюється підвищена небезпека порушень закону з боку посадових осіб порівняно з його порушеннями громадянами [3, с. 11].

Серед конкретних вимог принципу законності часто називається вимога верховенства закону. Збереження самого терміна «верховенство закону» у зв'язку з уведенням у національну правову систему принципу верховенства права виглядає сумнівним. Оперування цими двома термінами справді породжує певну плутанину, оскільки англійське «Rule of Law» досить часто політиками, журналістами, а інколи і перекладачами творів іноземних авторів трактується як «верховенство закону» (англійське «Law», як відомо, українською мовою перекладається і як «право», і як «закон»). З огляду, очевидно, на недопущення цієї плутанини термін «верховенство закону» відсутній у Конституції України [2, с. 1460].

Коли верховенство права розуміється як формальна законність, тоді воно – тоді воно надзвичайно цінне благо, яке, однак, не обов'язково є універсальним. Жодне суспільство не вважає, що норми, які є сутністю формальної законності, мають відігравати

домінантну роль за будь-яких обставин. Формальна законність виникає завжди, коли існують обмеження занадто тотальної державної влади та набуває надзвичайно важливого значення, коли примус державної влади загрожує особі чи її власності, особливо коли йдеться про кримінальні покарання [9, с. 161].

На забезпечення принципу верховенства права в нашому суспільстві спрямовано правоохоронну діяльність, завдання якої полягають у захисті проголошеного Конституцією України суспільного ладу держави, економічної та політичної систем, прав і законних інтересів громадян, підприємств, установ, організацій, суб'єктів усіх форм власності, економічної та територіальної цілісності України. Особливе місце серед завдань правоохоронної діяльності посідає захист прав та свобод людини, її життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності та безпеки.

Щодо втілення конституційного принципу верховенства права в розвиток системи органів внутрішніх справ слід зазначити, що згідно зі ст. 3 Закону України «Про міліцію» діяльність міліції ґрунтується на принципі законності. Вітчизняні вчені визначають законність у сфері виконавчої влади як верховенство законів, їх обов'язковість, недопущення протиставлення законності і доцільності, як нерозривний зв'язок законності й культури та їх єдність. Відповідно до ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Діяльність міліції має ґрунтуватися на основних положеннях принципу законності та відповідати нормам Конституції України [4], Закону України «Про міліцію» [6], Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [7] тощо, а також завданням і функціям, покладеним на органи внутрішніх справ чинними законодавчими актами. Міліція виконує свої завдання неупереджено, у точній відповідності до закону. Ніякі виняткові обставини або вказівки службових осіб не можуть бути підставою для будь-яких незаконних дій або бездіяльності міліції. Український учений О. Бандурка справедливо зауважує що без дотримання законності діяльність правоохоронних органів буде незаконною, недійсною, її результати не будуть визнаватись ні суспільством, ні державою [1, с. 89].

Принцип законності в діяльності кримінальної міліції пов'язаний із відповідальністю перед законом суб'єктів, які порушили його вимоги. Недотримання посадовими особами підрозділів кримінальної міліції вимог щодо законності залежно від ступеня суспільно небезпечного діяння може тягти настання кримі-

нальної, адміністративної, матеріальної й дисциплінарної відповідальності [8, с. 140].

При здійсненні своїх функцій органи внутрішніх справ повинні діяти тільки на підставі закону, дотримуватись особистих прав громадян і не вчиняти довільних або протиправних дій. Це є основним принципом для правової держави й діяльності силових структур в умовах демократії. Забезпечене у такий спосіб верховенство закону в діяльності ОВС повинне фокусувати увагу не тільки на тому, що робиться, але й на тому, як це робиться. Це також передбачає, що ті, хто створює, тлумачить або застосовує закон, самі йому підкоряються. Від персоналу органів внутрішніх справ очікується, тим самим, що він буде надавати приклад у слідуванні законам, застосування яких він забезпечує. При виконанні своїх обов'язків посадові особи правоохоронних органів зобов'язані дотримуватися міжнародних норм у галузі прав людини, імплементованих державою у встановленому порядку, а також рішень міжнародних організацій, до виконання яких приєдналася держава (ООН, ОБСЄ, Рада Європи тощо), про що в національних законодавствах повинні бути відповідні положення [10, с. 43–45].

Принцип верховенства закону передбачає також першочергове закріплення у законодавчих актах максимально деталізованого спектру завдань, функцій та повноважень, що має зменшити ризик зловживання правоохоронцями власними дискреційними повноваженнями та як результат – мінімізувати ризик порушення закону. Останнє положення є особливо актуальним для нормативної бази діяльності ОВС України, яка відрізняється надзвичайною різноманітністю законодавчих, міжвідомчих та відомчих норм з дисбалансом на користь останніх, що на практиці призводить до суперечностей між законним і підзаконним рівнями регулювання роботи персоналу. Досить ефективним мірою у цьому випадку, як показує практика європейських країн, є максимальна регламентація дій посадових осіб шляхом розробки деталізованих нормативно-правових актів, настанов, рекомендацій, що передбачають усі можливі варіанти поведінки персоналу в стандартних та нестандартних ситуаціях [5, с. 417].

Висновки. Дія принципу законності у діяльності органів внутрішніх справ має певні особливості. Вона зумовлена специфікою зазначеної сфери під час проведення організаційно-правових заходів, спрямованих на забезпечення охорони громадського порядку та громадської безпеки, прав і законних інтересів громадян, підприємств, організацій від злочинних посягань. Тому вимоги

законності в діяльності органів внутрішніх справ повинні бути непорушними і дотримуватись усіма суб'єктами управління на всіх його рівнях без будь-яких винятків. Передусім зазначені вигоди стосуються тих актів управління, що регулюють діяльність органів внутрішніх справ, але за своєю суттю є незаконними. З урахуванням принципу законності вони мають відповідати нормам чинного законодавства України. Проте в рамках закону можна вирішувати різні питання суто формально, а можна й так, щоб повною мірою забезпечити ефективність правових норм відповідно до демократичних принципів справедливості, гуманізму та визнання людини найвищою цінністю держави, у цьому й полягає сутність принципу верховенства права. На нашу думку, принцип верховенства права необхідно закріпити в Законі України «Про міліцію» як основоположний і пріоритетний принцип діяльності міліції.

1. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: [підручник]. Ч. 1 / О. М. Бандурка. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.

2. Головатий С. Верховенство права: монографія; [у 3 кн.] / С. Головатий. – К.: Фенікс, Кн. 1. Від ідеї – до доктрини / С. Головатий. – 2006. – 1624 с.

3. Козюбра М. Верховенство права: українські реалії та перспективи / М. Козюбра // Право України. – 2010. – № 3. – С. 6–18.

4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Офіційний вісник України від 01.10.2010. – № 72/1 (Спеціальний випуск). – Ст. 15.

5. Мартыненко О.А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины / О.А. Мартыненко. – Харьков: Изд-во ХНУВС, 2005. – 468 с.

6. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

7. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

8. Сидорчук Л. А. Дотримання конституційних принципів прав і свобод людини в діяльності кримінальної міліції / Л. А. Сидорчук // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 1999. – № 2. – С. 139–149.

9. Таманага Б. Верховенство права: Історія. Політика. Теорія: [монографія] / Браян Таманага; [пер. з англ. А. Іщенко]. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 206 с.

10. Уільдрікс Н. Діяльність поліції в посткомуністичних суспільствах: поліцейна модель і права людини / Н. Уільдрікс, П. Ван Реєнен; пер. з англ. Н.С. Дейнека. – К.: Атіка, 2006. – 248 с.

Б.В. Луценко,
*старший слідчий відділу розслідування
особливо важливих справ та злочинів,
учинених організованими групами
(СУ ГУ МВС України в Харківській області)*

В.В. Ніколайчук,
*старший слідчий відділу розслідування
особливо важливих справ та злочинів,
учинених організованими групами
(СУ ГУ МВС України в Харківській області)*

О.В. Пчеліна,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ХАБАРНИЦТВА

Одним із основних завдань України як правової демократичної держав є усталення правового порядку та забезпечення його дотримання. Виконання вказаного завдання держава покладає на правоохоронні органи, до яких відносяться й органи внутрішніх справ України. Останні попереджають протиправні прояви, виявляють їх та розслідують. Діяльність в цьому напрямку відрізняється в залежності від сфери, на яку посягають певні діяння. Особливою суспільною небезпекою відрізняються правопорушення, вчиненні в сфері службової діяльності, адже вони містять ознаки корупції [1].

Питання протидії корупції завжди є на особливому контролі у Міністерстві внутрішніх справ (далі МВС). Так, за результатами роботи у цьому напрямку впродовж 2012 року до суду направлено кримінальні справи за вчинення 1713 злочинів з ознаками кримінальної корупції. З них 904 – одержання хабарів, 155 – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, 239 – зловживання владою або службовим становищем, 41 – перевищення влади або службових повноважень, 72 – службове підроблення. До відповідальності за такого виду злочинів притягнуто приблизно 1300 осіб. Сума матеріальних збитків, спричинених корупційними злочинами, склала 133,7 млн. грн., з яких відшкодовано 29,1 млн. грн. Окрім того,

накладено арешт на майно обвинувачених на 36,2 млн. грн., вилучено майна, готівки, цінних паперів на 3 млн. грн., пред'явлено цивільних позовів на суму 20 млн. грн. [2].

Вищенаведені статистичні дані вказують на необхідність ефективної боротьби з таким корупційним проявом як хабарництво. Останній вміщує в себе діяння, передбачені ст. 368 Кримінального кодексу України (далі КК України) «Одержання хабара», ст. 369 КК України «Пропозиція або давання хабара», ст. 370 КК України «Провокація хабара або комерційного підкупу» [3].

Ефективність розслідування хабарництва полягає у своєчасному виявленні фактів хабарництва й належному їх розслідуванні. Проте, під час розслідування хабарництва слідчий може зіткнутися з певними труднощами. Тому вважаємо за необхідне вказати на деякі з них.

По-перше, як уже зазначалося хабарництво є корупційним правопорушенням, за яке законодавством передбачена кримінальна відповідальність. Однак, одержання хабара (ст. 368 КК України) за ознаками об'єктивної сторони подібне до складу такого адміністративного корупційного правопорушення як порушення обмежень щодо використання службового становища (ст. 172² Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КпАП України)) [3; 4]. Причому на законодавчому рівні не встановлений розмір вигоди, який відрізняв би адміністративне корупційне правопорушення від одержання хабара. Тому слідчий у своїй діяльності повинен враховувати рівень суспільної небезпеки від протиправних діянь, скоєних із використанням службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з одержанням за це неправомірної вигоди. А це, слід підмітити, є оціночними поняттям і в кожному випадку вирішується по-різному, зачасти з часткою суб'єктивізму з боку слідчого, прокурора, судді. Тому, на нашу думку, така ситуація потребує нагального вирішення шляхом внесення змін до КК України, КпАП України та Закону «Про засади запобігання і протидії корупції» у вигляді доповнень у частині визначення суми вигоди, максимальної для адміністративного корупційного правопорушення й мінімальної для хабарництва.

По-друге, як відомо, у більшості випадків факти хабарництва виявлялися під час проведення певного комплексу оперативно-розшукових заходів, за результатами яких і порушувалися відповідні кримінальні справи. Однак, з прийняттям і набранням чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України (далі КПК України) порядок кримінального провадження зазнав кардинальних змін [5]. І це не могло не залишити свій відбиток на про-

цедурі розслідування хабарництва. Зокрема, відсутня така стадія кримінального процесу як дослідча (попередня) перевірка інформації про злочин. Це призводить до того, що до Єдиного реєстру досудових розслідувань у графі кваліфікація кримінального правопорушення вказується та, яка була зазначена в заяві (повідомленні) про злочин. І тут виникають наступні труднощі – існує чітка й у той же час досить тонка грань між одержанням хабара та шахрайством. Досить часто особа, якій дають винагороду за вирішення певного питання не уповноважена на вирішення питань такого роду. Тобто мало місце шахрайство, а не хабарництво. А комплекс заходів, характерний для розслідування хабарництва, значно відрізняється від аналогічного для шахрайств. Тому діяльність слідчого є неефективною та призводить до невиправданого затягування досудового розслідування по даній категорії кримінальних правопорушень.

По-третє, хабарництво характеризується використанням правопорушником свого службового становища і належних йому повноважень. Статус службової особи та сфера її службової діяльності одразу вказують на наявність міцних і впливових зв'язків, які прийнято називати корупційними. Вказані обставини значно ускладнюють взаємодію слідчого з іншими правоохоронними органами та співпрацю з державними установами, у сфері діяльності яких були виявлені такі корупційні прояви як хабарництво.

По-четверте, кваліфікуюче хабарництво є тяжким злочином. У відповідності до кримінального процесуального законодавства виключно в кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів проводяться негласні слідчі (розшукові) дії, спрямовані на з'ясування відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, якщо отримання такої інформації в інший спосіб неможливе. Серед негласних дій законодавець виділив таку як контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України). Такого роду контроль може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах:

- 1) контрольована поставка;
- 2) контрольована та оперативна закупка;
- 3) спеціальний слідчий експеримент;
- 4) імітування обстановки злочину [5].

Дозвіл на проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії дає апеляційний суд. Відповідно отримання дозволу є трудомістким, тривалим і складним процесом. При цьому суд не завжди дає згоду на проведення контролю за вчиненням злочину, в нашому

випадку – хабарництва. До того ж під час здійснення контролю за вчиненням злочину (хабарництва) повинні бути відсутні будь-які дії, які вказують на провокування особи на вчинення злочину чи можуть трактуватися як такі.

Окрім того, під час проведення контролю за вчинення хабарництва може виникнути необхідність тимчасового обмеження конституційних прав «імовірного» хабароотримувача та/чи хабародавача. Таке обмеження повинне здійснюватися на підставі рішення слідчого судді. Проте працівники правоохоронного органу не завжди можуть спрогнозувати всі можливі обмеження конституційних прав особи, в яких може виникнути потреба під час проведення зазначеного негласного заходу. А, отже, не завжди вдається отримати напередодні необхідні рішення слідчого судді, що призводить до неможливості завершення контролю за вчиненням злочину (хабарництва) через вірогідність визнання його протиправним.

Отже, хабарництво є корупційним проявом, яке характеризується особливою суспільною небезпекою. У зв'язку з цим правоохоронні органи уповноважені державою на боротьбу з цим видом кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Така боротьба знайшла свій вираз у вжитті превентивних заходів, виявленні фактів хабарництва й їх розслідуванні. Проте, така діяльність ускладнюється наявністю певних труднощів, наведених у цій роботі. Звичайно, перелік труднощів, що виникають під час розслідування хабарництва, не є вичерпним і потребує уточнення у подальших дослідженнях.

1. Про засади запобігання і протидії корупції: закон України від 07.04.2011 № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.

2. Протидія корупції на особливому контролі в МВС: офіційний веб сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/815418>

3. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: закон України від 07.12.1984 № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Голос України. – 2012. – 19 травня. – № 90–91.

Л.А. Мазур,
*здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ ОБІГУ МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Постановка проблеми. В умовах побудови сучасної правової держави першочергового значення набувають проблеми захисту її громадян від злочинних посягань, а також протидії спробам криміналізації суспільства, нейтралізації негативних соціальних тенденцій.

У цьому контексті особливо актуальними стають питання стримування і обмеження злочинності [1, с. 5], в тому числі за допомогою більш ефективної протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом.

Один із дієвих і традиційних напрямів удосконалення протидії злочинам загальнокримінальної спрямованості, зокрема, пов'язаних з обігом майна, одержаного злочинним шляхом, полягає в удосконаленні нормативних засад з приводу обраної нами тематики відповідно до вимог часу.

Аналіз останніх публікацій на тему дослідження. Взагалі, окремими проблемами протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом, у радянський період займалися такі вчені, як: В.М. Аполлонов, В.М. Аتماжитов, В.А. Батенав, І.І. Бондаренко, І.І. Велікошин, В.І. Давидов, В.А. Ільчов, А.А. Лискін, Б.Я. Нагіленко, В.Г. Самойлов, В.І. Ткаченко та інші.

Серед вітчизняних науковців у сфері ОРД в різних аспектах даному питанню приділяли увагу А.В. Баб'як, О.М. Бандурка, В.Я. Горбачевський, О.Ф. Долженков, В.П. Захаров, В.А. Некрасов, Д.Й. Никифорчук, В.Л. Ортинський, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорецький, В.Д. Пчолкін, В.В. Плукар, О.П. Снігерьев, М.В. Стащак, Н.Є. Філіпенко, В.В. Шендрік, О.О. Юхно та ін.

Проте, по-перше, правові засади протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом, поки що не стали об'єктом спеціальної уваги вчених у сфері оперативно-розшукової діяльності та не отримали достатнього висвітлення у вітчизняній спеціальній юридичній літературі. По-друге, після прийняття Кримінального процесуального кодексу України

значно змінилася нормативна база протидії загальнокримінальній злочинності, зокрема з тематики, яка досліджується.

Формулювання мети. Вивчення особливостей законодавчого регулювання протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до діючої ієрархії нормативних актів України, фундаментальні основи для регламентації будь-яких питань закладені у Конституції України. Так, вагоме значення у процесі протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом, займають положення розділу II Основного Закону, в яких визначено основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Аналіз положень зазначеного розділу Конституції України дозволяє зробити обґрунтований умовивід про те, що працівникам карного розшуку слід пам'ятати дані положення із Основного закону для недопущення порушення прав і свобод людини і громадянина в процесі протидії обігу майна, одержаного злочинним шляхом.

Наступне за нормативною важливістю місце у процесі протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом, займають міжнародні договори, які складають частину національного законодавства. Серед них особливе місце займає Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах [4].

Вивчення і аналіз Кримінального кодексу України свідчить про те, що в ньому також міститься частина норм, яка регулює процес, що є предметом нашого дослідження. Це стосується, зокрема, п. 1 ст. 11 КК України, в якому визначено зміст поняття «злочин». Крім того, у ст. 198 КК України «Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом» зазначено, що заздалегідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, – карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк [5]. Слід зазначити, що сьогодні диспозиція даної статті визначає перелік діянь з викраденим майном, за які наступає кримінальна відповідальність. Водночас, на наш погляд, перелік протиправних дій осіб з майном, отриманим злочинним шляхом, не може обмежуватися лише придбанням, отриманням, зберіганням чи збутом такого майна. Обґрунтовуємо це тим, що з семантичної та логіко-юридичних позицій сукупність слів «при-

дбання, отримання, зберігання чи збут» не може повністю відобразити зміст всіх дій, що можуть вчинятися з незаконно отриманим майном, оскільки в ст. 198 КК України не вказується про пересилання, переховування, транспортування, ввезення чи вивезення з території України такого роду майна. Зважаючи на наведене, на нашу думку, буде доцільним редагувати ст. 198 КК України та викласти її наступним чином:

«Обіг майна, одержаного злочинним шляхом», –

Заздалегідь не обіцяне перевезення, пересилання, переховування, придбання, отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом,

– карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Доцільність застосування саме слова «обіг» визначається тим, що, по-перше, згідно з тлумачним словником, вказаний термін означає «використання, вжиток; рух товарів та інших цінностей у суспільстві», що цілком охоплює всі можливі незаконні дії із майном, одержаним злочинним шляхом, і відповідно, є прийнятним для заміни одним словом таких слів як «перевезення, пересилання, переховування, придбання, отримання, зберігання та збут».

По-друге, аналіз діючого законодавства свідчить про доволі часте вживання слова «обіг» у положеннях низки нормативних актів. Так, стаття 321-1 КК України «Фальсифікація лікарських засобів або **обіг** фальсифікованих лікарських засобів» передбачає кримінальну відповідальність за «виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів» [5].

У Законі України «Про заходи протидії незаконному **обігу** наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» наведено дефініцію «незаконного **обігу** наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», під якою запропоновано розуміти діяння з культивування рослин, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, збуту, ввезення на територію України, вивезення з території України, транзиту через територію України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюються з порушенням законодавства про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (ст. 1) [6].

Тотожне значення з попереднім законодавчим актом за важливістю регламентування процесу протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом, має Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України). Це визначається тим, що по-перше, відповідно до ст. 2 КПК України, завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження [7], що, зокрема, забезпечується за допомогою швидкого встановлення місцезнаходження викраденого майна і повернення його потерпілим. По-друге, у главах 20 та 21 КПК України визначено перелік слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, якими можуть скористатися працівники карного розшуку в процесі протидії обігу майна, одержаного злочинним шляхом.

Окрім кодифікованих нормативних актів, на законодавчому рівні правові засади протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом, також закріплені у Законах України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» та «Про звернення громадян».

Висновки. Таким чином, аналіз законодавчого регулювання процесу протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом, вказує на те, що воно має свої особливості, які потребують більш детального висвітлення на монографічному рівні.

1. Бандурка О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов. – Харків: ХНУВС, 2011. – 308 с.

2. Долженков О.Ф. Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції / О.Ф. Долженков, А.Ф. Думко, І.П. Козаченко. – Одеса: Вид-во ОЮІ НУВС, 2000. – 134 с.

3. Конституція України: Закон України від 26 червня 1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_p/webproc4_1?id. – Редакція від 05.12.2012.

4. Про правову допомогу і правові відносини по цивільних, сімейних і кримінальних справах: Закон України від 10.11.1994 // Відомості Верховної Ради України. – К., 1994. – № 46. – Ст. 417.

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 N 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2341-14.](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2341-14) – Редакція від 13.04.2012.

6. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15 лютого 1995 № 62/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

[http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80). – Редакція від 05.12.2012.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17/page4](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17/page4). Редакція від 13.04.2012.

Б.М. Марець,
*старший оперуповноважений сектора ДСБЕЗ
Яворівського РВ ГУМВС України у Львівській області,
здобувач кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ МВС УКРАЇНИ ЩОДО ВІЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Актуальність. За оцінками екологів, протягом останнього тисячоліття загальна площа лісів України скоротилася більше, ніж втричі. Відбулося антропогенне переформування лісових ландшафтів, знизилася їхня природна продуктивність. Нинішні лісові насадження виснажені надмірними вирубками. Через відсутність інвестицій залишаються низькими темпи лісовідновлення. Неefективність відповідної нормативно-правової бази зостається поза увагою, а це сприяє криміналізації лісової галузі, що й підтверджується конкретною правоохоронною статистикою. Так, Департаментом державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС торік у лісовій галузі виявлено майже 850 злочинів.

Постановка проблеми. Сприяти підвищенню рівня охорони та раціонального використання лісів повинна загальнодержавна політика проваджувана у галузь лісового господарства. При цьому, значну увагу необхідно приділяти боротьбі із кримінальними проявами у сфері лісового господарства. Незважаючи на наявний вітчизняний і зарубіжний досвід практики протидії злочинності у сфері лісового господарства, існує потреба в комплексному дослідженні питань діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України щодо виявлення злочинів у сфері лісового господарства підрозділами ДСБЕЗ МВС України.

Виклад основного матеріалу. Найпоширенішими злочинами, які скоюються в лісовій галузі, є:

1. Злочини, які вчиняються службовими та матеріально відповідальними особами Державних лісгосподарських об'єднань та

підприємств лісового господарства, а саме: викрадення деревини, лісоматеріалів та грошових коштів шляхом заниження такс на неї та розмірів лісосік, оформлення фіктивних актів про втрату якості або непридатності лісопродукції для використання і реалізації, оформлення фіктивних актів про втрату лісопродукції внаслідок стихійного лиха, заниження, за попередньою змовою з посадовими особами лісокористувачів, матеріальної та грошової оцінки лісосік під час їх відведення для заготівлі деревини, оцінки високоякісних лісоматеріалів як менш якісних з подальшою фальсифікацією бухгалтерських документів, зменшення фактичної вартості лісоматеріалів, шляхом підробки документів, заниження вартості деревини та лісоматеріалів під час проведення бартерних операцій по їх обміну на деревообробні станки, обладнання, пально-мастильні матеріали та інші товари та завищення ціни на ці товари.

2. Розкрадання та нецільове використання бюджетних коштів, виділених на розвиток лісового господарства, які розподіляються через регіональні підрозділи Держказначейства.

3. Одержання хабарів посадовими особами лісогосподарських об'єднань та лісогосподарств, які мають відношення до видачі дозволів на заготівлю лісу.

Очевидно, що протидіяти таким складним, ретельно спланованим, інтелектуальним злочинам, вчинюваним особами, зі значним досвідом і організацією не можливо виявити і викрити без можливостей оперативно-розшукової діяльності.

Організація оперативно-розшукової діяльності базується на таких елементах: 1) вивчення, аналіз і оцінка оперативної обстановки; 2) планування; 3) розстановка наявних сил та засобів у відповідності до оперативної обстановки; 4) взаємодія.

Організація діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України щодо виявлення злочинів у лісовій галузі повинна забезпечувати високу ефективність оперативного пошуку, під яким, на наш погляд, слід розуміти комплексне використання сил та засобів ОРД, спрямоване на відшукування, закріплення та фіксацію конкретних свідчень про події, а також предметів та документів, які можуть мати значення для попередження, розслідування злочинів у сфері лісового господарства.

1. Оперативна обстановка це сукупність взаємопов'язаних умов, в яких оперативні підрозділи виконують свої функції. До таких умов відносяться три групи тимчасово або постійно діючих чинників та обставин:

1) Географічні, соціально-економічні і демографічні особливості обслуговуваної території та розташованих на ній економічних об'єктів.

2) Результати боротьби зі злочинністю, стан дотримання режиму законності, та забезпечення інтересів держави та громадян.

3) Сили та засоби оперативних підрозділів та інших служб органів внутрішніх справ, ефективність їх використання.

2. Планування полягає у впровадженні комплексного управлінського рішення, яке надалі реалізується шляхом складання планів. Плани роботи оперативних підрозділів – це оперативний документ у якому відображається система профілактичних, організаційних, оперативно-розшукових заходів, спрямованих на вирішення завдань щодо попередження, виявлення і розкриття злочинів, з визначенням порядку послідовності, строків проведення (реалізації) цих заходів та осіб, які відповідають за їх виконання.

Зміст планування підрозділів ДСБЕЗ полягає: у визначенні основних завдань на плановий період; у визначенні, з урахуванням доцільного використання сил та засобів, комплексу заходів, здійснення яких забезпечить виконання завдань, що стоять перед підрозділом; у встановленні термінів виконання запланованих заходів та виконавців.

3. У теорії та практиці ОРД ОВС по боротьбі з правопорушеннями та злочинністю сформувався особливий категоріальний апарат, одним із основних понять якого є оперативно-розшукові сили. До них належать: співробітники оперативних підрозділів; конфіденційні співробітники; представники громадськості, які залучаються до виконання окремих оперативно-розшукових завдань.

Основне призначення конфідентів полягає в цільовому збиранні розвідувальної інформації, перевірці первинних відомостей, а також у безпосередній участі в оперативно-розшукових заходах. До конфіденційного співробітництва слід залучати лише осіб, здатних за своїми якісними характеристиками перекривати об'єкти пріоритетних галузей економіки, до яких слід віднести сферу лісового господарства, стратегічних ключових державних підприємств, органи контролю за станом справ у лісовій галузі країни тощо.

Закони України, нормативні акти МВС України надають право оперативним працівникам залучати до виконання як разових, так і постійних завдань представників громадськості. Допомога представників громадськості оперативним підрозділам здійснюється в таких формах: участь в обшуках, виїмках, обстеженні лісових ділянок, з метою виявлення ознак кримінально-карних діянь; залучення до візуального спостереження; участь у контрольованих закупках лісодеревини тощо; виявлення фактів розкрадань; участь у перевірках фінансово-господарської діяльності під-

приємств, організацій, установ та окремих осіб у сфері лісового господарства; документування злочинних дій; використання за згодою громадян їхнього житла, інших приміщень, транспортних засобів і майна для виконання завдань ОРД.

Розміщення сил і засобів при організації діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України щодо виявлення злочинів у сфері лісового господарства, як важливий елемент організації ОРД, передбачає обов'язкове перекриття криміногенних об'єктів, злочинних елементів, забезпечення оперативними інформаторами всіх ліній роботи. Раціональна робота визначається шляхом ретельного вивчення, аналізу та оцінки оперативної обстановки, для чого, по-перше, аналізується стан злочинності у сфері лісового господарства за певний період; по-друге, збирається інформація про раніше засуджених за вчинення злочинів у сфері лісового господарства, до яких можуть бути застосовані оперативно-розшукові та профілактичні заходи; по-третє, визначається територіальне розміщення об'єктів, що потребують постійного спостереження з боку працівників підрозділів ДСБЕЗ.

4. Важливим елементом організації діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України є взаємодія з іншими підрозділами органів внутрішніх справ, органами державної влади та управління, контролюючими органами, підприємствами, установами, організаціями.

Під взаємодією слід розуміти засновану на спільності цілей і завдань, погоджену за часом, місцем і змістом, визначену законодавством діяльність компетентних суб'єктів щодо раціонального застосування наявних сил, засобів і методів для своєчасного виявлення, попередження та розслідування злочинів у сфері лісового господарства.

Відносно системи органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, взаємодія оперативних підрозділів може бути внутрішньою і зовнішньою. Внутрішня, коли взаємодіють підрозділи одного органу, зовнішня, коли взаємодіють підрозділи різних правоохоронних відомств. Ці різновиди взаємодії найповніше розкривають її змістовий характер у боротьбі зі злочинністю.

У сучасних умовах, коли організовані злочинні групи, що скоюють економічні злочини на об'єктах економіки, мають міжрегіональні і міжнародні зв'язки, великого значення набуває взаємодія між оперативними підрозділами ОВС різних регіонів та рівнів. Ця взаємодія найчастіше здійснюється у формі обміну інформацією, надання допомоги в документуванні, проведенні спільної роботи з оперативно-розшукових справ тощо.

Висновок. Організація діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України щодо виявлення злочинів у сфері лісового господарства

будується на основі постійного і комплексного планування, забезпечує цілеспрямованість у роботі підрозділів ДСБЕЗ, дозволяє зосередити увагу на найскладніших в оперативному відношенні об'єктах та ділянках, які потребують оперативного перекриття.

В.О. Маркова,
*магістр права, магістр з економіки і підприємництва,
здобувач кафедри теорії та історії держави та права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБИГУ НАРКОТИКІВ В СВІТЛІ ОПЕРАТИВНО- ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ «ГЕНОФОНД»

В Декларації про боротьбу з незаконним обігом наркотиків та зловживанням наркотичними засобами Резолюція 39/142 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 14 грудня 1984 року [1] зазначається, що міжнародна спільнота виявляє серйозну стурбованість з приводу того, що незаконний обіг наркотиків та зловживання наркотичними засобами перешкоджає фізичному і моральному благополуччю народів, зокрема, молоді.

Визначення поняття наркоманії було сформульовано ще в 1952 році Всесвітньою організацією охорони здоров'я: «... наркоманією вважається стан періодичної або хронічної інтоксикації, шкідливої для людини і суспільства, викликаної неодноразовим вживанням наркотику» [2].

Так, згідно інформації, яку надає В. Оржеховська, «...на сьогодні в Україні споживають наркотики 128 тис. осіб, з яких 60% – молоді і підлітки, 13 % – діти віком від 11 до 14 років, «кожен другий – палить, а кожен третій підліток має досвід вживання алкоголю» [3, с. 29].

Проблема наркотиків, яка є великим сучасним лихом, існує на всіх континентах і в усіх країнах. На сьогоднішній день спеціалісти не відчують коливань в оцінці наркологічної ситуації – поширення наркоманії в Україні, яке прийняло епідемічний характер, охопило всю територію країни, особливо південний і східний регіони. І, що викликає особливу тривогу, виник кримінальний ринок наркотиків на рівні організованих злочинних груп [4].

Доцільно зробити наголос, що уживання наркотиків – проблема не лише однієї людини, а й здоров'я цілої нації. Україна посідає перше місце серед європейських країн і одне з перших у світі

з поширення захворюваності на СНІД. Наркомани – найбільш небезпечна група ризику, серед хворих на СНІД 70 % – наркомани [5].

Науковцями доведено, що вживання наркотиків матір'ю під час вагітності безпосередньо призводить до залежності від цих препаратів у дітей. Збій на генному рівні спричинює до передавання наркоманії, як захворювання спадково [6, с. 3].

За даними Міжнародної організації кримінальної поліції (МОКП/Інтерпол) ще на початок 2000 року компетентними органами Великобританії та Східної Ірландії було виявлено більше 1000 WEB-сайтів, на яких в порушення міжнародних договорів щодо контролю за наркотичними речовинами, пропонується придбати заборонені наркотики – каннабіс, екстазі, кокаїн, героїн [7]. Розповсюдженню наркотиків через Інтернет сприяють технічні характеристики такого зв'язку, в першу чергу, можливість у будь-якому місці та будь-який час виходити на зв'язок зі співучасником, при цьому зберігається анонімність абонента-користувача мережі Інтернет [8, с. 4].

За інформацією МВС України, управлінням БНОН (управління по боротьбі з незаконним обігом наркотиків) постійно контролюється стан виявлення та документування злочинів пов'язаних зі збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів через мережу Інтернет. Так, за останні 2 роки задокументовано 34 таких злочини. Крім того, в структурі МВС створені спеціальні підрозділи по боротьбі з кіберзлочинцями спільно з якими здійснюється систематичний моніторинг веб-ресурсів всесвітньої інформаційної мережі загального доступу Інтернет, з метою виявлення та припинення фактів незаконної реалізації наркотичних засобів, психотропних речовин, отруйних та сильнодіючих лікарських засобів [9].

Одним із напрямом державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів згідно ст. 4 Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» від 15.02.1995 № 60/95-ВР [10] є зменшення кількості правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Зокрема за результатами проведення загальнодержавної оперативно-профілактичної операції «Генофонд» з незаконного обігу вилучено більше 30 кг наркотичних засобів. Загальна кількість доз, які можна було виготовити з них складає близько 60 тисяч, отже правоохоронцям вдалося вберегти 60 тис. неповнолітніх. Всього, за результатами останньої порушено 355 кримінальних справ, за збут наркотиків, за схиляння неповнолітніх до вживання наркотиків та за незаконні операції з отруйними і сильнодіючими лікарськими засобами [11].

У 2011 році підрозділами МВС з нелегального обігу наркотиків було вилучено 20180,16 кг наркотичних засобів і психотропних речовин. За вагою 8123,9 кг перше місце посідає марихуана. Ця тенденція зберігається третій рік поспіль. На другому місці макова солома – 1548,7 кг. Третє місце за кількістю вилучень займає трамадол – 300,7 кг. Наркотичні стимулятори: амфетаміни, метамфетаміни, речовини групи екстазі займають наступну позицію – 25,415 кг [12, с. 4].

Наркоманія постає медичним діагностованим захворюванням у соціальному вимірі, своєрідною соціальною хворобою. Вживання наркотиків може бути також способом протесту проти негативного впливу сімейного середовища, суспільства, загальноприйнятих норм поведінки [13, с.10].

Зокрема М.П. Легецький звертає увагу на те, що поширення наркоманії серед неповнолітніх не можна розглядати лише в правовому або організаційному аспекті. Слід обов'язково звертати увагу на соціологічні, економічні, психологічні, педагогічні та інші детермінанти, які мають прямий вплив на досліджувальну проблему, та враховувати їх у практичній діяльності [14, с. 8].

Саме проведення силами органів внутрішніх справ комплексної оперативно-профілактичної операції загальнодержавного значення під умовною назвою «Генофонд», спрямоване на недопущення розповсюдженню та вилучення із незаконного обігу наркотичних засобів, профілактики злочинів пов'язаних з незаконним обігом наркотиків в молодіжному середовищі, що надає свої позитивні результати-захист дітей від наркотиків.

1. Декларація про боротьбу з незаконним обігом наркотиків та зловживанням наркотичними засобам. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://narko.gov.ua/komnarko/uk/publish/article/>.

2. Official Records of the Economic and Social Council Fourteenth Session, Supplement n.1 (E/2331). – P. 12.

3. Оржеховська В. М. Формування здорового способу життя: стратегія розвитку / В. М. Оржеховська // Науковий світ. – 2008. – № 10. – С. 28–30.

4. Музика А.А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. – К.: Логос, 1998. – С. 80.

5. Проблема наркоманії в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.undp.org.ua/ua/statnarkom>.

6. Музика А.А. Кримінально-правова боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів в Україні / А.А. Музика // Правові проблеми боротьби зі злочинністю: збірник праць. Книга перша. – Х., 2002. – 218 с.

7. Гуров А.И., Виноградская Т.М., Калачёв Б.Ф. Современные технологии в наркобизнесе [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.narkotiki.ru/mir_5553.html>.

8. Кваліфікація та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів за допомогою мережі Інтернет: метод. рек. // [О.Ю. Татаров, О.М. Стрільців, В.Б. Школьний та ін.]. – К.: ГСУ МВС України, Нац. акад.внутр. справ, 2012. – 30 с.

9. Олександр Терещук: «Досягти позитивних результатів у вирішенні проблеми наркоманії неможливо без організації адекватної профілактичної роботи»// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/printable_article/781921;jsessionid=F0DE9FBEA3253B358A5BEF32C706FBC0.

10. Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» від 15.02.1995 № 60/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 60.

11. Інформація МВС України // Врятовано тисячі життів, проте щорічно, від наркотиків гинуть мільйони» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://mvs.gov.ua/mvs/control>.

12. Вієвський А.М., Жданова М.П., Сидяк С.В., Безногих В.С., Грищенко А.І., Лепеха К.І., Матвєєва-Кукурудз К.А., Таран С.П., Турченко Л.В., Юдін Ю.Б. «Зріз наркотичної ситуації в Україні 2012 (дані 2011 року)». – Київ, 2012.

13. Раєцька Л.В. автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук// Кримінологічні засади протидії наркоманії в Україні, 2007. – с.22.

14. Легецький М. П. автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук // Адміністративно-правові заходи протидії правопорушенням, вчиненим неповнолітніми, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, 2004. – С. 22.

А.П. Матейко,

*здобувач кафедри адміністративного права і процесу,
фінансового та інформаційного права
(Львівський університет бізнесу та права)*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ ТА ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ІНСПЕКЦІЇ У ПРОТИДІЇ БЮДЖЕТНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Одним із пріоритетних напрямів у діяльності підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України (далі – ДСБЕЗ) є попередження і викриття деліктних проявів у бюджетній сфері. Така діяльність спрямована на забезпечення наповнення бюджету та скорочення тіншового сектору насамперед шляхом ефективною протидії зловживанням з бюджет-

ними коштами та державним майном, попередження втрат бюджету від незаконної діяльності у пріоритетних галузях і сферах господарювання. У сфері протидії порушенням бюджетного законодавства існує потреба комплексного профілактичного впливу за допомогою засобів, наданих різним державним суб'єктам [1, с. 60]. Тому ефективність діяльності ДСБЕЗ щодо протидії бюджетним правопорушенням у багатьох аспектах залежить від налагодження тісної співпраці з суб'єктами фінансового контролю, особливо з підрозділами Державної фінансової інспекції України (Держфінінспекція).

Взаємодія підрозділів ДСБЕЗ та Держфінінспекції у наукових дослідженнях вважається необхідною умовою виконання цими суб'єктами своїх завдань. Зокрема, на думку І.С. Дребота, робота підрозділів Державної фінансової інспекції з попередження фінансових порушень є частиною усєї системи управління державними ресурсами, а її успішність, передусім, визначається рівнем взаємодії та співпраці з іншими органами державної влади, суб'єктами господарювання, засобами масової інформації, наявністю у цій взаємодії надійного зворотного зв'язку [2]. У свою чергу організація взаємодії з підрозділами Держфінінспекції та постійний аналіз інформації про стан і динаміку вчинення таких адміністративних правопорушень, як використання бюджетних коштів усупереч їх цільовому призначенню, вважається необхідною умовою для ефективної роботи підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю [3, с. 309].

На нормативно-правовому рівні основні засади взаємодії підрозділів ДСБЕЗ та Держфінінспекції врегульовані спільним наказом Головного контрольно-ревізійного управління України, МВС України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України № 346/1025/685/53 від 19.10.2006 р. «Про затвердження Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України» [4]. У цьому наказі передбачено порядок призначення і організації органами Держфінінспекції ревізій за зверненнями правоохоронних органів; порядок виділення спеціаліста для участі у перевірках, що проводяться правоохоронними органами; особливості підписання, розгляду та направлення звернень правоохоронних органів та органів Держфінінспекції; взаємне інформування органів Держфінінспекції та правоохоронних органів. Визначені цим наказом механізми взаємодії до останнього часу дозволяли у певній мірі співпрацювати суб'єктам протидії вчиненню бюджетних правопорушень, однак зміни законодавства у 2012 році зумовили необхідність напрацювання нових форм узгодженої діяльності.

Прийняття у новій редакції Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» 16 жовтня 2012 року, Кримінального процесуального кодексу України 13 квітня 2012 року, скасування Постанови Кабінету Міністрів, якою було затверджене Положення про Державну службу боротьби з економічною злочинністю МВС України 13 червня 2012 року призвело до певної невизначеності щодо правомірності чи неправомірності здійснення узгоджених заходів підрозділами ДСБЕЗ та Держфінінспекції. Зокрема, У п. 3.1 Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України однією з підстав для звернення правоохоронних органів до органів Держфінінспекції стосовно виділення працівників у якості спеціалістів є норми уже нечинних правових актів – Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року та Положення про Державну службу боротьби з економічною злочинністю 1993 року. Зазначене положення передбачало, що підрозділи ДСБЕЗ за наявності даних про порушення законодавства, що регулює фінансову, господарську та іншу підприємницьку діяльність, які тягнуть за собою кримінальну відповідальність мають право:

- вимагати обов'язкового проведення перевірок, інвентаризацій та ревізій виробничої та фінансової діяльності підприємств, установ і організацій; одержувати від посадових і матеріально-відповідальних осіб відомості й пояснення про факти порушення законодавства;

- перевіряти у міністерствах, інших центральних і місцевих органах виконавчої влади, державних фондах, на підприємствах, в установах і організаціях грошові та бухгалтерські документи, звіти, кошториси, інші документи, що підтверджують надходження та витрачання коштів і матеріальних цінностей;

- проводити перевірку фактичної наявності цінностей (грошових сум, цінних паперів, сировини, матеріалів, готової продукції, устаткування);

- залучати для здійснення ревізій і перевірок працівників Державної контрольно-ревізійної служби, фахівців відповідних міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, державних фондів, підприємств, установ і організацій.

Такі повноваження давали можливість працівникам підрозділів ДСБЕЗ взаємодіяти з органами Держфінінспекції і шляхом звернення до останніх щодо проведення ревізій, і шляхом залучення до перевірок відповідних спеціалістів Держфінінспекції.

Натомість Положення про відділ (сектор) державної служби боротьби з економічною злочинністю міського, лінійного, районного управління (відділу), відділу спеціальної міліції головних управлінь, управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті, затверджене наказом МВС України від 3 вересня 2012 р. № 769 «Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України» [5] передбачає лише право відповідного підрозділу ДСБЕЗ порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні.

Крім того, потребують нормативно-правового регулювання особливості взаємодії підрозділів ОВС, у тому числі й ДСБЕЗ, з органами Держфінінспекції у процесі кримінального провадження, а також щодо обміну інформацією про адміністративні правопорушення у бюджетній сфері.

Таким чином, підзаконне нормативно-правове забезпечення взаємодії підрозділів ДСБЕЗ та Державної фінансової інспекції у протидії бюджетним правопорушенням потребує кардинального оновлення та приведення у відповідність з законодавчими актами. У новій редакції наказу, який регулюватиме взаємодію правоохоронних органів та їх підрозділів, у тому числі й підрозділів ДСБЕЗ, з Держфінінспекцією доцільно визначити основні форми та методи взаємодії, передбачити порядок обміну інформацією та доступу до інформаційних систем взаємодіючих суб'єктів, а також можливість укладення територіальними підрозділами правоохоронних органів та Держфінінспекції адміністративних договорів про співпрацю.

1. Назар Ю.С. Взаємодія підрозділів ОВС та Державної фінансової інспекції у профілактиці бюджетних правопорушень: тези науково-практичного семінару «Забезпечення органами внутрішніх справ європейських стандартів у своїй діяльності» (Львів, 7 грудня 2012 р.) / Ю.С. Назар. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – С. 57–60.

2. Дребот І.С. Головне – не виявити, а попередити фінансове правопорушення / І.С. Дребот // Фінансовий контроль. – 2005. – №3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/publish/article/34497>.

3. Антонов Р.К. Організація й тактика діяльності підрозділів ДСБЕЗ щодо попередження злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів усупереч їх цільовому призначенню / Р.К. Антонов // Науковий

вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 4. – С. 306–316.

4. Про затвердження Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України: наказ Головного контрольно-ревізійного управління України, МВС України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України № 346/1025/685/53 від 19.10.2006 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 44. – Ст. 2962.

5. Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 3 вересня 2012 р. № 769 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 73. – Ст. 2951.

В.П. Меживой,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Донецький юридичний інституту МВС України)*

О.В. Меживой,

*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Донецький юридичний інституту МВС України)*

ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОМІРНОСТІ ЗАТРИМАННЯ ОСІБ ЗА ПІДОЗРОЮ У ВЧИНЕННІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

В організації затримання особи за підозрою у вчиненні правопорушення першочерговим завданням працівника є визначення, нормами якого законодавства він повинен керуватися – кримінально-процесуального чи адміністративного.

Чинний КПК України встановлює, що уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, у випадках: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, у тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин (ч. 1 ст. 208 КПК України) [1].

Під затриманням в адміністративному праві розуміють захід адміністративного припинення загального призначення, що полягає у тимчасовому обмеженні свободи пересування й місцезнаходження і застосовується в разі, коли інші заходи адміністративно-

го припинення неефективні для забезпечення належного виконання провадження в справі про адміністративне правопорушення і забезпечення притягнення правопорушника до відповідальності (ст.ст. 260, 261 КУпАП) [2]. Адміністративне затримання можливе лише в разі вчинення адміністративного правопорушення, а затримання в разі вчинення злочину регулюється КПК.

Таким чином у результаті розподілу на кримінально-процесуальне та адміністративне у практиці при затриманні осіб працівники ОВС стикаються з проблемою визначення тактики їхніх дій. Визначити вид затримання означає на місці кваліфікувати правопорушення, за підозрою у вчиненні якого затримується певна особа. У свою чергу невірне вирішення цього питання без перебільшень «коштує погонів» суб'єктам затримання, або загрожує настанням інших небажаних наслідків. Проте, навіть не торкаючись питань професійної компетенції (за своїми посадовими обов'язками більшість суб'єктів затримання, якими, наприклад, можуть бути міліціонери патрульної служби, погано володіють основами кваліфікації кримінальних правопорушень тощо), часто уповноваженій службовій особі здійснити таку кваліфікацію перед або в момент затримання дуже складно або взагалі неможливо (наприклад, при протидії незаконному обігу наркотиків, коли про остаточну кваліфікацію може йти мова лише після проведення експертного дослідження вилученої речовини).

Досліджуючи це питання з різних боків ми дійшли висновку, що факт існування в правозастосовній діяльності ОВС двох видів затримання, які регулюються відповідно КПК і КУпАП, з огляду на зміни в законодавстві, пильне ставлення громадськості та контрольних органів до діяльності ОВС, вкрай небажане, адже в багатьох випадках це неминуче призводить до непорозумінь з приводу правомірності застосування того чи іншого виду затримання. Розвиваючи цю гіпотезу, так само теоретично як вид затримання залежно від завдань протидії кримінальним явищам можна виділити оперативно-розшукове, цивільне, «законне» (доречи, закріплене у ст. 207 КПК), пенітенціарне, військово затримання тощо. Проте не будемо вигадувати далі, адже це передбачено метою нашого дослідження. Ми переконані, що поняття «затримання особи» має бути єдиним, а порядок затримання має регулюватися такими нормами, що відповідають кримінальній політиці державі, в цілях уникнення різночитань.

Дійсно, в теорії кримінального процесу починаючи з радянських часів склалося, що затримання особи буває двох видів: кримінально-процесуальне та адміністративне. Проте в сучасній Укра-

їні пріоритетність регулювання суспільних відносин під час затримання осіб за певне правопорушення апріорі має належати нормам кримінального (кримінально-процесуального) закону. Щоб заспокоїти правозахисників і прихильників теорії гуманізації відповідальності зазначимо, що така «криміналізація» суспільних відносин покликана забезпечити права затриманих.

Слід звернути увагу, що навіть у Конституції України відсутня вказівка на можливість здійснення адміністративного затримання. Ст. 29 Основного Закону, що закріплює право людини на свободу та особисту недоторканність, прямо вказує на виключну можливість застосування затримання уповноваженими на те законом органами з метою запобігання та припинення злочинів, які є кримінальними правопорушеннями [3].

Також зазначимо, що з прийняттям нового КПК України законодавство пішло шляхом США, Великобританії та інших розвинутих країн з англосаксонською системою права з їх широким використанням прецедентів у судовій та правоохоронній практиці. Цікавим у контексті досліджуваних питань є той факт, що в законодавствах цих країн відсутній поділ затримання на адміністративне та кримінальне. Затримання людини на вулиці з метою перевірки виниклого припущення про вчинення правопорушення (у тому числі злочину) – досить поширена практика поліції. Таке повноваження в американському законодавстві та судовій практиці називається арештом і тлумачиться дуже широко; при цьому мається на увазі те, що в українському кримінальному процесі називають адміністративним затриманням, затриманням за підозрою у вчиненні злочину та арештом [4].

Сучасні дослідники при розгляді закордонного досвіду здійснення затримань осіб за вчинення правопорушень прагнуть уникнути цих моментів. Так, суддя Вищого адміністративного суду України Т.Ф. Весельська, аналізуючи проведення адміністративного затримання правоохоронними органами в Україні та досвід США та Великобританії щодо здійснення поліцейського арешту, немовби ненавмисно випускає з поля зору той факт, що законодавство цих країн передбачає затримання за вчинення злочину (кримінального правопорушення) [5].

Осмилення вищенаведеного дозволяє дійти висновку про можливість приведення законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів. З огляду на спрямованість законодавчих реформ системи кримінального провадження до схожості (якщо не аналогії) із законодавствами країн з англосаксонською системою права, ставиться під сумнів необхідність існування адміністративно-

правового затримання (як і самого інституту адміністративних проступків у цілому). Водночас ми підтримуємо ідею кодифікації кримінальних проступків у єдиному Кодексі (або Законі) про кримінальні проступки. Такий підхід, на нашу думку, дозволить забезпечити:

- подальшу гуманізацію кримінального законодавства;
- спрощену процедуру притягнення до юридичної відповідальності осіб, які вчинили кримінальні проступки;
- оптимізацію діяльності ОВС, прокуратури та суду щодо виявлення, розслідування кримінальних правопорушень та судового розгляду;
- оптимізацію діяльності ОВС з розслідування кримінальних правопорушень, притягнення до відповідальності за вчинення яких не тягне судимості [6].

Щодо регулювання процедури (а точніше суспільних відносин, які виникають під час регулювання процедури) затримання, в цілях уникнення різночитань вона має регламентуватися КПК. Крім того слід підкреслити існування об'єктивної необхідності розробки науково-практичних рекомендацій, роз'яснень, інструкцій (настанов) щодо дій працівників ОВС при затриманні осіб, а також спільних інструкцій (настанов), узгоджених з органами прокуратури та суду. Вважаємо необхідним розробити Інструкцію МВС України для працівників ОВС, яка була б схвалена відповідними органами прокуратури та суду. А, беручи до уваги прецедент створення міжвідомчої інструкції про порядок провадження негласних слідчих (розшукових) дій, було би не зайвим створення міжвідомчої інструкції щодо організації правомірного (без ухвали слідчого судді, суду) затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Голос України від 19.05.2012. – К., 2012. – № 90-91.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 // Відомості Верховної Ради УРСР. – К., 1984. – № 51. – Ст. 1122.

3. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996. – К., 1996. – № 30. – Ст. 141; Офіційний вісник України від 01.10.2010. – К., 2010. – Спец. Випуск № 72/1. – С. 15. – Ст. 2598.

4. Курьянова Э.С. Условия проведения личного обыска при задержании в США / Э.С. Курьянова // Правоведение. – СПб., 2006. – № 6. – С. 121–127.

5. Весельська Т.Ф. Адміністративне затримання особи: українські реалії та міжнародний досвід / Т.Ф. Весельська // Право України: (науковий журнал). – К., 2010. – № 2. – С. 243–249.

6. Меживой О.В. Доцільність внесення змін та доповнень до кримінального законодавства в контексті реформування кримінального судочинства в Україні / О.В. Меживой, Є.С. Назимко // Право і суспільство: (науковий журнал). – Дніпропетровськ, 2012. – № 4. – 206 с. – С. 141–145.

О.М. Мельник,
*викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС В СІМ'ЯХ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬСЯ АНТИСОЦІАЛЬНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Під час різких змін економічного та політичного стану суспільства посилюються різноманітні негативні явища, до яких належить і наркотизм. Активна протидія наркотизму серед молоді стала одним із стратегічних напрямків діяльності органів внутрішніх справ.

Узагальнення результатів практики вітчизняних і зарубіжних фахівців, що працюють із проблемами хімічної залежності, показують, що сім'я грає дуже важливу роль на всіх етапах розвитку наркотизму. Учителі, медичні працівники, співробітники правоохоронних органів висловлюють думку, що сім'я є найважливішим з факторів як в розумінні початку наркотизації неповнолітніх, так і її подальшого розвитку [1, с. 227].

Для організації цілеспрямованої роботи з первинної профілактики наркотизму у молодіжному середовищі необхідно зрозуміти, які особливості сім'ї підвищують ризик наркотизації. Вивчення історії хвороби, протоколів первинних бесід, біографій більше 15000 наркоманів показують, що практично у всіх випадках підліткової і юнацької наркоманії існує сімейне неблагополуччя в період, що передедує наркотизації.

У наркоманській групі підліток знаходить те, що він намагався знайти в сім'ї. Міжособистісний конфлікт батьків є основою розвитку внутрішньособистісного конфлікту дитини. Якщо в сім'ї існує хронічний конфлікт між батьками, наркотики можуть виступати як засіб зняття напруженості в молодій особі. Більше того, у таких сім'ях наркоманія може мати неусвідомлюваний батьками позитивний зміст, оскільки хронічний конфлікт між ними призводить до тієї або іншої форми так званого дозволу вживати наркотики [2, с. 12].

В неповних сім'ях іноді має місце яскраво виражений демонстративний компонент. В неповних сім'ях факт наркотизації молоді виявляється раніше, ніж у інших сім'ях.

Зіштовхнувшись із фактом вживання наркотиків молоддю, батьки випробовують вкрай гострі емоційні стани, що призводять до неадекватних, хаотичних і, як правило, марних дій. У зв'язку з цим ро-

бота оперативних підрозділів ОВС із проблемними сім'ями повинна бути спрямована на вирішення декількох взаємопов'язаних завдань:

- інформування батьків про роль і місце сім'ї в протидії розвитку наркотизму молоді;
- інформування батьків про можливі сімейні причини наркотизації й про ознаки вживання молодими особами наркотиків;
- участь у вирішенні латентної сімейної кризи;
- оптимізація системи внутрішньосімейного виховання;
- нормалізація батьківсько-дитячих відносин і зниження їх конфліктності;
- підвищення адекватності реагування молоддю на сімейну ситуацію;
- підвищення відповідальності членів сім'ї за своє внутрішньосімейне поведіння;
- створення позитивного емоційного підґрунту сімейних відносин.

Таким чином, завдання-мінімум формулюється як активізація й забезпечення позитивної динаміки сімейних відносин. Завдання-максимум – участь і сприяння в нормалізації й реконструкції основних функцій сім'ї, активізація особистості, як суб'єкта відповідальності за своє життя й долю[3, с. 36].

Одним із найскладніших завдань в організації оперативними підрозділами, в тому числі КМСД, профілактичної роботи із сім'єю, полягає у формуванні мотивації й запити на таку роботу.

Робота оперативних підрозділів ОВС із сім'єю є важливою складовою системи профілактики молодіжного наркотизму. Разом з тим, можна відзначити, деякі загальні принципи роботи оперативних підрозділів із сім'єю по профілактиці наркотизму:

1. Забезпечення розширення нового побутового досвіду членів сім'ї щодо наркотизму.
2. Взаємодія в умовах невизначеності.
3. Відповідальність.
4. Відкритість і незавершеність роботи.
5. Реалістичність очікувань.
6. Плюралізм форм і методів роботи із сім'єю.
7. Включенність / виключенність.
8. Принцип «тепер».

Перераховані принципи можуть бути реалізовані незалежно від того, у якій формі проводиться профілактична робота. Їхня реалізація спрямована на підвищення можливостей саморозвитку сім'ї. Індивідуальна робота із членами проблемних сімей часто є єдиною доступною формою профілактичної роботи оперативних підрозділів ОВС із сім'єю.

Перераховані труднощі роботи оперативних підрозділів ОВС із проблемними сім'ями по протидії наркотизму створюють специфічну ситуацію, коли ефективна робота неможлива в рамках якої-небудь однієї моделі або терапевтичного підходу. Найважливішим фактором ефективності в цьому випадку стає плюралізм методів при орієнтації на принцип роботи із сім'єю [4, с. 30–34].

Важливою складовою протидії наркотизму є робота з батьками. У структурі системного профілактичного впливу на сім'ю важливу роль грають групові форми роботи з батьками.

Реалізація в груповій роботі оперативних працівників з батьками принципів гуманістичної психології, безумовно, сприяє наданню їм емоційної й соціальної підтримки [5, с. 41].

Очевидно, що домогтися значних результатів можливо, якщо реалізуються різні форми роботи оперативних працівників із сім'єю, що дозволяють гнучко сполучати психологічні методи роботи й залучати фахівців різних сфер соціальної практики.

1. Готвянська М.А. Насильство в сім'ї як фактор втягнення неповнолітніх у злочини, пов'язані з наркоманією / М.А. Готвянська, О.Г. Предместніков // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2005. – № 2 (25). – С. 224–228.

2. Нашидети и наркотики: советы специалистов родителям / под ред. И.П. Рущенко. – Х.: Финарт, 2002. – 48 с.

3. Балакірева О.М. Державний інститут проблем сім'ї та молоді. Український інститут соціальних досліджень, Українсько-канадський проект «Молодь за здоров'я – 2» / О.М. Балакірева, О.О. Стойко та ін. – К.: Книга 7, 2005. – 196 с.

4. Виховний потенціал сім'ї та соціалізація дітей // Педагогіка. – 1999. – № 4. – С. 27–39.

5. Ткачук Р.Л. Наркоманія та її профілактика. Методичний посібник // Р.Л. Ткачук, К.М. Березяк. – Львів: СПОЛЮМ, 2007. – 140 с.

С.В. Нагачевський,

*професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки*

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ОСНОВ ЩОДО ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ВЧИНЕНИМ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ТОВАРІВ, РОБІТ ТА ПОСЛУГ

Постановка проблеми. Ефективність оперативно-розшукових заходів щодо виявлення, та документування злочинів у сфері держа-

вних закупівель товарів, робіт та послуг багато в чому визначається станом законодавчого і відомчого нормативно-правового забезпечення даної діяльності, юридичною впорядкованістю відносин, що виникають в ході боротьби з даними видами злочинів. Іншими словами мова йде про правове регулювання вказаної сфери у вказаному напрямі, причому з позиції системного підходу.

Дане положення є принципово важливим в цілісному розумінні суті і змісту правової основи ОРД щодо виявлення, попередження і припинення економічних злочинів у сфері державних закупівель.

Необхідність удосконалення правового регулювання у цій сфері викликана змінами причин та умов, що визначають динаміку, структуру економічних злочинів, недоліками в їх кваліфікації; появою криміногенних факторів, властиве саме ринковому господарству; якісними змінами і різкому зростанню економічної злочинності, її організованих форм; появою нових видів злочинів економічної спрямованості, а також потреб забезпечення рівного захисту усіх форм власності від злочинних посягань [1, с. 30].

Метою дослідження є аналіз окремих законодавчих актів щодо проведення державних закупівель товарів, робіт й послуг та внесення доповнень.

Стан дослідження. Окремі аспекти правового забезпечення протидії злочинам пов'язаних з державними закупівлями розглянуто у публікаціях А.Л. Дудникова, О.Ю. Заблоцької, С.І. Ніколаюка, Д.Й. Никифорчука, В.А. Поддубного, Л.П. Скалозуба, А.О. Шелехова та ін.

Виклад основних положень. Узагальнення здійснених процедур державних закупівель протягом 2007–2012 рр. свідчить, що завдання державі збитків при проведенні тендерів спричинено, зокрема, тим, що розпорядники державних коштів, фінансові служби й тендерні комітети замовників, порушуючи свої функціональні повноваження, не проводять попереднього вивчення та аналізу ринку товарів, робіт, послуг і цін на ньому, що є важливим чинником ефективності проведених торгів. Відсутність такої інформації у кожному другому випадку здійснених торгів призводить до акценту цінових пропозицій учасників за ціною, яка значно перевищує середньоринкову, що діє на ринку на час проведення торгів.

Численні зміни законодавчих актів, які регулюють процедуру закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти, значно погіршили ситуацію у сфері проведення торгів та призвели до ускладнення процедури закупівель за державні кошти внаслідок значного збільшення обсягу документообігу та звітності, необхід-

них для кожної закупівлі, до запровадження взаємовиключних реєстрів для учасників торгів, а також створили підґрунтя для можливих зловживань службовими особами органів влади, замовниками та учасниками торгів.

При здійсненні оперативно-розшукової діяльності підрозділами ДСБЕЗ у виявленні та документуванні злочинів у сфері державних закупівель товарів, робіт та послуг, оперативним працівникам необхідно знати правову основу яка забезпечує даний напрям діяльності. До правової основи, що забезпечує державні закупівлі являються міжнародні правові акти, які ратифікувала Україна, Конституція України, Закони України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про здійснення державних закупівель», «Про банки і банківську діяльність», «Про інформацію» та ін., Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, укази Президента України, ухвали Уряду України, а також відомчі нормативно-правові акти.

На сьогоднішній день державні закупівлі в Україні здійснюються відповідно до Закону України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 № 2289-VI.

Стаття 1 п. 24 зазначеного Закону встановлює предмет закупівлі є товари, роботи чи послуги, які закупаються замовником у межах єдиної процедури закупівлі і на які учасникам дозволяється подавати пропозиції конкурсних торгів (кваліфікаційні, цінові пропозиції) або пропозиції на переговорах у разі застосування процедури закупівлі в одного учасника. Предмет закупівлі визначається замовником у порядку, встановленому Уповноваженим органом. Для проведення процедури закупівлі має бути не менше двох пропозицій, крім випадків застосування замовником процедури закупівлі в одного учасника.

Пункт 30 ст. 1 Закону визначає товари – це продукція, об'єкти будь-якого виду та призначення, у тому числі сировина, вироби, устаткування, технології, предмети у твердому, рідкому і газоподібному стані, а також послуги, пов'язані з поставкою товарів, якщо вартість таких послуг не перевищує вартості самих товарів.

Проведений аналіз процедур закупівель, здійснених державними установами дозволяють зробити висновок, що більшість злочинів та інших правопорушень, які мали місце під час проведення закупівель, мають системний характер.

У переважній більшості закупівель (відносно певного предмету закупівель) спостерігається тенденція участі з року в рік одних і тих самих учасників при цьому, між ними спостерігається

закономірність чергування виграшу в конкурсних торгах або розподіл між собою лотів однієї закупівлі. При цьому провівши детальний аналіз пропозицій конкурсних торгів таких учасників, можна дійти до висновку, що учасники, хоча й не маючи ознак пов'язаної особи зазначених у Законі № 2289-VI, діяли узгоджено.

В основу торгів покладено тендер. Саме слово «тендер» (від англ. tend – обслуговувати [2, с. 904] від англ. tender – торги, конкурс) – це пряме запозичення із англійської мови, використовуване для визначення торгів, конкурсів.

Процес проведення закупівель товарів, робіт та послуг за державні кошти на сьогодні занадто криміналізований та є серйозним джерелом корупції. Слід зазначити, що основними суб'єктами правопорушень щодо здійснення процедур торгів являються особи які входять до складу тендерного комітету.

В Кримінальному кодексі України не передбачено відповідальність за порушення законодавства України про здійснення державних закупівель. На нашу думку, Розділ 7 Кримінального кодексу України необхідно доповнити статтею 210-1 «Порушення особами, що входять до складу комітету з конкурсних торгів, законодавства про здійснення державних закупівель».

Згідно з новим Законом України «Про здійснення державних закупівель», відносини у сфері закупівель товарів, робіт й послуг наповнилися новими поняттями та положеннями, які не було відображено в попередніх нормативних документах, але як свідчить аналіз практики законодавцем не було враховано цілу низку напрацювань правоохоронних органів, які б сприяли зменшенню протиправних дій під час здійснення державних закупівель[3].

Зокрема, залишилися поза увагою законодавця електронні державні закупівлі, хоча в зарубіжних країнах цілком успішно практикується використання інформаційних технологій та Інтернету у взаємовідносинах, що виникають при закупівлі між замовниками та постачальниками товарів, робіт і послуг [4, с. 91] не передбачено чорних списків компаній, обвинувачених у корупції; узагалі не згадується поняття національного виробника - фізичної чи юридичної особи, яка здійснює на території України виробництво товарів, виконання робіт чи надання послуг, здійснення закупівель у яких ставилось в обов'язок замовникам; правоохоронні органи взагалі не потрапили до переліку органів державного регулювання та контролю у сфері закупівель та ін.

На наш погляд необхідно доповнити пункт 4 ст. 3 Закон України «Про здійснення державних закупівель» такого змісту

«використання інформаційних технологій та Інтернету у взаємовідносинах, що виникають при закупівлі між замовниками та постачальниками товарів, робіт і послуг».

Висновок. Формування процесу боротьби з зазначеними злочинами, необхідно враховувати особливості здійснення процедур державної закупівлі та самої системи припинення розкрадання бюджетних коштів під час здійснення державних закупівель товарів, робіт й послуг, яка координується з національною системою законодавства та економічним порядком держави.

1. Кузнєцов Є.В. Правова основа діяльності оперативно-розшукових підрозділів органів внутрішніх справ / Є.В. Кузнєцов, К.Б. Сахновська. Наше право, 2009. – № 4. – Ч. 2. – С.30–35.

2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю.С. Шемшученка. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Юрид. думка, 2012. – 1020 с.

3. Про деякі аспекти вдосконалення оперативно-розшукової діяльності: довідка ДДСБЕЗ МВС України від 9 лютого 2009 р.

4. Скалозуб Л.П. Організаційні засади протидії підрозділами ДСБЕЗ МВС України злочинним проявам при здійсненні державних закупівель / Л.П. Скалозуб, В.І. Василюк, В.Р. Сливенко // Науковий вісник. – К.: КНУВС. – 2009. – № 3. – С. 90–98.

Ю.С. Назар,

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри конституційного
адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПІДРОЗДІЛИ ДСБЕЗ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРОФІЛАКТИКИ ПОРУШЕНЬ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Постановка проблеми. Необхідність реформування системи правоохоронних органів останнім часом набуває усе більшої актуальності. Про це свідчить як створення спеціальних структур (6 квітня 2012 року було створено Комітет з питань реформування правоохоронних органів як консультативно-дорадчий орган при Президентові України [1]), так і увага до цієї проблеми з боку Європейського Союзу. Планом першочергових заходів щодо інтеграції України до Європейського Союзу на 2013 рік (затверджені роз-

порядженням Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2013 р. № 73-р [2]) необхідними визнано забезпечити участь у проведенні з ЄС неформального діалогу з реформування системи правосуддя, забезпечити участь в підготовці пропозицій щодо реформування прокуратури відповідно до загальноновизнаних міжнародних демократичних стандартів, розробити проект державної цільової програми з реалізації Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України тощо.

Серед основних причин актуалізації реформування правоохоронних структур в Україні є недостатня ефективність їх роботи у бюджетній сфері, що значно знижує результативність боротьби з порушеннями бюджетного законодавства. Діяльність підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю (далі – ДСБЕЗ) характеризується певними здобутками щодо розкриття злочинів у бюджетній сфері. Однак важливим є не лише розкриття уже вчинених злочинів, але й діяльність щодо усунення причин та умов порушень бюджетного законодавства, недопущення деліктних проявів з боку учасників бюджетного процесу.

Аналіз досліджень даної проблеми. Окремі аспекти діяльності правоохоронних органів, у тому числі й підрозділів ДСБЕЗ щодо профілактики порушень бюджетного законодавства були предметом досліджень А.В. Баб'яка, В.Т. Білоуса, О.П. Гетьманець, О.З. Гладуна, Е.С. Дмитренко, А.Й. Іванського, А.Ю. Ковальчук, О.О. Мельника, Ю.І. Пивовара та інших науковців. Проте окремі проблеми попередження бюджетних деліктів залишились нерозглянутими, тому метою цього дослідження є визначення особливостей діяльності підрозділів ДСБЕЗ щодо профілактики порушень бюджетного законодавства.

Виклад основних положень. Вичерпного переліку порушень у бюджетній сфері, як і функцій суб'єктів протидії таким порушенням на законодавчому рівні не існує. У статті 116 Бюджетного кодексу України порушенням бюджетного законодавства визнається порушення учасником бюджетного процесу встановлених цим кодексом чи іншим бюджетним законодавством норм щодо складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання, а також пропонується перелік із 39 випадків таких порушень і з вказівкою, щодо існування інших випадків порушення бюджетного законодавства учасником бюджетного процесу. Окремі із таких порушень визнаються злочинами або ж адміністративними правопорушеннями відповідно до статей 210, 211 Кримінального кодексу України та статті 164-12 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Тобто матеріальні бюджетно-деліктні норми містяться у кількох галузях права.

Така ситуація зумовлює й певний розподіл функцій щодо попередження порушень бюджетного законодавства між публічно-владними органами, що протидіють фінансовим, адміністративним чи кримінальним правопорушенням. Серед служб кримінальної міліції найбільшим обсягом повноважень щодо запобігання та розкриття злочинів у бюджетній сфері наділені підрозділи ДСБЕЗ. Відповідно до п. 3.14. Положення про управління (відділ) державної служби боротьби з економічною злочинністю головних управлінь, управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті, затвердженого наказом МВС України від 03.09.2012 р. № 769 «Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України» [3] однією з функцій управлінь (відділів) ДСБЕЗ ГУМВС, УМВС є організація, контроль та безпосереднє проведення заходів щодо захисту бюджетних коштів від злочинних посягань, забезпечення законності застосування процедур закупівлі товарів, робіт і послуг та цільового використання бюджетних коштів. Відділи ж ДСБЕЗ міського, лінійного, районного управління (відділу) МВС зобов'язані визначати та усувати причин і умови, що сприяють учиненню злочинів у сфері економіки, протидіяти злочинам, пов'язаним з розкраданням бюджетних коштів [3].

Профілактична діяльність підрозділів ДСБЕЗ здійснюється у процесі оперативного обслуговування об'єктів бюджетної сфери та оперативного супроводження бюджетного процесу. Оперативне обслуговування передбачає організацію діяльності підрозділів ДСБЕЗ, спрямовану на вивчення стану оперативної обстановки на об'єкті шляхом визначення і забезпечення функціонування джерел інформації (як гласних, так і негласних) про її стан. Оперативне ж супроводження процесу цільового використання бюджетних коштів передбачає спеціалізацію діяльності оперативних підрозділів на організації контролю за оперативною обстановкою при русі бюджетних коштів за «ланками» бюджетної системи [4, с. 110]. При цьому основною метою і оперативного обслуговування, і оперативного супроводження є отримання працівниками ДСБЕЗ необхідної інформації. З метою попередження порушень бюджетного законодавства така інформація використовується для:

- аналізу даних про стан і структуру бюджетної деліктності на конкретних об'єктах обслуговування з метою прогнозування та планування;

- визначення умов та причин, які сприяють вчиненню порушень бюджетного законодавства;
- встановлення конкретних ознак, що свідчать про можливу реалізацію протиправних намірів.

Планування попереджувальної роботи підрозділів ДСБЕЗ забезпечує: цілеспрямованість діяльності підрозділу та конкретного виконавця; ритмічність діяльності; підвищення ефективності діяльності виконавців; сприяє: ефективному використанню сил та засобів; взаємодії органів, служб, підрозділів та виконавців; створенню сприятливого психологічного клімату [5, с. 451]. Основою планів профілактичної роботи є заходи попередження порушень бюджетного законодавства, які повинні мати конкретний характер, тобто передбачені в планах заходи повинні бути реально здійсними, передбачати конкретних виконавців, терміни виконання, зрозуміле формулювання. Крім того, різні плани, розділи одного плану, а також окремі заходи повинні бути взаємозв'язані. У планах також доцільно передбачити організацію взаємодії з іншими підрозділами ОВС чи органами публічної влади, до компетенції яких входить профілактика порушень законодавства у бюджетній сфері.

Реалізація запланованих попереджувальних заходів передбачає використання гласних і негласних засобів. Основною гласною формою, за допомогою якої працівники ДСБЕЗ виконують заплановані профілактичні заходи, слід вважати підготовку та направлення інформації органам публічної влади з рекомендаціями щодо нейтралізації виявлених умов та причин порушень бюджетного законодавства. Проведення попереджувальних заходів повинно супроводжуватись контролем уповноважених суб'єктів, а після їх завершення важливим є здійснення аналізу й оцінювання результатів профілактичної діяльності.

Висновки. На нормативно-правовому рівні за підрозділами ДСБЕЗ закріплено функцію профілактики порушень бюджетного законодавства, що дозволяє їх розглядати як суб'єктів системи попередження бюджетної деліктності. Така функція виконується за допомогою оперативного обслуговування об'єктів бюджетної сфери та оперативного супроводження бюджетного процесу шляхом аналізу необхідної для планування профілактичних заходів інформації, створення відповідних планів і реалізації таких заходів. Ефективне виконання зазначеної функції має важливе значення для забезпечення правопорядку у бюджетній сфері, тому під час реформування служб ОВС доцільно більше уваги приділити елементам правового статусу під-

розділів ДСБЕЗ як суб'єктів профілактики порушень бюджетного законодавства.

1. Про Комітет з питань реформування правоохоронних органів: Указ Президента України від 6 квітня 2012 р. № 252/2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 28. – Ст. 1046.

2. Про затвердження плану першочергових заходів щодо інтеграції України до Європейського Союзу на 2013 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2013 р. № 73-р // Урядовий кур'єр від 27.02.2013 р. – № 39.

3. Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 3 вересня 2012 р. № 769 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 73. – Ст. 2951.

4. Протидія злочинам, що вчиняються у бюджетній сфері: навч. посібник / А.В. Баб'як, З.Б. Живко, А.О. Йосипів, С.І. Марко, Ю.С.Назар. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 168 с.

5. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручник / В.М. Плішкін. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. – 702 с.

А.Ю. Неманов,

*здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ХАБАРНИЦТВА У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

Завдання підвищення ефективності протидії хабарництва у бюджетній сфері обумовлює значущість обґрунтованого прогнозування злочинності. Різні показники і характеристики злочинності взаємопов'язані і взаємозумовлені. Точне прогнозування злочинності дозволяє виробити тактику і методику боротьби із злочинними посяганнями, в тому числі і оперативно-розшуковими заходами. У теорії оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) всі злочинні діяння характеризуються в рамках такого поняття як «оперативно-розшукова характеристика злочинів».

Поняття «Оперативно-розшукова характеристика злочинів», яке привнесене в теорію і практику ОРД в кінці 70-х початку 80-х років минулого століття, має з терміном «оперативно-тактична характеристика злочинів» багато загальних змістовних власти-

ностей. Використання терміну «оперативно-тактична характеристика злочину» логічно настановує на думку, що розгляд елементів характеристики злочину здійснюється лише з позицій оперативно-розшукової тактики.

Представляється, що в теорії ОРД правильніше говорити про «оперативно-розшукову» характеристику злочинів. Характеристика злочинів у теорії ОРД, на думку М.А. Погорецького та В.П. Шеломенцева повинна розглядатися саме з позиції предмета цієї науки, а також із позиції ефективного вирішення завдань ОРД, тому таку характеристику слід визначити як оперативно-розшукову [1, ст. 216].

На думку Г.А. Корнілова, оперативно-розшукова характеристика злочинів – це сукупність кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних, економіко-правових і інших, взаємозв'язаних між собою ознак, що володіють пошуковим характером і що розглядаються з позиції можливості і ефективності використання оперативно-розшукових сил, засобів і методів по їх виявленню, документуванню для цілей боротьби із злочинністю [2, с. 5].

Варто зазначити, що основне значення у структурі оперативно-розшукової характеристики злочинів має дослідження способів вчинення злочинів.

Отримання хабара, – це сукупність кримінально-правових, кримінологічних, криміналістичних та інших взаємопов'язаних між собою ознак, які індивідуалізують діяння і мають значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності, в тому числі з позиції можливості та ефективності використання оперативно-розшукових сил, засобів і методів щодо запобігання, виявлення, документування та розкриття одержання хабара.

Стосовно до розглянутої проблеми доцільно досліджувати наступні елементи оперативно-розшукової характеристики одержання хабара: особливості кримінально-правової характеристики; поширеність, динаміка злочинів, риси особистості злочинців, тобто кримінологічну складову; криміналістичну складову, звертаючи увагу на місце, спосіб вчинення вказаної категорії злочинів; інші ознаки.

Під кримінально-правовою складовою оперативно-розшукової характеристики можна вважати сукупність кримінально-правових ознак одержання хабара, які індивідуалізують діяння і мають значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності, у тому числі з позиції можливості та ефективності використання оперативно-розшукових сил, засобів і методів по попередженню, виявленню, документуванню та розкриття одержання хабара.

Об'єктом аналізованого злочину є суспільні відносини у сфері нормального, відповідного законодавства функціонування органів

державної влади, державного управління та місцевого самоврядування, в державних установах, та у правоохоронних органах. Об'єктивна сторона злочину полягає в одержанні хабара у будь-якому вигляді. Одержання хабара означає прийняття службовою особою незаконної винагороди за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабар, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища [5].

Хабар може даватися хабародавцем службовій особі особисто або через посередника. Способи давання-одержання хабара можуть бути різноманітними і для кваліфікації одержання хабара значення не мають, але вони тісно пов'язані з питанням про предмет хабара.

Із усього розмаїття способів давання-одержання хабара можна виділити дві основні форми: просту і завуальовану [5].

Склад одержання хабара має місце також при одержанні посадовою особою незаконного матеріальної винагороди від підлеглих чи підконтрольних йому осіб за загальне заступництво чи потурання по службі, за сприятливе вирішення питань, що входять у його компетенцію. Предметом хабара можуть бути майно (гроші, цінності та інші речі), право на нього (документи, які надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо), будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, проведення робіт тощо) [6, с. 150–152]. Вартість предмета хабара не має значення для визнання його хабарем [7, с. 124].

Слід мати на увазі, що об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 368 КК України, полягає в одержанні хабара в будь-якому вигляді.

На практиці виникають труднощі при розмежуванні подарунка і хабара. У Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07 квітня 2011 року № 3206-17 вказане розмежування між подарунком і хабарем [8].

Одержання хабара вважається закінченим з моменту, коли службова особа прийняла хоча б частину хабара. Якщо ж службова особа виконала певні дії, спрямовані на одержання хабара, але не одержала його з причин, які не залежали від її волі, вчинене нею слід кваліфікувати як замах на одержання хабара.

З суб'єктивної сторони одержання хабара характеризується лише прямим умислом і наявністю корисливого мотиву. Особливістю суб'єктивної сторони складу цього злочину є тісний зв'язок між умислом хабарника і умислом хабародавця. Суб'єктом даного злочину може бути службова особа.

Зазвичай важливою складовою кримінологічної складової оперативно-розшукової характеристики є особистість злочинця.

Важливу роль може відігравати знання оперативним співробітником морально-психологічної характеристики хабарників. Загальним є невизнання існуючого принципу розподілу; асоціювання себе з владою держави; переконаність у вседозволеності і т.д.

Окрему увагу слід приділити криміналістичної складової оперативно-розшукової характеристики злочинів. Особливе значення тут має спосіб вчинення злочину.

Враховуючи наведені вище теоретичні положення, способом вчинення отримання хабара, стосовно до оперативно-розшукової характеристики, можна вважати комплекс цілеспрямованих і взаємопов'язаних дій посадової особи по підготовці, здійсненню і прихованню отримання предмета хабара за дії (бездіяльність) на користь хабародавця або представлених ним осіб, а також за загальне заступництво чи потурання по службі або за незаконні дії (бездіяльність), які мають значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності, у тому числі з позиції можливості та ефективності використання оперативно-розшукових сил, засобів і методів щодо запобігання, виявлення, документування та розкриттю отримання хабара.

Останнім часом все частіше при передачі хабарів використовуються можливості Інтернету.

Спосіб вчинення злочину хабароотримувачем не вичерпується отриманням предмета хабара.

Наступним важливим елементом криміналістичної складової оперативно-розшукової характеристики одержання хабара є місце і час вчинення злочину, тобто отримання хабара.

Найбільш типовими місцями передачі предмета хабара є: службовий кабінет, автомобіль, громадські місця (вулиця, кафе, ресторан і т.д.), місце проживання посадової особи (будинок, квартира).

Виходячи з часу передачі хабара і виконання службових дій (бездіяльності) посадовою особою, можна виділити наступні види хабарів: хабар-підкуп, хабар-подяку; хабар за заступництво чи потурання по службі.

Окремого дослідження заслуговують, так звані, інші складові оперативно-розшукової характеристики. Стосовно до отримання хабара до них слід віднести обстановку скоєння злочину.

Особливості характеристики галузі, особливо обстановки вчинення злочинів, істотно впливають не тільки на способи вчинення злочинів, але і на організацію роботи по добору, розстановці і використанню негласних співробітників, тактику проведення оперативно-розшукових заходів.

До обставин, що характеризує обстановку хабарництва, можна віднести: Повноваження посадової особи; Галузь діяльності установи, його структура і положення в ній посадової особи; Система документообігу, включаючи контроль і облік; Процедура прийняття рішень (єдиновладно, колегіально) і система підготовки матеріалів для них; Законодавчі акти і нормативні матеріали, що регулюють діяльність органу; Інша інформація, що стосується «репутації» юридичного органу і посадових осіб.

Висновки: Таким чином, стосовно до розглянутої категорії злочинів основними елементами оперативно-розшукової характеристики, що впливають на особливості оперативно-розшукової діяльності, включаючи документування, можна вважати:

- Особливості кримінально-правової характеристики, де особлива увага приділяється розгляду поняття посадової особи, предмета хабара, прямого умислу;

- Особливості кримінологічної характеристики, де особлива увага приділяється поширеності і динаміці злочинності, особи злочинців;

- Особливості криміналістичної характеристики, де особливе місце відводиться місцю і часу, способам скоєння зазначеної категорії злочинів;

- Особливості характеристики галузі, де особливе місце відводиться обстановці вчинення злочину.

Враховуючи все різноманіття посадових осіб, особливостей їх діяльності, способів вчинення злочинів найбільш перспективним є індивідуальний підхід, що припускає вибір одного напрямку діяльності (наприклад, органи внутрішніх справ, прокуратура, судова влада тощо) і його детальне вивчення.

1. Погорецький М.А., Шеломенцев В.П. «Поняття оперативно-розшукової характеристики злочинів» // Наук. вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, 2010. – 216 с.

2. Корнилов Г. А. Общая криминалистическая характеристика преступлений в финансово-кредитной сфере // Российский следователь. 2003. – № 8. – С. 4–6

3. Адамюк О.И. Содержание и теоретико-прикладные аспекты оперативной тактической характеристики преступлений // Проблемы повышения эффективности первоначального этапа расследования преступлений. – Минск, 1999. – С. 36–42.

4. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. // Відомості ВРУ. – 2001. – № 25, 26. – Ст. 131.

5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / ред. В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушко. – К.: Форум, 2005. – 672 с.

6. Методичні розробки управління криміналістики. – К., 2003. – 332 с

7. Лукач М.Я. Предмет хабарництва. Проблемні питання / М.Я. Лукач // Розвиток української правової системи за роки незалежності: Тези доповідей і наукових повідомлень студентської наукової конференції за підсумками науково-дослідницької роботи 2004/2005 навч. року/ За заг. ред. проф. М.І. Панова – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2005. – 192 с.

8. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.

О.М. Омельчук,
*кандидат юридичних наук,
доцент, ректор
(Хмельницький університет
управління та права)*

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЛІЦІЇ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ Й УСУНЕННЯ ПРИЧИН І УМОВ, ЯКІ СПРИЯЛИ ВЧИНЕННЮ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Вибір тієї або іншої форми діяльності з усунення причин і умов, які сприяли вчиненню протиправної поведінки обумовлюється обставинами вчиненого діяння, а також обставинами, що склалися на момент прийняття рішення профілактичного характеру; іншими факторами, пов'язаними із причинами й умовами, що сприяли вчиненню протиправної поведінки.

Найпоширенішими серед заходів спрямованих на усунення причин і умов, які сприяли вчиненню протиправної поведінки, є:

- виступи (доповіді) у трудових колективах, у навчальних закладах і засобах масової інформації;
- листи (повідомлення) керівникам організацій, підприємств та установ, а також особисті бесіди з посадовими особами;
- публікації наукових статей, заміток у пресі;
- публічні лекції.

Також до основних не процесуальних форм профілактичної роботи відносяться:

- повідомлення до підрозділів кримінальної міліції у справах дітей про осіб, які повинні бути поставлені на профілактичний облік, або про неповнолітніх підозрюваних, стосовно яких обрано запобіжний захід не пов'язаний з їх ізоляцією;
- повідомлення паспортно-візовій службі про підозрюваних, стосовно яких обрано запобіжний захід не пов'язаний з позбавленням волі;
- інформування відділів кадрів, роботи з персоналом за місцем роботи підозрюваних;

- узагальнення подання;
- інформування керівництва ОВС про недоліки у роботі служб і підрозділів цих органів;
- надання керівництву ОВС відомостей, які використовуються у профілактичній роботі.

Виступи (доповіді) у трудових колективах, навчальних закладах і засобах масової інформації дають змогу довести до широкого кола громадян інформацію, яка стосується як результатів розслідування конкретних кримінальних справ, так і загальної інформації щодо боротьби зі злочинністю. Виступ повинен бути ретельно підготовленим з урахуванням особливостей аудиторії, перед якою необхідно виступати (переважно враховується вік людей, їх належність до певної категорії працівників, інтереси тощо). Підготовка повинна забезпечити налагодження швидкого контакту з аудиторією і відповідно обрання найбільш ефективного способу подання інформації. Під час підготовки до виступу дізнавач повинен врахувати ті або інші нюанси при складанні основного тексту або його тез; вирішити питання, пов'язані з використанням технічних засобів демонстрації у процесі виступу фотознімків і фрагментів аудіо -, відеозаписів, що забезпечить більше наочне висвітлення тих недоліків, які обумовили вчинення злочину.

У процесі виступу (доповіді) доцільно робити посилання на відповідні норми законодавства, роз'яснюючи при цьому їхній зміст. Це дозволить виключити можливість неправильного тлумачення громадянами того або іншого положення закону. На відміну від подання, виступ (доповідь) дозволяє вирішувати профілактичні завдання за допомогою прямого контакту з аудиторією. Ця перевага дає більш ефективний результат, оскільки така форма реагування на обставини, що сприяли вчиненню злочину, має не лише інформаційний, але й виховний, психологічний і комунікативний потенціали. Крім того, виступи (доповіді), присвячені причинам й умовам, що сприяли вчиненню злочину, можуть спонукати громадян звернутися до дізнавача й повідомити додаткову інформацію про зазначені обставини.

На сьогоднішній день особливого значення у реалізації профілактичної функції міліції набувають засоби масової інформації. Це обумовлено тим, що засоби масової інформації дозволяють у короткий термін забезпечити розшук осіб, причетних до здійснення злочину; здійснити профілактичний вплив на окремих керівників, посадових осіб, громадян; спонукати невідомих слідству свідків, а також потерпілих повідомити органу, що провадить досудове розслідування, додаткову інформацію про причини й умови, що сприяли вчиненню злочину.

Публікації в пресі статей щодо результатів розслідування конкретних кримінальних справ є також важливим чинником, який сприяє усуненню причин і умов, які сприяли вчиненню злочину. Але при використанні матеріалів кримінальних справ для підготовки подібних публікацій необхідно дотримуватися певних умов. Так якщо використовується кримінальна справа, яка ще перебуває в провадженні, то неприпустимо розголошення інформації, яка становить таємницю досудового розслідування, також неможливо використовувати інформацію, яка однобічно показувала б обставини вчиненого злочину необґрунтовано вказувала на конкретну особу як на таку, що вчинила злочин. Необхідно також уникати розголошення інформації про прорахунки і недопрацювання, яких було допущено під час проведення дізнання. Публікації в пресі відіграють важливу роль у розслідуванні та профілактиці злочинів. Через них здійснюється роз'яснення положень права населенню, попередження необачного поведіння громадян; вплив на посадових осіб, зобов'язаних у рамках своєї компетенції вживати заходів, щодо усунення обставин, які сприяють вчиненню злочинів.

При публікації інформації про причини й умови, що сприяли вчиненню злочину, у стадії досудового розслідування, неприпустиме розголошення подробиць інтимного життя учасників процесу, а також неперевіраних відомостей про аморальні й протиправні вчинки конкретних осіб.

Поряд з цим практиці відомі й такі форми реагування на причини і умови, що сприяли вчиненню протиправної поведінки, як:

- розробка комплексних заходів профілактичного характеру;
- участь у диспутах, «круглих столах», конференціях, симпозиумах, інших заходах, присвячених питанням профілактики протиправної поведінки тощо.

Однак, на наш погляд, з метою формування єдиного розуміння правової сутності вищевказаних профілактичних заходів, необхідно їх законодавче закріплення. Це дозволить активізувати роботу органів внутрішніх справ з усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів. При цьому необхідно наділити співробітників органів внутрішніх справ правом вибору того або іншого профілактичного заходу залежно від обставин справи і обстановки, що склалася.

Таким чином, закріплення обов'язку органів внутрішніх справ виявляти причини і умови, що сприяли вчиненню протиправної поведінки та вживати заходів щодо їх усунення, з правом вибору ними того чи іншого профілактичного заходу забезпечить ефективне функціонування всіх механізмів профілактичної діяльності.

М.С. Остапчук,
*ад'юнкта кафедри кримінального процесу
та криміналістики
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Постановка проблеми. В українській мові термін «взаємодія» означає спільну дію, тобто взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджену дію між ними [1, с. 623–624]. Цей термін у діяльності правоохоронних органах використовують у випадках, коли йдеться про взаємоузгоджень і спільну діяльність на виконання завдань які визначені законодавчими чи підзаконними нормативним актами, зокрема протидії правопорушенням: їх попередження, виявлення, припинення та вочевидь розслідування.

З огляду на прийняття нового Кримінального процесуального Кодексу України, внесення у зв'язку з цим змін до Законів України, оприлюднення підзаконних нормативно-правових актів: наказів, Інструкцій, Положень тощо дослідження цього напрямку діяльності загалом й у окремих методика розслідування зокрема набуває нової хвиля актуальності.

Стан дослідження. Проблему взаємодії в протидії злочинності, у процесі провадження досудового розслідування зокрема досліджували фахівці в галузі кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності.

Одним із перших поняття взаємодії сформулював О.Р. Ратінов, який писав: «У процесуальному сенсі під взаємодією слідчих прокуратури і органів міліції розуміється заснована на законі, узгоджена діяльність незалежних один від одного в адміністративному відношенні органів слідства і дізнання, направлена на розкриття і розслідування конкретного злочину шляхом найбільш доцільного поєднання методів і засобів, властивих цим органам» [2, с. 87]. Н.В. Жогін і Ф.Н. Фаткуллін розуміють взаємодією між органами дізнання і досудового слідства як засновану на законі, узгоджену діяльність посадових осіб, спрямовану на розкриття злочину і викривання винних, припинення і попередження будь-якої злочинної діяльності та відшкодування заподіяного матеріального збитку шляхом найбільш раціонального поєднання методів, застосованих цими органами» [3, с. 61].

Д.В. Гребельський взаємодію розглядає як своєрідну модель використання негласних сил і заходів, оперативно-технічних засобів, обміну конфіденційною інформацією, проведення спеціальних операцій з урахуванням оперативної обстановки або оперативно-розшукової ситуації [4, с. 82]. У свою чергу, О.М. Бандурка визначає взаємодією як комплекс спільних або узгоджених за часом, місцем і діями кількох оперативних підрозділів по вирішенню певних завдань в боротьбі зі злочинністю спільними зусиллями [5, с. 139–140].

У криміналістиці взаємодія розглядається з погляду виявлення, фіксації, дослідження слідів злочину, використання їх у процесі доведення у кримінальних справах [6, с. 225]. Р.С. Белкін визначає взаємодію як узгоджену за цілями і задачами, силами, засобами, в місці і часі діяльність у процесі встановлення істини у кримінальній справі [7, с. 491]. В.Ю. Шепітько стверджує, що її можна розглядати як узгоджену діяльність правоохоронних, контролюючих та інших державних органів, спрямовану на досягнення загальної мети мінімальною витратою сил, засобів і часу [8, с. 226–227].

А.Я. Хитра та ряд інших авторів визначили метою взаємодії максимальне об'єднання сил та засобів органів досудового розслідування й оперативних підрозділів у боротьбі зі злочинністю при правильному використанні в ході розслідування кримінальних правопорушень процесуальних та оперативно-розшукових функцій, одержання таким шляхом найефективніших результатів у здійсненні завдань кримінального судочинства [9, с. 6].

Ми підтримуємо позицію висловлену А.Я. Хитрою та вважаємо, що суб'єктами взаємодії можуть бути лише ті підрозділи, які виконують однакові чи споріднені функції: попередження вчинення злочину, його припинення чи розслідування, тому до суб'єктів включаємо лише органи досудового розслідування та оперативні підрозділи. Спірним залишається включення до суб'єктів взаємодії прокурора, він виконує функцію нагляду, тому взаємодіяти з органами розслідування та оперативними підрозділами не може, так як його наглядова функція буде позбавлена об'єктивності, а значить суперечитиме засаді законності. Крім того до суб'єктів взаємодії доцільно було б включити підрозділи міліції громадської безпеки, зокрема дільничного інспектора міліції. Однак у КПК вказаний підрозділ до суб'єктів які залучають до кримінального переслідування ви визначений: повноважень виконувати доручення не має.

Таким чином сутність взаємодії слідчого та оперативного працівника полягає в тому, що: це передусім, активна діяльність суб'єктів – слідчих та працівників оперативних підрозділів, до якої

залучаються особи для конфіденційного співробітництва, інші працівники ОВС, спеціалісти – фахівці різних галузей знань тощо; кожен суб'єкт цієї діяльності вживає заходи та вчиняє дії у межах, встановлених законом повноважень; ці дії та заходи повинні узгоджуватись за місцем, часом і метою зокрема спрямовуватись на впровадження одержаних результатів оперативно-розшукових заходів у кримінальне судочинство через складання спільних планів (реалізація оперативно-розшукової інформації, провадження досудового слідства у конкретному кримінальному провадженні, підготовка та проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, проведення тактичних операцій тощо); процесі проведення заходів по взаємодії необхідно дотримуватись кримінально-процесуальної форми з метою створення умов для виконання завдань кримінального судочинства; дії зазначених суб'єктів мають бути сплановані та виконані з єдиною метою, однак без втручання в повноваження суб'єктів взаємодії, можливість вибору механізму реалізації запланованих заходів (організаційна та процесуальна самостійність).

Найбільш ефективним способом класифікації є процесуальні й організаційні форми взаємодії слідчого з оперативним підрозділами.

Процесуальна є основною формою взаємодії. До найбільш значущих процесуальних форм у контексті досліджуваної категорії злочинів відносяться: передача слідчому даних про ознаки злочину; проведення негласних слідчих (розшукових) дій та слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого. Відповідно до Наказу МВС України від Наказ МВС України від 14.08.2012 № 700, яким затверджено Інструкцію з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень визначений певний порядок зокрема. При веденні оперативним підрозділом оперативно-розшукової справи (далі - ОРС) щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину, підслідного слідчим органів внутрішніх справ, начальник оперативного підрозділу звертається до начальника слідчого підрозділу про закріплення за цією ОРС слідчого для забезпечення методичного супроводження її реалізації та надання практичної допомоги оперативному підрозділу. У подальшому матеріали ОРС розглядаються під час оперативної наради за участю начальників оперативного, слідчого підрозділів та працівників, які брали участь у їх підготовці, для визначення повноти зібраних матеріалів та наявності підстав для реєстрації в ЄРДР. Одночасно

розробляється план заходів з реалізації матеріалів ОРС, який затверджується начальниками слідчого та оперативного підрозділів. У разі встановлення під час проведення оперативно-розшукових заходів фактичних даних, що свідчать про ознаки злочину в діяннях окремих осіб та груп, але якщо їх припинення може негативно вплинути на результати кримінального провадження, начальник оперативного підрозділу інформує про це начальника слідчого підрозділу і лише після закінчення їх проведення матеріали ОРС виносяться на розгляд оперативної наради для розроблення спільних заходів з їх реалізації.

На відміну від проаналізованої форми, проведення негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого є апробованою практикою процесуальною формою взаємодії оперативних підрозділів КР, КМСД зі слідчим, засади якої чітко викладені у положеннях нового КПК України. Зокрема, згідно п. 6 ст. 246 КПК України від 19.11.2012 р. проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні. Ця форма взаємодії є дуже результативною, але за умови професійного та узгодженого ставлення слідчого та працівника оперативного підрозділу до шляхів досягнення мети негласних слідчих (розшукових) дій.

Серед організаційних форм взаємодії слідчого з оперативним підрозділами найбільш доцільними можна визначити наступні: розробка спільного плану проведення негласних слідчих (розшукових) дій зі збирання й фіксації доказів у кримінальному провадженні; узгодження тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій; взаємообмін інформацією, що надходить за повідомленнями про вчинені злочини і злочини, що готуються, а також з інших питань слідчої й оперативно-розшукової діяльності.

1. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. – Т. 1 / Уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. – К.: Аконіт, 1998. – 1266 с.

2. Ратіонов О.Р. Практика применения нового уголовно-процессуального законодательства. – М.: Юристъ, 1962. – С. 87-91.

3. Жогин Н.В. Предварительное следствие в советском уголовном процессе / Н.В. Жогин, Ф.И. Фаткуллин. – М.: Юрид. лит., 1965. – 304 с.

4. Гребельский Д. В. Теоретические основы и организационно-правовые проблемы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел / Гребельский Д. В. – М.: Академия МВД СССР, 1977.

5. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I: підручник / Бандурка О. М. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.

6. Криминалистика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений: учебник для студентов юридических вузов и факультетов / под ред. проф. В.Ю. Шепитько. – Х.: ООО «Одиссей», 2001. – 528 с.

7. Криміналістика: Учебник для вузов / Под ред. Заслуженного деятеля науки Российской Федерации, профессора Р.С. Белкина. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – 990 с.

8. Криміналістика. Криміналістическая тактика и методика расследования преступлений: Учебник для студентов юридических вузов и факультетов / Под ред. проф. В.Ю. Шепитько. – Х.: ООО «Одиссей», 2009. – 528 с.

9. Хитра А.Я. Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами на початковому етапі досудового розслідування за фактом виявлення трупа: методичні рекомендації / А.Я. Хитра, Ю.В. Гуцуляк, В.І. Оперук, І.С. Кіпрач, О.В. Сорокач. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 72 с.

І.І. Пампура,

провідний науковий співробітник

науково-дослідної лабораторії психологічного

забезпечення діяльності органів внутрішніх справ

(Державний науково-дослідний інститут МВС України)

ДІЯЛЬНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ У НЕПОВНОЛІТНІХ

Україна переживає чергову історичну епоху, яка характеризується кризами політичної і економічної системи, переглядом законодавчої бази, реорганізацією державного самоуправління, соціально-економічною перебудовою. Всі ці процеси не можуть не відобразитися на психологічному стані громадян, їх фізичному здоров'ї, матеріально-фінансовому благополуччі, що призводить до переоцінки життєвих цінностей і установок, зміни уявлень про соціально допустиму поведінку.

Особливо гостро ці тенденції впливають на підростаюче покоління: на фоні економічної і соціальної нестабільності все більшої гостроти набуває пряме (залучення підлітків у злочинну діяльність кримінальними елементами) і зворотне (велика кількість сцен насилля і програм про кримінальний світ у засобах масової інформації, романтизація кримінальних образів у художніх фільмах і т.д.) прилучення молоді до злочинного світу.

Першопричиною збільшення підліткової злочинності є, насамперед, порушення прав дітей і в сім'ї, і в соціумі. Реакцією на незадоволення основних потреб з боку самого підлітка може бути як девіантна поведінка (відхилення від загальноприйнятих норм поведінки – моральних і правових, включаючи анти дисциплінарні, антисоціальні, делінквентні (протиправні) і аддиктивні (аутоагресивні) вчинки),

у тому числі і як форма протесту, так і відкрита агресія проти окремих людей. Підлітки, які відрізняються подібними формами поведінки, рано чи пізно потрапляють в поле зору правоохоронних органів.

Відомо, що в кожній людині існують різноманітні варіанти поведінки, але правова норма визначає лише один з них – правовий. Небажання (ігнорування) його дотримуватися призводить до правопорушення і, відповідно, до адміністративної, цивільної чи кримінальної відповідальності. Так у 2012 році по Україні було зареєстровано 14238 злочинів, вчинених неповнолітніми або за їх участю. З них: 6973 тяжких та особливо тяжких злочинів, 52 умисних вбивств, 104 умисних тяжких тілесних ушкоджень, 41 зґвалтування, 245 розбоїв, 1111 грабежів, 429 хуліганство, 9458 крадіжок, 577 незаконних заволодінь транспортними засобами. Найбільше злочинів вчинених неповнолітніми або за їх участю зареєстровано в Дніпропетровській, Донецькій, Харківській, Одеській областях.

Статистика молодіжної злочинності показує не лише кількісний ріст, але й якісні зміни в її структурі: протягом останнього десятиліття спостерігається зміщення підліткових правопорушень в бік більш тяжких і соціально небезпечних злочинів, у молодіжній субкультурі закріплюється криміногенні цінності і стереотипи поведінки. Все це може означати, що фахівці, покликані працювати з неповнолітніми правопорушниками психологічно і професійно не готові до вирішення завдань щодо профілактичної виховної роботи з формування правосвідомості дітей та підлітків.

Цілком очевидно, що бурхливому росту злочинності необхідно протиставляти не лише організаційно-правові зміни у діяльності державних структур (особливо в діяльності правоохоронних органів), але й заходи щодо поліпшення правового виховання, підвищення рівня правової культури.

В процесі формування особистості в умовах нормальної соціалізації правові заборони приймаються до відома і в подальшому стають звичними межами діяльності людини, поступово утворюється соціальний стереотип поведінки. Розвиток індивідуальної правосвідомості завжди детермінований оточуючим соціальним середовищем. На формування індивідуальної правосвідомості впливає безліч чинників як загальносоціального порядку, так і того мікросередовища, яке безпосередньо оточує особистість. В процесі формування індивідуальної правосвідомості ці чинники відбиваються в свідомості через конкретні умови життя і психологічні особливості особистості й реалізуються в її діяльності.

Перебуваючи в стадії формування, правосвідомість неповнолітніх піддається різного роду деформаціям, які обумовлені

внутрішніми (процеси дозрівання мозку і нервової системи, вікові кризи) і зовнішніми (правова соціалізація особистості; стан системи правового виховання в державі; рівень суспільної правосвідомості, який транслює установки, стереотипи, ціннісні орієнтації молодому поколінню) чинниками.

Деформованість правосвідомості дітей і підлітків представляє собою результат помилок, упущень і недоліків в правовому вихованні підростаючого покоління: в сім'ї і навчальних закладах, за місцем проживання та роботи; прорахунків в діяльності відповідних державних установ, громадських інститутів; недостатньої, а головне – малоефективної координації їх зусиль при здійсненні діяльності з профілактики правопорушень.

До засобів формування правосвідомості у неповнолітніх відносять такі форми правового навчання, зокрема диспути, дискусії, конференції, постійно діючі правові лекторії, конкурси – вікторини правових знань, практичні справи (індивідуальні і групові), ігри, тематичні вечори, зустрічі з працівниками правоохоронних органів, тематичні виховні години. Їх проведення має розширити правові знання дітей та підлітків, знання правового статусу юнаків і дівчат, сформувати вміння співвідносити в житті норми моралі та права, застосовувати правові знання в повсякденному житті. Потрібно навчити не тільки і не стільки законодавству, скільки юридичному мисленню і практичним діям на основі законодавства в типових ситуаціях. Саме правова свідомість людини є головним чинником, який впливає на вибір способів поведінки, на готовність до дії в тій чи іншій ситуації.

Диференціація підходу у використанні засобів формування правосвідомості повинна застосовуватися працівниками підрозділів кримінальної міліції у справах дітей, як мінімум, до трьох основних груп: законслухняні громадяни, потенційні і реальні правопорушники, засуджені до позбавлення волі.

Особливу увагу слід звернути на проблему «правового мінімуму», певного обов'язкового рівня знань права (рівня правової поінформованості), яким має володіти кожний громадянин будь-якого суспільства, незалежно від його соціального статусу. Визначальна роль у системі джерел правової інформації належить засобами масової інформації, а також правовому всеобучу (мається на увазі вивчення основ права і держави у дитячих садках, школах і в усіх без виключення навчальних закладах, а не лише юридичних).

Нажаль, на сьогоднішній день існують суттєві прогалини правосвідомості учнів: незнання елементарних правових понять і норм,

невміння правильно орієнтуватися в простих юридично значимих ситуаціях. Тому правовиховну роботу слід починати з початкової школи, використовуючи специфічні форми і методи, орієнтовані на учнів молодших класів. Основними формами правовиховної роботи, окрім класних занять, повинні бути лекції і бесіди. Однак використання цих порівняно простих форм не поширене. Відсутня і чітка система правової роботи з батьками учнів. Оскільки формування правосвідомості підростаючого покоління – це комплексна програма, то підхід до її реалізації також має бути комплексним.

Отже, в суспільстві гостро назріла необхідність виховання з самого раннього віку свідомих і законотворчих громадян, які б володіли гідним рівнем освіти і культури. Значний обсяг роботи щодо реалізації цих завдань повинні здійснювати і органи внутрішніх справ, а особливо підрозділи кримінальної міліції у справах дітей. Тільки виховані молоді люди із соціально цінними якостями здатні створити правову і демократичну державу.

1. Бейсебаев К.М. Предупреждение правонарушений несовершеннолетних: учебное пособие / К.М. Бейсебаев, Н.И. Крюкова, А.А. Рябис. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1982. – 88 с.

2. Ветров Н.И. Индивидуально-профилактическое воздействие на молодых правонарушителей / Н.И. Ветров. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1979. – 64 с.

3. Катаева-Венгер А.А. Трудный возраст: подростки сегодня. Пособие для учителей и родителей / Катаева-Венгер А.А. – М.: Школьная пресса, 2002. – 112 с.

4. Кочетов А. И. Работа с трудными детьми: кн. для учителя / А. И. Кочетов, Н. Н. Верцинская. – М.: Просвещение, 1986. – 160 с.

О.І. Пахолук,

*старший оперуповноважений УДСБЕЗ
УМВС України в Івано-Франківській області
здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Національна академія внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У НЕБАНКІВСЬКІЙ ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ

Постановка проблеми. Діяльність небанківських фінансових установ, що здійснюють пряме або опосередковане залучення фінансових активів громадян, супроводжується значною кількістю пору-

шень прав громадян та вчиненням відносно них кримінальних правопорушень. Важливим є правильне визначення кваліфікації діяння, з метою вирішення питання щодо законності застосування негласних слідчих (розшукових) дій відповідно до КПК України.

Уваги заслуговує правовий аналіз підстав проведення негласних слідчих (розшукових) дій та їх співвідношення із оперативно-розшуковими дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо неповернення коштів вкладників фінансових установ висвітлюється у працях сучасних провідних науковців П. Коваленко, В. Мойсика, С. Чернявського, російських учених А. Бакрадзе, З. Фатхудинова та інших. Загальні засади здійснення негласних слідчих (розшукових) дій досліджувались у працях Д. Никифорчука, Б. Бараненка, Є. Скулиша, М. Погорецького, В. Селюкова, І. Коваленка.

Однак проблема організації негласних слідчих (розшукових) дій у разі вчинення кримінальних правопорушень, у випадку привласнення фінансових активів представниками небанківських фінансових установ та їх співвідношення із оперативно-розшуковими діями достатньо не досліджено.

Виклад основного матеріалу. Правильне визначення попередньої кваліфікації діяння, яке вчинене або готується посадовими особами небанківської фінансової установи є важливим не тільки для вирішення питання щодо заведення оперативно-розшукової справи, по якій документуються тільки тяжкі та особливо тяжкі кримінальні правопорушення, а й щодо вирішення питання про наявність правових підстав застосування негласних слідчих (розшукових) дій, які відповідно до ч. 2 ст. 246 КПК України проводяться виключно у кримінальних провадженнях щодо тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень [1].

Кваліфікація кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері діяльності небанківських фінансових установ може бути різна, що впливає на їх тяжкість, відповідно не по всім кримінальним провадженням є правові підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Водночас, законодавець передбачив виключення із загальних вимог, зокрема, такі негласні слідчі (розшукові) дії, як зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 364 КПК України) та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України) проводяться незалежно від тяжкості злочину [1].

Тяжкість кримінального правопорушення не є однією умовою проведення негласних слідчих (розшукових) дій, так ч. 2 ст. 246 КПК України передбачено, що ці дії проводяться, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила неможливо отримати в інший спосіб. Тобто проведення негласних слідчих (розшукових) дій є припустимим лише за умов, що отримання інформації гласним шляхом, через провадження гласних слідчих (розшукових) дій не повною мірою забезпечує можливість отримання фактичних даних, що можуть використовуватись у розслідуванні злочину [ст. 630, 2]. Наявність вказаних підстав, не означає, що слідчий зобов'язаний обов'язково провести негласні слідчі (розшукові) дії, адже це право, яким він може скористатись. При цьому, визначивши в кожному конкретному випадку, доцільність проведення її чи іншої негласної слідчої (розшукової) дії.

Необхідно визначити ті джерела доказів, які дадуть змогу встановити використання залучених від громадян фінансових активів, за рахунок яких коштів формуються фонди. Таким чином, складність отримання ухвали слідчого судді про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій полягає у необхідності володіння слідчим спеціальними навиками, обґрунтування вказаних вище обставин щодо неможливості отримання відомостей в інший спосіб та затрат значних обсягів часу та цілеспрямованих зусиль. Та все ж такі зміни дають можливість ефективно провести документування кримінального правопорушення.

Виникнення наукової полеміки щодо застосування оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій та їх певної схожості і аналогічності дійсно має підстави, що пов'язано із практичною їх реалізацією, доцільністю та обґрунтованістю провадження. Законодавець прийняв чинний КПК України разом із внесенням відповідних змін в Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», проте, на нашу думку, чітко не надав визначення розшуковим діям, їх співвідношення з оперативно-розшуковими діями, а також чітко не зазначив чітку відмінність між останніми та негласними слідчими (розшуковими) діями. Аналіз ознак негласних слідчих (розшукових) дій дозволяє дійти висновку, що по своїй суті вони тотожні з оперативно-розшуковими діями, хоч і мають ряд відмінностей. Так, Черков В.О. та Чистолінов О.М. зазначають, що основна і майже єдина їх відмінність у суб'єкті – слідчий або оперативний підрозділ, але обов'язковість виконання оперативними підрозділами доручень слідчого щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зводять нанівець і цю відмінність [3].

Варто уточнити, що за кожною оперативно-розшуковою справою закріплюється слідчий з метою забезпечення методичного супроводження її реалізації та надання практичної допомоги оперативному працівнику. Слідчому з дотриманням режиму таємності начальником оперативного підрозділу надаються необхідні матеріали оперативно-розшукової справи для вивчення та надання у разі потреби рекомендацій щодо фіксації додаткових фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, які засвідчують наявність в їх діях ознак злочину [4]. Таким чином, відмінність в суб'єкті все ж є значною, адже суб'єктом проведення оперативно-розшукових заходів є оперативні працівники, натомість негласних слідчих (розшукових) дій слідчі та за їхніми дорученнями оперативні працівники. Проте, основна відмінність суб'єкта не в тому, хто саме проводить зазначені дії, а в тому хто є ініціатором їх проведення, адже визначальним є підготовка відповідних документів та обґрунтування доцільності тимчасового порушення прав людини у суді та органах прокуратури та відповідальність за ініціативу їх проведення.

Важливою відмінністю також є необхідність наявності у провадженні заведеної оперативно-розшукової справи, без якої проведення оперативно-розшукових заходів неможливе, в той час як проведення негласних слідчих (розшукових) дій можливе без заведення оперативно-розшукової справи.

На відміну від передбаченого ч. 2 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [5] переліку приводів для застосування підстав проведення оперативно-розшукової діяльності, законодавець не дає переліку підстав для здійснення негласних слідчих (розшукових) дій, тому негласні слідчі (розшукові) дії мають підстави, аналогічні до підстав проведення оперативно-розшукової діяльності. Необхідно підкреслити, що проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії допускається тільки при наявності одночасно приводу, і підстави [ст. 6, 6]. Крім цього, в законі відсутній чіткий перелік оперативно-розшукових заходів, натомість зазначено перелік прав, що надаються оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. Винятком є чітко регламентований перелік оперативно-розшукових заходів, які проводяться із застосуванням спеціальних технічних засобів, що передбачено у спеціальних з обмеженим доступом.

Водночас, перелік негласних слідчих (розшукових) дій законодавцем визначено у КПК України, де їх класифіковано на дві групи: втручання у приватне спілкування та інші види негласних слідчих (розшукових) дій. Класифікація, що передбачена підзаконним норма-

тивним актом є чіткою, зокрема: негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, контроль за вчиненням злочину, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації та негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться незалежно від тяжкості злочину [7].

Висновки. Отже, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій по кримінальним провадженням щодо вчинення посадовими особами небанківських фінансових установ кримінальних правопорушень дасть змогу ефективніше здійснити заходи по документуванню злочинної діяльності.

Неузгодженості законодавства щодо співвідношення оперативно-розшукових та негласних слідчих (розшукових) дій потребуватимуть детальнішого вивчення. Недосконалість цієї правової норми стає ще більш актуальною після впровадження інституту негласних слідчих (розшукових) дій. Тому, з метою уникнення правових колізій щодо їх застосування і співвідношення та удосконалення механізму їх застосування, пропонуємо внести зміни в Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», зокрема чітко визначити перелік оперативно-розшукових заходів.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 // Газета «Голос України» від 19.05.2012 № 90-91.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практ. коментар: у 2 т., за заг. ред. В. Тація, В. Пшонки, А. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.

3. Черков В.О., Чистолінов О.М. До питання співвідношення оперативно-розшукової діяльності й негласних слідчих (розшукових) дій // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.corp-iguvd.lg.ua/d120106.html>

4. Наказ МВС України від 14.08.2012 № 700 Про затвердження Інструкції «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень».

5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

6. Негласні слідчі (розшукові) дії: курс лекцій / Д.Й. Никифорчук, С.І. Ніколаюк; за заг. ред. Никифорчука Д. Й. – К.: НАВС, 2012. – 138 с.

7. Наказ ГПУ, МВС України, СБУ, Адміністрації ДПС, МФУ, МЮУ від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5/ Про затвердження Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні».

А.В. Ратнова,
курсант
(Львівський держаний університет
внутрішніх справ)

ДСБЕЗ: ПИТАННЯ НЕДОСКОНАЛОСТІ ПРАВОВОЇ ОСНОВИ

ДСБЕЗ як одна з складових частин кримінальної міліції системи Міністерства внутрішніх справ у своїй діяльності керується Конституцією України, Кримінальним і Кримінальним процесуальним кодексами України, Законами України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про засади запобігання і протидії корупції», іншими законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, у тому числі Положенням про Департамент державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України [1].

Серед вказаних правових актів найвищу юридичну силу має Конституція України, що є законом прямої дії, який застосовується на всій території країни.

Конституція України закріплює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а держава є відповідальною перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини вважається головним обов'язком держави.

Чільне місце у правовій основі діяльності ДСБЕЗ посідає Кримінальний кодекс України. Саме його норми визначають, яка дія або бездіяльність є злочином, як його слід кваліфікувати, які ознаки класифікації злочинів невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі, а також встановлюють підстави кримінальної відповідальності за готування до злочину, замах на злочин і конкретні склади злочинів тощо.

Важливим правовим підґрунтям діяльності ДСБЕЗ є Кримінально-процесуальний кодекс України, норми якого визначають порядок провадження у кримінальних справах [2].

З набуттям чинності 22 червня 2012 року Постанови КМУ № 533, у якій визначено основні положення про ДСБЕЗ, її завдань та повноваження втратила юридичну силу постанова Кабінету

Міністрів України від 5 липня 1993 р. № 510 «Про утворення Державної служби боротьби з економічною злочинністю».

Окремі особи сприйняли цю подію, як скасування структури ДСБЕЗ, однак КМУ здійснив усунення подвійного регулювання відповідного департаменту МВС. Так відповідно до Закону України від 17.03.2011р. № 3166-VI «Про центральні органи виконавчої влади» було видано наказ МВС України від 09.04.2011 р. № 129, яким було регламентовано структуру ДСБЕЗ, та наказ від 31.05.2011 р. № 286, яким затверджено Положення про Департамент Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України. При цьому вказані накази МВС України не пройшли реєстрації в Міністерстві юстиції України.

Відповідно до пункту 5.6. розділу 5 Порядку подання нормативно-правових актів на державну реєстрацію, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 12.04.2005 № 34/5 «Про вдосконалення порядку державної реєстрації нормативно-правових актів у Міністерстві юстиції України та скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів» (із змінами та доповненнями) нормативно-правові акти, які не пройшли державної реєстрації вважаються такими, що не набрали чинності, не тягнуть за собою правових наслідків і не можуть бути підставою для регулювання відповідних правовідносин, застосування санкцій до фізичних та юридичних осіб за невиконання приписів, що в них містяться [3].

3 вересня 2012 року Наказом МВС України № 769 затверджено Положення про Департамент державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України та Положення про управління (відділ) державної служби боротьби з економічною злочинністю головних управлінь, управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті.

Ще однією проблемою законодавчого характеру є відсутність трактування поняття «економічні злочини». На жаль даного визначення у КК України чітко не сформульовано, тоді як економічна злочинність є комбінованим поняттям, яке охоплює злочини, що не обмежуються посяганням на один об'єкт, який охороняється кримінальним законом.

Отже, правову основу діяльності ДСБЕЗ становить досить широке коло нормативно-правових актів, виданих державними органами різних рівнів. Звісно, вони потребують відповідного удосконалення з урахуванням вимог часу, зі зміною форм злочинної діяльності. Слід зазначити, що існує проект Закону України «Про боротьбу з економічною злочинністю», який визначає голо-

вні напрями загальнодержавної політики та статус державних органів, що здійснюють боротьбу з економічною злочинністю, їх функції та правові основи діяльності.

Так, співробітники з підрозділів БЕЗ мають можливість надіслати запит до банку чи до комерційної структури, яка їх цікавить і затребувати інформацію. Якщо відповіді немає, то закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» передбачає відповідне покарання посадової особи, наприклад, стосовно неї складається протокол про корупцію. За даних ж обставин ДСБЕЗ безсилий оскільки немає важелів впливу щодо вжиття необхідних документів.

Крім того, служба ДСБЕЗ не має права негайно зупинити або накласти арешт на розрахунковий рахунок підприємства, яке є активним учасником процесу конвертації чи відмивання грошей і т. д.

У сучасних умовах трансформації економіки ефективна протидія злочинності в економічній сфері вимагає чіткого законодавчого визначення як пріоритетного завдання, консолідації зусиль правоохоронних та інших органів центральної виконавчої влади. Однак, цей проект відкликано 10 січня 2003 року.

Підсумовуючи окреслене вище, слід зауважити, що правова основа діяльності ДСБЕЗ загалом надає можливість вести наступальну, безкомпромісну боротьбу з економічними злочинами. Водночас зміни, які відбуваються в сучасних умовах, та структурна перебудова в економіці, поширеність економічних злочинів, їх суттєвий вплив на економічну та політичну стабільність в Україні потребують подальшого розвитку правової основи боротьби з економічною злочинністю. Зокрема, необхідне прийняття Закону України «Про боротьбу з економічною злочинністю», що дозволить на законодавчому рівні визначити державну стратегію боротьби з економічною злочинністю, розмежувати і одночасно дещо поширити повноваження правоохоронних органів, зокрема Департаменту ДСБЕЗ, закріпити механізм взаємодії між ними та іншими органами центральної виконавчої влади. А реалізація положень цього Закону дозволить запровадити на державному рівні комплексний підхід у боротьбі з економічною злочинністю, що, в свою чергу, забезпечить ефективний захист прав і законних інтересів громадян, суб'єктів підприємницької діяльності усіх форм власності та держави, оздоровить стратегічні напрями економіки [4].

1. Наказ МВС України Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внут-

рішніх справ України № 769 від 03.09.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1588-12>.

2. Шарий Ю.А. Правова основа діяльності державної служби боротьби з економічною злочинністю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=671.

3. Філатов В.А. ДСБЕЗ ліквідована чи не ліквідована? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (<http://lex.org.ua/ua/news-2012/1906>).

4. Черкасов Ю.Е. Пижевський А.М. Аналіз причин зростання економічної злочинності та стратегія боротьби в сучасних умовах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nai.au.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2003_1/_zmist01/chercasov.htm

В.А. Рейман,
*начальник ВБНОН УМВС України
в Хмельницькій області*

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Постановка проблеми. Суттєве погіршення ситуації у сфері обігу наркотиків в Україні, помітне зростання пов'язаної з цим злочинності, а також посилення зв'язків вітчизняних наркоторговців з зарубіжним наркотичним бізнесом значно актуалізували проблему боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин.

Наркоситуація в Україні характеризується значними змінами в збільшенні кількісних та якісних показників розповсюдження наркоманії, в обсягах і рівнях незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин [1, с. 126].

Проблема наркоманії та поширення наркотичних засобів на сьогодні є однією з загроз національній безпеці. З урахуванням латентного характеру цього явища, за оцінками фахівців, реальна кількість осіб, які допускають немедичне вживання наркотичних засобів в Україні становить близько 1 мільйона громадян. Зростає в загальній структурі злочинності відповідно й кількість злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, що обумовлює необхідність посилення протидії цим незаконним проявам шляхом підвищення ефективності застосування наявних правових механізмів.

Проблемі, пов'язаній з незаконним обігом наркотичних засобів, присвячено праці багатьох учених, зокрема Л.М. Анісімова, П.М. Білого, С.П. Гірницького, С.П. Дудківської та ін. Їх наукові праці

відіграли надзвичайно важливу роль у дослідженні проблематики соціально-правових, правоохоронних, педагогічних та інших проблем протидії наркоманії. Проте законодавство та правозастосовна практика перебуває у постійному, динамічному русі, сигналізує про наявність низки складних питань, що визначає доцільність їх розробки за допомогою наукового інструментарію.

Метою дослідження є комплексний аналіз діяльності підрозділів кримінальної міліції у протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин; визначення основних напрямків її оптимізації; розробка і обґрунтування пропозицій до чинного законодавства та рекомендацій щодо вдосконалення системи державного управління з означеного кола питань.

Виклад основних положень дослідження. Згідно зі статтею 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2] одним з суб'єктів оперативно-розшукової діяльності є оперативні підрозділи органів внутрішніх справ. До них відноситься й кримінальна міліція, на яку, крім інших, покладене завдання й щодо протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. Враховуючи, що діяльність оперативних підрозділів органів внутрішніх справ у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, базується безпосередньо на спеціальних принципах оперативно-розшукової діяльності, відсутність закріплення таких принципів у чинному законі, на нашу думку, в значній мірі збіднює правову основу для такої діяльності. Звертаючись до досвіду оперативно-розшукового законодавства більшості країн світу приходимо до висновку, що вказаний недолік відсутній у їх законодавстві.

Можна виділити наступні напрямки діяльності підрозділів кримінальної міліції щодо боротьби з незаконним обігом наркотиків:

– організація та здійснення оперативно-розшукових заходів щодо виявлення та притягнення до відповідальності осіб, які здійснюють незаконні операції з наркотиками;

– організація роботи щодо виявлення та знешкодження груп наркоділків, в т.ч. з ознаками організованості, документування їх злочинної діяльності методами і засобами, передбаченими Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2], а також комплексу заходів по проведенню оперативної закупки та контрольованої поставки;

– виявлення та перекриття каналів надходження на територію області наркотичних засобів, ведення обліків осіб, які займаються розповсюдженням і перевезенням наркотичних засобів і психотропних речовин;

– організація роботи з виявлення та ліквідації наркокубел для вживання наркотиків, а також фактів втягування громадян в їх споживання;

– внесення необхідних пропозиції щодо усунення причин й умов нелегального обігу наркотиків організаціям, підприємствам, установам;

– виступи в трудових колективах, навчальних закладах, у за-собах масової інформації (пресі, радіо, на телебаченні) з роз'ясненням правових наслідків немедичного вживання наркотичних засобів і психотропних речовин;

– інформування населення про стан оперативної ситуації у сфері нелегального обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, причини й умови, що цьому сприяють тощо.

Зокрема, за 2012 рік підрозділами боротьби з незаконним обігом наркотиків в Хмельницькій області вилучено близько 150 кг. наркотичних засобів, викрито 307 злочинів, пов'язаних із збутом наркотичних засобів та накладено арешт на майно і кошти наркозлочинців на загальну суму 5,7 млн. гривень.

Вступ в дію 19 листопада 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) об'єктивно створив нові умови його застосовування в оперативно-службовій діяльності підрозділів кримінальної міліції органів внутрішніх справ України і, як свідчить практика його застосування, містить як позитивні так і негативні процесуальні моменти. Так, що стосується діяльності підрозділів кримінальної міліції щодо незаконного обігу наркотичних засобів, то на практиці існують певні труднощі, зокрема, при здійсненні контрольованої та оперативної закупки. На сьогоднішній день в аптечній мережі існує досить широкий асортимент ліків, обіг яких обмежений законодавством України та передбачено кримінальну відповідальність за порушення правил їх обігу. Натомість можливості документування порушень у цій сфері є досить обмеженими, адже найбільш ефективний спосіб – здійснення контрольованої або оперативної закупки згідно ст. 271 КПК України не можливе через віднесення законодавством злочинів, передбачених ст.ст. 320, 321 КК України до категорії середньої тяжкості (відповідно до ч. 1 ст. 271 КПК України контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин) [3]. Оскільки одним з найбільш ефективних засобів установа збувача наркотиків є проведення оперативної та контрольованої закупки згідно з п. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2]

та ст. 5 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [4], тому в майбутньому варто замислитись над тим, щоб внести відповідні корективи у ст. 271 КПК України.

Також що стосується такої негласної слідчої (розшукової) дії як контрольована та оперативна закупка, то вона є досить складною і нерідко відбувається в умовах, наближених до провокаційних дій з боку «покупця». Звідси постає питання про розмежування провокації злочину й правомірної поведінки під час проведення оперативної закупки. Часто захисники обирають тактику захисту, яка спрямована на виключення з числа доказів результатів оперативно-розшукової діяльності. При цьому наполягають на тому, що працівник органу внутрішніх справ, що брав участь в оперативній закупці, як «покупець», настійливо вимагав продати йому наркотик. Інакше кажучи, наполягають, що до особи була застосована провокація, бо він особисто й не збирався продавати наркотик, але «покупець» спровокував його на цю дію.

Уникнути такої ситуації можливо, якщо виконувати певні рекомендації: 1) навчити працівників підрозділів по боротьбі із незаконним обігом наркотичних засобів тактики грамотного проведення цього заходу, одним з обов'язкових елементів якої є уникнення таких дій, рухів, жестів і слів з боку «покупця», які можна оцінити як провокаційні; 2) під час проведення оперативної закупки працівник підрозділу обов'язково має застосовувати аудіо- й відеозапис з метою фіксації обставин незаконного збуту наркотиків; 3) виключити факти повторних закупок у повторюваних ситуаціях, які можна оцінити як провокаційні [5, с. 164].

На нашу думку, реалізація висловлених пропозицій сприяла б подальшому підвищенню ефективності боротьби з наркоманією у сучасних умовах. Оскільки окреслений сучасний стан і тенденції наркоманії свідчать не тільки про її соціальну значимість і взаємозв'язок зі злочинністю, але й про необхідність розробки та здійснення ефективних заходів запобігання цьому негативному соціальному явищу.

1. Голіна В.В. Кримінологія: Підручник/ В.В. Голіна, І.М. Даньшин, М.Ю. Валуцька. – Х.: Право, 2009. – 288 с.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

4. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15.02.1995 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80>

5. Одерій О.В. Розслідування злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів: проблемні питання та шляхи їх розв'язання / О.В. Одерій // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2011. - № 3. – С. 160 – 165.

М.І. Репан,

*викладач кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності ОВС
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПОВНОВАЖЕНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЗАЯВ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО НАСИЛЬСТВО В СІМ'І З НАБРАННЯМ ЧИННОСТІ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

З прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) виникла нагальна проблема в ретельному перегляді основних засад, форм та методів діяльності дільничних інспекторів міліції та оперуповноважених інспекторів кримінальної міліції у справах дітей(далі – уповноважені підрозділи внутрішніх справ) у попередженні та припиненні правопорушень в тому числі і протидії насильства в сім'ї.

Аналіз практики свідчить про те, що з набранням чинності КПКу працівників уповноважених підрозділів внутрішніх справ одним із самих складних є питання диференційованого підходу до прийняття заяв та повідомлень про кримінальні та адміністративні правопорушення.

За період з 20 листопада 2012 р. по 10 січня 2013 р. до ОВС надійшло 568,5 тис. заяв і повідомлень із яких тільки 205,3 тис. – з ознаками кримінального правопорушення [1].

Чинні КПК України та Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) не містять чітких вимог щодо оформлення заяв та повідомлень про кримінальні та адміністративні правопорушення.

Вивчення адміністративних матеріалів про насилля в сім'ї з набранням чинності КПК показало, що працівники уповноважених

підрозділів внутрішніх справ при прийомі усних заяв про адміністративні правопорушення використовують бланк протоколу прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення, який передбачений Інструкцією про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затвердженої наказом МВС України № 1050 від 19.11.2012 (далі Інструкція) [2].

На нашу думку при отриманні усної заяви або повідомлення про вчинене адміністративне правопорушення в тому числі і про насилля в сім'ї, працівники вказаних підрозділів не можуть використовувати запропонований бланк протоколу, тому що в описовій частині вони попереджають заявника та потерпілу особу про відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, передбачене ст. 383 КК України[3], при цьому повідомлення стосується тільки адміністративного правопорушення, за що кримінальна відповідальність не передбачена. В такому випадку, щоб запобігти неправдивого повідомлення про адміністративне правопорушення особу можливо попередити за завідомо неправдивий виклик спеціальних служб, передбачене ст. 183 КУпАП.

В цій же частині усної заяви дільничні інспектори міліції роз'яснюють процесуальні права та обов'язки заявника, передбаченого ст. 60 КПК України: 1) отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію; 2) подавати на підтвердження своєї заяви речі і документи; 3) отримати інформацію про закінчення досудового розслідування[4].

Тобто, заявник засвідчуючи своїм підписом вищевказані процесуальні права та обов'язки завідомо вводиться в оману, щодо кримінального провадження за його заявою, що недопустимо.

Ці дії також можуть розцінюватися як порушення законності, оскільки за практикою роботи правоохоронних органів за КПК 1960 р. відомі факти приховування злочинів шляхом внесення в текст заяв і повідомлень неправдивої інформації або як адміністративних правопорушень.

Інша нагальна проблема, яка потребує, на нашу думку, вирішенню, це строки розгляду дільничними інспекторами міліції заяв і повідомлень про насилля в сім'я у яких відсутні відомості, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

В п. 3.5. Інструкції вказано, що заяви і повідомлення, що надійшли до чергової частини органу внутрішніх справ, у яких відсутні відомості, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, після реєстрації в журналі ЄО доповідаються

оперативним черговим начальникові органу внутрішніх справ або особі, яка виконує його обов'язки, для розгляду та прийняття рішення згідно із Законом України «Про звернення громадян» [5] або Кодексом України про адміністративні правопорушення [6].

В Законі України «Про звернення громадян», в статті 20, визначено терміни розгляду звернень громадян. Так, звернення розглядаються і вирішуються у термін не більше одного місяця від дня їх надходження, а ті, які не потребують додаткового вивчення, – невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів від дня їх отримання. Якщо в місячний термін вирішити порушені у зверненні питання неможливо, керівник відповідного органу, підприємства, установи, організації або його заступник встановлюють необхідний термін для його розгляду, про що повідомляється особі, яка подала звернення. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати сорока п'яти днів. Тільки на обґрунтовану письмову вимогу громадянина термін розгляду може бути скорочено від встановленого цією статтею терміну.

Вважаємо, що для розгляду заяв та повідомлень про насилля в сім'я у яких відсутні відомості, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення вказані строки занадто великі, тому що, втрачається профілактичний вплив на свідомість і поведінку осіб, що скоюють насильство в сім'ї і їх дії можуть призвести до скоєння аналогічних правопорушень або навіть злочинів. Звернення самих потерпілих від насильства сім'ї щодо скорочення терміну розгляду вказаних заяв в практичній діяльності майже не зустрічається.

На нашу думку працівники уповноважених підрозділів внутрішніх справ при прийнятті заяв та повідомлень про насилля в сім'ї та обчисленні строків їх розгляду повинні користуватися діючою Постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. N 616 «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу» де в п. 4 зазначено, що у заяві зазначається прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання постраждалого від насильства в сім'ї або члена сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства, а також міститься інформація про те, ким вчинено насильство в сім'ї, час і місце його вчинення, умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування, інші обставини вчинення насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення, а в п. 7. органи розглядають заяву не більше ніж протягом трьох

днів. Якщо виникає потреба у перевірці викладених у заяві фактів та з'ясуванні додаткових обставин, заява розглядається не більше ніж протягом семи календарних днів.

За доцільне було б при прийнятті заяви про насилля в сім'ї та інше адміністративне правопорушення також роз'яснювати права потерпілого, передбаченого ст. 269 КУпАП:

- 1) має право знайомитися з матеріалами справи;
- 2) заявляти клопотання, при розгляді справи;
- 3) користуватися правовою допомогою адвоката;
- 4) оскаржувати постанову по справі про адміністративне правопорушення.

Вважаємо за потрібне розділ 3 п. 3.5. Інструкції доповнити абзацом «Рішення за заявами і повідомленнями про вчинення насильства в сім'ї у яких відсутні відомості, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення або реальну його загрозу приймається протягом 3 днів, а у разі потреби перевірки викладених фактів та з'ясування додаткових обставин – у строк не більше 7 календарних днів, або після переліку нормативних документів, що використовують при розгляді матеріалів у яких відсутні відомості, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення: «Про звернення громадян» або Кодексом України про адміністративні правопорушення доповнити словами – Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. N 616 «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу»

Отже, виходячи з усього вищезазначеного ми дійшли висновку, що для прийняття працівниками уповноважених підрозділів внутрішніх справ заяв та повідомлень про насилля в сім'ї у яких відсутні відомості, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення запропонований бланк протоколу прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення, який передбачений Інструкцією про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затвердженої наказом МВС України № 1050 від 19.11.2012 використовувати на теперішній час недоцільно.

Для прийняття заяв і повідомлень про насилля в сім'ї у яких відсутні відомості, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, а також обчислення строків їх розгляду потрібно користуватися п. 4 та п. 7 Постанови Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. N 616 «Про затвердження Порядку

розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу».

1. Чернявський С.С., Татаров О.Ю. Правове та організаційне забезпечення розгляду в ОВС заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події // Офіційний вісник України. – 2013. – № 12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ovu.com.ua/bulletin

2. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах та підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події і положень про комісії: Наказ МВС України від 19 листопада 2012 р. № 1050 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua>

3. Кримінальний кодекс України: Чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 грудня 2012 р. – К., 2012

4. Кримінально-процесуальний кодекс України. – Х., 2012. – 256 с.

5. Про звернення громадян. Закон України від 2 жовтня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: за станом на 2 грудня 2012 р. / М-во юстиції України. – К.: Форум, 2012. – 386 с.

А.О. Рибалкін,

*кандидат юридичних наук,
начальник факультету кримінальної міліції
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Ю.В. Хримова,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
та міжнародного права
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДНОСТІ
ВИМОГАМ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ
ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПІДСТАВ ПРОВЕДЕННЯ
НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ
ДО ПОСТАНОВЛЕННЯ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ**

Новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) покликаний удосконалити та якісно реформувати правове регулювання у сфері кримінального судочинства крізь призму гарантій, визначених у європейській Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини та рішень Європейського суду з прав людини,

винесених проти України. Проте, у зв'язку зі зміною процесуального порядку досудового розслідування кримінальних правопорушень виникають невідповідності щодо співвідношення норм конституційного та кримінально-процесуального законодавства України.

Дослідженню проблем реформування кримінальної юстиції в Україні присвячені праці О.М. Бандурки [2], С.О. Бандурки [3], О.А. Банчука [4], В.О. Глушкова [5], Л.М. Лобойка [6], В.В. Речицького [7] та багатьох інших вчених-правознавців.

Зазначені вчені зробили суттєвий внесок у дослідження вказаної проблематики. В той же час, питанню відповідності основних положень нового КПК вимогам чинної Конституції України в науковій літературі приділено недостатньо уваги, що обумовило актуальність теми даного дослідження.

Насамперед, слід зауважити, що першому місці серед завдань кримінально-процесуального законодавства, визначених ст. 2 нового КПК України, поставлено охорону прав, свобод і законних інтересів громадянина [1], що само по собі вже є новелою, оскільки попереднє кримінально-процесуальне законодавство, формалізуючи доктрину залежності та нерівності людини перед владними інститутами, пріоритетом визначало захист інтересів держави.

Новий КПК містить безперечно позитивні новели, пов'язані у першу чергу з підвищенням гарантій захисту прав підозрюваних та обвинувачених, розширенням прав потерпілого; формуванням оновленого доказового права; оновленням процедури досудового розслідування; упровадженням нової, позбавленої обвинувального ухилу процедури судового розгляду; визначенням нових видів кримінального провадження, які дозволять забезпечити процесуальну економію та значно розвантажити суди та органи розслідування тощо. В цілому, положення цього кодексу відповідають чинній Конституції України, але мають місце і певні недоліки, які потребують усунення.

Зокрема, враховуючи, що проведення негласних слідчих (розшукових) дій безпосередньо пов'язано з втручанням у приватне життя людини, то положення глави 21 КПК, де передбачено процесуальний порядок їх проведення, потребують аналізу на предмет відповідності чинній Конституції України та міжнародним стандартам захисту прав і свобод людини.

Так, згідно з ч. 1 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції [8].

В Конституції України умови правомірного обмеження права на приватне життя відображені у ст.ст. 30–32, де гарантовано

недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а також захист від втручання в особисте та сімейне життя [9].

Основний Закон України допускає можливість обмеження конституційного права без рішення суду, проте це стосується тільки тимчасового порушення недоторканності житла (ст. 30).

Всупереч Конституції України в ст. 250 нового КПК передбачена можливість «у виняткових невідкладних випадках» розпочати проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді, зокрема: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260), накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261), огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269), аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270), контроль за вчиненням злочину (ст. 271) та виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272) [1].

Крім цього, у відповідності до Конституції України винятковими визнаються «невідкладні випадки, пов'язані із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину», а у новому КПК – «випадки, пов'язані з врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України» [1].

Таким чином, можна дійти обґрунтованого висновку про те, що у новому КПК України знайшли відображення багато позитивних змін щодо удосконалення правового регулювання у сфері кримінального судочинства. Проте він все ще не позбавлений низки концептуальних невідповідностей Основному Закону України, які мають бути усунені шляхом внесення відповідних змін до його тексту.

Зокрема, потребують приведення у відповідність до Конституції України положення ст. 250 нового КПК України «Проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді».

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з

прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» станом на 01 червня 2012 року: (відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта, 2012. – 304 с.

2. Бандурка А.М. Новый Уголовно-процессуальный кодекс более европейский (Основные изменения) // Городской дозор. – 2 сентября 2012 г.

3. Бандурка С.О. Процесуальні повноваження органу дізнання // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 50–53.

4. Банчук О.А. 5 недоліків проекту нового Кримінально-процесуального кодексу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Politics/40984>.

5. Глушков В.О. Актуалізація проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність В.О. Глушков // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 2 (6). – С. 42–50

6. Лобойко Л.М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006–2011 роки). Частина 1. Загальні положення і досудове провадження: Монографія. – К.: Істина, 2012. – 288 с.

7. Речицький В.В. Висновок щодо відповідності положень проекту Кримінально-процесуального кодексу України вимогам чинної конституції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khp.org/index.php?id=1330943011>.

8. Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004. 10.

9. Конституція України: станом на 1 січн. 2010 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. Вид-во, 2010. – 62 с.

К.П. Рубан,

кандидат юридичних наук,

старший викладач

(Навчальний центр підготовки працівників ОВС

УМВС України в Херсонській області)

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ З ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Постановка проблеми: питанню процесуальної взаємодії між органами досудового розслідування та іншими підрозділами органів внутрішніх справ (далі ОВС) нині у МВС України приділяється значна увага. У першу чергу, це пов'язано із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 р. Адже процесуальна взаємодія в ОВС спрямована на виконання завдання кримінального провадження, зокрема, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування

(ст. 2 КПК України) [1, с. 3]. При цьому, саме взаємодія органів досудового розслідування з підрозділами кримінальної міліції має виключне значення, адже безпосередньо оперативні підрозділи ОВС прямо визначені у ч. 1 ст. 41 КПК України як виконавці слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора [1, с. 25].

Аналіз останніх публікацій на тему дослідження: питання налагодження дійсно результативної взаємодії між зазначеними підрозділами безперечно ненові для науковців. Проте через постійний практичний інтерес до цієї теми розробленням займаються вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: В.Т. Білоус, В.І. Василичук, В.І. Галаган, О.Ф. Долженков, Я.Ю. Кондратьєв, О.В. Керевич, І.П. Козаченко, Д.Й. Никифорчук, С.І. Ніколаюк, Л.П. Скалозуб, М.А. Погорєцький, С.С. Чернявський та інші.

Метою є аналіз теоретичної бази, з урахуванням останніх змін у законодавстві, із регулювання взаємодії підрозділів кримінальної міліції та органів досудового розслідування, і на підставі отриманих результатів, визначити існуючі форми взаємодії та деякі проблеми, що перешкоджають виконанню спільних професійних завдань в межах кримінального провадження.

Виклад основних положень: відомо, що слідчі та оперативні підрозділи мають специфічні, лише їм притаманні засоби і методи розкриття злочинів, тому надзвичайно важливо, щоб ці можливості були використані не окремо, а у комплексі. Однією із суттєвих ознак взаємодії є узгодженість, а також чітке розмежування прав та обов'язків між учасниками такої сумісної діяльності. Кожен з яких, діючи в межах своєї компетенції, використовуючи свої засоби й методи, в результаті прагне досягнення єдиної мети – розкрити злочин і захистити особу, суспільство та державу від кримінального правопорушення. Внутрішня взаємодія – це сумісна узгоджена діяльність окремих працівників, служб, підрозділів ОВС з досягнення загальної мети наявними в кожного засобами та можливостями [2].

Взаємодія органів досудового розслідування та підрозділів кримінальної міліції відбувається у певній послідовності, порядку. Практика виробила низку основних форм зазначеної взаємодії, нормативне закріплення яких знайшло своє місце у Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень (далі Інстру-

кція), затвердженої Наказом МВС України від 14.08.2012 р. № 700 [3]. Такими формами взаємодії є:

1. Створення слідчо-оперативних груп (далі СОГ) для досудового розслідування кримінальних правопорушень. Проте, у розділі 4 зазначеної Інструкції містяться тільки положення щодо створення СОГ для розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів.

2. Складання планів проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, в яких відображаються версії учинення кримінального правопорушення, конкретні виконавці та терміни виконання. Однак, Інструкція не містить вказівок, що планування має бути узгодженим. Оскільки саме за допомогою такого планування можливо у подальшому конструктивно взаємодіяти, координувати та контролювати роботу слідчих і оперативних працівників.

3. Спільне проведення огляду місця події членами СОГ, до якої в обов'язковому порядку входять слідчий (старший СОГ), співробітник оперативного підрозділу та спеціаліст-криміналіст (п. 2.4 Інструкції).

4. Обмін інформацією, яка є у кожного із взаємодіючих суб'єктів, якщо вона має інтерес для досудового розслідування. Дана форма взаємодії прямо не прописана у нормативно-правових актах, і має значний суб'єктивний характер. Реалізація залежить від особистих рис кожного з учасників взаємодії: порядність, дисциплінованість, пунктуальність та ін.

5. Проведення конкретних спільних заходів у кримінальному провадженні (зокрема, обшук житла чи іншого володіння особи, втручання у приватне спілкування, спостереження за особою, річчю або місцем тощо).

Зокрема, п. 7.6 Інструкції передбачає, що слідчий, ураховуючи наявну інформацію про можливе знаходження в місці проведення обшуку осіб, які причетні до вчинення кримінального правопорушення; особливо небезпечних та вилучених з обігу предметів і речовин, а також обставини, що можуть перешкодити або ускладнити проведення обшуку, на підставі доручення вправі залучити співробітників оперативних підрозділів, інших органів та підрозділів внутрішніх справ для участі в проведенні цієї слідчої дії.

6. Проведення оперативними працівниками слідчих та/або негласних слідчих (розшукових) дій за письмовим дорученням.

7. Сумісне обговорення та оцінка результатів отриманих під час виконання письмових доручень слідчого.

8. Спільна робота за нерозкритими злочинами. Для організації розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених у минулі роки, наказом начальника територіального органу внутрішніх справ, погодженого з начальником слідчого підрозділу, створюються спеціалізовані постійно діючі СОГ (п. 4.6. Інструкції).

9. Обговорення матеріалів ОРС на службових нарадах за участю начальників оперативного, слідчого підрозділів та працівників, які брали участь у їх підготовці, для визначення повноти зібраних матеріалів та наявності підстав для реєстрації в Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі ЄРДР). Одночасно розробляється план заходів з реалізації матеріалів ОРС, який затверджується начальниками слідчого та оперативного підрозділів (розділ 3 Інструкції). Втім, відсутня вказівка про створення СОГ, на членів якої і буде покладено виконання заходів із зазначеного плану.

10. Звітування оперативних працівників, слідчих перед керівництвом відповідних підрозділів. Таке звітування доцільно проводити спільно, у такому випадку наявність чи відсутність взаємодії стає очевидною.

Отже, із запропонованих форм взаємодії для їх реалізації простежується потреба у створенні СОГ. Втім, щодо розслідування злочинів невеликої та середньої тяжкості, а також кримінальних проступків за Інструкцією залишається нерегламентованою необхідність у створенні СОГ. На наш погляд, відсутність прямої вказівки не забороняє створення СОГ за вказаними видами кримінальних правопорушень, і є доцільною для практичного використання.

Крім того, має місце виключна централізація інформації тільки у слідчих, пов'язана із деякими новими кримінально-процесуальними механізмами. Зокрема, тільки слідчий уповноважений вносити дані про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Подекуди це може призвести до відсторонення оперативних працівників від розкриття вчинених злочинів. Укріпленню такого підходу сприяє закріплене у ч. 2 ст. 41 КПК України положення, що співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора [1, с. 25]. Проте зазначена норма в жодному разі не забороняє оперативним працівникам звертатися до органів досудового розслідування з мотивованим рапортом про необхідність проведення негласних (слідчих) розшукових дій. У розділі 7 Інструкції визначено лише два випадки, за яких співробітник оперативного підрозділу має скласти мотивований рапорт:

– для прийняття рішення про зміну запобіжного заходу на більш суворий у порядку, встановленому КПК України (який доповідає начальнику слідчого підрозділу);

– для прийняття рішення про проведення обшуку в порядку, встановленому КПК України (який доповідається начальнику оперативного підрозділу).

Втім, стверджувати, що тільки у зазначених випадках наявна взаємодія, і тільки за вказаних умов можлива ініціатива співробітника оперативного підрозділу є помилковим. Основним у питанні взаємодії є оптимальне використання наявних можливостей оперативних підрозділів у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, а не намагання деяких оперативних працівників відсторонитися, поки прямо не вкажуть, що саме робити (і тільки у письмовій формі).

Висновки. Таким чином, слід зазначити, що однозначно пройшов ще зовсім замалий проміжок часу від вступу в дію нового КПК України, щоб стверджувати про негативні чи позитивні зрушення, які відбулися в українському суспільстві. Втім, тема налагодження результативної взаємодії між органами досудового розслідування та оперативними підрозділами ОВС актуальна вже багато десятиліть. Тому нормативне закріплення взаємодії та її практичне здійснення потребує якомога чітких критеріїв. Їх у першу чергу визначено в Інструкції, затвердженій Наказом МВС України від 14.08.2012 р. № 700. Проведений аналіз законодавчої бази, дозволив визначити існуючі форми взаємодії, а також навести наявні прогалини, та авторське бачення вирішення деяких з них.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х.: Одиссей, 2012. – 360 с.

2. Фаринник В. Особливості процесуальної взаємодії органу досудового розслідування з іншими підрозділами МВС та громадськістю у кримінальному провадженні. – 06.11.2012. // ЮВУ № 44 (905). [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.yurincom.com/ua/analytical_information/?id=13166

3. Наказ МВС України від 14.08.2012 № 700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://document.ua/pro-organizaciyu-vzaemodiyi-organiv>

О.М. Сало,
*начальник УМВС України
в Івано-Франківській області,
генерал-майор міліції*

РЕФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ УПРАВЛІНЬ МВС УКРАЇНИ В ОБЛАСТЯХ

Проблеми реформування правоохоронних органів, у тому числі й на регіональному рівні, останнім часом привертають усе більше уваги на найвищому державному рівні. Указом Президента України від 6 квітня 2012 року № 252/2012 було створено Комітет з питань реформування правоохоронних органів [1]. Підготовка з урахуванням загальноновизнаних міжнародних норм і стандартів пропозицій щодо вдосконалення та оптимізації системи правоохоронних органів України, структури і чисельності, організації діяльності таких органів, усунення дублювання повноважень, чіткого визначення та розмежування їх компетенції, а також організації підготовки та розгляд проектів законів, програм, заходів з удосконалення організації та діяльності правоохоронних органів, з питань координації їх роботи щодо посилення боротьби зі злочинністю, корупцією, захисту прав і свобод громадян, своєчасного виявлення та запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеці України визнані основними завданнями цього комітету. Під час виконання таких завдань важливим є й врахування необхідності оптимізації діяльності регіональних управлінь МВС України в областях.

Збільшення кількості зареєстрованих протиправних проявів, що насамперед пов'язано не з інтенсифікацією злочинної діяльності, а з якісно новими вимогами щодо реєстрації правопорушень, висуває перед органами внутрішніх справ нові завдання, спонукає до перегляду стратегічних напрямків їх діяльності, пошуку нових підходів до організації охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями, які б відповідали сучасним умовам та тенденціям соціально-політичних змін. У програмних документах реформування правоохоронних органів відзначається, що управління у правоохоронній сфері, у тому числі й у сфері внутрішніх справ, на регіональному рівні не у повній мірі відповідає сучасним соціально-економічним вимогам концепції публічно-сервісної діяльності органів державної влади. Зміна ситуації можлива за допомогою ґрунтового наукового осмислення вимог до структури, ролі, завдань і місця правоохоронних органів у системі

публічної влади. Однак, по-перше, наукові праці фахівців не достатньо глибоко висвітлюють практичні проблеми органів внутрішніх справ. Аналіз тематики науково-дослідної роботи, яка проводиться у навчальних та наукових установах системи МВС України говорить про те, що частина з них у кращому випадку спрямована на подальше вдосконалення теоретичних аспектів правоохоронної діяльності, а не на удосконалення відповідного законодавства та безпосередньої правоохоронної практики. По-друге, керівники підрозділів і служб ОВС недостатньо володіють основними методиками і технологіями впровадження досягнень науки в практичну правоохоронну діяльність органів та підрозділів системи МВС України.

Необхідність реформування органів внутрішніх справ на регіональному рівні викликана низкою чинників. По-перше, політичне, економічне та соціальне становлення суспільства в процесі побудови демократичної правової держави зумовлює потребу приведення правових, організаційних, структурних та інших засад функціонування органів державної виконавчої влади України у відповідність до нових умов їх діяльності та розвитку. По-друге, структура системи МВС та організація управління нею надто громіздкі. Численні підрозділи і ланки управління дублюють одна одну, що спричиняє неузгодженість та паралелізм у виконанні функцій. Звідси – низький рівень впливу управлінських структур на ефективність діяльності системи. По-третє, діяльність органів внутрішніх справ характеризується надмірною перевантаженістю, що певною мірою пов'язано з виконанням ОВС багатьох функцій, які безпосередньо не стосуються охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю. У зв'язку з цим чисельність працівників МВС досить значна, на їх утримання витрачається багато коштів, тоді як реальною роботою, пов'язаною із захистом життя, здоров'я, прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань, займається менша їх частина [2, с. 269].

Однак таке реформування повинно відбуватися з урахуванням необхідності посилення управлінського впливу у сфері внутрішніх справ на рівні регіону, а не зводиться до пошуку т.з. «зайвих ланок управління». Тому важко погодитися з І.В. Зозулею, що суттєвим резервом реформування системи МВС України є «оптимізація організаційно-штатної структури МВС України за рахунок середньої управлінської ланки – ГУМВС, УМВС, УМВСТ як надлишкової, що переважно виконує дублюючі управлінські та звітні функції» [3, с. 355].

Необхідно враховувати, що на регіональні управління МВС України в областях при існуючому адміністративно-територіальному поділу покладається основне навантаження по управлінню силами і засобами органів внутрішніх справ [4, с. 191]. При цьому вони не тільки безпосередньо керують міськими, районними органами внутрішніх справ, підрозділами свого підпорядкування на території області, але й власними силами і засобами беруть участь в охороні громадського порядку, забезпеченні громадської безпеки, профілактиці адміністративних правопорушень, попередженні, розкритті і розслідуванні злочинів, виконують інші завдання безпосередньо на рівні управлінь без участі підрозділів міськрайорганів. Крім того, регіональні управління МВС України в областях є невід'ємним елементом системи Міністерства внутрішніх справ України, представляють та забезпечують реалізацію повноважень цього центрального органу виконавчої влади на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Це зумовлює необхідність взаємодії з регіональними органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Таким чином, під час реформування регіональних управлінь МВС України в областях доцільно зосередити зусилля на покращенні їх діяльності щодо управління міськрайорганами внутрішніх справ, безпосереднього виконання їх працівниками правоохоронних функцій, а також щодо взаємодії з органами публічної влади та громадськістю.

1. Про Комітет з питань реформування правоохоронних органів: Указ Президента України від 6 квітня 2012 р. № 252/2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 28. – Ст. 1046.

2. Ключев О.М. Проблеми взаємодії підрозділів органів внутрішніх справ на регіональному рівні: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О.М. Ключев. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2010. – 244 с.

3. Зозуля І. В. Стан і шляхи реформування системи МВС України: тези до сучасного моменту / І. В. Зозуля // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 344–357 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12zivdcm.pdf>.

4. Ключев О.М. Специфіка правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ на регіональному рівні / О.М. Ключев // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 187–192. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10komnrr.pdf>.

В.В. Сенник,
*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

В.В. Давида,
*курсант
(Львівський державних університет
внутрішніх справ)*

ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАХОДИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЩОДО ПРОТИДІЇ НАРКОБІЗНЕСУ

Актуальність: за останні кілька років у нашій країні збільшилася як число осіб, які вживають наркотики, а також і кількість злочинів, пов'язаних з їх незаконним виготовленням, придбанням і розповсюдженням. Спостерігається різке збільшення числа осіб, що допускають немедичне споживання наркотичних засобів.

Високими темпами зростає кількість скоєних злочинів пов'язаних з наркотиками, різке зростання цін на наркотичні засоби створює сприятливі умови для появи злочинних угруповань, які займаються збутом заборонених речовин.

Відбувається включення в ці процеси міжнародної наркомафії та її злиття з внутрішніми злочинними угрупованнями, що займаються наркобізнесом. Все виразніше проявляється прагнення іноземних наркодиллерів щодо відмивання грошей у різних комерційних структурах, а також спостерігаються корумповані зв'язки з органами влади та правоохоронними органами

Поширення наркоманії та широкий розмах незаконного обігу наркотичних засобів, свідчать, що результативність вжитих органами внутрішніх справ у цьому напрямку заходів продовжує залишатися низькою.

Стан дослідження: до певних аспектів даної теми дослідження звертались: М. Хруппа, О. Вінс, В. Тимошенко, Т.Д. Момотенко, М.М. Василина, К.К. Горяїнов, А.П. Ісіченко, Л.В. Кондратюк, О.Ф. Долженков, Н.С. Карпов, М.І. Камлик, Я.Ю. Кондратьєв, В.С. Овчинський, М.А. Погорецький, М.О. Сергатий, Є.Д. Скулиш, К.Г. Фетисенко, Г.В. Новицький та ін.

Постановка проблеми: аналіз реального стану, динаміки та суспільної небезпечності даної злочинності вказує на наявність

низки невирішених проблем у боротьбі зі злочинами у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Так, незважаючи на вживані державою заходи, наркозлочинцям вдається діяти безкарно протягом тривалого часу і завдавати значних збитків інтересам громадян і суспільства в цілому. Як зазначають вітчизняні вчені, сьогодні понад 40% виявлених злочинів триває більше трьох років, а понад 20% – п'ять і більше років.

Разом з тим, виразним показником ступеня наявних проблем у протидії наркобізнесу є процес наркотизації населення, передусім молоді. Зокрема, за останні роки число тільки зареєстрованих споживачів наркотиків піднялося із 112,5 тис. до 135,4 тис. осіб. При цьому, як зазначають дослідники, понад 51% наркозалежних – це молодь від 18- до 50-річного віку, а ще близько 3,4% – особи молодші 18 років. Безперечно, що слід підтримати не тільки вітчизняних, а й зарубіжних авторів, котрі називають інтенсивне зростання наркотизації реальною загрозою національній безпеці [1].

За умов, які склалися в Україні, боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та протидія зловживанню наркотичними засобами та психотропними речовинами є важливою складовою частиною діяльності держави і потребує координації зусиль центральних та місцевих органів виконавчої влади, громадських об'єднань, підприємств, установ та організацій, налагодження тісного співробітництва з відповідними державними органами і громадськими об'єднаннями зарубіжних країн, міжнародними організаціями, визначення основних напрямів державної політики у цій сфері. Нові реалії розвитку наркобізнесу в Україні вимагають принципово нових підходів до організації діяльності правоохоронних органів України, як однієї з найефективніших організаційно-управлінських форм протидії наркобізнесу [2].

Органи внутрішніх справ проводять наступні профілактичні заходи щодо протидії наркобізнесу:

1. Вплив на членів групи з метою викликати страх перед втратою здоров'я і життя, неминучістю покарання, дискредитування лідера тощо. При цьому на рівні з впливом працівників міліції застосовують вплив родичів, друзів, вихователів та ін.

2. Підрив авторитету кримінально активних членів злочинної групи, створення у групі обстановки недовіри між її членами, породження сумнівів щодо успішної реалізації «справи», вилучення знарядь і засобів вчинення злочинів, транспортних засобів,

легендування відсторонення членів злочинної групи від посад, посилення охорони об'єктів, оприбутковування надлишків наркотичної сировини тощо [3, с. 141].

3. Заходи, пов'язані з викриттям і припиненням злочинної діяльності. Це регламентована законом так звана контрольована поставка, коли правоохоронні органи, маючи відомості про надходження наркотичних засобів з-за кордону або з іншого регіону країни з метою транзиту або збуту, контролюють їх транспортування і отримання співучасниками, затримуючи злочинців у найслабшій для документування злочинної діяльності час.

Для припинення злочинної діяльності застосовують також оперативну закупівлю, коли спеціально надіслані працівники міліції, видаючи себе за злочинців або споживачів наркотиків, закуповують їх у оптових збутовиків і тим самим викривають їх злочинну діяльність.

4. Огляд працівниками міліції транспортних засобів, вантажів і особистих речей громадян за наявності достатніх підстав вважати, що зазначені особи транспортують наркотичні засоби (найчастіше це здійснюють під час збирання врожаю маку і коноплі).

5. Обстеження промислових об'єктів переробки наркотичної сировини, контроль за збиранням після жнивварських залишків наркотичних рослин, за об'єктами їх збереження і реалізації, видачею рецептів громадянам на право придбання ними наркотичних або психотропних лікарських препаратів.

Результативними в боротьбі з наркобізнесом є цільові оперативно-профілактичні операції, які щорічно проводяться в Україні в кілька етапів і мають кодові назви «Мак» і «Допінг». Їх здійснюють на основі типових планів з метою виявлення і перекриття джерел та каналів надходження наркотиків у нелегальний обіг, запобігання фактам злочинної діяльності наркодиллерів, виявлення й усунення обставин, що сприяють незаконному попиту й збуту наркотичних засобів [4].

Висновок: для правоохоронних органів пріоритетними напрямками боротьби з наркобізнесом залишаються викриття організованих злочинних угруповань наркобізнесу, збувальників-оптовиків, каналів надходження «важких» наркотиків і осіб, що їх транспортують та реалізують, підпільних лабораторій, де виготовляють наркотики,

Органи внутрішніх справ у своїй профілактичній роботі аналізують дані, що характеризують як злочинців, так і споживачів наркотиків, фактори, які обумовлюють порушення антинаркома-

нійного законодавства. Збиранням таких відомостей мають займатися всі служби міліції. Відповідна інформація має надходити і від органів охорони здоров'я, освіти, керівників трудових колективів, громадськості.

1. Тимошенко В. Кримінологічна характеристика наркобізнесу – її сутність та призначення / В. Тимошенко // Право України. – 2006. – № 7. – С. 89–94.

2. Момотенко Т.Д. Взаємодія у заходах щодо протидії наркобізнесу між службою безпеки України, правоохоронними органами та іншими державними органами України // Юриспруденція: теорія і практика. – 2007. – № 7.

3. Учебно-наглядное пособие по ОРД. – Омськ, 1993. – 290 с.

4. Кримінологія: курс лекцій / Ю.В. Александров, А.П. Гель, Г.С. Семаков // Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2002.

І.В. Січковська,
аспірант

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СЕКСУАЛЬНИХ ВБИВСТВ

Тема взаємодії між суб'єктами розслідування досліджувалася в роботах таких авторів як Ф. Ю. Бердичівський, С. С. Степів, О. М. Балашов, О. О. Ексархопуло, а також інших учених.

Основними формами взаємодії слідчого і оперативних підрозділів виділяються такі: 1) створення й діяльність слідчо-оперативних груп; 2) вироблення спільного плану розкриття злочину; 3) обговорення ходу розслідування (доцільно запрошувати експертів, спеціалістів, досвідчених оперативних і слідчих працівників); 4) взаємний обмін інформацією; 5) доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам (ст.ст. 40, 41 КПК); 6) розкриття вбивств за гарячими слідами; 7) спільний аналіз причин і умов, що сприяють вчиненню злочину, та обговорення профілактичних заходів; 8) спільне використання техніки,

засобів зв'язку і транспорту, що мають в своєму розпорядженні оперативні підрозділи.

Така взаємодія має теоретичні та правові підстави. Теоретичними підставами взаємодії є положення, які пояснюють її сенс і значення, їх усвідомлення слідчими і працівниками оперативних підрозділів, робить взаємодію більш осмисленою та цілеспрямованою, сприяючи тим самим її законності й ефективності, дозволяє відповісти на питання: з якою метою здійснюється взаємодія?; чому вона можлива?; чим викликана її необхідність?

Такими підставами є: а) спільність мети і завдань оперативних підрозділів та слідчого – лише об'єднуючи свої зусилля органи досудового слідства і оперативні підрозділи зможуть ефективно їх вирішити; б) однакова юридична сила процесуальних актів працівників оперативних підрозділів та слідчого – протоколи слідчих дій, виконаних працівниками оперативних підрозділів за дорученням слідчого, мають таке ж доказове значення як і протоколи складені слідчим.

Правовими ж підставами взаємодії є: приписи законів (КПК, Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про міліцію», «Про Службу безпеки України», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та ін.) та підзаконних нормативних актів, у тому числі актів обмеженого використання різного ступеня конфіденційності.

Науковцями описані блискучі приклади ефективного співробітництва слідчих і оперативних працівників, у результаті якого розкривалися вкрай складні злочини.

Проведений нами аналіз практики розслідування сексуальних убивств дозволив виявити основні проблеми, які найчастіше виникають в ході взаємодії суб'єктів розслідування.

Слідчо-оперативну групу нерідко очолює слідчий, який має незначний досвід слідчої роботи, або раніше не розслідував злочини проти життя та статевої свободи. Це призводить до того, що слідчий перебуває в пасивному очікуванні появи особи, якій буде підстава пред'явити обвинувачення.

Запорукою якнайшвидшого розкриття сексуального вбивства є технічно оснащена слідчо-оперативна група, укомплектована кваліфікованими працівниками. Також вкрай необхідною умовою успішної роботи такої групи є розслідування злочину з моменту відкриття кримінального провадження до передачі його до суду.

В ході розслідування повинні спільно перевірятися всі версії, як слідчі, так і оперативні. Вивчена нами практика показала, що

нерідко оперативні працівники не погоджуються з окремими слідчими версіями або вважають їх на певному проміжку розслідування відпрацьованими. Однак оперативна перевірка найчастіше результативна при кількарізних оперативних заходах по версіях які відпрацьовуються. Інколи навпаки, слідчий перевіряє на причетність особу, яка для карного розшуку інтересу не представляє.

Найбільш цікавою формою взаємодії слідчого й оперативних підрозділів є спільна робота, спрямована на затримання злочинця по гарячих слідах [1, с. 492–493].

До розшуку злочинця по гарячих слідах найчастіше відносять: а) переслідування; б) оточення; в) організацію засідок і заборонювальних заходів [5, с. 132–136].

На даний час поняття розкриття злочину по гарячих слідах значно розширилося. До нього включають організаційні заходи, використання криміналістичних обліків, громадськості, проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій, експрес-дослідження тощо. Навряд чи можливо погодитися з тим, що це крім всього іншого – складання планів, а також вміння професійно орієнтуватися в складній слідчій ситуації [1, с. 496–500].

Автори одного з підручників по криміналістиці вважають, що під розкриттям злочину по гарячих слідах варто розуміти встановлення винного, його затримання в найкоротший термін, який не повинен перевищувати трьох діб. Це організаційний захід, комплекс слідчих дій і оперативно-розшукових заходів [3, с. 360–361].

На думку О. Л. Протопопова, можливі різні варіанти розкриття вбивства по гарячих слідах: 1) безпосереднє переслідування злочинця ще до прибуття слідчо-оперативної групи; 2) встановлення підозрюваного за оперативною інформацією; 3) одержання інформації про злочинця в результаті огляду місця події та експрес-досліджень; 4) інші слідчі дії й оперативно-розшукові заходи [4, с. 144].

Таким чином, ми прийшли до висновку, що ефективна взаємодія слідчого та працівників оперативного підрозділу можлива тільки при високому професіоналізмі всіх учасників слідчо-оперативної групи, достатньому рівні інформаційного забезпечення та швидкості дій. Підсумком роботи по гарячих слідах повинні стати одержання й закріплення процесуальних доказів. Без цього встановлення злочинця та його затримання залишаються безрезультатними.

Результативна взаємодія між слідчим і органом дізнання обумовлена такими чинниками: слідчий і працівники карного

розшуку повинні знати особливості проведення огляду місця події, інших слідчих (розшукових) дій, а також негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на пошук і фіксацію відомостей про особу, яка вчинила вбивство; відпрацьовування всіма членами слідчо-оперативної групи спільно висунутих версій по вбивству.

1. Криміналістика: [учебн.] / под ред. Н. П. Яблокова. – М.: изд-во БЕК, 1996. – 715 с.

2. Криміналістика: [учеб.] / СПб гос. ун-т. Юрид.ф-т; под ред. Т. А. Седовой, А. А. Эксархопуло. – СПб: Лань, 2001. – 926 с.

3. Криміналістика: [учеб.] / [Волынский А. Ф., Аверьянова Т. В., Александрова И. Л. и др.] / под ред. А. Ф. Волынского. – М.: Закон и право, ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 615 с.

4. Протопопов А. Л. Расследование сексуальных убийств: [монограф.] / А. Л. Протопопов. – С.-Пб.: Юрид. центр Пресс, 2001. – 226 с.

5. Руководство по расследованию убийств / [Авдеев М. И., Бородин С. В., Видонов Л. Г., Власов В. П., и др.]; отв. ред.: Гусев С. И.; редкол.: Жуков А. И., Звирбуль В. К., Игнатов А. Н., Ларин А. М., Миньковский Г. М. – М.: Юрид. лит., 1977. – 400 с.

Л.П. Скалозуб,

*кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України*

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ: ПІДСТАВИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ

Оперативно-розшукові заходи – це заходи зі спеціально встановленими Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» і КПК України порядком та умовами їх проведення оперативними підрозділами з метою попередження, виявлення і припинення злочинів та виявлення причин і умов, що сприяють їх учиненню; розшуку осіб, які переховуються від органів розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, установлення безвісно зниклих осіб; забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу або сприяють оперативно-розшуковій діяльності, беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів.

У відповідності до вимог ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», прийняття рішення про проведення

оперативно-розшукових заходів, подання та розгляд відповідних клопотань, проведення оперативно-розшукових заходів, фіксація та використання їх результатів, проведення цих заходів до постановлення ухвали слідчого судді та інші питання їх проведення регулюються згідно з положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», щодо мети проведення оперативно-розшукових заходів, суб'єкта ініціювання та проведення цих заходів, обґрунтування клопотання про їх проведення та підстав для його задоволення слідчим суддею, використання результатів оперативно-розшукових заходів та інших питань, обумовлених специфікою мети їх проведення.

Прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу *слідчого судді або рішення прокурора*, здійснюється керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником з повідомленням про прийняте рішення прокурора.

Отже підставами для проведення оперативно-розшукових заходів є:

а) на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника органу, відповідного оперативного підрозділу або його заступника, уповноваженого на здійснення оперативно-розшукової діяльності, погодженого з прокурором;

б) за рішенням керівника органу, оперативного підрозділу або його заступника, уповноваженого на здійснення оперативно-розшукової діяльності, з повідомленням про прийняте рішення прокурора.

На підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника оперативного підрозділу або його заступника, затвердженого керівником органу, у складі якого діє оперативний підрозділ, після погодження з прокурором проводяться негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних систем, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.

Виключно прокурор приймає рішення про проведення оперативно-розшукових заходів з контрольованої поставки і контрольованої та оперативної закупки товарів, предметів і речовин.

В.Р. Сливенко,
*кандидат юридичних наук,
перший заступник начальника
Департаменту Державної служби боротьби
з економічною злочинністю*

О.В. Лапко,
*начальник управління
Департаменту Державної служби боротьби
з економічною злочинністю*

ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Виявлення та припинення злочинів у сфері державних закупівель відбувається у ході оперативного та аналітичного супроводження державних закупівель.

Після встановлення необхідності заведення оперативно-розшукової справи для виявлення злочину у сфері державних закупівель уживаються заходи по підготовці розпорядчих документів щодо її заведення відповідно до вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відомчих наказів і інструкцій.

Особливо ретельно слід підходити до складання плану оперативно-розшукових заходів. Окрім стандартних заходів, обов'язково плануються заходи щодо:

Придбання ДОІ у конкурсній комісії розпорядника державних закупівель (у разі відсутності такого).

Придбання ДОІ серед учасників конкурсу чи виконавця державних закупівель, або участь у конкурсі спеціально утвореного підприємства.

Документування всього кола службових осіб, задіяних у злочині про державні закупівлі:

Керівника розпорядника державних закупівель, який приймає рішення про державну закупівлю, обирає процедуру її проведення, підписує угоду про виконання державних закупівель та акт виконаних робіт або послуг.

Керівника та інших службових осіб конкурсної комісії, якими приймаються рішення щодо проблемних державних закупівель.

Керівника підприємства-виконавця державних закупівель, пов'язаного із розпорядником державних закупівель.

Документування схеми розкрадання державних коштів службових осіб розпорядника державних закупівель у змові із службовими особами виконавця державних закупівель.

Документування схеми хабарництва з боку службових осіб розпорядника державних закупівель за визначення переможця конкурсу, укладення угоди про державну закупівлю, перерахування державних коштів або підписання акту виконаних робіт чи послуг.

На стадії реалізації оперативно-розшукової справи про хабарництво у сфері державних закупівель та початку кримінального провадження доцільно спільно зі слідчим планувати проведення слідчого експерименту, який полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у дія якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину.

Документування повного ланцюгу переведення державних коштів у неконтрольовану державою готівку від виконавця державних закупівель до конвертаційного центру.

Документування схеми легалізації (відмивання) коштів, розкрадених при державній закупівлі або отриманих у якості хабара.

Виконання доручень слідчого, у т.ч. стосовно негласних слідчих (розшукових) дій:

Доручення слідчого стосовно здійснення слідчих (розшукових) дій виконуються працівниками ДСБЕЗ відповідно до вимог глави 20 КПК України.

Доручення слідчого стосовно здійснення негласних слідчих (розшукових) дій виконуються працівниками ДСБЕЗ відповідно до вимог глави 21 КПК України.

Організація їх проведення здійснюється відповідно до Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затвердженої спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України та Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

Так, підставою для проведення НСРД та ОРЗ є:

– *постанова* слідчого, прокурора, яка має відповідати вимогам ст.ст. 246, 251 КПК України, якщо ця дія проводиться без дозволу слідчого судді, або в невідкладних випадках, передбачених ст. 250 КПК України;

– *клопотання* слідчого, прокурора слідчому судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинне відповідати вимогам, зазначеним у ст. 248 КПК України, та матеріалам

кримінального провадження, які надаються лише на вимогу слідчого судді для підтвердження необхідності проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

У клопотанні слідчого, прокурора, ухвалі слідчого судді не зазначається уповноважений оперативний підрозділ, який має виконувати негласну слідчу (розшукову) дію.

Розгляд та погодження прокурором клопотання слідчого про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії здійснюється невідкладно з моменту надходження.

У постанові про прийняття рішення щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії та у клопотанні до слідчого судді про дозвіл на проведення такої слідчої дії зазначається строк її проведення. Строк визначається залежно від виду конкретної дії, а також він може бути продовжений у встановленому порядку особами, визначеними ст.ст. 246, 249 КПК України.

Розгляд клопотання здійснюється головою чи за його визначенням іншим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого перебуває орган досудового розслідування (ст. 247 КПК України).

Для проведення НСРД після отримання ухвали слідчого судді, слідчий, прокурор надсилає доручення керівнику органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення і у складі якого знаходяться орган розслідування або оперативні підрозділи, уповноважені на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 246 КПК України).

До доручення додається ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії чи постанова слідчого, прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Доручення повинно бути мотивованим, містити інформацію, яка необхідна для його виконання, чітко поставлене завдання, що підлягає вирішенню, строки його виконання, визначати конкретного прокурора, якому слід направляти матеріали в порядку, передбаченому ст. 252 Кримінального процесуального кодексу України. Оперативний підрозділ не має права передоручати виконання доручення іншим оперативним підрозділам, а на підставі свого завдання залучає відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи.

Оперативні підрозділи не мають права виходити за межі доручень слідчого, прокурора (ст. 41 КПК).

Фіксація результатів негласної слідчої (розшукової) дії повинна здійснюватись таким чином, щоб завжди була можливість експертним шляхом встановити достовірність цих результатів.

При отриманні інформації, яка знаходиться в операторів і провайдерів телекомунікацій, та проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування, слід користуватись вимогами доручення МВС України від 09.11.2010 та доручення МВС України від 22.11.2012.

Ефективність протидії злочинам у сфері державних закупівель оцінюється за:

Викритими схемами розкрадання державних коштів і хабарництва з боку службових осіб розпорядника державних закупівель.

Встановленням всього кола осіб, причетних до злочинної схеми.

Відпрацюванням всього злочинного ланцюга проходження державних коштів від розпорядника до конвертаційного центру.

Забезпеченням відшкодування збитків.

Установленням способу відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом.

Негативно оцінюється досягнення викриття лише зловживання у сфері державних закупівель без установлення факту розкрадання державних коштів або документування факту хабарництва («відкату»).

Окремо оцінюються результати попередження (профілактики) правопорушень у сфері державних закупівель за:

Сумою та стадією скасування результатів конкурсу (під час конкурсу, скасування протоколу, скасування угоди, блокування перерахування коштів).

Сумою заблокованих до перерахування державних коштів.

За погодженням із керівництвом МВС можуть встановлюватись і додаткові критерії оцінки ефективності протидії злочинам у сфері державних закупівель, зокрема:

– рівень службових осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності (головний розпорядник, розпорядник державних закупівель, виконавець державних закупівель, конвертатор державних коштів);

– викриття або попередження злочинів у конкретній галузі (встановлюється з урахуванням криміногенної ситуації);

– результативність реалізації ОРС у сфері державних закупівель;

– стан оперативного перекриття головних розпорядників, розпорядників державних закупівель;

– відсоток відпрацьованих державних закупівель.

Кожен критерій оцінки визначається у кількісному вигляді та в навантаженні.

При необхідності встановлюється коефіцієнт самого критерію.

Крім того, встановлюється межа між негативною та позитивною оцінкою. Ця межа встановлюється як постійна величина (за тривалим практичним дослідженням або науково обґрунтованим показником) або як відхилення від середньої величини в цілому по ДСБЕЗ.

М.В. Стащак,

*доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ ЗЛОЧИНІВ

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», одним із основних завдань оперативних підрозділів ОВС України є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України [1]. Вказане положення говорить про те, що пріоритетним напрямом діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів є оперативний пошук інформації про протиправну діяльність окремих осіб та груп.

Аналіз останніх публікацій на тему дослідження. Особливості здійснення оперативного пошуку різних видів злочинів розглядалися у працях Л.І. Аркуші, А.В. Баб'яка, Д.В. Бойчука, Е.О. Дідоренка, В.П. Захарова, М.І. Камлика, І.П. Козаченка, О.І. Козаченка, Я.Ю. Кондратьєва, Д.Й. Никифорчука, Ю.Ю. Орлова, В.Л. Ортинського, М.М. Перепелиці, М.А. Погорецького, В.Д. Пчолкіна, А.О. Шелехова, В.В. Шендрика та ін. Проте, слід відзначити, що, поперше, лише окремі з перелічених вчених наводили свою точку зору щодо змісту дефініції «оперативний пошук злочинів». Подруге, запропоновані вченими дефініції є різними за змістом.

Формулювання мети. Визначення змісту та значення оперативного пошуку злочинів.

Виклад основного матеріалу. З метою досягнення сформульованої мети визначимо зміст поняття «оперативний пошук злочинів». Перш за все з'ясуємо семантичне значення слів «оперативний» і «пошук». Відповідно до тлумачного словника, термін «оперативний» визначається як: 1) безпосереднє здійснення чогонебудь, виконання якогось завдання; 2) здатність правильно і

чітко виконувати ті чи інші практичні завдання; 3) дійовий. Водночас, слово «пошук» тлумачиться як: 1) шукання, розшукування чого-небудь; пошукування; 2) розвідка із захопленням документів, зразків зброї тощо [2, с. 464; 855].

Далі варто приділити увагу розгляду думок вчених з приводу змісту поняття «оперативний пошук злочинів». Так, з точки зору радянського вченого В.М. Аتماжитова, оперативний пошук – це одна із основних форм оперативно-розшукової діяльності, що являє собою комплекс оперативно-розшукових і розвідувально-пошукових заходів, що здійснюються суб'єктами ОРД для виявлення, перевірки, накопичення відомостей, що містять раніше невідомі дані і мають значення при вирішенні завдань боротьби зі злочинністю [3, с. 174].

На думку М.І. Іванова, під означеним процесом слід розуміти цілеспрямовану діяльність стосовно виявлення чого-небудь в результаті спостереження, експерименту, роздумів, збору, перевірки і фіксації фактичних даних [4, с. 175].

Інші науковці означеного періоду пропонують розуміти під оперативним пошуком, як формою оперативно-розшукової діяльності, комплекс цілеспрямованих заходів, що здійснюються суб'єктами оперативно-розшукової діяльності з метою виявлення і накопичення відомостей, що містять нові, раніше невідомі дані про осіб, предмети і явища, які становлять оперативний інтерес і мають значення для вирішення завдань боротьби із злочинністю [5, с. 12].

Таким чином, в результаті аналізу наведеного ми дійшли висновку, що, по-перше, ще в радянський період сформувалася думка про те, що оперативний пошук є однією із форм оперативно-розшукової діяльності. По-друге, спільно рисою усіх існуючих дефініцій поняття «оперативний пошук» є їхні завдання – виявлення і накопичення відомостей, що містять нові, раніше невідомі первинні дані.

Що стосується думок вітчизняних вчених, то аналіз фахової літератури дозволив зробити обґрунтований умовивід про те, що всі запропоновані судження з приводу назви означеного процесу слід поділити на дві групи. До першої групи (Е.О. Дідоренко, І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв, Є.М. Моїсєєв, С.І. Ніколаюк, І.М. Ніщета, О.О. Руденко) варто віднести тих авторів [6-9], які погоджуються з назвою «оперативний пошук злочинів», а також наполягають на її викладенні саме у такому вигляді. Друга група (В.О. Біляєв, В.П. Захаров, М.С. Мазуренко, В.А. Некрасов, О.С. Тарасенко) вважає, що оперативний пошук є різновидом пошукової роботи як організаційно-тактичної форми оперативно-розшукової діяльності, а тому формулює лише визначення терміну «пошукова діяльність» [10-14].

Висновки. Підбиваючи підсумки щодо наведеного, ми дійшли наступних висновків:

1) до цього часу серед фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності немає консенсусу з приводу змісту дефініції «оперативний пошук злочинів»;

2) поняття «оперативний пошук злочинів» та «пошукова діяльність щодо злочинів» є тотожними, оскільки подібні один до одного за своїм змістом та завданнями, однак перше більше відповідає загальнотеоретичним і логіко-юридичним засадам, а тому саме його слід використовувати для позначення назви обраної нами для дослідження форми оперативно-розшукової діяльності;

3) проведення оперативного пошуку злочинів, як видно із проведеного аналізу, більш властиве для підрозділів, які протидіють злочинам економічного характеру (ДСБЕЗ, підрозділи БОЗ), оскільки останні ведуть ініціативно-активний та наступальний пошук за схемою «від особи до злочину»;

4) оперативний пошук злочинів – це одна із організаційно-тактичних форм оперативно-розшукової діяльності, в рамках якої за допомогою використання наявних оперативно-розшукових сил, засобів і методів відбувається ініціативний, активний та наступальний пошук первинної інформації про протиправні кримінально карані діяння окремих осіб та груп, яка після їх оцінки та аналізу використовується для виконання завдань кримінального провадження.

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

2. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / укладачі: Василь Яременко, Оксана Сліпушко. – Київ: Вид-во «Аконіт», 2007. Т.2. – 926 с.

3. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел: учебник / под ред. В.М. Аتماжитова. – М.: Академия МВД СССР, 1990. – 564 с.

4. Иванов М.И. Совершенствование поиска и сбора информации об оперативной обстановке аппаратами БХСС (районного звена) / М.И. Иванов // Проблемы совершенствования оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел: труды КВШ МВД СССР им. Ф.Э. Держжинского. – К.: КВШ МВД СССР им. Ф.Э. Держжинского, 1978. – С. 175-182.

5. Ромат В.В. Организация и тактика оперативного поиска лиц и фактов, представляющих оперативный интерес: лекция / В.В. Ромат, В.Л. Косяк, С.И. Грищенко. – Харьков: ХВК МВД СССР, 1989. – 31 с.

6. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ (загальна частина) / Дідоренко Е.О., Козаченко І.П., Кондратьєв Я.Ю. та ін. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 1999. – 390 с.

7. Ніщета І.М. Особливості оперативного пошуку фактів нецільового використання бюджетних коштів / І.М. Ніщета // Науковий вісник Львівського ДУВС. – 2007. – № 1. – С. 56-70.

8. Руденко О.О. Правові та організаційно-тактичні основи протидії підрозділами ДСБЕЗ МВС України незаконній господарській діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / О.О. Руденко. – Київ, 2009. – 18 с.

9. Моїсєєв Є.М. Оперативний пошук ознак злочинів у сфері господарської діяльності / Є.М. Моїсєєв, С.І. Ніколаюк // Науковий вісник КНУВС. – 2008. – № 2. – С. 96-106.

10. Тарасенко О.С. Протидія злочинам у сфері земельних відносин (оперативно-розшукові засади): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Тарасенко Олег Сергійович. – Київ, 2011. – 269 с.

11. Некрасов В.А. Розвідувальна діяльність – ефективний напрям оперативно-розшукової діяльності у боротьбі з наркобізнесом / В.А. Некрасов // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – 2004. – Спецвипуск № 2. – С. 325-330.

12. Захаров В.П. Особливості пошукової діяльності апаратів ДСБЕЗ з виявлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес / В.П. Захаров // Додаток № 1 до вісника Львівського ІВС при НАВСУ. – 2003. – № 3. – С. 67-72.

13. Біляєв В.О. Теоретично-правовий аналіз пошукової роботи оперативних підрозділів ОВС / В.О. Біляєв // Вісник Львівського ІВС. – 2002. – № 2 (1). – С. 54-62.

14. Мазуренко М.С. Оперативний пошук ознак вчинення податкових злочинів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / М.С. Мазуренко. – Одеса, 2011. – 20 с.

В.В. Строїч,

*здобувач кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАПОБІГАННЯ СТВОРЕННЮ ТА ФУНКЦІОНУВАННЮ КРИМІНАЛЬНИХ РИНКІВ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОВС

Серед багатьох чинників, які визначають ефективність діяльності органів внутрішніх справ щодо оперативно-розшукового запобігання створенню та функціонуванню кримінальних ринків, одним із головних є якість управління цими процесами та його складова – аналітична робота. Без цілеспрямованого та науково обґрунтованого інформаційного забезпечення неможлива злаго-

джена та ініціативна робота структурних підрозділів ОВС, досягнення ними позитивних результатів під час вирішення завдань по боротьбі зі злочинністю.

У контексті оперативно-розшукового запобігання створенню та функціонуванню кримінальних ринків, на нашу думку, першочерговим завданням є проведення інформаційно-аналітичної роботи, розроблення та вжиття заходів, спрямованих на вдосконалення форм і методів оперативно-розшукової діяльності, організацію взаємодії підрозділів ОВС у боротьбі з організованими формами злочинної діяльності, впровадження у практику розкриття злочинів передових форм і методів роботи, наукових рекомендацій, сучасних технічних засобів в умовах чинного правового поля.

Більш того, під час оперативно-розшукового запобігання створенню та функціонуванню кримінальних ринків, необхідність якісного інформаційно-аналітичного забезпечення зумовлюється тим, що його результатом повинно бути визначення не тільки основних недоліків, а й конкретних шляхів їх усунення на основі наявних можливостей.

Як слушно відзначає І.В. Ковтун, сьогодні, коли вдосконалення управління є найважливішим внутрішнім резервом підвищення ефективності оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ, питання якості інформації, забезпечення її оптимальної переробки і письмового використання набуває особливого значення. Проте рівень аналітичної роботи в територіальних органах внутрішніх справ ще не відповідає вимогам сьогодення, оскільки оцінка оперативної обстановки переважно ґрунтується лише на статистичних даних, що не в повній мірі відображає реальний стан злочинності у регіонах [1, с. 3–4].

В умовах динамічного розвитку високих інформаційних технологій, глобальних інформаційних мереж та глобалізації ринкових процесів, у тому числі і кримінального характеру, організація інформаційно-аналітичної роботи оперативних підрозділів зазнає швидких змін. Як відзначають окремі дослідники фіксується стала тенденція розвитку високих інформаційних технологій, зокрема мережі Інтернет, конвергенція різноманітних сервісів і служб, що зумовлює їх використання при здійсненні аналітичних досліджень [2, с. 10].

Нині досягнення конкурентної переваги у будь-якій діяльності, в тому числі і протиправного характеру, перебуває у прямій залежності від якості інформаційної підтримки, наявності доступу до інформаційних ресурсів. У зв'язку з цим кримінальні угруповання витрачають левову частку своїх прибутків на придбання інформа-

ційних послуг, зокрема й у правоохоронних органах. Досить слушною є позиція О.М. Розума, який обґрунтовуючи чинники, що зумовлюють необхідність наукового дослідження інформаційно-аналітичного забезпечення протидії злочинності класифікував їх на дві групи:

– по-перше, новому періоду в економічному розвитку держави, пов'язаному з побудовою демократичного суспільства, повинні відповідати сучасні інформаційні технології у сфері інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності;

– по-друге, за умови зростання інтелектуальних знань злочинців необхідна підготовка нових, більш кваліфікованих кадрів для правоохоронних органів, які можуть своєчасно та ефективно протидіяти економічній та податковій злочинності [3, с. 340–343].

Слід зазначити, що особливістю оперативно-розшукового запобігання створенню та функціонуванню кримінальних ринків є необхідність аналізу інформації з широкого спектру джерел, а сама інформація досить часто є різною за структурою та формами представлення.

Аналізуючи проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності, Є.М. Яковець наголошує, що за рідким виключенням увійшла в практику комплексна систематизація відомостей про злочинну діяльність, яка дозволяє своєчасно проводити превентивні оперативно-розшукові заходи на стадіях підготовки і вчинення злочинів, здійснювати оперативне супроводження кримінальних справ на стадіях дізнання та слідства, практикувати документування результатів оперативно-розшукової діяльності та їх використання у якості доказів по кримінальних справах. Як результат сили та засоби ОРД використовуються неефективно. Вони відволікаються на другорядні часто неважливі об'єкти [4].

Хоча вчений і досліджував ситуацію інформаційно-аналітичного забезпечення ОРД у Російській Федерації, слушно зазначити, що аналогічний стан справ і тенденції наявні і в Україні.

З метою визначення основних напрямів вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукового запобігання створенню та функціонуванню кримінальних ринків необхідно розглянути наявні теоретичні підходи щодо змісту цієї діяльності. Проблема інформаційного забезпечення багатопланова. У залежності від сфери застосування термін інформаційне забезпечення набуває різноманітних відтінків, що не дозволило виробити єдиного наукового погляду на його визначення.

Досліджуючи це поняття в оперативно-розшуковому аспекті В. П. Євтушок зазначає, що інформаційне забезпечення ОРД висту-

пає як необхідна передумова здійснення оперативно-тактичних заходів, що забезпечують у конкретних умовах оперативної обстановки (ситуації) успішне попередження, розкриття злочинів, розшук осіб, а також інтереси кримінального судочинства [5]. В.П. Захаров зазначає, що інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності в аспекті теорії інформації є нічим іншим як циклічним процесом пошуку, збору, опрацювання, переосмислення, зберігання, видачі інформації та її використання для прийняття оперативно-тактичних та інших рішень правоохоронних органів та зазначає, що воно організовується з метою виявлення, попередження, припинення та розкриття злочинів, а також одержання відомостей про тенденції і процеси, що відбуваються у злочинному середовищі, та здійснюється в ініціативному порядку або на запит взаємодіючих органів [6].

Аналіз наведених визначень дозволяє зробити висновок, що вони не містять принципових відмінностей. Проте, автор солідаризується з російськими дослідниками, які використовують більш вдалий термін «інформаційно-аналітичне забезпечення».

Російський дослідник А. Є. Акімов використовує поняття інформаційно-аналітичне забезпечення під яким розуміє готовність спеціально-організованих та призначених для конкретної мети сил та засобів виконувати поставлені завдання за рахунок збору, систематизації та аналітичної інтерпретації інформації [7]. У свою чергу Є. М. Яковець зазначає, що інформаційне забезпечення аналітичної роботи у галузі ОРД – це комплекс спеціальних заходів, які здійснюють її суб'єктами спрямованої на створення системи оперативно-розшукової інформації, яка покликана сприяти вирішенню практичних завдань кримінального аналізу [4].

Органи внутрішніх справ мають свою інформаційну систему, у яку, за словами О.М. Бандурки входять: інформаційні ресурси, тобто зосереджені у відповідних інформаційних масивах (банках даних) відомості, необхідні для здійснення основних функцій органів внутрішніх справ і організації роботи структурних підрозділів ОВС; джерела отримання цих відомостей і схеми потоків інформації; засоби обліку, зберігання і переробки інформації; канали зв'язку та передачі інформації, персонал об'єкта та суб'єкта управління, який забезпечує діяльність системи МВС України [8].

Запобігання ескалації організованих форм злочинної діяльності, у тому числі і створення кримінальних ринків є діяльністю, що потребує специфічного інформаційно-аналітичного забезпечення як кожного суб'єкта так і кожного окремого етапу.

Аналіз практики роботи оперативних підрозділів ОВС свідчить, що головними завданнями інформаційно-аналітичної роботи у контексті запобігання створенню та функціонуванню кримінальних ринків є:

- збирання, систематизація та аналіз інформації, що сприяє прогнозуванню криміногенної обстановки на окремих об'єктах обслуговування та напрямках роботи та здійснення оптимізаційного впливу на стан оперативної обстановки;

- використання аналітичних матеріалів для організації оперативно-службової діяльності оперативних підрозділів, прогнозування розвитку злочинності, розроблення всебічно обґрунтованих управлінських рішень та планування запобіжних заходів для усунення виявлених недоліків;

- удосконалення системи контролю за виконанням нормативно-правових актів щодо боротьби зі злочинністю та власних рішень підлеглими підрозділами;

- своєчасне надання вірогідної інформації до автоматизованого банку даних оперативно-розшукового призначення «ОРІОН» та ефективне її використання у боротьбі зі злочинністю;

- створення міжвідомчих банків даних в інтересах оперативних підрозділів ОВС.

Реалізація такого кола завдань є необхідною для досягнення наступних цілей:

- забезпечення системного моніторингу стану криміногенної ситуації та результатів оперативно-службової діяльності;

- суттєвого підвищення якості захисту інтересів держави за допомогою поглибленого аналізу та прогнозування подальшого розвитку криміногенних чинників для розробки виважених управлінських рішень;

- систематичне інформування органів влади, управління та керівництва МВС України про фактичний стан криміногенної ситуації, результати боротьби з злочинністю та тенденції її розвитку;

- підготовка обґрунтованих пропозицій щодо розробки нових законодавчих актів, внесення змін і доповнень до нормативно-правової бази з питань оперативно-службової діяльності.

1. Проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності штабами органів внутрішніх справ: матеріали наукового дослідження / [упоряд., вступ І.В. Ковтун]. - Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ., 2011. - 80 с.

2. Цехан Д.М. Використання високих інформаційних технологій в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. – Одеса, 2011 – 20 с.

3. Розум О. М. Особливості інформаційно-аналітичного забезпечення протидії злочинам у сфері господарської діяльності / О. М. Розум // Напрями удосконалення протидії правопорушенням у сфері господарської діяльності: зб. матеріалів за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 26–27 лист. 2010 р.). – К., 2010.

4. Яковец Е.Н. Основы информационно-аналитического обеспечения оперативно-розыскной деятельности: учеб. пособ. / Е.Н. Яковец. – М.: Щит – М, 2009. – 464 с.

5. Євтушок В. П. Деякі аспекти інформаційного забезпечення оперативно-розшукової тактики / В. П. Євтушок // Вісник Львів, 1997. – № 7. – С. 197–199.

6. Захаров В.П. Інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності підрозділів ОВС у боротьбі зі злочинністю / В.П. Захаров // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2009. – № 2. – С. 285–291.

7. Акимов А. Є. Информационно-аналитическое обеспечение оперативно-розыскной деятельности таможенных органов: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12. 00. 09 « Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза » / А. Є. Акимов. – М., 2003. – 27 с.

8. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ: [підручник] / О. М. Бандурка. – Харків: ХНУВС, 1998. – 480 с.

Л.М. Сукмановська,
*викладач кафедри конституційного,
адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПРОЯВАМ ТЕРОРИЗМУ

Аналіз досліджень даної проблеми. Теоретичні розробки вітчизняних та зарубіжних дослідників проблем тероризму, зокрема адміністративних, політичних, кримінологічних та інших аспектів протидії цьому негативному явищу, присвячені праці В.Ф. Антипенка, Ю.М. Антоняна, О.М. Бандурки, В.Т. Білоуса, С. Брауна, В.О. Глушкова, О.М. Джужи, А.І. Долгової, В.П. Ємельянова, О.О. Кашкарова, Я.Ю. Кондратьєва, В.В. Крутова, Р. Куглера, В.А. Ліпкана, В.І. Олефіра, В.М. Плішкіна, О.Н. Ярмиша, О.В. Соколовського та ін.

Мета даної тези полягає у дослідженні форм та принципів взаємодії підрозділів кримінальної міліції з іншими правоохоронними органами України щодо протидії проявам тероризму.

Виклад основного матеріалу. Тероризм – це систематичне, соціально і політично вмотивоване, ідеологічно обумовлене використання насильства або погроз застосування такого, за допомогою якого через залякування фізичних осіб здійснюється управління їх поведінкою у вигідному для терористів напрямку, і досягається визначена терористами мета» [1].

Злочинність перейшла в нову фазу – транснаціональну, більш упевнено ламаючи державні кордони і перетворюючись у всесвітню кримінальну систему. А різновид організованої злочинності – тероризм – поставив під сумнів весь процес подальшого розвитку людства [2].

Збільшення кількості терористичних актів, які вчиняються в сусідніх країнах, зумовлює необхідність посилення контролю за потенційними об'єктами тероризму: важливими народногосподарськими об'єктами, системами життєзабезпечення, комунікаціями, громадськими місцями, вулицями, аеропортами, вокзалами, в тому числі перевезенням пасажирів та їх багажу, зокрема в транспортних засобах міжнародного сполучення, окремими громадянами чи об'єктами, а також розроблення різних форм взаємодії між службами та підрозділами міліції та іншими правоохоронними органами щодо протидії проявам тероризму.

Взаємодію, як управлінське поняття, можна розглядати як форму зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємно доповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування системи загалом. Причому, необхідно мати на увазі, що взаємодія як управлінська категорія виявляється не тільки у внутрішньо-організаційній діяльності системи, але і в зовнішніх її функціях.

Аналіз визначень взаємодії, які використовуються в теорії та практиці управління, дозволяє виділити такі її ознаки: взаємодія – це діяльність; наявність кількох (не менше двох) суб'єктів взаємодії; узгодженість заходів за метою, місцем, часом, методами; спрямованість функціонування взаємодіючих суб'єктів; наявність нормативної (правової) бази взаємодії; стан, який займають суб'єкти взаємодії в ієрархії системи; зміст завдань, які вирішуються суб'єктами взаємодії; спільна діяльність [3].

Найбільш типовий підхід щодо визначення взаємодії використовує К.К. Єрмаков: «взаємодія в органах внутрішніх справ – це заснована на законах та підзаконних актах, узгоджена за метою, місцем та часом діяльність різних ланок системи внутрішніх справ щодо охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю» [4]. А.А. Аксьонов визначає взаємодію в органах внутрішніх справ як «спільну дія-

льність конкретних служб і підрозділів, спрямовану на вирішення загальних завдань, які займають рівноправне положення» [5].

Суб'єктами, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції являються: Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство оборони України, Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Державний комітет у справах охорони державного кордону України, Державний департамент України з питань виконання покарань, Управління державної охорони України. Разом із ними функціонує система інших центральних органів виконавчої влади, задіяних у боротьбі з тероризмом.

Згідно Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами, в тому числі – Міністерства внутрішніх справ України, а саме: кримінальною, транспортною та спеціальною міліцією, спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю, підрозділами внутрішньої безпеки, судовою міліцією.

У межах своїх повноважень відповідно до законів підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність зобов'язані здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення злочинів [6].

Слушною є думка науковця-адміністративіста Соколовського О.В., котрий зазначає, що з метою забезпечення охорони громадського порядку і безпеки на території областей, особливо важливих об'єктах та об'єктах життєзабезпечення, запобігання вчиненню терористичних актів, негайного реагування на всі повідомлення про протиправні дії терористичної спрямованості та на виконання вимог вказівки МВС України від 01.04.2010 р. № 10355 доцільним є створення в кожній області постійно діючої слідчо-оперативної групи з постійним складом зі співробітників різних правоохоронних органів, що спеціалізується на розслідуванні злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю. Ці групи повинні формуватися за єдиними правилами, з чітко налагодженим механізмом взаємодії між співробітниками [7].

Відповідно до правового статусу суб'єктів можемо визначити основні форми взаємодії, до яких належать:

– обмін інформацією про стан злочинності та громадського порядку, осіб які схильні до вчинення правопорушень;

- проведення спільних засідань і нарад керівних структур відомств;
- розроблення, прийняття і видання спільних наказів, вказівок та інструкцій з питань боротьби з правопорушеннями, а також їх профілактики;
- спільна участь у проведенні спеціальних оперативно-профілактичних операцій («Зброя», «Рекет», «Правопорядок», «Нічне місто», «Автомобіль», «Вантаж», «Пасажир», «Вокзал» тощо);
- складання спільних комплексно-профілактичних планів і їх реалізація;
- проведення спільними зусиллями рейдів, перевірок фінансової звітності, документообігу, зберігання матеріальних цінностей, порядку використання бюджетних коштів;
- взаємодія у створенні і роботі громадських формувань з охорони правопорядку;
- спільна інформаційно-пропагандистська робота із запобігання і профілактики правопорушень;
- спільний аналіз причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень і злочинів;
- проведення занять із співробітниками адміністрації підприємств з тактики й методики охорони громадського порядку та профілактики правопорушень.

Висновки. Важливим у взаємодії органів внутрішніх справ з іншими правоохоронними органами щодо протидії проявам тероризму є оперативність розгляду і прийняття рішень з питань, що потребують спільного вирішення та забезпечення їх виконання у межах певної компетенції; комплексне використання у разі необхідності сил і засобів, що є в розпорядженні взаємодіючих сторін. Згідно Закону України «Про боротьбу з тероризмом» державні силові структури у сфері боротьби з тероризмом повинні неухильно та чітко виконувати розподілені між ними функції та активно взаємодіяти між собою.

1. Петрищев В.Е. Заметки о терроризме / Виктор Евгеньевич Петрищев. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – С. 11.

2. Сопільник Л. Тероризм – загроза людству. Сьогодні ним охоплено же понад 100 країн світу. Електронний режим доступу: http://www.mk.lviv.ua/index.php?level_path=0-5-15-347

3. Музичук О. М. Напрямки вдосконалення взаємодії органів внутрішніх справ з громадськістю в сфері охорони громадського порядку / О. М. Музичук // Право і безпека. – 2003. – № 2/3. – С. 114–117.

4. Ермаков К.К. Взаимодействие и координация в органах внутренних дел: лекция / К.К. Ермаков. – М.: Академия МВД СССР, 1971. – 24 с. – С. 4.

5. Аксенов А. А. Организация взаимодействия в органах внутренних дел как функция управления: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: 12.00.02 / А. А. Аксенов; Академия МВД СССР. – М., 1974. – 24 с., с. 13.

6. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність: електронний режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

7. Соколовський О.В. Адміністративно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ України по протидії злочинам, пов'язаним з тероризмом: автореферат дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2010. – 20 с. – С. 14–15.

О.В. Тарнопольський,
*здобувач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ЗЛОВЖИВАННЯМ ІЗ КОШТАМИ СПЕЦІАЛЬНОГО ФОНДУ БЮДЖЕТУ

Постановка проблеми. Питання дотримання законодавства у бюджетній сфері на сьогодні є найбільш актуальним. Адже ефективне функціонування бюджетної системи забезпечує належне фінансування господарської та соціальної сфер, зокрема своєчасну виплату заробітної плати, пенсій, стипендій та інших платежів, використання бюджетних коштів за цільовим призначенням [1, с. 87].

Сучасна структура економічної злочинності включає значну частину злочинів, що вчиняються у бюджетній сфері. Остання через прогалини у законодавстві та неузгодженість нормативно-правових актів є найпривабливішим об'єктом для злочинних посягань як з боку посадових осіб, які мають право визначати напрями використання бюджетних коштів, так і з боку осіб, котрі саме отримують та використовують ці кошти [2, с. 8–9].

Варто зазначити, що розглядаючи бюджетну сферу, ми акцентуємо увагу на зловживаннях з бюджетними коштами спеціального фонду. Це пов'язано з тим, що в останній час державні позабюджетні фонди стали найбільш уразливі для кримінальних посягань через:

- 1) невдосконалену законодавчу базу, яка традиційно відстає від нових видів та форм злочинності;
- 2) значні зміни у структурі та динаміці злочинності;
- 3) розповсюдження форм організованої економічної злочинності;

4) появу нових форм ринкового господарства.

Це дає нам підстави для вивчення даної сфери з метою удосконалення процесу протидії злочинам у сфері спеціального фонду бюджету, однією із складових частин якої є оновлення та приведення до вимог часу чинного законодавства.

Аналіз останніх публікацій на тему дослідження. У сфері оперативно-розшукової діяльності окремі аспекти протидії злочинам у сфері спеціального фонду бюджету оперативними підрозділами ОВС України розглядали К.В. Антонов, А.В. Баб'як, О.М. Бандурка, О.Ф. Долженков, В.П. Захаров, І.П. Козаченко, В.А. Некрасов, Д.Й. Никифорчук, С.І. Ніколаюк, Ю.Ю. Орлов, В.Л. Ортинський, М.М. Перепелиця, М.А. Погорецький, В.Д. Пчолкін, Д.М. Серeda, Л.П. Скалозуб, О.П. Снігерьев, В.Є. Тарасенко, І.А. Федчак, М.Л. Шелухін, В.В. Шендрик, О.О. Юхно та ін. Однак, враховуючи нещодавні зміни у кримінальне процесуальне законодавство, обрана нами тематика потребує додаткового вивчення.

Формулювання мети. Вивчення і аналіз сучасного стану та особливостей правового механізму протидії зловживанням із коштами спеціального фонду бюджету.

Виклад основного матеріалу. Головне місце серед правових засад протидії злочинам у сфері спеціального фонду бюджету займає Бюджетний кодекс (далі – БК) України, який визначає засади бюджетної системи держави, її структуру, принципи, правові засади функціонування, основи бюджетного процесу і міжбюджетних відносин та відповідальність за порушення бюджетного законодавства.

Відповідно до ст. 13 Бюджетного кодексу України, складовими частинами бюджету є загальний та спеціальний фонди.

Необхідно відзначити, що складовими частинами загального фонду бюджету є:

1) всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету;

2) всі видатки бюджету, що здійснюються за рахунок надходжень загального фонду бюджету;

3) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету без визначення цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок надходжень загального фонду бюджету);

4) фінансування загального фонду бюджету [3].

У п. 3 ст. 15 БК України чітко вказано, що джерелами формування спеціального фонду Державного бюджету України в частині фінансування є:

1) кредити (позики), залучаються державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних програм (проектів);

2) інші надходження, визначені законом про Державний бюджет України.

Положення п.п. 4, 7, 11 ст. 15 БК України регламентують правовідносини, пов'язані із використанням коштів спеціального фонду бюджету, зокрема:

– у п. 4 зазначено, що витрати спеціального фонду бюджету мають постійне бюджетне призначення, яке дає право провадити їх виключно в межах і за рахунок фактичних надходжень спеціального фонду бюджету, якщо Кодексом або законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) не встановлено інше;

– п. 7 ст. 15 передбачено, що у межах загального обсягу бюджетних призначень за бюджетною програмою окремо за загальним та спеціальним фондами бюджету центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної бюджетної політики (місцевий фінансовий орган), за обґрунтованим поданням головного розпорядника бюджетних коштів здійснює перерозподіл бюджетних асигнувань, затверджених у розписі бюджету та кошторисі, в розрізі економічної класифікації видатків бюджету, а також в розрізі класифікації кредитування бюджету – щодо надання кредитів з бюджету;

– п. 11 забороняється без внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) збільшення бюджетних призначень за загальним та спеціальним фондами державного бюджету (місцевого бюджету) на: оплату праці працівників бюджетних установ за рахунок зменшення інших видатків [3].

В результаті аналізу БК України, ми встановили, що це єдиний нормативний акт, який на законодавчому рівні регламентує процес використання коштів спеціального фонду бюджету. Однак досі не існує окремого нормативного акту законодавчого чи підзаконного рівня, який би стосувався конкретно особливостей та специфіки використання коштів спеціального фонду.

Далі слід розглянути не менш важливий нормативний акт – Кримінальний кодекс України, оскільки на всіх об'єктах бюджетної сфери вчиняються злочини економічної спрямованості.

Перш за все відзначимо, що у третьому розділі КК України надаються поняття злочину, його види та стадії. Зокрема у п. 1 ст. 11 зазначається, що злочином є суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину [4].

Варто зазначити, що склади злочинів, які вчиняються у сфері спеціального фонду бюджету, об'єднані у шостій та сьомій главах Кримінального кодексу України.

Наступним розглянемо положення нового Кримінального процесуального Кодексу України від 13 квітня 2012 року, який набрав чинності 20 листопада 2012 року. Кримінальний процес, як і кримінальне право є тією фундаментальною правовою основою, на якій базується оперативно-розшукова діяльність в цілому і діяльність оперативних підрозділів ОВС під час протидії злочинам у сфері спеціального фонду бюджету, зокрема.

Варто додати, що сьогодні важливе місце у діяльності оперативних підрозділів ОВС відіграє глава 21 КПК України «Негласні слідчі (розшукові) дії» [5].

Крім вказаних нормативних актів, процес протидії злочинам у сфері спеціального фонду бюджету також регламентується законами України: «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про інформацію», «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про звернення громадян», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про державну таємницю», «Про державну службу», «Про Службу безпеки України», «Про державну податкову службу в Україні», «Про прокуратуру», «Про статус суддів», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про Фонд державного майна України», «Про Державний бюджет України на 2012 рік», «Про благодійництво та благодійні організації», «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про ціни і ціноутворення», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про здійснення державних закупівель», «Про податок з доходів фізичних осіб».

Висновки. Отже, наведене доводить складність правового регулювання бюджетних відносин у сфері спеціального фонду, та наочно демонструє необхідність добору у ДСБЕЗ чи підрозділи БОЗ осіб, які були б здатні виявляти та документувати складні злочинні схеми з розкрадання коштів спеціального фонду бюджету.

1. Гаврющенко В. Захист інтересів держави у бюджетній сфері / В. Гаврющенко // Вісник національної академії прокуратури України. – 2012. – № 4. – С. 87–91.

2. Ортинський В.Л. Попередження та розкриття злочинів, пов'язаних з порушенням бюджетного законодавства / В.Л. Ортинський, В.П. Захаров, В.А. Некрасов, А.В. Баб'як: наук. посіб. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, ВАТ «Львівська книжкова фабрика «Атлас», 2009. – 199 с.

3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456>.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 N 2341-III: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2341-14>. – Редакція від 13.04.2012.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

О.В. Тихонова,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри економічної безпеки
(Національна академія внутрішніх справ)*

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

Сьогодні у сфері забезпечення фінансової безпеки суспільства діє широке коло правоохоронних органів. Свою частку у боротьбу з кримінально караними діяннями у фінансовій сфері вносять ОВС, органи прокуратури, податкова міліція, СБУ тощо. Водночас влада вважає, що необхідно шукати нові, більш ефективні підходи до забезпечення фінансової безпеки й ці питання все частіше обговорюються у найвищих ланках влади. Про нагальність зазначеного питання свідчить пошвавлення в останні часи обговорення можливості та доцільності утворення окремого підрозділу – фінансової поліції, який планується створити на базі підрозділів податкової міліції, боротьби з економічними злочинами та організованою злочинністю МВС, контррозвідувального захисту економіки СБУ, боротьби з контрабандою Держмитниці та Держфінінспекції. Проте можна стверджувати, що на теперішній час головну роль у забезпеченні фінансової безпеки в державі відіграє один зі структурних підрозділів кримінальної міліції – Державна служба боротьби з економічною злочинністю (далі – ДСБЕЗ).

У науковій літературі окремі аспекти діяльності працівників ДСБЕЗ щодо виявлення та попередження злочинів, які вчинюються у фінансовій системі, висвітлювались у працях Василичука В.І., Долженкова О.Ф., Козаченка І.П., Користіна О.Є., Коряка В.В., Ларічева В.Д., Некрасова В.А., Ніколаюка С.І., Поповича В.М., Чернявського С.С. та інших вчених та фахівців у цій сфері. Проте проблемні

питання діяльності зазначених підрозділів в умовах законодавчих змін, які відбулися у зв'язку з набуттям чинності Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України), поки висвітлені недостатньо і потребують детального вивчення.

ДСБЕЗ, як оперативний підрозділ правоохоронних органів, наділений особливими можливостями, зокрема, правом ведення оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД). Загалом, оперативно-розшукова діяльність іманентна процесу боротьби зі злочинністю. Оскільки злочинність становить кримінальну загрозу фінансовій безпеці країни, то оперативно-розшукова діяльність виступає як метод її захисту. Це дозволяє з усіх боків вивчати загрозу, виявляючи її ознаки, структуру, функції для прихованого встановлення уразлих сторін і вироблення адекватної стратегії діяльності. Саме за допомогою оперативно-розшукової діяльності підрозділи ДСБЕЗ спроможні забезпечити фінансову безпеку країни.

Завдяки активному використанню специфічних можливостей, якими наділені суб'єкти оперативно-розшукової діяльності, вони можуть використовувати цю діяльність як засіб прихованого моніторингу. За його допомоги можна не тільки отримувати інформацію про загрози економічній безпеці, а й розкривати структуру та особливості існування економічної злочинності – це є необхідною умовою для розроблення комплексної системи кримінально-правових і кримінально-процесуальних заходів у боротьбі з таким суспільно негативним явищем.

Проте, сьогодні проведення ОРД підрозділами ДСБЕЗ дещо ускладнено особливостями чинного законодавства. Необхідно зауважити, що у сучасних умовах правова основа діяльності підрозділів ДСБЕЗ зазнала суттєвих змін. Так, у першу чергу слід зазначити, що основний документ, який регламентував їх діяльність – Постанова Кабінету Міністрів України від 05.07.1993 № 510 «Про утворення Державної служби боротьби з економічною злочинністю» (далі – Постанова № 510) втратила чинність, проте був підписаний Наказ МВС України від 03.09.2012 № 769 «Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України» (далі – Наказ), яким затверджені Положення про Департамент ДСБЕЗ, Положення про управління (відділ) ДСБЕЗ, Положення про відділ, відділення (сектор) ДСБЕЗ. Суттєво обсяг прав та обов'язків структурних підрозділів ДСБЕЗ не було змінено, хоча був деталізований та диференційований обсяг повноважень для структурних підрозділів різного рівня. Водночас, на відміну від Постанови

№ 510., у зазначеному Наказі встановлено обов'язок служби вживати заходи з попередження злочинів. Тобто офіційно закріплена профілактична функція у діяльності підрозділів ДСБЕЗ.

Але не втрата чинності Постанови № 510 та видання Наказу № 769 суттєво змінили порядок організації підрозділів ДСБЕЗ. До цього призвело набуття чинності КПК України 2012 року та прийняття низки підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють діяльність різних підрозділів правоохоронних органів в умовах виконання вимог КПК України. Зокрема, Наказів МВС України від 09.08.2012 № 686 «Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України», від 19.11.2012 № 1050 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії», від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про затвердження Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», № 700 «Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень».

У нових умовах, що склалися внаслідок впровадження окреслених вище змін, зазнав деформації й порядок організації діяльності працівників ДСБЕЗ. Однією з новел є умови за яких надається дозвіл на проведення заходів, які обмежують права людини. Сьогодні цей порядок прямо передбачений у КПК України, але ці норми можна застосовувати лише у межах кримінального провадження. Щодо порядку проведення таких заходів на етапі збору матеріалів про викриття готування до вчинення злочину, то він ґрунтується, в першу чергу, на Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закон України), а саме – ст. 8, якою передбачені права оперативних підрозділів, що і є джерелом формування такого порядку. Водночас щодо проведення кожного із зазначених заходів, то у Законі України є чіткі посилання на відповідні норми КПК України і, за таких обставин, привертає увагу певна колізія у законодавстві, адже у КПК України визначений порядок проведення заходів у межах кримінального провадження. Тому сьогодні виникає ситуація, що можливість проводити такі заходи до відкриття кримінального провадження законодавством чітко не визначена і залежить від позиції слідчого-судді, який має надати дозвіл на проведення таких заходів. За словами оперативних працівників зазначена ситуація призвела до того, що у значній кількості

регіонів України можливість отримання такого дозволу залежить від особистих контактів із слідчим-суддею. У іншому випадку дозволи надаються лише у межах кримінальних проваджень.

Це також відбилося на показниках, за якими оцінюють діяльність цих підрозділів. Якщо у раніше першочерговою метою оперативників було порушення кримінальної справи (щодо певної особи, або по факту вчинення злочину), то сьогодні – повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину. Тобто, зі слів оперативних працівників, виявлення факту вчинення злочину (без процесуального встановлення підозрюваної особи) не сприймається як результат їх діяльності. На наш погляд такий підхід негативно впливає на ефективність діяльності підрозділів ДСБЕЗ із забезпечення фінансової безпеки, адже на сьогодні результат їх роботи у більшій мірі залежить від слідчого, прокурора та інших учасників ОРД. До речі, на думку фахівців, на підвищення рівня законності при здійсненні оперативно-розшукової діяльності такі міри майже не вплинули. За таких обставин слід зазначити, що ускладнення перспективи отримання відповідного показника знижує продуктивність роботи оперативників, що не може не впливати на ефективність боротьби зі злочинністю. Враховуючи високий рівень латентності правопорушень у галузі економіки загалом та фінансів, зокрема, зазначена думка набуває найактуальніших форм саме в системі забезпечення фінансової безпеки держави.

Отже, викладене вище дозволяє зробити висновок, що в умовах сучасних законодавчих перетворень працівники ДСБЕЗ у професійній діяльності стикнулись з певними ускладненнями, які обумовлені недосконалістю законодавства та неврегульованістю їх окремих повноважень. Зазначене потребує більш ретельного опрацювання вже чинних нормативно-правових актів та узгодження їх між собою.

В.М. Тюн,

*ад'юнкт кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ПІД НАГЛЯДОМ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ

Об'єкт є одним з обов'язкових елементів складу правових відносин. У теорії права об'єкт правовідношення визначається як певне особисте або соціальне благо, для здобуття і використання

якого встановлюються взаємні юридичні права та обов'язки суб'єктів [1, с. 83].

Серед об'єктів, що властиво для правовідносин довкілля зазвичай виокремлюють природні та природно-антропогенні цінності. Вони окрім здатності задовольняти безпосередні потреби учасників правовідносин знаходяться під постійним впливом об'єктивних законів розвитку природи і за винятком об'єктів антропогенного характеру постали саме завдяки природі, яка і є їхнім творцем [2, с. 146].

Із положень Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» випливає, що обов'язком держави є забезпечення охорони об'єктів довкілля від впливу факторів неживої природи. Тому наглядова діяльність її правоохоронних та інших органів має бути спрямована на охорону, раціональне використання та відтворення землі, надр, води, лісів, тваринного та рослинного світу, атмосферного повітря, екологічної мережі України, континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони України, забезпечення при цьому екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, а також збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною.

Наглядова діяльність міліції за об'єктами природи здійснюється: а) у зв'язку із діяльністю людини, пов'язаною із використанням навколишнього природного середовища; б) для забезпечення дії права щодо охорони навколишнього природного середовища.

Зауважимо, що для кожного природного об'єкта характерні певні ознаки, які впливають на правовий режим його використання і охорони.

Першою ознакою кожного природного об'єкта є природне походження як результат процесів розвитку природного середовища. Слід зауважити, що існує певна специфіка, яка полягає в тому, що природний об'єкт може мати природне походження (ліс, річка, озеро), а може бути створений штучно, тобто завдяки людському втручання природний об'єкт отримує додаткові показники, зберігаючи свої природні властивості (насаджений ліс, водосховище, ставок, природні заповідники), але в кожному випадку він є об'єктом правового регулювання, визначеним законодавством України.

Визнання штучно створених об'єктів об'єктами правової охорони і використання є дискусійним, оскільки вони володіють

природними властивостями і, водночас, утворені в результаті діяльності людини. Думаємо, що визначальним при вирішенні даної проблеми має бути факт виконання чи невиконання природним об'єктом екологічних функцій. Дане питання, на нашу думку, потребує негайного законодавчого врегулювання.

До речі, у російському екологічному законодавстві це питання врегульовано. Так, ст. 1 Федерального Закону від 10 січня 2002 року «Про охорону навколишнього середовища» розтлумачує терміни «природно-антропогенний об'єкт» тобто природний об'єкт, змінений в результаті господарської та іншої діяльності, і (або) об'єкт, створений людиною, що володіє властивостями природного об'єкта і має рекреаційне і захисне значення та «антропогенний об'єкт» – це об'єкт, створений людиною для забезпечення його соціальних потреб і не володіє властивостями природних об'єктів [3].

Другою ознакою природного об'єкта є наявність екологічного взаємозв'язку з навколишнім природним середовищем, який дає можливість діяти в складі природних екологічних систем.

Екологічна система – це сукупність організмів, які спільно проживають, та умов існування, що перебувають у закономірному взаємозв'язку й утворюють систему взаємозумовлених біотичних і абіотичних явищ та процесів. Це відкриті, цілісні й стійкі системи, які склалися історично й мають однапрямлений потік енергії, зовнішні і внутрішні кругообіги речовин і здатні регулювати всі ці процеси [4, с. 129].

Елемент довкілля може мати природне походження, однак він не завжди буде належати до природних об'єктів, оскільки об'єкти природи можуть перейти в категорію товарно-матеріальних об'єктів або до соціальних цінностей, наприклад, якщо вода вилучена з водного об'єкта і поміщена в посудину з метою використання її для поливання рослин, пиття, на виробництві та в інших цілях. Правовідносини з приводу використання такої води регулюються іншими галузями законодавства України.

Третьою ознакою природного об'єкта є виконання життєзабезпечувальних функцій. Природні об'єкти можуть виконувати екологічну, культурно-оздоровчу, економічну та інші функції. Тому ті елементи, процеси та явища природи, які суперечать діяльності людини та вимогам якості навколишнього природного середовища не належать до природних об'єктів.

Природні об'єкти можуть характеризуватися і іншими, додатковими (індивідуалізуючими) ознаками (особливостями), це, до прикладу, місцезнаходження, розміри, властивості, територіальна належність (для тварин) тощо.

Потрібно, однак, розуміти, що природні об'єкти є невід'ємними складовими навколишнього природного середовища, а природні ресурси є частиною природних об'єктів і джерелом задоволення різноманітних потреб людини.

Останнім часом посягання на природні об'єкти та завдання шкоди природі почали відноситись до числа найбільш поширених та небезпечних. Така ситуація дозволяє констатувати, що роль ОВС з нагляду за об'єктами природи має посилюватися, а діяльність удосконалюватися.

Співробітники підрозділів кримінальної міліції здійснюють охорону об'єктів навколишнього природного середовища у ході оперативно-розшукової діяльності у відповідності до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4]. Беручи до уваги зміст ст. 1 цього Закону завданням оперативно-розшукової діяльності у сфері охорони навколишнього природного середовища є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Слід зауважити, що не обходиться без діяльності кримінальної міліції і в подоланні адміністративних екологічних правопорушень. Адже працівники підрозділів кримінальної міліції володіючи оперативною інформацією на території обслуговування, припиняють правопорушення, затримують правопорушників, доставляють їх у службові приміщення ОВС та передають посадовим особам міліції громадської безпеки для складання протоколу про адміністративне екологічне правопорушення та притягнення винних до відповідальності.

1. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. – 5-те видання зі змінами / Рабінович П.М. – К.: Атіка, 2001. – 176 с.

2. Пилипенко П. Щодо проблеми об'єктів у правовідносинах довілля // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2008. – Випуск 47. – С. 145–152.

3. Об охране окружающей среды: Закон РФ от 10 января 2002 года // <http://www.weldteam.ru>.

4. Мусієнко М.М. та інші. Екологія: Тлумачний словник. – К.: Либідь, 2004. – 376 с.

5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

Д.В. Фальшовник,
начальник відділу моніторингу
юридичного забезпечення профілактичної роботи
УДАІ ГУМВС України у Львівській області,
здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

УДОСКОНАЛЕННЯ ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ РЕЙДЕРСТВА

Постановка проблеми. Складна соціально-економічна обстановка потребує розробки комплексу науково-обґрунтованих заходів, спрямованих на забезпечення нормального функціонування підприємництва та протидію злочинам, які вчиняються в цій сфері. Недостатня ефективність протидії злочинам в сфері законної господарської діяльності значною мірою пояснюється відсутністю належної організації пошукової діяльності підрозділів ДСБЕЗ. На сьогодні навіть не ведеться спеціальна статистика рейдерських захоплень підприємств. Уповноважені органи намагаються здійснювати облік корпоративних конфліктів, але застосовувані ними методики лише викривляють реальний стан справ на ринку корпоративного контролю. За цих обставин досить складно проводити моніторинг відповідних господарських процесів і експертизу засобів їх урегулювання, контролювати виконання прийнятих управлінських рішень та прогнозувати їх наслідки. Це актуалізує проблему створення надійної пошукової системи відслідкування ознак підготовки рейдерства [1, с.6].

Особливості оперативного пошуку сфері підприємництва зумовлюються відповідною специфікою методики отримання первинної інформації.

Метою дослідження є пошук підвищення рівня інформаційного забезпечення підрозділів ДСБЕЗ у виявленні підготовки до незаконного втручання в господарську діяльність.

Стан дослідження. Питання виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з втручанням у законну господарську діяльність досліджували: Басецький І.І., Бугай В.В., Варцаба В.М., Грищенко А.І., Гуров О.І., Карпов Н.С., Козаченко І.П., Кондратьєв Я.Ю., Лисенко В.В., Лук'янчиков Є.Д., Мельник М.І., Никифорчук Д.Й., Ніколаюк С.І., Снігерьев О.П., Утмелідзе Т.Г., Цильвік В.П. та ін.

Вчені, під протидією законній господарській діяльності розуміють протиправну вимогу припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, укласти угоду або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю. Така вимога поєднується з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їхнього майна за відсутності ознак вимагання [2, с. 79].

Поширення рейдерства, тобто нелегітимного, незаконного заволодіння чужим майном і використання його у власних цілях [3, с. 28], у сучасних умовах господарювання є найбільшою небезпекою для розвитку корпоративного сектору економіки України.

Виклад основних положень. Дослідженням встановлено, що злочинність у сфері господарської діяльності сьогодні становить серйозну проблему, способи вчинення злочинів набувають усе більшої витонченості, замаскованості та професійності, злочинні прояви стають дестабілізуючим фактором суспільного життя, негативно впливають на стан економіки та правопорядку. Підтримання і забезпечення належного рівня розвитку економіки є однією з головних функцій держави, адже від стану економіки залежить можливість реалізації кожним членом суспільства належних йому прав і свобод. Значну частину цієї функції виконують оперативні підрозділи ДСБЕЗ [4, с. 99]. Необхідність впливу на певну частину господарських відносин з їх боку зумовлена реальною загрозою заподіяння моральної і матеріальної шкоди суспільству і державі, яку може спричинити протидія законній господарській діяльності.

Проводячи розвідувально-пошукові заходи, оперативні працівники ДСБЕЗ повинні враховувати інформаційні чинники, які забезпечують ефективну пошукову роботу у виявленні злочинів, пов'язаних протидією законній господарській діяльності.

Оперативні підрозділи ДСБЕЗ, з метою отримання інформації про підготовку до рейдерських захоплень, необхідно використовувати бази даних державних органів: Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку; Фонду державного майна; Антимонопольного комітету та ін.

Так, у сфері державного регулювання відносин перерозподілу корпоративного контролю в Україні виконання цього завдання покладається насамперед на Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР). Цей орган виконавчої влади нині здійснює реєстрацію випуску цінних паперів та відомостей про їх випуск, проводить збирання і узагальнення даних про власників великих пакетів

(10% і більше) акцій, а також регулярної і особливої інформації про емітентів, реєстраторів і зберігачів цінних паперів тощо [5, с. 96].

Завдання, пов'язані із збиранням та обробленням інформації, яка стосується суттєвих характеристик ринку корпоративного контролю в Україні, також виконують:

- Фонд державного майна – при веденні реєстру корпоративних прав держави, здійсненні моніторингу ефективності управління ними, аналізу діяльності холдингових компаній, створених за участю держави;

- Антимонопольний комітет – у процесі здійснення контролю за економічною концентрацією, запровадження заходів із запобігання та припинення зловживань монопольним становищем, антиконкурентних узгоджених дій;

- Державний комітет фінансового моніторингу – при опрацюванні даних про операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, узагальненні одержаної від правоохоронних та інших державних органів інформації, яка стосується легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

- Національний банк – під час акумулювання інформації про власників істотної участі у банках, проведення моніторингу діяльності банків тощо;

- Міністерство промислової політики, Міністерство аграрної політики, Міністерство палива та енергетики, інші міністерства і відомства отримують і обробляють відомості про стан і розвиток ринку корпоративного контролю у відповідних галузях і сферах національної економіки. Крім того, усі господарські товариства незалежно від їх організаційно-правової форми зобов'язані надавати інформацію на запити підрозділів Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, прокуратури.

Також необхідно використовувати облікові дані державних служб:

- органів податкової служби – про доходи і валові витрати господарської діяльності, сплату різноманітних податків, зборів, платежів тощо;

- органів державної статистики – про заборгованість із заробітної плати, екологічні платежі, виплати за природні ресурси та точні платежі на охорону природи, зовнішню трудову міграцію тощо;

- державної служби зайнятості – про кількість працівників у товаристві, наявність робочих місць, звільнених та прийнятих на роботу працівників тощо;

- пенсійного фонду – про сплату страхових внесків до пенсійного фонду.

Зауважимо, що всі названі органи не тільки збирають і обробляють зазначену звітність та іншу спеціальну інформацію, а й регулярно проводять перевірки її відповідності безпосередньо на підприємствах, що становить базу даних для підрозділів ДСБЕЗ щодо боротьби з рейдерством.

Оперативний інтерес становлять дані, які є у власників корпорацій (фірм, підприємств):

а) корпоративна інформація (засновницькі документи; положення, що регламентують діяльність органів управління корпорації; протоколи зборів акціонерів; протоколи засідань нарад директорів; відомості про дочірні і залежні товариства; про величину і структуру статутного капіталу; оперативна інформація про зміни в реєстрі акціонерів компанії);

б) фінансово-економічна інформація (про бухгалтерські баланси; про наявність і структуру дебіторської і кредиторської заборгованості; про наявність ліквідного майна і його правовий статус; про наявність податкової застави майна; про контрагентів компанії; про податкову і банківську історію підприємства);

в) відомості про менеджмент і власників компанії (про посадових осіб компанії; про кількість акцій, що належать окремим власникам, їх частку в статутному капіталі; про способи придбання і оплати акцій, що становлять статутний капітал та ін.).

Висновок. Підрозділи ДСБЕЗ з метою отримання необхідної інформації щодо підготовки рейдерського захоплення підприємств необхідно налагодити поступлення інформації від державних органів які обслуговують підприємницьку діяльність, а також інформацію, що знаходиться у самих власників корпоративних фірм та підприємств.

1. Практичні аспекти інформаційно-аналітичної роботи: навч. посіб. / С.О. Телешун. О.Р. Титаренко, І.В. Рейтерович, С.І. Вировий. – К.: Вид-во НАДУ, 2007. – 44 с.

2. Відповідальність за протидію законній господарській діяльності: наук.-метод. рекомендації / керівник авт. кол. доц. І.О.Ревак. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – 100 с.

3. Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство / Б. М. Андрушків, Ю. Я. Вовк, П. Д. Дудкін та ін.; кер. авт. йол. Б. М. Андрушків. – Тернопіль: Вид-во «Терно-граф», 2008. – 424 с.

4. Берзін П.С. Визначення складу та розміру доходу в злочинах у сфері господарської діяльності / П.С. Берзін // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 7. – С. 98–103.

5. Сафронова О. Інформаційно-аналітичне забезпечення державної політики протидії рейдерству в корпоративному секторі економіки України. Збірник наукових праць НАДУ при Президентові України / О. Сафронова. – 2010. – № 1. – С. 95–103.

І.А. Федчак,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

СУТНІСТЬ ТА ОКРЕМІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ

Постановка проблеми: В 90-х роках минулого сторіччя самим простим і одним із найбільш прибуткових видів бізнесу був рекет. Політична і соціальна нестабільність, економічна розруха, малоефективна робота представників правоохоронних органів створювали передумови для швидкого розвитку кримінальних структур, які отримували наддоходи за рахунок чесних підприємців. Згодом ситуація в країні стабілізувалась, здавалось би рекет залишився явищем з минулого, проте з'явилась нова форма протидії законній господарській діяльності – рейдерство. Про рівень рейдерства в Україні та його вражаючі масштаби свідчать такі факти: в Україні діє щонайменше 40-50 спеціалізованих рейдерських груп, які складаються з досвідчених юристів та економістів; рейдерство набуло в Україні системного характеру: кількість захоплень сягає 3 000 на рік; результативність рейдерських атак – понад 90%; середньостатистична норма прибутку рейдера в Україні, за експертними оцінками, становить близько 1000% [1].

Метою дослідження є висвітлення проблематики та дослідження сутності рейдерства, а також окреслення перспективних шляхів удосконалення заходів протидії.

Стан дослідження: особливостям поглинанню акціонерних товариств, його видам, основам протидії законній господарській діяльності присвячені роботи відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких можна виділити праці: Н. Буга, Ю. Борисова, І. Вікторова, О. Власова, Н. Гуторова, Д. Звягинцева, Д. Зеркалова, Н. Коніної, С. Ніколаюка, О. Опенишева, Н. Рудика, А. Шапошникова, та інших.

Виклад основних положень: Рейдерство в перекладі з англійської – raider, «учасник нальоту» – силове недружнє поглинання підприємства проти волі його власника, який має визначальне значення в даному підприємстві та/або є його керівником. Процес, пов'язаний з рейдерством називається «рейдерським захопленням». Під рейдерством слід розуміти незаконне поглинання чи захоплення одного суб'єкта господарювання або його власності іншим із застосуванням корупції та насильства.

Більш глибокому розумінню сутності поглинання акціонерних товариств та вдосконалення механізму захисту від рейдерських (протиправних) поглинань сприятиме визначення основних їх видів.

1) Дружнє поглинання, під яким розуміються сукупність дій, що направлені на придбання значного або контрольного пакету акцій компанії, з метою перерозподілу контролю та встановлення повного корпоративного контролю над товариством, при цьому угода, щодо поглинання ґрунтується на добровільній основі і підтримується керівництвом та акціонерами товариства, що поглинається.

2) Недружнє (вороже) поглинання акціонерного товариства – дії щодо встановлення корпоративного контролю над товариством всупереч волі та бажання керівництва і великих акціонерів товариства, що поглинається, при цьому дії сторін завжди залишаються в межах правового поля.

3) Рейдерське поглинання (протиправне поглинання) акціонерного товариства доцільно визначити, як процес, що включає до себе сукупність дій особи або групи осіб (що діють спільно) направлених на придбання значного або контрольного пакету акцій товариства, що поглинається з метою перерозподілу контролю та встановлення повного корпоративного контролю над ним, який відбувається завжди з порушенням норм діючого законодавства, та тягне за собою відповідальність за скоєння протиправних дій.

Ми погоджуємось із В. Рябота, яка пропонує визначити рейдерство як поглинання акціонерного товариства, здійснене поза волею товариства засобами та методами, які порушують чинне законодавство або не відповідають призначенню [2].

Узагальнюючи численні публікації визнаних фахівців у галузі злиттів та поглинань, можна виділити такі способи рейдерства: 1) крадіжка акцій; 2) маніпуляції з реєстром; 3) підкуп посадових осіб; 4) силове захоплення товариства.

Традиційно, рейдерством за характером операцій, що проводяться, інтенсивністю атаки та дотримання законів поділяється на три групи: «чорне», «сіре» та «біле» рейдерство.

«Білі» рейдери зазвичай використовують метод корпоративного шантажу – в рамках чинного законодавства. Після того, як до рук корпоративного шантажиста потрапляє 10-відсотковий пакет акцій компанії, до неї досить часто пред'являються вимоги про проведення позачергових зборів акціонерів. Найчастіше директори компаній не йдуть на переговори – тоді рейдери застосовують «сірі» та «чорні» прийоми.

«Чорне» й «сіре» рейдерство ґрунтується на використанні незаконних методів. Чорні схеми – силові захоплення шантажі, по-

грози, викрадення родичів тощо. Сірі схеми відрізняються більшою «вишуканістю», але також пов'язані із кримінальними злочинами: протоколи псевдо-акціонерних зібрань із заміною генерального директора, фіктивні кримінальні справи, підкуп чиновників, підробка документів.

Аналіз наукової літератури дозволяє виокремити наступні пропозиції щодо організації протидії рейдерству, що ставлять за мету вирішення тактичних завдань у якнайшвидшій перспективі. Тимчасовий позитивний ефект запобігання особливо цинічним та незаконним «рейдерський» діям забезпечить пропозиція внести зміни до ст. 10 Закону України «Про виконавче провадження» щодо заборони залучати до проведення виконавчих дій приватні охоронні фірми.

Позитивне значення в організації протидії рейдерській захопленням підприємств матиме створення реєстру підприємств – учасників корпоративних конфліктів. Такий реєстр може стати аналогом інших баз даних (наприклад, бази банкрутств), але значно ефективнішим було б об'єднання цього реєстру з єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Зважаючи на те, що єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців є найбільш повною базою даних про юридичних осіб, доцільно саме до нього вносити інформацію про наявність корпоративного конфлікту. Підставою для внесення відповідного запису в реєстр може бути повідомлення місцевого загального, господарського, адміністративного (чи іншого) спеціалізованого суду.

Що стосується стратегічних (довгострокових) підходів до протидії рейдерству, то проведений аналіз наукової літератури дозволяє виокремити наступні деякі напрями. Як було зазначено раніше, реалізація рейдерських схем захоплення стає можливою через корумпованість правоохоронних органів, державних структур, та, зокрема, суддівської гілки влади. Визначальною проблемою у прийнятті неправомірних ухвал та протизаконних рішень є проблема добору кадрів на суддівські посади та забезпечення їх належної мотивації. Лише рішучі заходи, спрямовані на внесення елементу суспільного контролю в процес відбору суддів (елементи виборності суддів, які стимулюватимуть суддів до підтримання гарної репутації), заходи щодо боротьби з корупцією та ефективні механізми притягнення до відповідальності (звільнення з посади) за ухвалення неправосудних рішень чи ухвал, здатні забезпечити позитивний результат у боротьбі із судовими зловживаннями.

Ключовим недоліком навіть не законодавства, а суддівської практики в Україні, яка дозволила такому ганебному явищу, як

українське «рейдерство», набути загрозливих масштабів, є суто формальне ставлення до закону (із ігноруванням базових принципів права) взагалі, та до концепції «добросовісного набувача» зокрема. Так, швидкий перепродаж вилученого у «жертви» майна через кілька пов'язаних із «рейдером» юридичних осіб небезпідставно розглядається ним як надійна гарантія від повернення цього майна «жертві», навіть якщо первинні дії щодо вилучення цього майна у жертви і будуть визнані незаконними. Тоді, як судові системи розвинутих країн дотримуються принципу про «неможливість дозволити порушнику скористатися плодами порушення» і «порушник має бути встановлений і шкода має бути відшкодована» ніколи не звільнять компанію-порушника та її керівництво від майнової відповідальності за завдану шкоду та із готовністю (яка продиктована величезною важливістю стабільності та безпечності для економіки та суспільства) поставлять під сумнів формальну добросовісність набувачів навіть на підставі непрямих доказів про зв'язки із компанією-порушником чи незвичайні умови укладення угод, українські судді віддають перевагу суто формальними підходами, не бажаючи брати до уваги очевидні факти та сутність відносин між «добросовісними» набувачами та «рейдером» [3].

Висновок. Отже, через нестійкість, корумпованість державних органів, прогалин у законодавстві, несформованих інституцій прав власності такий феномен, як рейдерство, в Україні не лише виникає, а й набирає високих «темтів зростання». Боротьба з рейдерством має носити комплексний характер. У питанні протидії рейдерству повинні об'єднатися влада, парламент, бізнес, громадськість. Лише таким чином можливо значно скоротити кількість рейдерських захоплень в Україні. Головним антирейдерським чинником повинно стати формування «правил гри» та умов рівноправної конкуренції. Держава та влада повинні першими демонструвати принцип верховенства права.

1. Семчук О.В. Економічні аспекти поглинання акціонерних товариств. Рейдерське поглинання в Україні / О.В. Семчук, Р.В. Скрипник. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/17_APSN_2009/Economics/48208.doc.htm

2. Рябота В. Вороже поглинання та рейдерство: напрями правового регулювання / В. Рябота. – Режим доступу: <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=100>

3. Єфименко А. Рейдерство або ринок контролю / А. Єфименко. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3072>

О.С. Фрицька,
*інспектор ад'юнктури,
здобувач кафедри теорії та історії держави і права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРИНЦИП ГЛАСНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Нерідко аналізуючи діяльність механізму державного апарату ми стикаємось із поняттям гласності. Слід зауважити, що це один із основоположних принципів діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів та правозахисних структур.

Слово «гласність» має багатолітню історію та через давньоруську мову запозичене із старослов'янської, а «глась» є закономірним південнослов'янським до давнього слова «голось» (укр. «голос»), яке можна трактувати як «голосний звук», «той, що голосить» [1; 521, 554]. У свою чергу, «гласно» трактується як відомий усім, явний, а «гласний» – доступний громадському ознайомленню й обговоренню [2; 315].

Як політичний термін, слово «гласність» вперше стало використовуватися у Російській імперії всередині XIX століття позначаючи ослаблення цензурного контролю за періодичними виданнями, а пізніше також відкритість у прийнятті рішень і процесі роботи деяких органів влади – насамперед судів, у рамках судової реформи Олександра II, що прийшла на зміну «канцелярській таємниці». У нашій державі цей термін став особливо поширеним наприкінці 80-х років XX століття в період «перебудови» в СРСР, коли М. Горбачов проголосив два напрями подальшого життя суспільства: «гласність» і «широка демократія». Основна цінність започаткування гласності полягала в тому, що тотальний інформаційний контроль і цензура поступово почали трансформуватися у свободу слова.

Згодом, менше ніж через двадцять років, засади гласності знайшли свій прояв у Конституції та низці нормативно-правових актів. Проте сутність цього поняття дотепер не має одноголосного трактування.

Аналіз літератури. Окремі проблеми гласності досліджували ряд вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема О. Абросімова, Г. Браун, О. Бурдіна, Г. Винокурова, С. Голдберг, О. Журова, М. Косюта, Л. Савченко, Н. Сібільова та інші.

В узагальненому вигляді в юридичній літературі гласність характеризується по-різному: як один із принципів демократії, що виражається у формі доступності та відкритості інформації для населення про будь-яку суспільно-значущу діяльність; як можливість громадського ознайомлення та широкого обговорення суспільно-важливої інформації; як спосіб контролю за діяльністю установ, організацій і посадових осіб.

У науковців є багато думок стосовно визначення природи гласності. Зокрема, на думку Н. Мазутова, гласність означає відкритість, прозорість правотворчого процесу для широкої громадськості, нормальну циркуляцію інформації [3; 16]. В. Кряжков та А. Безуглов вважали, що механізм гласності є складним та багатограним процесом, який включає роботу, спрямовану на підвищення рівня активності, політичної та правової зрілості народу, прищеплення йому бажання до повсякденної й активної участі в управлінні державою [4; 6].

Н. Оніщенко доцільно зазначає, що гласність є одним із принципів декількох елементів. По-перше, це засада здійснення демократії, гарантія ефективного функціонування усіх її інститутів. По-друге, гласність виступає засадою реалізації права на інформацію. По-третє, це один з основоположних принципів діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян [5; 26].

Мета дослідження. Враховуючи останнє твердження варто наголосити, що мета дослідження полягає у визначенні ролі та значення гласності у діяльності правоохоронних органів нашої держави, найчисельнішим серед яких є міліція.

Основні положення дослідження. Закон України «Про міліцію» вказує на те, що діяльність цього органу в нашій державі є гласною. Міліція інформує органи влади і управління, трудові колективи, громадські організації, населення і засоби масової інформації про свою діяльність, стан громадського порядку та заходи щодо його зміцнення [6].

У відповідності до статті 34 Конституції України кожна людина має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [7]. Тому, цілком логічним видається, що кожна особа може вільно отримати інформацію, що стосується діяльності міліції, та вільно нею розпоряджатися.

Однак таке твердження є хибним. І трактувати це можна з кількох причин. По-перше, кримінально-процесуальне законодав-

ство наголошує на недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування, оскільки передчасне і неконтрольоване їх розголошення може не тільки вплинути на хід досудового розслідування, а й завдати шкоди інтересам потерпілого, підозрюваного чи інших учасників кримінального провадження. Незаконне розголошення таких відомостей тягне за собою кримінальну відповідальність, встановлену законом [8].

По-друге, гласність у діяльності правоохоронних органів, в тому числі й міліції, не повинна порушувати права особи на приватність. Стаття 32 Конституції України забороняє збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Враховуючи, що діяльність міліції, окрім згадуваних вище засад гласності, повинна базуватися на низці інших принципів, серед яких важливе значення відіграє принцип гуманізму, вона повинна поважати право на приватність навіть тих осіб, що є затриманими або підозрюються у вчиненні злочину. При тому не слід забувати про так звану презумпцію невинуватості (особа вважається невинуватою, поки її вину не буде доведено в установленому законом порядку, причому винуватою особа може бути визнана в обвинувальному вирокі суду, що набрав законної сили).

Однак навіть особи, які є засудженими за вчинення злочинів, а також ті, що відбувають покарання у місцях позбавлення волі, користуються правами та свободами, передбаченими у законодавстві, і вони, як і решту осіб, мають право на нерозголошення їхніх персональних даних, таємницю листування, нерозголошення телефонних розмов тощо. Тут мова йде про повагу до честі і гідності, повагу до особистого життя особи, і знову ж таки зводиться до дотримання принципу гуманізму.

Інколи досить важко визначити межу, яка розділяє публічність і приватність. Для працівників правоохоронних органів, а саме слідчих, важливим є законодавче закріплення таких меж – це б дозволило уникнути ряду навіть не до кінця усвідомлених порушень прав громадян при розслідуванні злочинів.

Висновки. Незважаючи на складнощі реального дотримання засад гласності у діяльності правоохоронних органів, а зокрема міліції, вони все ж повинні підтримувати так звані «партнерські відносини» із населенням. Міліція повинна старатися будувати стосунки з громадськістю на принципах довіри і порозуміння.

Як справедливо зазначає Т. Малиновська, це обумовлено функціями, які виконує міліція, а також тим, що її діяльність здійснюється безпосередньо серед населення й охоплює практично усі сфери суспільного життя [8; 181]. Ступінь благополуччя й ефективності правоохоронної галузі відбивається на соціально-психологічному стані суспільства, зокрема у такій його складовій як ставлення населення до міліції. Держава повинна сприяти підвищенню рівня авторитетності органів міліції серед населення, забезпечувати можливість проведення різного роду моніторинрів та узагальнень. Адже, як нерідко показує практика, саме міліція для населення є уособленням авторитету держави, бо здебільшого через діяльність міліції у пересічних громадян складається уявлення про державу та державну владу, ставлення до держави, довіра чи недовіра до діяльності державних органів в цілому.

-
1. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1982. Т. 1: А – Г [Укл.: Р. В. Болдирев та ін.]. – 1982. – 632 с.
 2. Словарь русского языка: в 4 т. / под ред. А.П. Евгеньевой. – М.: 1985. – Т. 1. – 696 с.;
 3. Матузов Н.И. Теория государства и права / Н.И. Матузов, А.В. Малько – М.: 2004. – 512 с.;
 4. Безуглов А.А. Гласность работы Советов / А.А. Безуглов, В.А. Кряжков – М.: 1988. – 144 с.;
 5. Оніщенко Н. Гласність у праві: деякі аспекти вивчення та розгляду / Н. Оніщенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. – № 2. – С. 25–30;
 6. Закон України «Про Міліцію» від 20.12.1990 № 565-ХІІ зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України // Режим доступу <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/565-12>> 13.03.2013;
 7. Конституція України від 28.06.1996 зі змінами, внесеними Законом України від 01.02.2011 № 2952-VI [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України // Режим доступу <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>> 13.03.2013;
 8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 зі змінами, внесеними Законом України від 18.09.2012 № 5288-VI [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України // Режим доступу <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/46510%B2-17/paran2#n2>>;
 9. Малиновська Т. Принципи формування партнерських відносин міліції з населенням / Т. Малиновська // Право і безпека. – 2011. – № 3. – С. 181–183.

І.Ф. Хараберюш,
*доктор юридичних наук, професор,
начальник кафедри спеціальної техніки,
інформатики та інформаційних технологій
(Донецький юридичний інститут МВС України)*

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ В УМОВАХ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ

Постановка проблеми. У новому Кримінальному процесуальному кодексі України законодавець суттєво покращує можливість використання засобів спеціальної техніки та результати їх застосування у кримінальному провадженні. Дійсно, матеріали засобів фіксування кримінального провадження можуть бути джерелами доказів у якості *документів* (п. 2 ст. 84) або *додатками* до протоколу процесуальної дії (п. 3 ч. 2. ст. 105), які значно доповнюють його зміст або повністю замінюють його текст за умови, що жоден з учасників процесуальної дії (допит) не наполягає на протилежному (п. 2. ст. 104).

Далі ми знаходимо підтвердження значущості технічних засобів у визначенні кримінально-процесуальним законом поняття *документу*, під яким розуміється спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків (наприклад, протокол), *звуку, зображення* (матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації) тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставини, що встановлюються під час кримінального провадження [1, ч. 1 п. 2 ч. 2 ст. 99]. Але існує ряд проблем, які ускладнюють процес використання спеціальної техніки та результатів її застосування у кримінальному провадженні, зокрема, підрозділами кримінальної міліції.

Аналіз публікацій. Дослідженнями використання спеціальної техніки та результатів її застосування в діяльності органів внутрішніх справ займалися К.В. Антонов, П.П. Артеменко, Р.С. Белкін, В.В. Бірюков, О.Г. Волеводз, В.І. Декшне, О.Ф. Долженков, П.А. Єрмаков, Ю.Ф. Жаріков, І.О. Ієрусалимов, І.П. Козаченко, Є.Д. Лук'янчиков, Д.Й. Никифорчук, С.С. Овчинський, Ю.Ю. Орлов, В.Л. Ортинський, Ю.О. Пілюков, О.О. Пунда, М.В. Салтевський, Е.Ф. Толмачев, І.Р. Шинкаренко та багато інших учених, які не враховували останніх змін в кримінально-процесуальному законодавстві.

Мета. Наші дослідження та аналіз нормативних документів показав, що технічні засоби використовуються на всіх стадіях кримінального провадження і відіграють вирішальну роль у пошуку, виявленні, фіксації криміналістично значимої інформації, але потребує чіткого визначення та систематизації його науково-технічне забезпечення та правове врегулювання окремих питань їхнього використання.

Основні положення. В попередніх роботах нами проведено дослідження теоретичних, правових, організаційно-тактичних та практичних проблем використання спеціальної техніки щодо протидії злочинності в Україні [2; 3] і базуючись на них спеціальну техніку ми можемо розглядати, по-перше, як розділ науки – *сукупність наукових положень і рекомендацій щодо застосування природничо-наукових методів і технічних засобів для протидії злочинності* та, по-друге, як *сукупність технічних, програмно-технічних і програмних засобів, пристроїв, автоматизованих систем, речовин та науково обґрунтованих способів і тактичних прийомів їх використання органами внутрішніх справ за суворого дотримання принципу законності для протидії злочинності*.

Також нами запропонована класифікація спеціальної техніки, застосовуваної у діяльності органів внутрішніх справ, за трьома основними критеріями, до яких віднесені: *1) напрямок діяльності; 2) джерела походження; 3) призначення*. Спеціальну техніку за напрямками діяльності ми класифікуємо стосовно слідчої діяльності – *криміналістична техніка*, оперативно-розшукової – *оперативна техніка*, адміністративно-управлінської – *організаційна техніка*, а також охоронної діяльності – *охоронна техніка*.

Таким чином, оперативна техніка – це спеціальна техніка, яка використовується в оперативно-розшуковій діяльності ОВС щодо протидії злочинності, тобто *сукупність засобів оперативної техніки та науково обґрунтованих способів і тактичних прийомів їх використання органами внутрішніх справ із суворим дотриманням норм закону з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності*.

Ми, підтримуючи думки певного кола вчених [2, с. 86-87], пропонуємо класифікувати засоби оперативної техніки за *критерієм оперативно-технічного спрямування* на: *технічні засоби гласного отримання інформації, технічні засоби негласного отримання інформації та засоби забезпечення ОРЗ*.

В якості *технічних засобів негласного отримання інформації* можуть бути спеціально розроблені, модифіковані та пристосовані для негласного отримання інформації *технічні засоби, програмні або програмно-технічні засоби, запрограмовані для цієї мети, та спеціалізовані автоматизовані системи*.

Іншою, не менш важливою проблемою, яка потребує врегулювання, є визначення переліку негласних слідчих (розшукових) дій, при проведенні яких використовуються технічні засоби негласного отримання інформації.

До негласних слідчих (розшукових) дій, при проведенні яких використовуються технічні засоби негласного отримання інформації, ми вважаємо, відносяться: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267).

Також однією з перешкод для впровадження нових технічних досягнень у роботу кримінальної міліції є пануюча і сьогоднішня позиція, відповідно до якої під законністю науково-технічних засобів, застосовуваних безпосередньо в кримінальному провадженні, розуміється головним чином їхнє пряме закріплення діючим кримінальним процесуальним законодавством.

Р.С. Белкін, В.О. Волинській, О.О. Леві, І.Л. Ландау, Н.О. Селіванов і інші вчені неодноразово висловлювали пропозиції відмовитися від опису конкретних технічних засобів у статтях КПК. Тому, ми впевнені, варто переглянути практику перераховування в Кримінальному процесуальному кодексі України конкретних видів і типів технічних засобів фіксації інформації і відповідних їм носіїв [1, п. 5 ст. 224, пп. 6, 7 ст. 228, п. 7 ст. 237, п. 6 ст. 239, п. 2 ст. 240, п. 4 ст. 241] і ввести поняття «*технічні засоби фіксації інформації*» і «*носії інформації*» без їхньої конкретизації. Це дозволить привести кримінальне процесуальне та оперативно-розшукове законодавство у відповідність із сучасним рівнем розвитку науки і техніки і усунути необґрунтовані перешкоди для використання нових видів спеціальної техніки у роботі кримінальної міліції.

Не менш проблематичним є використання в доказуванні результатів оперативно-розшукових заходів, отриманих за допомогою спеціальної техніки, тими або іншими суб'єктами. На практиці такими суб'єктами є оперативні працівники кримінальної міліції, що мають право на їхнє застосування у відповідності зі ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ст. 41 КПК України. У відповідності до цих Законів немає чіткої вказівки, що інформація, отримана особами з використанням технічних засобів, навіть при сприянні співробітників оперативних підрозділів кримінальної міліції, і, тим більше, самостійно, може використовуватися

тись у доказуванні. Однак такий розвиток виконання завдань ОРД та кримінального процесу, ми вважаємо, є неприйнятним, оскільки розслідування деяких видів злочинів практично неможливо без процесуального використання даних, одержуваних особами, які не є суб'єктами оперативно-розшукової діяльності.

Виходом з цієї ситуації могло б стати внесення до ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» виправлення, що дозволяє використовувати технічні засоби негласного отримання інформації неуповноваженими на те цим Законом особами під керівництвом співробітників оперативних підрозділів у досудовому розслідуванні.

Негласна слідча (розшукова) дія «Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж» визначена у відповідності з п. 4 ст. 258 КПК України різновидом втручання в приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікацій для передавання інформації.

Однак, непоодинокі випадки, коли виникає потреба у невідкладному фіксуванні змісту спілкування засобами телекомунікацій злочинців із заявником, потерпілим. Тому необхідно, ми вважаємо, доопрацювати положення ст. 263 і ввести норми регулювання зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж з відома та письмової згоди одного з учасників спілкування, що відповідає вимогам п. 2.3 Рекомендацій № R (87) 15 Комітету Міністрів Ради Європи для держав-членів регулювання використання персональних даних у діяльності поліції [4, п. 2.3].

Висновок. При урахуванні вказаних вище пропозицій та усуненні названих недоліків Кримінального процесуального закону та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» значно покращиться робота оперативних підрозділів кримінальної міліції.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям КПК України» станом на 02 липня 2012 року: (Відповідає офіц. текстові). – К.: Алерта, 2012. – 304 с.

2. Хараберюш І.Ф. Протидія злочинності засобами спеціальної техніки: концептуальний підхід: монографія / І.Ф. Хараберюш. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж», 2011. – 362 с.

3. Хараберюш І.Ф. Використання спеціальної техніки щодо протидії злочинності в Україні: теоретичні, правові та організаційні аспекти: монографія / І.Ф. Хараберюш. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 284 с.

4. Рекомендацій № R (87) 15 Комітету Міністрів Ради Європи для держав-членів регулювання використання персональних даних у діяльності поліції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zpd.gov.ua/R/indexces.html>.

Ю.А. Хатнюк,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного, адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ МІЛІЦІЇ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ ЗАХОДІВ

Постановка проблеми. В умовах розбудови демократичного та правового суспільства, сучасна політика української держави, на сучасному етапі, потребує удосконалення переважної більшості суспільних відносин і в першу чергу відносин, що складають зміст громадського порядку. Вирішення проблеми попередження і припинення правопорушень, що вчиняються в громадських місцях, в значній мірі залежить від рівня організації і безпосереднього стану охорони громадського порядку органами внутрішніх справ, насамперед, підрозділами міліції громадської безпеки та кримінальної міліції. Реальна дійсність сьогодення свідчить про бурхливі зміни у повсякденному житті країни, що супроводжуються виникненням різного роду надзвичайних ситуацій (терористичні акти та ін.), а також явищ соціально-політичного характеру (проведення різноманітних масових заходів, виникнення групових порушень громадського порядку і масових заворушень).

Аналіз досліджень даної проблеми. Концептуальні основи даної проблеми були і є об'єктом дослідження таких вчених, як А.Ю. Акімова, О.М. Бандурки, Ю.П. Битяка, В.Т. Болотникова, І.П. Голосніченка, Ю.А. Демидова, Ю.В. Дубка, Б.М. Ємельянова, М.І. Єропкина, В.М. Кравцова, Л.В. Коваля, В.К. Колпакова, В.А. Куликова, В.А. Лаптія, В.Г. Поліщука, В.Д. Суценка та інші вчені, що представляють різні галузі правової науки.

Мета дослідження полягає у визначенні основних принципів управління та організаційного забезпечення діяльності підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у сфері охорони громадського порядку щодо припинення масових заворушень.

Виклад основних положень. Для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції при проведенні масових заходів найважливіше значення мають такі тактичні принципи:

масовість використання сил і засобів міліції, військ та громадськості; комплексне використання сил і засобів; активність застосування сил і засобів; раптовість їх застосування; маневр силами і засобами; доцільність використання тактичного прийому тощо.

Масовість використання сил міліції, військ та громадськості полягає у зосередженні значної кількості особового складу на головних напрямках діяльності. Ця обставина пов'язана з обмеженням людських ресурсів. Сили і засоби розміщуються не рівномірно по всій території (об'єкту), а зосереджуються на найважливіших і складних в оперативному відношенні ділянках.

Комплексне використання сил підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції складається, по-перше, з узгодженого виконання завдань по охороні громадського порядку, боротьбі зі злочинністю і забезпеченні безпеки учасників та глядачів масового заходу; по-друге, з поєднання адміністративно-правових, оперативно-розшукових форм, гласних і негласних способів, прийомів роботи і режимних заходів, які використовуються працівниками цих підрозділів. Внаслідок комплексного узгодженого використання особового складу поставлене завдання виконується меншими силами. Здійсненню цього принципу сприяє єдине керівництво підрозділами і нарядами різних служб з боку оперативного штабу.

Активність нарядів служби охорони громадського порядку виражається в ініціативі, здійсненні постійного спостереження за станом оперативної обстановки і прийнятті попереджувальних заходів з метою усунення причин і умов, які сприяють порушенню громадського порядку. У разі виявлення правопорушень працівники міліції негайно вживають необхідні заходи для їх локалізації і припинення, діють рішуче і наполегливо, добиваючись правомірної поведінки громадян, виконання встановлених правових норм. У результаті активних дій нарядів на об'єкті проведення масового заходу формується обстановка належного громадського порядку.

Раптовість застосування сил за часом, місцем, способом – застосування цього принципу дає підрозділам ОВС низку переваг для здійснення свого задуму, дезорганізує правопорушників і викликає у них розгубленість. Раптове застосування сил і засобів забезпечується приховуванням підготовчих заходів.

Маневр силами і засобами полягає в організації послідовного посилення підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у найважливіших місцях, де відбуваються головні події масового заходу. Він забезпечується великою мобільністю підрозділів і нарядів, перерозподілом сил та засобів з урахуванням появи нових завдань,

створенням рухомих резервів і зосередженням їх у місцях, звідки вони можуть бути швидко передислоковані до місця заходу [1, с. 38, 41].

Управління силами та засобами підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції при підготовці та проведенні масових заходів має ряд особливостей. По-перше, якщо при масових безпорядках основні організаційні зусилля спрямовуються на боротьбу з конкретними злочинами, то в даному випадку переслідується мета забезпечити громадський порядок, суворе дотримання законності для найбільш повної реалізації громадянами своїх конституційних прав. При цьому необхідно гарантувати захист учасників масового заходу при їх законних діях, так і тих, хто не погоджується з ними, якщо поведінка учасників масового заходу суперечить чинному законодавству. По-друге, більше часу відводиться профілактиці правопорушень, залученню організаторів масових виступів та сил громадськості для забезпечення громадського порядку та безпеки громадян.

Основними принципами організації та тактики дій підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції та приданих їм в цих випадках формувань є «слова, а не сила»; «компроміс, а не конфронтація та конфлікт»; «гнучка тактика, а не стереотип та шаблон». При цьому сила використовується в крайньому (винятковому) випадку [2, с. 98].

Спроможність органів управління організувати ефективні дії в умовах обмеженого обсягу інформації та нестачі сил та засобів – ще один момент позитивного рішення питань охорони громадського порядку при стихійному виникненні масових виступів. Технологія процесу управління нарядами в кожному випадку залежить від виду, характеру, масштабу, значущості масового заходу та від умов, в яких воно проводиться.

Управлінню підрозділами міліції громадської безпеки та кримінальної міліції в особливих умовах притаманні особливі принципи, що підкреслюють специфіку їх організаційно-функціональної структури, ресурсного забезпечення, прийомів та способів вирішення завдань, що виникають. До їх числа можна віднести принципи: законності; оперативності; єдиноначальності; комплексне використання сил і засобів Міністерства внутрішніх справ України й інших міністерств та відомств; концентрації сил і засобів на вирішальних дільницях; раціональне використання сил та засобів.

Принцип законності управління містить в собі дві нерозривно пов'язаних вимоги: 1) завдання ОВС, їх обов'язки та права в особливих умовах, взаємовідносини, що виникають між ними та громадянами повинні бути врегульовані правом; 2) всі дії працівників міліції

повинні ґрунтуватися на законах України, нормативних актах вищих органів державної влади та управління, а також в наказах МВС України.

Принцип оперативності визначає, що дії працівників підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції в особливих умовах повинні бути швидкими і рішучими. Нерішучість та повільність, рівно як й поспішність, при прийнятті управлінських рішень можуть призвести до негативних наслідків.

Забезпечення принципу оперативності ОВС при діях в особливих умовах передбачає здійснення комплексу заходів. Вони включають в себе розробку планів дій особового складу їх багатоміліційності, одержання оперативної інформації, що розкриває істинні цілі та завдання організаторів масового заходу, своєчасну підготовку сил та засобів до дій в екстремальних умовах.

Принцип єдиноначальності полягає в тому, що управління силами та засобами в період проведення масового заходу повинно зосереджуватися в одних руках – керівника оперативного штабу.

Важливим принципом управління підрозділами міліції громадської безпеки та кримінальної міліції в особливих умовах є комплексне використання сил та засобів МВС України та інших міністерств і відомств.

Особливі умови постійно ставлять керівників ОВС перед необхідністю використання максимальної кількості особового складу та матеріальних засобів в комплексі [3, с. 347].

Висновки. Досвід практичної діяльності в нашій країні і поліцейських структур закордонних країн напрацював декілька універсальних правил, виконання яких є результатом успішного виконання завдань при забезпеченні проведення масових заходів: 1) володіння інформацією (об'єктивною, своєчасною, повною, достовірною); 2) отримавши інформацію, необхідно передбачати розвиток подій і навіть на підготовчому етапі забезпечення акцій, бути готовим до всіх можливих ускладнень; 3) резерв повинен складати близько 1/3 від загальної кількості сил залучених для забезпечення охорони громадського порядку; 4) чим менше інформації про захід, що планують проводити, тим більшим повинен бути резерв.

1. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: Підручник. – Х.: Університет внутрішніх справ, 2005. – 480 с.

2. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручник / За ред. Ю.Ф. Кравченка. – К.: НАВСУ, 2003. – 702 с.

3. Адміністративне право України: Підручник для юридичних вузів і факультетів / Ю.П. Битяк, В.В. Багуцький, В.М. Паращук та ін.; за ред. Ю.П. Битяка. – Харків: Право, 2000. – 520 с.

В.О. Черков,
*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент,
начальник факультету кримінальної міліції
(Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка)*

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ АНАЛІЗУ ТА ОЦІНКИ ОПЕРАТИВНОЇ ОБСТАНОВКИ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ

Загальновідомо, що ефективність застосування сил, засобів, форм і методів оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) залежить від того, наскільки раціонально і продумано вони використовуються оперативними підрозділами ОВС України. При цьому, вважаємо, позитивні результати у діяльності оперативних підрозділів щодо протидії злочинності можливі лише за умови правильної та науково обґрунтованої організації повсякденної роботи підрозділу в цілому, та кожного окремого працівника зокрема.

Так, правильна організація ОРД підрозділів карного розшуку на території (за лінією) обслуговування дозволить зосередити їх увагу на найбільш важливих, вирішальних напрямках протидії злочинності й, відповідно, маневрувати наявними оперативними силами та засобами під час реалізації її завдань; своєчасно виявляти можливі недоліки в оперативно-розшуковій роботі оперативного підрозділу та здійснювати низку заходів щодо їх усунення; удосконалювати протидію злочинності шляхом заміни застарілих форм, засобів і методів ведення оперативно-розшукової роботи новими, більш ефективними та такими, що відповідають вимогам сьогодення; неухильно підвищувати кваліфікацію працівників оперативних підрозділів, їхню оперативну майстерність у попередженні та виявленні злочинів, розшуку осіб, які переховуються від органів розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно відсутніх осіб, встановлення особи невідомих трупів [1, с. 8–9].

До того ж, вбачається цілком природним, що для такої правильної організації діяльності підрозділів карного розшуку необхідно дотримуватися певних умов, а саме: досконало знати лінію роботи, територію (об'єкт) обслуговування, стан злочинності, характеристику сил і засобів, які можна використати для протидії злочинності; планувати роботу оперативного підрозділу на основі глибокого аналізу й оцінки оперативної обстановки, належної розстановки

сил і засобів ОРД, ефективної взаємодії з іншими підрозділами ОВС і залучення громадськості до протидії правопорушенням і злочинності; забезпечувати виконання запланованих оперативно-розшукових та інших заходів шляхом здійснення систематичного відомчого контролю за роботою працівників оперативних підрозділів, одночасно надаючи їм методичну та практичну допомогу тощо.

З урахуванням зазначених умов правильної організації ОРД підрозділів карного розшуку, як власне й інших оперативних підрозділів ОВС, одним з її першочергових й основних елементів виступає вивчення, аналіз й оцінка оперативної обстановки, що складається на території (за лінією) обслуговування.

Як сукупність різноманітних умов і обставин, у яких діють оперативні підрозділи ОВС, оперативна обстановка – це збірне поняття, яке, з одного боку, охоплює зовнішні умови діяльності системи органів внутрішніх справ (злочинність, соціально-економічні, демографічні чинники тощо), а з іншого - внутрішні (наявність сил і засобів органів внутрішніх справ, їх розміщення, професійну підготовку працівників оперативних підрозділів, стан протидії злочинності, сприятливість умов для вирішення поставлених завдань тощо).

У спеціальній літературі зустрічаються різні, але схожі за своєю суттю, визначення оперативної обстановки. Так, наприклад, ще наприкінці 60-х початку 70-х років минулого століття провідними фахівцями у сфері ОРД В.Г. Самойловим та Г.К. Синіловим сформульоване визначення оперативної обстановки як сукупності умов, які складаються з особливостей території, що обслуговується органом внутрішніх справ, стану злочинності та порушень громадського порядку, а також сил і засобів протидії злочинності та результативності їх діяльності й застосування під час реалізації завдань, пов'язаних з протидією правопорушенням та злочинності [2, с. 5].

Дещо іншим є визначення оперативної обстановки, сформульоване згодом Е.О. Дідоренком, а саме як сукупність різноманітних явищ і процесів, що органічно пов'язані, постійно змінюються і визначають характер та інтенсивність оперативно-розшукових зусиль служб і підрозділів органів внутрішніх справ, спрямованих на попередження, виявлення та розкриття злочинів [3, с. 336].

Наведені та інші існуючі визначення оперативної обстановки свідчать про те, що вона є конкретною, тобто існує лише за визначених умов місця та часу, її зміст залежить від мети, обсягу та характеру інформації, яка аналізується, а також низки інших чинників.

Працівники підрозділів карного розшуку (як й інших оперативних підрозділів ОВС) з метою підвищення ефективності та своєчасності реалізації завдань ОРД, тобто у пошуку і фіксації фак-

тичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, вважаємо, повинні приділяти значну увагу якісному вивченню, аналізу й оцінці оперативної обстановки. Це, на наш погляд, сприятиме досягненню мети ОРД з мінімальними витратами сил, засобів, часу, коштів тощо.

У цьому контексті слід зауважити, що сам процес вивчення й оцінки оперативної обстановки на території (за лінією) обслуговування підрозділів карного розшуку представляє собою процес збирання, накопичення та переробки інформації про її елементи з метою подальшого використання в організації ефективної ОРД відповідних оперативних підрозділів ОВС. При цьому, отримана й перероблена оперативна та інша інформація, що потрапляє до поля зору оперативних підрозділів ОВС, повинна відповідати низці вимог, наприклад, таких як повнота, вірогідність, своєчасність, об'єктивність, придатність для перевірки іншими способами тощо.

Не зважаючи на зовнішню простоту, аналіз й оцінка оперативної обстановки, на наш погляд, є досить складним, тривалим, можна сказати, безперервним процесом. Звісно, кожен працівник оперативного підрозділу, особливо той, який має достатній досвід оперативної роботи, здатен самостійно здійснити й аналіз, й оцінку оперативної обстановки на території (за лінією) обслуговування, однак, виникає слушне питання: наскільки це буде якісно та об'єктивно?

Процеси, що відбуваються в динаміці поширення загальнокримінальної злочинності досить стрімкі, оперативна обстановка змінюється миттєво. Особливо це характерне для окремих видів злочинів, таких як вбивства, незаконні заволодіння транспортними засобами, крадіжки, пограбування, розбійні напади тощо. Враховуючи те, що окремо взятому працівнику оперативного підрозділу, який, наприклад, обслуговує певну територію або лінію роботи (злочини проти життя і здоров'я особи, майнові злочини, злочини, пов'язані з незаконним заволодінням транспортними засобами тощо) досить важко під час здійснення аналізу й оцінки оперативної обстановки враховувати зовнішні перемінні складові, що виходять за межі безпосереднього напрямку його оперативнослужбової діяльності, хоча, в той же час, мають істотне значення, наприклад, для подальшого планування й організації його роботи, вважаємо за доцільне створити спеціалізовані відділи в структурі підрозділів карного розшуку як суб'єкти здійснення аналізу та оцінки оперативної обстановки. На наш погляд, такі спеціалізовані відділи, укомплектовані з числа досвідчених працівників операти-

вних підрозділів, які мають практичний досвід оперативної роботи, відповідну здатність до аналітичної роботи, зможуть значно підвищити якість здійснення аналізу й оцінки оперативної обстановки з урахуванням найбільшого числа чинників, що на неї впливають. Працівники таких відділів зможуть, вважаємо, здійснювати незалежну й об'єктивну оцінку та аналіз оперативної обстановки, здійснювати тактичне й стратегічне планування подальшої організації ОРД як підрозділу в цілому, так і кожного його працівника окремо. Вважаємо, що вони повинні будуть з урахуванням новітніх інформаційних технологій, аналізу передового досвіду організації та здійснення оперативної роботи ОВС, виходячи з наявного аналізу й оцінки оперативної обстановки на території (за лінією) обслуговування розробляти й доводити до керівника оперативного підрозділу та окремих працівників цього підрозділу рекомендації щодо покращення стану оперативної обстановки. При цьому повинен буде здійснюватися зворотній безперервний інформаційний зв'язок між ними та працівниками, які будуть реалізовувати такі рекомендації в оперативно-службовій діяльності. За умов такої організації роботи спеціалізованих відділів й інших відділів у структурі підрозділів карного розшуку, які безпосередньо протидіють загальнокримінальній злочинності, можливий більш ефективний, своєчасний та якісний вплив на стан оперативної обстановки, що складається на території (за лінією) обслуговування відповідного ОВС.

Таким чином, на нашу думку, вузька конкретна спеціалізація працівників карного розшуку щодо здійснення аналізу й оцінки оперативної обстановки на професійному рівні дозволить більш ефективно, раціонально, з найменшими затратами сил, засобів і методів ОРД реалізовувати її завдання у протидії злочинності та в інтересах кримінального судочинства України, та, відповідно, сприятиме покращенню стану оперативної обстановки на території (за лінією) обслуговування, зниженню рівня злочинності, її об'єктивному оцінюванню, здійсненню тактичного й стратегічного планування, досягненню бажаних результатів в оперативно-службовій діяльності тощо.

1. Оперативно-штабні вчення по лінії карного розшуку: навч.-метод. посібник для вищих учбових закладів МВС України / авт. кол.: В.О. Черков, В.О. Сілюков, В.В. Єфіменко: МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. - Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2010. – 210 с.

2. Самойлов В.Г., Г.К. Синилов Изучение и оценка оперативной обстановки на территории, обслуживаемой горрайорганом внутренних дел: учебное пособие. – М., 1973. – 120 с.

В.В. Черней,
*кандидат юридичних наук, доцент,
перший проректор
з навчально-методичної та наукової роботи
(Національна академія внутрішніх справ)*

ЗАПОБІГАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ ДСБЕЗ МВС УКРАЇНИ ШАХРАЙСТВУ З ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ

У ринкових умовах особливо привабливою для випробовування злочинних технологій є кредитно-банківська сфера. У ній протягом 2008–2010 рр. викрито майже 10 тис. злочинів, з яких питома вага злочинів, учинених безпосередньо у банках, становить третину. За цей період порушено на 25,0 % більше ніж за попередні роки кримінальних справ, збитки за якими становлять понад 100 тис. грн. Злочини у сфері банківського кредитування завдають збитків не лише банкам з їх вкладниками, а й негативно впливають на функціонування усїєї фінансової системи [1].

За останні три роки, з урахуванням змін у законодавстві, викликаних затяжною фінансово-економічною кризою, намітилась тенденція до зменшення кількості звернень до правоохоронних органів у зв'язку з учиненням шахрайства з фінансовими ресурсами. На цю тенденцію значною мірою вплинув і той факт, що після кризи банківськими установами значно скорочено обсяги кредитування суб'єктів господарювання у зв'язку з браком обігових коштів. Працівники банківських установ стали ретельніше вивчати особу позичальника і перевіряти достовірність наданої ним інформації.

Кримінальну відповідальність за шахрайство з фінансовими ресурсами з 2001 р. окремо передбачено ст. 222 КК України (ст. 148–5 КК України 1960 р.). Утім, з огляду на результати слідчої та судової практики застосування цієї норми, ефективність реалізації матеріалів, що містять ознаки злочину, не завжди є достатньо високою. За даними НБУ, протягом 2007–2010 рр. виявлено понад 3 тис. випадків надання суб'єктами господарювання банкам завідомо неправдивої інформації з метою одержання кредитів. Водночас за переданими правоохоронним органам матеріалами порушено не більше тисячі справ та притягнуто до відповідальності лише 71 особу [1].

Ця тенденція знайшла своє відображення і в результатах розслідування злочинів цієї категорії. За даними МВС України, у

провадженні слідчих ОВС 2008 р. перебувало 755 справ про злочини, передбачені ст. 222 КК України (у 2009 – 747, у 2010 – 730), з яких закінчено провадженням 463 (у 2009 – 438, у 2010 – 434). Зупинено у зв'язку з розшуком обвинуваченого 16 справ, (у 2009 – 15, у 2010 – 18), у зв'язку з невстановленням особи, яка вчинила злочин – 97 справ (у 2009 – 107, у 2010 – 118). Притягнуто до кримінальної відповідальності у 2008 р. – 167 осіб (у 2009 – 213, у 2010 – 275) [1].

Водночас зростає питома вага злочинів, учинених у складі організованих злочинних угруповань, зокрема за участю працівників банків. Злочинці усіяко приховують свої дії, зокрема маскують справжні свої наміри за допомогою удаваних юридичних угод, а також злочинні наслідки під «невдалу» господарську діяльність (шляхом навмисного доведення фірм до банкрутства, їх багаторазової реорганізації), підроблюють фінансові документи, застосовують заходи щодо відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом.

В окремих випадках керівники фінансових установ навіть не звертаються до ОВС з відповідними заявами, оскільки можуть бути особисто причетними до злочинних дій або побоюються за репутацію своїх організацій. Зрештою, попри заповідяні банкам значні збитки, їх керівники належним чином не організують претензійно-позовну роботу, а обмежуються лише поданням до міліції заяв, що суттєво ускладнює процес доказування та створює суттєві труднощі на стадіях досудового розслідування та судового розгляду [2; 3].

З іншого боку, не всіма керівниками ОВС на місцях організовано належний розгляд заяв представників комерційних банків щодо заволодіння коштами фінансових установ, проведення за цими заявами належних дослідчих перевірок. Ці перевірки здебільшого доручають «новачкам», які через свою недосвідченість, відсутність досвіду, нерідко з надуманих підстав, приймають рішення про відмову в порушенні кримінальних справ. Трапляється негативна практика доручення розгляду заяв про заволодіння коштами банків працівникам підрозділів, що не спеціалізуються на викритті злочинів у сфері економіки (лише у м. Києві з 55 «відмовних», винесених працівниками цих підрозділів протягом 2010 р., 30 скасовано).

Як свідчить вивчення кримінальних справ, помилки при кваліфікації злочинів у сфері кредитування пов'язані передусім з неправильною оцінкою фактичних обставин вчиненого, тобто

поверховим дослідженням і недостатньо повним з'ясуванням обставин, що входять до предмету доказування, а також неправильною кваліфікацією вчиненого. Отже, незважаючи на тенденцію до зменшення заяв і повідомлень про вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами та, відповідно, кримінальних справ про злочини цієї категорії, набуває актуальності питання підвищення ефективності застосування слідчими норм кримінального та кримінально-процесуального законодавства.

1. Мойсик В.Р. Кримінальна відповідальність за шахрайство з фінансовими ресурсами в Україні: посібник / В.М. Мойсик, Верховна Рада України, комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності. – К., 2010. – 243 с.

2. Злочинність в Україні. Основні показники стану та структури злочинності за 2001–2011 роки: стат. зб. – К.: ВПЦ МВС України, 2012. – 201 с.

3. Чернявський С.С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія / Чернявський С.С. – К., 2010. – 623 с.

О.М. Чистолінов,

*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника кафедри
оперативно-розшукової діяльності
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

ЗАВДАННЯ ПРОВАДЖЕННЯ ЗА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЮ СПРАВОЮ У СВІТЛІ НОВАЦІЙ ЗАКОНОДАВСТВА

Постановка проблеми. Процес реформування законодавства, що відбувається останнім часом, призвели у наукових колах й у правозастосовній діяльності до процесів, які з певною мірою можна означити як ревізію основ кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності. Практика застосування положень Кримінального процесуального кодексу, а також низки оновлених нормативно-правових актів, виявила окремі питання, що підлягають додатковому вивченню. Окремі з них пов'язані із реалізацією повноважень оперативних підрозділів щодо негласного документування протиправної діяльності окремих осіб та груп в межах

оперативно-розшукових справ та визначення завдань, що підлягають вирішенню під час провадження за такими справами.

Важливість заявлених питань обумовлюється тим, що основний зміст оперативно-розшукової діяльності реалізується в межах оперативної розробки, зовнішнім вираженням чого є провадження за відповідними категоріями оперативно-розшукових справ.

Аналіз останніх публікацій на тему. Означені питання мають міжгалузевий та багатоаспектний характер і досліджувалися такими вітчизняними та зарубіжними науковцями як К.В. Антонов, В.М. Аتماжитов, О.М. Бандурка, І.І. Басецький, О.М. Джу́жа, А.Ф. Возний, К.К. Горяінов, Д.В. Гребельський, М.Л. Грібов, Е.О. Дідоренко, В.П. Захаров, С.І. Захарцев, І.П. Козаченко, О.І. Козаченко, О.Г. Лекарь, Д.Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорецький, Г.К. Синилов, М.Є. Шумило, О.Ю. Шумилов та ін. Завдяки наполегливій праці представників наукової спільноти сформовані передумови для усвідомлення напрямів подальшого реформування правоохоронної системи в Україні.

Формулювання мети. Метою доповіді є розгляд питань щодо взаємозв'язку завдань та мети провадження за оперативно-розшуковими справами які означені законодавцем під час заведення таких справ із встановленими підставами для їх закриття.

Виклад основних положень. Працівник оперативного підрозділу, як представник органу державної влади діє виключно в межах визначених чинними нормативно-правовими актами. Саме тому до завдань, які потребують розв'язання, під час провадження за оперативно-розшуковою справою необхідно логічним є віднесення попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснення профілактики правопорушень. Означена теза ґрунтується на положеннях ст. 7 «Обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відповідає положенням ст.ст. 1 «Завдання оперативно-розшукової діяльності» та 6 «Підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності» [1]. І в цьому плані таке твердження вбачається логічним.

З іншого боку, ґрунтуючись на дослідженнях низки науковців щодо такої категорії як склад оперативно-розшукового заходу, як безумовного елемента оперативної розробки, то додатковою ознакою суб'єктивної сторони відповідного заходу є його мета [2]. Не вдаючись до зайвої полеміки щодо обґрунтованості виокремлення такої ознаки, маємо зауважити, що у цьому сенсі під метою

ми розуміємо кінцевий результат певної дії, тобто у нашому випадку це оперативно-розшукового заходу. За мету такого заходу в першу чергу необхідно віднести пошук або фіксацію фактичних даних. Проте відповідні дані мають виявлятися системно, у відповідності до обов'язків покладених на оперативний підрозділ, що знову звертає нашу увагу на раніше означені положення ст.ст. 1 та 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1].

Таким чином, працівник оперативного підрозділу під час усвідомлення наявності підстав для заведення оперативно-розшукової справи має своїм пріоритетом визначити виявлення, запобігання та припинення злочину. Саме тому дозволимо собі змодельовувати ситуацію за якої такий працівник у відповідні до норм чинного законодавства здійснює провадження за оперативно-розшуковою справою у відношенні осіб, які готують злочин. Припустимо виключну ефективність вжитих заходів, що дозволило попередити тяжкий або особливо тяжкий злочин. Фактично, працівник оперативного підрозділу може бути визначений як професіонал у своїй справі. Проте постає питання: як бути з оперативно-розшуковою справою?

Підстави для закриття таких справ визначені у ст. 9-2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1]. В жодному з дев'яти пунктів цієї статті відсутня вказівка на запобігання або припинення злочину як на підставу для закриття оперативно-розшукової справи. Певну зацікавленість у цьому сенсі викликає п. 4 «Завершення виконання розвідувальних, контррозвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення», проте розвідувальні та контррозвідувальні заходи віднесені до компетенції обмеженого кола оперативних підрозділів спеціальних служб. За таких обставин гіпотетичний працівник оперативного підрозділу буде змушений закрити оперативно-розшукову справу на підставах, що негативно характеризують його роботу, зокрема у відповідності до п. 7¹ зазначеної статті, що передбачає можливість притягнення його до відповідальності.

Якщо відповідно до змодельованою ситуації будуть встановлені ознаки вчинення злочину відповідними особами, то пошук підстав для закриття такої справи почнеться при закінченні граничного строку ведення оперативно-розшукової справи, оскільки навіть за умови його продовження немає упевненості у тому, що за

¹ Невстановлення у передбачені цим Законом строки даних, що вказують на ознаки злочину в діях особи.

вичерпання відповідного проміжку часу відбудеться набрання законної сили вироком суду у відношенні розроблюваних осіб.

Висновки. Наведені обставини дозволяють поставити питання про наявність неузгодженості у положеннях законодавства щодо завдань та мети провадження за оперативно-розшуковою справою та очікуваного кінцевого результату, який встановлений законодавцем.

Нашу думку, означена ситуація передбачає три варіанти розв'язання, а саме: перший, корегування завдань та мети провадження за оперативно-розшуковою справою; другий, приведення змодельованого кінцевого результату такого провадження у відповідність до чинних положень законодавства; в свою чергу третій передбачає комплексне застосування раніше наведених варіантів.

Відповідно до першого шляху вбачається необхідним перегляд нормативних основ провадження за оперативно-розшуковими справами в частині повернення до практики проведення оперативної розробки у відношенні осіб, які вчинили злочини.

Другий варіант передбачає розширення переліку підстав для закриття оперативно-розшукової справи шляхом доповнення такою обставиною як попередження злочину. Потребує розв'язання питання про виявлення злочину та передання відповідних матеріалів до органу досудового розслідування. Оскільки працівник оперативного підрозділу не має безпосередніх повноважень щодо прийняття рішень в межах кримінального провадження то постає питання про необхідність врахування факту початку такого провадження на підставі матеріалів оперативно-розшукової діяльності як самостійної підстави для закриття оперативно-розшукової справи. Обґрунтованість такого кроку визначається тим, що після початку кримінального провадження оперативний підрозділ фактично позбавляється права на проведення оперативно-розшукових заходів, а негласне документування протиправної діяльності здійснюється в межах досудового розслідування. За умови визнання недоцільності такого кроку пропонуємо доповнити ст. 9-1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» вказівкою щодо здійснення ОРД до прийняття рішення за кримінальним провадженням [1].

У відповідності до третього варіанту передбачається ревізія підстав для заведення та закриття оперативно-розшукових справ, а також строків їх ведення, що, на нашу думку, передбачає підготовку нової редакції Закону «Про оперативно-розшукову діяльність».

Ми в жодному разі не претендуємо на виключність та безапеляційність наведених аргументів та висновків. Проте, маємо зауважити на необхідності розв'язання означених питань, оскільки низка протиріч у чинних нормативно-правових актах, що виявилися останнім часом, фактично блокують окремі напрямки оперативно-службової діяльності правоохоронних органів, що може призвести до різкого погіршення стану оперативної обстановки на території держави та значно знизити захищеність населення від протиправних посягань.

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 22. – ст. 303. (із змінами та доповненнями станом на 16.10.2012)

2. Шумилов А. Ю. Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности». С постатейным приложением нормативных актов и документов / А. Ю. Шумилов. – 4-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-ль Шумилова И. И., 2002. – 342 с.

В.В. Шендрик,
*доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
начальник кафедри
оперативно-розшукової діяльності
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗАСАД ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОВС УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Діяльність української держави та її окремих органів на сучасному етапі здійснюється в умовах глибоких якісних перетворень, що відбуваються в усіх сферах життя суспільства, у міждержавних відносинах. Сучасне міжнародне становище і внутрішня обстановка в країні характеризуються складністю, суперечливістю і динамічністю процесів, що відбуваються.

Криміналізація суспільних відносин, що складаються в процесі реформування політичного строю і соціально-економічної діяльності, призвели до значного зростання злочинності, підви-

щення її агресивності й організованості, зрощуванню вітчизняних злочинних кланів із закордонними синдикатами.

Тому, одним із найважливіших завдань, які стоять перед державою, є зміцнення й удосконалювання нормативного правового регулювання державного і громадського життя [1, с. 57], зокрема у напрямку попередження злочинів правоохоронними органами України.

Аналіз останніх публікацій на тему дослідження. Аналіз фахової та спеціальної літератури свідчить про те, що на теоретичному рівні обрану нами тематику досліджували такі науковці у сфері ОРД, як: К.В. Антонов, А.В. Баб'як, О.М. Бандурка, О.М. Джу́жа, О.Ф. Долженков, В.П. Захаров, М.Ю. Літвінов, С.В. Максимов, Д.Й. Никифорчук, В.Л. Ортинський, М.М. Перепелиця, М.А. Погорецький, В.Д. Пчолкін, М.В. Стацак, М.Л. Шелухін, В.В. Шендрик та ін. Однак, у їхніх працях не були детально досліджені питання щодо правових засад попередження злочинів оперативними підрозділами ОВС України.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на обрану тему, нам необхідно детально дослідити напрямки удосконалення правових засад попередження злочинів оперативними підрозділами ОВС України.

Проаналізувавши положення КК України з точки зору попереджувальної спрямованості, встановлено, що у них регламентуються лише два елементи попередження злочинів – запобігання злочинам у ст. 14 КК «Готування до злочину» та припинення злочинів у ст. 15 КК «Замах на злочин». А елемент попередження злочинів – профілактика, залишився поза увагою законодавця. Зважаючи на це та на результати анкетування працівників оперативних підрозділів ОВС України, вважаємо доцільним дозволити використовувати штучне створення обстановки чи умов, уповноваженими посадовими особами правоохоронних органів, що зумовлюють вчинення злочинів, передбачених ст.ст. 185 та 368 КК України. Обґрунтовуємо це тим, що згідно статистичних даних МВС України щодо стану злочинності в Україні та міжнародних організацій, які займаються вивченням тенденцій стосовно означених протиправних діянь у різних країнах світу, в Україні, починаючи з 90-х років ХХ ст. крадіжки, як вид злочинів загальнокримінальної спрямованості, найчастіше вчиняються. Серед злочинів економічної спрямованості перше місце посідає одержання хабара. Останній вид злочину підриває авторитет і довіру до органів державної влади як в Україні, так і за її межами, є загрозою для націо-

нальної безпеки України. Беручи до уваги викладене, вважаємо доречним доповнити ст. 15 КК України п. 4 наступного змісту: «Замахом на злочини, передбачені ст.ст. 185 та 368 кодексу, під час вчинення яких використовуються штучно створені обстановка чи умови уповноваженими посадовими особами правоохоронних органів, є вчинення особою з прямим умислом діяння, безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі». Прийняття даного доповнення до ст. 15 КК України автоматично призведе до втрати чинності ст. 370 «Провокація хабара».

Після цього перейдемо до розгляду інших законодавчих актів України, у положеннях яких регламентуються питання щодо попередження злочинів оперативними підрозділами ОВС України. Далі детально розглянемо окремі із них на предмет виявлення положень попереджувальної спрямованості і можливих шляхів їх удосконалення.

Слід наголосити, що одним із основних нормативно-правових актів, який складає правову основу діяльності усієї міліції України, є Закон України «Про міліцію». Детальний його аналіз у ракурсі попереджувальної діяльності засвідчив, що, по-перше, попередження злочинів не охоплюється змістом основних завдань міліції, які визначені у ст. 2 згаданого Закону. По-друге, законодавець не передбачив попередження злочинів у якості функції міліції, зазначивши лише профілактику (ст. 7 Закону «Про міліцію»). По-третє, згідно з п. 10 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про міліцію» здійснення певних оперативно-розшукових заходів із застосуванням фото-, кіно-, відеозйомки і звукозапису, прослуховування телефонних розмов можливо проводити лише з метою розкриття злочинів. Проведення ж кіно-, фото- і звукофіксації розглядається законодавцем як допоміжний засіб попередження протиправних дій (п. 12 ч. 1 ст. 11). Тобто використання допоміжних технічних засобів, з властивою для них формою фіксації є можливим тільки при застосуванні відповідних основних оперативно-розшукових заходів, проведення яких здійснюється лише після заведення оперативно-розшукової справи (ч. 3 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). У зв'язку з цим виникає правова прогалина з питань урегулювання порядку застосування технічних засобів при здійсненні попереджувальних заходів оперативними підрозділами ОВС України [3, с. 152].

Зважаючи на наведене, вважаємо раціональним запропонувати можливі напрями удосконалення, які полягають у наступно-

му: 1) доповнити основні завдання міліції, що зазначені у ст. 2 ЗУ «Про міліцію», завданням попередження злочинів; 2) редагувати ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про міліцію» у наступному вигляді: «Міліція є єдиною системою органів, яка входить до структури Міністерства внутрішніх справ України, виконує адміністративну, попереджувальну, оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну, виконавчу та охоронну (на договірних засадах) функції; 3) у п. 2. ч.1 ст. 10 ЗУ «Про міліцію» замінити слова «запобігати» та «припиняти» злочини на «попереджувати» злочини, оскільки запобігання та припинення є складовими частинами попередження злочинів; 4) викласти п.10 ч. 1 ст. 11 ЗУ «Про міліцію» наступним чином: «Здійснювати на підставах і в порядку, встановлених законом, гласні та негласні оперативно-розшукові заходи, фото-, кіно-, відеозйомку і звукозапис, прослуховування телефонних розмов з метою попередження та розкриття злочинів».

Недосконалість певних правових норм Закону України «Про міліцію» не могла не позначитись на іншому вкрай важливому для ОРД оперативних підрозділів ОВС України законодавчому акті – ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність». Обумовлено це тим, що відповідно до ст. 3 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» правову основу оперативно-розшукової діяльності становить, окрім інших нормативно-правових актів, ЗУ «Про міліцію».

Слід зазначити, що перегляд основних положень ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» [4] та вивчення результатів опитування працівників оперативних підрозділів стосовно недоліків означеного закону дозволив дійти наступних висновків. По-перше, серед завдань оперативно-розшукової діяльності (ст. 1) відсутнє завдання попередження злочинів, хоча, у ст. 7 воно закріплено у вигляді обов'язку оперативних підрозділів. По-друге, правові норми ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» не дозволяють проводити заходи з метою попередження злочинів, оскільки випадки, які потребують проведення превентивної діяльності не зазначені у якості підстав для проведення ОРД (ч. 1 ст. 6). По-третє, паралогізмом по відношенню до попереджувальної діяльності оперативних підрозділів є положення ч. 1 ст. 8 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» у якій зазначено, що права оперативних підрозділів надаються «...для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності при наявності передбачених ст. 6 цього Закону підстав...». Як вказувалося вище, попередження злочинів не розглядається у якості завдань ОРД, а факти, які можуть свідчити про потребу проведення заходів превентивного

характеру не є підставою для проведення ОРД. З цього виходить, що оперативні підрозділи ОВС України є неправоздатними суб'єктами у діяльності щодо попередження злочинів. По-четверте, заслуговує на увагу й питання щодо терміну ведення оперативно-розшукових справ, які були заведені за фактом підготовки до злочину. Так, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 9¹ Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у випадках заведення оперативно-розшукової справи стосовно осіб, які підготовлюються до злочину, первинний строк ведення такої справи – до шести місяців, а у разі участі особи у підготовці тяжкого та особливо тяжкого злочину строк може бути продовжений до 18 місяців (ч. 2, 3 ст. 9¹ того ж Закону). У чому ж сенс таких термінів і до чого така правова норма призводить на практиці? Виходячи з суто превентивних міркувань встановлення таких термінів є антипопереджувальним кроком, оскільки відбувається календарно-добове обчислення, без урахування існуючих стадій злочину, що є вкрай важливим аспектом у попереджувальній діяльності.

Беручи до уваги викладене, вбачаємо необхідним запропонувати нормативно-правові шляхи вирішення означених проблем, зокрема: 1) доповнити ст. 1 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» завданням попередження злочинів; 2) доповнити ч. 1 ст. 6 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», яка визначає підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності, ще однією підставою для здійснення ОРД, а саме: «потреба у перевірці інформації, яка надійшла з гласних і негласних джерел для встановлення її достовірності»; 3) у п. 1. ч. 1 с. 7 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» замінити наведені окремі елементи попередження злочинів (слова «профілактика», «припинення») єдиним терміном «попередження злочинів»; 4) п. 4 ч. 1 ст. 9¹ ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», у якій прописані строки ведення оперативно-розшукових справ редагувати наступним чином: «щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці злочину - до вчинення діяння, яке перетворює підготовчі дії до злочину у дії з готування до злочину (ст. 14 КК України) та замаху на злочин (ст. 15 КК України), а щодо осіб, стосовно яких є дані про участь вчиненні злочину, - до шести місяців».

Висновки. Отже, підбиваючи підсумки щодо наведеного, варто ще раз підкреслити, що на сьогоднішній день у напрямку попередження злочинів існує багато проблем правового характеру, які потребують розв'язання у найкоротший термін. Влас-

не, для цього можуть послужити наші пропозиції до чинного законодавства.

1. Коваленко В.В. Профілактика економічної злочинності в Україні: концептуальні засади, організаційно-правові основи, проблеми управління: монографія / В.В. Коваленко. – Харків: Вид-во НУВС, 2004. – 420 с.

2. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 28 грудня 1960 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=1001-05>.

3. Про правову допомогу і правові відносини по цивільних, сімейних і кримінальних справах: Закон України від 10.11.1994 // Відомості Верховної Ради України. – Київ, 1994. – N 46. – Ст. 417.

4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – Київ, 1992. – N 22. – Ст. 303.

С.В. Якімова,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
(Львівській державній університет
внутрішніх справ)*

ПРО РЕФОРМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ З МЕТОЮ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ ФІНАНСОВИМ ЗЛОЧИНАМ І КОРУПЦІЇ

Протидія та запобігання фінансовим злочинам і корупції є важливим напрямом державної політики у сфері боротьби із злочинністю, захисту економіки та об'єктів права власності.

Фінансові злочини – це злочини, які спрямовані проти фінансових інститутів (як державних, так і приватних) і вчинені з використанням фінансових систем та відносин, за допомогою фінансових документів [1]. Злочини, які можна віднести до фінансових, містяться в різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу України. Критеріями віднесення злочинних діянь саме до фінансових можна вважати: 1) наявність певного предмета посягання – матеріальних коштів (грошові кошти, валютні кошти, цінні папери, інші матеріальні кошти); 2) порушення процесу їх нормального, законного руху, або ж створення умов порушення вка-

заного процесу; 3) в цілому єдність видового об'єкта посягання – правовідносин у сфері фінансової діяльності господарюючих суб'єктів. Фінансові злочини порушують нормальний рух фінансових і матеріальних коштів, що призводить до переміщення їх до «зацікавлених» осіб або до утримання у цих осіб [2].

В широкому розумінні, як стверджує експерт з правових та регуляторних питань В. Страхова, фінансові злочини – це будь-які ненасильницькі злочини, що спричиняють/можуть спричинити фінансові втрати. У зв'язку з цим до фінансових злочинів відносять такі діяння: «...шахрайство (шахрайство з платіжними картками, іпотечне шахрайство, корпоративне шахрайство, шахрайство з цінними паперами (включаючи інсайдерську торгівлю), банківське шахрайство й т.п.); ухилення від сплати податків; хабарництво; розкрадання; крадіжку персональних даних; відмивання грошей; підробку грошей; і т.п.» [3].

Поняття «фінансові злочини» використовується у деяких міжнародних документах. Так, наприклад, як впливає зі місту положень статті 15 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, вчинення фінансових злочинів тісно пов'язане з такими корупційними правопорушеннями за які наступає кримінальна відповідальність, як «Дача хабара національним державним посадовим особам», «Одержання хабара національними державними посадовими особами», «Хабарництво членів національних представницьких органів», «Хабарництво іноземних державних посадових осіб», «Хабарництво членів іноземних представницьких органів», «Дача хабара у приватному секторі», «Одержання хабара у приватному секторі», «Хабарництво посадових осіб міжнародних організацій», «Хабарництво членів міжнародних парламентських асамблей», «Хабарництво суддів і посадових осіб міжнародних судів», «Зловживання впливом». При цьому відповідні діяння пов'язані з: 1 – виписуванням чи використанням рахунку або будь-якого іншого облікового документа чи запису, що містить недостовірну чи неповну інформацію; 2 – незаконним неоформленням запису про сплату [4].

З цього випливає, що фінансові злочини тісно пов'язані зі злочинами, які містять ознаки корупції. Відтак, протидія фінансовим злочинам і корупції потребує комплексного реагування. На даний час така діяльність забезпечується різними структурними підрозділами кримінальної міліції. Так, наприклад, одним з основних завдань Державної служби боротьби з економічною злочинністю є своєчасне припинення злочинів у сфері економіки та запобі-

гання їм [5]. З огляду на взаємозв'язок фінансових злочинів із корупцією відповідні завдання покладені на спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України та податкову міліцію у складі Міністерства доходів і зборів. Чимало завдань і функцій відповідних структурних підрозділів у напрямку запобігання фінансам злочинам і корупції дублюються, що не сприяє ефективному виконанню покладених завдань. До того ж приналежність до різних міністерств і відомств істотно ускладнює їх взаємодію, яка і до того була недостатньо ефективною. Певний раціональний вихід із ситуації, яка склалася, вбачається у прийнятті Закону України «Про Службу фінансових розслідувань України (фінансову поліцію)».

Попри деякі застереження з приводу невиправдано широкого обсягу наданих повноважень новоствореному підрозділу та його підпорядкованості [6], видається, що об'єднання податкової міліції, Державної служби боротьби з економічною злочинністю, підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, відділу контррозвідувального захисту економіки Служби безпеки України, боротьби з контрабандою на митниці та Держфінінспекції в рамках єдиного підрозділу в цілому сприятиме більш професійному реагуванню на фінансові злочини і корупцію в Україні.

1. Осика І.М. Боротьба з фінансовою злочинністю у країнах Європи// [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.univd.edu.ua/_projects/ezloch_kor/docs/stat/osyka.doc.

2. Лук'яненко С.О. Кримінологічна характеристика злочинів у кредитно-фінансовій системі та їх запобігання в Україні// [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.inter.criminology.org.ua/modules.php?name=Content&file=print&pid=686>

3. Страхова В. Фінансові злочини станом на 30 листопада 2012 (Проект розвитку фінансового сектору FINREPFINREP // [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.finrep.kiev.ua/.../fl_nov2012_vstrakh.

4. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією: ратифіковано із заявою Законом України № 252-V від 18 листопада 2006р. // Відомості верховної ради України. – 2006. – N 50. – Ст. 497.

5. Положення про Департамент державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України № 769 від 3 вересня 2012 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 73. – Ст. 2951.

6. Пасхавер О. Фінансова поліція характерна для авторитарної держави-експерт// Українська правда від 12 березня 2013 р.

Розділ II

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ

М.В. Апальков,

*старший інспектор факультету з підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної міліції
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

І.В. Апалькова,

*слідчий слідчого відділення Шевченківського РВ
ЛМУ ГУ МВС України у Львівській області*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Сьогодні в Україні часи розбудови національної держави, пошуку національної ідеї та сучасних концепцій суспільного та приватного життя. Світова практика переконує, що у вирішенні цього завдання важливу роль відіграють національні системи освіти, виховання та адаптація молоді до соціально-політичних процесів суспільства.

Тому не дивно, що окрема когорта вчених вже давно виділяють молодь в окрему соціальну категорію, що є суб'єктивно правильним. Студенти, а разом з ними і курсанти – це специфічний соціальний прошарок молоді, оскільки їх соціалізація відбувається в соціокультурному середовищі, яке має певні особливості (соціально-психологічні зв'язки в гуртожитку, навчальній групі, на курсі, спілкування один з одним у вільний від занять та служби час, постійний контакт з офіцерами, викладачами та наставниками, які відносяться до культурної еліти суспільства, що сприяє розвитку в них високих морально-психологічних стандартів).

Визначальним і позитивним чинником соціалізації курсантської молоді в умовах навчання в вищому навчальному закладі є

наявність сприятливого середовища, атмосфери не тільки в аудиторіях, а й у гуртожитках та на території навчального закладу.

Метою доповіді є висвітлення питань, пов'язаних з організацією виховної роботи з курсантами у вищих навчальних закладах (далі-ВНЗ) МВС України.

Вищі навчальні заклади МВС України працюють на перспективу з огляду на необхідність реформування органів правопорядку в Україні та приведення їх діяльності європейським стандартам. Наші випускники покликані утверджувати загальнолюдські та морально-духовні цінності в суспільстві. Курсантиздобувши наукові знання та навички застосування новітніх технології зобов'язані бути рушієм прогресу в територіальних підрозділах ОВС на місцях. Кожен молодий фахівець повинен розуміти та передбачати, якою мірою нові науково-методичні розробки, інноваційні технології будуть сприяти профілактиці та розкриттю кримінальних правопорушень. Тому важливими напрямками ефективної діяльності ВНЗ МВС України є демократизація та гуманітаризація навчально-виховного процесу, органічне поєднання в ньому практичної та наукової складової із застосуванням сучасних технологій, зокрема, і виховної роботи.

На сьогоднішній день, ще не створено довершених універсальних теорій, які можна було б покласти в основу організації виховної роботи у ВНЗ МВС України, тому проведення досліджень з метою підвищення ефективності здійснення виховного процесу в умовах вищого навчального закладу є актуальним.

Метою суспільства є вдосконалення особистості, на що сконцентровано увагу в нормативних документах та актах України, зокрема у Законах України «Про вищу освіту» та «Про міліцію», наказах МВС України від 14.02.2008 року № 69 «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС України», від 25.11.2007 року № 1458 «Про організаційно-нормативне забезпечення виховної роботи», де передбачено умови створення навчання та виховання, які б забезпечували можливість інтелектуального, морального, духовного, естетичного і фізичного розвитку особи, що сприяє формуванню знаючої, вмілої та вихованої особистості.

В період юнацтва відбувається становлення людини як особистості та відбуваються процеси активного залучення курсантів до цінностей культури, надбання навичок суспільно-політичної діяльності, а також інтенсивне розширення кола комунікативного спілкування. В курсантів формується світогляд, розвивається тво-

рча та науково-пізнавальна ініціатива, відбувається усвідомлення за відповідальність обраної професії та її суспільне значення. Цьому сприяє специфічний розпорядок університетського життя, обумовлений особливостями діяльності органів внутрішніх справ.

Виховання курсантів – діяльність по передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду, планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку людини з метою формування у неї певних принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечує умови для її розвитку, підготовку і готовність до служби в органах внутрішніх справ. Суть її полягає в тому, щоб методи, засоби і форми навчання та виховання застосовувались до кожного курсанта (слухача) у відповідності з особливостями його характеру, звичок, темпераменту, рівня культури та життєвого досвіду.

У виховній роботі з курсантами варто використовувати різні форми: безпосередню навчальну, практичну діяльність та участь у громадських справах (робота у наукових гуртках і спортивних секціях, соціальна робота з ветеранами і дітьми зі шкіл-інтернатів тощо).

Формування у перемінного складу моральної і психологічної готовності до виконання службового обов'язку, вірності Конституції України та її народу, дисциплінованості та відповідальності за зміцнення авторитету органів внутрішніх справ ось основні завдання виховної роботи.

Виховання особистості курсанта можливо за умови єдності трьох складових освіти – навчання, розвитку і виховання. Проте слід розуміти різницю в ролі навчання і виховання в становленні особистості фахівця: навчання діє на індивідуальні показники діяльності, формує знання, уміння і навички. Виховання ж формує ставлення та мету діяльності особистості, стимулювання внутрішніх зусиль перемінного складу до саморозвитку й самовиховання, духовного пошуку, широке її залучення до здобутків духовної і моральної культури попередніх поколінь правоохоронців та нації.

Досягнення мети виховання можливе лише за умови комплексного підходу і залучення до цієї роботи крім курсових офіцерів також професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів, адміністрації університету та факультету, органів курсантського самоврядування.

Організація виховної роботи у вищих навчальних закладах системи МВС України здійснюється за допомогою структурних підрозділів університету (інституту) і активності самого курсанта, яке формує багатогранну, всебічно розвинену особистість.

Інститут (факультет) у своїй діяльності базується на таких принципах, як: системність процесу виховання; безперервність і

спадкоємність у вихованні; прищеплення любові до обраної професії, поваги до традицій; гуманізація виховання; єдність навчання та виховання; взаємодія між науково-педагогічним складом та курсантом, запорукою чого є поглиблення процесу навчання; індивідуалізація виховного процесу – поєднання індивідуальних і колективних форм. Виховання особового складу на кращих традиціях органів внутрішніх справ, інших правоохоронних структур, конкретних прикладах сумлінного ставлення до роботи кращих випускників, працівників та ветеранів органів внутрішніх справ. Зосередження на індивідуальних формах виховної роботи; інтеграція традиційних і новітніх форм виховної роботи; гармонізація сімейного та суспільного виховання, що базується на поєднанні й координації виховних зусиль батьків та ВНЗ; формування творчої активності, самодіяльності молодих людей, що проявляється в поєднанні з ініціативою та самодіяльністю курсантів, у ствердженні життєвого досвіду та розвитку практичних навичок; активізація курсантського самоврядування; формування в усіх курсових підрозділах доброзичливого морально-психологічного клімату та взаєморозуміння, співпраці та взаємодопомоги, спрямованих на створення внутрішньої єдності всіх членів колективу та взаємної підтримки один одного на всіх рівнях; системне формування особистості майбутнього фахівця правоохоронних органів через вплив усіх функціонуючих у ВНЗ структур і підрозділів як у навчальній, так і у вільній від навчання час.

Курс є важливою ланкою реалізації виховного потенціалу ВНЗ. Курсові підрозділи планують виховну роботу в Планах роботи на семестр і на місяць, її організаційні принципи, керуючись нормативно-правовими документами з актуальних проблем виховання курсантів, враховуючи специфіку навчального закладу системи МВС України, запити і потреби суспільства на європейську інтеграцію.

Виховна робота на курсі полягає у формуванні професійно-етичних якостей сучасного фахівця та проведення інформаційно-просвітницької, культурно-виховної роботи серед курсантів, розвиток їх творчих та інтелектуальних здібностей, залучення до різноманітної діяльності за інтересами, участі в культурно-освітній, спортивно-оздоровчій та інших видах діяльності.

Формами цієї роботи є індивідуальна виховна робота, гуманітарна підготовка особового складу, організація роботи по розвитку самодіяльної творчості, бесіди та лекції з питань професійної етики і культури поведінки та спілкування з громадянами,

духовно-просвітницька робота, виховання засобами наочної інформації тощо, а також курсові офіцери повинні сприяти роботі рад курсантського самоврядування курсів.

Наставник навчальної групи (куратор) є невід'ємною частиною виховної роботи. При проведенні організаційно-виховної роботи серед курсантів групи викладач-наставник, як людина з високою культурою спілкування та поведінки і стійкими морально-духовними цінностями безпосередньо впливає на формування у курсантів загальнолюдської і професійної культури працівника міліції.

Складовою виховання курсантів є той факт, що молодь більше схильна до самоконтролю й самовиховання. Тому останнім часом багато уваги приділяється саме курсантському самоврядуванню. Метою діяльності органів самоврядування є створення умов для самореалізації особистості курсантів (слухачів) формування у них організаційських навичок, лідерських якостей, відповідальності за результат свого навчання, служби тощо. Діяльність органів самоврядування спрямована на удосконалення навчального процесу, підвищення його якості, забезпечення виховання духовності та культури курсантів (слухачів), зростання їх соціальної активності.

Основні завдання органів самоврядування є:

- захист прав та інтересів перемінного складу;
- сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності перемінного складу;
- сприяння створенню необхідних умов для проживання і відпочинку перемінного складу;
- контроль за навчальною дисципліною перемінного складу, оперативне реагування на випадки її порушення;
- організація профорієнтаційної роботи серед молоді, шефство над школами-інтернатами, дитячими будинками;
- координація роботи з кураторами інститутів (факультетів), кафедрами та керівництвом курсів;
- пропаганда здорового способу життя, безпечної поведінки, запобігання вчиненню перемінним складом правопорушень, вживанню ними алкоголю, наркотиків, палінню та ін.

Вищі навчальні заклади системи МВС України виховують курсантів за допомогою величезної кількості факторів, одним з яких є атмосфера і процес вільного спілкування з науково-педагогічним складом, де бесіда з викладачем у вільний від занять час іноді більше впливає на свідомість курсанта сильніше, ніж прочитаний перед тим курс лекцій.

Виходячи з вище зазначеного можна зробити висновки, що метою виховання у ВНЗ МВС України є підготовка не тільки висококваліфікованих фахівців для практичних підрозділів МВС України, а й усвідомлення курсантів своєї ролі в суспільстві та розуміння постійного захисту громадян, суспільства та держави від протиправних посягань.

Таким чином, виховання сучасної молоді - цілеспрямований процес і результат соціально-культурного співробітництва курсанта з вузівським співтовариством (офіцерами, викладачами тощо). Основою процесу соціалізації у навчальний і у вільний від навчання та служби час повинна бути активна роль особистості стосовно самої себе, обставинам свого життя, взаємодія з оточуючим середовищем і суспільством в цілому та постійна підтримка в поступовому розвитку з боку навчально-виховного персоналу навчального закладу.

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>

2. Закон України «Про міліцію». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/565-12>

3. Наказ МВС України від 14.02.2008 року № 69 «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС України».

4. Наказ МВС України від 25.11.2007 року № 1458 «Про організаційно-нормативне забезпечення виховної роботи».

С.М. Банах,

*кандидат наук з фізичного виховання
та спорту, доцент,*

*доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ВАРІАТИВНІСТЬ НАВИЧОК У СТРІЛЕЦЬКІЙ ПІДГОТОВЦІ ПРАВООХОРОНЦІВ

Ретельно аналізуючи перелік вправ курсу стрільб для осіб рядового та начальницького складу підрозділів органів внутрішніх справ, слід зауважити, що запропоновані вправи не розміщені хаотично, а ніби логічно передують одна одній [1–3].

Зокрема розпочинають навчання з вправ без обмеження часу на виконання для засвоєння основних навичок здійснення технічно «грамотних» пострілів. І якщо перша вправа не передбачає оціню-

вання зони ураження на мішені, то друга уже пов'язана з градуванням мішені на габарити (десятки, дев'ятки, вісімки і т.д.)

Далі відбувається перехід на швидкісні компоненти практичної стрільби. При цьому фактично єдиною суттєвою різницею між третьою та четвертою вправами слід вважати дистанцію стрільби, а саме з 7-15 метрів у подальшому переміщують вогневий рубіж до відстані 25 метрів. І саме ця четверта вправа (колишня сьома згідно минулого курсу стрільб) традиційно упродовж багатьох років обирається членами різноманітних інспектуючих та екзаменаційних комісій для об'єктивної оцінки стану бойової підготовки в підрозділах органів внутрішніх справ.

П'ята вправа пов'язана з вужкоспеціалізованими стрілецькими навичками, що притаманні працівникам ДАІ, тобто веденням вогню по рухомому колесу за умови перебування правоохоронця на рухомій платформі.

Починаючи з шостої вправи вносяться елементи різноманітних переміщень, зокрема власне шоста вправа передбачає навчання стрільбі після пробіжки по нерухомій цілі в обмежений час, сьома – навчання стрільбі з перенесенням вогню по фронту (у три різні мішені) і восьма – прищеплення навички ведення вогню із заміною магазину. На цьому основний курс завершено і далі з дев'ятої по дванадцяту вправи виконуються виключно для спеціальних підрозділів міліції та для членів груп захоплення.

Здебільшого оптимізація навчально-тренувального процесу здійснюється у напрямку адаптування методичних основ кульової стрільби до специфічних потреб формування стрілецької майстерності в системі Міністерства внутрішніх справ України.

Аналіз досвіду вогневих контактів, які виникають в ході спеціальних оперативних заходів, вказує, що максимальна відстань, на якій супротивники вступають у вогневу взаємодію, здебільшого не перевищує десяти метрів. Схожі дистанції стрільби висувають на перше місце такі показники, як швидкість виконання першого пострілу, швидкість переміщень (відхід з лінії вогню правопорушника), недопущення можливості ведення противником прицільного вогню у відповідь[4].

Найбільш поширений спосіб утримання передбачає охоплення вказівним пальцем лівої руки спускової скоби пістолета, розташування великого пальця лівої руки над великим пальцем правої руки; права та ліва кисті щільно стискають пістолетне руків'я, при цьому пальці правої руки розташовуються під пальцями лівої.

Однак досвід навчання стрільбі з двох рук вимагає використовувати на етапі початкового вивчення своєрідного проміжного

варіанту утримання зброї, який передбачає пасивне підтримання знизу лівою рукою без охоплення пальців правої руки. Це зумовлено, насамперед, намаганням уникнути формування такої поширеної помилки серед початкуючих стрільців, як недотримання автономності у роботі вказівного пальця, а саме її, як показує практика, і проковує у першу чергу щільне стискання руків'я обома руками.

Таким чином, варіативність навичок у стрілецькій підготовці правоохоронців забезпечується доволі широким спектром вправ, кожна з яких покликана цілеспрямовано розвивати ті чи інші аспекти в загальній структурі раціональної техніки виконання влучного пострілу.

1. Пятков В.Т. Теорія і методика стрілецького спорту. – Львів: Євровіт, 1998. – 324с., іл.

2. Виноградський Б.А., Михайлишин В.Ю., Романишин І.М. Інформаційні технології аналізу систем в стрілецькому спорті // Системний аналіз та інформативні технології: Матеріали міжнар. наук. конф. – К., 2001. – Ч.2 – С. 35–39.

3. Пятков В.Т. Система аналізу стрілецьких вправ// Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб.наук.пр.- Харків, 2001. - № 18. – С. 7–10

4. Обучение скоростной стрельбе из пистолета Макарова: Метод. Рекомендации / Сост. В. Ф. Глущенко, А.А. Колоколов. – К.: РИО МВД Украины, 1994.- 47 с. ил.

Н.П. Бортник,

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри адміністративного

та інформаційного права

(Навчально-науковий інститут права та психології

НУ «Львівська політехніка»)

ПРОФЕСІЙНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СПІВРОБІТНИКІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ

Проблема професіоналізму співробітників правоохоронних органів загалом, а також умов, які його забезпечують, відіграє надзвичайно важливе значення для існування і розвитку демократичного суспільства. Особливо це стосується діяльності органів

внутрішніх справ, зокрема кримінальної міліції. Це пояснюється тим, що вони повинні не лише стояти на варті закону, але й, маючи великі владні повноваження, не допускати порушень законності, протидіяти злочинності.

Вирішення службових завдань працівниками кримінальної міліції в більшості випадків пов'язане з людським фактором, тобто з потребами, прагненнями, бажаннями, відчуттями, індивідуальними особливостями громадян – усім, що перебуває у сфері взаємовідносин «людина – людина». Багато в чому психологічна специфіка пов'язана також з дією таких екстремальних чинників, як небезпека і надзвичайний динамізм розвитку подій; дефіцит часу та інформації; невизначеність можливих варіантів зміни обстановки; необхідність у безперервному аналізі потоку неструктурованої або мало структурованої інформації; необхідність негайного вирішення завдань, що вимагають нестандартного, творчого підходу і, що найголовніше, висока відповідальність за наслідки прийнятих рішень.

Діяльність кримінальної міліції нерідко відбувається в напружених, конфліктних ситуаціях, за небезпечних для життя обставин, зокрема й пов'язаних із застосуванням зброї. Такі конфліктогенні ситуації активного протистояння антисуспільним проявам здійснюють на співробітників кримінальної міліції значний психологічний вплив. Вони створюють великі труднощі у вирішенні професійних завдань, позначаються на успішності дій, вимагають від них психологічної стійкості, особливої підготовки, особливого уміння діяти за таких умов.

Натомість слід зазначити, що однією з найважливіших умов ефективного виконання співробітниками кримінальної міліції своєї роботи є не тільки наявність відповідних професійних знань та вмінь, але й самостійна та творча реалізація покладених на них функцій. Це можливо лише в тому випадку, коли працівники ідентифікують себе зі своєю професією, тією справою, якою займаються.

Досягнення професіоналізму, засвоєння необхідних знань, умінь, навичок, рольової поведінки для ефективного функціонування в діяльності відбувається через процес професійної соціалізації.

Соціалізація, як одна зі сторін становлення особистості, супроводжується формуванням ціннісних орієнтацій та установок, які детермінують її трудову активність, мотиви поведінки, спрямованість активності. Соціальні цінності та норми, що регламен-

тують поведінку людини, впливають і на структуру ціннісних орієнтацій особистості, спрямованість її установок. Рівень, зміст та форми ціннісних орієнтацій особистості зумовлені приналежністю до конкретної професійної групи, демографічними характеристиками, рівнем освіти та іншими факторами [1].

Зміст соціалізації полягає в тому, що це процес «входження індивіда в соціальне середовище», «засвоєння ним соціальних впливів», «залучення його до системи соціальних зв'язків» тощо [2].

Процес соціалізації є сукупністю всіх соціальних процесів, завдяки яким індивід засвоює певну систему норм і цінностей, що дозволяють йому функціонувати як члену суспільства [3].

Виділяються три сфери соціалізації, в яких здійснюється становлення особистості: діяльність, спілкування, самосвідомість. Єдальною характеристикою усіх трьох сфер є процес розширення соціальних зв'язків індивіда із зовнішнім світом.

Упродовж всього процесу соціалізації індивід освоює нові види діяльності. При цьому відбуваються орієнтування в системі зв'язків, які є в кожному виді діяльності, а також між її різними видами. Воно здійснюється через особистісні сенси, тобто визначення для кожної особи значущих аспектів діяльності, а також їх освоєння. Результатом такої орієнтації є особистий вибір діяльності. Як наслідок, виникає концентрація на обраній вид діяльності, зосередження уваги на ньому. В ході реалізації діяльності відбувається освоєння особою нових ролей і осмислення їх значущості.

Професійна соціалізація особистості як процес має певні етапи, стадії. Т.В. Кудрявцев у тривалому, динамічному, багаторівневому процесі «професійного становлення» виокремлює декілька основних стадій: формування професійних намірів; професійне навчання; професійна адаптація; часткова або повна реалізація особистості в професійній діяльності [4, с. 51–59].

1. Пономарева Р.А. Социально-психологические проблемы становления личности / Р.А. Пономарева. – К.: Знание, 1983. – 15 с.

2. Андреева Г.М. Социальная психология: [учеб. для вузов] / Г.М. Андреева. – М.: Московский университет, 1980. – 416 с.

3. Бронфенбреннер У. Два мира детства. Дети США и СССР / У. Бронфенбреннер; [пер. с англ.]. – М., 1976. – 165 с.

4. Кудрявцев Т.В. Психологический анализ динамики профессионального самоопределения личности / Т.В. Кудрявцев, В.Ю. Щегурова // Вопросы психологии. – 1963. – № 2. – С. 51–59.

В.Р. Булачек,
*кандидат історичних наук,
начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

О.І. Тьорло,
*кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
начальник кафедри фізичної підготовки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ВДОСКОНАЛЕННЯ БОЙОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМКІВ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

З метою подальшого підвищення ефективності та якості професійної підготовки кадрів органів внутрішніх справ, наказом МВС України №318-2012 року затверджено Положення з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України. Дане Положення визначає організований і цілеспрямований процес оволодіння знаннями, уміннями і навичками, необхідними для успішного виконання оперативно-службових завдань. Також це Положення визначає порядок організації професійної підготовки працівників органів і підрозділів внутрішніх справ, в якому одним з основних видів службової підготовки являється бойова підготовка (тактико-спеціальна, психологічна, вогнева і фізична підготовка).

Завдання і зміст навчання працівників органів внутрішніх справ визначаються вимогами Закону України «Про освіту», міжнародними угодами ратифікованими Україною, нормативними актами МВС України, а також цим настановленням і безпосередньо формується у навичках, тематичних планах і навчальних програмах.

Начальники усіх ступенів несуть персональну відповідальність за організацію і проведення бойової підготовки, підтримання високої професійної майстерності особового складу.

Згідно цього Положення, начальникам головних управлінь, управлінь та самостійних відділів МВС України, ГУ МВС Республіки Крим, ГУ МВС областей, міста Києва, ГУ МВС на транспорті, навчальних закладів, науково-дослідних установ МВС України, училищ

професійної підготовки працівників міліції МВСУ, органів і підрозділів внутрішніх справ належить створювати морально-психологічний клімат, стимулюючий в особового складу потребу до безперервного навчання, приймати міри до того, щоб кожний працівник міліції протягом усієї служби постійно підвищував рівень професійних знань, рівень тактико-спеціальної, вогневої та фізичної підготовки, вважаючи це як один із головних його службових обов'язків. Відомості про професійний рівень обов'язково враховуються при атестуванні, направленні працівників у навчальні заклади, просуванні по службі та присвоєнні чергових спеціальних звань.

Національна безпека України як єдина система інтересів особи, суспільства і держави об'єктивно вимагає поліпшення діяльності органів внутрішніх справ, кадрового забезпечення їх спеціалістами, які вмело та кваліфіковано забезпечували б підтримку громадського порядку та злагоди у суспільстві, сприяли б його процвітання.

Успішне виконання завдання, що стоять перед ОВС, можливе лише за умов формування у персоналу нової психології та високого професійного рівня. Загальновідомо, що успіх будь-якої справи значною мірою залежить від людей, що їх виконують. Від їхньої фахової та бойової підготовки, мотивації до служби, дотримання законності в роботі, відданості справі та розуміння своєї ролі й місця в колективних діях, рівня особистої дисциплінованості тощо.

Подальше реформування системи МВС потребує здійснення професійної підготовки та виховання нового покоління правоохоронців, основу світогляду яких складатимуть загальнолюдські цінності, принципи гуманізму й демократизму, усвідомлення свободи й прав людини як найважливішого досягнення суспільства.

Успіхи правоохоронної діяльності значною мірою залежать від рівня професійної підготовки, теоретичних знань та практичних навичок працівників ОВС, їхнього вміння своєчасно орієнтуватися в обстановці, адаптуватися в сучасних умовах. Саме на виховання цих якостей правоохоронців нової формації повинна бути спрямована система професійної підготовки.

Сучасні умови діяльності працівників органів внутрішніх справ характеризуються наявністю великої кількості стрес-факторів, які негативно впливають на психічний стан працівників міліції та призводять до травматизму чи загибелі.

Аналіз надзвичайних подій, що спричинили загибель або поранення працівників міліції, свідчить про їхню неготовність адекватно діяти під час екстремальної нетипової ситуації.

Розподіл служб за коефіцієнтом надзвичайних подій (у порядку зменшення усередненого коефіцієнта НП) з фізичними наслідками, які сталися під час виконання службових обов'язків:

загибель особового складу:

ППСМ- ДІМ- ДАІ- КР- УБОЗ- ДСО- ДСБЕЗ- слідство;

фізичні ушкодження:

ППСМ- ДІМ- КР- ДАІ- УБОЗ- ДСБЕЗ- слідство.

Згідно з вищенаведеним, під час виконання службових обов'язків з охорони громадського порядку (під час служби) «група ризику» – це працівники міліції громадської безпеки і кримінальної міліції – ППСМ, ДІМ, ДАІ, КР.

Визначено, що в загальній структурі втрат, як і раніше, переважна кількість НП з фізичними наслідками виникає при ДТП, затриманні, раптовому нападі та фізичній протидії з боку правопорушників і злочинців. Тут приблизно у 60–70% випадків має місце комбінація травмуючих факторів, наприклад, фізична протидія і використання зброї злочинцем під час його затримання.

Аналіз НП дозволив визначити психологічні чинники, що попереджають небезпечну ситуацію, або безпосередньо формують її. Серед таких чинників вирішальною є психологічна готовність працівника до професійно ефективних і водночас безпомилково безпечних дій.

У зв'язку з цим, керівники підрозділів ОВС повинні максимально наблизити практичні заняття в системі професійної підготовки до реальних умов. Міняти застарілий підхід на дійсно наукові методи навчання, які дають можливість до автоматизму напрацьовувати навички несення служби в типових та екстремальних ситуаціях з дотриманням заходів особистої безпеки, використовувати заходи фізичного впливу, спецзасоби і вогнепальну зброю.

1. Наказ МВС України, №318 від 13.04.2012 року. «Про затвердження Положення з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України».

2. Криволапчук В.О., Васильєв А.С. Тактика дій працівника міліції у типових та екстремальних ситуаціях під час виконання службових обов'язків із охорони громадського порядку: навч.-метод. посіб. – К.: ВПЦ МВС України, 2006. – 133 с.

3. Методичні рекомендації щодо організації та проведення занять з працівниками органів внутрішніх справ України з застосуванням ситуаційних задач та алгоритмів правильних дій працівників міліції під час виконання службових обов'язків з охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю: метод. реком. – К.: МВСУ ДКЗ, 2008. – 47 С.

Ю.О. Говор,
*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
(Львівський держаний університет
внутрішніх справ)*

ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ

В сучасних умовах фахове обговорення питання підготовки кадрів для підрозділів кримінальної міліції набуває неабиякої гостроти та актуальності. Адже ефективне дотримання прав і свобод людини у повсякденній діяльності органів внутрішніх справ, їх відповідність високим європейським стандартам значною мірою залежить від якісної складової кадрового потенціалу.

Ми є свідками того, що останнім часом спостерігається значна кількість публікацій у ЗМІ, сюжетів на телебаченні, що присвячені зазначеній тематиці, яка окрім того стала ще й предметом широкого громадського обговорення.

Без сумніву загальновідоме висловлювання, що кадри вирішують усе має глибоке раціональне зерно. Переосмислення підходів до підготовки висококваліфікованих працівників має на меті формування у сучасного працівника кримінальної міліції високих професійних та моральних якостей, патріотизму тощо. Сучасний правоохоронець повинен в собі сублімувати глибокі спеціальні знання і вміння, правильну мотивацію професійної діяльності, бути інтелектуалом. Адже ціна помилки в такій відповідальній професії часто може мати фатальні наслідки.

Однак чи можемо ми дати позитивну відповідь на запитання про те, що сьогодні працівник органів внутрішніх справ загалом, а кримінальної міліції зокрема відповідає бажаній ідеальній моделі працівника правоохоронного органу? На превеликий жаль приходиться констатувати, що ні.

Безумовна реалізація в діяльності ОВС високих вимог до працівників, сприятиме забезпеченню європейських стандартів прав людини у повсякденній роботі, що є не лише даниною традиції, але й нагальною вимогою та потребою часу.

Щоб запровадити дієвий механізм підготовки висококваліфікованих кадрів для підрозділів кримінальної міліції необхідно цю роботу проводити послідовно та системно. Очевидним є те, що

система відомчої освіти МВС в повній мірі відповідає вимогам сьогодення щодо підготовки фахівців для ОВС. Підготувати правника може будь-який ВНЗ юридичного профілю, однак надати спеціалізовану підготовку під силу лише закладу відомчого підпорядкування. Адже окрім отриманих теоретичних, спеціалізованих знань, курсанти набувають навичок володіння засобами спеціального та фізичного впливу, вогнепальною зброєю, тактикою затримання злочинців у різних ситуаціях, особливостями професійного спілкування з різними верствами населення. Ні у кого не викликає сумнівів те, що дієво протидіяти злочинності під силу лише професійно підготовленим, компетентним, фізично розвинутим правоохоронцям.

Надзвичайно важливим критерієм досягнення високої якості в підготовці фахівців для відомчих навчальних закладів системи МВС є досягнення дієвого взаємозв'язку між навчальним процесом та практичною діяльністю. Особистий досвід роботи автора в підрозділах кримінальної міліції протягом багатьох років дає змогу констатувати те, що великі труднощі в адаптації випускників відомчих навчальних закладів викликає саме відсутність практичних навичок. Це в свою чергу нерідко призводить до того, що молоді спеціалісти звільняються з ОВС під час перших років служби.

Тому процес адаптації майбутніх працівників для підрозділів кримінальної міліції повинен починатися із студентської лави. В ході навчання важливо впроваджувати апробовані у інших країнах новітні форми й методи підготовки висококласних фахівців. Адже ми живемо в час глобалізації і не звертати увагу на кращий зарубіжний досвід було б невірно.

Для прикладу в багатьох країнах, зокрема в США, при підготовці поліцейського значний акцент робиться саме на практичну діяльність. Тому пропонується розробити дієвий механізм закріплення курсантів, починаючи із другого року навчання у ВНЗ за оперативними працівниками підрозділів кримінальної міліції міськрайвідділів для ознайомлення з роботою на прикладі конкретних справ.

Така підготовка може відбуватися протягом одного навчального дня в тиждень і сприятиме набуттю відповідних навичок практичної діяльності, що суттєво впливатиме на подальшу службу діяльність, сприятиме розумінню процесів, що відбуваються в ході правозастосування.

Важливо також на постійній основі залучати практичних працівників до проведення навчальних занять із курсантами у формі семінарів, круглих столів, рольових ігор за напрямками підготовки.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо стратегічно важливими завданнями в ході підготовки кадрів для підрозділів кримінальної міліції забезпечення якісного відбору кандидатів на навчання; дієву взаємодію між відомчими навчальними закладами та практичними підрозділами. Теоретична підготовка сприятиме досягненню мети забезпечення майбутнього працівника кримінальної міліції глибокими фундаментальними знаннями в галузі права, зробить із нього носія високої юридичної та політичної культури, а практика у свою чергу передасть безцінний для його подальшої службової діяльності досвід.

Д.Є. Забзалюк,
*кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

РОЛЬ ІНСТИТУТУ КАПЕЛАНСТВА У СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ПРАВООХОРОНЦЯ

Постановка проблеми. Актуальність даної проблеми має не лише науково-пізнавальний інтерес, але й практичну значимість, коли йдеться про процеси реформування правоохоронних органів України на сучасному етапі. Насамперед, вартий уваги такий її аспект, як співвідношення християнських моральних цінностей з обов'язками, які покладаються на правоохоронця, зобов'язаного охороняти права та свободи громадян, забезпечувати громадський порядок та законність в державі.

Стан дослідження проблеми. У добу незалежності України історіографія даної проблематики збагатилася багатьма науковими працями: В. Голубка, В. Довбні, М. Кравчука, А. Кентія, В. Кондратюка, В. Литвина, Ю. Павленка, О. Реєнта, І. Срібняка, Я. Тинченка, Б.Якимовича, які відтворюють невідомі сторінки нашої минувшини. Значний внесок у дослідження окремих аспектів проблеми зробили історики діаспори. Серед наукових праць, присвячених організації та діяльності служби капеланів в українських військових формаціях першої половини ХХ ст. відзначимо історикомемуарні нариси отців П. Пашевського, П. Білона, О. Гайдукевича, В. Лаби, а також студії діаспорних істориків В. Вериги, Р. Колісника, отців І. Нагаєвського, М. Небелюка, П. Содоля.

Виклад основних положень. Необхідність запровадження духовної опіки у вищих навчальних закладах системи МВС зумовлено низкою обставин. По-перше, досягнення незалежності України спричинило стрімкий інтерес суспільства до минулого й, передусім, до історії капеланства українських військових формувань різних часів. По-друге, зміна державно-політичного статусу України 1991 року, спричинила докорінну зміну церковно-державних відносин, бурхливе зростання громадського інтересу до релігії, ролі Церкви в суспільстві та його складової – правоохоронної системи. По-третє, суттєве занепокоєння викликає ситуація із підготовкою майбутніх правоохоронців у вищих навчальних закладах системи МВС України через відсутність належного виховного процесу, що може призвести та й вже призводить до деформації моральних цінностей. По-четверте, духовна опіка для українців завжди відігравала важливе, якщо не вирішальне значення в підтримці морально-бойового духу та вихованні загальнолюдських цінностей.

Традиції українського військового капеланства сягають в далеку минувшину – часи дружин перших київських князів та зародження українського війська. Перед великими походами київські князі організовували великий молебен за участю ієрархів церкви. Зустрічаються свідчення про наявність священників безпосередньо у війську в період походів і битв. [1, с. 54].

Набагато ширше вкорінюється церква у козацьке військо доби Запорізької Січі. Зауважимо, що в період феодалізму по-суті весь світ був віруючим. Релігією був перейнятий внутрішній і зовнішній світ людини. Потужний фактологічний історичний матеріал свідчить, що запорізькі козаки були глибоко віруючими людьми й дотримувалися християнської православної віри. Гасло боротьби за православну віру було одним із головних у ході національно-визвольної війни 1648–1654 рр. під проводом гетьмана Богдана Хмельницького. Зрештою, у ті часи усі збройні конфлікти і війни набували релігійного характеру.

За підрахунками О. Апанович, до кінця існування Січі в межах Вольностей Війська Запорізького було 44 постійні церкви і 13 каплиць. Крім того, кожна паланка або формування козаків мали похідні церкви, які обслуговувалися польовими духовниками [2, с. 213]. При церквах діяли школи, шпиталі, притулки для старих і убогих. Вони були центрами духовного, культурно-освітнього життя українського козацтва.

Героїчну сторінку вписали українські військові капелани і в часи національно-визвольних змагань початку ХХ століття, зокре-

ма, збройних формувань Української Галицької Армії та армій Української Народної Республіки та Гетьманату. Головні обов'язки військових священиків зазначеного періоду полягали у здійсненні богослужінь у звичайні та святкові дні, організації урочистих молитов перед початком бойових дій і панахид по вбитих у бою, перебуванні під час бою в бойових порядках частини, організації проведення поховань, проведенні регулярних бесід з особовим складом, організації полкових бібліотек, повідомленні рідним про загибель вояків, організації в бойових підрозділах товариств допомоги сім'ям загиблих, виявленні прикладу для всіх військовиків.

Один з дослідників даної проблеми слушно відзначив, що «виховна і просвітницька діяльність Української церкви в військовому середовищі в періоди національно-визвольних змагань завжди позитивно відбивалася на боєздатності армії» [3, с. 408].

Таким чином, існування інституту військових священиків в українських збройних формаціях стало закономірним явищем, притаманним збройним силам усіх християнських народів.

Зважаючи на позитивну роль інституту капеланства у військових формаціях України в різні історичні часи, а також на досвід інших держав світу, останнім часом зростає число прихильників впровадження подібної системи у Збройних Силах та правоохоронних органах України. Але до реалізації означеної проблеми існує чимало перепон, зокрема поліконфесійність населення України. Проте, завдання зміцнення морально-бойового духу захисників Вітчизни вимагають активного пошуку впровадження відносин між правоохоронною системою і церквою, адекватним вимогам демократичного суспільства, поєднання духовних інтересів правоохоронців із національно-державними.

Висновок. Сподіваємося, що піднята проблема сприятиме подальшим спеціальним студіям, а також стане в нагоді командирам і капеланам окремих підрозділів в удосконаленні навчально-виховної роботи в силових структурах незалежної України і, зокрема, вищих навчальних закладах системи МВС України. Тим більше, що капеланська служба вже відновлена на рівні окремих частин і гарнізонів, а також у ряді навчальних закладів Міністерства оборони України.

1. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.). – Вид. 4. – Львів, 1992. – 702 с.

2. Апанович О. Розповіді про Запорізьких козаків. – К., 1991. – 213 с.

3. Марчук В. Церква. Духовність. Нація. – Івано-Франківськ, 2004. – 460 с.

В.Я. Ільницький,
*кандидат юридичних наук,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

Г.М. Фецин,
*курсант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ

Актуальність теми. Сьогодні перед органами внутрішніх справ України постають нові вимоги, які потребують сучасних підходів до вирішення оперативно-службових завдань. Основою їх функціонування є оперативно-розшукова діяльність (ОРД). Остання, окрім спеціальних юридичних, кримінологічних та криміналістичних знань, передбачає врахування сучасних досягнень психологічної науки. Працівник кримінальної міліції повинен уміти працювати з інформацією стосовно об'єктів оперативної уваги, володіти комплексом професійно важливих комунікативних якостей, уміти налагоджувати стосунки з усіма прошарками соціального середовища, бути референтною особистістю з глибокими знаннями, розумінням людей, привабливим іміджем.

Кримінальна міліція в Україні виконує відповідальні функції, які пов'язані із запобіганням та розкриттям злочинних дій, боротьбою зі злочинністю, охороною населення від злочинних посягань, зміцненням правових основ суспільства. У зв'язку з цим сьогодні надається особлива увага питанням підвищення ефективності та удосконалення професійної підготовки працівників кримінальної міліції, формування у них комунікативної культури.

Усвідомлення актуальності даних питань спонукає вчених у галузі філософії, правознавства, психології, етики, естетики та педагогіки до вивчення зазначеної проблеми. Можна виділити декілька напрямів наукового пошуку, у межах яких вченим вдалося отримати конкретні результати. Зокрема, у науковій літературі знайшли розкриття питання, які стосуються професіограми спеціаліста органів внутрішніх справ (Б.С. Камоцький), професійно значимих якостей

працівника міліції (В.А. Данилов, В.Г. Андросюк, Л.І. Ка-зміренко, Г.С. Юхновець), моделі спеціаліста оперативно-розшукової спеціалізації (В.Ф. Захаров, Ю.І. Римаренко), правового положення, функцій та структури кримінальної міліції (І.В. Опришко, Л.А. Сидорчук).

Проблема культури професійного спілкування працівників міліції аналізується вченими з урахуванням їх психологічних особливостей та закономірностей. Зокрема, дається психологічний аналіз конфліктів діяльності і спілкування працівників органів внутрішніх справ (І.Б. Пономарьов), взаємовідносин у колективах ОВС (В.Г. Кутушев), контактів оперативних працівників із суб'єктами зацікавленості (Ю.В. Чуфаровський), міжособистісної взаємодії працівників органів внутрішніх справ (В.В. Авдеев) та їх психологічної стійкості (О.Ф. Беца). Дослідники акцентують увагу на психологічних засадах професійного спілкування оперпрацівників (В.С. Новиков) та вмінні працівників патрульно-постової служби міліції спілкуватися з громадянами (О.М. Націєвський), аналізують питання психологічної взаємодії слідчого з неповнолітнім обвинуваченим (В.Г. Баяхчев), культури спілкування співробітників міліції з неповнолітніми (Н.Г. Бульба, А.Н. Шлапак), психології допиту (І. Картас), психологічної підготовки дільничних інспекторів міліції (В.І. Коваленко), вивчають соціально-психологічні аспекти службового спілкування працівників ОВС (О.Г. Каменікова), застосування права (В.В. Ла-зарев), а також методи психологічного впливу на особистість в діяльності співробітників міліції з попередження правопорушень (В.В. Юстицький). [1]

Метою даної роботи є теоретичне обґрунтування і розробка організаційно-правових аспектів системи забезпечення культури професійного спілкування, психологічного забезпечення професійної діяльності працівників кримінальної міліції органів внутрішніх справ України.

Механізм забезпечення правоохоронної діяльності та боротьби зі злочинністю передбачає розмаїття його форм. Серед них особливе місце належить оперативно-розшуковій діяльності кримінальної міліції. За змістом вона являє собою систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. У теорії оперативно-розшукової діяльності її предмет поділяється на елементи: формування оперативно-розшукової інформації, її виявлення, отримання і фіксація; діяльність оперативно-розшукових органів з використання оперативно-розшукової інформації; організація і правове регулювання. У предметі теорії виді-

ляються основні групи закономірностей: пізнавальні, діяльні, забезпечувальні, правові, морально-етичні та психологічні.

Проблеми підвищення ефективності оперативно-службової діяльності підрозділів кримінальної міліції тісно пов'язані із вдосконаленням системи управління психологічним забезпеченням. Здебільшого поза належною увагою залишаються теоретичні засади психологічного забезпечення діяльності таких підрозділів. [2]

Психологічну підготовку необхідно здійснювати, реалізуючи такі її завдання: а) забезпечення опанування працівниками кримінальної міліції психологічними знаннями; б) формування вміння враховувати психологічні умови ефективності виконання професійних дій; в) розвиток індивідуально-психологічних якостей; г) розвиток професійно-психологічної орієнтованості особистості фахівця органів внутрішніх справ; ґ) формування психологічних умінь ефективною комунікації; д) формування вміння користуватися психологічними прийомами; е) психологічне загартування емоційно-вольової сфери; є) ознайомлення працівників із психічними процесами, які виникають під час діяльності в умовах ризику; ж) формування навичок адекватної поведінки в умовах ризику; з) мотивування та створення умов для самовдосконалення. При цьому доцільно активно використовувати психологічні засоби (практичні вправи, вправи-розминки, дебріфінги) та методи (словесні, словесно-наочні, практичні). Психологічна підготовка має бути спрямована на формування якостей працівника кримінальної міліції, необхідних для успішної діяльності в умовах ризику [3].

Психологічна підготовка має бути спрямована на формування якостей працівника кримінальної міліції, необхідних для успішної діяльності як у звичайних умовах, так і в умовах ризику. Крім того, під час психологічної підготовки необхідно вдосконалювати такі якості, як: упевненість у собі, вміння та здатність брати на себе відповідальність, діяти самостійно й ініціативно в разі необхідності.

1. Чайковський В. А. Організаційно-правові питання психологічного супроводження оперативно-службової діяльності підрозділів кримінальної міліції ОВС України // наук.-практ. зб. «Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених» / В. А. Чайковський. – К., 2009. – № 85. – С. 24–28.

2. Чайковський В. А. Професійна захищеність працівників ОВС України як елемент професійної соціалізації особистості // зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / В. А. Чайковський; за ред. С. Д. Максименка. – К.: Главник, 2008. – Т. X, ч. 2. – С. 474–479.

3. Хлонь О. М. Попередження психологічного та емоційного стомлення працівників кримінальної міліції, пов'язаного з професійним ризиком / О.М. Хлонь // Юридична психологія та педагогіка. – 2009. – № 2(6). – С. 225–232.

Ю.Р. Йосипів,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРАВОВІ ТА ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС

Зміни, що відбуваються у політичному, соціально-економічному та культурному житті українського суспільства, висувають нові вимоги до професійної підготовки працівників ОВС.

У Законі України «Про міліцію» зазначено, що забезпечення особистої безпеки громадян, охорона громадського порядку, попередження злочинів та інших правопорушень, участь у наданні соціальної і правової допомоги населенню є одними з основних завдань міліції [1].

До основних функцій правоохоронця відносять: правозахисну (забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів), профілактичну (запобігання правопорушенням та їх припинення), адміністративну (охорона і забезпечення громадського порядку), оперативно-розшукову (виявлення та розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили) та інші [1].

Необхідною умовою зміни громадської думки щодо правоохоронців, підвищення престижу права в очах населення, формування ставлення до закону як до найважливішої правової цінності, усунення негативної дії дезінтегрованої свідомості на стан суспільства – є перебудова всієї правової системи, створення механізму належного, добре продуманого і відпрацьованого юридичного регулювання, підвищення статусу закону в житті суспільства, а головне – якісна професійна підготовка та перепідготовка правоохоронців. Одним із напрямків підвищення іміджу правоохоронців є партнерство, тобто вплив міліції та населення один на одного, їх взаємної обумовленості, зміни стану їх відносин.

Реалізація такої роботи потребує виконання певних завдань, серед яких: розроблення методичних рекомендацій з питань широкого залучення населення до роботи в громадських формуваннях з профілактики правопорушень; формування у працівників ОВС певної психології, яка б відповідала вимогам переходу до нової моделі правоохоронної діяльності, заснованої на прин-

ципі партнерства; радикальне вдосконалення системи професійної підготовки та виховання особового складу; активне залучення до проведення занять з основ держави та права у закладах загальної середньої освіти дільничних інспекторів, відповідних фахівців, викладачів та науковців закладів освіти МВС; регулярне проведення занять з правової тематики серед членів громадських формувань щодо охорони правопорядку [2]. Отже, реалізація цієї співпраці потребує комунікативної та організаторської функцій діяльності міліціонера.

Усе вищевикладене свідчить про необхідність педагогічної складової в професійній діяльності працівника міліції, що зумовлює виконання ним ще й педагогічних функцій, а саме: пізнавальної; інформаційної (передбачає засвоєння необхідного матеріалу, методів та проблем викладання, мистецтва усного мовлення); комунікативної (полягає у налагодженні психологічного контакту з громадянами, обміні інформацією, здійсненні психологічного впливу на людину при виконанні службової діяльності; здійснюється через індивідуальне або групове спілкування; визначає ефективність роботи в ситуаціях взаємодії з громадянами); попереджувальної (полягає у запобіганні, виявленні та обмеженні причин вчинення злочинів).

У тісному зв'язку педагогіки з завданнями, умовами, діями, методами діяльності МВС виділяють три види діяльності фахівців правоохоронних органів, що об'єктивно вимагає від них різного рівня професійно-педагогічної підготовленості. Перший вид правоохоронної діяльності тісно і повно пов'язаний з вирішенням питань юридичної педагогіки. Для нього характерна наявність суто педагогічних питань, форм, методів, умов і методичних прийомів роботи, що мають пріоритетне значення і визначають головні показники її успішності. Це діяльність працівників кримінальної міліції у справах неповнолітніх, які здійснюють профілактику злочинності, співробітників органів, котрі виконують покарання, працівників служб по роботі з персоналом, тощо. В усіх випадках професіоналізм пов'язаний з педагогіко-юридичною освіченістю, досвідом і вихованістю. Для другого виду діяльності фахівців, посадових осіб і служб правоохоронних органів характерні чітко виражені педагогічні функції, що існують поряд з юридичними, управлінськими. Вирішення педагогічних питань супроводжує досягнення головної професійної мети. Це – діяльність усіх категорій керівників (начальників, командирів), працівників управлінських апаратів, дільничних інспекторів, співробітників профілак-

тичних структур, працівників оперативних служб, тощо. Третій вид професійної діяльності фахівців правоохоронних органів відзначається присутністю в ній соціально – педагогічних аспектів. Це – вплив зовнішнього вигляду, поведінки, дій, спілкування, рішень, застосовуваних санкцій, а також педагогічно спрямованих засобів роз'яснення, переконання, вимог. Педагогічні аспекти мають місце при виконанні суто правоохоронних дій працівників, що впливає на підвищення законності й правопорядку, і при вирішенні юридичних питань [3, с. 327].

Педагогічний ефект від контакту громадянина з працівником міліції має місце завжди і є результатом професійних дій, що виражається у виникненні у громадян нових чи змінених правових і моральних знань, поглядів, переконань, звичок поведінки тощо; вихованні у громадян поведінки згідно з існуючими нормами у громадських місцях і в побуті; вихованні поваги до закону, розумінні закону як вищої державної норми; спонуканні правослухняних громадян до активного правовиховного впливу на інших людей і сприянні правоохоронним органам.

О. Федоренко зауважує, що працівники правоохоронної сфери не завжди чітко усвідомлюють педагогічний вплив, що мають на громадян, а саме на поведінку, правову культуру, правосвідомість. Усвідомлення педагогічного впливу є своєрідним показником професіоналізму, рівня професійно – педагогічної підготовки [3].

Сформованість вищезазначених вмій виконувати професійні завдання входить до професійно-педагогічної готовності правоохоронця для здійснення роботи з попередження насильства в сім'ї, яку необхідно формувати під час навчання курсантів у вищих навчальних закладах МВС України.

1. Закон України «Про міліцію», розділ 2, ст. 11, п. 15 // Справочник работника милиции / [Под. общ. ред. проф. П. И. Орлова]. – Х., 1998. – 225 с.

2. Бандурка О.М. Партнерські взаємовідносини між населенням та міліцією: підруч. / О.М. Бандурка, В.О. Соболев, В.І. Москоvecь – Х.: Нац. ун. внутр. справ, 2003. – 352 с.

3. Федоренко О. І. Методичні рекомендації для працівників Міністерства внутрішніх справ / О. Федоренко // Механізми взаємодії органів державної влади та неурядових організацій у протидії жорсткому поводженню з дітьми. [навч.-метод. посіб.: за ред. К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної]. – К.: Юрисконсульт. – 2005. – 452 с.

В.В. Коваленко,
*доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, член-кореспондент
Національної академії правових наук України, ректор
(Національна академія внутрішніх справ)*

ЩОДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Сучасні інформаційні та телекомунікаційні технології, стрімко поширюючись на більшість сфер діяльності людини, змінюють її життєве середовище. Разом з тим, становлення інформаційного суспільства в Україні відбувається не без проблем, найсуттєвішою з яких сьогодні слід вважати кіберзлочинність, яка продовжує швидко поширюватися та набувати дедалі нових форм.

Сьогодні в Україні, як і в світі все більш актуальною стає проблема організації боротьби з кіберзлочинністю, що, без перебільшення, є одним з основних викликів, кинutih злочинністю сучасному суспільству. З огляду на стратегічні напрями соціально-економічного розвитку України, стан криміногенної ситуації в країні та основні тенденції її розвитку, Міністерством внутрішніх справ України серед пріоритетних в роботі визначено протидію кіберзлочинності. Тому, закономірно постає питання підготовки висококваліфікованих фахівців з протидії кіберзлочинності, які повинні бути як оперативниками, так і спеціалістами з інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Необхідно визнати, що можливі заперечення в плані складності (або неможливості взагалі) підготовки «універсальних» фахівців настільки широкого профілю. Такі аргументи ґрунтуються на різноплановому характері технічної та гуманітарної (наприклад, юридичної) освіти, складності організації навчального процесу, відсутності необхідної навчальної бази, науково-педагогічного складу необхідного рівня кваліфікації й т. ін. Однак, всі перераховані проблеми, незважаючи на їх дійсно реальну складність, на наш погляд, розв'язувані. Адже значна частина сучасного покоління уже сьогодні має по дві, а то й по три освіти різних за змістом, не уявляє своєї професійної діяльності без комп'ютера та знання іноземних мов і т. ін. Нарешті, має місце практика організації діяльності навчальних закладів, що дають «подвійну» освіту.

Сьогодні підготовка ІТ-фахівців з інформаційної безпеки передбачена навчальними планами та програмами ведучих навча-

льних технічних закладів країни – Національним технічним університетом України (НТУУ) «КПІ», Київським міжнародним університетом цивільної авіації (КМУЦА), Харківським державним технічним університетом радіоелектроніки, Державним університетом інформаційно-комунікаційних технологій (ДУІКТ).

Що стосується вищих навчальних закладів МВС України, то сьогодні провідним навчальним закладом із підготовки фахівців-правоохоронців з протидії кіберзлочинності для системи МВС України визначено Національну академію внутрішніх справ. На виконання доручень Міністерства внутрішніх справ України від 20 вересня 2010 р. № 17349/Мг та від 18 жовтня 2010 р. № 32489, Вчена рада НАВС своїм рішенням від 27 листопада 2010 р. запровадила в навчальний процес нову для України спеціалізацію – «протидія кіберзлочинності» освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» («бакалавр») за спеціальністю «Правознавство». Фахівці навчального закладу розробили освітньо-кваліфікаційну характеристику та освітньо-професійну програму.

Перший набір курсантів академії для навчання за новою спеціалізацією був здійснений за результатами тестування з інформатики та англійської мови, а також співбесіди, під час якої визначалися здібності курсантів до вирішення завдань підвищеної складності. При цьому зважали на можливість їх подальшого працевлаштування після закінчення навчання в регіонах, де широко розвинена інформаційна інфраструктура. Із 700 осіб, які брали участь у конкурсі, відібрано лише 40, з яких на другому і третьому курсах було сформовано по одній навчальній групі.

З другого півріччя 2010/2011 навчального року в навчально-науковому інституті підготовки кадрів кримінальної міліції НАВС за спеціально розробленими перехідними навчальними планами з курсантами розпочалися заняття з опанування основ нової спеціалізації. Крім «класичних» дисциплін, необхідних для підготовки оперативного працівника, курсантам викладають додаткові спецдисципліни та спецкурси, знання яких необхідне правоохоронцю для виявлення, розкриття та документування кіберзлочинів. У подальшому, за необхідністю, можливе впровадження в навчальний процес ще окремих математичних і технічних спеціальних дисциплін та спецкурсів.

Викладання спецдисциплін та спецкурсів покладено на загальноакадемічні кафедри академії, а саме: оперативно-розшукової діяльності, інформаційних технологій, економіко-правових дисциплін, іноземних мов, адміністративної діяльності. Стажування курсан-

тів здійснюється безпосередньо у практичних підрозділах УБК МВС України відповідно до Програми стажування та Положення про організацію, проведення і керівництво стажування курсантів.

З метою практичного спрямування навчального процесу фахівцями УБК МВС України та кафедри інформаційних технологій розроблена Програма проведення додаткової навчальної практики у позанавчальний час курсантів спеціалізації «Протидія кіберзлочинності» на базі УБК МВС України. Крім того, спільним наказом Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України та Національної академії внутрішніх справ від 17 липня 2012 року № 21/426 затверджений склад кафедри боротьби з кіберзлочинністю на громадських засадах НАВС, до якого також включені практичні працівники УБК МВС України. У поточному навчальному році вони проводять навчальні заняття з курсантами відповідно до розкладу занять.

Науково-педагогічний склад кафедр при підготовці навчально-методичних матеріалів з зазначених спеціальних дисциплін та спецкурсів активно використовує доробки вітчизняних та зарубіжних науково-педагогічних працівників, досвід сучасної практики правоохоронних органів України, напрацювання різних підприємств, установ і організацій. При цьому відбирається все саме краще та важливе на сьогоднішній день, яке у подальшому систематизується, аналізується, удосконалюється та впроваджується у навчальний процес.

М.О. Лиса,

*викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

Р.О. Лиса,

*курсант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Класичною основою стрілецької майстерності здавна вважалися уміння працівника ОВС утримувати зброю, займати правильне положення для стрільби та прицілювання, правильно три-

мати палець на спусковому гачку і здійснювати спуск, стримуючи в момент спуску дихання тощо. Але зазначені уміння є необхідними і достатніми переважно для спортивної стрільби, яка хоча й пов'язана з психологічним навантаженням, але має власні цілі, відмінні від цілей бойової стрільби [1].

У реальних умовах працівник ОВС повинен бути готовий застосувати вогнепальну зброю одразу після виникнення необхідності, щоб встигнути запобігти злочину, що є його безпосереднім службовим обов'язком. Оперативна стрільба відбувається за відсутності стандартних, звичних для міліціонера умов в ситуації, яка швидко змінюється залежно від дій її учасників.

Ці проблеми вивчали фахівці з юридичної психології, а саме Д.О. Александров, Ю.А. Александровский, В.Г. Андросюк, А.В. Буданов, Г.Н. Будагьянц, О.В. Воробйова, Г.Є. Запорожцева, Ю.Б. Ірхін, С.М. Ірхіна, Л.І. Казміренко, В.Г. Колюхов, В.О. Лефтеров, В.І. Малічевський, О.М. Матеюк, В.С. Медведєв, Є.М. Потапчука, А.М. Столяренко, О.В. Тимченко, М.І. Томчук, А.А. Хвастунов, С.І. Яковенко та ін.

Закон України «Про міліцію» визначає застосування табельної вогнепальної зброї як крайній захід забезпечення виконання покладених на міліціонера обов'язків [3].

Отже, мета спортивної стрільби – перемогти, насамперед, себе, оперативної – перемогти невідомого озброєного супротивника. Різна мета передбачає наявність різних засобів її досягнення. Отже, і техніко-тактичні характеристики спортивної й оперативної стрільби теж мають відрізнятись.

Метою є обґрунтування й аналіз доцільності впровадження деяких сучасних методів, форм і засобів набуття, закріплення і вдосконалення необхідних знань, умінь та навичок на заняттях з вогневої підготовки, що можуть бути застосовані в екстремальних ситуаціях під час проведення масових заходів[3]. Досягнення поставленої мети забезпечується виконанням таких завдань:

1. Визначити систему теоретичних знань, умінь та навичок, якими повинен володіти працівник ОВС для безпечного поведення із вогнепальною зброєю та ефективного її застосування.

2. З'ясувати ефективність практичних вправ, які пропонуються нині в Курсі стрільб зі стрілецької зброї для рядового та начальницького складу ОВС для оволодіння прийомами стрільби, необхідними для виконання службових обов'язків в екстремальних ситуаціях під час проведення масових заходів[1].

3. Розглянути навчальні властивості тренажерів для холостої стрільби та стрільби бойовими патронами й проаналізувати їх

ефективність і доцільність використання на заняттях з вогневої підготовки.

4. Проаналізувати ситуацію застосування вогнепальної зброї в реальних умовах.

5. Обґрунтувати важливість здатності працівника ОВС давати швидку і об'єктивну правову оцінку діям супротивника в умовах інтенсивного психологічного навантаження.

6. Визначити дієві форми і методи психологічної підготовки працівника ОВС до дій в екстремальних ситуаціях.

При подоланні психологічного навантаження у спортивній стрільбі стрілець намагається «вимкнути» свідомість, яка заважає роботі правильних навичок. Ураховуючи характерні ознаки оперативної стрільби, працівник ОВС змушений, перебуваючи у вогневому контакті, свідомо керувати своїми діями. В умовах інтенсивного психологічного навантаження за відсутності досвіду застосування вогнепальної зброї це часто призводить до значного уповільнення прояву навичок володіння зброєю [3].

Особливе місце займає підготовка особового складу ОВС до дій в екстремальних умовах під час проведення масових заходів. Це свідчить про необхідність пошуку нових методів протидії негативному впливу екстремальної ситуації на дії працівника ОВС під час масових заходів.

Обставини сьогодення потребують нових методів навчання й вдосконалення стрілецької майстерності, розроблення нових систем бойової підготовки з урахуванням як психологічного, так і техніко-тактичного її аспекту, впровадження нових засобів здобуття необхідних знань, умінь і навичок з вогневої підготовки для подальшого їх застосування в екстремальних ситуаціях під час проведення масових заходів.

Отже, вогнева підготовка виступає як система певних знань і навичок, необхідних у відповідній сфері професійної діяльності, причому зростання рівня професійної майстерності забезпечується не тільки наявністю професійних здібностей, а й їхньою підтримкою на певному рівні протягом терміну служби. Відомим є той факт, що перерви в службі негативно впливають на рівень майстерності. Дії відмінно підготовлених фахівців стають не такими швидкими, відчувається деяка невпевненість, виникає підвищена напруга і необхідність свідомого контролю за технікою роботи, з'являються і збільшуються неточності, погіршується результативність. Тому важливо не тільки навчити володіти вогнепальною зброєю, а й підтримувати професійну тренуваність.

Треба пам'ятати, що виконання влучної стрільби – це складний комплекс рухових дій, який вимагає від стрільця вміння миттєво узгодити роботу нервової системи і м'язово-кісткового апарату тіла в просторі й часі. Процес оволодіння технікою стрільби повинен йти шляхом «від простого до складного», розподілятися на деталізовані етапи поступового вивчення й тренування окремих складових стрільби, урахувувати найменші подробиці, які в кінцевому результаті дозволять здійснити правильний постріл [4].

Система тактичних дій під час ведення вогню, розглянута нами, не є універсальною і не стосується тактики ведення бою в складі бойової групи (штурмової групи, групи підтримки тощо).

-
1. Александровский Ю.А. Психология экстремальных ситуаций: хрестоматия / сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченко. – Мн.: Харвест, 1999. – С. 154–165.
 2. Буданов А.В. Методика использования зарубежного опыта в профессиональной подготовке сотрудников МВД / А. В.Буданов. – М., 1995.
 3. Закон України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 р.
 4. Мороз Л.І. Основи професійно-психологічного тренінгу: (У запитаннях та відповідях): навч. посіб. / Л.І.Мороз. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2004. – 130 с. – Бібліогр.: с.116–126.

Т.В. Магеровська,

*кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри інформаційних технологій
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

Д.М. Неспляк,

*викладач кафедри інформаційних технологій
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

С.В. Сеник,

*студент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМП'ЮТЕРНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МВС УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Визначальним чинником професійної діяльності правоохоронців є якість їхньої професійної підгото-

вки, уміння швидко орієнтуватися в обставинах, приймати адекватні конкретним обставинам рішення, аналізувати, передбачати і випереджати дії потенційних правопорушників. В умовах інформаційного суспільства необхідно формувати у майбутніх співробітників міліції уміння і навички професійної інформаційної діяльності. Це зумовлює застосування у процесі їхньої підготовки використання інформаційних технологій для вирішення завдань пошуку, опрацювання, аналізу і синтезу, використання новітніх досягнень інформатики і суміжних з нею наук.

Аналіз останніх публікацій на тему дослідження. Відзначимо, що питаннями використання інформаційних технологій у правоохоронній діяльності займалися такі науковці, як М.Я. Швець, В.Г. Хахановський, А.Л. Єрохін, О.Ф. Лановий, В.М. Плішкіна, В.В. Голубев, М.І. Шерман.

Мета дослідження – проаналізувати стан професійної комп'ютерно-інформаційної підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів у вищих навчальних закладах МВС України.

Виклад основних положень. Важливою характеристикою розвитку людини як індивіда виступає його рівень володіння засобами виробництва у різних сферах діяльності. Це, в свою чергу, визначає найважливіші характеристики кожного етапу розвитку всього суспільства: рівень розвитку і способу матеріального виробництва, культури і соціальних відносин. Сьогодні знаряддям, що визначає професійний рівень фахівця, є комп'ютер. Використання комп'ютерної техніки у всіх сферах життя людини зробило необхідним одержання кожним фахівцем знань, що дозволяють йому ефективно використовувати комп'ютер і програмні засоби у професійній діяльності.

Для нового покоління юристів-правоохоронців на передній план виходять знання новітніх апаратно-програмних засобів комп'ютера, вміння та навички їх застосування. Також важливим показником у правовій сфері стає професійна культура правоохоронця, яка, по суті, є інформаційною культурою, і визначається тим, як він вирішує правові завдання, застосовуючи інформаційні технології.

Професійно-інформаційна культура правоохоронця включає в себе не тільки вміння і навички роботи зі службовою інформацією, комп'ютерною технікою, вона включає також знання норм етики поведіння з інформацією конфіденційного характеру, законів, що регламентують право на розголошення або передачу службової інформації іншим особам.

У нерозривному зв'язку з поняттям професійно-інформаційної культури стоїть поняття комп'ютерна культура, яка поля-

гає в умінні самостійно отримувати спеціальні знання про комп'ютерно-інформаційні технології, виробляти вміння збирати і представляти комп'ютерну інформацію в графічному, текстовому чи формалізованому вигляді, ставити завдання, підбирати способи і засоби для їх вирішення, виробляти класифікацію та систематизацію інформації, активно використовувати комп'ютери для вирішення нових професійно значущих завдань.

Професійна комп'ютерно-інформаційна підготовка є складовою системи професійного навчання майбутніх правоохоронців МВС України. В ній теоретичні знання з інформатики зорієнтовані відповідно до завдань правоохоронної діяльності у чинному правовому полі. Особистісно-мотиваційну складову структури утворюють: емоційно-вольова зрілість, висока правова свідомість, позитивне ставлення до нового у правоохоронній діяльності у поєднанні із здоровим консерватизмом, стійкість у екстремальних ситуаціях, нестандартність, творчість мислення, висока особиста відповідальність, дисциплінованість, відданість служіння народу України. Процесуально-операційна складову комп'ютерно-інформаційної підготовки майбутніх працівників МВС розглядалася як інструментальний засіб подальшого розвитку особистісних якостей майбутнього правоохоронця на рівні професійних умінь і навичок.

Аналіз співвідношення навчальних дисциплін у структурі навчального плану курсантів у ЛьвДУВС свідчить, що вивчення інформатики та споріднених з нею дисциплін є недостатньо системним, обсяг комп'ютерно-інформаційних дисциплін є незначним, необхідним є викладання даних дисциплін упродовж усього терміну навчання. А це значить, що необхідно переглянути чинні навчальні плани, внести відповідні зміни у навчальні програми та ввести нові дисципліни.

У літературі виділяють наступні складові комп'ютерно-інформаційної компетентності правоохоронця:

- змістова: суспільна значущість професії правоохоронця, нормативно-правове забезпечення правоохоронної діяльності; знання нормативно-правової бази використання інформаційно-комунікаційних технологій у правоохоронній діяльності, апаратної частини комп'ютерної техніки, основних термінів інформаційних технологій, правил роботи з системним, прикладним та спеціальним програмним забезпеченням, складу, призначення та порядку використання правових інформаційно-пошукових систем;

- особистісно-мотиваційна: емоційно-вольова зрілість; висока правова свідомість; позитивне ставлення до новацій у право-

охоронній діяльності та системі професійної підготовки у поєднанні із здоровим консерватизмом; стійкість у екстремальних ситуаціях; нестандартність, евристичність, творчість мислення; висока особиста відповідальність, дисциплінованість; здатність до рефлексії; відданість служінню народу України;

– процесуально-операційна: комп'ютерно-інформаційна підтримка навчального процесу з інформатики та споріднених дисциплін; використання методів та прийомів інформатики у процесі опанування дисциплінами циклів соціально-економічних, гуманітарних та спеціальних дисциплін; здійснення інформаційно-пошукової, інформаційно-аналітичної та інформаційно-комунікативної професійної діяльності слідчим у межах своїх повноважень.

Комплекс взаємопов'язаних між собою компонентів моделі професійної комп'ютерно-інформаційної підготовки, що сприяють засвоєнню курсантами змісту навчання, охоплює всі сфери їхньої життєдіяльності у навчальному закладі, забезпечують узгодженість, послідовність та системність зусиль щодо формування комп'ютерно-інформаційної компетентності майбутніх працівників МВС.

Професійна комп'ютерно-інформаційна підготовка майбутніх працівників МВС у педагогічній теорії та практиці діяльності вищих навчальних закладів України в основному орієнтована на оволодіння курсантами загальними знаннями, вміннями та навичками з інформатики та споріднених з нею дисциплін.

Професійна комп'ютерно-інформаційна підготовка майбутніх правоохоронців є комплексним поняттям, що містить фундаментальну фахову підготовку за обраним напрямом права та глибокі знання можливостей використання сучасних інформаційних технологій стосовно опрацювання правових даних, прийняття виважених обґрунтованих рішень, відображення їх у відповідних юридичних документах, вміння використовувати у своїй професійній діяльності предметно-орієнтовані бази даних та бази знань, користуватися сучасними пошуковими системами у мережі Інтернет.

Для підвищення компетентності майбутніх правоохоронців необхідно розвивати інформаційну інфраструктуру навчального закладу, забезпечувати наявність сучасного системного, прикладного, спеціального та педагогічного програмного забезпечення, достатньої кількості комп'ютерних робочих місць курсантів, вільного доступу до мережі Інтернет, правових інформаційно-пошукових систем, бібліотек, інших джерел навчальної інформації, використовувати локальні та мережні навчальні ресурси; мотивувати науково-педагогічний склад та курсантів до організації на-

вчального процесу в умовах системного впровадження засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес; збільшити професійно-орієнтовану підготовку з інформатики та споріднених з нею дисциплін, демонструвати можливості використання сучасних інформаційних технологій у правоохоронній діяльності під час практик та стажування упродовж усього періоду професійної підготовки майбутніх правоохоронців, використовувати комп'ютерні технології у навчанні з соціально-економічних, гуманітарних та спеціальних дисциплін, у науковій роботі курсантів; підвищувати творчий характер професійного і особистісного розвитку майбутніх слідчих за допомогою інтерактивних методів навчання.

Висновки. Аналізуючи вище викладене, слід зазначити необхідність удосконалення навчальних програм, підручників, навчальних посібників, засобів комп'ютерної підтримки навчальних дисциплін шляхом реалізації якісних і ґрунтовно опрацьованих міжпредметних зв'язків, використання єдиного науково-теоретичного апарату, наступності і системності викладання комп'ютерно-інформаційних дисциплін, усунення надмірності та невиправданого дублювання навчального матеріалу, забезпечення наскрізної професійної комп'ютерно-інформаційної підготовки майбутніх правоохоронців; створити для викладачів вищих навчальних закладів МВС України посібники та методичні рекомендації щодо розробки і впровадження засобів представлення та контролю рівня здобутих знань, створення інтегрованих курсів спеціальних дисциплін з комп'ютерною підтримкою; у навчальному плані службової підготовки науково-педагогічного складу вищих навчальних закладів МВС України передбачити теоретичні і практичні заняття щодо створення комп'ютерних тестів, електронних презентацій, електронних посібників, ознайомлення із зразками професійно-орієнтованого програмного забезпечення, що використовується практичними підрозділами МВС.

1. Шерман М.І. Модель системи комп'ютерно-інформаційної підготовки майбутніх слідчих / М.І. Шерман // Південноукраїнський правничий часопис. Одеса: Одеський юридичний інститут ХНУВС, 2007, № 1. – С. 243–247.

2. <http://www.dslib.net/prof-obrazovanie/sovershenstvovanie-kompjuterno-informacionnoj-podgotovki-studentov.html>

3. Дабагян А.В., Михайличенко А.М. Некоторые проблемы реформирования системы образования. – Харьков, 2010. – 168 с.

М.В. Моргун,
*кандидат історичних наук,
викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

О.М. Процюк,
*начальник лабораторії вивчення проблем
протидії економічній злочинності
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

СПЕЦІАЛЬНА ОПЕРАЦІЯ З ЗАТРИМАННЯ ЗЛОЧИНЦІВ НА ТРАНСПОРТНОМУ ЗАСОБІ: ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ І ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ

Актуальність. Забезпечення збереження життя заручників, затримання або знешкодження терористів із мінімальним ризиком для особового складу та оточуючих – основні критерії якісного та вдалого проведення спеціальної операції із затримання злочинців антитерористичною групою.

Тактика боротьби зі злочинцями свідчить про те, що переважна більшість злочинців, блокованих в будівлях, комунікаціях, тощо, в процесі переговорів висувають вимогу надати їм транспортний засіб. Ця ситуація, як свідчить статистика, є найбільш сприятливою для нейтралізації злочинців та звільнення заручників. По-перше, переговори про надання злочинцям автотранспортного засобу дають змогу з'ясувати чисельність терористів, кількість заручників, яких вони збираються взяти зі собою, порядок і маршрут пересування та ін. По-друге, під час висування терористів із заручниками до транспорту є можливість визначити роль кожного зі злочинців, в деякій мірі їх психічний стан, наявність автоматичної чи іншої зброї, а також задокументувати їх злочинні дії за допомогою фотовідеозйомки. За діями та пересуванням терористів, манерою поводитись зі зброєю, екіпіруванню можна визначити рівень професійної підготовки злочинців, ступінь їх готовності до ведення жорсткого опору під час проведення штурму транспортного засобу антитерористичною групою. Ця інформація отримується снайперами та спостерігачами з закритих позицій. Необхідно враховувати, що терористи під час висування з-за укриття і посадки в автотранспорт будуть знаходитись у край важкому стресовому стані, який викликаний тим, що

вони будуть змушені долати відкритий простір та очікувати рішучих дій збоку сил правопорядку, снайперів, антитерористичної групи. В цей момент будь-яка необережна дія збоку співробітників правоохоронних органів може спровокувати, в залежності від рівня професіоналізму злочинців, агресивні дії чи вогнепальний опір. В будь-якому випадку це призведе до крайнього загострення ситуації, загибелі або поранення заручників.

Разом з тим, піддатлива поведінка правоохоронних органів, надання транспортного засобу, безпечна та безперешкодна посадка в нього, звук працюючого двигуна та початок руху транспортного засобу призводять до зміни психологічного стану злочинців – спаду їхньої напруженості.

У транспортному засобі, в першу чергу в легковому автомобілі, злочинці опиняються в умовах обмеженого простору, сковані у своїх діях, більш вразливі. Зменшується сектор огляду та обстрілу, з'являються мертві зони в полі зору, ускладнюються будь-які переміщення та зміни положення тіла, перенесення вогню з однієї сторони на іншу без ризику для інших злочинців.

Все це складає дуже сприятливі можливості для проведення спеціальної операції із затримання або ліквідації терористів та звільнення заручників. Тактика штурму базується на тому, що терористи повинні бути знешкоджені ще до того, як наданий їм транспортний засіб залишить місце події. Як крайній варіант, штурм автомобіля може бути здійснено на маршруті руху, але втішний результат в даному випадку малоімовірний. Практично, дуже важко визначити ймовірний маршрут руху терористів, концентрацію та дислокацію необхідних сил і засобів в місці можливого штурму, так як ініціатива переходить до рук злочинців. Окрім цього, непередбачуваними будуть дії терористів із заручниками під час руху.

1. Дарков А.В. Переговори с преступниками, захватившими заложников: учебное пособие / А.В. Дарков. – Минск: Академия милиции МВД Республики Беларусь, 1993.

2. Кульчицкий В.М., Демидов Н.А.– К., 1991.

3. Оболенський Ю.Б. Тактичні основи спеціальних операцій. Частина 1, 2, 3: навчально-практичний посібник / Оболенський Ю.Б. – Луганськ: Луганський інститут ВС, 2000.

4. Свірін С.П. Аналітичний огляд стану та вдосконалення організації проведення спеціальних операцій / Свірін С.П. – К: НАВС, 2000.

5. Філатов С.Д. Заходи щодо запобігання втрат особового складу під час проведення спеціальних операцій з затримання озброєних злочи-

нців та дій в екстремальних ситуаціях: навчальний посібник / Філатов С.Д., Маливская Н.М., Титаренко П.О. – К, 1995.

6. Шаповалов Б.Б. Психологія і тактика дій працівників міліції в ситуаціях озброєної протидії з боку злочинців: методичні рекомендації / Б.Б. Шаповалов, В.С. Медведєв, М.О. Супрун. – К.: ДНДІ МВС України, 2011.

7. Gersons V. Police Psychology: operational assistant / V. Gersons // POLICE (May, USA). – 1994.

С.П. Пекарський,

*кандидат юридичних наук,
начальник факультету кримінальної міліції
(Донецький юридичний інститут МВС України)*

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ

Сучасний стан розвитку нашого суспільства характеризується змінами як у надособистісних соціальних структурах, так і в нормативно-ціннісних сферах суспільної та індивідуальної морально-правової свідомості. Ці складні процеси потребують серйозного і глибокого вивчення гносеологічної сутності права як регулятора суспільних відносин у державі. Як відомо, зміст права становлять норми, цінності, оперуючи якими, на думку В.А. Бачиніна, В.С. Журавського та М.І. Панова [1, с. 11], людське мислення вибудовує специфічну за своїми ознаками і властивостями реальність, яка називається правовою. Тому будь-яка правова реальність має свої внутрішні протиріччя, що викликають інтерес як у плані філософсько-правових, так і суто правознавчих досліджень, до яких належать і дослідження з проблемних питань оперативно-розшукової науки.

Саме тому в умовах реформування кримінального процесуального законодавства забезпечення професійної майстерності, психологічної сталості та моральної вихованості працівників підрозділів кримінальної міліції є важливим чинником забезпечення правопорядку і законності в державі. Тому, одним із перспективних напрямів вирішення актуальних проблем підвищення ефективності роботи підрозділів кримінальної міліції ОВС є створення якісно нової, науково обгрунтованої системи підготовки фахівців у галузі оперативно-розшукової діяльності. Слід вказати, що дослідження даної проблеми мають свій відбиток як серед практичних працівників так і науковців. В роботах Гапона О.А., Жука П.Ф., Клименко І.В., Коваленко В.В., Ме-

живого В.П., Слюсар М.А., Шелухіна М.Л., Шинкаренка І.Р. та інших відзначалася необхідність удосконалення системи підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції.

Отже, розглядаючи проблему необхідності удосконалення системи підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції зазначаємо, що сучасний розвиток українського суспільства характерний впровадженням інформаційних технологій у різноманітні сфери життя. Це відкриває широкі перспективи для використання інформаційних технологій в навчальному процесі вищих навчальних закладів системи МВС України та практичній діяльності працівників підрозділів кримінальної міліції. Тому виникає необхідність здійснювати підготовку фахівців для органів внутрішніх справ нової генерації, фахівців-інтелектуалів. У цьому плані існуюча система відомчої освіти покликана відображати не тільки якісні перетворення, що відбуваються в органах внутрішніх справ України сьогодні, але й випереджати їх: готувати фахівців до сприймання нових ідей, підходів та форм організації і здійснення правоохоронної діяльності.

Так, на нашу думку, можливості удосконалення та підвищення ефективності навчання має, заснована на використанні комп'ютерних технологій дистанційна освіта. Саме за її допомогою можна надавати комплекс освітніх послуг (навчально-методичне забезпечення, самостійне виконання завдань, консультації та перевірки виконання завдань викладачами тощо). Тому ми погоджуємося з думкою П.Ф. Жука та М.А. Слюсар згідно з якою, головною метою розвитку дистанційного навчання є надання однакових освітніх можливостей всім, хто навчається на очній і заочній формах навчання і проживає в будь-яких районах країни, а також підвищення ефективності рівня навчання за рахунок більш активного використання наукового й освітнього потенціалу інших навчальних закладів [2].

Окрім того, беручи до уваги те, що відомча освіта є органічною ланкою єдиної державної освітньої системи України, вищі навчальні заклади системи МВС повинні прагнути досягнення якісно нового рівня в кадровому забезпеченні конкретних галузей діяльності органів внутрішніх справ. У цьому сенсі розгляд проблем ОРД та пошук шляхів їх вирішення слід здійснювати, поєднуючи питання теоретичні та прикладні. Тому одним із способів підвищення ефективності роботи підрозділів кримінальної міліції ОВС у боротьбі із злочинністю є поєднання всіх досягнень оперативно-розшукової науки із сучасними досягненнями інших наук (інформатики, кібернетики, філософії, психології та ін.) шляхом створення спеціальної системи, яка б поєднала в собі наукові дося-

гнення нашого суспільства в природничих та гуманітарних науках, з одного боку, а з іншого, – дозволила б дещо зменшити рівень проблем, характерних саме для ОРД [3, с. 87–91].

Одночасно, практика свідчить, що значна кількість випускників не має необхідного рівня теоретичної підготовки з ОРД, не володіє психологічними та педагогічними навиками спілкування з різними категоріями громадян, належним чином не підготовлена до роботи із спеціальною технікою та спеціальними засобами, практично не знайома з прикладами кращого досвіду ОРД [4, с. 8]. Причини такого становища різні. Так, сьогодні з'явилися нові види злочинів, методика розкриття яких необхідно надати курсантам та слухачам. А це потребує додаткового часу викладання ОРД, введення до навчального курсу ОРД додаткових розділів за напрямками діяльності відповідних оперативних служб [5, с. 26]. Крім того, спостерігається постійний дефіцит спеціалізованої навчальної літератури. Також зазначаємо, що перехід ВНЗ МВС на кредитно-модульну систему навчання, в якій основним показником є самостійне засвоєння курсантами спеціальної дисципліни ОРД ОВС й ін., на наш погляд, не дозволяє належним чином підготуватись до семінарів або практичних занять, оскільки вивчення таких спеціальних дисциплін потребує режимного забезпечення в умовах обмеженого часу. На якість засвоєння курсу ОРД ОВС негативно впливає і відсутність в навчальних закладах окремих відомчих нормативно-правових документів, які регламентують діяльність того чи іншого оперативного підрозділу ОВС.

Тому, ми підтримуємо пропозиції О.А. Гапона та І.Р. Шинкаренка щодо таких способів усунення наявних проблем: введення спеціальних курсів за окремими напрямками боротьби зі злочинністю та методики розкриття злочинів; розробка прикладних комп'ютерних програм з методикою розкриття окремих видів злочинів; проведення практичних занять на базі окремих органів внутрішніх справ та їх оперативних підрозділів; заміна наявної системи проходження практики курсантами навчальних закладів МВС [5, с. 26].

Окрім того, вважаємо за необхідне підготувати майбутніх правоохоронців у ВНЗ МВС доцільно проходити за єдиними для всіх вищих програмами. Також, на думку М.Л. Шелухіна підготовку фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності має проходити поетапно й винятково у ВНЗ системи МВС. Так сучасна реальність у сфері впливу на злочинність настійно диктує визнати негласну сферу захисту людини й суспільства від злочинних посягань, що складалася впродовж багатьох десятиліть, не лише єдиним самостійним видом соціально корисної юридичної діяльності, а й таким, що підлягає правовому регулюванню за загальними правилами [6, с. 36].

Своєю чергою, нерозробленість наукових засад діяльності підрозділів кримінальної міліції ускладнює розв'язання практичних проблем використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному судочинстві як приводів і підстав для початку кримінального провадження, проведення слідчих дій з метою здобуття та закріплення доказової бази. З упровадженням нового Кримінального процесуального кодексу України алгоритм використання в доказуванні матеріалів, отриманих під час проведення оперативно-розшукових заходів залишається не визначеним. Так у відповідності до норм діючої ст. 41 КПК України оперативні підрозділи здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Також співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора [7]. Закріплення цієї норми на нашу думку лише гальмує здійснення правоохоронної функції, яка закріплена п. 7 ст. 116 Конституції України [8].

Аналізуючи дану проблему зазначаємо, що розглядаючи ОРД як процес пізнання події і обставин злочину, В.П. Меживой дійшов висновку, що пізнавальна діяльність в ОРД починається з виявлення фактичних даних, тобто встановлення конкретних матеріальних об'єктів – носіїв доказової інформації. Уже на цьому етапі збору інформації стає очевидним, що не вся виявлена інформація у майбутньому отримає статус доказів. Фактично коло джерел оперативно-розшукової інформації завжди ширше джерел процесуальних доказів, хоча відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» матеріали ОРД використовуються для отримання фактичних даних, які можуть слугувати доказами [9]. Саме тому пропонуємо підтримати думку Меживого В.П. щодо необхідності процесуалізації ОРД. Це надало б можливість єдиного тлумачення заходів та результатів оперативно-розшукової діяльності як оперативними працівниками так і слідчими, прокурорами та суддями.

Окрім того, окремої уваги потребує проблема підготовка керівних кадрів для підрозділів кримінальної міліції. Адже саме керівники виконують управлінську функцію та відповідають за організацію та результати діяльності підрозділів кримінальної міліції. Ми погоджуємося з думкою Клименко І.В. згідно з якою вагому роль у розвитку готовності до управлінської діяльності відіграють відомчі навчальні заклади, систематична професійна підготовка, підвищення кваліфікації та перепідготовка особового складу, навчальні програми

яких спрямовані саме на розвиток професійно важливих якостей як управлінців, так й інших працівників [10].

Підводячи підсумок даного дослідження вважаємо, що зазначені нами недоліки, а також надані пропозиції щодо їх усунення, у значній мірі сприятимуть більш ефективній підготовці кадрів для підрозділів кримінальної міліції. Сподіваємося, що науково-педагогічні працівники навчальних закладів МВС України нададуть сучасні розробки, які сприятимуть удосконаленню підготовки курсантів з спеціальних дисциплін, оскільки законодавством України регламентується діяльність направлена на створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни [11, ст. 3]. Це вимагає розробки нових, інноваційних підходів до організації навчального процесу при викладанні спеціальних дисциплін для підготовки майбутніх працівників підрозділів кримінальної міліції ОВС.

1. Бачинін В.А. Філософія права: підручник [для юрид. спеціальностей вищ. навч. закладів] / Бачинін В.А., Журавський В.С., Панов М.І. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 472 с.

2. Жук П.Ф. Відомча освіта та службова підготовка у системі МВС України: шляхи вдосконалення / П.Ф.Жук, М.А. Слюсар // Шляхи вдосконалення оперативно-розшукової діяльності: Збірник наукових праць / Гол. ред. В.Л. Ортинський. – Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при НАВС України, 2002. – С. 136–142.

3. Овчинский А.С. Информация и оперативно-розыскная деятельность. Монография / Под ред. доктора юрид. наук. проф. В.И. Попова. – М.: ИНФРА М, 2002. – 97 с.

4. Ануфрієв М. Актуальні питання підготовки кадрів для оперативних служб органів внутрішніх справ // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ при НАВС України: Збірник (головний редактор В.Л. Регульський). – Львів: ЛІВС при НАВС України, 1999.

5. Гапон О.А. Проблеми підготовки фахівців для оперативних підрозділів міліції у вищих навчальних закладах МВС України / О.А. Гапон, І.Р. Шинкаренко // Бюлетень з обміну досвідом роботи МВС України: [науково-практичне видання]. – 2002. – № 140. – С. 14–20.

6. Шелухін М.Л. Про інноваційний підхід до підготовки оперативних працівників органів внутрішніх справ у ВНЗ системи МВС / М.Л. Шелухін // Бюлетень з обміну досвідом роботи МВС України: [науково-практичне видання]. – К., 2012. – № 190. – С. 34–40;

7. Кримінальний процесуальний кодекс України 13 квітня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651a-17>

8. Конституція України: За станом на 1 січня 2006 року / Верховна Рада України. – К.: Парламентське видавництво, 2006. – 160 с. – (Офіційне видання).

9. Меживой В.П. Процесуалізація результатів ОРД та допустимість їх використання у кримінальному процесі / В.П. Меживой, О.В. Меживой // Крим. юрид. вісн. – 2008. – №3 (4). – С. 69–76.

10. Клименко І.В. Пріоритетні завдання кадрової політики / І.В. Клименко // Бюлетень з обміну досвідом роботи МВС України: науково-практичне видання. – К., 2011. – № 188. – С. 73–79.

11. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.

А.С. Політова,
*кандидат юридичних наук, викладач
кафедри кримінального права та кримінології
(Донецький юридичний інститут МВС України)*

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Постановка проблеми. Міністерство внутрішніх справ на системній основі вживає заходів щодо реформування системи органів внутрішніх справ, підвищення професійної майстерності працівників міліції та військовослужбовців внутрішніх військ, оптимізації системи підготовки кадрів для МВС України, у тому числі й для підрозділів кримінальної міліції.

Серед пріоритетних напрямів діяльності органів внутрішніх справ за сучасних умов розвитку України необхідно виокремити питання забезпечення захисту життя, здоров'я і законних інтересів громадян. Ефективно протидіяти злочинності здатні лише правоохоронці, які досконало володіють законодавчою базою, мають належний рівень професійної підготовки, достатній досвід боротьби із сучасними видами злочинів.

Аналіз останніх публікацій. Питання підготовки фахівців для органів внутрішніх справ, у тому числі для підрозділів кримінальної міліції, розглядалися в наукових працях М. І. Ануфрієва, О. М. Бандурки, В. М. Бесчастного, М. Г. Вербеньського, О. Ф. Гіди, В. Я. Горбачевського, О. М. Джуґи, Е. О. Дідоренка, О. Ф. Долженкова, М. М. Дивака, Ю. С. Казанського, В. В. Коваленка, Я. Ю. Кондратьєва, М. В. Корнієнка, М. В. Костицького, В. С. Малишева, А. В. Мовчана, П. П. Михайленка, Ю. Ю. Орлова, В. Л. Ортинського, Ю. І. Римаренка, В. І. Шакуна та ін.

Метою дослідження є окремих аспектів підготовки працівників кримінальної міліції.

Виклад основних положень. Характер діяльності кримінальної міліції обумовлений етимологічним змістом терміна, винесеного в його найменування. По-перше, ця категорія міліції призначена для боротьби з найбільш небезпечними злочинами. В якості таких законодавець визнав діяння, за якими обов'язково проводиться попереднє розслідування. По-друге, її призначення в організації та здійсненні розшуку осіб, що ухиляться від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, без вісті зниклих і інших осіб у випадках, передбачених законодавством. Кримінальна міліція надає сприяння міліції суспільної безпеки у виконанні покладених на неї обов'язків [1].

Ключовим у цьому напрямі діяльності є питання професійного добору кандидатів на службу в підрозділи кримінальної міліції, який являє собою «...систему соціально-економічних, організаційно-управлінських, юридичних, медичних та психологічних заходів, спрямованих на вивчення та оцінку придатності осіб до оволодіння професією і спеціальністю, досягнення відповідного рівня майстерності та успішного виконання посадових обов'язків у типових і екстремальних умовах» [2, с. 4]. Але в органах внутрішніх справ України бракує чіткої диференціації під час прийому на службу до підрозділів кримінальної міліції, відсутній індивідуальний підхід до психологічних особливостей забезпечення оперативно-службової діяльності працівників.

Слід погодитися з В.Я. Горбачевським, що працівник кримінальної міліції, на відміну від інших професій, пов'язаний професійною потребою завжди йти назустріч небезпеці. Довготривале виконання службових обов'язків, елементом яких є підвищений ризик, може викликати звикання до небезпеки, пониження здатності до адекватного оцінювання власних можливостей [3].

Наявність у професійній діяльності працівників кримінальної міліції, у першу чергу оперуповноважених карного розшуку, таких чинників сильного впливу, як небезпека, ризик, загроза для життя і здоров'я вимагає проведення комплексу спеціально організованих заходів, що спрямовані на профілактику деформуючих впливів.

Підтвердженням цьому є визначені основні завдання кримінальної міліції, зокрема:

– попередження, виявлення і розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів, у тому числі категорії минулих років, документування протиправної діяльності учасників організованих груп і злочинних організацій, протидія груповій злочинності, торгівлі людьми, незаконному обігу вогнепальної зброї, бойових

припасів, вибухових речовин і наркотичних засобів, розшук обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих громадян, та ідентифікація невпізнаних трупів;

- у межах повноважень формування та реалізація державної політики у сфері боротьби зі злочинністю;

- організація і координація діяльності підрозділів карного розшуку органів внутрішніх справ, спрямованої на захист прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань;

- визначення правових, організаційних та практичних заходів з метою підвищення ефективності оперативно-службової діяльності підрозділів карного розшуку ГУМВС, УМВС на підставі узагальнення практики застосування чинного законодавства України, насамперед, що регламентує оперативно-розшукову діяльність, нормативно-правових актів МВС та комплексного аналізу і прогнозування стану криміногенної ситуації в державі;

- здійснення організаційно-методичного забезпечення діяльності підпорядкованих підрозділів з попередження, припинення і розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів, а також злочинів, що чинним законодавством не віднесено до цих категорій, але вчинених із застосуванням вогнепальної чи холодної зброї, вибухових речовин або групою осіб, резонансних і серійних злочинних проявів, а також розшуку злочинців, осіб, які зникли безвісти, та ідентифікації невпізнаних трупів;

- розроблення та вжиття заходів, спрямованих на вдосконалення форм і методів оперативно-розшукової діяльності підрозділів карного розшуку, надання їм практичної допомоги в організації роботи з попередження і розкриття злочинів, у вирішенні інших службових завдань;

- організація взаємодії з підрозділами центрального апарату МВС, ГУМВС, УМВС, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, установами, громадськими організаціями, а також правоохоронними органами зарубіжних країн і міжнародними організаціями у вирішенні питань боротьби зі злочинністю;

- ужиття заходів щодо підвищення професійного рівня, службової та бойової готовності працівників карного розшуку до виконання завдань, визначених законодавством України та нормативно-правовими актами МВС.

- участь у підготовці проектів міжнародних договорів у сфері боротьби зі злочинністю та забезпечення в межах повноважень їх виконання;

– організація кадрового забезпечення підрозділів карного розшуку, ужиття заходів, спрямованих на додержання дисципліни і законності в їх діяльності [4].

Тому вважаємо, що молодий фахівець – випускник відомчого навчального закладу МВС має бути максимально теоретично і практично підготовленим до виконання оперативно-службових завдань, уміти професійно застосовувати отримані знання на практиці. Ще Я. Ю. Кондратьєв зазначав, що лише за умови переходу від універсальної підготовки до спеціалізованої навчальні заклади МВС зможуть випускати фахівців, здатних забезпечити захист прав і законних інтересів громадян, ефективно боротися зі злочинністю [5, с. 10].

Висновки. Отже, по-перше, проблема підготовки працівників оперативних підрозділів потребує нормативно-правового урегулювання, а саме прийняти нових Законів України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», у яких слід чітко визначити структуру, завдання, функції та методи роботи міліції взагалі та кримінальної міліції зокрема (наприклад, визначити обов'язки, права оперативних працівників, їх соціальний захист тощо).

По-друге, потребує удосконалення також порядок відбору кандидатів на службу в оперативні підрозділи та підготовки фахівців з належним рівнем професійних знань, умінням правильно діяти в екстремальних ситуаціях та відповідними моральними якостями. З метою поліпшення психологічної готовності оперативних працівників до безпосередньої протидії злочинцям, у тому числі при впровадженні в злочинне середовище та проведенні в ньому оперативної роботи необхідно запровадити в навчальний процес ВНЗ психотренінгові комплекси, які передбачають проведення занять по формуванню комунікативних і організаторських здібностей, оптимізації процесу адаптації, саморегуляції, психоемоційного відновлення і здорового способу життя. Прикладом цьому є проведення подібних тренінгів у Донецькому юридичному інституті МВС України.

По-третє, проблеми підготовки фахівців для оперативних підрозділів органів внутрішніх справ потребують подальшого вирішення на законодавчому, організаційному, навчально-методичному та матеріально-технічному рівнях.

1. Основные задачи и состав криминальной милиции: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.pravo.vuzlib.org/book_z1742_28.html.

2. Ануфрієв М.І. Підготовка кадрів і робота з персоналом служб кримінальної міліції / М.І. Ануфрієв // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27–28 берез. 2003 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – С. 3–8.

3. Горбачевський В. Я. Кадрове забезпечення оперативних підрозділів кримінальної міліції / В. Я. Горбачевський // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/kavis/2011_1/gorbat.htm.

4. Департамент карного розшуку: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/kavis/2011_1/gorbat.htm.
<http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/545259>.

5. Кондратьєв Я.Ю. Система професійної підготовки кадрів оперативних служб (підрозділів) міліції та шляхи її удосконалення / Я.Ю. Кондратьєв // Тези доп. на міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 27–28 березня 2003 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – С. 9–12.

О.В. Пчеліна,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)*

В.В. Кікінчук,

*ад'юнкт докторантури та ад'юнктури
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)*

ЩОДО ВИМОГ ДО ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ БОРОТЬБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Постановка проблеми. Економічні злочини, особливо у разі їх вчинення у сфері службової діяльності, характеризуються великою суспільною небезпекою. Насамперед такого роду небезпека продиктована сутністю «злочину». В юридичному розумінні під останнім прийнято розуміти суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на державний лад України, політичну й економічну системи, власність, особу, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян, а також інше передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння, що посягає на правопорядок [1, с. 308].

Особлива суспільна небезпека економічних і службових злочинів з кримінально-правової точки зору полягає в посяганні на суспільні відносини, які виникають в специфічних сферах людської діяльності, а саме – економічній і службової діяльності. Це зумовлено тим, що вони посягають на сталий розвиток та функціо-

нування економічної системи та державного апарату України. Саме цим і обумовлюється актуальність дослідження діяльності підрозділів кримінальної міліції, спрямовану на виявлення, розкриття, розслідування та попередження зазначених кримінальних правопорушень. Особливої актуальності вказана проблематика набуває й у зв'язку з прийняттям нового законодавства, яке регулює сферу кримінального провадження.

Тому, незважаючи на велику кількість наукових досліджень щодо особливостей організації діяльності кримінальної міліції в цілому й окремих її підрозділів зокрема, питання стосовно взаємодії кримінальної міліції зі слідчим апаратом, порядку й тактики проведення негласних заходів у відповідності до нового кримінального процесуального законодавства залишаються не вирішеними й дискусійними. Тому **метою** цього дослідження є окреслення основних вимог до працівників підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю як структурного елементу кримінальної міліції як запоруки її успішної діяльності.

Виклад основних положень. Захист економіки України від злочинних посягань покладений на Департамент державної служби боротьби з економічною злочинністю, що утворюється та функціонує у складі кримінальної міліції апарату Міністерства внутрішніх справ України, а на адміністративно-територіальних одиницях – управління (відділи) державної служби боротьби з економічною злочинністю головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті, відділи (сектори) державної служби боротьби з економічною злочинністю районних, районних у містах, міських управлінь (відділів), лінійних управлінь (відділів) утворюються та функціонують у складі кримінальної міліції органів внутрішніх справ України (далі – підрозділи ДСБЕЗ) [2].

Перед працівниками вказаних підрозділів кримінальної міліції постають завдання у вигляді забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, захист економіки та об'єктів права власності, ужиття оперативного-розшукових заходів щодо попередження та викриття злочинів у сфері економіки, протидії хабарництву, зловживанням посадових осіб органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, захисту бюджетних коштів від злочинних посягань, виявлення економічних злочинів проти власності, у сфері службової і господарської діяльності, інтелектуальної власності, забезпечення відшкодування завданих злочинами матеріальних збитків, попередження і викриття злочинів

у сфері економіки тощо. З цією метою працівниками підрозділів кримінальної міліції, зокрема ДСБЕЗ, повинні вживатися заходи з попередження та викриття злочинів у сфері економіки, у тому числі фактів хабарництва серед посадових осіб органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, протидії злочинам, пов'язаним з розкраданням бюджетних коштів, у сфері інтелектуальної власності, зловживаннями у сфері земельних відносин, при використанні державного майна, запобігати незаконному використанню надр та інших природних ресурсів, легалізації (відмиванню) доходів, отриманих незаконним шляхом тощо.

Вищенаведене вказує на те, що оперативні працівники підрозділів ДСБЕЗ повинні володіти високим рівнем професійних знань і великим багажем досвіду. Перша властивість є первинним здобутком, що полягає в цілеспрямованих і раціональних діях з вивчення правових дисциплін, у той час як друга набувається з часом і нерозривно пов'язана з виконанням покладених практичних завдань та професійних обов'язків.

Так, правову основу діяльності вказаних підрозділів кримінальної міліції становлять Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК України), Кримінальний кодекс України, Закони України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про засади запобігання і протидії корупції» та інші нормативно-правові акти. Вивчення положень вказаних нормативно-правових актів складають загальнотеоретичні (фундаментальні) знання в області права, якими передусім повинен володіти кожен працівник органів внутрішніх справ, у тому числі й ДСБЕЗ. Однак, не слід забувати про те, що працівники підрозділів ДСБЕЗ займаються діяльністю з попередження та викриття насамперед економічних злочинів. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність володіння спеціальними економічними знання, які використовуються для вирішення професійних питань зі збирання інформації про кримінальні правопорушення у сфері економіки з метою їх своєчасного запобігання або припинення, виконання доручень слідчого, прокурора, слідчого судді, судді тощо. Тому даного роду знання не можуть бути зведені виключно до бухгалтерських, а вимагають застосування знань, які стосуються предметів різних спеціальних економічних наук, як то: банківська справа, фінанси й кредит, економіка праці, економічна статистика тощо.

Проте, ефективність діяльності підрозділів ДСБЕЗ потребує не тільки наявності теоретичних знань у працівників, а й як уже було

зазначено – навиків з їх «втілення в життя» у своїй практичній діяльності. Тобто потрібен досвід роботи з розкриття та розслідування конкретних категорій злочинів. Остання властивість, на жаль, притаманна одиницям. А з прийняттям нового КПК України [3], який кардинально змінив процедуру кримінального провадження, можна сміло стверджувати про відсутність будь-якого досвіду в працівників органів внутрішніх справ, зокрема й підрозділів кримінальної міліції.

Нове кримінальне процесуальне законодавство виключило можливість проведення дослідчої перевірки, під час якої раніше оперативні співробітники кримінальної міліції провадили основний масив оперативно-розшукових та інших організаційних заходів, спрямованих на виявлення ознак злочину, перевірку факту його вчинення та причетності конкретних осіб до кримінальних діянь. Тепер же проведення будь-яких процесуальних дій, у тому числі й негласних, окрім огляду місця події, можливе виключно після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, тобто після початку кримінального провадження. А це призводить до неправильної кваліфікації протиправних діянь, а, отже, й неправильного вибору алгоритму їх розслідування.

До того ж ДСБЕЗ зіткнулися зі труднощами, пов'язаними з координацією їх діяльності. Під час кримінального провадження проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними працівниками можливе тільки після отримання відповідного доручення від слідчого, прокурора чи слідчого судді. Також для проведення негласних заходів необхідно отримати дозвіл у суді апеляційної інстанції. Все це призводить до «волокіти», зайвих трат часу й сил, а як наслідок – втрата речових доказів, невиправдане затягування кримінального провадження та порушення прав осіб.

У зв'язку з вказаним, вважаємо за необхідне, внести відповідні зміни до КПК України щодо можливості проведення окремих негласних заходів оперативними працівниками кримінальної міліції, зокрема й ДСБЕЗ, до початку кримінального провадження. На нашу думку, процедура отримання дозволів на проведення негласних заходів повинна бути спрощеною, хоча б у частині надання можливості звертатися з відповідним клопотанням до місцевих, а не апеляційних, судів. Адже удосконалення законодавства призведе до його однозначного трактування й застосування у всіх регіонах країни, чого станом на сьогодні немає.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що якість діяльності підрозділів ДСБЕЗ безпосередньо залежить від рівня підготовки кадрів. Остання включає в себе два основні аспекти – теоретичний

і практичний. Проте рівень такої підготовки на теперішній час дуже низький і обумовлено це недосконалістю нового кримінального процесуального законодавства. Тому першим кроком на шляху підвищення рівня професійної підготовки працівників підрозділів ДСБЕЗ, як ми вважаємо, повинно бути внесення змін до чинного законодавства, зокрема до КПК України.

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 992 с.

2. Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.09.2012 № 769 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1588-12>

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

В.М. Синенький,
*старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

АКТУАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ МВС УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Тактико-спеціальна підготовка є важливою складовою спеціального навчання та виховання курсантів вищих навчальних закладів, та практичних працівників системи МВС, та є невід'ємною частиною їх професійної освіти [2, 28].

Під організацією тактико-спеціальної підготовки прийнято розуміти цілеспрямований, планомірний, спеціалізований та етапний процес навчання і виховання, який здійснюється з метою здобуття курсантами спеціальних знань, умінь і практичних навичок, необхідних для їх подальшої професійної діяльності. Враховуючи викладене слід зазначити, що вивчення тактико – спеціальної підготовки потребує комплексного підходу та включає в себе низку складових: [2, 43].

– Оцінка обстановки;

- Планування заходів;
- Розподіл обов'язків, обговорення тактики дій для підготовки та проведення спеціальних операцій;
- Вогнева, спеціальна фізична та психологічна підготовка;
- Військова топографія;
- Використання спеціальних засобів, озброєння;
- Заходи особистої безпеки при проведенні оперативних, режимних, бойових заходів;
- Готовність до виконання оперативних задач.
- Кожну з цих складових доцільно поділити на окремі елементи. Готовність до виконання оперативних (бойових завдань) передбачає в свою чергу:
 - Вивчення вогневої, спеціальної фізичної та психологічної підготовки;
 - Знання законів, наказів, статутів, рекомендацій, вказівок;
 - Планування заходів, відпрацювання можливих ситуацій;
 - Підтримання постійної боєздатності;
 - Соціальний захист працівників міліції;
 - Підтримання вогневої, фізичної та психологічної готовності.

Варто погодитись з думкою викладачів кафедри ТСП ННІПФМГБ ХНУВС, що навчальна програма потребує вдосконалення і збільшення часу який відводиться для вивчення дисципліни. Крім цього, слід відзначити, що в теперішній час має місце недостатня оснащеність ОВС, навчальних закладів МВС України спеціальними та сучасними засобами, що в поєднанні з незадовільним рівнем готовності персоналу до застосування наявних спеціальних засобів призводить до травматизму в разі їх не застосування, а також несвоєчасного або некваліфікованого застосування спецзасобів. Особливо яскраво відслідковуємо цю ситуацію в ході проведення різного роду спеціальних операцій [2, 3].

Також в процесі навчання ТСП варто розглянути сучасні методично-наукові доробки та дисертаційні дослідження останніх років провідних вчених-спеціалістів в цій галузі, вивчати як самі спеціальні засоби, їх призначення, тактико-технічні характеристики, так і правові, організаційно-тактичні основи застосування, заходи безпеки при користуванні, прийоми і методи використання, формувати та відпрацьовувати навички, які формують фізичну та психологічну готовності правомірного застосування спецзасобів, зброї, тактичних прийомів ведення бойових дій. Курсанти повинні знати і вміти вміло підібрати спецзасоби, відповідні види зброї та екіпірування, спланувати проведення тієї чи іншої спеціальної операції.

Сучасний освітній процес, зважаючи на динамічний розвиток науково-технічних засобів, потребує своєчасного коригування змістовної частини учбових занять, за участі в них не лише науково-педагогічного складу навчальних закладів але й представників підприємств-розробників (виробників), а також організацій, які реалізують засоби безпеки та спеціальні засоби.

Безумовно важливим є своєчасне та достовірне інформування молодих правоохоронців про новітні технічні засоби безпеки. Ця інформація має бути представлена навчальним закладам МВС України в зручному дидактичному матеріалі (у вигляді друкованих та електронних текстів, таблиць, мультимедіа, відео сюжетів), що має вагомо підвищити якість підготовки спеціалістів-правоохоронців. Така взаємодія може і повинна підняти ефективність правоохорончої діяльності на більш високий рівень [2, 4].

Комплексні практичні навчання з ТСП необхідно проводити в умовах максимально наближених до бойових (реальних), відпрацьовувати бойові дії як окремих елементів угруповання сил у спеціальній операції, так і всю операцію, тому такі навчання слід проводити в тактичних містечках, які обладнані відео наглядом та записом, що в подальшому дозволить обговорювати дії та допущені помилки, та/або на смузі перешкод з використанням екіпіювання, страйкбольної або навчальної зброї. Враховуючи низку обставин, що впливають на рівень безпеки працівників міліції при виконанні службових обов'язків слід приділити належну увагу особистій безпеці працівника міліції при відпрацюванні динаміки входження в приміщення та його огляд під час тренувань, огляд кута, пересування в бойовому порядку при підході до місця проведення операції (напр. сходові клітки, слабо освітлені приміщення т.н.) використанні спецзасобів та зброї.

Беручи до уваги вищенаведені труднощі та особливості педагогічного та тренувального процесу під час підготовки курсантів у тому числі фахівців для підрозділів кримінальної міліції, варто зауважити, що лише самих зусиль спрямованих на удосконалення та корекції методичного забезпечення навчального процесу в системі МВС недостатньо. Це складний багато етапний процес, що потребує не тільки методичного реформування системи навчання але і значних матеріальних дотацій та ресурсних впроваджень. Якість якого вагомо залежить від загального економічного клімату в державі. Тому можемо спостерігати пряму залежність матеріального та ресурсного забезпечення від загального рівня

економіки країни та тих оборотних фінансових ресурсів які держава може виділити на розвиток правоохоронної системи.

1. Буданов А.В. Обучение сотрудников правоохранительных органов тактике и методам обеспечения личной безопасности: учеб. пособие: ГУК МВД РФ. Метод. Центр. – М., 1997.

2. Проблеми вдосконалення професійної майстерності працівників ОВС в бойовій підготовці // Матеріали науково-практичної конференції – ОДУВС, 2008. – 162 с.

3. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990р. №565-ХІІ ІІ Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

4. Рішення колегії МВС України від 29 лютого 1996 р. «Про стан роботи із забезпечення особистої безпеки працівників ОВС під час виконання службових обов'язків та заходи щодо її посилення».

Р.В. Сокол,

*старший викладач кафедри
філософії та політології*

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ГАЛУЗЕВИХ ВНЗ МВС УКРАЇНИ

Є очевидним, що у нашому суспільстві бракує духу патріотизму та громадського обов'язку до України як Батьківщини і держави. Не завжди вистачає його і особовому складу силових структур: туди усе частіше йдуть не стільки служити їй, скільки аби щось урвати собі.

Цьому є об'єктивні і суб'єктивні причини. До перших належить приреченість України бути сусідом Росії, яка, маючи в усіх гілках української влади, фінансово-промислових колах і навіть серед люмпену потужну п'яту колону, по-імперськи прагне її підім'яти. Другою такою причиною є відсутність в історії українців реального державного досвіду. І цьому ради немає.

Є й цілий ряд причин суб'єктивних. Їх усунення знівельовало б до мінімуму те, на що ради немає...

По-перше, почуття патріотизму та громадянського обов'язку певної частини українців є глевким через те, що за 20 років незалежності українська влада так і не спромоглася на ефективну національну політику та ідеологію. Масово паростки патріотизму не проросли тому, що держава їх не сіяла. Він притаманний, переважно, духовній

еліті нації та простим людям з хорошою історичною пам'яттю. На жаль, від них мало що залежить. Сьогодні об'єднуючою національною ідеєю українців є хіба що спорт, зокрема, футбол.

По-друге, не сприяє формуванню громадянського суспільства низький рівень економічного життя народу та соціальних гарантій. В такій ситуації людям не до патріотизму. Більшість з них не сприймають державу, яка працює лише на себе та інтереси олігархічних кланів. Особливо це стосується Верховної Ради, яку вони вважають ототожненням лицемірства, паразитування та одіозності.

По-третє, надзвичайно негативну роль відіграє деполітизація та деідеологізація силових структур України, які ще у горбачовські часи привели до краху СРСР. Масони 25 років тому намірено висунули ці лозунги. Тепер вони поступово розмивають все ще крихку самостійність нашої держави, сприяючи формуванню неукраїнської України. Тому ці принципи мали б бути категорично відкинуті на законодавчому рівні. Адже військовики, правоохоронці, співробітники СБУ «апріорі» не мають бути поза політикою та ідеологією держави, інтереси якої захищають. Але при цьому вони повинні бути настільки моральними і духовними, аби власні ідеологеми та політичні погляди не домінували при виконанні службових обов'язків. Разом з тим, департизацію силовиків слід всіляко втілювати й підтримувати. Плутати одне з другим не варто.

У свій час саме чітка продержавна політика та ідеологія дозволили зробити економічний прорив США, Європейському Союзу, Китаю. Цим шляхом іде й Росія. Зокрема, на національну ідею «великої Росії» сьогодні цілеспрямовано працюють православна церква, агітаційно-пропагандистська машина Кремля, культурологічні, молодіжні організації. То ж і Україні не потрібно вигадувати велосипед.

В цьому контексті особливо важливо відстояти значимість у формуванні патріотично налаштованої спільноти суспільно-політичних, в першу чергу, історичних наук. Вони, як жодні інші, відіграють вирішальну роль у становленні свідомості пересічного обивателя в дусі національної гідності, у самому зародку знищують рабське відчуття меншовартості. Звичайно, коли ці науки висвітлюються об'єктивно. Такими вони є, якщо базуються на конкретних фактах, а не на їх тенденційному тлумаченні. Тоді історія не менш точна, як математика. Для цього потрібно не так уже й багато: керуватись законами логіки та діалектики, чітко визначати причини і наслідки. У нашій же непередбачуваній державі кожен трактує суспільно-політичні дисципліни як собі бажає, залежно від політичної орієнтації та внутрішньої культури.

Між тим, найвищим покликанням суспільних наук є досягнення у суспільстві такого стану, коли прибічники альтернативних політичних партій та блоків в однаковій мірі є патріотами своєї Батьківщини та держави. У нашому випадку – України. Наші суспільні науки повинні зробити те, що зробила польська історико-політична наука з поляками. В Україні так поки що не є. І це багатьом вигідно, причому у різних політичних таборах – дурнів, пройдисвітів та відвертих ворогів в Україні вистачає всюди.

Втім, це вже проблема моралі та внутрішньої культури тих, хто вважає себе вченим. Доки один науковець, маючи й так усе в повному достатку, прагне, не гребуючи засобами, від життя урвати ще більше, а інший, усвідомлюючи, що пише повну маячню, все-таки плодить собі подібних невігласів-науковців, та ще й хизується своїми дутими регаліями – доти на позитивні зрушення у цій галузі сподіватись марно. Бо наука, особливо суспільно-політична, не терпить фальші. Історія, рано чи пізно, за це карає. Що підтвердила суспільно-політична доктрина більшовизму.

В останні 10 років у ВНЗ МВС України теж спостерігається поступовий відхід від побудови суспільно-необхідного і логічно обумовленого навчально-виховного процесу. Навчання і виховання відходить на другий план, замість них превалує псевдонаукова діяльність все більшої кількості науково-педагогічних працівників. Видавничі відділи перевантажені роботою, а практичному працівнику з метою підтримання професійного рівня прочитати нерідко немає що. Підводиться думка, що історико-філософські, політичні навчальні дисципліни потрібні постільки-поскільки. Тому з року в рік відведені на них години безпідставно урізаються. На роботу з суб'єктом навчання в усній формі часу майже немає. Процес безглуздо загнаний у «прокрустове ложе» письмових тестів та завдань під час модулів, заліків та екзаменів. Майбутні правоохоронці, юристи, психологи та економісти позбавляються можливості професійно розмовляти, грамотно вести монологи, діалоги, здійснювати доказування. Письмові завдання, тим більше, на моніторі, свій сенс мають, однак живої мови не навчають. Тому суспільним дисциплінам необхідно повернути бодай по 1,5 кредиту аудиторних годин. Теперішні 18 годин –профанація.

Стосовно курсантів-правоохоронців, то навчання мало б тривати не менше 6-ти семестрів, тобто, 3-х повноцінних навчальних років та 1-го року строкової служби-практики в підрозділах МВС. За цей час вони повинні одержати якісну морально-психологічну, ідейно-політичну та професійно-правову підготов-

ку, крізь призму якої набути необхідних для служби в ОВС якостей громадянина, патріота та професіонала своєї справи. Без них вимагати від молодих правоохоронців вірності службовому обов'язку та Присязі, честі і гідності на службі і поза нею дуже складно. Отже, мають бути визначені три чіткі блоки дисциплін, які формували б відповідну кваліфікаційну модель наших випускників. Це загальноосвітні суспільно-політичні дисципліни, що дають морально-психологічний та ідейно-політичний гарт; бойова та фізична підготовка, покликана виховати кращі якості мужчини і бійця; спеціальна правова та оперативна підготовка, яка формує знання, уміння та навички професійної діяльності. Все інше – звести до мінімуму, винести на короткі спецкурси. Саме так структуровані типові програми підготовки офіцерів поліції більшості розвинутих країн. Правда, питома вага суспільних дисциплін там дійсно дещо менша. Але ж у їх профільні навчальні заклади здобувати обрану професію приходять вже сформовані, свідомі патріоти держави і нації. Чого не можна сказати про значну частину абітурієнтів наших галузевих ВНЗ МВС.

Іншим мав би бути і зміст навчання у магістратурі. Вона покликана поглиблювати професійну і світоглядну підготовку бакалаврів, на вищому рівні готувати їх до служби та праці. У нас же магістратура поки що більше спрямована не на поглиблення знань, умінь та навичок у набутій професії, а на підготовку магістрантів до науково-викладацької роботи. Часто науково-педагогічні працівники, які навчають магістрантів, не мають уявлення про міліцейську працю, сутність головних служб МВС, характер діяльності тих чи інших спецпідрозділів. Між тим, на практичній роботі магістру менше всього потрібні знання про Болонський процес, методологію чи методику науково-викладацької діяльності і т.п. Виглядає, що чим більше у галузевих ВНЗ МВС кандидатів і докторів наук від теорії, тим гірша практична підготовка бакалаврів та магістрів до служби в ОВС.

Якісній підготовці професійних кадрів заважає і т.з. Болонський процес. Від нього вже відмовились чимало країн – його засновників. Вони просто узгодили обсяги і зміст навчальних планів та програм, не більше. Болонська система у навчанні майбутніх юристів-правоохоронців взагалі недоцільна, оскільки право, законодавство України, її закони економічного розвитку не адаптовані до європейських. Болонська система громіздка, бюрократична, вигідна лише чиновникам від освіти. При ній їх стає більше, аніж прямих учасників навчально-виховного процесу. Неефективна за формою та змістом і плануєча, облікова, звітна документація. Науково-педагогічний працівник більше уваги приділяє керівникам та конт-

ролерам, ніж курсантам і студентам – на них у Болонській системі часу мало, оскільки все побудовано на їх самостійній роботі. Але, «що добре німцєві, слов'янину – смерть». Організувати самостійну роботу об'єкту навчання не навчені, ані викладачі, ані самі вихованці.

При викладанні суспільно-політичних дисциплін важливо також повернутись до постановки на заняттях виховної мети. Це не анахронізм, а діючий у більшості країн принцип виховуючого навчання. В частині формування у свідомості курсантів моральності, історичної пам'яті та професійної гідності, він має домінувати і в Україні. Особливих затрат чи зусиль для цього теж не потрібно.

До підвищення ролі суспільно-політичних наук у формуванні світогляду курсантів і студентів привело б і вольове рішення керівництва від освіти привести до єдиного знаменника усі навчальні програми, робочі навчальні плани, викладати дисципліни за єдиним для усіх галузевих ВНЗ базовими підручниками і посібниками. І це не було б зазіханням на демократичні засади освітніх закладів. Хіба у кожному з них якась своя історія України, вітчизняної культури, своя філософія чи політологія? У Києві, Харкові, Донецьку та Львові курсанти в однаковій мірі повинні проходити їх у єдиній, однозначно, проукраїнській редакції. Це вкрай важливо для формування у них поважного ставлення до своїх держави і суспільства, безпеку і спокій яких вони покликані захищати. На конференціях науковці нехай між собою чубляться, але на рівні підручника чи посібника їх друкований продукт має бути узгодженим. Справжніх вчених фактаж неминуче приведе до об'єктивного висвітлення подій та явищ. При цьому, якщо історія і політика України не матиме власної національної ідеї, вона матиме ідею чужинську. Наші вчені історики та філософи з політологами це повинні розуміти. Як прордержавними і пронаціональними є суспільно-політичні підручники й посібники у США, Японії, Китаї, Росії, Польщі, так мали б бути написані і наші шкільні та вузівські підручники.

Суспільні дисципліни дають значний потенційний заділ національно-патріотичного виховання і у позанавчальній роботі серед курсантів і студентів. Більшість галузевих ВНЗ МВС розташовані у містах з потужними джерелами культурної спадщини українського народу. В них багато музеїв, закладів і пам'яток вітчизняної культури та мистецтва. Їх потрібно використовувати системно і цілеспрямовано. Ефективними в цьому плані видаються творчі вечори та зустрічі з митцями, тематичні читання, перегляди фільмів та вистав з наступним їх обговоренням, екскурсії та культпоходи. Ці заходи також повинні мати чітко продуманий ідейно-патріотичний зміст, нести у собі

орієнтоване виховне навантаження. Очевидно, що й самі вихователі – курсові офіцери, куратори й наставники, викладачі мають бути переконаними патріотами країни, хліб якої споживають і повітрям якої дихають. Бо носії інших, неукраїнських ідей, неминуче своїм вихованням прищеплять чужі світогляд та ідеологію. Звідси витікає важливість особливої уваги до добору персоналу викладачів-супільників та вихователів особового складу.

У викладеному немає нічого нового. Вказані підходи існують давно і цілком себе виправдали в країнах, де дбають про майбутнє нації та держави. Якщо українці, їх влада дійсно хочуть мати перспективу розвитку України, то ці підходи потрібно реалізувати сповна. У випадку ж лише гри у державність, більш доцільно відразу підлаштуватись під більш сильних. Втім, попередні покоління це вже проходили...

Н.В. Стецюк,
*кандидат юридичних наук,
професор кафедри конституційного,
адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

НАЦІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ

Як відомо, надзвичайно важливе значення в системі юридичної освіти загалом, та підготовки спеціалістів кримінальної міліції зокрема, мають навчальні дисципліни публічно-правового циклу. Серед них, без перебільшення, провідне місце відведено «Конституційному праву України» - як одній із профільюючих юридичних дисциплін. Саме ця дисципліна вважається однією з вирішальних та, одночасно, базових у процесі формування фахового світогляду майбутніх правоохоронців. Вона покликана дати курсантам знання про принципи та інститути конституційного права, про систему та механізми гарантування і захисту прав людини, про основи функціонування органів публічної влади та їх самообмеження на користь громадянського суспільства. Належне освоєння курсу «Конституційного права України» є особливо важли-

вим також і для формування основних моральних цінностей курсантів, насамперед як майбутніх активних членів суспільства, осіб, професійним обов'язком яких має стати правозастосовна та правоохоронна діяльність. Воно має також сприяти виробленню у них активної громадянської позиції, поваги до прав людини, демократії, верховенства права, ідеології «служіння народові», неухильного дотримання Конституції та законів України, а також утвердження законності у всіх суспільних сферах та у всіх формах правоохоронної діяльності [8, с. 3–4]. В цьому процесі важливе місце відведено усвідомленню курсантами значення конституційних цінностей, які посідають, як відомо, своє (самостійне) місце в як в національній традиції державотворення загалом, так і в системі юридичної освіти в Україні зокрема.

В науковій літературі існують різні підходи щодо визначення самої дефініції «конституційних цінностей». Вони, як правило, ґрунтуються на загальних уявленнях про цінність (суспільну вартість) права загалом. Так, на думку М.І. Козюбри, цінність права як явища цивілізації і культури, полягає в здатності не тільки забезпечувати упорядкованість суспільних відносин, а й бути метою і засобом для задоволення найрізноманітніших соціально-справедливих інтересів людей і суспільства в цілому. Вчений вважає, що саме право вносить у надзвичайно складне соціальне життя міцні нормативні засади, здатні забезпечити суспільну злагоду, гарантувати стабільність суспільних відносин, справедливе і розумне розв'язання конфліктів та різного роду соціальних зіткнень, окреслює міру свободи та виступає ефективним засобом соціальної захищеності особистості від надмірної інтервенції держави та волюнтаристських рішень її чиновників, сприяє утвердженню духовних цінностей та здобутків людства – ідей справедливості, людяності, моральності, життєвої мудрості [5, с. 29–30]. Тому, «конституційні цінності», здебільшого сьогодні визначають як «різного роду об'єкти реальної дійсності», які маючи певну суспільну вартість, найшли своє закріплення та гарантування у використанні, реалізації, охороні та захисту в основному законі держави (конституції) [3, с. 14].

Виходячи, з такого розуміння категорії «конституційні цінності», до них, як правило, відносять більшість положень, які визначають основи конституційного ладу; в окремих випадках конституційні цінності пропонується поділяти на загальні (характерні для більшості сучасних конституційних держав) та національні. Звідси, визначальними конституційними цінностями сучасної Укра-

їнської держави, можна, насамперед, вважати визнання (конституційне закріплення) її демократичною, правовою та соціальною державою, а українського народу – єдиним джерелом влади в цій державі. До основних конституційних цінностей також відносять верховенство права, здійснення державної влади на принципах її поділу (на законодавчу, виконавчу та судову), парламентаризм, справедливе правосуддя, визнання та гарантування місцевого самоврядування, безпеку та територіальну єдність держави тощо. Однак, центральне (базове) місце в системі конституційних цінностей сучасної Української держави відведено «людині». Адже, саме людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. При цьому, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а сама держава повинна відповідати перед людиною за свою діяльність. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини визначається головним обов'язком держави як такої (стаття 3 Конституції України) [6]. Окрему конституційну цінність являє собою і Основний Закон держави. Його аксіологічні властивості як найкраще розкриваються крізь єдність трьох складових – соціальної, нормативної та національно-державної [9 с. 13–18].

Під час підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції, крім самого розуміння (уявлення) курсантами сутності явища «конституційні цінності», їхньої ролі в процесі утвердження України як суверенної, демократичної, соціальної та правової держави, важливим є також і доведення до останніх інформації про те, що збереження конституційних цінностей є невіддільною складовою частиною національних державно-правових традицій. Під державно-правовими традиціями (насамперед, як частини більш широкого поняття – традицій у праві та державотворенні), як правило, розуміють певну форму соціальної (правової) спадщини, вираженої у передачі основних сегментів правової культури із одного часового простору до іншого у вигляді т.з. правових універсалій (джерел права, правових принципів, правової термінології, правових процедур і т.д.) [2, с. 15, 29; 7, 155]. При цьому, як соціокультурний процес, державно-правові традиції знаходять своє відображення здебільшого у практичному втіленні відповідних суспільних інституцій, в неперервності та, до певної міри, спадковості норм поведінки, спільному (однаковому) розумінні змісту правових цінностей, сприйнятті та дальшому розвитку окремих політико-правових ідей, збереженні правових звичаїв і т.д. В цій частині, важливим є доведення до курсантів розуміння тягlosti

(спадковості) правових традицій від початків національної державності українського народу (закріплення відповідних положень в Конституції Пилипа Орлика[1]), через конституційне законодавство Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки, і до нашого сьогодення. В останньому, надзвичайно важливе значення мають як Декларація про державний суверенітет України[4], так текст нині чинного Основного Закону держави [6].

Належне усвоєння майбутніми правоохоронцями базових конституційних цінностей, розуміння їхнього значення для процесу утвердження демократичної, правової та соціальної та держави в Україні, створення надійних основ громадянського суспільства і т.д., як видається, допоможе курсантам у майбутній практичній діяльності, насамперед, правильно застосовувати норми Конституції та законів України, захищати права, свободи та законні інтереси наших громадян.

1. 300 років Конституції Гетьмана України Пилипа Орлика: проблеми становлення і розвитку українського державотворення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Львівський державний університет внутрішніх справ. Частина перша – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – 284 с.; Частина перша – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – 296 с.

2. Арановский К.В. Конституционная традиция в российской среде – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 658 с.

3. Витрук Н.В. Конституция Российской Федерации как ценность и конституционные ценности: вопросы теории и практики. В зб.: Конституционные ценности: содержание и проблемы реализации. Материалы Международной научно-теоритической конференции 4–6 декабря 2008 г.: В 2-х т. Т.1. / под ред. Н.В. Витрука, Л.А. Нудненко. - М.: Российская академия правосудия, 2009. – 394 с.

4. Декларація про державний суверенітет України // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990.- № 31. Ст. 429.

5. Козюбра М. Право як явище культури / М.Козюбра // Право та культура: теорія і практика: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15–16 травня 1997 р.). – К., 1997. – С. 28–30.

6. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. - К.: «Парламентське видавництво», 2012. – 36 с.

7. Оборотов Ю.М. Традиции и новации в правовом развитии: Монография. – Одесса: Юридична література, 2001. – 160 с.

8. Стецюк Н.В., Строцький Р.Є. Конституційне право України. Методичні матеріали (Програма навчальної дисципліни. Завдання для семінарських занять. Завдання для самостійної роботи. Індивідуальні навчально-дослідні завдання) (спеціальність: 6.030401 «Правознавство»). – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 74 с.

9. Стецюк П.Б., Цінність (аксіологічні властивості) Конституції України. – В кн.: Конституція України в сучасній правовій доктрині та національному державотворчому процесі. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 15-річниці Конституції України, 20-річчю незалежності України, 350-річчю Львівського національного університету та 70-річчю кафедри конституційного права. 3 червня 2011 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2011. – 223 с.

В.В. Столбова,
*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
науково-організаційного відділу
(Державний науково-дослідний
інститут МВС України)*

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ВПРОВАДЖЕННЯ ІМІДЖЕЛОГІЇ В ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. За умов сучасного розвитку суспільства в Україні назріла необхідність в опрацюванні новітніх наукових та нормативно-правових джерел з метою адаптування до вітчизняних реалій та усунення прогалин у механізмах їх застосування. Нова доктрина розвитку вітчизняного адміністративного права передбачає утвердження людино-центристської парадигми щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, зміщення акцентів у наданні міліцією послуг населенню. Саме тому професійна підготовка працівників підрозділів кримінальної міліції повинна зазнати системної перебудови, удосконалення так як саме недостатня їх професійна компетентність є основною вадою, що нищить імідж правоохоронців нанівець.

Мета. Загальновідомо, що будь-яка організація, якщо вона бажає бути успішною, повинна дбати про власний імідж. МВС України мають створювати сучасний імідж ОВС як важливий чинник досягнення загально-соціального, сервісно-обслуговуючого призначення поліції сучасного європейського типу через підвищення професіоналізму та майстерності, удосконалення системи підбору на службу, підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації та навчання в навчальних закладах МВС України. На виконання поставлених за-

вдань спрямована «Програма зміцнення кадрового потенціалу МВС на 2012-2016 рр.», схвалена рішенням колегії МВС 05.07.2012 № 18 км/3 (наказ МВС України від 12.07.2012 № 618) [1].

Аналіз останніх публікацій на тему дослідження. Слід погодитися з П.В. Мельником і Л.В. Терещенко у тому, що ця проблема потребує системного комплексного вирішення. Важливими кроками на цьому шляху може стати підвищення авторитету працівників оперативних підрозділів; зміцнення правоохоронних зв'язків з населенням; підвищення професіоналізму оперативних працівників; використання засобів психологічної та медичної релаксації для нейтралізації стресових перевантажень; впровадження ефективної програми правового виховання населення [2, с. 46].

Необхідною умовою досягнення високого рівня професіоналізму є формування в оперативного працівника позитивної мотивації щодо реалізації себе за обраною професією. Наукові дослідження (Б.І. Бараненко, В.А. Глазков, О.С. Звонко та ін.) підтверджують, що курсанти відомчих ВНЗ на початку навчання здебільшого позитивно ставляться до майбутньої професії оперативного працівника. Однак у міру глибшого входження у професію зростає невпевненість у правильності зробленого професійного вибору. Очевидно, початкова позитивна мотивація майбутнього оперативного працівника недостатньо закріплюється в практичних підрозділах [3 с. 34]. У цьому контексті важливе місце займає позиція А.В. Мовчана стосовно спеціальної підготовки оперативних працівників до дій в екстремальних умовах, і головне, в умовах оперативного ризику. Така підготовка повинна бути систематичною і проводитися протягом усієї службової діяльності [4].

Основні положення дослідження. У діяльності ОВС України функціонували запроваджені програми, розроблені певні стратегія і тактика побудови позитивного іміджу міліції. Так у 2003 році була прийнята Програма формування позитивного іміджу України на 2003–2007 роки. Однак термін їх дії завершився, а нових програм немає. Прийняття такої програми є життєвою необхідністю, що підтвердили 96% опитаних працівників підрозділів зв'язків з громадськістю ОВС України.

Формувати позитивний імідж працівника міліції (поліції) необхідно шляхом вдосконалення системи професійного відбору та професійно-психологічної підготовки; проведення роз'яснювальної роботи з населенням про функції та обов'язки як працівників міліції, так і пересічних громадян, інформування про результати діяльності міліції, надання правової допомоги населенню;

формування корпоративної культури міліції України. Від того, наскільки професійно формуватиметься позитивний імідж міліції залежить ефективність виконання основних завдань і функцій щодо розкриття і попередження злочинів [5, с. 221–225]. Позитивний імідж персоналу ОВС передбачає визнання особистісних якостей працівників міліції, високий рівень суспільної значущості їх професії та робить її більш привабливою.

Із практики діяльності автора відомі поодинокі випадки, коли оперативний працівник будь-якою ціною намагається привернути увагу громадськості до власної особи, «засвітитися» у місцевих ЗМІ з приводу розкриття злочину або без приводу. Також бувають прикрі випадки недолугого піару на кшталт прохання до потерпілого «Я тобі розкрию злочин, а ти напиши подяку керівництву або в ЗМІ». Такі дії є неприпустими і такими, що наносять шкоду престижу міліції.

Престиж роботи в міліції буде високим, якщо здійснюватиметься цілеспрямована робота з формування позитивного іміджу міліціонера. Магістральними напрямками формування позитивного іміджу міліції слід вважати: усунення негативних факторів в діяльності органів внутрішніх справ, що компрометують систему МВС України в очах громадян; формування працівника органів внутрішніх справ нового, сучасного стандарту; здійснення комплексу заходів, спрямованих на формування єдиної інформаційної політики міністерства з метою закріплення в свідомості громадян позитивних стереотипів у ставленні до міліції та системи МВС України загалом.

Іміджологія ОВС як галузь знань та як навчальна дисципліна ще не сформувалася як самостійна і самодостатня. «На жаль, доводиться констатувати, що в нас майже відсутня наукова та навчальна база, надруковано всього кілька підручників, не ведеться широка спеціалізована підготовка фахівців з такої дуже важливої суспільної дисципліни, немає жодної спеціалізованої кафедри, у вузівській системі майже не використовуються досягнення науки. Отже, поле наукової діяльності ще очікує свого прискіпливого дослідника» [6, с. 24].

7 лютого 2012 року, на відеоселекторній нараді керівництва МВС України за участю керівників територіальних підрозділів внутрішніх справ Міністр внутрішніх справ генерал внутрішньої служби України Віталій Захарченко оголосив звернення колегії МВС до особового складу відомства з приводу нагальної потреби виконати наступні завдання:

Максимально наблизити свою діяльність до потреб громадян, перейти від декларацій щодо налагодження партнерських

стосунків з населенням до реальних кроків у цьому напрямку, утілювати в повсякденній службовій діяльності принцип «Людина – понад усе», цілеспрямовано в межах своєї компетенції усувати всі негаразди, що негативно впливають на якість життя громадян;

Рішуче і безкомпромісно протидіяти злочинності та корупції, усвідомлюючи пріоритетність гарантованого державою права на захист життя, свободи та особистої недоторканності громадян;

Кожному на своїй посаді забезпечити бездоганне виконання службових обов'язків, чітко розуміючи свій особистий внесок у системну протидію всім видам правопорушень, детінізацію економіки, розбудову соціально-орієнтованої моделі держави, виявляти в роботі ініціативу та наполегливість;

Не допустити політизації діяльності органів внутрішніх справ, діяти виключно в межах Конституції та законів України;

Виключити практику маніпулювання статистичними показниками та їх свідомого викривлення, створення уявного благополуччя, окомилування, гонитви за кількісними результатами на шкоду дотриманню прав і свобод людини, ухилення від реєстрації злочинів;

Викоренити з діяльності органів внутрішніх справ будь-які кримінальні прояви, корупційні порушення, недозволені методи діяльності, випадки незаконного затримання громадян, факти зневажливого ставлення до громадян та їх проблем, безпринципності та байдужості;

Створити в міліцейських колективах атмосферу нетерпимості до порушення прав і свобод громадян, здириництва, спроб протиправного використання службового становища, інших незаконних дій, рішуче позбавляти від працівників, які дискредитували високе звання працівника міліції, незважаючи на посади, звання та попередні заслуги;

Здійснювати невідкладні заходи Міністерства щодо радикального реформування органів внутрішніх справ, особливо їх низової ланки, забезпечити їх перетворення на правоохоронне відомство європейського рівня, діяльність якого ґрунтується на підтримці громадськості;

Перебудувати стиль управлінської діяльності, акцентувавши увагу на пріоритетні напрями протидії злочинності та забезпечення ефективного функціонування всіх органів внутрішніх справ та підрозділів внутрішній військ, суворого контролю за дотриманням законності в службовій діяльності;

Постійно підвищувати свій професійний і культурний рівень, розширювати світогляд, формувати повагу до працівника

міліції всіма засобами – від рівня спілкування з громадянами, чесності, відвертості й професійних навичок до охайного зовнішнього вигляду;

Виховувати нове покоління працівників органів внутрішніх справ та військовослужбовців внутрішніх військ, справжніх правоохоронців XXI століття, здатних гідно відповідати на виклики і загрози часу, ефективно захищати громадян і державу від протиправних посягань;

Запроваджувати в оперативно-службову діяльність найкращі взірці вітчизняного та зарубіжного досвіду, всебічно сприяти поглибленню міжнародного співробітництва в правоохоронній сфері; зміцнювати взаємодію з правоохоронними та іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, забезпечувати консолідацію зусиль держави і громадянського суспільства в протидії криміналітету;

Широко інформувати громадськість і засоби масової інформації про роботу міліції, активно залучати громадян та громадські об'єднання до профілактики правопорушень, всебічно сприяти журналістам у виконанні їх місії об'єктивного висвітлення подій;

Своїми діями досягати нового сприйняття міліції в суспільстві, активно здобувати підтримку широких верств населення, повернути довіру громадян і загальну повагу до міліцейської професії, створити нове обличчя української міліції. Виконання цих завдань сприятиме формуванню позитивного іміджу української міліції.

Все це передбачає проведення наукових досліджень щодо поняття, предмету, завдань, принципів, методів, напрямів, засобів формування позитивного іміджу міліції, розроблення і впровадження у практичну діяльність нормативно-правових документів, які регулюють таку діяльність; унесення до навчальних планів ВНЗ МВС України нових предметів та готування відповідних кваліфікованих фахівців тощо.

Висновки. Отже, упровадження іміджелогії ОВС в діяльність ОВС України передбачає:

– усунення недоліків в діяльності ОВС, які компрометують МВС України в очах громадян;

– створення привабливого образу працівників підрозділів кримінальної міліції, формування працівника ОВС нового, сучасного стандарту;

– здійснення комплексу заходів, спрямованих на формування єдиної інформаційної політики Міністерства з метою закріп-

лення в свідомості громадян позитивних стереотипів щодо міліції та МВС України в цілому;

- упровадження в практику діяльності ОВС науково-практичних розробок щодо методів, прийомів, засобів, напрямів формування позитивного іміджу міліції;

- розроблення та запровадження в діяльність ОВС України програмних документів щодо формування позитивного іміджу міліції України, покращання партнерських стосунків між міліцією та населенням;

- унесення до навчальних планів ВНЗ МВС України змін і доповнень, які враховували б підготовку відповідних кваліфікованих фахівців підрозділів кримінальної міліції;

- гідне матеріально-технічне забезпечення МВС України;

- перейменування «міліції» на «поліцію».

Саме тому на часі вивчення іміджології ОВС, як навчальної дисципліни, яка має бути запитаною і стати обов'язковим компонентом навчального процесу у ВНЗ ОВС України та підготовці фахівців підрозділів кримінальної міліції. Такий підхід стосовно професійного формування позитивного іміджу міліції істотно вплине на ефективність виконання основних завдань і функцій щодо розкриття і попередження злочинів.

1. Програма зміцнення кадрового потенціалу МВС на 2012–2016 рр.», схвалена рішенням колегії МВС 05.07.2012 №18 км/3 (наказ МВС України від 12.07.2012 № 618).

2. Концептуальні передумови формування професіоналізму працівників міліції / П.В. Мельник, Л.В. Терещенко. – Ірпінь: УФЕІ, 1998. – 143 с.

3. Психологія оперативного спілкування в діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ: [навч.-практ. посібн.] / авт. кол.: Б.І. Бараненко, В.А. Глазков, О.С. Звонко та ін.; за ред. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. – 552 с.

4. А.В. Мовчан. Актуальні проблеми підготовки фахівців для оперативних підрозділів органів внутрішніх справ. [Електронний ресурс]: <http://radnuk.info/statti/565-pranoohor/15147-2011-01-21-08-15-14.html>.

5. Нікітенко О. І. Формування позитивного іміджу міліції – ефективне забезпечення у попередженні злочинності / О. І. Нікітенко // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України. – Вип. 3. – 2005. – С. 221–225.

6. Лісничий В. В. Сучасний виборчий PR: навч. посіб. / [В. В. Лісничий, В. О. Грищенко, М.В. Іванов та ін.]. – 2-ге вид., перероб. і доповн. – К.: Професіонал, 2004. – 384 с.

І.В. Сулятицький,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОКРЕМІ СОЦІОПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ НАСТАНОВ ПРАЦІВНИКІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ

Постановка проблеми. Забезпечення правопорядку в суспільстві в напрямку оперативного розкриття злочинів, правопорушень та їх передумов може здійснюватися успішно лише тоді, коли вся система заходів, як на рівні законодавчих настанов, так і на рівні керівних механізмів, буде базуватись на *психологічній типології* суспільства, яке вона організовує і яким керує. Тому дослідження соціопсихології як механізму вдосконалення підготовки кадрів для підрозділів кримінальної міліції в сучасних умовах як на рівні описового змісту, так і на рівні механізмів її практичного застосування в процесі навчання і вдосконалення кваліфікації оперативних працівників, визначили актуальність обраної теми.

Мета та завдання дослідження Метою дослідження є систематизація та визначення механізмів застосування в системі забезпечення інформаційної безпеки держави дієвих соціопсихологічних та відповідних до них прикладних психоінформаційних технологій.

Для досягнення мети ставились наступні завдання:

- проаналізувати організаційно-психологічні засади інформаційної безпеки сучасної держави;
- визначити найбільш дієві соціопсихологічні фактори інформаційної безпеки;
- розкрити механізми впливу соціопсихології на інформаційну безпеку;
- встановити взаємозв'язки між прикладними психоінформаційними технологіями та соціопсихологічною архітектонікою народу;
- розробити рекомендації застосування соціопсихології в державній політиці забезпечення інформаційної безпеки.

Методи дослідження

В процесі дослідження використовувались такі загальнонаукові та спеціальні методи: структурний, аналітичний, описовий, контент-аналізу, семантичного диференціалу, системно-функціонального аналізу.

Психологічне супроводження службової діяльності працівників в ОВС здійснюється на основі низки нормативно-правових актів, котрі регламентують порядок проведення основних заходів з молодими працівниками для більш повного та комплексного їх вивчення, надання психологічної підтримки, невідкладної допомоги і формування психологічної готовності. Нами було звернуто увагу на процес супроводу та здійснення основних психопрофілактичних заходів з молодими фахівцями у період адаптації їх до умов служби і проаналізовано основні законодавчі та методичні матеріали, у яких основні акценти розставлені на процесі розвитку психологічної готовності серед молодих правоохоронців, проаналізовано особливості їх супроводу психологами служби психологічного забезпечення, роль наставників та заступників начальників з кадрового забезпечення впродовж служби молодих працівників в органах і підрозділах внутрішніх справ.

1. В поясненні механізму соціальної адаптації О.Донченко виходить з того, що соціокультурні і життєві обставини доросла людина переживає у вигляді взаємодії з мезо- і макроструктурами суспільства, в ході якої відбувається їхній взаємовплив. Масове його вираження носить характер соціальної самоорганізації. Найбільш узагальнюючим соціопсихологічним аспектом процесу самоорганізації суспільства, на думку автора, є поняття соціальної адаптації (СА). Основним способом СА є прийняття норм і правил соціального середовища (групи, організації, соціальної спільноти...), утворених в ній форм взаємодії і предметної діяльності. Проте соціопсихічне (в О.Донченко – соціетальна психіка, у В.Роменця – традиція), знаходить в цьому процесі відтворення не в простій дії, а у вчинку, який підтримує і продовжує життя соціопсихіки (традиції). В цьому і полягає вчинкова сутність механізму соціальної адаптації.

2. Етнічна ідентифікація – це механізм, з допомогою якого людина, група, організація встановлює рівень спорідненості з психотипом етносу, тобто з психологією конкретної національності. На нього особливу увагу звертають етнопсихологи Ю.Бромлей, Й.Вирост, І.Кон, М.Мід, В.Павленко, М.Пірен та ін.

Складним в своїй основі є будь-який механізм архетипів. Суть архетипу трансформації в дії уявляється нам (за К.Юнгом) у такому виді: в процесі мисленнєвої діяльності людини архетипи супроводжують її обширним символізмом. Вони не виступають ні знаками, ні алегоріями, а більше всього передчуттями, антиципаціями, тоді як судження інтелекту спрямоване на встановлення однозначності сенсу. Сутність впливу образосимволічних переживань може становити загрозу психічній рівновазі суб'єкта у випадках, якщо його дія (архе-

типного образу) відбувається поза свідомістю, без свідомості; тому важливо, щоб об'єм свідомості обіймав оптимум явищ, якими можуть бути одержимі символізм і автопомність архетипу трансформації. Постає необхідною інтеграція несвідомого в свідомість. Цей синтетичний процес, названий К. Юнгом процесом індивідуації.

Важливим фактором забезпечення правоохоронними органами законності і правопорядку в Україні є внутрішня **психологічна готовність** кожного працівника ОВС до виконання своїх службових обов'язків.

Психологічна готовність до успішної професійної діяльності передбачає не тільки успішне навчання майбутнього правоохоронця, але й оптимальне входження його у службовий колектив, прийняття завдань, норм і цінностей професійного середовища. Така готовність найменш сформована у працівників з невеликим досвідом роботи, служба яких лише розпочинається після закінчення навчального закладу.

Особливого значення для зміцнення психологічної готовності набуває період адаптації молодих працівників до служби, при умові, що цей процес буде забезпечувати злагоджена робота психолога, заступника начальника з кадрового забезпечення, наставника, викладача та інших.

Необхідність спільних зусиль визначається недостатнім розвитком і сформованістю у молодих спеціалістів основних компонентів психологічної готовності. До таких, на наш погляд, насамперед відносяться:

- комунікативна готовність, зокрема володіння практичними прийомами та навичками спілкування у службових цілях;
- емоційно-вольова саморегуляція, як визначальний чинник психологічної стійкості в умовах служби;
- стресостійкість як складова психологічної готовності у процесі виконання службових завдань.

Для формування та зміцнення зазначених вище компонентів пропонуємо застосовувати адекватні для цього психологічні методики, поради, рекомендації. Вони будуть допомагати як самим молодим працівникам, так і різним посадовим особам (заступникам начальників органів та підрозділів з кадрового забезпечення), психологам служб психологічного забезпечення (ВПЗ) і наставникам.

Підібраний нами психологічний інструментарій також доцільно використовувати у психологічному супроводі навчального процесу у вузах МВС України, під час якого закладаються основи психологічної готовності майбутніх фахівців до самостійної службової діяльності.

Розділ III

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

А.Ю. Арефьев,

*кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры оперативно-розыскной
деятельности органов внутренних дел
(Нижегородская академия МВД России)*

ВОПРОСЫ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ФЕДЕРАЛЬНОМ ЗАКОНЕ «О ПОЛИЦИИ»

Федеральный закон «О полиции» от 7 февраля 2011 года № 3-ФЗ подготовлен и принят в соответствии с Указом Президента РФ от 18 февраля 2010 года № 208 «О некоторых мерах по реформированию Министерства внутренних дел РФ»

Указанным Федеральным законом предусмотрено комплексное решение задач по устранению несогласованности норм, содержащихся в различных нормативных правовых актах Российской Федерации.

На современном этапе российская полиция сосредоточила основные усилия на защиту прав, свобод человека и гражданина в соответствии с международными стандартами. За полицией законодательно закрепляются правоохранительные функции. Существующие основные направления деятельности полиции аналогичны направлениям деятельности полиции большинства зарубежных стран. В федеральном законе «О полиции» определены 11 основных направлений деятельности, в числе которых – предупреждение и пресечение преступлений, выявление и раскрытие преступлений, розыск лиц.

Глава 2 «Принципы деятельности полиции» посвящена основополагающим началам деятельности полиции, разработанным с учётом высокого уровня конфликтности отношений в той сфере, в которой действует полиция, её широких дискреционных полномочий. Принципами деятельности полиции являются: соблюдение и уважение прав и свобод человека и гражданина, законность,

которые дословно упоминаются в Федеральном законе «Об оперативно-розыскной деятельности».

Ст. 8 ФЗ «О полиции» регламентирует принцип открытости и публичности. В соответствии с указанной статьёй деятельность полиции является открытой для общества в той мере, в какой это не противоречит требованиям законодательства РФ об оперативно-розыскной деятельности, о защите государственной и иной охраняемой законом тайны, а также не нарушает прав граждан, общественных объединений и организаций.

Особое внимание следует обратить на обязанности и права полиции в сфере оперативно-розыскной деятельности. Например, оперативные подразделения органов внутренних дел обязаны устранять угрозы безопасности граждан и общей безопасности, документировать обстоятельства, способствующие совершению преступления. Кроме того, оперативные подразделения ОВД обязаны выявлять причины преступлений и условия, способствующие их совершению, принимать в пределах своих полномочий меры по их устранению; выявлять лиц, имеющих намерения совершить преступления, и проводить с ними индивидуально-профилактическую работу; участвовать в профилактике преступлений несовершеннолетних.

Оперативные подразделения ОВД обязаны осуществлять оперативно-розыскную деятельность в целях выявления, пресечения и раскрытия преступлений, обеспечения собственной безопасности, осуществлять розыск лиц, совершивших преступления или подозреваемых и обвиняемых в их совершении, иных категорий лиц подлежащих розыску; осуществлять розыск похищенного имущества, а также устанавливать имущество, подлежащее конфискации.

В отличие от ФЗ «Об оперативно-розыскной деятельности», ФЗ «О полиции» предписывает принимать меры, направленные на предупреждение, пресечение, выявление экстремистской деятельности и обязывает проводить исследования по материалам оперативно-розыскной деятельности.

ФЗ «О полиции» обязывает оперативные подразделения ОВД осуществлять контроль (надзор) за соблюдением лицами, освобождёнными из мест лишения свободы, участвовать в осуществлении контроля за поведением осужденных, которым назначено наказание не связанное с лишением свободы или наказание в виде лишения свободы условно.

ФЗ «О полиции» актуализирует виктимологическую компоненту деятельности полиции. В частности, п. 28, ст. 12 ФЗ «О поли-

ции» предписывает осуществлять государственную защиту потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства.

Инновационный аспект ФЗ «О полиции» заключается в том, что оперативным подразделениям ОВД предписано принимать меры по пресечению в ходе избирательных компаний, при подготовке и проведении референдумов, противоречащих предвыборной агитации.

Ст. 13 регламентирует права полиции. Например, при выявлении и пресечении налоговых преступлений запрашивать и получать от кредитных организаций справки по операциям и счетам юридических лиц и граждан, осуществляющих предпринимательскую деятельность без образования юридического лица. Таким образом, ФЗ «О полиции» коррелирует с ФЗ «Об ОРД» в части проведения оперативно-розыскного мероприятия «наведение справок».

Полиция вправе осуществлять оперативно-розыскные мероприятия и документирование обстоятельств совершения преступления. В соответствии с п. 10 ст. 14 полиция проводит ОРМ; производит при осуществлении ОРД изъятие документов, предметов, материалов и сообщений; объявляет розыск предусмотренных законом категорий лиц.

Оперативные подразделения полиции имеют право получать в целях предупреждения, выявления и раскрытия преступлений сведения, составляющие налоговую тайну.

ФЗ «О полиции» разрешает привлекать граждан с их согласия к негласному сотрудничеству, изъявившим желание конфиденциально оказывать содействие полиции на безвозмездной и возмездной основе. Следует подчеркнуть, что подобный аспект, но в более широком плане указан в ФЗ «Об ОРД».

Существенное значение для оперативно-розыскной деятельности имеют банки данных о гражданах (23 категории лиц). В этом ряду несовершеннолетние, освобожденные от уголовной ответственности, либо освобожденные судом от наказания с применением принудительных мер воспитательного воздействия. Иными словами, существенная категория лиц, требующая оперативно-профилактического воздействия. В этой статье названы лица, объявленные в розыск, состоящие на профилактическом учете, лица, в отношении которых заведены дела оперативного учёта.

С позиции оперативно-розыскной виктимологии ФЗ «О полиции» последовательно называет лиц, в отношении которых совершено преступление, а также лиц, которые подлежат государственной защите.

Гл. 10 ФЗ «О полиции» посвящена контролю и надзору за деятельностью полиции. Необходимо подчеркнуть, что текстурально-логических расхождений ФЗ «О полиции» и ФЗ «Об ОРД» не содержит.

ФЗ «О полиции» является основой для ОРД подразделений ОВД. Вместе с тем, ФЗ «О полиции» содержит некоторые нормотворческие упушения. К примеру, в ст. 1 «Назначение полиции» не указывается условие защиты, прав и свобод граждан – «от преступных и иных противоправных посягательств, апробированных в течение 3-х десятилетий».

Отдельные недостатки в сфере юридической техники не могут оказать значительного влияние на государственную политику в области осуществления оперативной работы органов внутренних дел.

Яцек Биль,

*кандидат политических наук
(Высшая школа полиции в г. Щитно,
Республика Польша)*

РОЛЬ ПОЛИЦИИ В БОРЬБЕ С КОРРУПЦИЕЙ

Сель статьи – проанализировать проблемы и системные решения, используемые в Польше для борьбы с коррупцией. Автор анализирует структуру органов полиции, отвечающих за борьбу с коррупцией, возможности использования права как наиболее эффективного средства ликвидации такого рода преступлений.

Коррупция – преступление, которое в реальный способ угрожает законности действий государственных органов власти и безопасности граждан. Глубокие последствия такого рода преступлений обуславливают снижение государственных доходов и ведут к неоправданным потерям бюджета государства.¹

Полиция является органом государственной власти², компетенции которого определены Законом о Полиции 6 апреля 1990 года. В соответствии с принятой правительством Польской Народной Республики, а в последствии второго этапа реализации

¹ П. Висневски, Коррупция в сфере публичных заказов в Польше после новеллы закона Право публичных заказов, [в:] Предупреждение коррупции с использованием европейских фондов, ред. Т. Г. Гроссе, Варшава 2007, с. 95.

² Полиция вступила в существовании Закона Республики Беларусь от 6 апреля 1990 года полиция, действуя на месте ранее милиция.

Программы борьбы с коррупцией – Антикоррупционной Стратегии, в мае 2004 г. в воеводских (областных) отделениях полиции были созданы соответствующие подразделения¹, деятельность которых направлена на борьбу с коррупцией.²

Общие контрольные функции над этими подразделениями осуществляет Криминальное Бюро Главной Комендатуры Полиции Польши. В структуре Криминального Бюро находится Отделение борьбы с коррупцией, которое реализует следующие задания:

- Организация, координация и контроль оперативно-разведывательной и следственной работой в сфере распознавания признаков и раскрытия наиболее тяжких преступлений коррупционных, а также преследование преступников;

- Аналитическая работа в сфере оценки возможности угрозы коррупции и определение направлений борьбы с ней;

- Определение и мониторинг сфер возникновения риска коррупции с целью идентификации причин, факторов и условий появления этого явления;

- Оказание непосредственной помощи соответствующим подразделениям борьбы с коррупцией на местах в их деятельности с целью искоренения коррупции во внутренних структурах полиции;

- Экспертиза заявлений о предоставлении тайных документов в процессах проведения следственных действий в сфере борьбы с коррупцией.

Эффективными мерами борьбы с коррупционной преступностью являются: институт оперативного контроля, контролируемое вручение взятки (имущественной выгоды) и доступ следственных органов к информации, которые являются страховой и банковской тайной. Использование этих мер имеет весьма отрицательную характеристику в общественном сознании в связи с вмешательством государства в права человека. Однако, необходимость эффективной борьбы с самыми опасными формами преступности способствует принятию властями таких мер, которые решительно противодействуют такого типа преступному поведению граждан. Поэтому государство вынуждено использовать такие меры, как подслушивание либо другие эффективные способы получения необходимой информации.³

¹ Штаб округа и муниципальных изолированные секции реализации антикоррупционных задач

² Д. Дроздовский, В. Ясинский, *op. cit.*, s. 22, 27.

³ А. Тараха, *Оперативно-разведывательные действия. Криминалистические и правово-доказательственные аспекты*, Люблин 2006, с.342

Анализируя вышеупомянутые меры, необходимо сказать, что основываются они на предусмотренных положениях существующего закона о полиции. Вместе с тем, следует отметить, что методы работы, предусмотренные в законной деятельности других служб, призванных бороться с уголовной преступностью, в том числе и коррупцией, основываются на аналогичных подходах и принципах. Статья 19 закона о Полиции предусматривает оперативный контроль, который используется во время оперативно-разведывательных действий с целью противодействия, раскрытия, установления преступников а также получения и фиксации доказательств преследуемых граждан по обвинению в умышленных преступлениях, которые предусмотрены в правовом документе.

Оперативный контроль ведётся тайно и заключается в:

1. контроле содержания корреспонденции,
2. контроле содержания посылок,
3. использованию технических средств, позволяющих получить тайным способом информацию, доказательства (особенно содержание разговоров по телефону и другой информации, сообщаемой при помощи телеинформационных сетей) и их фиксирование.

Выше изложенные методы можно использовать в том случае, когда другие средства и способы оказались безуспешными либо будут непригодными, то есть предпринятые ранее действия не принесли ожидаемых эффектов. В случае имеющихся предпосылок, обуславливающих принятие решения о использовании оперативно-го контроля, окружной суд может своим постановлением признать необходимость проведения такого оперативного контроля в ответ на письменное заявление Главного Коменданта Полиции, направленного после получения письменного согласия со стороны Генерального Прокурора либо в ответ на письменное заявление областного (воеводского) коменданта полиции, представленного после получения согласия окружного прокурора в соответствие с местонахождением подающего заявление органа полиции.¹

В основе заявления о вынесение такого постановления, ус-танавливающего оперативный контроль, лежит обоснование с указанием предпосылок вышеупомянутого заявления и принятия соответствующего решения.

Законодатель в ст. 19а закона о Полиции предоставил след-ственным органом полномочия выполнения оперативно-разве-

¹ Закон от 6 апреля 1990 года о Полиции, Вестник законов 2007 года. № 43, с. 277, с изм.

дывательных действий, заключающихся в организации контролируемого вручения взятки (имущественной выгоды)¹.

Перечисленные действия классифицируются в соответствии с принципами конкретных положений², которые касаются процедуры охраны форм и методов реализации задач, информации, объектов полиции и идентификационных данных о полицейских, а также лиц, которые сотрудничают с полицией³.

Эти действия предусмотрены в ст. 19 з. 1 закона о полиции с целью проверки ранее полученной информации о преступлении и установления преступников, а также получения конкретных доказательств преступления. Полиция может предпринять определённые тайные действия, направленные на принятие либо вручение взятки (имущественной выгоды).

Следственные органы имеют полномочия для получения чувствительных данных, являющихся банковской и страховой тайной. Их получение является правовым действием, однако этот процесс ассоциируется с нарушением основных прав человека.⁴

Аналогично, как в случае оперативного контроля, так и в этом случае органы государственной власти должны действовать исключительно на основе права и в его рамках.⁵

Правовые основы действий государства в этой связи имеют огромное значение, касаются всех государственных органов. Основы соблюдения права являются гарантией соблюдения гражд-

¹ В. Котовски, Комментарий к с.19а закона о Полиции, Система правовой информации LEX.

² Урегулирования предусмотрены в распоряжении Министра внутренних дел и администрации от 7 июня 2011г., по вопросам ведения и документирования полицией оперативно-разведывательных действий, т. е. приобретение тайным способом предметов, их сбыта или наложения ареста на эти предметы, полученные из преступления, которые подвергаются конфискации либо их производство, владение, перевозка или тех, которыми оборот запрещён, а также принятие или вручение имущественной выгоды, и способа передачи, переработки и уничтожения материалов полученных во время этих действий (Вестник законов № 121, с. 694, а также в распоряжении Министра юстиции от 9 июня 2011г., по вопросам способа реализации компетенции прокурора в сфере надзора над оперативно-разведывательными действиями (Вестник законов № 121, с. 692).

³ В. Котовски, Комментарий к с. 19а закона о Полиции.

⁴ Получение данных, являющихся банковской тайной и страховой тайной предусмотрено в с. 20 п. 3 закона о Полиции.

⁵Ст. 7 Конституции Республики Польша от 2 апреля 1997 г., (Вестник законов от 16 июля 1997г.).

данских свобод и защиты прав человека. Свидетельством правопорядка в демократическом государстве является возможность гарантирования функционирования органов власти и управления, созданных на законных основаниях, выполнения ими возложенных на них функций исключительно в рамках предусмотренных законом. Органы государственной власти могут действовать только в сфере своих полномочий, а гражданин имеет право требовать предоставления правовых основ, на которых орган основывает свои действия.¹

Получение определённых данных является вмешательством государства в гражданскую свободу. Аналогично, как при вышеупомянутом оперативном контроле, полученные следственными органами информации, являющиеся тайной может иметь место только в случаях предусмотренных законом и на основе, имеющего законную силу постановления суда.² Статья 49 Конституции Республики Польша предусматривает основополагающие права граждан, в том числе право на коммуникацию, широко понимаемую, прежде всего имеющую отношение к различным формам коммуникации между людьми. Это право касается тайны корреспонденции, тайны разговоров по телефону, а также вмешательства иным способом в сферу информации, касающихся жизни, интересов и деятельности других лиц.³

Получение и обработка следственными органами информации, являющейся банковской и страховой тайной, является инструментом используемым, прежде всего, в рассмотрении преступлений хозяйственно-коррупционного характера и не используется там, где может быть предпринят оперативный контроль.

Итоги. Выше изложенное свидетельствует, что полиция в Польше подготовлена для борьбы с коррупцией. Кроме описанных в статье методов оперативно-следственной работы основополагающим фактором является законодательство, основы которого дают возможность идентификации преступников, ликвидации их взаимозависимости и солидарности, конфискации имущества, приобретенного посредством такого рода преступлений.

¹ В. Скжидло, Комментарий к с. 7 Конституции Республики Польша, [в:] В. Скжидло, Конституция Республики Польша, Правовая система информации LEX.

² Ст. 49 Конституции Республики Польша от 2 апреля 1997.

³ В. Скжидло, Комментарий к с. 49 Конституции.

Кшиштоф Витяк,
кандидат юридических наук
(Высшая школа полиции в г. Щитно,
Республика Польша)

СИСТЕМА КОНФИСКАЦИИ ИМУЩЕСТВА

Постоянно ведутся поиски эффективных инструментов борьбы с преступностью, в особенности организованной. Отражением, связанных с этим поиском действий являются организационные изменения органов преследования, новое законодательство, предусматривающее возможность применения современных техник, способствующих обнаружению и правильной правовой квалификации запрещенного деяния или применению современных следственно-розыскных методов. В связи с этим, в Польше была создана система криминалистического анализа, а также введены правовые урегулирования, благодаря которым борьба с организованной преступностью оказывается более эффективной. Это касается например института главного (коронного) свидетеля, контрольной закупки или продажи, контролируемой поставки.

К сожалению, долгие годы материальная сторона, связанная с выгодами, получаемыми в результате совершения преступления находилась вне изменений. Единственные, предпринимаемые в международном масштабе действия касались борьбы с легализацией доходов, полученных незаконным путем (отмывания денег), хотя и они не обеспечивали интересов потерпевшего. Только за последние двадцать лет были созданы параллельно в США и на западе Европы разработки на тему материальных аспектов борьбы с преступностью, которые учитывали борьбу с преступлениями, направленными на получение материальной выгоды¹. Предпринимаемые действия сосредоточивались в основном на том, чтобы совершение преступлений оказалось нерентабельным.

В связи с этим было сформулировано понятие финансового следствия или финансового расследования (употребляется в некоторых разработках). В самом начале указывалось в общем на то, что финансовое следствие должно служить борьбе с отмыванием денег и организованной преступностью и осуществляться путем изъятия незаконно полученного имущества и доходов. Позднее,

¹ J. Madinger, S. A. Zalopany, Money Laundering, CRC Press LLC 1999 USA.

так как в сфере борьбы с незаконной легализацией доходов (отмыванием денег) данный вопрос начали связывать с другими видами преступности, в основном финансовой, потом терроризмом, чтобы в конце определить, что оно должно являться стандартом всех действий полиции по борьбе со всеми видами преступности, в том с уголовной и связанной с оборотом наркотиками.¹

Европейская комиссия начала также замечать значительную роль финансового следствия в борьбе с организованной преступностью и терроризмом. В разного вида материалах указывалось на то, что кроме криминального анализа следствие является одним из самых лучших инструментов борьбы с преступностью.²

К сожалению, Европейская комиссия не создала дефиниции, определяющей финансовое следствие, а ограничилась лишь в разных разработках определением действий, которые должны быть в связи с ним осуществлены.

Первая сводная дефиниция, опирающаяся на указания Европейской комиссии и достижения доктрины была сформулирована Г.Ц.М. Баккером, который отмечает, что финансовое следствие это: получение, проверка, сбор, обработка и анализ финансовых данных с целью приведения в исполнение закона.

Согласно теории Баккера финансовое следствие подразделяется на две части: тактику и стратегию. В Польше определяются следующие цели финансового следствия:

– Лишение преступников средств и выгод, полученных в результате совершения преступления;

– Учет интересов потерпевшего с точки зрения возмещения ущерба или вреда;

– охрана финансовых интересов казны государства и рынка путем изъятия незаконного имущества из экономического оборота.

В стратегии выделяется:

1. Создание баз данных и накопление информации об определенных видах преступлений в области промышленности и торговли, которые можно превратить в оперативные инструменты, помогающие сотрудникам и обеспечивающие раскрытие и расследование.

¹ Ср.: J. Podolski, R. Baier budowa systemu odzyskiwanie mienia w Republice Federalnej Niemiec, Stuttgart 1995.

² Коммюнике ЕК от 29 марта 2004 г. О некоторых действиях, которые необходимо предпринять в сфере борьбы с терроризмом и другими опасными видами преступности, COM(2004) 221.

2. Создание анализа риска, учитывающего оценку и указания, касающиеся *modus operandi*, на основании расследуемых дел, в которых выявлено отступление от общепринятой предпринимательской практики.

3. Создание стратегии расследования с учетом карты уголовных преступлений и необходимых для борьбы с ними сил и средств тактических, технических и финансовых.

4. Повышение эффективности тактики ведения следствия путем анализа и развития достижений с целью распознать их обучающие аспекты.

5. Предоставление криминального анализа в связи с его предупредительным характером, благодаря чему могут предприниматься соответствующие действия, особенно в сфере подготовки законодательства, способствующего повышению эффективности приведения в исполнение закона или повышению уровня следственных умений.¹²

Подводя итоги данных рассуждений, на основании дефиниции криминалистики можно констатировать, что в связи с вышесказанным финансовое следствие входит в состав науки криминалистики³, а реализация целей следствия – в состав криминалистической тактики.⁴ Опираясь на анализ представленных стратегических и тактических целей необходимо подчеркнуть, что финансовое следствие объединяет в себе набор методов и способов следственно-розыскных мероприятий, которые должны довести до обнаружения предметов, орудий совершения преступления, полученных доходов, выявления преступника, а также эффективной реализации действий. Криминалистика должна выполнять также, на что указывают авторы дефиниции, существенную функцию, т.е. предупреждения преступности согласно высказыванию: лучше предупреждать, чем лечить.⁵

Согласно представленной стратегии для реализации целей финансового следствия стоит использовать систему конфискации имущества, добытого незаконным путем. Без посторения эффек-

² Там же, – С. 19-20.

³ J. Kasprzak, B. Młodziejowski, *Kryminalistyka i inne nauki pomocowe w postępowaniu karnym*, Olsztyn 2009,

⁴ M. Kulicki, V. Kwaitkowska-Wójcikiewicz, L. Stęпка, *Kryminalistyka*, Toruń 2009 г. – С. 46

⁵ T. Tomaszewski, Z. Czeczot, *Podstawy kryminalistyki ogólnej*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1989 г.

тивной системы такого вида невозможно реализовать представленную стратегию.

В Польше, несмотря на некоторые инициативы, предпринимаемые также Исследовательским отделом по образованию сотрудников государственных служб в сфере борьбы с организованной преступностью и терроризмом Высшей школы полиции в г. Щитно, до 2008 года не было создано ни одно системное решение. Концепции, которые предлагались до 2008 года опирались на опыт Германии, в которой такая система эффективно существовала с 90-х годов. Один из создателей системы, к.н. Йохан Подольски (Johan Podolsky) включает в систему три основные элементы, т.е.:

- Подбор и отбор сотрудников/систему обучения сотрудников,
- Специализированные структуры/центральное отделение,
- Финансовое следствие – стандарт деятельности полиции.

В Польше и странах, входящих в состав Европейского Союза ситуация значительно изменилась после принятия Европейской комиссией Рамочного решения Совета 2007/845/WSiSW. Данный законодательный акт должен быть *имплементирован в национальную законодательную систему до конца 2008 г., что и было сделано в Польше. Рамочным решением предусматривались три варианта в сфере системных решений, т.е. включение бюро в структуры Министерства внутренних дел и администрации или Министерства юстиции или Министерства финансов.*

В Польше ответственность за внедрение положений Рамочного решения Совета 2007/845/WSiSW возложили на полицию, считая такое решение наиболее оптимальным.

Создание Национального Бюро по конфискации и изъятию имущества на базе Главного управления полиции было связано с тем, что ГУП занималось выполнением задач в рамках международного сотрудничества, т.е. им были реализованы функции:

- Национального бюро Интерпола;
- Национального отделения Европола;
- Национального бюро SIRENE;
- Центрального бюро, деятельность которого предусмотрена ст. 12 Международной конвенции по борьбе с *подделкой денежных знаков.*

Кроме того, считалось, что полиция имеет соответствующие средства, с помощью которых возможным является быстрый обмен информацией с другими государствами-членами Европейского Союза, в том коммуникационными путями, используемыми органами преследования в рамках международ-

ного сотрудничества. Аргументом являлся также большой опыт полиции, накопленный в связи с реализацией задач, вытекающих из координации сотрудничества между Европолом и другими польскими службами.

В связи с законными полномочиями полиции, непосредственно связанными со сферой передаваемой информации, определенной в Рамочном решении Совета 2007/845/WSISW указывалось на то, что полиция имеет полный доступ к следующим источникам информации:

- KSIP – Национальная система полицейской информации;
 - SIO – Система оперативной информации;
 - KCIK – Национальный центр криминальной информации;
 - Шенгенская система информации;
 - CEL – Центральный регистр населения;
 - CEPiK – Центральный регистр транспортных средств и водителей;
 - KRS – Национальный судебный реестр;
 - REGON – *Реестр субъектов народного хозяйства*;
 - Центральная база данных лиц, лишенных свободы;
 - Интегрированная система учета Главного управления Пограничной службы,
- а также других баз данных и регистров.

В 2008 году в Главном управлении полиции – отделении выполняющем функции Национального бюро по конфискации имущества было создано в структуре Криминального бюро Главного управления полиции Отделение по конфискации имущества, добытого незаконным путем. В это время в воеводских отделениях полиции были также созданы соответствующие группы/секции по конфискации имущества.

В заключение стоит подчеркнуть, что статус Национального бюро по конфискации имущества в Польше был санкционирован законом об обмене информацией с правоохранительными органами государств-членов Европейского Союза.¹ Положением, которое регулирует способ и сферу обмена информацией в Европейском Союзе является Рамочное решение Совета 2006/960/WSiSW от 18 декабря 2006 г. об упрощении обмена информацией и оперативными данными между правоохранительными органами государств-членов Европейского Союза.²

¹ ВЗ РП от 2011, № 230, ст. 1371

² 29.12.2006 PL Официальный журнал Европейского Союза, L 386/89

Р.Я. Демків,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного, адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ КАДРІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Зарубіжними країнами сьогодні накопичено значний досвід щодо підготовки кадрів для підрозділів кримінальних служб. Організація діяльності по забезпеченню правопорядку, громадської безпеки, боротьби зі злочинністю у всіх її проявах у кожній країні має свою специфіку й особливості.

Зазначимо, що функції міністерств внутрішніх справ у більшості зарубіжних країн є значно ширшими, ніж у МВС України. Так, зокрема МВС Франції, Італії, Іспанії, Португалії, Нідерландів, Бельгії крім управління поліцією здійснюють контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування, займаються питаннями, пов'язаними зі стосунками між державою та церквою, соціальним забезпеченням, діяльністю державних архівів, громадських благодійних організацій [1, с. 691].

Науково-практичне підґрунтя для роботи в цьому напрямі склали загальнотеоретичні наукові праці й розробки В.Б. Авер'янова, Г.В. Атаманчука, О.М. Бандурки, І.П. Антонова, А.П. Герасимова, Н.П. Матюхіної, В.П. Петкова, та інших учених, котрі розробляли теоретичні та методичні основи управління в органах внутрішніх справ.

Тому метою даної роботи є вивчення досвіду організації і діяльності поліції провідних країн світу, шляхів його використання.

Характерною ознакою діяльності правоохоронних органів багатьох країн світу є висока соціальна, правова захищеність і матеріальна забезпеченість їх працівників, що спонукає до відповідального виконання обов'язків, професійного зростання [2, с. 12].

Принципи побудови систем підготовки кадрів у розвинених демократичних зарубіжних країнах у своїй сутності відповідають їх типологічним особливостям, спільним для всіх цих держав. Такими особливостями вбачаються:

– розгалуженість і різноманітність поліцейських систем, наявність поліцейських органів у різних міністерствах і відомствах, неза-

лежність їх між собою. Це означає, що відповідної складності й структурованості набуває побудова системи підготовки фахівців, орієнтованість їх не лише на загальні завдання правоохоронної діяльності, а передусім на специфіку конкретної роботи в конкретній поліцейській службі. У цьому випадку максимально скорочується період адаптації до професійної діяльності, вона набуває необхідної ефективності;

– розподіл поліцейських систем за джерелами фінансування на державні (федеральні), муніципальні (місцевого самоврядування), приватні (поліція фірм, концернів, синдикатів) в умовах тісної співпраці між ними. Як наслідок, різноманітними є й джерела фінансування підготовки кадрів для цих систем, що надає їм специфічних властивостей, певною мірою впливає і на зміст та форми підготовки;

– соціальна спрямованість роботи поліції. Навчання і професійна підготовка майбутнього співробітника орієнтовані на захист, насамперед, прав і свобод громадянина; усвідомлення того, що він особисто і поліція в цілому утримується за рахунок податків населення і відповідно служить платнику податків; глибоке розуміння, що поліція зобов'язана надати допомогу кожному громадянину і коли скоюється злочин, і при нещасному випадку, в екстремальній ситуації, побутовому конфлікті, раптовому захворюванні чи, скажімо, несподіваних пологів на вулиці. До миттєвих і правильних дій у всіх цих випадках поліцейський повинен бути готовим беззастережно, його навички при підготовці мають бути доведені до автоматизму;

– високий професіоналізм поліції. Він досягається не лише завдяки глибокій професійній підготовці у фахових поліцейських закладах освіти – поліцейській в США, Великобританії, Франції, в інших країнах змушений протягом всієї служби навчатись, від цього залежить його просування по службі, присвоєння офіцерського чину, оплата праці, пільги тощо. Для цього підготовка в навчальних закладах повинна закласти не лише знання і уміння, а й здатність до саморозвитку, адаптації до нових соціальних, інформаційних, технічних та технологічних вимог, кваліфікованого здобуття нових знань шляхом самоосвіти – тобто мусить ґрунтуватись на засадах випереджальної освіти;

– позапартійність у роботі поліції. Майбутній фахівець психологічно готується до того, що обраний ним професійний шлях накладає певні обмеження щодо проявів політичних, партійних переконань, навчається неупередженості в своїй службовій діяльності, усвідомлення і переконання того, що поліція служить народу, державі, а не партіям чи класам;

– активна діяльність громадських добровільних об'єднань, спрямована на підтримку і допомогу поліції. Відтак, майбутній

поліцейський мусить розбиратися в тонкощах громадського життя, вміти вступати в позитивні безконфліктні контакти з громадськістю, виявляти витримку і тактовність;

– відкритість, гласність, постійна апеляція до громадської думки при вирішенні складних ситуацій, що виникають у правоохоронній практиці, забезпечують поліції довіру і підтримку населення. Підготовка правоохоронців спрямована на те, щоб застерегти їх від психології професійної обмеженості, сформувані переконання про те, що якою б розгалуженою і матеріально забезпеченою та наділеною необхідною правовою підтримкою не була правоохоронна система, без співпраці з громадськістю, передусім, населенням вона не зможе в повній мірі розв'язувати покладені на них завдання. Поліція бере активну участь в усіх заходах, що проводяться серед населення, в організації спортивних змагань, свят, працює в школах і дошкільних закладах, виконує патронажну роботу, звітує перед населенням і цим реалізує ідею зближення з ним. Під час навчання кадрів, службової підготовки в поліції США, ФРН, Франції, Італії вивчається спеціальний курс «Робота з населенням». Для поліцейських систем зарубіжних країн у досить великій кількості готуються працівники відділів психологічної, соціальної роботи, зв'язків з населенням, громадськими організаціями, засобами масової інформації;

– на підготовку кадрів впливає і та обставина, що у переважній більшості європейських країн, у США і Японії в міністерствах внутрішніх справ зосереджено і поліцейські служби, і служби державної безпеки, а також розподіл компетенції органів контррозвідки, котра (за винятком США, де входить до системи Міністерства юстиції) входить до системи МВС, і зовнішньої розвідки;

– у навчальних програмах з підготовки фахівців для поліцейських служб велике місце належить напрацюванню навичок і вмінь роботи з науково-технічними засобами, котрі надзвичайно широко застосовуються в роботі поліції зарубіжних країн;

– кадри поліції ретельно і всебічно готуються до тісної взаємодії національних служб як через Інтерпол і безпосередньо між собою. В міжнародних контактах, на конференціях, симпозиумах, семінарах, при обміні досвідом та делегаціями питанням підготовки поліцейських кадрів неодмінно приділяється підвищена увага [3, с. 350].

Не останню роль в підготовці кадрів поліції зарубіжних країн відіграє престижність правоохоронної діяльності, котра підтримується, передусім, за рахунок високого рівня соціальної захищеності поліцейського, а також створення державою і значною кількістю засобів масової інформації позитивного іміджу поліцей-

ських структур. Матеріальна забезпеченість спонукає поліцейського до відповідального виконання обов'язків, професійного зростання, що позитивно позначається на кадровій стабільності.

Підсумовуючи, слід зазначити, що вивчення досвіду розвитку поліцейських підрозділів інших країн може бути корисним для України як держави, яка прагне мати міліцію європейського зразка. Однак не слід забувати, що кожна з поліцейських систем має свою індивідуальну історію розвитку та свою специфіку [4, с. 465]. Тому одним із основних завдань, яке слід поставити перед Міністерством внутрішніх справ України, – це вдосконалення органів внутрішніх справ з урахуванням позитивного досвіду поліцейської діяльності провідних країн Європи.

1. Бандурка О.М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України: монографія / О. М. Бандурка. – Х.: НУВС, 2004. – 780 с.

2. Губанов А.В. Полиция зарубежных стран. Организационно-правовые основы, стратегия и тактика деятельности. – М.: МАЭП, 1999. – 286 с.

3. Ануфрієв М.І., Бандурка О.М., Ярмиш О.Н. Вищий заклад освіти МВС України: Науково-практичний посібник. – Харків: Ун-т внутр. справ, 1999. – 369 с.

4. Соболев Є.Ю. Досвід організації та діяльності поліції провідних країн Європи / Є.Ю. Соболев, С.С. Коломойцев // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 461–466.

Ю.І. Кіржецький,

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Удосконалення діяльності кримінальної міліції в Україні не можливе без вивчення та застосування позитивного досвіду зарубіжних правоохоронних структур. Практика показує, що у багатьох державах досить ефективно використовуються різноманітні форми і методи боротьби зі злочинами. Розглянемо більш детально діяльність протидії злочинам у Великобританії.

У 2012 році Стратегією національної безпеки Великобританії визначено [1], що організована злочинність є однією з найсер-

йозніших загроз для національної безпеки. Соціальні та економічні втрати від діяльності злочинних угруповань оцінюються щорічно на рівні 20-40 млрд. фунтів стерлінгів. З метою протидії організованій злочинності, Палатою лордів наприкінці 2012 року прийнято Стратегію протидії злочинності, реалізацію якої координуватиме із грудня 2013 року Національне агентство протидії злочинності [2]. Дане агентство є новим потужним органом боротьби із злочинністю, яке очолюватиме начальник поліції, який буде підзвітний міністрові внутрішніх справ. До функцій спеціалістів Національного агентства протидії злочинності належить боротьба з організованою злочинністю, шахрайством і кіберзлочинністю, захист кордонів, а також захист дітей і неповнолітніх від усіх форм експлуатації. Організаційна структура Агентства складається із підрозділів по боротьбі із організованою злочинністю, прикордонної поліції, підрозділів по боротьбі із економічними злочинами та експлуатацією дітей. Воно також має у своєму підпорядкуванні Національний відділ по боротьбі із кіберзлочинністю.

Рис. Структура Національного агентства протидії злочинності у Великобританії [3]

Особливістю функціонування Національного агентства проти дії злочинності є гнучка організаційна структура та швидке реагування на зміни в національній безпеці. Оскільки зміни внутрішніх та зовнішніх загроз вимагають швидких заходів на загальнонаціональному рівні, формування внутрішньої структури Агентства і його управління здійснено таким чином, щоб кожен підрозділ окрім основних завдань поєднував й завдання інших підрозділів. Поєднання завдань різних підрозділів має на меті використання досвіду та можливостей усієї команди Агентства та зменшення бюрократичних процедур при боротьбі із організованою злочинністю.

Більшості злочинів проти дітей та неповнолітніх у Великобританії протидіють місцеві правоохоронні органи, проте Стратегією протидії злочинності визначено, що лише національний підхід до вирішення даної проблеми може бути ефективним. Протидія злочинам у вигляді експлуатації та наруги над дітьми є невід'ємною частиною роботи Національного агентства протидії злочинності. Саме тому й було створено Підрозділ захисту дітей і неповнолітніх від усіх форм експлуатації.

Підрозділ по боротьбі із Організованою злочинністю сформовано на основі агентства по боротьбі із організованою злочинністю. Функціями спеціалістів даного підрозділу є координування місцевих, регіональних та національних правоохоронних органів та надання оперативної підтримки іншим внутрішнім підрозділам агентства.

Завданнями підрозділу прикордонного контролю є зміцнення національної безпеки і боротьба із торгівлею людьми, зброєю, наркотиками і дикими тваринами. Нова команда агентства протидіятиме загрозам транскордонної злочинності, координуватиме діяльність прикордонних правоохоронних органів Великобританії.

Підрозділ по боротьбі із економічними злочинами створюється з метою забезпечення ефективного та дієвого використання ресурсів при боротьбі із економічними злочинами. Підрозділ буде підпорядковано загальному керівництву Агентства, до завдань якого входить забезпечення послідовного визначення пріоритетності заходів по боротьбі із економічними злочинами та тісна співпраця з Національним розвідувальним бюро протидії шахрайству. Підрозділ по боротьбі із економічною злочинністю у своїй діяльності опиратиметься на інноваційні інструменти боротьби з іншими формами організованої злочинності.

Завданнями Національного агентства протидії злочинності є формування і підтримка національних стандартів боротьби із злочинністю, координація роботи поліції та інших правоохоронних

установ, у відповідності до нової стратегії національної безпеки із використанням інноваційних інструментів у боротьбі із злочинністю.

Досвід Великобританії показує, що усвідомлення того, що злочини стають дедалі складнішими, дозволяє державі ефективніше їм протидіяти. Для цього і створюється Національне агентство протидії злочинності, яке дозволить використовуючи інноваційні інструменти та досвід спеціалістів протидіяти діяльності злочинних угруповань.

1. The National Security Strategy / The official site of the British Prime Minister's Office [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.number10.gov.uk/news/national-security-strategy/

2. The National Crime Agency [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.homeoffice.gov.uk/crime/nca/>

3. The National Crime Agency: A plan for the creation of a national crime-fighting capability [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.official-documents.gov.uk

В.М. Клочко,

*здобувач кафедри економічної безпеки
(Національна академія внутрішніх справ)*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

При розгляді особливостей кримінально-правової охорони ринку цінних паперів в окремих країнах західної Європи необхідно звертатися до нормативно-правових актів, які не є безпосередніми джерелами кримінального права тієї або іншої країни.

Стосовно цього викликає інтерес вирішення питання про захист ринку цінних паперів від злочинних посягань у Німеччині, де у якості основних джерел кримінально-правової охорони ринку цінних паперів використовують: Закон про біржі; Закон про кредитні операції; Закон про торгівлі цінними паперами; Кримінальний кодекс. Усі вони були прийняті у другій половині XIX ст.

Правовідносини у фінансово-бюджетній сфері постійно модернізуються шляхом зміни перш за все, федерального законодавства і законодавства земель. Зокрема, Федеральним законом 1994 р. «Про торгівлю цінними паперами» визначено, що окремі види порушення правил торгівлі цінними паперами караються позбав-

ленням волі терміном до 5 років. Одночасно зловживанням у цій сфері економічної діяльності караються за Кримінальним кодексом Німеччини. Цінні папери як предмет злочину не завжди прямо вказуються; як правило, говориться про різні форми фінансового шахрайства. Так, відповідно до § 263 розділу 22 «Шахрайство» КК Німеччини кримінальній відповідальності підлягає той, «хто діє з наміром отримати для себе або третьої особи майнову вигоду, заподіює шкоду майну іншої особи шляхом повідомлення неправдивих фактів або їх спотворення, або приховування справжніх фактів і вводить в оману потерпілого або підтримує його ілюзію.

У § 264, 265, 265а, 265в визначені конкретні види шахрайств: отримання субсидії шляхом шахрайства; страхове шахрайство; отримання послуг нечесним шляхом; обман, пов'язаний з кредитуванням. У КК Німеччини (в редакції 1998 р.) є норми, якими передбачені зловживання за конкретні види зловживань з цінними паперами. Наприклад, в § 264а зазначається, що до позбавлення волі до трьох років або грошовим штрафом притягуються ті, хто пов'язаний:

– (1) з продажем цінних паперів, передача переважного права акціонера на придбання нових акцій або своєї частки, котра повинна бути отримана від участі у діяльності підприємства або

– (2) з пропозицією про підвищення своєї участі у частці, проспектах або обзорах про майновий стан повідомляє широкому колу осіб неправдиві данні про вигоду такого придбання стосовно значимих для вирішення щодо купівля або підвищення їх курсу обставинах або замовчує про невігідні факти такого придбання.

Специфічною ознакою § 264а КК Німеччини, яка відрізняє його від відповідних норм кримінального законодавства інших країн, є те що ним передбачено звільнення від покарання винного, якщо він добровільно запобігає настанню злочинних наслідків у вигляді отримання або збільшення певної вигоди. Така ж ситуація має місце в випадку, коли ним вжиті суттєві зусилля для запобігання злочинних результатів, причому для правової оцінки немає значення, чи зміг він цьому збитку запобігти.

Намагання безпосередньо визначити цінні папери у якості предмету злочину характерно і для кримінального законодавства інших країн Західної Європи. Так, Кримінальним кодексом Франції, що запровадив і в той же час модифікував норми щодо майнових злочинів, які містилися в Кодексі Наполеона 1810 р., питання захисту ринку цінних паперів знайшли своє вирішення у загальній нормі щодо шахрайства (ст. 313-1 розділу I «Про шахрайство» гл. 3 «Про шахрайство та подібні злочинні діяння»). Шахрайство визна-

ється омана фізичної або юридичної особи шляхом використання вигаданого ім'я та вигаданої посади, або шляхом зловживання посадою або становищем, або шляхом використання оманливий дій для того, щоб змусити цю особу у збиток собі або у збиток третім особам передати грошові кошти, цінності або будь-яке майно, надати послугу або подати будь-який документ, який містить зобов'язання чи звільнення від зобов'язання. У переліку обтяжуючих обставин французький законодавець зазначає шахрайство, вчинене: особою, яка є представником державної влади або на котру покладено будь-яке завдання органу державного апарату при здійсненні або у зв'язку з здійсненням його функцій або завдання; особою, що звертається за допомогою населення з метою збору коштів для надання гуманітарної або соціальної допомоги; у збиток особі, особлива безпорадливості якої обумовлена її віком, хворобою, фізичними вадами або станом вагітності, явна або відома виконавцю; організованою бандою. Кваліфіковані склади злочинів, враховуючи діяння, пов'язані з емісією цінних паперів, карається позбавленням волі на термін до семи років та штрафом 5 мільйонів франків.

Специфічний підхід до вирішення питання про відповідальність за злочинні порушення на ринку цінних паперів має місце в КК Іспанії, ст. 285 якого передбачено, що той, хто безпосередньо або через посередника використовує інформацію, що має значення для котирування будь-якого виду цінних паперів або обігових документів на організованому офіційному або визнаному ринку, в котрому він мав доступ у зв'язку з виконанням професійної або підприємницької діяльності, набуваючи для себе або третьої особи економічну вигоду на суму, що перевищує 65 мільйонів песет (відповідна сума в євро) або завдає збиток на таку ж суму, карається позбавленням волі на термін від одного року до чотирьох років та штрафом у розмірі потрібної вартості, отриманого ним прибутку.

Кваліфікаційні ознаки цього діяння в КК Іспанії виділені в окрему норму (ст. 286). Позбавлення волі на термін від чотирьох до шести років та штраф на суму від 12 до 24 місячної заробітної платні призначається у випадку, якщо при вчиненні злочину, зазначеному у ст. 285, мали місце наступні обставини: 1) вчинення такої злочинної діяльності є для суб'єкта звичною; 2) отримана вигода є очевидно важливою; 3) загальним інтересам спричинено тяжкі збитки.

Інші види злочинних діянь на ринку цінних паперів (порушення порядку випуску (емісії) цінних паперів, злісне ухилення від подання емітентом інформації про цінні папери інвестору тощо) за КК Іспанії визнається шахрайством. Остання визнається у якості обману

з метою збагачення, достатній для виникнення омани в іншої особи, що провокує його на вчинення дій щодо розпорядження майна, на шкоду самому собі або іншої особи. Шахрайством за іспанським КК вважається також маніпулювання інформацією, в результаті чого відбувається неправомірна передача наявного майна у збиток третім особам. Покарання за шахрайство настає у випадку, якщо шахрайськими діями було спричинено збиток на суму, що перевищує 50 тисяч песет. Кваліфікованим цей злочин визнається у тому випадку, якщо суб'єкт застосував фіктивну угоду, недозволені боргові зобов'язання, фальсифіковані документи, в яких використовувався підпис іншої особи. Покарання за кваліфіковане шахрайство – позбавлення волі на термін від одного року до шести років та штраф на суму від шести до дванадцяти розмірів заробітної платні.

Певний науковий інтерес має кримінальне законодавство невеликих за чисельністю населення та територіями країн Західної Європи. З цього приводу, найбільш типовими є Голландія, Данія та Швеція. Для цих країн характерним є намагання наблизити загальну направленість і зміст норм щодо кримінальної відповідальності за злочини на ринку цінних паперів до законодавства інших країн Європейського Союзу, а наявні особливості головним чином проявляються, по-перше, в окремій деталізації та конкретизації в нормах предмету злочинного посягання, об'єктивної сторони злочину; по-друге, у видах та розмірі покарання за вчиненні діяння.

М.С. Олійник,
*аспірант кафедри теорії та історії держави і права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЗАСТОСУВАННЯ КРИТИЧНОГО ПОГЛЯДУ СТОСОВНО ВИКОРИСТАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ІНОЗЕМНОГО ПОХОДЖЕННЯ

На сьогоднішній день зовсім не поодинокими є процеси гармонізації та уніфікації законодавства, імплементації правових норм, їхньої адаптації до загальних принципів та стандартів. Таким чином, нормотворці намагаються провадити такий курс держави, який спрямований на зближення законодавства із законодавством країн Європи шляхом узгодження принципів правового регулювання на основі норм міжнародного права, визначення етапів і спільних заходів по розвитку національного законодавства.

ва. Однак, варто враховувати, що існують такі правові відмінності, тобто норми, акти, інститути, галузі, які є важко усуненими, чи зовсім непереборними [1, с. 59].

Наявність таких відмінностей призводить до виділення окремих підходів стосовно співвідношення національного та зарубіжного права, а саме:

1. механічне копіювання зарубіжних вчень про право та їх переносу в національну правову науку (за основу сприймається гіпотеза про універсальні властивості тієї чи іншої теорії; «не варто копіювати міфи, оскільки вони являють собою чуттєве відображення конкретної соціальної, політичної, правової реальності, яка склалась в конкретний історичний період; проте, порівняльний аналіз таких міфів необхідний для усвідомлення впливу на суспільну та індивідуальну правосвідомість з тим, щоб по можливості уникати типових помилок, допущених в період, коли той чи інший міф сприймався в якості моделі реальної правової дійсності»);

2. рецепція національною правовою системою інститутів зарубіжного права, принципів та технологій правового регулювання, які довели свою ефективність в іноземних державах (використання юридичної форми, яка вже склалась і довела свою ефективність; наповнена змістом та адекватним реальним відношенням; не лише сприймає словесну конструкцію, а й фактично сприймається державою);

3. розробка механізмів взаємодії національного та зарубіжного права в процесі правотворчості та правореалізації (форма взаємодії, де в якості цілей виступають формування правотворчих, правозастосовних, правоохоронних механізмів, що дозволяють оптимізувати процеси правового регулювання міждержавних відносин; в основу взаємодії повинен бути покладений уніфікований понятійний апарат та загальні принципи правового регулювання) [2, с. 103–104].

Влучно зауважують, що в теперішній час політики та юристи України досить плідно працюють в напрямку просування країни на шляху до європейської інтеграції. При цьому видно і підтримку влади та суспільства зарубіжних країн. Однак, окремі автори, судячи з інтенсивності контактів юридичної громадськості вказують, що Україна більш схиляється до співпраці з Німеччиною, так як в Росії представлені США та Канада. Це в результаті і відображається в правовій трансплантації [3, с. 112].

На сьогоднішній день недостатньо обмежуватись лише нормативним аналізом правових норм та інститутів, а потрібно виходити і у культурно-історичну, цивілізаційну площину форму-

вання та функціонування правових систем, яка дасть змогу виявити особливості, які зумовлюють їх специфіку та неповторність. Варто шукати такий компроміс, який дасть змогу прилучитися до загальноновизнаних правових здобутків та водночас зберегти свою національну правову ідентичність [4, с. 214–215]. Адже і завданням суспільства виступає на сьогодні не вибір між стратегіями ізоляціонізму та інтеграції, а вироблення оптимальної, найменш болісної моделі інтеграції, яка враховує існуючі реальні та потенційні фактори, цілі, характер, інтенсивність взаємодії соціокультурних систем [5, с. 88], оскільки наша правова реальність саме і визначається процесом взаємного впливу різноманітних правових систем, діалогом правових культур, поєднанням традицій та новацій у правосвідомості та правовому розвитку [6, с. 112].

В пошуку вирішення проблемних питань, важливе значення має також те, як ми відсортуємо прийняті до уваги відомості і як ми узагальнюємо та обробляємо нові знання, нову інформацію. Адже ризики очевидні: при інтеграції знань ми ризикуємо втиснути Нове в звичні категорії Старого; при занадто вже ретельному виявленні Нового ми ризикуємо поступись стабільністю і мудрістю, які включені в нормативне бачення Старого; виникає небезпека, що Нове і Старе зберігаються роздільно, і, таким чином, не використовується можливість зіставити одне з іншим і дізнатися за допомогою цього щось нове. Тому, нові і старі знання повинні вступити в діалог, в якому зближення кожного з них на повноту, достовірність та істину можуть бути взаємно вивчені і перевірені ще раз. Однак, перед будь-якою спробою провести порівняння, компаративісти повинні спочатку усвідомити кордони, які встановлюються рідною правовою системою [7, с. 69–70] як для порівняння, так і для можливого запозичення.

На сьогоднішній день, на динаміку та направленість розвитку порівняльного правознавства, серед інших, впливають такі негативні фактори, як недооцінка власних історичних традицій та некритичне використання зарубіжного досвіду [8, с. 89]. Тому, варто зробити висновок, що як і розвиток порівняльного правознавства, так і нормотворчості в Україні загалом потребують створення нової парадигми, нової моделі розвитку. Адже, на шляху розвитку України як правової держави, прагнучи до інтеграції в Європу, законотворці забувають про дуже важливі фактори та моменти, серед яких:

1. пошук власної ідентичності;
2. врахування власних історичних традицій та досвіду;
3. творче сприйняття всього цінного, що було накопичено за всю історію порівняльного правознавства;

4. творче запозичення та утримання від механічного переносу в апарат порівняльно-правового аналізу деяких методологічних прийомів, понять [8, с. 99], а також правових норм, інститутів;

5. обов'язковість врахування зарубіжного досвіду.

Варто наголосити на тому, що будь-яке нововведення, в тому числі і ті, що запозичуються із законодавства іноземних держав, повинні супроводжуватись критичним поглядом стосовно його можливості, доцільності та необхідності. Тому будь-які дослідження у цій сфері повинні бути саме критично-правовими. Розглядаючи необхідність гармонізації, уніфікації, імплементації і т. п., варто пропускати її через призму можливості впровадження запозичень та нововведень в нашу правову систему, їхньої доцільності. Така можливість та необхідність повинні бути критично оцінені з точки зору того, наскільки вони нам підходять, нашому суспільству, враховуючи менталітет народу, його традиції, а також соціально-культурні, економічні умови та передумови для розвитку та змін, політичну та правову ситуацію, релігійні, моральні принципи суспільства тощо. Тому, критично-правові дослідження повинні стати напрямком дослідження (функцією) порівняльного правознавства, що краще дозволить зрозуміти як предмет, так і мету такого дослідження.

Таким чином, можна зробити висновок, що критично-правові дослідження що нас цікавлять та стосуються критичного погляду на правовий досвід зарубіжних країн – це вид пізнавальної діяльності у сфері права, який полягає в оцінці та аналізі розвитку правових інститутів іноземних держав та критичному підході до можливого, доцільного чи необхідного запозичення або врахування їхнього позитивного досвіду, з метою вдосконалення власного законодавства та запобіганню настанню негативних наслідків, які можуть чи могли б виникнути у зв'язку з використанням правових норм інших правових систем не дослідивши перед цим усіх принципів та умов, яким повинні відповідати норми, що їх прагнуть використати законотворці. Характеру критично-правових досліджень повинні відповідати усі процедури ознайомлення з правовим досвідом інших країн, оскільки в будь-якому випадку варто враховувати, що не все можна запозичувати з інших країн, навіть якщо для останніх такий досвід став успішним та дієвим. Слід пам'ятати, що правові норми створюються на запит відповідного суспільства та його умов існування, тому при пошуку вирішення проблемних питань варто звертати увагу на те, що норми творяться у відповідних соціально-культурних, економічних, політичних, правових умовах, а також на основі власних унікальних моральних, релігійних, культурних принципів, з урахуванням тради-

цій та менталітету. Тому неможливо знайти ідеальний варіант правового регулювання, який можна було б безперешкодно застосувати для потреб та на вимоги власного суспільства. Варто пам'ятати, що не лише не все можна запозичувати, а й не все нам підходить, як би ідеально ці норми чи інститут не регулювали правові відносини у своїй правовій системі. Тому в будь-якому випадку слід досліджувати зарубіжний досвід, однак використовувати його творчо, з врахуванням власної ідентичності, а також досвіду та традицій.

1. Тихомиров Ю.А. О теории сравнительного правоведения. Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: Збірник наукових статей / За ред. Ю.С. Шемшученка, О.В. Кресіна; Упор. О.В. Кресін, О.М. Редькіна, за участі К.О. Черніченка. – К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, Таврійський національний університет ім. В.І.Вернадського, Київський університет права НАН України, 2006. – С. 50–62.

2. Ромашов Р. А. Методологические аспекты соотношения национального и зарубежного права. Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: Збірник наукових статей / За ред. Ю.С. Шемшученка, О. В. Кресіна; Упор. О. В. Кресін, О. М. Редькіна, за участі К.О. Черніченка. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, Київський університет права НАН України, 2006. – С. 103–105.

3. Козюк М. Н. Сравнительное правоведение и юридический анализ: методологические проблемы. Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: Збірник наукових статей / За ред. Ю.С. Шемшученка, О.В. Кресіна; Упор. О.В. Кресін, О.М. Редькіна, за участі К.О. Черніченка. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, Київський університет права НАН України, 2006. – С. 107–114.

4. Бойко Л. М. Деякі методологічні питання порівняльно-правового аналізу правового менталітету. Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: Збірник наукових статей / За ред. Ю.С. Шемшученка, О. В. Кресіна; Упор. О.В. Кресін, О.М. Редькіна, за участі К.О. Черніченка. – К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, Таврійський національний університет ім. В.І.Вернадського, Київський університет права НАН України, 2006. – С. 214–219.

5. Сокольська Л. В. Правовая аккультурация как предмет исследования компаративистов и теоретиков права. Порівняльне правознавство: сучасний стан та перспективи розвитку: Збірник наукових праць / За ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Гриценка, М.Б. Бучка; упор. О.В. Кресін. – К.: Логос, 2010. – С. 88–90.

6. Фальковський А. О. Особливості використання аксіологічного підходу в порівняльно-правових дослідженнях. Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: Збірник наукових праць / За ред. Ю.С. Шемшученка, В.П. Тихого, М.М. Цимбалюка, І.С. Гриценка; упор. О.В. Кресін, І.М. Ситар. – 2-ге вид., випр. і доп. – Львів, Київ: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – С. 64–67.

7. Франкенберг Г. Критическое сравнение. Попытка оживить сравнительное правоведение // Сравнительное конституционное обозрение. – М.: Институт права и публичной политики, 2004. – № 3 (48). – С. 68–76.

8. Дамирли М. А. Сравнительное правоведение: актуальные проблемы эпистемологической саморефлексии (некоторые критико-полемические размышления). Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: Збірник наукових статей / За ред. Ю. С. Шемшученка, О. В. Кресіна; Упор. О. В. Кресін, О. М. Редькіна, за участі К. О. Черніченка. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, Київський університет права НАН України, 2006. – С. 88–99.

I.P. Petrova,

*Professorin des Lehrstuhls für Verwaltung,
Verwaltungsrecht und Verwaltungsprozesses
und Verwaltungstätigkeit
Nationale Universität des staatlichen
Steuerdienstes der Ukraine
Kandidat der Wissenschaften, Dozent*

BUNDESKRIMINALAMT DEUTSCHLANDS UND SEINE AUFGABEN

Ständige Veränderungen der Erscheinungsformen der Kriminalität stellen, lokal ebenso wie global, immense Anforderungen an die Polizei. Die Entwicklung des Bundeskriminalamtes (BKA) als der Kriminalpolizei des Bundes kann dabei nicht losgelöst von den gesellschaftlichen und politischen Entwicklungen sowie dem jeweiligen technischen Fortschritt gesehen werden.

Das Bundeskriminalamt (BKA) ist die oberste Polizeibehörde des Bundes und untersteht dem Bundesinnenministerium. Gegründet wurde das BKA im Jahr 1951 in Hamburg, doch bereits 1953 erfolgte der Umzug nach Wiesbaden, noch immer Hauptsitz der Behörde.

Die Ausrichtung beziehungsweise der damit verbundene Auf- und Ausbau des BKA waren und sind dabei orientiert an der nationalen und internationalen Kriminalitätsentwicklung und der spezifischen Rolle innerhalb der bestehenden Sicherheitsarchitekturen in Deutschland, Europa und der Welt.

Das BKA nimmt in bestimmten Bereichen der internationalen und der schweren Kriminalität selbst Strafverfolgungsaufgaben wahr. Dabei wird es entweder aufgrund eigener (originärer) Ermittlungszuständigkeit oder aber aufgrund eines Auftrages tätig.

Eigene Ermittlungskompetenzen hat das BKA insbesondere in Fällen von

- international organisiertem ungesetzlichen Handel mit Waffen, Munition oder Sprengstoffen, Betäubungsmitteln oder Arzneimitteln,
- international organisierter Herstellung oder Verbreitung von Falschgeld sowie
- jeweils hierzu Zusammenhangstaten einschließlich Geldwäsche
- international organisiertem Terrorismus sowie
- besonders schweren Fällen von Computersabotage.

Auch bei Entführungen und Geiselnahmen Deutscher im Ausland wird das BKA tätig, sofern eine zuständige Landesdienststelle in Deutschland noch nicht feststeht.

Das BKA führt außerdem Ermittlungsverfahren in Fällen, in denen es wegen der Bedeutung des Falles vom Generalbundesanwalt, einer Staatsanwaltschaft oder dem Bundesminister des Innern beauftragt wird. Bedeutende Erpressungsfälle oder Wirtschaftsstraftaten mit hohem volkswirtschaftlichen Schaden - immer wieder ist in solchen Fällen zu lesen: «Das BKA hat sich eingeschaltet», «Das BKA hat die Fahndung übernommen» oder «Das BKA wurde mit den Ermittlungen durch die zuständige Staatsanwaltschaft beauftragt».

Im März 1951 schlug die Geburtsstunde des Bundeskriminalamtes. Mit dem Inkrafttreten des «Gesetzes über die Einrichtung eines Bundeskriminalpolizeiamtes» nahm der Gesetzgeber die Ermächtigung des Grundgesetzes auf, in bundeseigener Verwaltung Zentralstellen für das polizeiliche Auskunfts- und Nachrichtenwesen und für die Kriminalpolizei einzurichten. Wenig später ging aus dem «Kriminalpolizeiamt für die britische Zone» in Hamburg das BKA, als eine dem Bundesministerium des Innern nachgeordnete Behörde, hervor. Noch im gleichen Jahr wurde Wiesbaden zum Sitz des neuen Amtes bestimmt.

Wie bei jeder staatlichen Behörde unterliegen auch die Zuständigkeiten und Befugnisse des BKA gesetzlichen Regelungen. Es arbeitet mit einem fest umrissenen rechtlichen Auftrag, der im Grundgesetz und im Gesetz über das Bundeskriminalamt (BKAG) beschrieben ist.

Das BKA ist ein herausragender Eckpfeiler eines ganzheitlichen Systems der Kriminalitätsbekämpfung, denn grundsätzlich liegt nach der Verfassung die Polizeihöhe in Deutschland bei den Bundesländern. Um aber die Kriminalitätsbekämpfung auf nationaler und internationaler Ebene koordinieren zu können, unterstützt das BKA als Zentralstelle die Polizeien des Bundes und der Länder bei der Verhütung und Verfolgung von Straftaten mit länderübergreifender, internationaler oder sonst erheblicher Bedeutung.

Einer für alle: Als Informations- und Kommunikationszentrale der deutschen Polizei hilft das BKA den Länderpolizeien, Erkenntnisse auszutauschen und sich Doppelarbeit zu ersparen. Zu diesem Zweck unterhält das BKA eine Reihe zentraler Einrichtungen für die deutsche Polizei, wie z. B. das Automatisierte Fingerabdruck-Identifizierungssystem (AFIS) oder die Fahndungsdatei. Im BKA laufen die wichtigsten Nachrichten der Polizeien aus dem In- und Ausland zusammen, hier liegen an zentraler Stelle Informationen über Straftaten und Straftäter.

Auch für die polizeiliche Kooperation in Europa und für die weltumspannende Zusammenarbeit hat das BKA einen gesetzlichen Auftrag, denn Staatsgrenzen dürfen den Kampf gegen Verbrecher nicht entscheidend behindern.

In gesetzlich festgelegten Fällen bestimmter international organisierter Straftaten oder bei Angriffen gegen das Leben oder die Freiheit von Mitgliedern der Verfassungsorgane ist das BKA unmittelbar für die Ermittlungen zuständig. Es wird außerdem immer dann tätig, wenn wegen der Bedeutung der zu verfolgenden Straftat ein entsprechender Auftrag einer Staatsanwaltschaft vorliegt oder der Bundesminister des Innern aus schwerwiegenden Gründen die Übernahme der Ermittlungen anordnet.

Auch der persönliche Schutz der Mitglieder der Verfassungsorgane des Bundes ist Aufgabe des BKA. In bestimmten Fällen gilt dieser gesetzliche Auftrag auch beim Besuch von ausländischen Staatsgästen.

Seit dem 01.01.2009 ist das BKA darüber hinaus erstmals zuständig für die Abwehr von Gefahren des internationalen Terrorismus in Fällen, in denen eine länderübergreifende Gefahr vorliegt, die Zuständigkeit einer Landespolizeibehörde nicht erkennbar ist oder die oberste Landesbehörde um eine Übernahme ersucht.

Mehr als 5.500 Beschäftigte an den drei Standorten Wiesbaden, Meckenheim bei Bonn und Berlin leisten einen wichtigen Beitrag zum Erhalt der inneren Sicherheit in der Bundesrepublik Deutschland. Zur Erfüllung des breitgefächerten Aufgabenspektrums verfügt das BKA über Spezialistinnen und Spezialisten auf den Gebieten der Kriminalistik, Natur-, Rechts-, Wirtschafts- und Sozialwissenschaften, Informatik und Verwaltung. Knapp die Hälfte der Beschäftigten sind ausgebildete Kriminalbeamte. Daneben sind im BKA Beschäftigte aus über 70 verschiedenen Berufsfeldern tätig.

Die Organisationsstruktur des BKA wird fortlaufend optimiert und an die sich ständig verändernden Anforderungen bei der Kriminalitätsbekämpfung angepasst.

Seit Januar 2005 ist das BKA in neun Abteilungen gegliedert. An seiner Spitze steht der Präsident, unterstützt von zwei Vizepräsidenten.

In den vergangenen Jahren ist es weltweit in Gesellschaft und Politik zu tief greifenden Veränderungsprozessen gekommen. Umfassende politische Umbrüche in Europa, die Ausbildung globaler Märkte sowie die vielfältige Nutzung neuer Technologien in Wirtschaft und Gesellschaft mit noch nicht absehbaren Entwicklungen erweitern auch die Möglichkeiten und den Wirkungsbereich von Straftätern und kriminellen Organisationen. Daraus resultieren neue Formen der Kriminalität sowie neue Täter- und Tatstrukturen. Diesen Kriminalitätsentwicklungen müssen sich auch die Strafverfolgungsbehörden in einem fortlaufenden Prozess anpassen.

Die Mobilität der Straftäter über Länder- und Staatsgrenzen hinaus erfordert eine kriminalpolizeiliche Zentralstelle für die Bundesrepublik Deutschland, um dem Kriminalitätsgeschehen in seiner Gesamtheit wirksam entgegen-treten zu können. Das Bundeskriminalamt (BKA) ist diese Zentralstelle.

Im Laufe seines mehr als 60-jährigen Bestehens hat das Bundeskriminalamt einen wesentlichen Beitrag zur Kriminalitätsbekämpfung, d.h. zur Aufrechterhaltung der inneren Sicherheit und des inneren Friedens in einem freiheitlich demokratischen Europa leisten können.

Hierbei hat es durch Anpassungen auf den Gebieten Organisation, Personal, Ausstattung und Haushalt flexibel auf die nationale sowie internationale Kriminalitätsslage reagiert. Diese Entwicklung lässt sich in «Fakten und Zahlen» wiedergeben.

Die Personalentwicklung im BKA kann man in der Tabelle № 1 zu sehen.

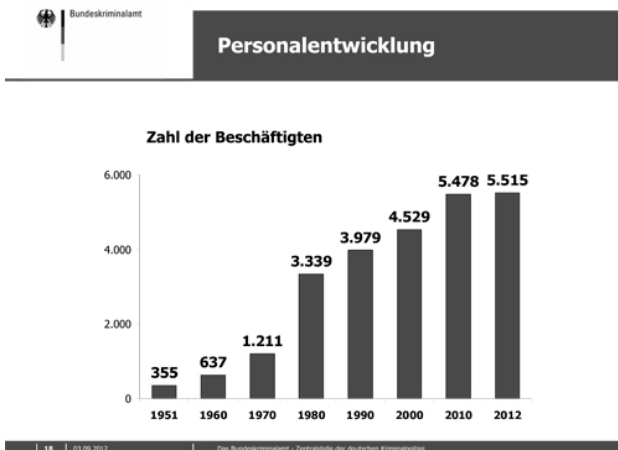

Tabelle 1. Personalentwicklung im BKA - Stand: 03.09.2012

Beschäftigte Berufsgruppen

5.515 Beschäftigte

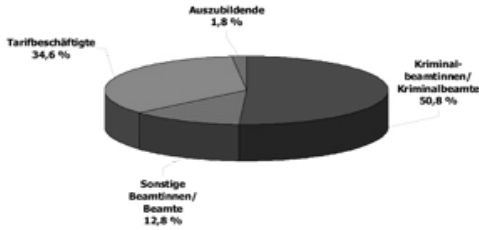

Tabelle 2. Personalstruktur im BKA - Stand: 03.09.2012

Im September 2012 gab es insgesamt 5.025 Stellen (5.515 Beschäftigte) im Bundeskriminalamt. Etwa die Hälfte aller Bediensteten sind Kriminalbeamtinnen und -beamte. Der Anteil der Tarifbeschäftigten liegt bei 34,6 %. 12,8 % sind Verwaltungs- sowie «sonstige» Beamtinnen und Beamte. Der Anteil der Frauen im BKA liegt bei 38 %.

Entwicklung des Haushaltsvolumens in Mio. Euro

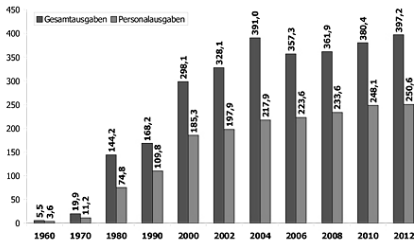

Tabelle 3. Haushaltsentwicklung seit Gründung des BKA - Stand: 03.09.2012

Das Haushaltsvolumen des Bundeskriminalamtes liegt für 2012 bei rd. 397,2 Mio €. Mit den in den Haushaltsjahren 2002 und 2003 erfolgten Stellen- und Mittelzuweisungen im Rahmen des Anti-Terror-Pakets I und des Terrorismusbekämpfungsgesetzes wurden die personelle und finanzielle Ausstattung des Bundeskriminalamtes weiter

verstärkt und insbesondere die Instrumente zur Bekämpfung des internationalen Terrorismus verbessert.

Neben dem Bereich der Personalkosten stellen auch die Ausgaben für Bauvorhaben und IT-Maßnahmen einen kostenintensiven Schwerpunkt dar.

1. <http://www.bka.de/>

2. <http://www.presseportal.de/polizeipresse>

О.В. Попович,
здобувач
(Національна академія прокуратури України)

ПЕРЕДУМОВИ СУЧАСНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА ПРОКУРОРА КРИМІНАЛЬНОЮ МІЛІЦІЄЮ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У НІМЕЧЧИНІ

Досліджуючи формування кримінального процесу Німеччини, то слід вказати, що його основні сучасні інститути були засновані у XIX столітті. При цьому процесуальне керівництво досудовим розслідуванням на початку XIX століття вже здійснювалося прокурором. Так, К.Ю.А. Міттермайер зазначає про керівну роль прокурора під час досудового розслідування в ті часи. Зокрема даний дослідник вказує, що в деяких територіальних одиницях Німеччини прокурори були наділенні повноваженнями давати вказівки органам судової поліції та проводити деякі слідчі дії самостійно, а саме: особистий огляди, допити свідків, застосування запобіжних заходів [1, с. 127–128].

З поступовим розвитком суспільних відносин та юридичної думки в державі назріла необхідність комплексного реформування кримінальної юстиції, в першу чергу це стосувалося реформування всіх органів кримінального судочинства, що своєю діяльністю сприяють реалізації поняття «кримінальне правосуддя». Адже дана дефініція, повинна відповідати потребам самих людей та їх розуміння щодо того, як повинно здійснюватися кримінальне судочинство в країні. При цьому найшвидшого реформування потребувала саме стадія досудового розслідування, яка асоціювалася із зловживаннями збоку слідчих, повільністю їхніх дій та від-

сутності реальних важелів впливу на ці негативні аспекти кримінального розслідування [1, с. 6, 11, 302–303]. У зв'язку з чим в Німеччині а 1 лютого 1877 року прийнято Статут кримінального судочинства (далі – СКС Німеччини), який ведений в дію у 1879 році, фундаментальні засади яких, незважаючи на деякі коригування з часом, діють і по нині [2, с. 9].

Так після проведених змін в кримінальному судочинстві Німеччини, роль прокурора у кримінальному провадженні стала керівною по відношенню до судової поліції. Зокрема про це свідчить до ст. 153 ССУ Німеччини [3, с. 193, 197–198, 200], за якою судова поліція знаходилася в підпорядкуванні прокурора, який міг їй надавати обов'язкові до виконання вказівки. На думку М.В. Муравйова [3, с. 193, 197–198, 200] мотивами такого відображення норми ст. 153 ССУ Німеччини, було те, що органи прокуратури створювалися не для безпосереднього розслідування справ, а для виконання функції обвинувачення. Водночас розслідування є необхідним передумовою початку обвинувачення, тобто ці дві діяльності є взаємопов'язаними, і одна передує іншій. У зв'язку з чим і створювалася судова поліція, яка передана під керівництво прокурора. Тому незалежно від чину та посаду, всі судово-поліцейські чини при розслідуванні кримінальних справ зобов'язанні виконувати вказівки прокурора. Адже прокурор в Німеччині поставлений на керівну роль в діяльності судової поліції, будучи відповідальний при цьому за правильність дій органів судової поліції. Про керівну роль прокурора по відношенню до діяльності судової поліції, відзначав також І.Я. Фойницький, який стверджував, що в ті часи органи поліції знаходилися в руках прокурора, якій за допомогою них міг проводити допити, огляди (крім житлових приміщень) та звертатися до слідчого судді для отримання дозволу на проведення тих дій, де його повноваження обмежені [4, с. 354]. Аналогічну думку про допоміжну роль судової поліції в діяльності прокурора при розслідуванні злочинів, висловлюють В.Є. Чиркин [5, с. 416] та інші дослідники історичного кримінального процесу Німеччини [6, с. 160]. Водночас на уточнення всіх цих думок зазначимо, що на початку введення в дію СКС Німеччини та ССУ Німеччини, керівництво прокурором діями судової поліції, відбувалося під час попереднього збору інформації, що називалося дізнанням. Адже І.Я. Фойницький [4, с. 355] та К.Ю.А. Міттермайер [1, с. 274] при дослідженні реформованого досудового розслідування Німеччини в середині XIX сторіччя, відзначали про те, що одним із рішень прокурора за результатами зібрання матеріалів, є направлення матеріалів слідчому судді для продовження проведення попереднього слідства. Саме слідчий суддя

в подальшому ставав суб'єктом розслідування, у зв'язку з чим отримував на допомогу органи поліції, які зобов'язанні виконувати його вказівки та розпорядження.

Тому подальший аналіз історії досудового розслідування Німеччини, доцільно продовжувати з урахуванням того, що на початку введення в дію СКС Німеччини та ССУ Німеччини: 1) прокурор здійснював керівництво лише під час приготування до обвинувачення, тогочасне дізнання або попередній збір інформації; 2) під час досудового розслідування керівна роль належала вже слідчому судді.

Так висновок про те, що прокурор здійснював керівництво під час провадження дізнання, а слідчий суддя під час досудового розслідування, обґрунтовується проведеним аналізом М.В. Муравйова [3, с. 203, 205], який із посиланням на ст. ст. 156, 161, 163-165 СКС Німеччини, зазначав про те, що прокурор наділений правом самостійно чи за допомогою органів судової поліції проводити дізнання. Навіть право прокурора в подальшому давати дільничному (слідчому) судді вказівки про проведення обшуку, виїмки чи застосування запобіжних заходів, не можна розцінювати як засоби керівництва подальшим досудовим розслідуванням. Адже із передачею справи дільничному (слідчому) судді, керівником розслідування ставав саме він, оскільки для нього вказівки прокурора не були обов'язковими для виконання, а ст. 158, 159, 160 СКС Німеччини давали йому можливість самостійно приймати рішення про їх виконання чи не виконання. І навіть якщо дільничний (слідчий) суддя приймав рішення про їх проведення, він проводив їх на загальних підставах, а не тому що йому надана така відповідна вказівка прокурором. Пов'язувалося це з тим, що під час провадження розслідування дільничним (слідчим) суддею, статус прокурора полягав у тому, що він був спостерігачем процесу розслідування, який піклувався про інтереси обвинувачення.

Крім того висновок про те, що в ті часи керівна роль під час досудового розслідування не відносилася до компетенції прокурора, обґрунтовується аналізом іншого дослідника кримінального процесу Німеччини, а саме К.Ю.А. Міттермайера [1, с. 133, 142-143], який із посиланням на ст. 54 ССУ Німеччині вказував на те, що під час проведення дільничним (слідчим) суддею слідчих дій в ході досудового розслідування, прокурор не мав права бути присутнім навіть під час їх проведення. Адже стародавня німецька ідея сутності діяльності прокурора в кримінальній сфері, полягає в тому, що прокурор починає діяти лише тоді, коли отримував матеріали на вивчення по закінченню слідства. У зв'язку з чим в де-

яких територіальних одиницях Німеччині навіть приймалися спеціальні нормативні акти, які забороняли чи обмежували прокурору можливість реалізовувати повноваження, згідно яких він міг вплинути на хід досудового розслідування. Тому прокурору лише після того як справа направлена йому на вивчення, міг надавати вказівки по справі.

1. Миттермайер К. Ю. А. Законодательство и юридическая практика, въ новѣйшемъ ихъ развитіи, въ отношеніи къ уголовному судопроизводству / Миттермайер К. Ю. А. – С.-Петербургъ: Въ Типографія Правительствующаго Сената, 1864. – 584 с.

2. Гуценко К. Ф. Уголовный процесс западных государств / К. Ф. Гуценко, Л. В. Головки, Б. А. Филимонов. – М.: ИКД «Зерцало-М», 2001. – 480 с.

3. Муравьев Н. В. Прокурорский надзор в его устройстве и деятельности: пособ. для прокурорской службы. Прокуратура на Западе и в России / Муравьев Н. В. – М.: Унив. тип., 1889. – 566 с.

4. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства: в 2 т. / Фойницкий И. Я. – СПб: Типография М.М. Стасюлевича, 1899. – Т. 2. – 607 с.

5. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран / Чиркин В.Е. – М.: Юристъ, 1997. – 568 с.

6. Иностранное конституционное право / Под ред. проф. В.В. Маклакова. – М.: Юристъ, 1996. – 512 с.

**D. Randjelovic¹,
B. Popovic,
M. Randjelovic,
Z. Bene**

ATTACKS AND PROTECTION OF INTERNET COMPUTER NETWORK

Abstract: There are few phenomena in human civilization, not counting the wars, that globally changed everyday life of individual. In addition to the industrial revolution which enabled rapid expansion of manufactured goods from late 18th till the middle of 19th century, the greatest influence on the civilization development had computer tech-

¹ First author is associate professor (dragan.randjelovic@kpa.edu.rs), second author assistant professor (brankica.popovic@kpa.edu.rs) and the third and fourth authors are finished student of specialist Study at Academy for Criminalistic and Police Studies Belgrade, Serbia

nology. It has only been a couple of decades from the construction of the first general-used computers, until today where is almost impossible to imagine a modern society without employment of information and related technology (ICT). This rapid expansion of computer technologies provides on the one hand a number of advantages but on the other enables attempts to gain unauthorized access or misuse of other people's data to entities with different motives and interests. Historically, in parallel with the appearance of the first forms of networked computer the early forms of computer crime also appeared, however true expansion of this kind of abuse was enabled by the global computers network called the Internet which, due to its prevalence and dynamics of development, greatly complicates detection of hackers activities. We will not exaggerate if we say that in the 21st century there is no one area in modern society that is not in some way related to or dependent on computers, therefore their protection from unauthorized users is essential.

Key words: Internet, attacks, malware, CIA security triad

1. INTRODUCTION

Information is an important component of competitive strategy of most organizations. Their direct collection, management and interpretation or data retention for business purposes is done every day. The basic idea of introducing information technology and networking of geographically distant computers was that of gathering, processing, storage and transmission of large amounts of data while a little attention was paid to safety. However, when in the 80-ies began wide implementation of information technology, a new phenomenon occurred, the so-called new forms of crime «**cyber crime**», which soon turned out to cause enormous damage to society. The establishment of a global network of computers has opened up new methods and new opportunities to individuals for abuse. Information converted to digital form are nowadays undoubtedly the foundation of modern society and it is the security of this information that is the biggest challenge faced by the experts. In most countries with modern legislation, unauthorized access, misuse or theft of other people's data is a criminal offense for which the prosecution evidence is needed. Because of the specific computing environment, such evidence cannot be collected by classical methods of criminal forensics, and it was only natural that a new scientific discipline, digital forensics, capable of standing up to cyber crime was created.

2. LEGISLATION

The history of legal regulation of cyber crime in the world dates from the second half of the eighties, when in 1973. in Sweden, legislation that recognize legal protection against computer crime (Swedish Data Act, as amended in 1982.) was passed. It provided, in Article 21., definition of criminal act: 'unauthorized program access'. From then until now, many countries have changed their criminal laws and to bring down their legislation with regard to this matter.

Given the nature, the cyber crime very soon after its appearance got the attribute 'international crime', which requires the proper organization and international cooperation in order to combat it more successful. In this context, great importance lies in the adoption of international instruments. These activities are carried out through the United Nations, the Organization for European Cooperation and Development (OECD), the Council of Europe, and a significant number of international acts have been adopted by the authorities of the European Union.

From the documents compiled by the United Nations in this field, the most important ones are Resolution on Cybercrime in 1990 and the UN Convention on Transnational Organized Crime in 2000 (so called The Palermo Convention).

In a similar way, within the European Union, a numerous decisions of the European Commission and Council of Ministers, aim to raise the level of security of information transmitted via computer networks and stored in computers, as well as to harmonize the so-called substantive criminal law of the Member States. Very important laws were enacted in the European Union:

- Legal Aspects of Computer-related Crime in the Information Society - COMCRIME study from 1998;

- Recommendations from the 'The prevention and control of organized crime: a European Union strategy for the beginning of the new millennium', 2000;

- Directive on electronic commerce from 2000;

- European Action Plan, 2000 related to the activities for network security ensuring and the establishment of cooperation between the member countries and their common approach to cyber crime

- EU Council Decision of 29 May 2000 to combat child pornography on the Internet.

In 2000 a very important Treaty on European Union the Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters between the Member States of the European Union was also given, in which not only cooperation but also the harmonization of different legislations was suggested. This was followed with:

- Proposal for a Council Framework Decision on attacks against informational systems,

- Creating a Safer Information Society by Improving the Security of Information Infrastructures and Combating Computer-related Crime (Communication from the commission of the European communities from 2001, and

- EU Convention on Cybercrime, 2001

EU established a Cybercrime Forum, linking together different institutions, providers, network operators, different user groups, firms for data protection, NGO, and other in order to improve mutual communication and cooperation on a general level.

3. COMPUTER NETWORK

A computer network is a term used to define computers and other devices that are connected by cables or by other means, in order to achieve mutual communication and sharing of information. Computer networks with the appropriate software has multiple advantages over traditional transmission methods because they provide more efficient, safer, and faster transmission and storage of information, even between geographically distant places, drastically reducing costs by using mutual hardware and software resources. Any activity on the network which includes communication two or more entities is controlled by protocol. The protocol defines the format and sequence of messages exchanged between two or more communicating entities, as well as the actions taken after the sending or receiving messages, or any other event. The best-known protocols are: Bluetooth, Ethernet, FDDI, IEEE 1394 (FireWire, iLink), Frame relay, IEEE 802.11, IPX, Point-to-Point, TCP/IP, TCP, Token Ring, UDP.

Depending on the technical solutions and other criteria we can distinguish several types of computer networks. According to the medium used to transfer they can be connected with cables or wireless; according to computer network topology we have network with bus topology, the star topology, ring topology, mesh topology, or combined topology. According to the time we have temporary and fixed network and according to the occupied area we have Personal Area Network - PAN, Local Area Network - LAN, Metropolitan Area Network - MAN, Wide Area Network - WAN and Global Network - Internet. Depending on architecture we have Host Based, Client-server and Peer to Peer.

Applications used on computer networks include four main functions which are: data storage, data access, program logic and presentation logic. Applications determine the distribution of these four functions between servers and clients. Server may be mainframe, minicomputer, microcomputer or server farm. The client can be a simple terminal, microcomputer, workstation, computer network or transaction terminal.

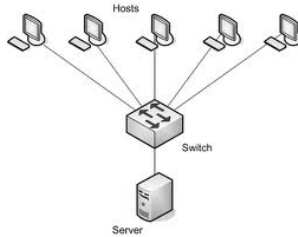

Figure 1. Host Based computer network

In Fig. 1. a Host based computer network is shown. In the Host based network, application server performs all four functions. The client only captures and sends the user's request to the server. Because all processing is done on the server (or host) it can become a bottleneck in such a network.

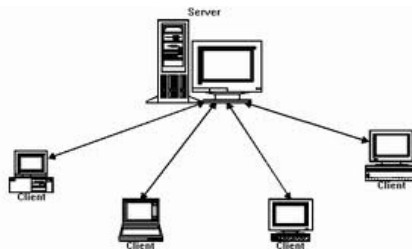

Figure 2. Client-server model

In Fig. 2. client-server model is shown. In this model, information is stored in high-capacity computers called «servers». Often they are placed in a central place and their work is supervised by an administrator. Opposite to them there are user computers called 'clients' which remotely access the data. Communication is performed in a way that client sends a request to access data on the server. When the server receives the request, it find the data and sends a response. This model is wide used and represent the basis for computer network usage¹.

A peer-to-peer (abbreviated to P2P shown in Fig. 3.) computer network is one in which each computer in the network can act as a client or server for the other computers in the network, allowing shared access to various resources such as files, peripherals, and sensors without the need for a central server².

¹ **Tanenbaum, A.:** Computer Networks, © 2003 Pearson Education, Inc., New Jersey, p.12-13

² [http://sr.wikipedia.org/wiki/P2P мрежа](http://sr.wikipedia.org/wiki/P2P_мрежа)

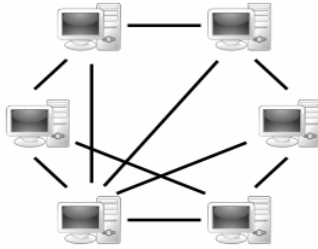

Figure 3. P2P network

In P2P networks, clients provide resources, which may include bandwidth, storage space, and computing power. This property is one of the major advantages of using P2P networks because it makes the setup and running costs very small for the original content distributor. The decentralized nature of P2P networks increases robustness because it removes the single point of failure that can be inherent in a client-server based system. Another important property of peer-to-peer systems is the lack of a system administrator. Peer-to-peer networks, are vulnerable to unsecure and unsigned codes that may allow remote access to files on a victim's computer or even compromise the entire network. Harmful data can also be distributed on P2P networks by modifying files that are already being distributed on the network. This type of security breach is created by the fact that users are connecting to untrusted sources, as opposed to a maintained server. Today there are many P2P networks in use such as Gnutella as one of the most famous.

4. ATTACKS ON COMPUTER NETWORKS

At the very beginning of the computer technology adoption for information processing a little attention was paid to protecting data from misuse. Existed protection related only to the information that was stored on isolated machines. However, the need to share information accelerated the development of computer networks and along with it new issues and new threats to the security of transmitted information have emerged. If one want to define an attack on computer networks, then we can simply say that the attack is any attempt to bypass security controls on computer in order to achieve unauthorized access to the data stored in computer memory. The attack may alter, post or

refuse data. Types of attacks are changing and evolving at a breathtaking speed, but most of them can be classified into the following four types of attacks¹:

- Denial of Service, DoS - is an attempt to make a machine or network resource unavailable to its intended users. Although the means to carry out, motives for, and targets of a DoS attack may vary, it generally consists of the efforts of one or more people to temporarily or indefinitely interrupt or suspend services of a host connected to the Internet.

- Spoofing - means pretending to be someone else by imitating, camouflaging or mimicking that person. If you provide a user name and password, the IP address or any credential that is not yours, to get access to the network, system or application, then you are fooling the system. There are several spoofing techniques in use today, but the most common is IP spoofing.

- Man-in-the-middle, MITM - also known as **Janus** attack is a form of active eavesdropping in which the attacker makes independent connections with the victims and relays messages between them, making them believe that they are talking directly to each other over a private connection, when in fact the entire conversation is controlled by the attacker. The attacker must be able to intercept all messages going between the two victims and inject new ones.

- Password cracking - is the process of recovering passwords from data that have been stored in or transmitted by a computer system. A common approach is to repeatedly try guesses for the password, but today different programs exist which employ a mixture of cracking strategies, with brute force and dictionary attacks proving to be the most productive².

5. MALWARE

Malware, short for malicious (or malevolent) software, is software used or created by attackers to disrupt computer operation, gather sensitive information, or gain access to private computer systems. It can appear in different forms: as code, scripts, active content,

¹ **Петровић, Р. С.**, *Компјутерски криминал*, Београд: Министарство унутрашњих послова Републике Србије, 2000.

² **Ruth, A., Hudson, K.**: *Sertifikat security +*, CET Computer Equipment and Trade, Beograd, 2004, стр.16

and other software. Malware is a general term used to refer to a variety of forms of hostile or intrusive software and includes¹:

– Computer virus – is a computer program that can replicate itself and spread from one computer to another. It can infect any program, computer boot sector or the document that supports macros in order to change the contents of the file and copy its code in it. A computer virus is usually composed of two parts. The first part is self-copy that allows the virus to replicate. The second part is information that may be harmless or dangerous. Viruses can destroy computer data, crash operating system, or they may be harmless.

– Computer worm – is a standalone malware computer program that replicates itself in order to spread to other computers. Often, it uses a computer network to spread itself, relying on security failures on the target computer to access it. Unlike a computer virus, it does not need to attach itself to an existing program. Worms almost always cause at least some harm to the network, even if only by consuming bandwidth, whereas viruses almost always corrupt or modify files on a targeted computer.

– Trojan horse – is a non-self-replicating type of malware which appears to perform a desirable function but instead facilitates unauthorized access to the user's computer system. Trojans do not attempt to inject themselves into other files like a computer virus. Trojan horses may steal information (mostly user confidential credentials), or harm their host computer systems. In order to reach target computers they are (most frequently) installed via online games or internet-driven applications. The term is derived from the Trojan Horse story in Greek mythology because Trojan horses employ a form of «social engineering,» presenting themselves as harmless, useful gifts, in order to persuade victims to install them on their computers.

– Spyware – is software that aids in gathering information about a person or organization without their knowledge and that may send such information to another entity without the consumer's consent, or that asserts control over a computer without the consumer's knowledge. Although the term spyware suggests software that monitors a user's computing, the functions of spyware can extend beyond simple monitoring. It can collect almost any type of data, including personal information like Internet surfing habits, user logins, and bank or credit account information. It can also interfere with user control of a computer by installing additional software or redirecting Web browsers.

¹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Malware>

Some spyware can change computer settings, which can result in slow Internet connection speeds, un-authorized changes in browser settings, or changes to software settings. In some cases it is used to check the license compliance of used programs. Spyware does not necessarily spread in the same way as a virus or worm because infected systems generally do not attempt to transmit or copy the software to other computers. Instead, spyware installs itself on a system by deceiving the user or by exploiting software vulnerabilities.

- Adware (Advertising-supported software) is any software package which automatically renders advertisements in order to generate revenue for its author. The advertisements may be in the user interface of the software or on a screen presented to the user during the installation process. The functions may be designed to analyze which Internet sites the user visits and to present advertising pertinent to the types of goods or services featured there. It can also be used for software upgrading. The term is sometimes used to refer to software that displays unwanted advertisements with many pop-up windows, degrading computer performance and even endangering user privacy.

- Rootkit - is a stealthy type of software, often malicious, designed to hide the existence of certain processes or programs from normal methods of detection and enable continued privileged access to a computer. The term rootkit is a concatenation of «root» (the traditional name of the privileged account on Unix operating systems) and the word «kit» (which refers to the software components that implement the tool). The term «rootkit» has negative connotations through its association with malware. Typically an attacker installs it after obtaining root or Administrator access as a result of direct attack on a system (i.e. exploiting a known vulnerability, password (either by cracking, privilege escalation, or social engineering)). Once installed, it becomes possible to hide the intrusion as well as to maintain privileged access. Rootkit detection is difficult because a rootkit may be able to subvert the software that is intended to find it. Detection methods include using an alternative and trusted operating system, behavioral-based methods, signature scanning, difference scanning, and memory dump analysis. Removal can be complicated or practically impossible, especially in cases where the rootkit resides in the kernel; reinstallation of the operating system may be the only available solution to the problem. When dealing with firmware rootkits, removal may require hardware replacement, or specialized equipment.

6. COMPUTER NETWORKS PROTECTION

Computer networks today are indispensable tool in information transmission. Their distribution in all areas of social life, opens up wide possibilities of unauthorized persons to undermine or destroy the data of others. The information in most cases are most precious asset of individual or organizations whose loss is irreplaceable, which is the main difference compared to other types of damage that may occur. Therefore, the protection of computer networks from abuse is not just a technical issue for IT personnel but is also an economic category whose importance must be recognized and understood by managers. The CIA triad (Confidentiality, Integrity and Availability) shown in Fig. 4. is one of the core principles of information security.

- **Confidentiality** – refers to preventing the disclosure of information to unauthorized individuals or systems.

- **Integrity** – means maintaining and assuring the accuracy and consistency of data over its entire life-cycle (modification by authorized person only).

- **Availability** – For any information system to serve its purpose, the information must be available when it is needed¹

Figure 4. CIA triad.

In order to obtain CIA triad preventive and/or detective measures can be performed. Which one is utilized depends on the circum-

¹ Ruth, A., Hudson, K., *op.cit*, стр.5

stances, and availability of security technologies. Most information systems employ a range of intrusion prevention methods, of which user-IDs and passwords are only one part. They also employ detection methods like audit trails to pick up suspicious activity that may signal an intrusion¹.

When it comes to information security, the weak point is the weakness of information systems (networks, systems, processes) that are most likely to be affected. There may be one vulnerable point, but usually there are more.

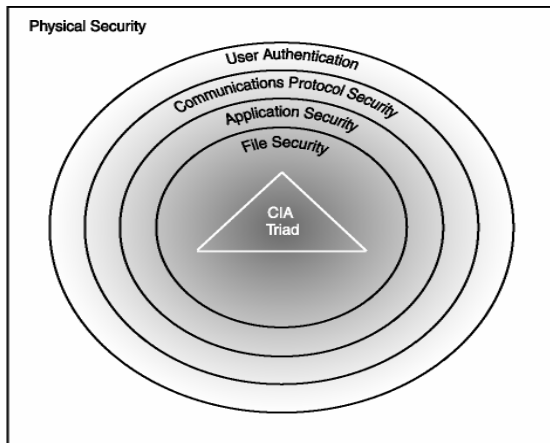

Figure 5. Defense in Depth Layers

For defense, one should use a layered approach called Defense in Depth shown in Fig. 5., that includes security of network infrastructure, communications protocols, servers, applications that run on the server, the file system and some form of authentication should be used. When a layered defense is employed the intruder has to pass through several layers in order to reach the goal, and that greatly reduces the chances of success. In the Defense in Depth concept the first layer is the user authentication. The second layer involves the use of security protocols. The third uses cryptography for applications security, while the fourth refers to the file system security

¹ University of Miami, Miller School of Medicine, 24/04/2006, [http:// privacy.med.miami.edu/glossary/xd_confidentiality_integrity_availability.htm](http://privacy.med.miami.edu/glossary/xd_confidentiality_integrity_availability.htm)

7. SECURITY SERVICES IN TCP/IP SET OF PROTOCOLS

Data transfer on the Internet, is mainly based on the TCP/IP protocols. Since data are sent in the form of data packets it is relatively easy to insert messages of unknown origin and content which cannot be determined later. To improve security a set of security protocols that are based on crypto technologies are implemented in the TCP/IP architecture. Different protocols are implemented at different layer as shown in Fig. 6.

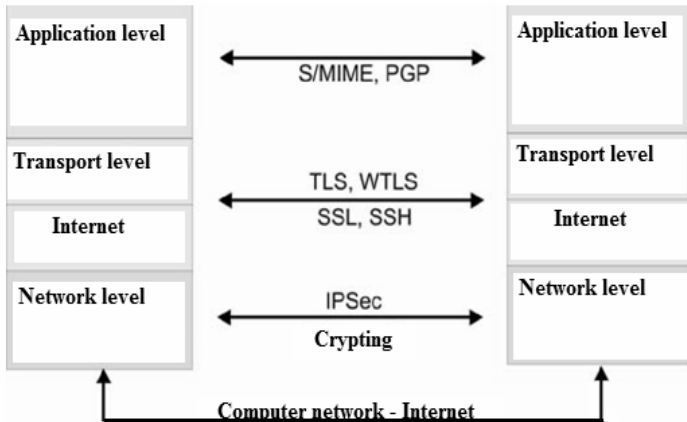

Figure 6. Security services in TCP/IP set of protocols

- Protection of the Network Layer is provided between the network nodes with protection of IP packets. Protection of IP packets is achieved using cryptographic algorithms (symmetric and asymmetric encryption algorithms, hash functions, digital signatures, etc.). The best-known security protocol at this level is the IPsec protocol.

- At the Transport Layer for the protection of confidentiality, symmetric cryptographic algorithms and identity checks (digital signatures, hash functions, digital certificates) of both sides in communication is applied. The most famous security protocols at this layer are: SSL, SSH, TLS and WTLS.

- On the Application Layer a digital signature and data protection with symmetric cryptographic algorithms are applied. The most famous security protocols at this layer are: S/MIME, Kerberos, PGP.

7.1 IPSec

Internet Protocol security (IPsec) uses cryptographic security services to protect communications over Internet Protocol (IP) networks. IPsec supports network-level peer authentication, data origin authentication, data integrity, data confidentiality (encryption), and replay protection. It works in two mode shown in Fig. 7.:

- Transport Mode provides a secure connection between two endpoints as it encapsulates IP's payload,

- Tunnel Mode encapsulates the entire IP packet to provide a virtual «secure hop» between two gateways. It is used to form a traditional VPN, where the tunnel generally creates a secure tunnel across an untrusted Internet.

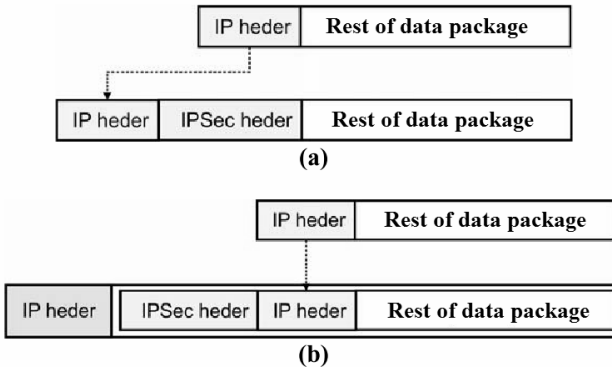

Figure 7. Transport (a) and Tunnel (b) mode of IPsec protocol

The IPsec suite is an open standard which uses the following protocols to perform various functions:

- Authentication Headers (AH) provide connectionless integrity and data origin authentication for IP datagrams and provides protection against replay attacks. AH operates directly on top of IP, using IP protocol number 51. Figure 8. shows how an AH packet is constructed and interpreted.

- Next Header - indicating what upper-layer protocol was protected

- Payload Length - defines the length

- Reserved - Reserved for future use (all zeroes until then)

- Security Parameters Index (SPI) - Arbitrary value which is used to identify the security association of the receiving party

- Sequence Number - A monotonic strictly increasing sequence number (incremented by 1 for every packet sent) to prevent replay attacks.

- Authentication Data - This is the Integrity Check Value calculated over the entire packet. The recipient recomputes the same hash. Mismatched values, mark the packet as either damaged in transit or not having the proper secret key, are discarded.

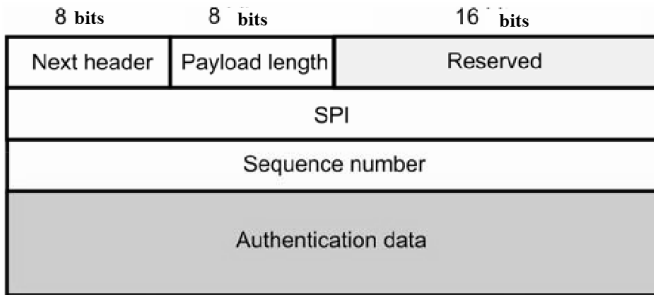

Figure 8. Authentication Header format

- Encapsulating Security Payloads (ESP) provide confidentiality, data-origin authentication, connectionless integrity, an anti-replay service (a form of partial sequence integrity), and limited traffic-flow confidentiality. ESP includes header and trailer fields to support the encryption and optional authentication as Shown in Fig. 9.

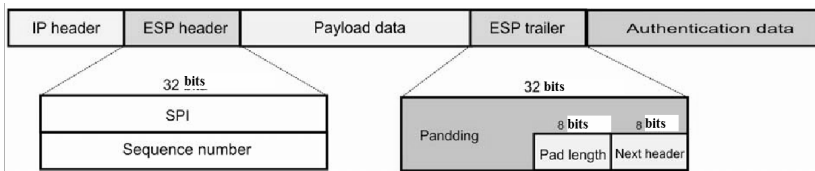

Figure 9. Packages in ESP protocol

- Security Associations (SA) provide the bundle of algorithms and data that provide the parameters necessary to operate the AH and/or ESP operations. In order to decide what protection is to be provided for an outgoing packet, IPsec uses the Security Parameter Index

(SPI), an index to the security association database (SADB), along with the destination address in a packet header, which together uniquely identify a security association for that packet.

7.2 SSL/TLS

Transport Layer Security (TLS) and Secure Sockets Layer (SSL) as its predecessor are cryptographic protocols that provide communication security over the Internet. TLS and SSL encrypt the segments of network connections at the Application Layer for the Transport Layer, using asymmetric cryptography for key exchange, symmetric encryption for confidentiality and message authentication codes for message integrity.

The Secure Socket Layer (SSL) protocol was originally developed by Netscape and is mostly used for secure Internet transactions. Almost all Web servers and clients support it, among them certainly Netscape Navigator but also Microsoft Internet Explorer, Mozilla Firefox etc. SSL version 3.0, released in 1996, was a complete redesign of the protocol providing a base for newer versions of SSL/TLS. Wap Transport Layer Security (WTLS) is special version of TLS developed for Wap applications.

SSL provides secrecy, data integrity and authentication with combination of symmetric encryption (DES, RC5), public key encryption (RSA) and digital certificates (SHA-1,MD5) providing mechanisms for server identification, client identification and exchange of encrypted information between them. It consists of two protocols:

- SSL Handshake
- SSL Record.

SSL Handshake protocol is a more complex part of SSL protocol which allow session establishment in a way that it verifies the identity of the client and the server, harmonization of encryption algorithms, hash calculation and key exchange. SSL handshake is used in the process of connection establishing before exchange of any application data and consists of a series of messages that are exchanged between the parties in communication. Establishing a connection can be given through a four stages:

- Connection parameters setting (Negotiation phase),
- Authentication of a server and key exchange,
- Authentication of a client and key exchange,
- End - the «handshake» is complete and the application protocol is enabled.

After SSL session has begun, the client and the server use the session keys to encrypt and decrypt the data they send to each other and to validate its integrity.

The SSL Record protocol permits the encapsulation of higher level protocols such as: SSL Handshake Protocol, SSL Alert Protocol and HTTP as shown in Fig. 10. The SSL Record Protocol is the foundation for all data transfer since it builds the data path between sender and receiver. The data path starts out unencrypted and before the data is sent, SSL encrypts the data path.

SSL handshake protocol	SSL cipher change protocol	SSL alert protocol	Application Protocol (eg. HTTP)
SSL Record Protocol			
TCP			
IP			

Figure 10. SSL Record protocol

SSL provides authentication using certificates issued previously by the appropriate certification authority CA. This type of SSL transactions offers a sufficient level of security and relatively fast became the standard for secure communication. For that reason it is currently most often used protocol in applications for credit cards usage.

CONCLUSION

We live in a world that is dominated by computer technology in all areas of life and the information stored on computers, and traveling through a network as a most valued asset are today biggest «weapon». It is an undoubted fact that the digitization of data in recent decades has become a reality, which provides a multitude of benefits and eases our daily life. Some are skeptical with regard to the use of a comprehensive technology-based digitization, indicating the lost on humanity and direct communication that will eventually manifest itself in interpersonal relations, but the speed, capacity, reliability and cost are the categories most valued when it comes to information manipulation. No matter what feelings we experience with the breakthrough of information technology, we must admit that, to a modern person, there is no area of life in which digital data does not play a key role. These data

certainly have their value and they are in varying degrees, exposed to destruction, theft, abuse etc.

Data security for many organizations is the basis of the existence and their loss in most cases is irreplaceable. From these findings it can be concluded that data protection is not just a job for security managers, but it is primarily an economic category because the success of the business depends from securing integrity and confidentiality of certain information. Data protection is not important only for different organization but for the individual as well. Today, protection of electronic personal data against abuse is one of the most sensitive areas of security and also the biggest challenge for experts. It should not surprise us considering how much of our data (property, marital or health status, banking account, personal identification number and other personal data) are recorded and stored on an electronic medium, meaning that data must be protected and abuses must be recorded.

Pointing to the need for data (transmitted via computer networks) protection the aim of this paper was to show the basic mechanisms for their protection. Because of the physical and functional characteristics of computer networks and Internet was considered as a paradigm. The TCP/IP protocol is a basic protocol but is unfortunately relatively insecure and prone to some sort of attack pointing to the necessity of the use of security services and their implementation in TCP/IP as the primary form of data protection.

ACKNOWLEDGMENT

This work was partly supported by a grant from the Ministry of Education and Science, Republic of Serbia [Project number III44007] and [Project number TR34019].

1. Tanenbaum, A., Computer Networks, © 2003 Pearson Education, Inc., New Jersey.

2. <http://sr.wikipedia.org/wiki/P2P>

3. Petrović R. S. Computer crime (in Serbian). Belgrade: Ministry of Internal Affairs of Republic Serbia, 2000.

4. Ruth A. & Hudson K. Sertifikat Security + (in Serbian). CET Computer Equipment and Trade Beograd, 2004.

5. Pleskonjić D., Djordjević B., Maček N., Carić M. Computer Network Security (in Serbian), Belgrade, Mikro knjiga, 2006.

6. University of Miami, Miller School of Medicine, Last modified: 24/04/2006, http://privacy.med.miami.edu/glossary/xd_confidentiality_integrity_availability.htm accessed 01/03/2013

О.Й. Хомин,
*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економічної безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

О.І. Бутрин,
*курсант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Постановка проблеми. Всі цивілізовані країни, а також Україна спрямовують свою політику на створення системи соціального забезпечення та охорони здоров'я, працевлаштування населення, підтримку бідних та знедолених верств населення, недопущення соціальних конфліктів і потрясінь у суспільстві.

Останнім часом проблеми соціального захисту населення стали одними з найбільш обговорюваних у світі. Світова спільнота стикнулася із значними проблемами фінансування систем соціального захисту населення, що пов'язано як з погіршенням загальносвітової економічної ситуації, так і демографічними процесами, які супроводжуються збільшенням людей похилого віку та зменшенням кількості працездатного населення. [1, с. 253].

Аналіз останніх публікацій на тему дослідження Питання багатоаспектної проблеми соціального захисту населення та його регулювання розглядалися і розглядаються багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Серед них: Бандур С.І., Богиня Д.П., Бондар І.К., Кадомцева С.В., Колот А.М., Куценко В.І., Лібанова Е.М., Мандибура В.О., Новіков В.М., Онікієнко В.В. Соціальну політику досліджують такі відомі вітчизняні науковці, як Амоша А.І., Борецька Н.П., Вовканич С.Й., Заяць Т.А., Козоріз М.А., Копистянська Х.Р., Краснов Ю.М., Кузьмін О.Є., Лібанова Е.М., Мікловда В.П., Новікова О.Ф., Писаренко С.М., Пітюлич М.І., Садова У.Я., Семів Л.К. та інші.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні суті соціальної політики України та особливостей системи соціального захисту країн Європейського Союзу.

Виклад основних положень дослідження. Соціальна політика є однією з найважливіших функцій будь-якої держави. Її впроваджують як найрозвиненіші країни Заходу, які ще називають державами загального добробуту або соціальними державами, так і країни третього світу. Отже, соціальна політика – це низка заходів уряду, спрямованих на підвищення добробуту населення. Сюди відносять тактику та програми соціально-правового захисту, що дозволять стимулювати населення до досягнення нормально-матеріального добробуту як для себе, так і для своєї сім'ї. Соціальний захист держави та суспільства повинні отримували лише діти позбавлені батьківського піклування, особи похилого віку, особливо самотні люди у віці старше 75 років, хронічно хворі, немічні та інші особи з особливими потребами, включаючи й тих, які перебувають в інституціях.

Найбільш розвинуті системи соціального захисту мають країни Європейського Союзу (ЄС). Саме в них з'явилися та отримали розвиток перші соціальні програми. Як свідчить досвід багатьох держав ЄС існування виваженої системи соціального захисту, що охоплює всіх громадян, не тільки приводить до покращення добробуту, але й сприяє економічному зростанню та стабілізації політичної і соціальної ситуації в державі [2, с. 271].

Зазначимо, що Україна на законодавчому рівні проголосила свій намір інтегруватися до ЄС.

Президент України в своєму Посланні до Українського народу зауважує, що найвищим пріоритетом нашої зовнішньої політики була і залишається євроінтеграція. Йдеться не лише про зовнішньо-політичний курс. Цей напрям визначає загальний вектор перетворень, насамперед внутрішніх [3].

Забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС є основною засадою зовнішньої політики нашої держави.

Водночас у Плані дій «Україна – Європейський Союз», схваленому в лютому 2005 року, передбачається посилення діалогу та співробітництва з соціальних питань забезпечення наближення стандартів України до стандартів та практики ЄС у сфері зайнятості та соціальної політики. Зокрема планується розпочати діалог з питань соціальної політики для аналізу та оцінки ситуації, визначити основні проблемні питання і шляхи наближення політики та практики, що існує в Україні, до стандартів Співтовариства, а також здійснювати моніторинг відповідних законодавчих і політичних змін. Також у Плані дій наголошується на необхідності запро-

вадження ефективних заходів, спрямованих на суттєве зменшення кількості населення, що перебуває за межею бідності, та посилення соціальної інтеграції, включаючи стабільну систему освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг для всіх верств населення [4].

Основна мета соціальної політики країн ЄС полягає в досягненні високого рівня захисту громадян і створенні простору соціальної стабільності та справедливості в Європі. З огляду на це в інтеграційних процесах, хоч і різною мірою, активну участь беруть усі держави – члени ЄС.

Окрім елементи механізму соціального захисту були впроваджені всіма європейськими державами ще в першій половині ХХ ст. У деяких країнах було прийнято кодекси соціального забезпечення, а також закони у сфері пенсійного забезпечення та надання соціальної допомоги населенню. Так, у Франції наразі чинними є Кодекс соціального забезпечення (1956 р.) і Кодекс соціального страхування (2000 р.); Німеччині – Соціальний кодекс (1989 р.); Швейцарії – Федеральний закон про пенсії за віком та страхування в разі втрати годувальника від 20 грудня 1946 р.; Польщі – закони «Про систему соціального страхування» від 13 жовтня 1998 р., «Про пенсії за віком та інші види допомоги за рахунок коштів фонду соціального страхування» від 17 грудня 1998 р.; Чехії – закони «Про організацію і здійснення соціального забезпечення» (1991 р.), «Про пенсійне страхування» (1995 р.); Угорщині – Акт про соціальний захист (1975 р.), Акт про економічну стабілізацію (1995 р.), закони «Про осіб, які мають право на забезпечення за системою соціального страхування і на приватні пенсії» (1997 р.), «Про пенсійне забезпечення в межах системи соціального страхування» (1997 р.); Болгарії – Кодекс обов'язкового соціального страхування (1999 р.) [5, с. 46].

Зарубіжна практика свідчить про різний рівень участі держави у фінансуванні соціальних послуг і про різні способи такої участі. Переважно держава бере на себе прямий обов'язок щодо фінансування за рахунок бюджетних коштів різних видів соціальної допомоги населенню (грошових виплат, компенсацій, субсидій), а також соціального забезпечення окремих категорій осіб [6, с. 22].

Висновки. Європейський досвід переконливо підтвердив правильність дій, щодо подальшого удосконалення вітчизняної системи соціального захисту населення, особливо в сучасних умовах євроінтеграційної стратегії України. В країнах ЄС запроваджені

но велику кількість державних механізмів впливу, що дозволяють побудувати злагоджену систему соціального захисту.

Для реалізації поставлених цілей в Україні держава також впливає на соціальну сферу життєдіяльності суспільства через правові, економічні, соціальні гарантії. Соціальний захист можливо здійснити при допомозі законодавчих, організаційних та фінансових механізмів, стимулюючи при цьому страхування, та кредитування. Надання соціальної допомоги відбувається різними інституціями (державними, громадськими, міжнародними) і надається бюджетними, позабюджетними фондами та фондами гуманітарної допомоги.

1. Мальований М.І. Історія розвитку соціального захисту в світі. / М.І.Мальований // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2011 – №3. – С. 253–258.

2. Крамаренко Л.В. Соціальний захист населення в країнах Європейського Союзу (на прикладі категорії «багатодітні сім'ї») / Л.В. Крамаренко // Науковий вісник академії муніципального управління. Збірник наукових праць, серія «Управління». – К., 2011/2. – С. 269–276.

3. Послання Президента України Віктора Януковича до Українського народу від 03 червня 2010 року. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0003100-10>.

4. План дій «Україна – Європейський Союз. Європейська політика сусідства» від 22.02.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_693

5. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: навч. посіб. / Н.Б. Болотіна. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 663 с.

6. Гончаров А.В. Порівняльно-правовий аналіз підходів до побудови системи соціального захисту на прикладі країн ЄС і СНД. / А.В. Гончаров // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. –2012. – №2. – С. 18–23.

Розділ IV

**ОКРЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ,
ПРАВОВІ ТА ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ
ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

С.М. Андросов,

*кандидат юридических наук,
заместитель начальника кафедры
экономической безопасности*

*(Луганский государственный университет
внутренних дел им. Э.А. Дидоренко)*

**АНАЛИЗ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ТЕНДЕНЦИЙ
РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ
В КОНТЕКСТЕ УГРОЗ
НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ**

Постановка проблемы. Череда мировых экономических кризисов, разразившихся, отчасти, вследствие провозглашения и попыток последующего воплощения в жизнь идеи рыночного фундаментализма сплотило мировое сообщество под эгидой создания нового механизма хозяйствования антидерегуляционной направленности. В данном аспекте, особого внимания заслуживает позиция представителей Международного Валютного Фонда, в соответствии с которой либерализация рынка капиталов выступила в качестве основного фактора глобального финансового кризиса [1, с. 248].

В контексте поставленной проблематики, крайне угрожающей тенденцией для национального механизма хозяйственной деятельности видится неоправданно либеральное отношение отечественного законодателя к ярко выраженной тенденции стремительного поглощения нерезидентами уставного капитала банковской системы Украины. В данной связи заслуживает внимания мнение профессора Пенсильванского университета, лауреата Нобелевской премии по экономике Лоуренса Клейна, согласно которому вопросы, связанные со свободным движением финансовых инструментов и капиталов, требует особого рассмотрения и не могут обходиться без особых ограничений [2].

Банковская система, являющаяся квинтэссенцией финансовой системы, непосредственно входит в объект государственной защиты. Угрозы банковского сектора непосредственно проецируются в сферу угроз экономической безопасности на государственном уровне. В своем диссертационном исследовании Магомедов Д.А. закономерно приходит к выводу, согласно которому: «...в достижении приемлемого уровня экономической безопасности страны первостепенное значение имеет «здоровье» её банковской системы ...» [3, с. 18].

Анализ теоретической исследованности. Анализ последних научных исследований и публикаций свидетельствует о повышенном интересе авторов к факту проникновения иностранного капитала в банковскую систему Украины. К числу данных исследователей можно отнести Д.Бутрина, И. Владимирову, В. Гееца, В. Иноземцева, Л. Лозовского, О. Сапожкова, А. Сугоняко и других. Среди авторов дальнего зарубежья, анализирующих общую проблематику глобализационных процессов (в том числе затрагивающих банковскую систему), следует отметить Л. Клейна, Дж. Стиглица, Л. Туроу, Дж. Сороса, Дж. Сакса, Дж. Бхагвати, Д. Каро, П. Жюйара.

Принимая во внимание научные результаты указанных авторов, следует заметить, что в подавляющем большинстве анализ указанной выше проблематики осуществлялся лишь с экономической позиции. При этом в современной юридической науке недостаточно проанализирован механизм глобализационных тенденций развития банковской системы Украины в контексте угроз национальной безопасности. Данная проблема нуждается в дальнейшем теоретическом разрешении, что и является основной целью исследования.

Результаты исследования. Транснационализация хозяйственных связей в области банковской деятельности, и, главным образом, эволюция теоретических представлений относительно глобализационных процессов определяют перед юридической наукой (прежде всего наукой хозяйственного права) новые задачи. Суть указанных задач, прежде всего, должна сводиться к направлению необратимого процесса увеличения доли иностранного присутствия в уставном капитале банковской системы Украины в русле обеспечения конкурентоспособности национальной экономики.

Особого внимания в контексте анализа угроз безопасности и эффективности функционирования банковской системы заслуживает наметившаяся с 2005 года тенденция резкого увеличения доли иностранного капитала в уставном капитале банковской системы Украины, обусловленная докризисной стабилизацией национальной экономики. По состоянию на 01.01.2013 г. доля

иностранного участия в уставном капитале банковской системы Украины составила 41,9 % [4].

Следует заметить, что процесс масштабного вхождения иностранного капитала в банковскую систему может быть оправданным лишь при условии сильной конкурентоспособности отечественных банков, а также наличия экономически обоснованной нормативно-правовой стратегии допуска нерезидентов в банковскую систему. В обратном случае, отсутствие контроля над данным процессом может обусловить прямую зависимость национальной экономики от иностранного капитала. При этом, вполне убедительно мнение директора Института экономики и прогнозирования НАН Украины Валерия Гееца, согласно которому полезность и «безболезненность» присутствия иностранного капитала в банковской системе Украины зависит от быстроты определения и готовности к защите национальных интересов в данном интеграционном процессе [5, с. 4].

Не взирая на чрезвычайную актуальность глобализационных процессов, в том числе между участниками Всемирной торговой организации (далее ВТО), толерантный либерализм в сфере санкционирования и регламентации допуска нерезидентов на национальный рынок банковских услуг является чрезвычайно опасным. Считаем, что при некоторой осторожности, не будет чрезмерно категоричным утверждение, согласно которому, недавнее вступление Украины в ВТО, отнюдь не обязывает ее к беспрепятственному допуску нерезидентов, в том числе иных членов ВТО, в сферу контроля над национальным рынком банковских услуг. В подтверждение вышеуказанной позиции, следует привести точку зрения французских исследователей международного экономического права Д. Карро и П. Жюйар, согласно которой, ВТО присущий характер «воинственного либерализма». Уточняя данную позицию, указанные авторы определяют ВТО, не иначе, как: «инструмент самоотстранения государств от участия в международных хозяйственных связях» [6, с. 223].

Одной из потенциальной угрозы национальной безопасности в экономической сфере в статье 7 Закона Украины от 19.06.03 г. № 964 «Об основах национальной безопасности Украины» предусмотрена «критическая зависимость национальной экономики от конъюнктуры внешних рынков...». В данном аспекте особое опасения вызывает высокая концентрация иностранных банков входящих в банковскую систему Украины. В большинстве таких банков контроль принадлежит одному иностранному финансовому учреждению, обслуживающему экономические интересы конкретной корпорации – субъекта внешнеэкономической деятельности. Допуская возможность конкуренции указанных корпора-

ций с некоторыми отечественными субъектами хозяйствования, конкурентоспособность последних, равно как и национальной экономики, в целом, может оказаться в непосредственной зависимости от характера предоставляемых услуг банков нерезидентов.

Еще более угрожающим может стать предположение, согласно которому динамично развивающиеся иностранные банки вполне способны не только к оказанию существенного влияния на ход развития национальной экономики, но и непосредственному влиянию на политику страны (как минимум в сфере лоббирования собственных интересов).

В заключении хотелось бы сделать следующие выводы.

1. Современная тенденция стремительного, практически бесконтрольного государством увеличения доли иностранного присутствия в банковской системе Украины представляет реальную угрозу национальным интересам и национальной безопасности Украины в экономической сфере. Данная точка зрения подтверждается диспозицией статьи 7 Закона Украины от № 964.

2. К числу наиболее очевидных угроз стремительного проникновения нерезидентов в уставной капитал банковской системы Украины относятся:

- возможность утраты национального экономического суверенитета вследствие отсутствия нормативно-правовых ограничений присутствия иностранного капитала в банковской системе Украины;
- увеличение зависимости национальной экономики от эффективности работы иностранных владельцев существенного участия;
- потенциальная возможность массового оттока банковских средств вследствие последующего развития финансового кризиса;
- возможность вытеснения нерезидентами отечественных банков с наиболее прибыльных операционных позиций;
- уменьшение объемов кредитования малоприбыльных или низколиквидных стратегически важных секторов экономики.

Следует признать, что в рамках данной статьи не возможно детально проанализировать все, даже основные угрозы стремительного проникновения иностранного капитала в банковскую систему Украины. В тоже время, результативность последующего теоретического разрешения поставленной проблематики должно способствовать укреплению позиций национальной банковской системы, а также предупреждению нарушения прав и охраняемых законом (договором) интересов субъектов банковской деятельности.

1. Stiglitz, Joseph. Globalization and Its Discontents, New York: W.W.Norton & Co., 2002, 679 p.

2. Лоуренс Клейн. Глобализация: вызов национальным экономикам [Электронный ресурс] / Западные экономисты о российских «реформах». – Режим доступа: <http://rusref.nm.ru/indexpub204.htm>.

3. Магомедов Б. А. Организационно-экономический механизм безопасного развития банковской системы: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05, 08.00.10. – Махачкала, 2003 – 152 с.

4. Основні показники діяльності банків [Електронний ресурс] / Офіційний портал Національного банку України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

5. Валерий Геец. Иностранный капитал в банковской системе Украины / Зеркало недели. – № 26 (605) 8. – 14 июля 2006. – С 4.

7. Каро Д, Жюйар П. Международное экономическое право: учебник / пер. с фр. В.П. Серебренникова, В.М. Шумилова. – М.: Междунар. отношения, 2001. – 608 с.

В.А. Бондаренко,

*старший викладач кафедри іноземних мов
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЮРИДИЧНИЙ СКЛАД АДМІНІСТРАТИВНИХ ДЕЛІКТІВ У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Сучасна структура антигромадських проявів указує на те, що одне з чільних місць серед них посідають адміністративні делікти, які суттєво впливають на стан правопорядку в країні. Становище значною мірою погіршується внаслідок зростання злочинності та збільшення кількості адміністративних деліктів, що чиняться у сферах суспільних відносин, які регулюються і охороняються адміністративним законодавством. Саме за допомогою адміністративних стягнень, поряд із значною частиною інших заходів, забезпечується попередження деліктів.

Підставою для застосування стягнення, порушення справи про адміністративні правопорушення є наявність у протиправних діяч, вчинених особою, юридичного складу делікту. Аналіз наявних наукових праць показує, що різноманітні аспекти складу адміністративного делікту й адміністративної юрисдикції є предметом дослідження багатьох авторів, але до цього часу не здійснено всебічного наукового розгляду природи складу адміністративного делікту та не висвітлено його значення у юрисдикційній діяльності органів внутрішніх справ.

Поняття «адміністративний проступок» (делікт) є актуальним і має вагоме значення як у теоретичному, так і практичному

аспектах. Актуальність цієї проблеми полягає у тому, що від тлумачення поняття адміністративного делікту залежить розв'язання таких специфічних питань адміністративного права, як підстави адміністративної відповідальності, кваліфікація адміністративних деліктів, застосування адміністративних стягнень за їх учинення.

Зусиллями кількох поколінь юристів теоретичні розробки поняття адміністративного правопорушення висвітлено у ст. 9 КУпАП, що визначає: адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна, умисна або необережна дія чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, власність, права й свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність [1].

За допомогою складу адміністративного делікту, який конструюється на основі чотирьох взаємопов'язаних елементів, викриваються суттєві ознаки реальних явищ протиправних дій. Їх перелік є необхідною і достатньою підставою для кваліфікації діяння як адміністративного делікту. Реальна протиправна дія лише тоді вважається адміністративним деліктом, якщо вона матиме всі його ознаки; відсутність однієї з ознак свідчить про відсутність юридичного складу делікту загалом.

Елементами юридичного складу адміністративного делікту є: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона.

Об'єктом адміністративного делікту є суспільні відносини, що врегульовані правовими нормами і охороняються адміністративними санкціями з метою забезпечення нормального функціонування порядку управління, захисту власності, прав і свобод громадян. Все, що відомо про об'єкт адміністративного делікту, існує реально, незалежно від свідомості й волі осіб, які порушують відносини, що охороняються адміністративним законодавством.

Залежно від міри узагальнення розрізняють загальний, родовий, видовий і безпосередній об'єкти проступків.

Загальним об'єктом адміністративних проступків є суспільні відносини, що мають дві ознаки: по-перше, вони регулюються різними галузями права; по-друге, охороняються адміністративними санкціями.

Родовий об'єкт – це однорідна група суспільних відносин, що є невід'ємною і самостійною частиною загального об'єкта, тобто самостійною частиною чогось цілого.

Видовий об'єкт – це різновид родового об'єкта. Видовий об'єкт утворюють спільні для ряду проступків суспільні відноси-

ни. Вони виступають відособленою і досить самостійною частиною родового об'єкта.

Безпосередній об'єкт. Адміністративний проступок заподіює шкоду конкретним суспільним відносинам, що охороняються адміністративною санкцією. Саме ці відносини є безпосереднім об'єктом проступку.

Об'єктивна сторона складу проступку – це зовнішній прояв суспільно небезпечного посягання на об'єкт, що перебуває під охороною адміністративно-правових санкцій. Відповідно до цього об'єктивну сторону складу адміністративного правопорушення утворюють ознаки, що характеризують зовнішні прояви проступку. Тобто, це система передбачених нормою адміністративного права ознак, які характеризують зовнішню сторону правопорушення.

Обов'язковою, з об'єктивної сторони адміністративного правопорушення, є ознака, що характеризує саме діяння (поширювання, виготовлення, придбання, розпивання, доведення, невиконання тощо).

Ознака діяння – провідна, головна ознака об'єктивної сторони, це стрижень, навколо якого групуються інші її – факультативні – ознаки (спосіб, час, місце тощо). Основу кожного діяння становить свідомий рух тіла, а найчастіше – система елементарних дій бо навіть певна діяльність (порушення тиші, неправдивий виклик, доведення до стану сп'яніння).

Суб'єкт адміністративного правопорушення. Чинне адміністративне законодавство не дає узагальненого визначення суб'єкта адміністративного правопорушення і такого терміна не вживає. Аналіз відповідних статей КУпАП дозволяє дійти висновку, що ним є осудна особа, яка досягла певного віку і виконала описаний у законі склад адміністративного проступку. Таким чином, суб'єктом адміністративного правопорушення є той, хто його вчинив. Сам суб'єкт, як реально існуюча особа, до складу не входить. Склад містить лише окремі ознаки, якими ця особа характеризується.

Чинний КУпАП визнає суб'єктом проступку винятково фізичну особу. Про це, зокрема, свідчать його ознаки, закріплені нормативно. Так, ст. 12 встановлює вік, після досягненню якого настає адміністративна відповідальність (16 років); ст. 20 передбачає як обов'язкову ознаку суб'єкта його осудність; ст. 33 вимагає при накладенні стягнення враховувати особу правопорушника; ст. 256 вимагає, щоб у протоколі про адміністративне правопорушення в обов'язковому порядку були відомості про особу правопорушника, а також вказується на обов'язок правопорушника підписати протокол; ст. 268 закріплює за тим, хто скоїв проступок, право виступати рідною мовою тощо [1].

Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення. Адміністративним правом визнається, що суб'єктивна сторона, як одна з обов'язкових ознак складу, полягає у психічному ставленні суб'єкта до вчиненого антигромадського діяння.

Вчинок людини завжди є результатом взаємодії його психічного стану, осмислення, вивчення, оцінки конкретних життєвих ситуацій і здійснюваних на підставі цього дій. Дії осудної особи знаходяться під контролем його свідомості і волі. Іншими словами, осудна особа спочатку аналізує життєву ситуацію, моделює варіант свого вчинку, оцінює можливі його наслідки і, якщо вони відповідають її потребам, чинить конкретні дії. Потім настає самооцінка цих дій та їх наслідків, аналіз ситуації, що виникла, моделюється та відбувається черговий вчинок. Отже, психічне ставлення особи до вчиненого діяння, зокрема й до протиправного, – обов'язковий компонент свідомої життєдіяльності.

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

В.Б. Босненко,
*здобувач кафедри економічної безпеки
(Національна академія внутрішніх справ)*

ЩОДО АНАЛІЗУ ЗАГРОЗ В УМОВАХ НЕПРОДУКТИВНОГО ВІДПЛИВУ КАПІТАЛУ

Несанкціоноване вивезення капіталу за кордон є однією з найнебезпечніших загроз економічній й національній безпеці України. Під загрозами економічній безпеці, що виникають у результаті несанкціонованого вивезення капіталу, розуміємо негативні зміни як у зовнішній, так і внутрішньополітичній та економічній сферах країни, які викликані несанкціонованим вивезенням капіталу й наносять реальний або потенційний збиток державі в цілому і економічним інтересам громадян зокрема.

Дослідженню проблем економічних загроз, що виникають при несанкціонованому вивезенні капіталу за кордон присвятили свої дослідження багато авторів: В.К. Сенчагов, А.С. Булатів, А.П. Каликін, М.В. Вельська та інші.

Загрози умовно можна розділити на економічні, соціальні, політичні й кримінальні.

Економічні загрози. Відзначимо, що терміни «загрози в сфері економіки» і «економічні загрози» не є синонімами. Перше з перерахованих вище понять безсумнівно ширше, оскільки виникає під впливом не тільки економічних, але й політичних, юридичних і багатьох інших загроз, які впливають на економічну систему країни в цілому. Разом з тим, несанкціоноване вивезення капіталу впливає на всі сфери діяльності держави, що дозволяє розглядати його як економічну загрозу країні.

Політичні загрози свідчать про політичну нестабільність української держави. Зокрема, збільшення обсягів несанкціонованого вивезення капіталу за кордон очевидно обумовлене й недовірою до своєї держави в тому, що вона в стані гарантувати збереження своїх капіталів. Це спричиняє недовіру іноземних партнерів і їх відмову від інвестицій в українську економіку.

Соціальні загрози полягають в зростанні напруженості в суспільстві, пов'язаної з невдоволенням українських громадян державною політикою. Наприклад, недостатня пропрацьованість антиофшорного законодавства теоретично сприяє виникненню зловживань у цій сфері. Зокрема, коли одні підприємства можуть із особливою пристрасністю перевірятися на предмет використання заборонених схем, інші – будуть застосовувати сумнівну податкову практику.

Загроза зростання реального рівня економічної злочинності та корупції. Очевидно, що ухилення від відповідальності в результаті скоєння злочинів являє собою потужний криміногенний фактор, який робить привабливим і відносно безпечним несанкціоноване вивезення капіталів за кордон.

Значення та роль перерахованих вище загроз надзвичайно велика. У той же час слід зазначити, що саме економічні загрози є комплексні, котрі торкаються різних сфер діяльності держави, що визначає їх місце серед інших видів загроз. При дослідженні несанкціонованого вивезення капіталу з України буде проаналізована дана група загроз.

В.К. Сенчагов виділяє такі наслідки несанкціонованого вивезення капіталу, як:

- скорочення валюти в обігу, що приводить до зменшення сукупної грошової маси, а також до недостовірного визначення курсу гривні стосовно іноземних валют;
- скорочення валютних резервів країни;
- скорочення інвестиційних ресурсів;
- створення штучного попиту на закордонні кредити, що спричиняє значний ріст позик із закордонних джерел приватним сектором;

- зменшення оподаткованої бази;
- прибуток, отриманий від втечі капіталу, не інвестується в країну-експортера.

На думку А.С. Булатова несанкціоноване вивезення капіталу:

- сприяє значному зниженню обсягу внутрішніх капіталовкладень;

- впливає на платіжний баланс і золотовалютні резерви країни, які полягають в нарощуванні негативного сальдо першого й неможливості збільшувати обсяг останнього;

- сприяє погіршенню інвестиційного клімату в країні, а також зменшенню доходів державного бюджету країни.

З іншого боку, А.П. Каликін у результаті своїх досліджень виявив, що при несанкціонованому вивезенні капіталу:

- замість інвестування національної економіки кошти використовуються для підтримки економік розвинених країн;

- господарський комплекс не одержує необхідних коштів для свого розвитку й тому зазнає величезних втрат, які згодом можуть стати непоправними.

У свою чергу М.В. Вельських до основних негативних наслідків для країн-експортерів капіталу відносить:

- вивезення капіталу без адекватного залучення іноземних інвестицій зменшуючи внутрішні капіталовкладення, що відображається в певному уповільненні економічного розвитку країн, що експортують капітал;

- вивезення капіталу негативно позначається на рівні зайнятості в країні й сприяє росту безробіття;

- експорт капіталу негативно позначається на стані платіжного балансу країни, що вивозить капітал.

Розглядаючи надалі економічні загрози, що виникають при несанкціонованому вивезенні капіталу, будемо враховувати думки вищезгаданих авторів.

Аналіз економічних загроз, що виникають у результаті несанкціонованого вивезення капіталу за кордон, дозволив виділити їх групи.

1. Нерівномірний розподіл податкового навантаження.
2. Зниження конкурентоспроможності економіки країни.
3. Уповільнення економічного росту й розвитку держави.
4. Збільшення кількості помилок макроекономічного регулювання.
5. Заподіяння збитку репутації країни в міжнародних економічних відносинах.

К.І. Бугаєць,
*здобувач кафедри економічної безпеки
(Національна академія внутрішніх справ)*

ЩОДО ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ

Сорок рекомендацій FATF прямо зазначають, що країни мають заснувати підрозділи фінансової розвідки як національний центр отримання, а також, якщо це передбачено, надіслання запитів, аналізу та поширення інформації щодо підозрілих трансакцій та іншої інформації відносно потенційного відмивання грошей. Важливим елементом системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, є створення фінансових розвідок, рекомендованих FATF, та надання їм відповідних повноважень. Зокрема відповідно до п. 2.15 принципу четвертого «визначення головних дійових осіб та забезпечення дотримання законності» FATF у переліку дійових осіб указує підрозділи фінансової розвідки. При цьому у п. 2.13 того ж принципу FATF зазначає, що країни повинні визначити, хто є головними дійовими особами при впровадженні підходу, що ґрунтується на оцінці ризику, до протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Вони відрізнятимуться залежно від країни. FATF наголошує, що повинно бути ретельно обмірковано найбільш ефективний спосіб розподілення повноважень та інформації між сторонами.

Така концепція підрозділів фінансової розвідки є сумісною з тією, яка визначена на рівні ЄС, та, своєю чергою, базується на концепції, виробленій Еґмонтською групою (The Egmont Group of Financial Intelligence Units).

В Україні створення підрозділу фінансової розвідки передбачено Законом України про фінансовий моніторинг. Відповідно до нього, функції підрозділу фінансової розвідки виконує спеціально уповноважений орган – Держфінмоніторинг України, який є інститутом забезпечення належного функціонування механізмів запобігання відмиванню грошей, що відповідає світовим стандартам.

Організації, подібні до Держфінмоніторингу України, діють у багатьох країнах світу та мають загальноприйнятту назву – підрозділ фінансової розвідки – Financial Intelligence Units (FIU).

Досліджуючи проблеми відмивання «брудних» коштів у міжнародних та національних системах, українські дослідники вказують, що офіційне визначення FIU: «Орган фінансової розвід-

ки – це національний орган, який відповідає за збір, аналіз і передачу компетентним органам інформації про випадки «відмивання» грошей, які були виявлені при розкритті фінансової інформації, яка стосується доходів, відносно яких є підозра щодо їх злочинного виникнення; або фінансової інформації, яка відповідно до національного законодавства є обов'язковою для подання в цілях боротьби з «відмиванням» грошей».

У кожній країні підрозділ фінансової розвідки займає своє місце і підпорядковується різним органам, але незалежно від підпорядкування, цілями даних органів є: збір, аналіз і оброблення повідомлень про підозрілі операції і боротьба з відмиванням грошей.

Підрозділи фінансової розвідки є пунктами централізації інформації про незвичайні або підозрілі операції, які отримують інформацію від суб'єктів механізму запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансових і нефінансових установ. У світовій практиці зазначену інформацію до підрозділів фінансової розвідки подають банки, страхові компанії, біржі, установи, які здійснюють обмін валют, гральні заклади, інші фінансові установи, а також нотаріуси та агенти з нерухомості.

Загалом підрозділи фінансової розвідки можна поділити на дві групи. До першої групи належать фінансові розвідки, які організовані при фінансових державних органах, до другої – при правоохоронних відомствах.

Роль перших полягає у зборі та аналізі інформації про підозрілі операції, других – у слідчих та правоохоронних діях. Діяльність і тих і інших, їх тісна взаємодія між собою, а також з іншими державними органами, пов'язаними з протидією відмиванню, є вкрай важливою для ефективної роботи всієї системи протидії та запобігання відмиванню коштів або фінансуванню тероризму.

Аналіз основних форм та методів протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, дозволяє зробити такі висновки. Розвиток основних напрямів діяльності фінансових розвідок щодо боротьби з відмиванням коштів у цілому відповідає рекомендаціям FATF та міжнародним конвенціям, а з цієї ж причини у більшості країн форми діяльності фінансових підрозділів практично зберігаються. За всіма напрямками протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму були досягнуті значні успіхи й у першу чергу завдяки розумінню глобальності існуючої проблеми та необхідності відповідного її вирішення, що не заважає існуванню національних особливостей у системах фінансового моніторингу різних країн.

Підрозділи фінансової розвідки відповідальні у своїх країнах за збір, обробку і аналіз відомостей, що надходять від фінансових посе-

редників, про підозрілі операції, а також за передачу цієї інформації до правоохоронних органів за наявності достатніх підстав.

Уважається, що інформація, яка подана суб'єктами фінансового моніторингу, не може відразу бути використана неспеціалізованими установами, а тому підрозділ фінансової розвідки аналізує отриману інформацію, відбирає серед усієї сукупності операцій ті, яким потрібно приділити підвищену увагу, доповнює її для того, щоб перетворити просту підозру на обґрунтоване припущення стосовно факту вчинення злочину.

Основним джерелом даних для підрозділу фінансової розвідки є повідомлення від суб'єктів первинного фінансового моніторингу про підозрілі операції. Робота всієї системи протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму залежить від того, наскільки підрозділ фінансової розвідки може виявити серед повідомлень про фінансові операції ті, які можуть бути пов'язані з відмиванням коштів або фінансуванням тероризму. При цьому, слід мати на увазі, що значна частка повідомлень надається за ознаками обов'язкового фінансового моніторингу відповідно до критеріїв, визначених в статті 15 Базового Закону, тобто без наявності підозр у суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Держфінмоніторинг України здійснює комплексний аналіз отриманої інформації. Всі отримані повідомлення розділяються за ступенями ризику та здійснюється їх тактичний та оперативний аналіз з урахуванням всієї наявної інформації. За результатами такого аналізу заводяться досьє для проведення фінансового розслідування.

В рамках досьє здійснюється ґрунтовний аналіз на предмет виявлення підстав вважати, що фінансова операція може бути пов'язана з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, або з іншими злочинами.

Держфінмоніторинг України, у разі наявності достатніх підстав вважати, що фінансова операція або сукупність пов'язаних між собою фінансових операцій можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, подає до правоохоронних органів, уповноважених приймати рішення згідно з кримінально-процесуальним законодавством, а також розвідувальних органів України для здійснення оперативно-розшукової діяльності відповідні узагальнені (додаткові) матеріали.

Держфінмоніторинг України, у разі наявності достатніх підстав підозрювати, що фінансова операція або клієнт пов'язані із вчиненням діяння, визначеного Кримінальним кодексом України,

що не стосується легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, подає інформацію до відповідного правоохоронного або розвідувального органу України у вигляді узагальнених матеріалів.

Поряд з тим, як зазначає професор О.Є. Користін, ґрунтуючись на досвіді інших країн, за своїм змістом фінансовий моніторинг пов'язаний із діяльністю підрозділів фінансової розвідки, а виходячи з необхідності адекватного запобігання суспільно небезпечному явищу, недостатніми є застосування лише гласних методів фінансової розвідки. Для аналізу отриманої інформації підрозділ фінансової розвідки повинен тісно співпрацювати із суб'єктами фінансового моніторингу і водночас з правоохоронними органами в країні і за її межами.

О.А. Бурбело,

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної безпеки
(Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка)*

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ПРОТИПРАВНОГО ЇХ ПОГЛИНАННЯ

Постанова проблеми. В умовах перерозподілу капіталу, який ще триває в Україні питання захисту і трансформації прав власності суб'єктів господарської діяльності залишаються актуальними. З метою розширення свого бізнесу рядом суб'єктів використовується цілий арсенал різних заходів, серед яких є добровільні і примусові або недружні. Останні застосовуються проти волі власників або керівництва підприємств, але не обов'язково у незаконний спосіб, як свідчить вітчизняна та зарубіжна практика.

Разом з цим, в умовах мало розвинутого національного законодавства в галузі біржової діяльності та обмеженості в методах ведення корпоративних війн недружні поглинання часто зводяться до силових захоплень компаній під прикриттям законних і псевдозаконних підстав.

Вітчизняний досвід свідчить, що більшість українських підприємств не приділяє належної уваги до забезпечення власної економічної безпеки. Наслідками цього стають ситуації, коли суб'єкти господарської діяльності змушені протистояти незакон-

ним захопленням на етапі активних дій з боку рейдерів. Рейдерські атаки застають підприємства зненацька, тому важливо заздалегідь збудувати ефективну систему захисту від протиправних посягань на його власність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем протидії протиправним заволодінням підприємств приділялась певна увага як з боку держави [1, 2, 3], так і окремих вітчизняних та зарубіжних вчених [4, 5, 6, 7, 8]. За кордоном злиття та поглинання підприємств становлять окремий ринок, який досить глибоко пророблено на законодавчому рівні. Однак в українському законодавстві цей термін, нажаль, не закріплено. Господарський кодекс передбачає лише такі форми реорганізації юридичної особи як: злиття, приєднання, поділ, перетворення.

Борисов Ю. розглядав у якості однієї з форм структурної перебудови юридичної особи процеси M&A, що перекладається як злиття і поглинання [4, с. 15].

Вітчизняний автор Бочарова О. використовує поняття «поглинання», як сукупність юридичних і фактичних дій, спрямованих на придбання переважної участі у статутному капіталі господарського товариства або можливості визначати рішення, що приймаються товариством [5, с. 150].

Деякі автори поділяють поглинання підприємств на дружнє та недружнє [7, с. 25].

У порівняно короткий термін (декілька років) з моменту встановлення в Україні і Російській Федерації ринкової економіки застосування методів протиправного заволодіння підприємствами агресивними бізнесменами цих країн набуло масштабів, що перевищують усі рекорди подібної діяльності на заході.

В умовах України практика силового поглинання набула негативної репутації.

Формулювання мети статті. Метою статті є дослідження механізму недружнього поглинання суб'єктів господарювання та розробка пропозицій щодо формування заходів з протидії цьому явищу.

Основний матеріал дослідження. У закордонній практиці використовується термін «mergers and acquisitions» (M&A). Загальноприйняте розуміння «поглинання» – це придбання контрольного пакету акцій підприємства. За ним слідкує процедура зміни власника або зміни структури власності компанії, яка є кінцевою в системі заходів реструктуризації компанії.

Поглинання супроводжується обов'язковим отриманням провідного контролю над підприємством та/або його активами.

Відповідно до українського законодавства під «злиттям» розуміється реорганізація юридичних осіб, за якої права та обов'язки кожної з них переходять до нової юридичної особи. Поняття ж «поглинання» відсутнє у цивільному та корпоративному законодавстві.

Більшість вчених погоджується, що реорганізація юридичної особи можлива за двома підставами: добровільній чи примусовій. Добровільна реорганізація здійснюється з волі власника, або органу правління юридичної особи. Примусова реорганізація - лише за рішенням уповноважених державних органів або за рішенням суду [6, с. 16].

Злиття завжди відбуваються на добровільній основі. Поглинання бувають двох видів: дружні і недружні. Дружнє поглинання - це угода двох юридичних осіб щодо приєднання однієї юридичної особи до іншої. Аналогія дружньому поглинанню існує в українському законодавстві, це приєднання.

На думку Іонцева М.Г., недружнє поглинання - це встановлення над компанією або активом повного контролю як в юридичному, так і у фізичному сенсі всупереч волі менеджменту у або власника цієї компанії [7, с. 25]. З даного визначення можна зробити висновок, що недружнє поглинання відбувається проти волі власника або керівництва компанії, але це не означає, що поглинання відбувається у незаконний спосіб. Наприклад, якщо взяти акціонерне товариство, то скупка акцій цього товариства не є протизаконною, однак, фактичний власник даного товариства може бути проти скупки його акцій, але угода купівлі-продажу акцій не є злочином.

Рейдерство часто ототожнюють з процесами M&A. Однак, ці поняття мають суттєві відмінності, які буде доцільно розглянути.

Досить поширеним є такий підхід до розуміння рейдерства, коли воно розглядається як незаконне поглинання, при якому бізнес-конфлікт ініціюється не для отримання прибутку від перепродажу акцій, а для встановлення повного контролю над бізнесом. У цьому випадку в хід йдуть незаконні методи: використання фальсифікованих документів, подвійний реєстр, незаконні збори акціонерів, підкуп чиновників, суддів, представників правоохоронних органів, бандитське захоплення, застосування фізичного насильства. Велика значимість силової складової в рейдерстві (самоуправство, нанесення тілесних ушкоджень, перешкоджання

законній господарській діяльності, захоплення державних або громадських будівель або споруд, а також умисне знищення або пошкодження чужого майна) призводить до того, що його часом зводять до силового захоплення під прикриттям законних або псевдо законних підстав. Однак силове захоплення – лише одне з формальних засобів досягнення рейдером своєї мети. Більш витонченим способом є захоплення акцій підприємств шляхом судових рішень, зміни керівників, здійснення захоплення з середини.

За незаконним захопленням акцій підприємства, дестабілізацією його положення на ринку слідує перепродаж його активів цілком, по частинах, або підприємство включається в бізнес-структуру рейдера. Зазвичай має місце націленість не на ефективний розвиток виробництва, збільшення прибутковості поглинаючої компанії і досягнення конкурентних переваг, а на отримання негайного прибутку будь-якою ціною. Таким чином реструктуризація підприємств здійснюється не за ринковими, а за кримінальними законами. Цьому сприяє багато обставин. Україна – країна з економікою, що трансформується, і у ній не устоялися та мляво функціонують ринкові інститути. Багато підприємств не мають чистої і прозорої історії приватизації, розглядаються як нелегітимні, мають поганий імідж, порушуються права акціонерів.

У підсумку рейдерство можна визначити як ініціювання бізнес-конфлікту для «незаконного» встановлення повного контролю над бізнесом. Результатом якого є не створення нового національного продукту, не позитивний економічний і соціальний ефект, а витяг короткострових вигод, розграбування отриманого багатства. Мотивом рейдерських дій можуть бути не тільки матеріальні цінності, а й такі спонукання, як особиста неприязнь, помста, незадоволені амбіції.

Однак, при такому підході до визначення поняття рейдерства, увага приділяється лише, так званому, чорному рейдерству, а «біле» чи законне, яке має місце у багатьох країнах світу, ігнорується. На нашу думку, захоплення підприємства може здійснюватися без порушень норм законодавства, але при цьому мати рейдерську мету. Нажаль, для України це не є характерним, і більшість захоплень супроводжується численними порушеннями законодавства. Саме тому проблема рейдерства є актуальною, і представляє серйозну загрозу для господарюючих суб'єктів.

Висновки та пропозиції. В засобах масової інформації міститься багато пропозицій від юридичних фірм, які допомагають у боротьбі з рейдерами. Перед тим, як з ними починати взаємодію,

потрібно мати інформацію про власників, чи не є вони часом підконтрольними рейдерів. Слід також навести довідки, наскільки захист цієї фірми був успішним в попередніх процесах. Доцільно заздалегідь обумовити фінансові затрати та максимальну тривалість антирейдерської боротьби. Не зайвим буде укласти договір про надання послуг. Адже посередники можуть навмисно затягувати процес з метою виманити з переляканих власників більше коштів.

Головними чинниками, що визначають вартість послуг антирейдерської компанії, є: величина і структура підприємства-цілі; ринкова ціна активів підприємства, що підлягає захопленню; оборот цього підприємства; обсяг інформації про рейдерську компанію; стадія поглинання (запущеність ситуації); перелік запропонованих заходів захисту.

Наведені методи активного захисту ефективно використовуються закордоном. Однак, українські підприємства не завжди спроможні чинити опір. Це трапляється через відсутність достатніх коштів та неефективний менеджмент. Крім того, не всі механізми захисту, передбачені українським законодавством, працюють на практиці. Залишається ще багато прогалин у чинному законодавстві, які треба усувати.

-
1. Господарський кодекс України // ВВРУ. – 2003. – №№ 18–22. – Ст. 144.
 2. Закон України «Про захист економічної конкуренції» // ВВРУ. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
 3. Постанова Кабінету міністрів України від 21 лютого 2007 р. № 257 «Про утворення міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/.uid=1136.267.0>.
 4. Борисов Ю. Игры в русский «М&А» / Ю. Борисов. – М.: СПЕЦ-АДРЕС: 2005. – 140 с.
 5. Бочарова О. Способи поглинання акціонерних товариств / О. Бочарова // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 149–151.
 6. Забелло Я. На Берлин / Я. Забелло // Слияния и поглощения. – 2008. – № 6 (64). – С. 15–18.
 7. Ионцев М.Г. Корпоративные захваты: слияния, поглощения, гринмейл / М.Г. Ионцев. – М.: Ось-89, 2008. – 272 с.
 8. Лазуренко В.И. Рейдерство: слияния и поглощения / В.И. Лазуренко. – М.: ТУКБН, 2009. – 230 с.
 9. Серов В. Украинское рейдерство: от мелкого бандитизма до транснациональных корпораций / В. Серов // Бизнес. – 2006. – № 51. – С. 89–109.

А.В. Власюк,
*здобувач кафедри економічної безпеки
(Національна академія внутрішніх справ)*

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

У процесі ринкових перетворень збільшилась кількість складів адміністративних правопорушень, встановлена відповідальність за дії, які свого часу не вважались правопорушеннями. Одночасно збільшенню кількості складів адміністративних проступків сприяє декриміналізація, намагання реформувати систему права в бік її демократизації, гуманістичних цінностей, притаманних сучасним суспільствам з державами правового та соціального характеру.

У цілому, адміністративна відповідальність за правопорушення в сфері економіки встановлена статтями глави 12 Кодексу України про адміністративні правопорушення та іншими законами України (зокрема Законом «Про захист економічної конкуренції», Митним кодексом та ін.).

Адміністративні проступки в сфері економіки переважно досягають на встановлений порядок провадження господарської діяльності, правила здійснення торговельної діяльності, надання послуг, розрахунки зі споживачами тощо.

Так, ст. 160² КУпАП встановлює відповідальність за незаконну торговельну діяльність, тобто здійснення угод куплі-продажу товарів чи інших предметів з ухиленням від реєстрації в установленому порядку з метою одержання неконтрольованого державою прибутку, якщо розмір цього прибутку не перевищує семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Під незаконною торговельною діяльністю слід розуміти здійснення двох або більше угод купівлі-продажу товарів чи будь-яких інших предметів, у тому числі документів державних підприємств, організацій, що надають право на одержання певного майна чи грошових сум або придбання майнових вигод (облігації, сертифікати тощо), на проїзд будь-яким транспортом, відвідування видовищних закладів, без дозволу відповідних установ з метою одержання неконтрольованого державою прибутку.

Суб'єктами незаконної торговельної діяльності можуть бути як приватні особи, які здійснюють торговельну діяльність без одержання відповідного дозволу, так і працівники комерційних чи приватних підприємств (організацій), які під прикриттям підпри-

емницької діяльності без належного оформлення дозволу займаються торгівлею.

Стаття 164 КУпАП передбачає відповідальність за порушення порядку провадження господарської діяльності. А саме, провадження господарської діяльності без державної реєстрації як суб'єкта господарювання або без одержання ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню відповідно до закону, а так само без одержання дозволу, іншого документа дозвільного характеру, якщо його одержання передбачене законом (крім випадків застосування принципу мовчазної згоди). Цією статтею також встановлена відповідальність за надання суб'єктом господарювання дозвільному органу або адміністратору недостовірної інформації щодо відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства.

Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р., державна реєстрація таких осіб полягає у засвідченні факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру. Державна реєстрація є необхідною передумовою здійснення господарської, в тому числі підприємницької, діяльності.

Ліцензія, яка засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності за умови виконання ліцензійних умов, є обов'язковим для провадження тих видів діяльності, що підлягають ліцензуванню. На сьогодні встановлено близько п'ятдесяти видів такої діяльності.

За незаконну торговельну діяльність, а також порушення порядку провадження господарської діяльності передбачена відповідальність у вигляді штрафу з конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва і сировини чи без такої.

Стаття 164³ КУпАП визначає відповідальність за недобросовісну конкуренцію, а саме: незаконне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітація, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені. Таким порушенням також визнається умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, які можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам іншого підприємця, а також отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця.

До адміністративних проступків у сфері економіки, що посягають на правила здійснення торговельної діяльності, надання послуг, розрахунки зі споживачами належать:

стаття 155 КУпАП. Порушення правил торгівлі і надання послуг працівниками торгівлі, громадського харчування та сфери послуг, громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю;

стаття 155² КУпАП. Обман покупця чи замовника, а саме, обмірювання, обважування, обраховування, перевищення встановлених цін і тарифів або інший обман покупця чи замовника працівниками торгівлі, громадського харчування і сфери послуг та громадянами – суб'єктами підприємницької діяльності під час реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг, якщо матеріальна шкода, заподіяна таким обманом, не перевищує три неоподатковуваних мінімуми доходів громадян;

стаття 156 КУпАП. Порушення правил торгівлі пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями і тютюновими виробами, під яким розуміється роздрібна або оптова, включаючи імпорт або експорт, торгівля спиртом етиловим, коньячним або плодовим або роздрібна торгівля алкогольними напоями чи тютюновими виробами без наявності ліцензії або без марок акцизного збору чи з підробленими марками цього збору, а також порушення працівником підприємства (організації) торгівлі або громадського харчування правил торгівлі пивом (крім безалкогольного), алкогольними, слабоалкогольними напоями і тютюновими виробами, а саме: торгівля пивом (крім безалкогольного), алкогольними, слабоалкогольними напоями або тютюновими виробами в приміщеннях або на територіях, заборонених законом, або в інших місцях, визначених рішенням відповідного органу місцевого самоврядування, як таких, де роздрібна торгівля пивом (крім безалкогольного), алкогольними, слабоалкогольними напоями або тютюновими виробами заборонена, а так само торгівля пивом (крім безалкогольного), алкогольними, слабоалкогольними напоями або тютюновими виробами через торгові автомати чи неповнолітніми особами, а також продаж пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв або тютюнових виробів особі, яка не досягла 18 років, або продаж тютюнових виробів в упаковках, що містять менш як 20 сигарет або цигарок, чи поштучно (крім сигар);

стаття 156¹ КУпАП. Порушення законодавства про захист прав споживачів, яке проявляється у відмові працівників торгівлі, громадського харчування та сфери послуг і громадян, які займаються підприємницькою діяльністю в цих галузях, у наданні гро-

мадянам-споживачам необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про товари (роботи, послуги), їх кількість, якість, асортимент, а також про їх виробника (виконавця, продавця), у навчанні безпечного та правильного їх використання, а так само обмеженні прав громадян-споживачів на перевірку якості, комплектності, ваги та ціни придбаних товарів.

До адміністративних проступків цієї сфери слід також віднести демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів (ст. 164⁶); незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних (ст. 164⁹); порушення законодавства, що регулює здійснення операцій з металобрухтом (ст. 164¹⁰) та інші.

А.О. Габруський,

слухач магістратури

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НАДАнням ПОСЛУГ У СФЕРІ ГРАЛЬНОГО БІЗНЕСУ, З ВИКОРИСТАННЯМ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Згідно ЗУ «Про заборону грального бізнесу в Україні» від 15.05.2009 року в Україні введено обмеження щодо здійснення грального бізнесу. Гральний бізнес – діяльність, пов'язана з організацією, проведенням та наданням можливості доступу до азартних ігор у казино, на гральних автоматах, комп'ютерних симуляторах, у букмекерських конторах, в інтерактивних закладах, в електронному (віртуальному казино) незалежно від місця розташування сервера[1].

Оскільки гральний бізнес є одним з найпривабливіших видів комерційної діяльності, прибутки від якого можуть порівнюватися з торгівлею наркотичними речовинами, то власники гральних закладів незаконно перепрофільовують казино на клуби з Online азартними іграми, організацію яких навіть в електронному (віртуальному) вигляді заборонено. Сьогодні гральна індустрія маскується під вивісками «інтерактивних клубів» та Інтернет кафе і продовжує працювати. Інтерактивні клуби під прикриттям послуг доступу до всесвітньої мережі пропонують зіграти в рулетку як у звичайному казино.

Дані «інтерактивні клуби» можуть працювати за декількома схемами:

1) У приміщеннях колишніх гральних автоматів та казино їхні власники та орендарі встановлюють комп'ютерну техніку та обладнують локальну мережу з можливістю доступу до «всесвітньої павутини», організовуючи таким чином Інтернет клуби з доступом до електронного (віртуального) казино та азартних ігор з метою отримання прибутку. При цьому гральне обладнання маскується в інших кімнатах, куди допускають «перевірених» клієнтів.

2) В приміщеннях створюється локальна мережа із своїм сервером на якому розміщують програмне забезпечення типу «DeePay», «Superomatik», «Mega Superomatik»– симулятори гральних апаратів. Підключення до мережі Інтернет в такому закладі може бути відсутнє, оскільки всі комп'ютери в даному закладі здійснюють доступ до сервера, який розташований в цьому ж приміщенні.

3) Це коли власником закладу укладаються угоди про надання послуг з Інтернет провайдером та з агентом однієї з електронних платіжних систем на здійснення розповсюдження електронних знаків. Кожен гравець віртуального казино чи симулятора ігрових автоматів вносить грошові кошти в касу. Після здійснення оплати гравець ідентифікується в системі за допомогою логіна та пароля, отриманих від касира. Далі касир або уповноважена особа без участі клієнта віртуалізує отримані від гравця гроші в електронні знаки та закріплює за кожним користувачем за допомогою логіна та пароля доступ до особистого кабінету (віртуальний рахунок) платіжної системи з відповідним балансом внесених грошових коштів.

При документуванні даного злочину важливо зафіксувати процес «гри» та «виграшу». Потрібно пам'ятати, що не завжди із клієнтом грального залу в разі його виграшу розрахуються реальними грошми, це може бути чек або зобов'язувальна розписка закладу перед клієнтом.

Заборонений гральний бізнес діє під виглядом інтерактивних клубів, у яких пропонується доступ до Інтернет сайту, де можна зіграти в азартні ігри, а за умови виграшу, касир виплачує готівку. Спостерігається також масове відкриття Інтернет клубів, Інтернет кафе, інтерактивних клубів, азарт клубів, закладів з надання послуг, пов'язаних із здійсненням електронних платежів, спортивних аналітичних агентств, які маскують організацію та проведення азартних ігор під виглядом діяльності з надання доступу до Інтернет мережі, при цьому комп'ютерні програми, за допомогою яких здійснюється така діяльність, використовуються, як правило, незаконно, без відома їхніх власників, що є порушен-

ням вимог Закону України «Про авторське право і суміжні права»[2] та у передбачених законом випадках передбачає адміністративну або кримінальну відповідальність[1].

Додатково поряд із незаконним наданням послуг у сфері гравального бізнесу власники вказаних закладів можуть порушувати вимоги Закону України «Про авторське право і суміжні права». Досить часто на комп'ютери встановлюються неліцензійні (контрафактні) операційні системи типу «Windows», право володарем якої являється компанія «Microsoft», оскільки операційна система «Linux», яка перебуває у вільному користуванні, не завжди підтримує програмне забезпечення – симулятори гральних апаратів [2].

Оскільки сама діяльність гральних закладів знаходиться поза законом то і власне працівники даних закладів в більшості випадків не працевлаштовані та працюють у порядку усної домовленості без трудових договорів, що являється грубим порушенням трудового законодавства та тягне за собою кримінальну відповідальність [3].

Підводячи підсумок, можна сказати що категорія даних злочинів наносить шкоду не тільки суспільству – деморалізуючи його втягненням у азартні ігри чи право володарям програмного забезпечення, але й державі у цілому, оскільки діяльність таких закладів знаходиться поза компетенцією держави та нею не оподатковується.

1. Закон України «Про заборону грального бізнесу в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show>

2. Закон України «Про охорону авторських і суміжних прав» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>

3. Кримінальний Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/>

Т.З. Гарасимів,

*доктор юридичних наук, професор,
начальник кафедри теорії та історії держави і права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

СУТНІСТЬ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ: ДЕЯКІ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ

На нашу думку, спроби звести людську індивідуальність лише до природного (біологічного) або лише до соціального видаються методологічно помилковими і несуттєвими. Значно біль-

ше раціонального можна побачити в дослідженнях таких філософів, як А.Н. Леонтєва, Н.П. Дубініна, Е.В. Ільєнкова, В.Н. Мясіщева, Л. Сева та інших, котрі сутність поведінки людини виводять із соціального життя, відзначаючи при цьому біологічність її природи. Так, А.Н. Леонтєв зазначає: «Людина як природна істота є індивід, наділений тією чи іншою фізичною конституцією, типом нервової системи, темпераментом, динамічними силами біологічних потреб та багатьма іншими рисами, котрі в процесі онтогенетичного розвитку частково розвиваються, а частково притуплюються, тобто, багатогранно змінюються. Однак, не зміна цих вроджених властивостей людини породжує її особистість» [1, с. 21]. «Реальним підґрунтям особистості людини, – продовжує учений, – є сукупність її, суспільних за своєю природою, відношень до світу, але відношень, що реалізуються через її діяльність, точніше, через сукупність її багатоманітної діяльності» [1, с. 24].

Солідарний з ним у цьому Е.В. Ільєнков: «Сутність» кожного індивіда, який відноситься до цього «роду», полягає в тій досить конкретній системі взаємодіючих між собою індивідів, котра тільки і робить кожного з них тим, чим він є. У такому випадку це приналежність до роду людського, що розуміється не як природний, біологічно заданий «німий зв'язок», а як соціальна система, що історично виникла та історично розвивається, тобто суспільно-історичний організм як розгалужене ціле. Біологічний же зв'язок, що виражається в тотожності морфологічної організації особин виду *homo sapiens*, складає лише передумову (хоча й абсолютно необхідну, і навіть найближчу), лише умову людського, «родового», в людині, але аж ніяк не «сутність», не внутрішню умову, не конкретну спільність, не спільність соціально-людську, не спільність особистості і особистостей» [2, с. 11–12]. Подібної точки зору дотримується Л. Сев: «Людина є природна істота, але це «природна людська істота» – істота, сутність котрої полягає в сукупності суспільних відносин» [3, с. 268]. Таким чином, російські філософи, відзначаючи природну складову сутності поведінки людини, основний акцент роблять на суспільні умови її розвитку, оскільки всі вони розглядають людину виключно в її суспільній обумовленості і через суспільну значимість її відносин.

Біосоціальність сутності поведінки людини відображена у працях російського філософа і соціолога П.А. Сорокіна. Він зазначає, що пояснити як поведінку людини, так і хід суспільного життя за допомогою будь-якої однієї умови або фактора (переконань або знань, способу виробництва, або раси) неможливо. Адже, на думку П.А. Сорокіна, таких умов і факторів настільки багато, що перера-

хувати їх просто неможливо, оскільки сутність людської поведінки розглядається ним у сукупності трьох основних груп факторів: 1) космічних (фізико-хімічних); 2) біологічних; 3) соціально-психічних [4, с.74-156]. Лише сукупність сил, що входять до цих груп, можуть регулювати поведінку кожного члена суспільства, організацію будь-якої соціальної групи і хід суспільних подій.

Досліджуючи сутність поведінки людини, Ф. Хайдер, Ф. Лютенс та інші в теорії атрибуції намагаються примирити біологізаторську і соціологізаторську концепції. Вони стверджують, що і внутрішні сили (особисті якості, такі, як здібності, зусилля і втомлюваність), і зовнішні сили (властивості довкілля, наприклад, правила і погода), доповнюючи одна одну, визначають поведінку людини. Ф. Лютенс зазначає: «Такі важливі детермінанти поведінки видаються уявними, а не реальними, оскільки люди поводять себе по-різному залежно від того, сприймають вони внутрішні або зовнішні атрибути повністю або, хоча б, деякі з них вони визнають домінуючими» [5, с. 132].

У гуманістичній психології К. Левін сутність поведінки людини визначає як функцію взаємодії особистості і середовища у відповідний момент часу. Під впливом авторитету А. Маслоу і його теорії потреб К. Левін рушійною силою поведінки людини називає потребу. «Потреби – мотор (механізм) людської поведінки» [6, с.39].

Сутність поведінки людини в теорії обміну Дж. Хоманса розглядається з огляду на закладене в ній певне раціональне зерно, котре і спонукає її поводити себе розсудливо і постійно намагатися отримувати найрізноманітніші «вигоди» – товар, гроші, послуги, престиж, повагу, успіх, дружбу, кохання тощо. Суть будь-яких соціальних відносин, на думку Дж. Хоманса, полягає у намаганні людей отримувати певні вигоди і винагородами, а також в обміні такими вигодами та винагородами. При будь-якій взаємодії кожна зі сторін буде намагатися отримати максимум вигод та мінімізувати свої затрати. Елементарною соціальною поведінкою Дж. Хоманс називає «безпосередній обмін поведінськими актами між двома, трьома тощо індивідами» [7, с. 83]. Розкриваючи сутність поведінки людини через безпосередній обмін актами, він формулює чотири принципи можливої взаємодії:

- 1) чим частіше і повніше винагороджується відповідний тип поведінки, тим охочіше і частіше він повторюється індивідами;
- 2) якщо винагорода за відповідну поведінку залежить від будь-яких умов, то людина намагається відтворити такі умови;
- 3) коли винагорода за відповідну поведінку велика, людина готова затратити більше зусиль заради її отримання;

4) коли потреби людини наближені до задоволення (насищення), вона у меншій мірі готова прикладати зусилля для їх відтворення [7, с. 84–85].

1. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев // Психология личности: тексты / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузыря. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – С. 21, 24.

2. Ильенков Э. В. Что же такое личность? / Э. В. Ильенков // Психология личности: тексты / [под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузыря]. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – С. 11–12.

3. Сэв Л. Марксизм и теория личности / Люсьен Сэв. – М.: Наука, 1972. – С. 268.

4. Сорокин П. А. Общедоступный учебник социологии: статьи разных лет / Питирим Александрович Сорокин; Ин-т социологии. – М.: Наука, 1994. – С. 74–156.

5. Лютенс Ф. Организационное поведение / Фред Лютенс. – М.: Инфра-М, 1999. – С. 132.

6. Левин К. Психологическое поле / К. Левин // Психология социальных ситуаций / сост. и общ. ред. Н. В. Гришиной. – СПб.: Питер, 2001. – С. 39.

7. Хоманс Дж. К. Социальное поведение как обмен / Дж. К. Хоманс // Современная зарубежная социальная психология. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – С. 83–85.

В.Й. Герич,

*викладач кафедри кримінального процесу
та криміналістики
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

В.В. Особа,

*студентка
(Львівський національний університет
ім. Івана Франка)*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ У ВИСНОВКАХ ВЕНЕЦІАНСЬКОЇ КОМІСІЇ

Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеціанська Комісія) була утворена у 1990 році. Вона виступає консультативним органом Ради Європи. Рішення Венеціанської комісії носять рекомендаційний характер. Україна приєдналась до ВК з 1996 року. З цього часу комісія надала понад 100 висновків, більшість з яких стосуються сфери конституційного, адміністративного державного будівництва.

Україна у процесі розвитку і утвердження демократії враховує висновки міжнародних органів та міжнародних організацій. ВК не лише виокремлює проблему розвитку і функціонування демократичних інституцій в державі, але надає практичні поради покращення їх діяльності. На думку міжнародних експертів, однією з ключових засад успішного функціонування демократії в державі є чесне, прозоре та справедливе правосуддя.

Проблемою реформування правосуддя в Україні займалась значна кількість науковців, зокрема: С. Ківалов, О. Костенко, А.О. Селіванов, В.Д. Бринцев, О.В. Колісник, О.В. Колісник, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, І.В. Назаров та інші.

Нещодавно, в Україні був прийнятий закон «Про судоустрій та статус суддів». ВК в процесі його підготовки дала висновок стосовно цього законопроекту. Багато положень цього закону отримало позитивний висновок від комісії, серед них: положення, що стосуються гарантій незалежності судді та судової системи в Україні, та положення, які регулюють автоматичний розподіл справ між суддями з урахуванням спеціалізації. Проте комісія поставилась критично до окремих статей цього закону. Окремі з них ми спробуємо проаналізувати.

Так, експерти організації звертають увагу, насамперед, на судоустрій України. Відповідно до ст. 19 цього закону Суди загальної юрисдикції утворюються і ліквідовуються Президентом України за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого спеціалізованого суду. Таким чином експерти звертають увагу на те, що система судів України стає залежною від виконавчої гілки влади. Це призводить до дисбалансу трьох гілок влади. Дане положення є суперечливим, тому що забезпечення принципу прозорості судочинства залежить повною мірою від Президента. На думку, ВК система судів повинна визначатись виключно законом України, а Президент міг би бути «виконавцем» такого закону – наприклад, він міг би своїм указом виголошувати, коли починає діяти чи набуває сили закон, що утворює якийсь суд або групу судів.

Крім того, дане положення закону викликало дискусію в контексті його неконституційності. Проте, Конституційний Суд України прийняв рішення від 21.06.2011 року щодо конституційності даного положення. Відповідно до п. 3.2 Конституційний Суд України заявив, що дане положення відповідає Конституції України. Ліквідація судів загальної юрисдикції є невід'ємний процесом їх реорганізації, що не суперечить Конституції України в частині її положення про повноваження Президента України щодо утворення Президентом судів загальної юрисдикції.

Також, деякі аспекти реформування судової системи України стосуються її інстанційності. Відповідно до закону передбачається чотири інстанції розгляду справи. Проте, перегляд справи Верховним Судом України можливий лише з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах. Таким чином, закон України встановлює три інстанції розгляду справи і ще одну додаткову судову інстанцію. На думку експертів ВК, так неузгодженість призводить до можливого затягування судового процесу, що може бути вигідним одній із сторін. Венеціанська комісія у даній ситуації рекомендує об'єднати вищі спеціалізовані суди з Верховним Судом України і утворити відповідні палати у Верховному Суді України.

Вважаємо, що кількість судових інстанцій не може бути гарантом справедливого правосуддя, а лише стає перешкодою на шляху захисту своїх прав людиною та громадянином.

Виходячи з вище наведеного, ми дійшли до наступних висновків:

1. Утворення та ліквідація судів загальної юрисдикції повинні визначатись виключно законом України. Президент може лише вирішувати процедурні питання стосовно цього процесу, виступаючи гарантом додержання прав і свобод людини і громадянина.

2. Доцільно було б виокремити певну категорію справ, які б стали предметом судового розгляду Верховним Судом України. До цієї категорії справ слід віднести особливо важливі справи національного рівня, які впливатимуть на розвиток правової системи України. Це спряло б усуненню затягування розгляду справи у суді.

1. Спільний експертний висновок щодо проекту Закону України «Про судоустрій і статус суддів», підготовлений Венеціанською комісією і Дирекцією з технічного співробітництва Генеральної Дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи, ухвалений 12–13 березня 2010 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)003-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)003-ukr)

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>

3. Рішення Конституційного Суду України від 21.06.2011 № 7-рп/2011 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.vcu.gov.ua/legislative_acts/12

4. Тацій В.Я. Судова реформа: стан та перспективи розвитку // Реформування судових і правоохоронних органів України: проблеми та перспективи: матеріали наук.-практ. конф. 14 травня 2010 р. / редкол.: В.В. Сташис (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х.: Одиссей, 2010. – С. 166–170.

5. Бринцев В.Д. Зміни конституційних засад судової влади – безумовна передумова завершального етапу судової реформи // Реформування судових і правоохоронних органів України: проблеми та перспективи: матеріали наук.-практ. конф. 14 травня 2010 р. / редкол.: В.В. Сташис (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х.: Одиссей, 2010. – С. 180–183.

І.Л. Гула,
*науковий співробітник відділу організації
наукової роботи
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

**УПРАВЛІННЯ МІЛІЦІЇ МІГРАЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ
МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЯК ОДИН ІЗ СУБ'ЄКТІВ ПРИМУСОВОГО
ВИДВОРЕННЯ ІНОЗЕМЦІВ
ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА: СУЧАСНИЙ СТАН
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ**

Розглядаючи права та обов'язки суб'єктів, що забезпечують примусове видворення іноземців та осіб без громадянства, окремо потрібно зупинитися на питанні діяльності підрозділу міліції міграційного контролю, який був створений Указом Президента України від 06 квітня 2011 № 405/2011 [1]. Як зазначається у вищенаведеному Указі, Президент розпорядився утворити в Міністерстві внутрішніх справ України підрозділ міліції міграційного контролю загальною граничною чисельністю 1500 одиниць, функціонально підпорядкувавши його Державній міграційній службі України (далі – ДМС України). Даний підрозділ МВС України фінансується за рахунок коштів, передбачених у державному бюджеті на відповідний рік для здійснення заходів з протидії нелегальній (незаконній) міграції, а також інших коштів, що передбачаються для Державної міграційної служби України. Структура, штатний розпис та кошторис підрозділу міліції міграційного контролю Міністерства внутрішніх справ України затверджується Міністром внутрішніх справ України за погодженням з Головою Державної міграційної служби України.

На виконання даного Указу в Міністерстві внутрішніх справ України було розроблено відповідний наказ від 20 лютого 2012 № 142 «Про затвердження Положення про Управління міліції міграційного контролю Міністерства внутрішніх справ України» [2].

Згідно з вищезазначеним наказом Управління міліції міграційного контролю функціонує в системі МВС України, підпорядковане Державній міграційній службі України, підзвітне та підконтрольне Міністрові внутрішніх справ України. Управління є керівним підрозділом у системі підрозділів міліції міграційного контролю.

Основними завданнями Управління є забезпечення виконання покладених на ДМС України завдань з реалізації державної політики у сфері протидії нелегальній міграції, а також притягнення до адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері реєстрації фізичних осіб, видачі документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство.

Начальник (заступники начальника) підрозділу міліції міграційного контролю Міністерства внутрішніх справ України та керівники його структурних підрозділів призначаються на посади та звільняються з посад Міністром внутрішніх справ України за погодженням з Головою Державної міграційної служби України. Інші працівники Управління призначаються заступником Міністра внутрішніх справ – керівником апарату за поданням начальника Управління.

Як зазначається в наказі, начальник Управління міліції міграційного контролю Міністерства внутрішніх справ України:

здійснює керівництво діяльністю Управління, відповідає перед Головою Державної міграційної служби України і Міністром внутрішніх справ за виконання покладених на Управління завдань;

готує пропозиції щодо утворення, змін штатної структури та ліквідації територіальних підрозділів міліції міграційного контролю;

забезпечує керівництво діяльністю територіальних підрозділів міліції міграційного контролю;

готує за погодженням з Департаментом фінансового забезпечення та бухгалтерського обліку МВС України пропозиції щодо встановлення працівникам Управління посадових окладів, надбавок, доплат та премій у межах затвердженого фонду оплати праці;

представляє Управління в державних органах та органах місцевого самоврядування; готує документи щодо призначення на посади та звільнення з посад своїх заступників і працівників Управління;

представляє осіб рядового і начальницького складу до приєднання працівникам Управління спеціальних звань, нагороджен-

ня відзнаками МВС, ДМС, вносить пропозиції щодо відзначення працівників державними нагородами; здійснює розподіл обов'язків між своїми заступниками;

затверджує функціональні обов'язки працівників Управління;

відповідає за стан службової дисципліни, виконання вимог цього Положення і повинен постійно їх контролювати.

Особи рядового і начальницького складу Управління проходять службу відповідно до Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ [3], користуються всіма правами та виконують обов'язки відповідно до Закону України «Про міліцію» [4].

Працівники ДМС України, які виконують завдання з реалізації державної політики у сфері протидії нелегальній (незаконній) міграції, а також притягнення до адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері реєстрації фізичних осіб, видачі документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство, мають право застосовувати заходи фізичного впливу і спеціальні засоби у випадках та порядку, передбачених Законом України «Про міліцію».

Оплата праці працівників Управління здійснюється згідно із законодавством, що поширюється на осіб начальницького складу органів внутрішніх справ та працівників, які не мають спеціальних звань начальницького складу.

Згідно з Положенням, Управління міліції міграційного контролю має право в установленому порядку одержувати від центральних і місцевих органів виконавчої влади інформацію, необхідну для виконання покладених на нього завдань; користуватися відповідними інформаційними базами МВС України, державними, в тому числі урядовими, системами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами; залучати за згодою та в установленому порядку спеціалістів структурних підрозділів МВС України, центральних і місцевих органів виконавчої влади для розгляду питань, що належать до його компетенції; приймати в межах компетенції участь у міжнародному співробітництві з питань реалізації прав і свобод людини і громадянина, а також виконанні відповідних міжнародних зобов'язань України;

Також ця структура має право перевіряти виконання органами виконавчої влади, громадянами, підприємствами, установами та організаціями вимог законодавства у сфері міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів та вносити пропозиції щодо усунення причин їх порушення.

Зауважимо, що потреба в подібній структурі назріла вже давно, враховуючи, процвітання незаконної міграції в нашій країні впливають дуже серйозні проблеми для України. Так, за статистикою Державної прикордонної служби, в 2011 році було виявлено майже 7,6 тис. незаконних мігрантів, з яких 1173 затримані під час спроби перетнути кордон. Також прикордонники відзначали, що зросла кількість мігрантів, які щойно потрапивши нелегально на територію України, вимагають в Україні надати їм негайно дозвіл на постійне проживання.

Як висновок можна сказати, що на сьогоднішній день досі немає чіткого визначення кому саме повинен цей підрозділ підпорядковуватись (ДМСУ чи МВС), яким чином буде здійснюватись координування діяльності даного органу виконавчої влади. Викликає занепокоєння і той факт, що міліція міграційного контролю фактично є структурною одиницею Міністерства внутрішніх справ, має право застосовувати вогнепальну зброю, спеціальні засоби та заходи фізичного впливу, але оперативно буде підпорядкована цивільному відомству.

На мій погляд, з цього приводу доцільно було б запозичити досвід Російської Федерації, де при необхідності застосування сили Федеральна міграційна служба просто звертається за допомогою до Міністерства внутрішніх справ. Так само буде раціонально залишити підрозділ міліції міграційного контролю ДМС України у віданні Міністерства внутрішніх справ, і за необхідності залучати для виконання покладених на Державну міграційну службу завдань.

1. Указ Президента України від 06 квітня 2011 року № 405/2011 «Питання Державної міграційної служби України» // Урядовий кур'єр від 27.04.2011 - № 76.

2. Про затвердження Положення про Управління міліції міграційного контролю Міністерства внутрішніх справ України. Наказ МВС України від 20 лютого 2012 № 142// Офіційний вісник України від 30.03.2012. - № 22. - С. 23.

3. Про затвердження Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ. Постанова Кабінету Міністрів УРСР від 29 липня 1991 року № 114// [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

4. Про міліцію. Закон Верховної Ради УРСР від 20 грудня 1990 року № 565-ХІІ //Відомості Верховної Ради. - 1991. - N 4. - Ст. 20.

Ю.В. Гуцуляк,
*викладач кафедри кримінального процесу
та криміналістики
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЗМІСТ ІНСТИТУТУ ДІЗНАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ 2012 РОКУ

Прийняття 2012 року Кримінального процесуального кодексу України стало, безумовно, серйозною подією щодо реформування кримінального судочинства в Україні і приведення норм національного законодавства до вимог європейських та світових стандартів демократизації кримінальної юстиції, дотримання прав та законних інтересів особи під час розслідування кримінально каранних діянь та прийняття рішень по них судовими органами. Новели кримінально-процесуального кодексу стосуються практично усіх без виключення основних інститутів кримінально-процесуального законодавства, це стосується: і принципів (засад) кримінальної процесуальної діяльності, і теорії науки доказування у кримінальному процесі, і стадій кримінально-процесуальної діяльності, і інституту суб'єктизації, і безпосередньо одного з основних інститутів кримінального процесу – стадії досудового розслідування.

Успішність змін, які навіть важко назвати «докорінними» можливо буде оцінити лише з часом, але неоднозначність і суперечливість деяких критично можна оцінити вже зараз. Одну з таких новел, яка стосується такої форми досудового розслідування як дізнання, спробуємо в загальних рисах розглянути.

Відразу зауважимо, що визначення змісту дізнання завжди стояла гостро у вітчизняній кримінально-процесуальній науці. В усі часи системи норм щодо кримінального провадження, зокрема змісту дізнання, по різному визначало його місце і наділяло виконання при цьому різними функціями, часом неоднозначними.

Так, існувала думка, що в кримінальному процесі марно давати, якесь єдине і встановлено поняття дізнання, оскільки цей термін не можна розглядати в якомусь єдиному значенні, - його можна розглядати, і як частину кримінального судочинства, і як кримінально-процесуальний інститут, і як форму розкриття злочинів (розслідування їх), а відповідати про дізнання, про його зміст, необхідно в залежності від того, з яких позицій його висвітлювати[1; 8]. Таке положення піддавалось справедливій критиці, зокрема В.В. Вапняр-

чуком [2; 22–23]¹, адже понятійний апарат має не малозначне значення не лише для теорії юридичної науки, але й для практики її застосування, будь-яке непорозуміння змісту призводить до практичних конфліктів норм закону, що тягне його недієвість.

Спробуємо коротко прослідкувати становлення поняття інституту дізнання в Україні, відразу зауваживши, що становлення таке було під впливом російського законодавства, що було тенденцією історичного характеру.

Початок формування дізнання бере 8 червня 1960 року з виданням такого додатку до Указу Аเลสандра II, як «Наказ поліції о производстве дознания по происшествиям, могучим заключать в себе преступление или проступок». Саме цим документом попереднє розслідування «де юре» було поділене на дізнання та слідство. Підтвердження такої позиції відбулося 1864 року з прийняттям «Устава уголовного судопроизводства Русской империи» [3]. Було закріплено, що дізнання здійснюється під керівництвом прокурора загальною поліцією, корпусом жандармів, а також посадовими особами деяких адміністративних установ, які виконували поліцейські функції в окремих галузях державного управління, і мало 2 види: негласне розвідування (таємне дізнання) та проведення невідкладних слідчих дій [2; 7-8]. Дізнання представляло собою етап розкриття злочину, який включав в себе заходи негласного розшуку; спосіб перевірки заяв та повідомлень про злочини на предмет встановлення наявності підстав до порушення кримінальної справи; форму попереднього розслідування [4; 55]. За законом прокурор не мав права посилатись в суді на результати поліцейського дізнання, але йому дозволялось зачитувати під час судового розгляду кримінальної справи протоколи проведених судовим слідчим дій [7; 137]. Тому деякі вчені того часу не вважали дізнання процесуальною діяльністю, керуючись тим, що вона направлена не на встановлення інформації яка б мала судовий характер, тобто ці дані не мали доказового значення [8; 374]. Хоча й існували думки, згідно яких не вбачалось процедурних відмінностей між діяльністю поліцейською та судовою по розслідуванню злочинів [9; 1341-1342].

З розвитком наукової думки його розглядали і як початковий етап розслідування [5; 52, 6; 161]; і як не лише початковий етап розслідування і невідкладну діяльність направлену на фіксацію доказів по справі, але й діяльність, яка могла б повністю замінити попереднє слідство [10; 188]; і як початковий етап розсліду-

¹ Вапнярчук В.В. Особливості процесуального становища особи, яка провадить дізнання. – Х.: «ТОРСІНГ», 2001. С. 22–23.

вання кримінальної справи, пришвидшене і спрощене розслідування в повному обсязі простих справ, по яких закон не вимагає обов'язкового проведення попереднього розслідування [11; 100–101]; і як самостійну стадію кримінального процесу [12; 69].

Як бачимо, дізнання, на перший погляд, було наділене неоднозначним юридичним змістом, що викликало в науці кримінального процесу суперечливі позиції і трактування. Так, в час створення інституту дізнання (1860–1864 рр.) дізнання носило специфічний оперативно-процесуальний характер відображаючи тим самим істинну поліцейську функцію в кримінальному судочинстві, виконувану відповідними чинами поліції та жандармерії. В часи радянської доби (починаючи з 1960 року – прийняття кримінально процесуального кодексу України) дізнання було інститутом процесуальним – формою попереднього (досудового) розслідування, хоч і уповноважувались до цього органи, в компетенцію яких входили як процесуальні так і оперативно-розшукові функції¹.

Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року у ст. 215 визначає 2 форми досудового розслідування: досудове слідство і дізнання, розмежування між якими має за основу тяжкість вчиненого діяння: злочини і проступки. Особою яка в першу чергу вправі здійснювати провадження у формі і дізнання, і досудового слідства – є слідчий. А основними відмінностями між такими формами, на сьогоднішній день є: різні строки провадження, неможливість застосування всього комплексу запобіжних заходів, заборона проводити негласні слідчі (розшукові) дії, особливості закінчення досудового розслідування. Дізнання на сьогоднішній день, як видно з трактування закону, стало процесуальним інститутом у кримінальному судочинстві без будь-якого натяку на поліцейську функцію. Але варто нагадати, що при виникненні дізнання воно відображало ту роль, діяльність функцію правовідносин людини з державою, яку відображає сам зміст цього слова. Адже дізнання зароджувалось в минулому саме як адміністративна діяльність поліції на першочерговому етапі розслідування [13; 164], дізнання в діяльності поліції було таке, що «закон навмисне не регламентує його точно. для того саме, щоб не ставити діяльність поліції в рамки, які будуть сковувати її в швидкості, виборі засобів, неможливості діяти за обставинами» [8; 380]. За трактуванням же діючого КПК України, в якому відсутня стадія порушення кримінальної справи,

¹ Тут маються на увазі органи дізнання передбачені ст. 101 КПК України 1960 року. Штатний розподіл яких в системі МВС зокрема, передбачав розмежування осіб, які провадили дізнання і які здійснювали оперативно-розшукову діяльність, та все ж це був один орган.

дiзнання виду 1960–2012 цей iнститут втратив своє природне юридичне значення, на наш погляд, вiд цього кримiнально-процесуального iнституту в дiючому законодавствi залишилась тiльки назва.

1. Павлухин Л.В. Расследование в форме дознания. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1979. – С. 8.
2. Вапнярчук В.В. Особливості процесуального становища особи, яка провадить дiзнання. – Х.: ТОРСiНГ, 2001. – 220 с.
3. Устав уголовного судороизводства 1864 г. Судебные с изложением рассуждений на коих они основаны. Ч.2. – Санкт-Петербург, 1867. – 523 с.
4. Луковников Г.Д. Истоки дознания в российском уголовном судопроизводстве // Уголовный процесс и криминалистика на рубеже веков: сб. научн. тр. – М.: Академия управления МВД России, 2000. – 346 с.
5. Гельфанд И.О. О некоторых вопросах предварительного расследования в общесоюзном уголовно-процессуальном законодательстве // Научн. записки КГУ им. Т.Г.шевченко: Юрид. сб. – Т. VII. – Вып. 11. – К., 1948.
6. Михеенко М.М., Шибiко В.П., Дубинский А.Я. Науково-практичний коментар Кримiнально-процесуального кодексу України. – К., 1997.
7. Кони А.Ф. Собр. соч. в 8-ми томах / Под общей ред. В.Г.Базанова, Т.1 Судебные следователи. – М.: Юрид. лит., 1966.
8. Фойницкий И.Я. курс уголовного судопроизводства. Т.2 / печ. по 3-му изд., СПб., 1910. – Санкт-Петербург: Изд-во «АЛЬФА», 1966. – 603 с.
9. Люблинский П.И. Следователь, как судебный орган // «Судебное обозрение», №50 от 4 декабря 1905.
10. Вышинский А.Я. доклад на V-м Всероссийском съезде деятелей советской юстиции. // V-й Всероссийский съезд деятелей советской юстиции: Стенографический отчет. – М.: Юриздат, 1924.
11. Крылов И.Ф., Бастрыкин А.И. розыск, дознание, следствие: уч. пособие. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1984.
12. Лебедев В.М. Судебная власть в современной России: проблемы становления и развития. – СПб.: Лань, 2001.
13. Деришвев Ю.В. Концепция уголовного досудебного производства в правовой доктрине России. – Омская академия МВД Росси, 2004.

М.С. Дзюдзь,

начальник Управління Державної пенiтенцiарної служби у Львiвській областi

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ТА ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Постановка проблеми. Складність оперативної обстановки в місцях позбавлення волі і поза її вимагає створення постійно функціонуючої системи взаємодії оперативних підрозділів Держа-

вної пенітенціарної служби України (далі – ДПТС) та оперативних підрозділів ОВС (далі – органи внутрішніх справ), яка дозволить суттєво активізувати їх сумісну або узгоджену діяльність з виявлення, попередження та розкриття правопорушень, а також забезпечити нормальне функціонування виправних установ та процесу виконання покарань.

Аналіз досліджень проблеми. Різні аспекти взаємодії оперативних служб установ Державної пенітенціарної служби України та ОВС висвітлювались в роботах українських вчених: О. Бандурки, М. Водька, О. Долженкова, В. Захарова, Л. Зими, М. Погорецького, І. Козаченка, В. Ортинського та ін.

Метою статті є дослідження адміністративної діяльності установ Державної пенітенціарної служби України.

Виклад основного матеріалу. При формулюванні визначення поняття «взаємодія» слід спиратися на філософське вчення про сутність даного явища як особливої категорії, що відбиває процеси впливу об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість і породження одним об'єктом іншого. Виходячи з цього, взаємодія є об'єктивною і універсальною формою розвитку, визначає існування та структурну організацію будь-якої матеріальної системи. До числа ознак даної категорії більшість вчених відносять наступні: охоплює тільки діючі зв'язку та реальний вплив взаємодіючих елементів; характеризується наявністю не менше двох взаємодіючих систем (елементів); ці системи діють одночасно. Перераховані ознаки цілком застосовні до діяльності органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність (в даному випадку ДПТС і МВС України), оскільки вони є суб'єктами соціальних, відносно автономних організацій, але в той же час функціонально об'єднані в систему, в якій виступають елементами, необхідними один одному при досягненні спільної мети - боротьби зі злочинами.

Як відомо, зміст всякого поняття складають найбільш значущі ознаки явища. Отже, визначення поняття формулюється через розкриття його сутності. Спираючись на дефініції поняття «взаємодія» стосовно до оперативних апаратів ДПТС і відповідних підрозділів ОВС у попередженні та розкритті злочинів, сформульовані в юридичній науці рядом вчених, а також на норми чинного оперативно-розшукового законодавства, відомчої та міжвідомчої правової бази, необхідно формулювати визначення взаємодії зазначених суб'єктів оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД): це заснована на законі і підзаконних нормативних правових актах спільна або узгоджена діяльність зазначених суб'єктів оперативно-розшукового, кримінально-виконавчого, кримінально-

процесуального, адміністративного та організаційно-управлінського характеру із застосуванням найбільш доцільного поєднання притаманних взаємодіючим суб'єктам сил, засобів і методів, дозволяє домагатися високих результатів у боротьбі зі злочинами.

Для здійснення ефективної взаємодії оперативних апаратів установ ДПтС і ОВС у боротьбі зі злочинами вимагається осмислення завдань і визначення сутності ОРД у виправних установах.

Узагальнення практики оперативних підрозділів установ ДПтС, діючих відомчих нормативних документів, спеціальної літератури з порушеної проблеми дозволяє запропонувати наступний перелік завдань ОРД в установах і розкрити їх зміст: попередження злочинів, що готуються на території дислокації; розкриття скоєних і скоєних на території дислокації злочинів; розшук осіб, які вчинили втечу; сприяння оперативним апаратам кримінальної міліції у попередженні та розкритті злочинів, розшуку зниклих злочинців, в тому числі, осіб, які зникли без вісті; забезпечення особистої безпеки засуджених, персоналу та інших громадян [1].

Ступінь суспільної небезпеки засуджених та їх концентрація в установах об'єктивно зумовлюють специфіку проведеної в цих установах оперативної роботи, що вимагає підвищеної уваги до її основному об'єкту – засуджених, обліку їх злочинного досвіду, кримінальної спеціалізації.

Таким чином, на підставі вищевикладеного ОРД в установах слід визначити як вид діяльності, здійснюваної згідно з Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» гласно або негласно оперативними підрозділами установ ДПтС України за допомогою проведення оперативно-розшукових заходів розвідувально-пошукового та іншого характеру з метою захисту від злочинних посягань на життя, здоров'я, права і свободи засуджених, персоналу, інших громадян, забезпечення безпеки суспільства і держави [2; 3].

За досліджуваній період (2010–2012 рр.), за даними висновку за результатами проведення громадської експертизи діяльності Державної пенітенціарної служби України Асоціацією українських моніторів з дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів, як представника інтересів міжнародного громадського об'єднання «Міжнародна Гельсінкська Асоціація з прав людини» (МГАПЛ), в установах ДПтС України намітилася тенденція скорочення загального числа вчинених злочинів, в тому числі найбільш серйозних з них, таких як вбивства та замах на них, заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, хуліганство, крадіжки, втечі тощо [4]. Результати проведеного дослідження дозволили автору

виділити найбільш істотні фактори, що впливають на організацію та здійснення ОРД в установах ДПтС.

Одним з таких факторів є стан злочинності в установах, який в період з 2010 по 2013 р. в цілому характеризується деякою стабілізацією [4]. Склад засуджених, які відбувають покарання у виправних установах, також впливає на ОРД. Найбільш наочно його можна охарактеризувати у порівнянні з особами, які знаходяться в установах різних видів режиму.

Не менш важливим чинником, що визначає стан ОРД в установах, є рівень її нормативного забезпечення. Так, оптимальний рівень такого забезпечення сприяє вдосконаленню організації та тактики діяльності оперативних апаратів, і, навпаки, коли її нормативна регламентація далека від оптимальної, то можливі помилки та упущення в тих чи інших оперативно-тактичних ситуаціях, оскільки недосконалі нормативні документи не можуть підказати необхідних рішень. У цьому зв'язку важливо дотримати правильне співвідношення двох моментів. По-перше, надати оперативному працівникові певну свободу дій, уникаючи зайвої регламентації, а по-друге, окреслити необхідні межі його ініціативи, за якими можуть мати місце свавілля та порушення законності.

Ефективність ОРД багато в чому залежить і від рівня професійної підготовленості оперативного складу до вирішення різних оперативно-тактичних завдань, яка забезпечує в підсумку боротьбу зі злочинами в установах. На нашу думку, така підготовленість у своїй основі визначається, з одного боку, формальними показниками, зокрема, освітою і стажем практичної роботи, в тому числі в оперативних апаратах, з іншого – реальними результатами повсякденної діяльності оперативного складу.

Недостатній рівень професійної підготовленості оперативного складу негативно впливає на стан ОРД в установах, зумовлюючи часом помилки та упущення при вирішенні конкретних оперативно-тактичних завдань.

Серед факторів, що впливають на стан ОРД, також розглядається її матеріальне забезпечення в установах, що включає два основних аспекти: оперативно-технічний і фінансовий.

Щодо оперативно-технічного забезпечення то за даними ДПтС України, в оперативні підрозділи за останній час надійшла значна кількість оперативної техніки. Однак реальне та конкретне її використання при вирішенні виникаючих оперативно-тактичних завдань поки не можна визнати задовільним.

Недоліки в матеріальному забезпеченні ОРД в установах надають негативний, стримуючий вплив на вдосконалення цієї ро-

боти, оскільки не реалізуються потенційні можливості як оперативно-технічного, так і фінансового аспекту.

Висновки. Аналіз чинного законодавства та правозастосовної діяльності пенітенціарних установ указують на необхідність удосконалення законодавства, у тому числі відомчого, прийняття методичних рекомендацій щодо взаємодія оперативних підрозділів Державної пенітенціарної служби України та органів внутрішніх справ у боротьбі з злочинністю. Таким чином, подальше вдосконалення організаційних та правових засад взаємодії оперативних підрозділів пенітенціарних установ та органів внутрішніх справ з урахуванням сучасних тенденцій, дозволить вивести даний вид діяльності на якісно новий рівень.

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України 11.07.2003 № 1129-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go

2. Указ Президента України від 06.04.2011 № 394/2011. «Про затвердження Положення про Державну пенітенціарну службу України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

3. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2713-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 30. – Ст. 409.

4. Висновок за результатами проведення громадської експертизи діяльності Державної пенітенціарної служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://umdpl.info/index.php?id=1323976542>

Н.І. Дідик,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

М.В. Гринишин,

*курсант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЩОДО РОЛІ ДЖЕРЕЛ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ

Постановка проблеми. Питання джерел права завжди були актуальними для адміністративного права, оскільки ця галузь (на

відміну від інших матеріальних) не має єдиного кодифікованого акту, у якому б містились норми галузі. Потреби практичного вирішення регулювання різноманітних сфер державного управління зумовлюють чисельність адміністративно-правових актів. Особливої актуальності у наш час набувають питання джерел права в зв'язку з бурхливим розвитком і збільшенням інститутів та підгалузей адміністративного права [1, с. 3].

Проблемі дослідження джерел адміністративного права присвячено досить значну кількість наукових робіт правознавців радянської доби, пострадянського та сучасного періоду. Усі вони містять левову частку спільних поглядів, проте наявні і різні погляди на склад джерел адміністративного права. Враховуючи такий стан дослідження питання, існує необхідність аналізу існуючих наукових поглядів з означеної проблеми і окреслення позиції, яка б відповідала сучасному стану суспільних відносин у державі [2, с. 31].

Аналіз останніх публікацій на тему дослідження. Окремі аспекти проблеми джерел адміністративного права розглядаються у працях В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, І.П. Голосніченко, В.К. Колпакова, О.В. Константинова, В.І. Курило, О.В. Кузьменко, В.Т. Маляренка, В.М. Манохіна, В.Ф. Опришко, Р.С. Павловського, В.І. Погорілка, В.М. Самсонова, Ю.О. Тихомирова, В.І. Федоренка, О.М. Якуби та інших науковців.

Мета дослідження. Метою є комплексне опрацювання поняття «джерела адміністративного права України», системи та особливостей правових актів, які містять у собі загальнообов'язкові правила поведінки у галузі державного управління, теорії та практики нормотворчої діяльності підрозділів кримінальної міліції.

Виклад основних положень дослідження. Адміністративне право, як і право взагалі, має свої джерела. Право, як і всяке суспільне явище, також має форми свого зовнішнього вираження, об'єктивності, реального існування і функціонування. У правовій науці форми, за допомогою яких фіксуються, закріплюються, офіційно виражаються юридичні норми, одержали назву юридичних джерел.

Поняття «джерело права» у юридичній науці вживаються не тільки у формальному значенні, тобто як форма вираження права, але також у матеріальному й ідейному. Джерелом права в матеріальному змісті розглядається саме суспільство, його соціально-економічний, культурний розвиток, зміст суспільних відносин. Під ідейним джерелом права розуміється правосвідомість, що грає важливу роль у правотворенні [3].

Джерела права у формальному (юридичному) розумінні - акти уповноважених суб'єктів права, що є формою вираження і закріплен-

ня правових норм і принципів, на основі яких виникають, змінюються чи припиняються правові відносини. Інакше кажучи, це зовнішні виявлення буття об'єктивно існуючих правових норм і принципів, які є мірою охоронюваного державою права [4, с. 494].

Теорія права наводить досить широку класифікацію джерел права: 1) правовий звичай; 2) нормативний правовий акт; 3) правовий прецедент; 4) договори нормативного змісту; 5) принципи права та юридична доктрина; 6) релігійні пам'ятки; 7) природне право [5, с. 19].

Існує думка, що джерелом права є і способи, якими державні органи беруть участь у правотворенні. Тобто дане поняття розглядається як з позиції буття права, так і його встановлення. Це ускладнює процес реалізації адміністративно-правових норм державними та недержавними органами, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями, громадянами [4, с.139–140].

Термінологічні суперечки щодо поняття «джерело права» не завжди однакові. Одні вчені називають нормативні правові акти, звичаї, прецеденти формами права, інші – джерелами. Але різні визначення тих самих явищ тільки підкреслюють різноманіття прояву їхньої сутності.

На думку професора В.К. Колпакова під джерелами адміністративного права розуміють зовнішню форму вираження його норм [6, с. 100]. Професор Ю.П. Битяк вважає, що джерела адміністративного права – це є прийняті уповноваженими органами акти правотворчості, які цілком складаються з адміністративно - правових норм чи містять хоча б одну з таких норм [7, с.45].

Адміністративіст В.Б. Авер'янов зазначив, що джерела адміністративного права – це зовнішні форми встановлення і вираження адміністративно-правових норм – акти правотворчості державних органів та організацій, органів місцевого самоврядування, прийняті в межах їхньої встановленої законодавством компетенції, а також, міжнародні угоди (договори) і міжнародно-правові акти, ратифіковані державою [8, с. 139].

В.Ф. Погорілко наголошував на багатоаспектності поняття «джерело права», але у сучасній юридичній науці воно здебільшого вживається у формально-юридичному значенні [9, с.48].

На думку О. Ф. Скаун, у національній теорії права під джерелом права прийнято розуміти похідні від держави чи визнані нею офіційно документальні форми вираження і закріплення норм права, які надають їм юридичного, загальнообов'язкового значення [4, с. 308].

У системі джерел адміністративного права провідну роль відіграє Конституція України, яка є Основним Законом держави. В

Конституції України визначаються система органів виконавчої влади, їх найважливіші повноваження, організація діяльності, зовнішні форми правових актів. Усі нормативно-правові акти, зокрема і ті, котрі стосуються діяльності підрозділів кримінальної міліція повинні прийматися відповідно до Основного Закону.

Проаналізувавши джерела адміністративного права, ми визначили, що правовою основою функціонування підрозділів кримінальної міліція є закони України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», а також кримінальне й кримінально-процесуальне законодавство, постанова Верховної Ради України «Про стан виконання законів і постанов Верховної Ради України з питань правопорядку і заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю», укази й розпорядження Президента України зокрема, «Положення про Міністерство внутрішніх справ України», затверджене Указом Президента України, розпорядження Президента України «Про додаткові заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю та зміцнення правопорядку в Україні» та постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України, зокрема, постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про дозвільну систему» [10].

На виконання вищезазначених нормативно-правових актів МВС України видає накази, інструкції, положення, в яких конкретизовано й актуалізовано питання діяльності кримінальної міліції. З питань, віднесених до їхньої компетенції, відповідні рішення приймають місцеві органи державної виконавчої влади, представницькі органи місцевого самоврядування [11, с. 246].

Правовий статус, завдання, функції та структуру кримінальної міліції безпосередньо визначено Положенням про кримінальну міліцію України та шляхом нормативного регулювання функціонування окремих служб, які згідно з чинним законодавством входять до її складу. Наприклад, «Положенням про Департамент карного розшуку МВС України», наказом МВС України «Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України», наказом МВС України «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей», а також іншими нормативними актами [10].

Висновок. Джерелом адміністративного права виступає нормативний акт органу державної влади або управління, який містить в собі адміністративно-правові норми, що регулюють держа-

вно-управлінську діяльність, а також формують демократичну правову державу.

1. Константи́й О.В. Джерела адміністративного права України: автореферат дис. канд. юрид. наук. – Харків, 2000. – 19 с.
2. Курило В.І. Про систему джерел адміністративного права України // Юридичний вісник. – 2(11). – 2009. – С. 30–33.
3. Джерела адміністративного прав. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://areferatus.com.ua/pravoznavstvo-rizne/dzherela-administrativno-prava>.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. – Харків: Консул, 2001. – 656 с.
5. Бобылев А. И. Источники (формы) права // Право и политика. – 2003. – № 8. – С. 19–23.
6. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 523 с.
7. Адміністративне право України: Підручник [Ю. П. Битяк, В.М. Гарашук, та ін.]. / за ред. Ю. П. Битяк. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.
8. Адміністративне право України. Академічний курс: Підручник. / Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. – К.: Юридична думка, 2007. – 591 с.
9. Погорілко В., Федоренко В. Джерела права України (загальна теорія джерел конституційного права України // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 1 (28). – С. 46–59.
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// zakon4. rada.gov. ua /laws/show/](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/)
11. Маляренко В. Т. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 316 с.

М.О. Дудинський,
слухач магістратури
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ОХОРОНИ ПРИ МВС УКРАЇНИ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ТА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Серед підрозділів міліції, уповноважених, крім виконання завдань припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, реалізовувати заходи попередження деліктних проявів Державна служба охорони при МВС України відіграє важливу роль. Перелік завдань цієї служби, закріплений на нормативно-право-

вому рівні, свідчить про профілактичну спрямованість її діяльності. Так, відповідно до п. 3 Положення про Державну службу охорони при Міністерстві внутрішніх справ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1993 р. [1] основними завданнями Державної служби охорони є здійснення за договорами заходів щодо охорони особливо важливих об'єктів згідно з переліком, який затверджується Кабінетом Міністрів України, інших об'єктів, вантажів, інкасації, перевезення, тимчасового зберігання валютних цінностей, забезпечення особистої безпеки громадян, а також технічного захисту інформації в порядку, встановленому законодавством; розроблення основних вимог до захисту об'єктів та громадян від злочинних посягань, примірних договорів і вимог до інженерно-технічного укріплення та захисту об'єктів, оснащення їх технічними системами та засобами телевідеоспостереження, тривожної сигналізації, контролювання доступу, а також інструкцій та інших документів, що регламентують виконання охоронних функцій; участь у проведенні єдиної технічної політики щодо впровадження технічних засобів охоронного призначення шляхом розроблення нормативних документів на час усього циклу їх життєдіяльності (проекування, промислове виробництво, монтаж, експлуатація та утилізація).

Крім того, згідно з п. 18 цього положення працівники Державної служби охорони під час несення служби зобов'язані взаємодіяти з органами внутрішніх справ у припиненні правопорушень у місцях несення служби, запобіганні розкраданню власності та затриманні правопорушників.

Тобто зміст діяльності підрозділів Державної служби охорони при МВС України відповідає завданням попередження кримінальних та адміністративних деліктів, насамперед крадіжок, грабежів, розбійних нападів. Співробітники зазначеної служби обстежують об'єкти збереження майна, перевіряють їх укріпленість, забезпечують фізичну і технічну охорону, інспектують відомчі охоронні структури, вживають заходів до впровадження на охоронюваних об'єктах засобів охоронної і пожежної сигналізації, здійснюють встановлений контрольньо-пропускний режим, оперативно реагують на сигнали про протиправне проникнення в житло і службові приміщення.

Також співробітники підрозділів ДСО при МВС України проводять роз'яснювальну роботу серед населення в забезпеченні схоронності майна, розробляють основні вимоги до захисту об'єктів та громадян від злочинних посягань, типові договори і вимоги до інженерно-технічного зміцнення та захисту об'єктів, оснащення їх технічними системами та засобами телевідеоспосте-

реження, тривожної сигналізації, контролювання доступу, а також інструкцій та інших документів, що регламентують виконання охоронних функцій; реалізують технічні засоби охоронного призначення і надають послуги з їх проектування, монтажу, ремонту та обслуговування; погоджують за заявками замовників проекти в частині забезпечення технічними засобами охоронного призначення об'єктів і споруд, що будуються (реконструюються).

Значна кількість профілактичних заходів підрозділи ДСО здійснюють спільно з іншими підрозділами органів внутрішніх справ та недержавними охоронними структурами. Заходи, проведені підрозділами ДСО у взаємодії з іншими суб'єктами вважають одними із найбільш ефективних профілактично-попереджувальних заходів [2, с. 13–14]. Враховуючи те, що підрозділи Державної служби охорони при МВС України виконують покладені на них завдання на одній території, яка перебуває в обслуговуванні місцевих органів внутрішніх справ, існує постійна потреба в обміні інформацією про стан криміногенної обстановки. На наш погляд, налагодження та підтримання взаємодії між територіальними підрозділами ДСО при МВС України та співробітниками підрозділів кримінальної міліції та міліції громадської безпеки сприятиме підвищенню ефективності реалізації попереджувальних заходів, зокрема, шляхом розстановки сил і засобів ДСО у місцях ймовірного вчинення посягань на власність.

З прийняттям Закону України «Про охоронну діяльність» 22 березня 2012 року окремі аспекти взаємодії підрозділів ДСО з недержавними охоронними структурами у профілактиці правопорушень отримали законодавче закріплення. Зазначеним законом визначено, що суб'єкти охоронної діяльності (суб'єкти господарювання будь-якої форми власності, створені та зареєстровані на території України, що здійснюють охоронну діяльність на підставі отриманої у встановленому порядку ліцензії) та правоохоронні органи можуть спільно організовувати взаємодію і надавати взаємодопомогу у діяльності, що спрямована на попередження, припинення і розкриття злочинів та забезпечення охорони громадського порядку.

Суб'єкти охоронної діяльності організовують взаємодію з правоохоронними органами, передусім з підрозділами ДСО МВС України у формі:

- 1) проведення спільних нарад, консультацій;
- 2) обміну інформацією з питань попередження та припинення правопорушень;
- 3) інших не заборонених законодавством заходів за умови, що не порушуються права та обов'язки суб'єктів господарювання і

здійснення таких заходів належить до компетенції відповідного правоохоронного органу.

На нашу думку для врегулювання конкретних форм та заходів попереджувальної діяльності доцільно укласти адміністративні договори про взаємодію між суб'єктами охоронної діяльності та підрозділами ДСО при МВС України. Тому важливим є розроблення на рівні Департаменту Державної служби охорони при МВС України типового адміністративного договору про співпрацю між територіальними підрозділами ДСО та недержавними охоронними структурами.

1. Про заходи щодо вдосконалення охорони об'єктів державної та інших форм власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1993 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу:// <http://zakon1.rada.gov.ua>.

2. Шаповал В.І. Організаційно-правові основи діяльності Державної служби охорони при Міністерства внутрішніх справ України в попередженні та припиненні правопорушень: автореф. дис. ... к.ю.н. за спеціальністю 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В.І. Шаповал. – Національна академія внутрішніх справ України. – Київ, 2005. – 22 с.

3. Про охоронну діяльність: Закон України від 22 березня 2012 року // Офіційний вісник України. – 2012. – № 30. – Ст. 1099.

О.М. Дуфенюк,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРИНЦИПИ ГРАФІЧНОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Постановка проблеми. Актуальність з'ясування методологічних основ застосування потенційних можливостей феномена графіки у сфері криміналістичної діяльності продиктована необхідністю підвищення якості документування перебігу та результатів слідчих (розшукових) дій; вдосконалення методики оформлення графічних додатків до відповідних протоколів; підвищення мотивації систематичного застосування працівниками ОВС графічного методу фіксації інформації про кримінальне правопорушення та його учасників; активізації процесу впровадження новітніх

технологій при здійсненні графічних побудов; оптимізації криміналістичної графічної освіти у вищій школі.

Аналіз останніх публікацій. Аналіз науково-практичної та навчально-методичної літератури свідчить про те, що питання методологічних засад графічної діяльності у контексті кримінального провадження не було предметом окремого наукового дослідження. Окремі аспекти криміналістичної графіки висвітлені у працях І. Бацька, В. Бірюкова, А. Запотоцького, Є. Коваленка, Є. Лук'янчикова, навчальних посібниках, виданих за редакцією Н. Клименко, О. Комахи, Ю. Корнеєва та ін. **Метою** пропонуваної наукової розвідки є з'ясування фундаментальних принципів здійснення графічного документування криміналістичної інформації в ході виявлення та розслідування кримінальних правопорушень.

Виклад основних положень. Документуванням в процесуальному і криміналістичному значенні прийнято вважати систему наукових рекомендацій, методів, технічних засобів закріплення та засвідчення перебігу і результатів процесуальних дій і оперативно-розшукових заходів, які здійснюються в ході кримінального провадження та оформленні конкретних процесуальних рішень [1, с. 23]. Поняття графічного документування охоплює дії щодо кодування (декодування) інформації про кримінальне правопорушення (обстановку місця готування, вчинення, приховання злочину, слідову картину тощо) у графічне зображення (план, схему, карту); підготовку належної вербальної експлікації (роз'яснення) використаних знаково-символічних засобів; оформлення графічного документа у вигляді додатку до протоколу слідчої дії з метою забезпечення правових підстав його подальшого використання при прийнятті процесуальних рішень. Методологічна обґрунтованість, коректність та висока ефективність практичної реалізації процесу представлення інформації про кримінальне правопорушення засобами графічної мови передбачає дотримання принципів. Розглянемо основні з них.

Принцип законності. Графічна діяльність в ході розслідування злочинів повинна здійснюватися у суворій відповідності до чинного кримінально-процесуального законодавства. Це обов'язкова умова визнання графічного додатка разом із відповідним протоколом слідчої дії єдиним джерелом доказової інформації.

Принцип об'єктивності. Графічна інформація повинна максимально точно відображати денотат – об'єктивну реальність обстановки місця події. Суб'єкт кодування оперує значним арсеналом стандартних умовних позначень, графічних примітивів (точок, ліній, геометричних фігур), застосовує методики оформлення зображення з метою генерування у суб'єкта декодування уявлення про денотат.

Принцип оперативності. Процес протоколювання слідчої дії, прийняття організаційно-тактичних рішень та підготовка графічних документів вимагає затрат часу, тому діяльність суб'єкта документування повинна бути оптимізована таким чином, щоб забезпечити достатньо повну і водночас швидку графічну фіксацію обстановки.

Принцип цілеспрямованості. До створення графічної моделі реальності місця події суб'єкт кодування передбачає основну ціль підготовки документа: відобразити місце злочину, щоб направити матеріали за належністю до відповідного правоохоронного органу; відобразити локалізацію слідів злочинної діяльності; відобразити маршрути пересування учасників події тощо. Безумовно, визначення цілей впливає на маркування акцентів графічного зображення.

Принцип системності. Графічне зображення повинно комплексно відображати усі важливі елементи системи денотату, а основні форми графічних замісників повинні бути однотипними уніфікованими компонентами загальноприйнятої системи умовних позначень.

Принцип плановості. Графічне зображення повинно викреслюватися послідовно, відповідно до сформульованих теорією алгоритмів. Це дозволяє не лише організовано підійти до процесу, але й створює умови для формування спеціальних умінь і навиків, нагромадження досвіду у суб'єкта, які згодом на рівні професійної майстерності забезпечать стабільну продуктивність та ефективність графічної діяльності в ході розслідування злочинів.

Принцип індивідуальності. Враховуючи існування певних науково обґрунтованих технологій, можливостей використання спеціальних бланків і шаблонів до графіки кожного конкретного місця необхідно підходити індивідуально. Застосовуючи типові методики топографічного, архітектурного, комп'ютерного, репродукційного, комбінованого креслення, суб'єкт графічної діяльності повинен враховувати специфічні умови та обстановку документування, звернути увагу на специфічні компоненти денотату.

Принцип акцентуації. На загальному фоні графічного зображення місця події найбільш важливі елементи, які є носіями криміналістичної інформації, наприклад, труп, зброя, маршрут руху, доцільно виділяти за певними критеріями (кольором, формою, спеціальним підписом тощо).

Принцип генералізації. Термін «генералізація» походить від лат. *generalis* – загальний, головний. У топографії означає підбір головного, істотного і його цілеспрямоване узагальнення, зображення на карті частини дійсності в її основних рисах відповідно до призначення, тематики і масштабу карти [2, с. 67]. У криміналіс-

тиці застосування цього принципу полягає в усуненні надлишкової інформації про місце події, оскільки надмірна деталізація графічного зображення ускладнює процес сприйняття, розуміння істотних компонентів денотату та зв'язків між ними. Відображення в процесі документування завжди має вибірковий характер, оскільки відображається лише те і в тому обсязі, що є необхідним для суб'єкта документування [3, с. 314].

Принцип багатоаспектності. Графічне зображення повинно формувати уявлення про різні аспекти, характеристики об'єктів (форму, розмір, взаємне розташування тощо). Багатоаспектність впливає також з природи графічного методу фіксації криміналістичної інформації, який співіснуючи із вербальним методом, відеозаписом, звукозаписом, обумовлює різносторонній підхід до процесу пізнання події злочину.

Принцип лаконічності. Графічним знаком вважається матеріальний вираз предмета пізнання опосередкований образом цього предмета [4, с.119]. Виконуючи функцію замісника реального предмета, графічний знак повинен передавати тільки суттєву інформацію про нього.

Принцип «мотивованості». При побудові графічного зображення місця події повинна віддаватися перевага «мотивованим» знакам, тобто таким замісникам, які виражають схожість «позначуваного» та «позначаючого», викликають асоціацію про об'єкт. У випадках, коли таке відображення неможливе, застосовуються «довільні» знаки [4, с. 110].

Принцип відповідності графіки тексту протоколу. Графічні додатки повинні підтверджувати, ілюструвати зміст вербального опису, викладеного у протоколі відповідної слідчої дії, доповнювати його [5, с. 69; 6, с. 192; 7, с. 27].

Принцип взаємозв'язку теорії та практики. Практика виступає оцінюючим критерієм слідчої діяльності, є своєрідним індикатором виявлення обставин, що гальмують її розвиток, орієнтує на необхідності вирішення проблемних питань [8, с. 55]. Теорія, відповідаючи на запити практики, науково обґрунтовує нові та вдосконалює існуючі методики графіки в ході документування криміналістичної інформації, сприяє оптимізації процесу розслідування злочинів шляхом розробки фундаментальних позицій.

Принцип активного впровадження інноваційних технологій. Йдеться про розроблення та впровадження в слідчу практику нових сучасних методів, прийомів, технологій, технічних засобів, приладів, апаратури, інструментів з метою оптимізації розсліду-

вання, підвищення якості та ефективності слідчої діяльності, зменшення помилок [9, с. 42]. Інноваціями графічного документування криміналістичної інформації можна вважати використання комп'ютерних засобів та програм (AutoCAD, ArchiCAD, CorelDRAW та ін.) для здійснення топографічних та архітектурно-проектних графічних побудов, використання цифрових карт місцевості тощо. Окремі вчені взагалі прогнозують перехід на безпаперову технологію кримінального судочинства.

Висновки. Підсумовуючи сказане, важливо наголосити, що графічне документування криміналістичної інформації в ході виявлення та розслідування кримінальних правопорушень потребує більшої уваги наукової спільноти, оскільки саме ґрунтовний аналіз, поглиблене пізнання сутності цього процесу може забезпечити обґрунтування пропозицій щодо його вдосконалення, впровадження новітніх технологій графіки, їх адаптації до існуючих умов та вимог сьогодення у сфері функціонування правоохоронної системи.

1. Лук'янчиков Є.Д. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів (правові і тактико-криміналістичні аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора. юрид. наук: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Є.Д. Лук'янчиков; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2009. – 36 с.

2. Матусевич К.Г. Основи топографії: навч. посіб. / К.Г. Матусевич, М.К. Матусевич. – Рівне: Волинські береги, 2001. – 164 с.

3. Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів / Є.Д. Лук'янчиков. – К.: НАВС України, 2005. – 360 с.

4. Джеджула О.М. Актуальні проблеми графічної підготовки студентів вищих навчальних закладів / О.М. Джеджула. – Вінниця: ВЦ ВДАУ, 2005. – 280 с.

5. Запотоцький А.П. Документи як процесуальні джерела доказів у кримінальному судочинстві: монографія / А.П. Запотоцький, Д.О. Савицький. – К.: Бізнес Медіа Консалтинг, 2011. – 220 с.

6. Слідчий огляд: сутність, види, тактика проведення огляду місця події і тактика використання техніко-криміналістичних засобів та спеціальних знань / В.О. Комаха та ін.; за заг. ред. В.О. Комахи. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2004. – 396 с.

7. Чаплинський К.О. Організаційно-тактичні основи проведення слідчого огляду / К.О. Чаплинський // Криміналістичний вісник. – 2011. – № 1 (15). – С. 22-29.

8. Строков І.В. Правові та моральні засади застосування криміналістичних засобів / І.В. Строков. – К.: РВ центр НАВС України. – 2003. – 325 с.

9. Шепітько В.Ю. Інновації в криміналістиці та їх впровадження в діяльність органів досудового слідства / В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель, Г.К. Авдеева // Питання боротьби зі злочинністю. – 2011. – Вип. 21. – С. 39-45.

О.І. Зачек,

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

Ю.І. Дмитрик,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

РОЗРОБКА ГАРНІТУРИ ДЛЯ ШИФРУВАННЯ РОЗМОВ ПО СТІЛЬНИКОВОМУ ТЕЛЕФОНУ

Постановка проблеми. Сьогодні, коли сучасні інформаційні технології інтенсивно впроваджуються в усі сфери життя і діяльності суспільства, національна і, як її частина, економічна безпека держави починає прямо залежати від забезпечення інформаційної безпеки. Існує вислів «Хто володіє інформацією, той володіє світом». У сучасних умовах володіння інформацією в різних формах її прояву є важливою перевагою. Саме з цієї причини проблема її захисту від втрат різними способами є досить актуальною. Чим важливіша інформація, тим більше зусиль потрібно докласти для її захисту. Кримінальний світ використовує різноманітні технічні засоби для отримання необхідної інформації і тому є потреба у розробці нових та вдосконаленні існуючих засобів та способів захисту інформації. Не дивлячись на заборони, що діють відповідно до законодавства, імовірність витоку конфіденційної інформації, організованого за допомогою технічних засобів, є досить високою. Тому проблема запобігання несанкціонованому зніманню конфіденційної мовної інформації стоїть дуже гостро.

Нами розроблений малогабаритний шифрувальний пристрій, який є дешевим у виробництві та може бути застосований у практичній діяльності підрозділів кримінальної міліції, особливо в тих випадках, коли існує підозра, що в процесі проведення оперативно-розшукових заходів або операцій можуть прослуховуватися телефонні розмови.

Стан дослідження: проблемою технічних засобів захисту інформації у свій час займались Ю.Н. Максимов, В.Г. Сонніков,

В.Г. Петров, А.В. Паршуткін, М.А. Єремєєв. На даний час українські вчені Ю. Добуш, І. Горбенко, Ю. Горбунко, Г. Гулак, В.Г. Хахановський, Ю. Орлов, О. Потій та інші продовжують цю тему.

Мета дослідження. В основу розробки поставлено завдання забезпечити захист інформації під час телефонних переговорів за рахунок введення нових елементів в існуючу телефонну гарнітуру без змін фізичних параметрів лінії зв'язку.

Виклад основних положень. Провівши аналіз існуючих методів та пристроїв кодування аналогової інформації і враховуючи специфіку роботи органів та підрозділів, завданням яких є боротьба зі злочинністю, ми розробили гарнітуру для шифрування розмов по стільниковому телефону.

Розроблена шифрувальна телефонна гарнітура відноситься до спеціальних технічних засобів Міністерства внутрішніх справ, що використовуються в галузі зв'язку і може бути використана для забезпечення захисту інформації під час телефонних переговорів.

Існуючі телефонні гарнітури, такі, як наприклад, Nokia WH-100, дозволяють здійснювати телефонні переговори, не тримаючи телефонний апарат в руках [1]. Але вони не дозволяють здійснювати захист інформації під час телефонних переговорів на існуючих телефонних лініях зв'язку.

Поставлене завдання досягається створенням шифрувальної телефонної гарнітури [2], яка містить телефони і мікрофон, з'єднані проводом з відповідними контактами штекера, який підключається до телефонного апарату, включений між гарнітурою і штекером шифрувальний пристрій, який містить мікрофонний канал, який складається з аналогово-цифрового перетворювача, шифратора і цифро-аналогового перетворювача, і телефонний канал, який складається з аналогово-цифрового перетворювача, дешифратора і цифро-аналогового перетворювача.

Зовнішній вигляд шифрувальної телефонної гарнітури показано на Рис. 1, де 1 – штекер, який підключається до телефонного апарату, 2 – шифрувальний пристрій, 3 – мікрофон, 4 – телефони.

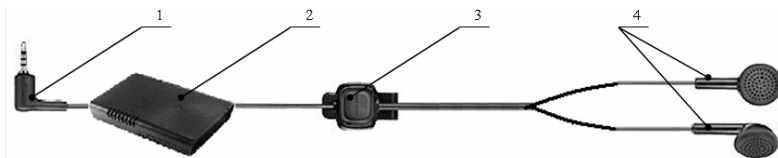

Рис. 1. Зовнішній вигляд шифрувальної телефонної гарнітури

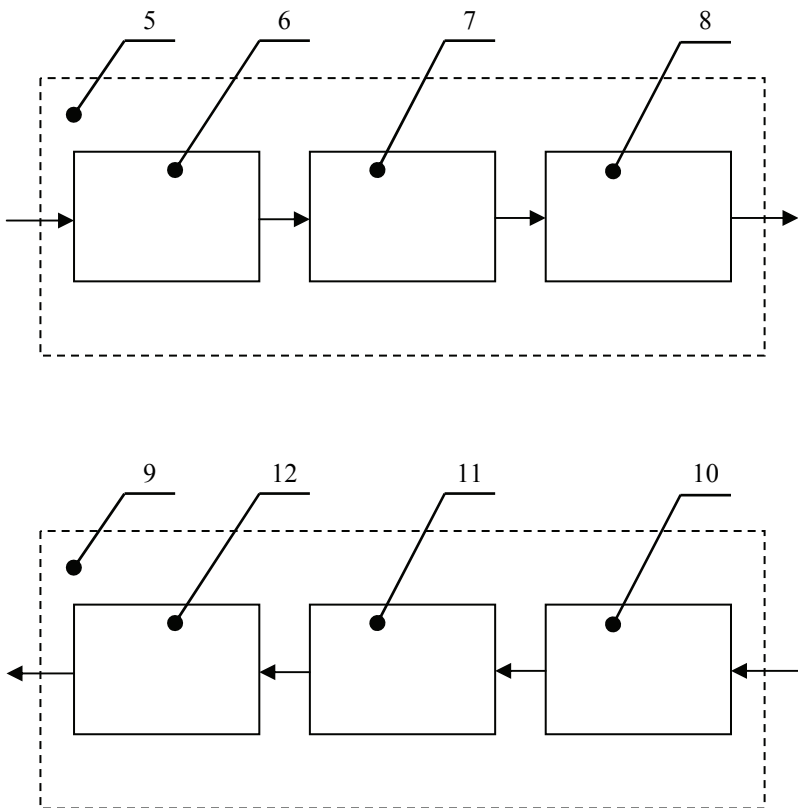

Рис. 2. Блок-схема шифрувального пристрою.

Блок-схема шифрувального пристрою показана на Рис. 2. Шифрувальний пристрій містить мікрофонний канал 5, який складається з аналогово-цифрового перетворювача 6, шифратора 7 і цифро-аналогового перетворювача 8, і телефонний канал 9, який складається з аналогово-цифрового перетворювача 10, дешифратора 11 і цифро-аналогового перетворювача 12.

В аналогово-цифровому перетворювачі 6 мікрофонного каналу 5 відбувається перетворення аудіо сигналу, прийнятого з мікрофона 3 телефонної гарнітури в цифрову форму, який далі шифрується в шифраторі 7, після чого перетворюється з цифрової форми в аналогову в цифро-аналоговому перетворювачі 8 і поступає на штекер 1, який підключається до телефонного апарату. Вхідний сигнал з аудіо виходу телефону поступає на вхід аналого-

во-цифрового перетворювача 10 телефонного каналу 9, в цифровій формі дешифрується в дешифраторі 11, перетворюється в аналоговий в цифро-аналоговому перетворювачі 12 [3] і поступає на телефони 4 гарнітури.

Обидва канали шифрувального пристрою працюють без змін фізичних параметрів лінії зв'язку. Введення шифрувального пристрою дозволяє проводити конфіденційні телефонні переговори, використовуючи звичайну телефонну гарнітуру, використовуючи довільні існуючі телефонні апарати і лінії зв'язку. При роботі з шифрувальною гарнітурою виявити додаткове шифрування практично неможливо через те, що шифрування і дешифрування відбувається на кінцевих стадіях формування аудіо сигналу і ніякі електричні, фізичні і цифрові параметри ліній зв'язку при цьому не змінюються. Єдиним джерелом інформації про те що телефонна розмова відбувається, є з'єднання між абонентами, але її зміст зашифрований і ніяким чином не зрозумілий. Обов'язковою умовою для роботи з шифрувальною гарнітурою є ідентичність комплектів схемного рішення і ключів шифрування абонентів на лінії зв'язку.

Пристрій використовують таким чином.

Шифрувальна телефонна гарнітура під'єднується до телефонного апарату кожного з абонентів, включається шифрувальний пристрій кожного з абонентів, один з абонентів набирає номер другого абонента і здійснює сеанс зв'язку.

Висновки. Таким чином, розроблена шифрувальна телефонна гарнітура реалізує принципово новий метод захисту аудіо-інформації. Цей шифрувальний пристрій може служити простим та надійним засобом спеціальної техніки, спрямованим на вдосконалення діяльності підрозділів кримінальної міліції в сучасних умовах, коли існуючі технології дозволяють кримінальному світу активно протидіяти органам внутрішніх справ.

Пристрій можна вдосконалювати в напрямку форми виконання та розмірів, складності шифрувального процесора, функції шифрування, збільшення часу роботи без підзарядки акумуляторної батареї. Планується розробити подібний пристрій для стаціонарних телефонних апаратів.

Розроблену шифрувальну телефонну гарнітуру пропонується впровадити у виробництво з метою застосування в діяльності підрозділів кримінальної міліції.

1. Опис моделі Nokia WH-100 // <http://www.nokia.ua/products/accessories/all-accessories/headsets/wired-headsets/garnitura-nokia-wh-100>

2. Патент України на корисну модель № 71446 «Шифрувальна телефонна гарнітура», виданий згідно заявки № u 2012 00477 від 16.01.2012 р.

3. Технические методы и средства защиты информации / Ю.Н. Максимов, В.Г. Сонников, В.Г. Петров, А.В. Паршуткин, М.А. Еремев]. – СПб.: Полигон 2000. – 314 с.

М.В. Ковалів,
*кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ

Становлення правової держави, зміцнення законності і правопорядку вимагають зростання ефективності роботи правоохоронних органів держави, в першу чергу органів внутрішніх справ. У виконанні завдань та функцій, покладених на органи внутрішніх справ, значна роль належить адміністративній діяльності, яка здійснюється адміністративно-правовими засобами. Ця діяльність спрямована на захист особистості, її прав та свобод, на охорону громадського порядку і громадської безпеки, на боротьбу з різними правопорушеннями. Від її ефективності багато в чому залежить стан правопорядку. Адміністративна діяльність здійснюється різними органами та підрозділами внутрішніх справ в залежності від виду адміністративної діяльності, а саме: охорона громадського порядку; здійснення дозвільної системи; забезпечення діяльності спеціальних установ міліції; забезпечення паспортного режиму; забезпечення правил перебування в державі іноземців та осіб без громадянства; контроль за безпекою дорожнього руху транспорту й пішоходів; забезпечення охорони об'єктів. Вказані вище види адміністративної діяльності забезпечуються різними підрозділами, а саме: працівниками міліції стройових підрозділів патрульно-постовою служби міліції; працівниками спеціальних установ (спеціальних приймальників розподільників); підрозділами та співробітниками дозвільної системи; працівниками Державної служби охорони; співробітниками Державної автомобільної інспекції; дільничними інспекторами міліції. Діяльність дільничних інспек-

торів міліції, на відміну від працівників інших служб, є багатофункціональною і забезпечує у визначеному обсязі всі напрямки і види адміністративної діяльності. Цим визначається їх особливе місце, роль та значення у вирішенні завдань адміністративної діяльності органів внутрішніх справ.

Служба дільничних інспекторів міліції має особливості, зумовлені тими завданнями, які покладені на неї, що дозволяє розглядати її з позиції окремого органу (підрозділу) міліції. Ці завдання відрізняються складністю і виконуються в процесі охорони громадського порядку на адміністративних дільницях. Вона має за своєю суттю особливу функціональну природу: з одного боку, як адміністративна служба, а з іншого боку – як служба, спеціально призначена для ведення загальної і індивідуально-профілактичної, виховної роботи з особами, схильними до вчинення злочинів і адміністративних проступків.

Сутність адміністративної діяльності дільничних інспекторів міліції полягає в діяльності, яка спрямована на охорону громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, здійснення дозвільної системи, адміністративного нагляду, попередження та припинення правопорушень, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, виховання громадян у дусі додержання законів тощо.

Адміністративна діяльність є одним із головних напрямків роботи дільничного інспектора міліції, що здійснює практичне впровадження в життя законів і нормативних актів у сфері охорони громадського порядку.

Служба дільничних інспекторів, серед інших служб органів внутрішніх справ, до повноважень яких належить адміністративна діяльність, займає особливе місце тому, що поєднує і забезпечує: охорону громадського порядку і громадську безпеку, дорожній рух в межах адміністративної дільниці, здійснює дозвільну систему, адміністративний нагляд, попереджує, припиняє та притягує до відповідальності осіб які вчинили правопорушення, попереджує правопорушень серед неповнолітніх, охороняє приватну, державну, колективну й інші форми власності, забезпечує контроль за дотриманням правил перебування в Україні іноземців і осіб без громадянства й ін.

Для здійснення своїх повноважень, дільничні інспектори міліції мають право застосувати до порушників заходи адміністративно-процесуального забезпечення й адміністративних стягнень.

Зміст діяльності, спрямованої на охорону громадського порядку, складають такі адміністративно-правові відносини: по-

перше, відносини усередині підрозділу дільничних інспекторів у процесі організації і практичного вирішення завдань щодо забезпечення громадського порядку і безпеки; по-друге, відносини, які виникають під час повсякденної безпосередньої охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки силами і засобами дільничних інспекторів міліції і громадськості.

У першому випадку мова йде про визначення штатів, про підбір та розміщення кадрів, їх навчання, про планування охорони громадського порядку, про організацію та практичне забезпечення цього порядку, про здійснення функцій контролю (за нарядами ПСМ і дільничними інспекторами міліції з боку старших дільничних інспекторів) і т. ін., тобто про внутрішньо організаційні відносини (внутрішньо організаційна діяльність дільничних інспекторів міліції).

В другому випадку маються на увазі відносини, складаються в зв'язку з охороною громадського порядку, наприклад, такі відносини, які виникають у зв'язку із вчиненням громадянином адміністративного правопорушення, або у зв'язку із зверненням громадянина до дільничного інспектора міліції під час особистого прийому. Суб'єктами таких відносин є: громадяни, органи, підприємства, установи, їхні посадові особи. Такі відносини належать до зовнішньої адміністративної діяльності дільничних інспекторів міліції і виражаються у безпосередньому забезпеченні дотримання громадянами, посадовим особам вимог законодавства в сфері внутрішніх справ, у здійсненні заходів, спрямованих на попередження, припинення порушень і притягнення винуватих до відповідальності.

Внутрішньо-організаційна і зовнішня діяльність дільничних інспекторів міліції взаємозалежні і спрямовані на вирішення головного завдання, створення для громадян і посадових осіб найбільш сприятливих умов для праці, відпочинку, забезпечення потреб, реалізації прав і законних інтересів.

Характерними рисами адміністративної діяльності дільничних інспекторів міліції є: державно-владний і організаційний характер, підпорядкованість і підконтрольність у процесі її здійснення відповідним державним органам, законність, профілактична спрямованість.

У процесі адміністративної діяльності дільничні інспектори міліції вступають в численні відносини з іншими державними органами, підприємствами, установами, організаціями і громадянами, а також з вищестоящими, підлеглими й іншими службовими особами усередині своєї системи. Ці відносини регулюються нормами адміністративного права і є, в цьому зв'язку, адміністративно-правовими.

М.В. Ковалів,
*кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

А.Ю. Сагач,
*студентка
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

РОЛЬ ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ У РОЗГЛЯДІ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ДЕЛІКТИ

Адміністративно-юрисдикційна діяльність дільничних інспекторів міліції є однією з найважливіших складових частин їх, адміністративної діяльності в цілому. У процесі її здійснення реалізується визначений законодавством значний обсяг їх повноважень по боротьбі з адміністративними правопорушеннями, що виражається, зокрема, у виявленні адміністративних правопорушень, збиранні та перевірці доказів, оформленні необхідних процесуальних документів, розгляді підвідомчих їм справ та винесенню по ним відповідних постанов, направленні окремих справ для розгляду за підвідомчістю, а також у виконанні постанов по таких справах.

Слід зауважити, що в адміністративно-правовій науці немає чітко визначеного підходу відносно суті, змісту та обсягу адміністративної юрисдикції. Здебільшого вона ототожнюється з діяльністю щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення та винесенню відповідних постанов.

У практичній правоохоронній сфері адміністративно-юрисдикційну діяльність дільничних інспекторів міліції найчастіше ототожнюють з їх адміністративною практикою.

Характерними ознаками адміністративно-юрисдикційної діяльності є її державно-владна специфіка (юрисдикційний захист громадських відносин є, перш за все, прерогативою компетентних державних органів), підзаконність (вона завжди здійснюється в чітко регламентованих законом процесуальних рамках), правозастосовний та правоохоронний характер (у процесі її здійснення не встановлюються нові норми права, а лише застосовуються відповідні діючі норми права, характерні своїм правоохоронним спрямуванням).

Головною підставою, що обумовлює весь процес здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності, є факт вчинення особою адміністративного правопорушення.

Предметом адміністративної юрисдикції органів внутрішніх справ взагалі і дільничних інспекторів, зокрема, є, в основному, розгляд та вирішення підвідомчих їм справ про адміністративні правопорушення, тобто здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення – це сукупність здійснюваних дільничним інспектором міліції процесуальних дій, які полягають у виявленні правопорушення, застосуванні передбачених законом заходів забезпечення, розгляду справ про адміністративні правопорушення, винесення щодо них постанов, вжиття заходів, щодо виявлення та усунення причин та умов, які сприяють вчиненню правопорушень, а також їх попередження.

Діяльність суб'єктів адміністративного провадження розвивається в часі як послідовний ряд закономірно пов'язаних між собою процесуальних дій щодо реалізації прав і взаємних обов'язків. У цьому змісті провадження проходить декілька змінюваних одна одну стадій розвитку.

Під стадією варто розуміти таку порівняно самостійну частину провадження, яка, поряд із загальними завданнями усього провадження, має властиві тільки їй завдання та особливості. На кожній стадії виконуються певні дії, які є окремими відносно загальних цілей провадження. Вирішення завдань кожної стадії, як правило, оформляється спеціальним процесуальним документом, який, начебто, підводить підсумок процесуальних дій уповноваженої особи. Після прийняття такого акту починається нова стадія. Стадії органічно пов'язані між собою, наступна, як правило, починається лише після того, коли закінчено провадження за попередньою стадією.

Стадії провадження у справі про адміністративний проступок: порушення справи про адміністративний проступок; розгляд справи й винесення по ній постанови; оскарження або опротестування винесеної постанови; виконання постанови про накладення адміністративного стягнення.

Порушення справи дільничним інспектором міліції є початковою стадією провадження у справах про адміністративні проступки. На цій стадії створюються умови для об'єктивного та швидкого розгляду справи, застосування до винного передбачених законодавством заходів впливу. Підставою для порушення

адміністративної справи та попереднього з'ясування її обставин є вчинення особою діяння, яке містить у собі ознаки адміністративного правопорушення (фактична підстава).

Другою стадією провадження у справі про адміністративне правопорушення є розгляд справи й винесення постанови. Завдання цієї стадії полягають у встановленні винних і забезпеченні правильного застосування законодавства з тим, щоб до кожного правопорушника були застосовані справедливі заходи адміністративного впливу.

Зазначена стадія, згідно з відповідними положеннями КУпАП, включає три етапи: підготовку справи до розгляду; розгляд справи; прийняття по ній постанови.

Третьою (факультативною) стадією провадження у справі про адміністративне правопорушення є оскарження (опротестування) постанови і перегляд справи.

Право на оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення є однією з гарантій захисту прав особи, забезпечення законності притягнення до адміністративної відповідальності. Відповідно до ст. 287 КУпАП України постанову може бути оскаржено особою щодо якої її винесено, а також потерпілим [1]. Крім цих осіб, від їх імені скаргу можуть подати законні представники або адвокат. Скарги від осіб, які не мають права на оскарження, мають бути повернені скаржникові.

Порядок оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення встановлено ст. 288 КУпАП. Відповідно до ст. 289 КУпАП, скаргу на постанову у справі про адміністративне правопорушення може бути подано протягом десяти днів із дня винесення останньої.

Скарга і протест на постанову у справі про адміністративне правопорушення розглядаються вищестоящим органом (вищестоящою посадовою особою) або районним (міським) судом в 10-денний строк з дня їх надходження, якщо інше не встановлено законодавством.

Четвертою, заключною, стадією провадження у справі про адміністративне правопорушення є виконання постанови про накладення адміністративного стягнення. Від того, наскільки своєчасно й повно виконується постанова, значною мірою залежить ефективність зазначеного провадження, всього інституту адміністративної відповідальності.

Для того, постанова була обов'язковою для виконання, вона повинна набрати чинності. На жаль, у Кодексі України про адміні-

стративні правопорушення момент набрання постановою чинності не визначений. За загальним правилом, встановленим ст. 299 КУпАП, постанова про накладення адміністративного стягнення підлягає виконанню з моменту її винесення. В разі оскарження або опротестування постанови вона набирає чинності після залишення скарги чи протесту без задоволення, тобто з дня прийняття відповідного рішення.

Постанова про накладення адміністративного стягнення звертається до виконання дільничним інспектором, який її виніс. Право відстрочити виконання постанови має лише дільничний інспектор, який її виніс. За змістом ст. 301 КУпАП, відстрочка виконання постанови – це право, а не обов'язок дільничного інспектора, вона застосовується на його розсуд тільки у виняткових випадках. До таких випадків належать, наприклад, хвороба особи, підданої адміністративному стягненню, складні сімейні обставини або інші поважні причини, які перешкоджають негайному виконанню постанови. Коло осіб, які мають право клопотатися про відстрочку виконання постанови, законодавством не визначене; частіш за все, це – самі правопорушники, хоча клопотання можуть подати і їх рідні, трудові колективи, об'єднання громадян, ініціатором може бути також сам дільничний інспектор, який виніс постанову. Строк, на який допускається відстрочення виконання постанови про накладення адміністративного стягнення, обмежений одним місяцем.

Контроль за правильним і своєчасним виконанням постанови про накладення адміністративного стягнення здійснює дільничний інспектор, який виніс постанову. Здійснюється цей контроль, перш за все, шляхом перевірки ознайомлення порушника із змістом постанови, своєчасністю вручення йому її копії. У відповідних документах дільничний інспектор, який виніс постанову, робить відмітку про повне виконання постанови або про неможливість її виконання з об'єктивних причин.

У разі несплати порушником штрафу у зазначений строк постанова, відповідно до ст. 308 КУпАП, надсилається для примусового виконання до відділу державної виконавчої служби за місцем проживання порушника, роботи або за місцем знаходження його майна в порядку, встановленому законом [1].

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122 (з наступними змінами та доповненнями).

В.П. Ковальчук,
*начальник інституту післядипломної освіти
та заочного навчання
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТВОРЕННЯ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

За наявності численних соціально-правових ознак, що одночасно характеризують національне кримінальне законодавство як концентроване виявлення державної кримінальної політики та інструмент її практичної реалізації, його правову природу позначають наступні специфічні риси. Національне кримінальне законодавство (закон про кримінальну відповідальність) є нормативно-правовим актом, який: 1) прийнятий Верховною Радою України – єдиним органом законодавчої влади в Україні; 2) базується на Конституції України та загальноновизнаних принципах та нормах міжнародного права; 3) містить юридичні норми, які визначають принципи та загальні положення кримінального права; 4) регламентує загальні положення, підстави, принципи та межі кримінальної відповідальності; 5) визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинними та які покарання чи інші заходи кримінально-правового характеру призначаються за вчинення цих злочинів; 6) визначає підстави призначення покарання, звільнення від покарання чи відповідальності; 7) є певним засобом виховного та превентивного впливу на осіб, засуджених за вчинення злочину, а також на інших громадян; 8) включає сукупність положень міжнародних договорів, імplementованих у кримінальне законодавство України як його невід’ємна частина [1, с. 24; 2, с. 29, 3, с. 26].

Отже, інститут кримінальної відповідальності є самостійним (та одним із найважливіших) інститутом кримінального права та кримінального законодавства, якому притаманні як родові, тобто характерні для юридичної відповідальності загалом, так і видові, тобто, що належать лише кримінально-правовій відповідальності, специфічна сутність, принципи, завдання тощо [1, с. 73].

Національним, у тому числі кримінальним, законодавством не визначене поняття ані юридичної відповідальності, ані такого її різновиду як кримінальна відповідальність. В юридичній літературі, у тому числі доктрині кримінального права, точки зору щодо сутності таких понять є досить дискусійними, що пояснюється перш за все відсутністю узгодженості при визначенні сутності такого поняття на рівні загального – соціальної відповідальності.

У зв'язку з цим зазначимо, що проблема відповідальності, незважаючи на численні зусилля представників майже всіх наук – від філософії до права, досліджувати цей феномен, продовжує привертати загальну увагу теоретиків, що чітко усвідомлюють соціальне неблагополуччя у всіх сферах суспільних відносин, регулюваних за допомогою відповідальності.

Диференціація кримінальної відповідальності за створення злочинної організації має врахувати в першу чергу характер вчинюваних діянь та функціональну роль співучасника, а затим ступінь участі такого співучасника у сумісній злочинній діяльності.

Перш ніж оцінити ступінь диференціації кримінальної відповідальності за створення злочинної організації та діяння, спрямовані на забезпечення її злочинної діяльності, зазначимо, що диспозиція частини першої ст. 255 КК включає сім альтернативних діянь: створення злочинної організації або керування нею; участь у злочинній організації або вчинюваних нею тяжких чи особливо тяжких злочинах; організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп. Вид і міра покарання за наведені форми об'єктивної сторони визначені у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років. Тобто за ступенем тяжкості такі дії на законодавчому рівні визнаються особливо тяжким злочином, попри те, що за характером та ступенем суспільної небезпечності суттєво відрізняються. Така ситуація є підтвердженням висновку про те, що за цією сукупністю злочинних діянь кримінальна відповідальність не диференційована. Зазначене навряд чи сприяє забезпеченню суворості відповідальності учасників злочинних угруповань.

Вважаємо, що зазначена нормативна прогалина диференціації кримінальної відповідальності має бути усунена шляхом внесення змін у конструкцію диспозиції ч. 1 ст. 255 КК, за якими окремо би передбачалася кримінальна відповідальність за наступні діяння:

а) створення злочинної організації з метою вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів, а також керівництво такою організацією (з визнанням таких дій особливо тяжким злочином);

б) участь у злочинній організації або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією (такі дії пропонується віднести до тяжких злочинів);

в) організація або керівництво зустріччю (сходкою) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріаль-

ного забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднаних злочинних організацій або організованих груп (такі дії мають визнаватися тяжкими злочинами);

г) сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів тощо (з оцінюванням як злочин середньої тяжкості).

Такі зміни на законодавчому рівні сприятимуть дотриманню принципів кримінального права та боротьбі з організованою злочинністю.

1. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студентів юрид. вузів і фак. / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, В.В. Банківський та ін.; за ред. П.С. Матишевського та ін. – К.: Юрінком Інтер, 1997. – 512 с.

2. Михайленко П.П. Кримінальне право України. Загальна частина / П.П. Михайленко, В.В. Кузнецов, В.П. Михайленко, Ю.В. Опалинський / за ред. академіка П.П. Михайленка – К., 2006. – 440 с.

3. Кримінальне право України (Загальна частина): підручник / А.М. Бабенко, Ю.А. Ванева, В.К. Гришук та ін.; за заг. ред. О.М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: Вид-во ХНУВС, 2011. – 378 с.

В.М. Когут,

*викладач кафедри організації контролю
за безпекою дорожнього руху
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

І.С. Керницький,

*доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри інформаційних технологій
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

О.З. Горбай,

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри автомобілебудування
(Національний університет «Львівська політехніка»)*

М.І. Копитко,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КРИТЕРІЇ БЕЗПЕЧНОСТІ ПАСАЖИРСЬКИХ СИДІНЬ СПЕЦІАЛЬНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ МВС

Постановка проблеми. Оперативність роботи працівників органів внутрішніх справ у значній мірі залежить від наявності,

кількості та якості транспортних засобів для перевезення особового складу. Транспортування людей також становить актуальну задачу у діяльності пенітенціарної системи України. З цією метою використовуються серійні пасажирські колісні автотранспортні засоби (АТЗ), модернізовані (обладнані спеціальними технічними пристроями) серійні автобуси або переобладнані для перевезення людей вантажні автомобілі зі спеціальними кузовами-фургонами. У всіх випадках машини оснащуються пасажирськими сидіннями, конструкція та якість виготовлення і монтажу яких у значній мірі визначають безпеку транспортних процесів і збереження людських життів у випадку потрапляння АТЗ у дорожньо-транспортну пригоду (ДТП).

Аналіз останніх публікацій на тему дослідження. Надостовірнішим критерієм оцінки безпечності АТЗ є ступінь травмування людини під час ДТП; іншими словами – це критерій, що характеризує здатність організму людини переносити певне перевантаження протягом заданого проміжку часу без спричинення важких і незворотних травм. Цей критерій називається переносимістю перевантажень і щодо організму людини може розглядатися як у глобальному (усе тіло) так і локальному (окремі частини тіла) розумінні. Глобальне навантаження сприймається всім організмом, а локальні навантаження трапляються частіше і спричинюють травмування тільки певних частин тіла об перешкоди. Під час ДТП на людину діють, головним чином, локальні навантаження, пов'язані із взаємодією різних частин тіла з елементами кузова та з утримуючими системами, до яких у першу чергу відносяться ремені безпеки. Тривалість дії навантаження – надзвичайно важливий чинник при співударянні. Як приклад, залежність гранично допустимого середнього уповільнення голови людини від тривалості удару, показана на рис. 1 [1].

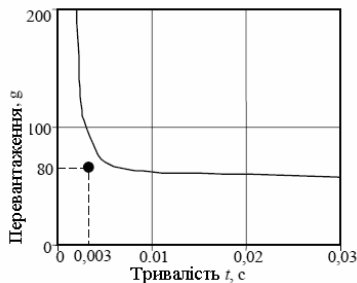

Рис. 1. Залежність гранично допустимого уповільнення голови людини від тривалості удару

Короткочасні навантаження, які характеризуються малою амплітудою переміщень, сприймаються організмом людини аналогічно до вібрацій. Такі навантаження людський організм переносить відносно легко, але починаючи з деякої тривалості, пошкодження від ударних навантажень стають непереборними. Останніми роками [1-12] набули поширення випробування на пасивну безпеку, що проводяться незалежними від виробників організаціями:

- європейським комітетом по випробуванню нових автомобілів EURONCAP;
- американським інститутом страхування і дорожньої безпеки IIHS;
- американським управлінням дорожньої безпеки NHTSA;
- південноамериканським комітетом LATINNCAP;
- японським національним агентством по автомобільній безпеці та допомозі жертвам аварій NASVA;
- австралійським комітетом ANCAP;
- корейським комітетом KNCAP;
- китайським комітетом C-NCAP.

Формулювання мети. На основі існуючих методів досліджень розробити розрахункові схеми для аналітичного вибору серійних моделей пасажирських сидінь конкретних АТЗ або для проектування нових зразків сидінь з удосконаленими експлуатаційними характеристиками.

Кінцевим завданням даної роботи також передбачається створення теоретичних засад проектування різнотипних пасажирських сидінь, які базуються на реальних результатах існуючих експериментальних досліджень і виключають необхідність подальшої перевірки розроблених сидінь у лабораторних і дорожніх умовах.

Виклад основних положень досліджень. Якщо не враховувати американських стандартів (де NHTSA є сертифікаційним органом), то результати більшості випробувань не є обов'язковими для виробників пасажирських сидінь АТЗ, але вони широко висвітлюються в пресі. На відміну від сертифікаційних випробувань (де перевіряється тільки відповідність Правилам ЄЕК ООН) щодо результатів випробувань незалежні експерти виставляють оцінювальні бали за безпеку автомобіля. Критерії травмування і сама процедура незалежних випробувань, як правило, не обмежуються, але переважно базуються на методиці правил ЄЕК ООН. Наприклад, під час лобового удару зіткнення здійснюється на децю вищій швидкості (64 км/год. замість 56 км/год., що є регламентовано Правилами). Під час фронтального удару вимірюють показники за трьома критеріями:

- *Head Injury Criteria (HIC);*

- **Chest deceleration** (сповільнення на рівні грудної клітки);
- **Femur load** (навантаження на стегно).

Для бокового удару використовують додаткові показники:

- **Thoracic Trauma Index (TTI)** – індекс травмування грудної клітки;

- **Lateral Pelvic Acceleration (LPA)** – бокове пришвидшення тазу.

В Україні надалі використовують стандарт для двох- і трьохвимірних манекенів [4], який відповідає стандартам СТ РЕВ 4016-83, ІСО 6549, Правилам ЄЕК ООН № 12, 14, 17, 21, 25, 29, 32, 33, 35, 43 і 46, але вже морально застарів.

Сучасні манекени мають давачі інерції в центрі мас голови, давачі згину, розтягування і зсуву шиї, давачі прогину грудної клітки, вимірювач осьової сили стегнової кістки, сил і моментів у колінному і гомілковостоповому суглобах та деякі інші давачі (всього може встановлюватися біля 30 давачів). При навантаженнях у поздовжньому напрямі, а саме – при фронтальному ударі використовують манекен *HYBRID III*, а для бокового удару – манекен *Eurosid-1*, котрий, аналогічно як і *HYBRID III*, має давачі інерції в центрі мас голови, проте немає давачів у шиї, грудині і на ногах, натомість передбачені давачі на ребрах, у черевній порожнині і тазі.

Розглянемо і проаналізуємо критерій травмобезпеки голови (як один з основних показників безпеки людини на транспорті).

Критерій травмування голови НРС/НІС (*Head Performance/ Injury Criterion*) використовується у цілому світі як один з основних показників травмобезпеки АТЗ для голови пасажира і фактично показує «дозу поглиненого сповільнення». Фізичний зміст критерію *НІС* полягає у визначенні максимального інтегралу сповільнення на небезпечній ділянці. Під час краш-тестів з манекенами, що імітують поведінку реального людського тіла з відображенням кінематики суглобів, маси і пружності окремих частин тіла, можна оцінити лише вірогідність травми, але для цього є недостатнім визначення максимального значення перевантаження, бо мозок може витримати короткочасне перевантаження у 150 g протягом 1-2 мс, а може розплющитися об стінки черепа при сповільненні у 100 g, що діяло протягом 10-15 мс [5]. Таким чином необхідно проінтегрувати значення перевантаження на найнебезпечнішому етапі удару. На цьому базується метод обчислення *НІС*. У сучасній світовій практиці оцінювання травмозахисності голови від перевантажень базується на аналізі кривої Уейн-Стейта, яка графічно відображає порогове значення перевантаження у залежності від тривалості удару, при якому ще не настає струс мозку. У проце-

сі аналізу вибирається відрізок часу, на якому сумарні перевантаження, що діяли, були максимальними. Розглянемо, для прикладу, значення (що згадується в Правилах пасивної безпеки № 12 і 21 ЄЕК ООН [6, 7]) перевантаження у 80 g, яке діяло на людину протягом 3 мс. Відклавши 3 мс на осі абсцис кривої Уейн-Стейта і 80 g – на осі ординат (див. рис. 1), отримуємо значення, що лежить нижче від кривої порогового навантаження і є безпечним.

Критерій травмування шиї NIC (*Neck Injury Criteria*). Якщо людину посадити в анатомічне крісло і міцно закріпити разом з головою великою кількістю широких і досить жорстких ременів, то сповільнення її тіла не перевищить 40 g. Оскільки в реальних умовах жодна людина неспроможна сидіти в такому кріслі більше декількох хвилин, то переміщення корпусу тіла людини обмежують (але не фіксують) ременями безпеки різного типу. Під час лобового зіткнення тулуб людини під дією інерційних навантажень нахилється вперед, а ремені витягуються. При цьому шия піддається дії розтягуючої сили, яка визначається добутком маси голови на прискорення. Якщо сила розтягування шиї перевищить певну величину, що змінюється залежно від тривалості дії навантаження, то травма шиї неминуча [1]. Під час удару голови об перешкоду контролюється сила, що спричинює переміщення голови відносно першого шийного хребця шиї в напрямі спереду назад. Ця сила не повинна перевищувати відповідну граничну величину, а згинний момент на шийних хребцях не повинен перевищувати 57 Nm.

Критерій травмування грудної клітки THCC (*Thorax Compression Criterion*) визначається на основі абсолютного значення деформації грудної клітки між грудиною і хребтом, вимірюється в міліметрах (стискування грудної клітки не повинне перевищувати 50 мм).

Показник по м'яких тканинах VC (*Viscous Criterion*) розраховується як добуток миттєвого значення деформації грудної клітки і миттєвої швидкості її деформації за формулою

$$VC = \max \left[\frac{D}{0,229} \cdot \frac{dD}{dt} \right],$$

де D – зміщення грудної клітки, м; 0,229 м – стандартна ширина грудної клітки (по осі x).

Величина критерію VC по м'яких тканинах для грудної клітки не повинна перевищувати 1,0 м/с.

Критерій травмування стегна FFC (Femur Force Criterion) визначається на основі стискуючого навантаження, що передається по осі до кожного стегна манекена і вимірюється в кН (рис. 2).

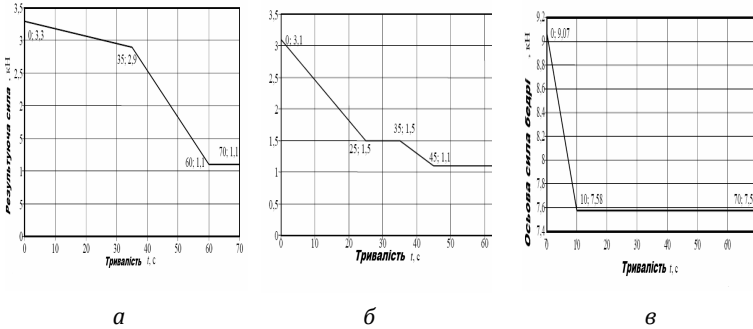

Рис. 2. Залежності тривалості дії навантаження при гранично допустимих: а – силі, що розтягує шию; б – силі зсуву; в – осьовій силі на стегні

Критерій стискуючого зусилля на гомілці TCFC (Tibia Compressive Force Criterion) визначається на основі стискуючого навантаження (F_z), прикладеного по осі до кожної гомілки манекена, яке не повинно перевищувати 8 кН.

Показник травмування гомілки TI (Tibia Index) розраховується на основі моментів згину (M_x і M_y) за наступними формулами:

$$TI = \left| \frac{M_R}{(M_C)_R} \right| + \left| \frac{F_Z}{(F_C)_Z} \right|; \quad M_R = \sqrt{M_X^2 + M_Y^2}$$

де M_x – момент згину по осі x ; M_y – момент згину по осі y ; $(M_C)_R$ – критичний згинний момент рівний 225 Нм; F_z – осьове стискуюче зусилля по напрямку осі z ; $(F_C)_z$ – критичне стискуюче зусилля по осі z величиною 35,9 кН.

Показник травмування гомілки TI розраховується для верхньої та нижньої точки кожної гомілки окремо, при цьому в кожній точці показник TI не повинен перевищувати 1,3 одиниць при зміщенні колінних шарнірів не більше ніж на 15 мм. Основні параметри травмонебезпечності, визначені за методикою *EURONCAP*, наведені у таблиці.

Параметри травмонебезпечності, визначені за методикою *EURONCAP* [12].

	Максимально допустиме значення	Травмонебезпечна межа (ймовірність серйозної травми 50 %)
Сумарні перевантаження голови <i>NIC (Head Injury Criteria)</i>	650	1000
Згинний момент шиї, Нм	42	57
Стиск грудної клітки, мм	22	50
Навантаження на стегні, кН	3,8	9,07
Критерій травми гомілки <i>TI</i>	0,4	1,3

Висновки. 1. Заходи щодо пасивної безпеки АТЗ під час ДТП повинні бути скеровані на:

- зниження рівня перевантажень, що діють на тіло людини з демпфуванням енергії удару за рахунок формування енергопоглинаючих елементів та зон деформації каркасу кузова;
- розробку сучасних утримуючих систем (ременів безпеки);
- зниження тривалості перевантажень шляхом створення систем перерозподілу енергії удару.

2. Система пасивної безпеки АТЗ повинна проектуватися, виходячи з науково обґрунтованих гранично допустимих фізіологічних можливостей людини щодо переносимості аварійних перевантажень.

3. Для забезпечення об'єктивності результатів випробувань АТЗ на пасивну безпеку доцільно проводити дослідження з метою уточнення граничних значень критеріїв, які традиційно використовуються в теоретичних і експериментальних дослідженнях з даної проблеми.

1. Безопасность автомобиля, анализ концепции / Рабинович Б.А. // Журнал автомобильных инженеров. – № 1 (54). – 2009. – С. 18–23.

2. Нурналиев Р.Г. Второй Международный конгресс «Безопасность на дорогах ради безопасности жизни». С.-Петербург. 17-19.09.08. www.gibdd.ru.

3. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової програми підвищення безпеки дорожнього руху в Україні на 2012-2016 роки». www.sai.gov.ua/ua/law/38.htm.

4. ГОСТ 20304-90. Манекены посадочные трехмерный и двухмерный. Конструкция, основные параметры и размеры. М., 1990.

5. Как измеряют безопасность автокресел? Что такое *NIC*? Posted on 11.07.2012 by Adminka. <http://yut.kiev.ua/wordpress/?p=333>.

6. ДСТУ UN/ECE R 12-03:2004. Єдині технічні приписи щодо офіційного затвердження колісних транспортних засобів стосовно захисту водія від удару об механізм керування (UN/ECE R 12-03:1994, IDT).

7. Правила проведення краш-тестов в Європе. <http://cartest.omega.kz/euro.html>.

8. ДСТУ UN/ECE R 80-00:2002. Єдині технічні приписи щодо офіційного затвердження сидінь великогабаритних пасажирських дорожніх транспортних засобів і офіційного затвердження цих дорожніх транспортних засобів стосовно міцності сидінь та їхніх кріплень.

9. Рабинович Б.А. Безопасность человека при ускорениях (биомеханический анализ). – М., 2007. – 208с.

10. Курме Д.А. Купч А.Я. Черепно-мозговые повреждения в зависимости от пусковых механизмов. Тр. Рижского НИИ травматологии и ортопедии. – Вып. 13. – Рига, 1975.

11. Хусаинов А.Ш. Пассивная безопасность автомобиля: учебное пособие для студентов направлений 190100.62 «Наземные транспортно-технологические комплексы» по профилю – Автомобиле- и тракторостроение и 190109.65 «Наземные транспортно-технологические средства» по специализации «Автомобили и тракторы» / А.Ш. Хусаинов, Ю.А. Кузьмин – Ульяновск: УлГТУ, 2011. – 89 с.

12. Допускаемые нагрузки на различные части тела человека <http://www.spacioclub.ru/ZE121/about/safety/person/>.

Ю.А. Комісарчук,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики (Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ ЯК ЗАСІБ ПОЗИТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАДИ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВЕДЕНОСТІ ВИНИ

Проблемам реалізації кримінальних процесуальних засад (принципів), у кримінальному провадженні приділено досить уваги багатьма вченими. Використовуючи теоретичні положення про сутність засад, автори досліджень пропонували і практичні рекомендації з їх впровадження в діяльність суб'єктів кримінального судочинства.

Так, С.А. Альперт, використовуючи аналіз принципів, робить висновки про правові статуси учасників кримінального процесу [1, с. 64–69], В.Т. Томін показує вплив принципів на поведінку учасників судочинства [2, с. 85–92], С.А. Шейфер з позицій практичного застосування кримінально-процесуальних начал аналізує слідчі помилки, відзначаючи при цьому, що вони у всіх випадках є результатом невірної представлення про роль принципів у досудових стадіях [3, с. 83–92; 4, с. 46–48].

Однак у перерахованих вище й інших роботах вчених питання реалізації саме засади презумпції невинуватості та доведеності вини

в стадії досудового розслідування спеціально не розглядалися. На нашу думку, у рамках даного дослідження найбільш повним і практично корисним буде розгляд вказаної засади за допомогою її відображення на системі процесуальних рішень, прийнятих слідчим.

Визначенню поняття процесуального рішення і його характеристики присвячена велика кількість наукових досліджень.

А.Б. Муравін включає в це визначення категоричні вимоги про законність, обґрунтованість і мотивованість рішення [5, с. 24–25]. Однак А.Я. Дубинський говорить про те, що акти слідчого, що не містять зазначених властивостей, також визнаються рішеннями, хоча і не мають юридичної сили [6, с. 33]. На нашу думку, рішення дійсно приймається на основі такого рівня знань про обставини провадження, що забезпечує законність, обґрунтованість і справедливості висновків про винуватість або невинуватість обвинувачуваного і по всіх інших питаннях. Однак, говорити про реальне дотримання вимог законності, обґрунтованості й мотивованості того або іншого процесуального рішення можна тільки після його офіційного винесення посадовою особою судочинства.

Інші властивості процесуальних рішень в основному співвідносяться з визначенням механізму ухвалення рішення і дозволяють простежити динаміку даного процесу.

При цьому А.Я. Дубинський обґрунтовано визначає даний механізм як переробку нормативної і доказової інформації і формування відносин до фактичних обставин з метою здійснення процесуальних дій [6, с. 20].

Під час опису механізму прийняття рішень варто мати на увазі, що їх основним призначенням є забезпечення позитивної реалізації норм діючого законодавства, у тому числі вимог засади презумпції невинуватості та доведеності вини, з метою достовірного встановлення фактичних даних, пов'язаних з визначеним діянням.

У загальному змісті кримінальне процесуальне рішення являє собою продукт розумової діяльності, що дозволяє знайти вихід з конкретної ситуації і формує основу для виконання завдань кримінального судочинства. Відповідно до чинного законодавства, процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду [7, с. 52].

Розглядаючи механізм прийняття процесуальних рішень, слід зазначити, що спочатку підставою прийняття рішення є докази, наявність яких спонукає слідчого до здійснення визначених дій (або до утримання від їхнього здійснення). В міру наближення до кінцевого втілення процесуального рішення слідчий або «при-

ймає» докази і на їх основі формує думку про доведеність фактичних обставин, або не визнає сукупність доказів достатньою для ухвалення позитивного рішення.

Варто відмітити, що підготовка, прийняття і виконання процесуальних рішень – це складний динамічний процес, тому в залежності від ступеня його завершеності та або інша з його складових може займати як ведуче, так і другорядне положення.

Так, підготовка рішення – це насамперед формально-логічний процес оцінки конкретної ситуації, відшукування причинно-наслідкового зв'язку між ситуацією і наслідками, а також визначення способів, що дозволяють найбільш повним чином її врегулювати.

Далі, ухвалення рішення можна умовно представити як творчий процес, у результаті якого внутрішнє переконання посадової особи, що сформувалося на основі оцінки конкретної процесуальної ситуації, реалізується у вигляді судження.

При виконанні процесуального рішення варто виходити з того, що воно по своїй природі – управлінське рішення [6, с. 77], тому зовні даний процес характеризується як реалізація державно-владних повноважень у специфічній сфері кримінального судочинства.

Природно, що наведений опис процесу прийняття рішень є досить умовним, але ця модель у цілому придатна для дослідження проявів засади презумпції невинуватості та доведеності вини в динаміці правозастосовчої діяльності.

Таким чином, процесуальне рішення слідчого можна описати за допомогою наступних найбільш характерних його рис: 1) підготовка, прийняття і виконання рішення повинні бути спрямовані на досягнення завдань кримінального судочинства; 2) рішення виноситься в межах компетенції посадової особи; 3) слідчий повинен керуватися вимогами кримінальних процесуальних засад; 4) під час ухвалення рішення слідчий робить аналіз наявних юридичних фактів, норм діючого законодавства і на цій основі робить висновок про напрямок подальшої діяльності; 5) висновок слідчого закріплюється у відповідному документі.

З позицій дослідження проблемних питань реалізації засади презумпції невинуватості та доведеності вини на стадії досудового розслідування найбільш прийнятним є поділ процесуальних рішень за їх змістом на основні і допоміжні, запропонований А.Я. Дубинським, В.А. Стрёмовським, Ю.В. Манаєвим і іншими вченими [6, с. 51–52; 8, с. 4; 9, с. 86–87].

Крім того, у нашому дослідженні варто провести додаткову класифікацію рішень: 1) на безпосередньо пов'язані з реалізацією

принципу презумпції невинуватості під час їх прийняття і виконання; 2) інші рішення, що прямо не залежать від вимог даного принципу.

Рішення першої групи можуть бути як основними, так і допоміжними. До основних рішень відносяться наступні: про початок досудового розслідування; про появу в провадженні підозрюваного й обвинувачуваного; про закінчення досудового розслідування; до допоміжних – рішення про застосування примусових заходів.

Визначаючи взаємодію механізмів прийняття рішень і реалізації кримінальних процесуальних засад, важливо відзначити, що контролю з боку засад судочинства піддаються усі без винятку процесуальні рішення.

Це забезпечує позитивну реалізацію всіх правових норм, задіяних у конкретній процесуальній ситуації. Крім того, рішення є носіями положень, що містяться в засадах, тому що, за словами Н.Г. Муратової, їх можна рахувати засобом переведення правових приписів в реальну поведінку учасників кримінально-процесуальної діяльності [10, с. 15].

Безсумнівно, під час прийняття рішень слідчий керується вимогою про тлумачення непереборних сумнівів на користь особи, а також інших вимог, що входять у зміст даної засади. З іншого боку, контролю з боку засади презумпції невинуватості та доведеності вини піддаються і самі норми, що визначають порядок ухвалення рішення і його документальну форму.

Отже, можна сказати, що процесуальне рішення – це субстанція, без якої неможливо підвести вимоги, що містяться в засаді презумпції невинуватості та доведеності вини, під умови конкретної правозастосовчої ситуації.

Між реалізацією засади й ухваленням процесуального рішення існує постійний динамічний зв'язок. Цей процес полягає: за допомогою прийняття рішень посадовими особами судочинства забезпечується реалізація засади презумпції невинуватості та доведеності вини, а законність, обґрунтованість і мотивованість рішень є одночасно й умовою позитивної реалізації даної засади.

Таким чином, прийняття слідчим процесуальних рішень є основою позитивної реалізації засади презумпції невинуватості та доведеності вини в досудових стадіях.

1. Альперт С.А. Принцип публичности (официальности) и его значение в деятельности советских органов предварительного расследования // Ученые записки Харьковского юрид. ин та, Х. –1957.– Вып. 3. – С. 48–50.

2. Томин В.Т. Механизм воздействия коммунистической мировоззрения на уголовное судопроизводство // Проблемы советского государс-

тва и права. Вопросы борьбы с правонарушениями. Вып. 3. –Иркутск: Изд-во Иркутского гос. ун-та, 1975. – С. 85-92.

3. Шейфер С.А. Принципы процесса как гарантии законности и демократизма предварительного следствия // Проблемы демократизма предварительного следствия. – Волгоград: Изд-во ВСШ МВД СССР, 1989. – С. 84-88.

4. Соловьев А., Шейфер С, Токарева М. Следственные ошибки и их причины // Социалистическая законность. – 1987. –№ 12. – С. 46–48.

5. Муратова Н.Г. Уголовно-процессуальные акты органов предварительного расследования: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – Казань: Изд-во Казанск. гос. ун-та, 1985. – 14 с.

6. Дубинский А.Я. Исполнение процессуальных решений следователя. Правовые и организационные проблемы. – К.: Наукова думка, 1984. – 182 с.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» станом на 22 трав. 2012 р.: (офіц. текст). – К.: Алерта, 2012. – 304 с.

8. Манаев Ю.В. Законность и обоснованность процессуальных решений следователя. – Волгоград: Изд-во ВСШ МВД СССР, 1977. – 42 с.

9. Стрёмовский В.А. Актуальные проблемы организации и производства предварительного следствия в СССР. –Краснодар: Изд-во Кубанского гос. ун-та, 1978. – 234 с.

10. Муратова Н.Г. Процессуальные акты органов предварительного расследования. – Казань: Изд-во Казанского гос. ун-та, 1989. – 116 с

С.В. Кондратюк,

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

П.П. Письменний,

*віце-президент
(Вільна козацька академія національної
безпеки і оборони України)*

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ЧИННИК КОНТРОЗВІДУВАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Українська національна ідея не є новомодною вигадкою. Вона коріниться в давніх часах і на кожному історичному етапі розв'язувала певні завдання.

Вийшовши із Середньовіччя, українська національна ідея (як і прагнення до національного самовизначення) пройшла скла-

дну еволюцію, зазнала періоди піднесення і спади. Однак вона ніколи не зникала, ні в Росії, ні в Австро-Угорщині, ні в Польщі, ні в СРСР, в залежності від того, де перебували історично українські землі.

Та й «на місці», у себе вдома, як не намагалися її замовчувати або ж ігнорувати чи заперечувати, то гостріше і рельєфніше вона виявляла себе. Не стало винятком і останнє двадцятиріччя ХХ ст. де найбільш гостро проявлялась українська національна ідея, а з нею – і прагнення самостійного, суверенного життя [1, с. 36].

Після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. науковці, історики, правники, політологи, економісти розпочали активно досліджувати зазначену проблему.

Окремі аспекти зазначеної проблеми висвітлювали О. Береза, Я. Дашкевич, С. Вовканич, В. Кондратюк, М. Криштанович, Я. Малик, С. Макарчук, О. Оробчук, В. Письменний та ін. Проте, бракує спеціальних досліджень зазначеної проблеми.

Мета даного дослідження – визначити проблему організації контр розвідувального захисту фінансово – економічного потенціалу України як однієї з головних умов забезпечення української національної ідеї на сучасному етапі.

В Україні створена нормативно – правова база для забезпечення національної безпеки: прийняті Конституція України [2], Закон України «Про основи національної безпеки України» [3], укази та розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативні акти та ін.

Забезпечення національної безпеки – це не тільки попередження і ліквідація небезпек, загроз, в т.ч. і фінансових, але й збереження її державного суверенітету.

Відродження української державності в нових історичних умовах і обставинах стали глобальною ідеологічною проблемою для Східної Європи та світу в цілому. Водночас (і на Заході, й на Сході) відбулися величезні зміни у сферах міжнародної безпеки, появились нові небезпеки нового походження, в т.ч. у зовнішньополітичній сфері – посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав; у сфері державної безпеки: розвідувально-підривної діяльність іноземних спеціальних служб; в економічній сфері: нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фінансової (фіксальної) політики держави; відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам [4, с. 37].

На жаль, все ще відсутній правовий підхід для здійснення практичного контр розвідувального захисту фінансово – економічного потенціалу України, відсутня навіть сама концепція опису фінансової контр розвідки України.

Спробуємо тезисно розкрити основні завдання щодо вирішення цієї проблеми.

Підвищення ефективності протидії фінансово – економічним операціям проти України вимагає правових, організаційних, функціональних змін у діяльності Служби безпеки України. Одним із головних завдань модернізованої Служби безпеки України має бути забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері.

До основних функцій СБУ у відповідності із законодавством і практикою правового регулювання діяльності органів внутрішньої безпеки СЕС належить віднести контррозвідувальний захист національної безпеки у фінансовій сфері.

Стан національної безпеки у фінансовій сфері детермінується ефективністю контр розвідувального захисту її.

Фінансова безпека України – складова частина економічної безпеки держави, заснована на незалежності, ефективності та конкурентоспроможності фінансово–кредитної сфери України.

Забезпечення фінансової безпеки України – це цілеспрямована і свідома діяльність держави, суспільства, скерована на реалізацію національної ідеї, на захист національних цінностей та інтересів шляхом дотримання фінансової стабільності, забезпечення ліквідації активів.

Фінансова безпека держави – ключова умова здатності держави проводити фінансово–економічну політику у відповідності зі своїми національними інтересами.

Обов'язки державних інституцій створювати механізм захисту національних економічних інтересів та забезпечувати контр розвідувальний захист фінансово–економічного потенціалу України.

Важливу роль щодо убезпечення фінансової безпеки відіграють органи фінансово–економічної розвідки і контррозвідки.

Натомість, до цього часу не створено системного державно–громадського інституту щодо контр розвідувального захисту української фінансово–економічної системи.

Психоінформаційною детермінантою фінансово–економічної небезпеки України слід вважати відсутність системної законодавчо–нормативної правової і лінгвістичної (національної термінологічної) бази з основ національної безпеки і оборони України.

В цих умовах якраз потрібна українська національна ідея.

Посилений і безперервний фінансово-економічний вплив інших країн руйнує ефективне функціонування національної фінансово-економічної системи.

Спеціальні психоінформаційні економічні операції застосовані проти України унеможливають ефективне економічне зростання. В Україну все більше імпортуються засоби широкого вжитку і продовольства. Внутрішнє виробництво їх в Україні стає проблематичним.

Системного дослідження потребують процеси фінансово-економічної глобалізації, доктрини Римського клубу, фінансово-економічної операції проти економічного суверенітету України.

Світова фінансово-економічна криза засвідчила хибність ідеалізації соціально-ринкової моделі розвитку. Вона спростувала, що досвід розвинутих капіталістичних держав для країн з перехідною економікою є ефективним і реалістичним.

Головна зовнішня загроза для національної безпеки у фінансово-економічній сфері України полягає в тому, що фінансова розвідка ще не до кінця усвідомила наслідки таємної інформаційно-психологічної війни проти фінансово-економічного суверенітету України. А це засвідчує, що не зустрічаючи адекватного захисту з боку держави, на Україну посипалися різновекторні зовнішньо-економічні впливи та деструктивні дії із підриву національної фінансово-економічної системи. Замаскована інформаційно-економічна війна проти України у вигляді «шокової терапії», Вашингтонського Консенсусу «сталого розвитку» (нульового росту) знищила ресурси фінансово-економічного розвитку, які забезпечували б зростання впродовж попередніх років.

В умовах економічної глобалізації виникли і набули подальшого удосконалення різноманітні форми фінансово-економічної боротьби, засоби та способи інформаційної економічної експансії, проведення підривних (диверсійних) інформаційно-психологічних економічних операцій.

На сьогодні економічна та фінансова безпека України під загрозою і з боку Росії. Окремі європейські банки залишають наш фінансовий ринок, з іншого боку активи скуповує Росія, яка контролює 60–80 відсотків усіх фінансових операцій в Україні. Національний банк України очолює син російського олігарха, лєвова частка акцій головних підприємств економіки України належить громадянам Росії, частина з яких приймає українське громадянство, щоб обійти законодавство та громадську дум-

ку [5], що є це прямою загрозою фінансово-економічній безпеці нашої держави.

Відсутність системного контр розвідувального захисту фінансово-економічного потенціалу України є дестабілізуючим чинником щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Потрібна концепція забезпечення контр розвідувального захисту фінансово-економічного потенціалу України. Первинним державним нормативним документом щодо розроблення концепції забезпечення контр розвідувального захисту фінансово-економічного потенціалу України має стати схвалена розпорядженням КМУ від 15 серпня 2012 р. № 569 – Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [6].

Дієвість концепції контр розвідувального захисту фінансово-економічної сфери буде детермінуватися якістю визначення ключових понять «фінансова безпека».

Основні поняття фінансової безпеки мають бути однозначними та несуперечливими для всіх рівнів фінансових агентів (державних, регіональних, підприємницьких структур).

Проблеми визначення основних понять сфери фінансово-економічної безпеки України в економічній теорії і праві ще конкретно не ставляться на порядок денний. Визначення поняття – «фінансова безпека» – складова економічної безпеки, яка характеризує стан захищеності життєво важливих (ключових) інтересів держави та регіонів, підприємницьких структур та громадян у фінансовій сфері від впливу широкого кола негативних чинників (загроз) – відбулося у проекті Концепції фінансової безпеки України, підготовленого за дорученням Міжвідомчої комісії з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України.

Забезпечення фінансової безпеки України – це свідомий цілеспрямований контр розвідувальний захист державними і недержавними фінансовими агентами від зовнішніх і внутрішніх викликів і загроз у фінансово-економічній сфері України.

Питання забезпечення фінансової безпеки України в більшості інституційно-правових актів відсутні, а в інших вони згадуються лише побіжно або занадто декларативно.

Фінанси – це завжди діючий специфічний канал зовнішньої фінансово-економічної розвідки, який скрито дозволяє ззовні контролювати країну – боржника та поширюється на всі сторони соціально-економічного життя контрольованої країни. Зважаючи, що проти України застосовується широкий діапазон зовнішніх інформаційно-психологічних, фінансово-економічних впливів і

тисків на порядок денний виноситься нагальна проблема розробки і впровадження законодавчо – нормативної, правової, програмної і лінгвістичної бази формування фінансово-економічної безпеки України. При цьому, першочерговим актом забезпечення фінансово-економічної безпеки України є розробка і впровадження підсистеми лінгвістичного забезпечення, передусім – розробка і впровадження галузевого термінологічного стандарту України «Фінансова безпека України».

Унормування та стандартизація національно-безпекових термінології в Україні майже не проводиться, за винятком технічної та програмних складових інформаційної безпеки.

Під фінансовою безпекою України слід розуміти не абстрактний стан захищеності життєво важливих інтересів держави регіонів, підприємницьких структур і громадян у фінансовій сфері від впливу широкого кола негативних чинників, а забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері шляхом розвідувальних, контр розвідувальних, пошукових, адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам фінансовій безпеці України з боку міжнародних фінансових агентів, іноземних спецслужб, організацій, окремих груп та осіб.

Все вищевикладене вимагає від всього суспільства України усвідомлення необхідності захисту та зміцнення системи національної безпеки та її такого важливого компоненту – контр розвідувального захисту фінансової сфери.

Висунуті нами ідеї є дискусійними. Вони вимагають конкретизації, продовження глибокого вивчення теоретичних і прикладних аспектів створення нової, єдиної контр розвідувальної фінансової служби.

-
1. Кондратюк В.О. Державотворення в Україні по обидві сторони Збруча / В.О.Кондратюк, С.В.Кондратюк, О.В.Кондратюк. – Л., 2012. – 564 с.
 2. Конституція України. – К: 1997. – 78 с.
 3. Про основи національної безпеки України: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 17.
 4. Див.: Малик Я.Й. Національна безпека України / Я.Й.Малик, О.І.Берега, М.Ф.Криштанович. – Л., 2010. – С.4–37 (280 с.).
 5. Див. газета «Експрес» № 8, 2013, Юрій Грицик «США готують удар по Росії», – С.4.
 6. [Http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=245494283](http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=245494283)- Урядовий портал.

В.С. Крижанівський,
слухач магістратури
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ – ПРОБЛЕМА СВІТОВОГО МАСШТАБУ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій, розширення виробництва технічних засобів і сфери застосування комп'ютерної техніки, а головне – наявність людського фактора у виді задоволення власних амбіцій чи з корисливою метою породили новий вид суспільно небезпечних діянь, у яких неправомірно використовується комп'ютерна інформація або вона сама стає об'єктом зазіхання. Подібно багатьом революційним технологіям глобальна мережа Internet несе із собою величезний потенціал як для прогресу так і для зловживань [1].

Європейська криза як основна проблема світової економіки може в найближчому майбутньому відійти на другий план. Влада США вже давно забила на сполох: кіберзлочинність стрімко набирає обертів.

Експерти впевнені: саме хакери в недалекому майбутньому стануть загрозою номер один, змістивши тероризм. Незважаючи на віртуальність злочинів, збиток вони наносять справжній. За деякими оцінками, через кіберзлочинців щорічно світова економіка втрачає 114 млрд дол, повідомляє «Росія 24». А США оцінили свої збитки за всі роки існування глобальної мережі в 400 млрд дол. Це в 3 рази більше щорічних витрат на освіту.

Ось, наприклад, одна з найбільш простих схем. Шахраї крадуть зарплатні рахунки співробітників компаній. Потім продають їх на чорному ринку, де розцінки починаються від 3,5 дол за рахунок. Є й інший варіант – залишити ці дані собі й просто перевести гроші з сотень і тисяч банківських карт на свій рахунок. Щорічний збиток тільки від такої схеми американські компанії оцінюють в 1 млрд дол.

Причому, у хакерів немає якихось певних переваг на кого направляти свої атаки. В результаті, в групі ризику опиняються абсолютно всі компанії. Торік про кібернапади повідомили 760 американських організацій, серед яких консультанти Price-WaterhouseCoopers, банки Wells Fargo і Citigroup, інтернет-магазин Amazon, IT-гіганти IBM, Intel, Yahoo, Cisco, Google, Facebook і Microsoft і виробник електроніки Sony.

З останнім, до речі, пов'язана найгучніша атака минулого року. Навесні 2011 р. Sony зазнав серії нападів. Хакери зламали

базу даних користувачів і викрали інформацію про сотню мільйонів клієнтів. В результаті корпорація понесла збиток на фантастичну суму – 3 млрд. дол.

У 2006 р. витрати американських компаній на інформаційну безпеку склали 61,5 млрд. дол. А за підсумками 2010 р. показник перевищив відмітку в 100 млрд. дол. За минулий рік відбувся приріст майже на третину - до 130 млрд. дол. У результаті, за якихось п'ять років витрати на превентивні заходи подвоїлися.

Останнім часом рівень кіберзлочинності швидко зростає і в Україні. Експерти зазначають, що Україна – дуже важливий центр хакерства, поряд з Росією, Бразилією, Китаєм і меншою мірою – Індією.

В минулому році українські хакери вкрали в закордонних банках понад 40 млн дол. До діяльності зазначеної угруповання причетні близько 20 осіб - мешканців різних регіонів України, п'ятеро з яких були затримані співробітниками СБ України [2].

Як висновок, хочеться ще раз підкреслити, що проблема боротьби з комп'ютерними злочинами – це комплексна проблема. Злочини у галузі використання інформаційних технологій не піддаються результативному розслідуванню тими засобами і заходами, що були ефективні у минулому столітті, коли інформатизація нашого суспільства тільки починалась. Закони повинні сьогодні відповідати тим вимогам, що пред'являє сучасний рівень розвитку технологій, щоб відправлення правосуддя відбувалося у незалежності від того, чи був такий злочин вчинений за допомогою звичайних засобів або персонального засобу супутникового зв'язку та мережі Internet.

Слід відмітити, що Україна за останніх три роки України зробила вагомий крок у сфері боротьби з кіберзлочинністю, а саме – прийняття ряду нормативно-правових актів та створення Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України та підрозділів боротьби з кіберзлочинністю ГУМВС, УМВС [3].

Однак, робота вище вказаного підрозділу на даний час є не ефективною. Це пояснюється низьким рівнем фінансування у даній сфері, не достатньою підготовкою фахівців та відсутністю технічних засобів, які необхідні для боротьби з кіберзлочинністю.

1. Протидія злочинності у сфері використання автоматизованих електронно-обчислювальних машин. Голуб'єв В.О. – 2001.

2. <http://www.rbc.ua/ukr/top/show/kiberprestupniki-obhodyatsya-miru-v-114-mlrd-v-god-05032012102200>

3. Наказ МВС України від 31 травня 2012 № 494 «Про організацію діяльності Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України та підрозділів боротьби з кіберзлочинністю ГУМВС, УМВС».

А.С. Крижановський,
*асистент кафедри кримінального права і процесу
(Інститут права та психології НУ
«Львівська політехніка»)*

ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ ТА РЕФЕРЕНДУМІВ В УКРАЇНІ

Правоохоронна діяльність представляє одну з головних об'єктивно обумовлених функцій держави, яка виступає в ролі суб'єкта управління, організуючого життєдіяльність суспільства, успішність якого можлива лише в умовах забезпеченості належного правопорядку. З цих позицій правоохоронна діяльність держави являє функцію соціального управління. Організація цієї функції виконується державою за допомогою створення правоохоронної системи, що включає відповідні державні органи спеціальної компетенції та інші суб'єкти, включені у правоохоронний процес.

Діяльність правоохоронних органів під час проведення виборів і референдумів - це особливий вид соціальної діяльності, тому її сутність визначаються, насамперед, тими об'єктивними соціальними умовами, в яких вона зароджується, формується і розвивається. Вона відбувається у специфічних формах, що регулюються відповідним законодавством. Таким чином, специфіка суспільних відносин, що складається в тому чи іншому конкретному напрямі діяльності по забезпеченню правопорядку під час проведення виборів і референдумів зумовлює, з одного боку, наявність спеціальних правових актів, з іншого - особливі форми діяльності та втілення цих актів у життя.

Форми діяльності правоохоронних органів під час виборів і референдумів є зовнішнім проявом практичної реалізації правоохоронними органами, їх системними утвореннями і посадовими особами функцій і методів організації охорони громадського порядку.

Щоб з'ясувати природу форм діяльності правоохоронних органів під час виборів і референдумів можна сформулювати характерні основні ознаки, що розкривають суть пропонованої адміністративно-правової категорії.

По-перше, формами діяльності правоохоронних органів є зовнішній прояв дій державних органів, їх системні утворення і посадові особи, що наділені спеціальними повноваженнями із за-

безпечення виконання загальнообов'язкових умов і вимог охорони громадського порядку та безпеки, передбачених законами та іншими нормативними правовими актами.

По-друге, під формами діяльності правоохоронних органів під час виборів і референдумів слід розуміти не будь-які дії зазначених органів, а лише ті з них, які здійснюються на підставі загальнообов'язкових умов і вимог охорони громадського порядку щодо фізичних і юридичних осіб, не підлеглих їм організаційно, і які пов'язані з безпосереднім втручанням у виборчу діяльність вказаних осіб.

По-третє, форми діяльності правоохоронних органів під час виборів і референдумів мають певну цільову спрямованість. Адміністративно-правовими формами, які розглядаються, є дії суб'єктів охорони громадського порядку з видання адміністративно-правових актів і укладання адміністративно-правових договорів, а також інші дії вказаних органів, що призводять до адміністративно-правових наслідків, які спрямовані на забезпечення виконання загальнообов'язкових умов щодо охорони громадського порядку фізичними і юридичними особами з метою захисту конституційних та інших законних інтересів особи від чинників криміногенного характеру, які не повністю охоплюються оперативно-розшуковими засобами і створюють небезпеку спричинення шкоди даним інтересам [1, с. 140].

По-четверте, форми діяльності правоохоронних органів викликають певні організаційні наслідки. Дані адміністративно-правові форми спричиняють виникнення, зміну і припинення адміністративних правовідносин між зазначеними органами, громадянами і організаціями, що виникають у процесі виявлення, попередження і нейтралізації протиправних чинників, пов'язаних із правомірними діями (діяльністю) фізичних і юридичних осіб, що адміністративно санкціонуються і контролюються державою, з використання виборчих технологій для забезпечення законних інтересів, а також призводять до адміністративних правовідносин, що виникають під час попередження і нейтралізації адміністративних правопорушень та адміністративно-правових казусів, які сприяють виникненню конфліктних ситуацій у виборчій сфері.

На підставі викладеного можливо розкрити специфіку охоронного змісту форми діяльності правоохоронних органів під час виборів і референдумів, якщо виділити і дослідити однорідні форми діяльності правоохоронних органів, формально адекватні певним ситуаціям, що типізуються, пов'язані з виникненням або роз-

витком криміногенних чинників. При цьому підході слід говорити про такі форми діяльності, як: ухвалення (видання) адміністративно-правових актів; укладення адміністративно-правових договорів; інші адміністративно-правові дії, покликані охороняти і захищати конституційні й інші законні інтереси особи у виборчій сфері, пов'язані з правомірними діями (діяльністю) фізичних і юридичних осіб, що адміністративно санкціонуються і контролюються державою, а також охороняти і захищати конституційні й інші законні інтереси від злочинів та правопорушень, що сприяють виникненню або розвитку чинників криміногенного характеру які впливають на волевиявлення виборців.

Загалом питання методологічного забезпечення адміністративно-правового регулювання діяльності правоохоронних органів є доволі важливими для оптимізації державного управління, формування відповідної державної політики. Крім того, державна політика має запроваджуватися лише у тих формах і тими засобами, які є притаманними і прийнятними у демократичній правовій державі, тобто базуватися на принципах законності і верховенства права.

Сучасна методологічна ситуація у дослідженні форм діяльності правоохоронних органів під час виборів і референдумів характеризується переходом від уніфікованої методології до різноманітних методологічних засад, парадигм, підходів. Як зазначає П.М. Рабінович, це, безперечно, плідний процес, який збагачує, вивільняє та стимулює дослідницьку енергію, дозволяє повніше осягнути предмет цієї діяльності, специфічні державно-правові закономірності [2, с. 618].

Отже, під формами діяльності правоохоронних органів під час проведення виборів та референдумів в Україні розуміються однорідні за характером і правовою природою групи адміністративних дій, за допомогою яких зазначені органи у взаємодії з органами місцевого самоврядування, громадськими формування з охорони громадського порядку, суб'єктами виборчого права забезпечують громадський порядок.

1. Стахов А.И. Право безопасности: учеб. пособ. / А.И. Стахов. – Киров: Изд-во ВятГТУ, 2007. – 226 с.

2. Рабінович П.М. Методологія юридичної науки / П.М. Рабінович // Юридична енциклопедія. НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького: у 6 т. / голов. редкол.: Шемшученко Ю.С. (голова) [та ін.]. – К.: Українська енциклопедія, 2001. – Т. 3. – С. 618–619.

В.О. Кучер,
*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри цивільного права та процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ ФІКТИВНОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВУ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах ринкової економіки загострилися проблеми, пов'язані з діяльністю суб'єктів господарювання. Ці проблеми, певною мірою, стосуються значного поширення такого негативного явища як фіктивне підприємництво.

В більшості випадків фіктивні суб'єкти господарської діяльності використовуються для створення конвертаційних центрів, які в свою чергу здійснюють послуги по конвертації, реконвертації грошових коштів, легалізації грошових коштів здобутих злочинним шляхом, мінімізації податкових зобов'язань та багато інших [1, с. 108–109].

Послугами таких підприємств на сьогодні користуються не тільки злочинні організації, але й легальні суб'єкти господарювання. Діяльність таких підприємств завдає суттєву шкоду економічній системі України, оскільки за їх допомогою велика кількість коштів не надходить до бюджету держави та сприяє тінізації економіки.

Фіктивне підприємство – це не тільки довірчі товариства і різноманітні фонди, які будували свою діяльність за принципом «піраміди», а, як показує практика, набагато ширша злочинна діяльність, що набуватиме все більшого впливу на підприємницьку діяльність і активно впливатиме на економічну ситуацію в державі.

Аналізуючи динаміку та тенденції злочинності у сфері господарської діяльності, Д.О. Пасека зазначає, що для фіктивного підприємництва характерною є позитивна динаміка, що свідчить про зростаючу кримінальну активність у використанні фіктивних підприємств [2, с. 246].

Виділяють наступні причини зростання чисельності фіктивних суб'єктів господарювання: неврегульованість та недосконалість законодавства; недоліки нормативно-правової бази, яка регулює порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності; надмірний податковий тиск; недосконалість механізмів контролю з боку державних органів [3, с. 96].

Відсутність визначення фіктивного суб'єкта господарювання та чітких критеріїв фіктивного підприємництва створює пере-

шкоди виявленню та розкриттю даного злочину. Складність фіктивного підприємництва також проявляється у його невизначеності, оскільки цей злочин тісно пов'язаний з іншими, наприклад, шахрайство (ст. 190 КК України), заняття забороненими видами господарської діяльності (ст. 203 КК України), легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України), ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ст. 212 КК України), шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України) тощо.

Крім того, неефективна діяльність протидії фіктивному підприємству пов'язана низкою об'єктивних, та суб'єктивних чинників. До об'єктивних причин відносять відсутність єдиної державної політики у цьому напрямку; недоліки господарського та кримінального законодавства. Суб'єктивними чинниками є недостатня ефективність роботи оперативних підрозділів правоохоронних органів; відсутність наукових методик розкриття та розслідування економічних злочинів; неналежна організація взаємодії оперативних підрозділів і іншими правоохоронними та державними органами; неналежна підготовка кадрів для боротьби з економічною злочинністю [4, с. 64–65].

Стаття 205 КК України дає визначення фіктивного підприємництва, як «створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона».

Метою діяльності таких суб'єктів є не лише прикриття незаконної діяльності та здійснення заборонених видів діяльності. Це також може бути ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів та незаконне збагачення; здійснення інших порушень фінансового законодавства при проведенні підприємницької діяльності; розкрадання грошових коштів, матеріальних цінностей без здійснення підприємницької діяльності.

Наприклад, в частині ухилення від сплати податку на додану вартість, як правило, залучається кілька недобросовісних суб'єктів господарювання, зареєстрованих у різних регіонах країни, в тому числі з ознаками фіктивності. Кошти на адресу фіктивного суб'єкта господарювання перераховуються під виглядом плати за товари (роботи, послуги), з виділенням окремо суми податку на додану вартість. Фактично суми податку на додану вартість до бюджету не перераховуються, а грошові кошти за допомогою різних механізмів переводяться у готівку. При цьому використовуються із зловживанням прав банківські рахунки таких суб'єктів, через можливості яких з метою імітації розрахунків по

схемі руху товару (документів, грошових потоків) обертаються кошти чи використовуються інші форми розрахунків суб'єктів.

Поняття фіктивного підприємництва у ст. 205 КК України має ряд недоліків, на які звертається увага науковцями. Як зазначають В.П. Дерев'янок та Л.М. Дудник диспозиція ст. 205 КК України не чітко визначає і не конкретизує винність осіб, які створюють підприємства, які містяться у кримінально-правовому визначенні «створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності» [5, с. 67].

Відповідно до ст. 58 Господарського кодексу України (далі – ГК України) суб'єкт господарювання підлягає державній реєстрації. Придбання суб'єкта підприємницької діяльності означає набуття права власності на нього. Проте відповідно до ст. 29 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» зміни до установчих документів, які пов'язані зі зміною складу засновників (учасників), підлягають державній реєстрації.

Як зазначає В.І. Коротун необхідно внести зміни в ст. 205 КК України через заміну кримінально-правової норми «створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності» на «державна реєстрація або перереєстрація суб'єктів підприємницької діяльності», що дозволить точніше виразити кримінальний характер дій, врегулювати неузгодженості із законодавством, яке регулює реєстрацію та господарську діяльність суб'єктів підприємницької діяльності [6, с. 20].

Крім того, законодавство визначає, що суб'єктами які здійснюють фіктивне підприємництво можуть виступати тільки юридичні особи, не врахувавши, що відповідно до ст. 55 ГК України суб'єктами господарювання також можуть бути фізичні особи-підприємці.

Досліджуючи зміст правового явища окремими науковцями пропонувався заміна терміну «фіктивне підприємництво» на «фіктивне господарювання» [7, с. 18].

Кроком уперед став Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України» від 2 грудня 2010 р., яким ГК України доповнено ст. 55¹, якою наведено ознаки фіктивності суб'єкта господарювання. Це, якщо суб'єкта господарювання:

- зареєстровано (перереєстровано) на недійсні (втрачені, загублені) та підроблені документи;

- незареєстровано у державних органах, якщо обов'язок реєстрації передбачено законодавством;

- зареєстровано (перереєстровано) у органах державної реєстрації фізичними особами з подальшою передачею (оформленням) у володіння чи управління підставним (неіснуючим), помер-

лим, безвісти зниклим особам або таким особам, що не мали наміру провадити фінансово-господарську діяльність або реалізовувати повноваження;

– зареєстровано (перереєстровано) та проваджено фінансово-господарську діяльність без відома та згоди його засновників та призначених у законному порядку керівників.

Однак на стадії державної реєстрації можна лише виявити окремі оперативні ознаки наміру здійснити правопорушення. Виявити на практиці фіктивне підприємство в більшості випадків можна лише тільки на стадії безпосереднього здійснення реальних протиправних дій (не повернення кредитів, відсутність бухгалтерського обліку та фінансової звітності, протиправний трансферт грошових коштів тощо). Оперативні підрозділи правоохоронних органів можуть виявляти фіктивні суб'єкти господарювання за такими ознаками:

– здійснення реальної підприємницької діяльності супроводжується несплатою встановлених податків та платежів та порушенням порядку звітності;

– отримання грошових коштів за предметом договору, що не відповідає дійсності або суттєве надходження коштів у значних сумах як правило від юридичних осіб під виглядом оплати значної кількості товарів, послуг тощо за короткий строк існування фірми (наприклад, так звані «конвертаційні центри»);

– використання кореспондентських рахунків для взаєморозрахунків з іноземними комерційними структурами здебільшого під виглядом оплати великих партій паливно-енергетичних матеріалів і техніки.

– перерахування сум коштів через так звані рахунки типу «Лоро» за короткий термін існування фірми;

– назви фіктивних підприємств можуть співпадати з назвами державних підприємств;

– фіктивні підприємства, як правило, мають однакову юридичну адресу для кількох підприємств або неіснуючу адресу;

– відсутність в реєстраційній справі даних про службові та домашні телефони працівників фірми або вказується тільки один номер [8, с. 214–215].

Для викриття та документування таких злочинів важливе значення має дослідження фінансових потоків (підстави отримання і надання кредитів, обіг готівки і іноземної валюти), розкриття банківської таємниці щодо руху коштів на поточних рахунках суб'єктів господарювання, задіяних у вчиненні злочину, вивчення

і підтвердження обставин реальності здійснених і відображених документально операцій, з'ясування обізнаності і системності у псевдодіяльності тих, хто зловживає наданими правами і наносить шкоду іншим особам та державі.

Підводячи підсумок слід наголосити, що існує потреба у розробці науково-теоретичних положень по вдосконаленню механізму правового регулювання протидії фіктивному підприємництву. Надзвичайно важливо в цьому напрямку забезпечити стабільність законодавства, якнайшвидше усунути наявні в ньому суперечності та невизначеності. Одним з пріоритетних напрямків державної політики по реформуванню господарської діяльності є спрощення та впорядкування державної системи реєстрації та оподаткування суб'єктів господарювання. При цьому процес реєстрації є головним процесом легалізації діяльності суб'єкта господарювання.

1. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: Монографія / Кол. Авт.: В.Ю.Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. – Х.: Право, 2006.

2. Пасєка Д.О. Фіктивне підприємництво в контексті стану, динаміки та тенденцій злочинності у сфері господарської діяльності / Пасєка Д.О. // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2012. – № 1 (спец. випуск). – С. 242-247.

3. Дятленко Н.М. Господарсько-правові засоби попередження ухилень від сплати податків: дис. ... к.ю.н.: 12.00.04 / Н.М. Дятленко. – Донецьк, 2002.

4. Пустовіт І.М. Поняття та види фіктивного підприємництва / І.М. Пустовіт // Науковий вісник Київського Національного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 1. – С. 63--71.

5. Дерев'яно В.П. Протидія оперативними підрозділами міліції фіктивному підприємництву // В.П. Дерев'яно та Л.М. Дудник // Кримський юридичний вісник. – 2010. – № 1 (ч.2). – С. 65-71.

6. Коротун В.І. Фіктивне підприємництво як засіб ухилення від сплати податків / В.І. Коротун // Вісник ЛугДУВС імені Е.О. Дідоренка. – 2010. – № 8, ч. 2 (Спец.випуск). – С. 17-22.

7. Бурбело О.А. Господарсько-правове визначення фіктивного господарювання / О.А. Бурбело, Д.С. Щеглов // Вісник ЛугДУВС імені Е.О. Дідоренка. – 2008. – № 1. – С. 13-20.

8. Скробацький Ю.І. Шляхи протидії фіктивним підприємствам в Україні / Ю.І. Скробацький // Правове, організаційне та методичне забезпечення діяльності підрозділів ДСБЕЗ: матеріали наукової конференції (ЛьвДУВС, 10 червня 2011 р.). – ЛьвДУВС, 2011. – С. 212-215.

М.О. Лавренчук,
ад'юнкт кафедри економічної безпеки
(Національна академія внутрішніх справ)

ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Забезпечення економічної безпеки є однією з найважливіших функцій держави. У ст. 17 Конституції України чітко зазначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. При цьому проблема економічної безпеки ніколи не існувала сама по собі. Вона залежить від завдань, які стоять перед суспільством на тих чи інших етапах і періодах його розвитку.

Об'єктами економічної безпеки є держава, суспільство, громадяни, підприємства, установи та організації, території, окремі складові економічної безпеки. Основним суб'єктом економічної безпеки виступає держава, яка здійснює свої функції в цій сфері через органи законодавчої, виконавчої та судової гілок влади.

Економічна безпека країни може трактуватися як поєднання економічної безпеки держави, тобто безпеки макrorівня, і економічної безпеки економічних суб'єктів, тобто безпеки мікрорівня. Питання економічної безпеки держави і суспільства є актуальними для всіх країн світу. Для сучасного соціально-політичного та економічного стану України дуже важливою є цілеспрямована діяльність держави, усіх рівнів організації законодавчої і виконавчої влади в країні щодо забезпечення економічної безпеки країни та її громадян.

Отже, економічна безпека – це стан держави, за допомогою якого вона має можливість створювати і розвивати ефективні умови для перспективного розвитку та зростання добробуту громадян. Економічна безпека країни, будучи однією з домінантно-визначальних складових підсистем національної безпеки суверенної країни водночас являє собою надсистему, яка акумулює у своїй місткій дефініції і включає такі важливіші її складові, як фінансова, енергетична, інноваційно-технологічна, продовольча, соціальна, трудоворесурсна та зовнішньоекономічна безпека держави.

Сьогодні економічна безпека будь-якої країни – це загальнонаціональний комплекс заходів, спрямований на стійкий

розвиток і вдосконалення її економіки, який обов'язково включає також механізм протидії зовнішнім і внутрішнім погрозам або ризикам, часто супутнім діяльності держави як суб'єкта фінансових відносин.

Економічна енциклопедія трактує категорію «безпека» як стан захищеності окремої особи і навколишнього середовища від надмірної небезпеки. Таке визначення є достатньо логічним, оскільки неможливо досягти навіть на короткий термін повної відсутності небезпек і, відповідно, забезпечити для фізичної чи юридичної особи абсолютну безпеку.

Аграрний сектор є особливою галуззю економіки держави, тому що його розвиток має визначальний вплив на рівень життя українського народу. Особливістю сільськогосподарського виробництва є те, що в сільському господарстві головним, не замінним і не відтворювальним засобом виробництва є земля. Тому результати виробництва залежать від якості землі, її родючості та місця розташування.

Крім того, це один з найбільш ризикованих видів господарської діяльності. На його результати впливає багато чинників: природнокліматичні умови, забезпеченість фінансовими та матеріально-технічними ресурсами, кон'юнктура агропромислового та аграрного ринку тощо. Успішне вирішення завдань ефективного розвитку аграрного сектора економіки України, зростання його конкурентоспроможності, за умов невирішеності світової продовольчої проблеми, набуває не лише суто національної, а й міжнародної ваги.

Звідси досить важливу роль у розвитку аграрного сектора повинна відігравати держава, проводячи реформи галузі та створюючи умови для ефективного виробництва сільськогосподарської продукції. Але, поки що, аграрна реформа не дала очікуваного результату, суттєво не підвищила обсяги та ефективність аграрного виробництва, раціонального використання його земельно-ресурсного потенціалу і, як наслідок, забезпечення продовольчої безпеки країни. Проведені зміни не змогли стимулювати сталий розвиток сільськогосподарських підприємств. До того ж очевидним фактом стало руйнування виробничого потенціалу галузі та зниження рівня життя населення.

Міністерством аграрної політики та продовольства України розроблено проект стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період 2020 року, в якому чітко визначено першочерговість уваги до аграрного сектору, ключові проблеми розвитку аграрно-

го сектору економіки України та запропоновано шляхи подолання даних проблем.

Проблематику існування загроз економічній безпеці в аграрному секторі в своєму дослідженні описав В.О. Жмуденко, який зазначив, що існування великої кількості загроз економічній безпеці аграрного сектора вимагає організації ефективної системи оцінки стану економіки аграрного сектора для своєчасного виявлення загроз і розробки на цій основі заходів їх нейтралізації. До основних загроз економічній безпеці аграрного сектора В.О. Жмуденко відніс низьку ефективність сільськогосподарського виробництва; недосконалість механізмів інвестиційного забезпечення; проблему деформації цінових пропорцій; нераціональне використання земель сільськогосподарського призначення; проблему забезпеченості основними виробничими засобами; недосконалість інфраструктури та механізмів регулювання кон'юнктури аграрного ринку; низьку матеріальну зацікавленість робітників АПК тощо.

З-поміж іншого, окремої уваги заслуговують загрози кримінального характеру. Підвищена зацікавленість у суспільстві до розвитку аграрного сектору України як сфери стратегічних капіталовкладень, приваблює і фінансові активи, походження яких прямо або опосередковано пов'язується зі злочинною діяльністю і переважно в організованих формах. Необхідно зауважити, що злочинці у багатьох випадках для реалізації своїх намірів використовують прогалини в законодавстві, зокрема, що стосується і регулювання аграрної сфери.

В контексті подолання вищевказаних загроз слушною є думка Н.О. Багай, яка пропонує ідею кодифікації аграрного законодавства шляхом прийняття Основ аграрного законодавства України, на її думку, така форма кодифікованого акта відобразатиме принципові риси аграрного законодавства України, зокрема його комплексний, інтегрований та спеціалізований характер.

Таким чином нагальною проблемою сьогодення є впровадження механізму реалізації потенціалу України, як аграрної держави, яке значною мірою залежить від удосконалення аграрного законодавства. При цьому доцільним є проведення його систематизації шляхом розробки кодифікованого акта аграрного законодавства, вдосконалення нормативно-правової бази функціонування АПК з урахуванням галузевої специфіки правового регулювання виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції та забезпечення належного рівня її якості і безпеки.

Ю.С. Лепех,
*здобувач кафедри конституційного,
адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДО ПИТАННЯ ПРО СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЖИТЛО

Одним із елементів юридичного механізму адміністративно-правового забезпечення права на житло є правові відносини, які характеризуються специфічними суб'єктами, об'єктами та змістом. Виходячи з цього факту, слід визначити суб'єктами аналізованих правовідносин людину і громадянина з одного боку та державні органи і органи місцевого самоврядування з іншого.

Тому, суб'єкти механізму адміністративно-правового забезпечення права на житло доцільно об'єднати в три групи:

1) міжнародні органи із захисту прав людини. Правом на розгляд скарг індивідів наділений Комітет з прав людини.

2) суб'єкти загальної компетенції – Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Уповноважений Верховної Ради з прав людини, центральні та місцеві органи виконавчої влади в межах повноважень, визначених законом (крім спеціалізованих), органи місцевого самоврядування, правоохоронні та судові органи.

Варто відмітити важливу роль Верховної Ради України у механізмі забезпечення права на житло, яка полягає у законодавчій діяльності у сфері захисту прав громадян. До повноваження законодавчого органу Основний Закон України відносить прийняття законів.

Верховна Рада України затверджує загальнодержавні програми економічного, соціального розвитку; здійснює парламентський контроль у межах, визначених Конституцією України; розглядає і приймає рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України; заслуховує щорічну доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини [1].

Президент України є гарантом додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Президент України проголосив будівництво України для людей, а не для влади [2, с.5], відповідно значно зростає його консолідуюча роль як гаранта дотримання та захисту прав та свобод людини і громадянина у вищезазначеній системі.

Відповідно до Положення про Адміністрацію Президента України [3] одним із покладених на неї завдань є організація прийому громадян, які звертаються до Президента, розгляд звернень громадян, а також органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян (зокрема політичних партій, професійних спілок), підприємств, установ, інших організацій, облік і аналіз таких звернень. На основі аналізу звернень розробляються та подаються Президентові України пропозиції щодо розв'язання порушених у них проблем.

Чинне законодавство України наділяє Кабінет Міністрів України трьома основними функціями управління – спрямування, координації та контролю [4].

Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (далі – Міністерство) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України.

Міністерство входить до системи органів виконавчої влади і є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної житлової політики і політики у сфері будівництва, архітектури, містобудування та житлово-комунального господарства.

Основними завданнями Міністерства є формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах: житлово-комунального господарства, житлової політики, благоустрою населених пунктів; архітектурно-будівельного контролю, контролю у сфері житлово-комунального господарства.

Міністерство здійснює організаційне забезпечення з питань державної підтримки будівництва (придбання) доступного житла; формування житлового фонду соціального призначення, розгортання молодіжного житлового будівництва, кредитування індивідуальних сільських забудовників. Міністерство веде містобудівний кадастр на державному рівні, Єдиний державний реєстр громадян, які потребують поліпшення житлових умов.

Міністерство з метою організації своєї діяльності забезпечує в межах своїх повноважень боротьбу з корупцією; здійснює претензійно-позовну роботу, звертається до суду з позовами щодо захисту своїх прав та законних інтересів, а також інтересів держави у відповідних сферах; розглядає в установленому законодавством порядку звернення громадян з питань, що належать до його компетенції [5].

В статті 55 Конституції України встановлено, що кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [1].

Судовий порядок захисту визначено в Кодексі адміністративного судочинства України, згідно з яким завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства [6].

Прокурорський нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів Кабінетом Міністрів України, міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, органами державного і господарського управління та контролю, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими Радами, їх виконавчими органами, військовими частинами, політичними партіями, громадськими організаціями, масовими рухами, підприємствами, установами і організаціями, незалежно від форм власності, підпорядкованості та приналежності, посадовими особами та громадянами здійснюється Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами.

Діяльність органів прокуратури спрямована на всемірне утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку і має своїм завданням захист від неправомірних посягань: гарантованих Конституцією, іншими законами України та міжнародними правовими актами соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод людини та громадянина;

Прокурор розглядає заяви і скарги про порушення прав громадян та юридичних осіб, крім скарг, розгляд яких віднесено до компетенції суду.

Прокурор здійснює нагляд за додержанням вимог законодавства щодо порядку розгляду скарг всіма органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами [7]. Пріоритетом у правозахисній діяльності органів прокуратури залишається захист права на житло неповнолітніх.

Міліція в Україні – державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає права і свободи громадян, власність від протиправних посягань.

Серед основних завдань міліції слід виділити захист прав, свобод, законних інтересів громадян; запобігання правопорушенням та їх припинення [8].

3) суб'єкти спеціальної компетенції, які спеціально створені з метою адміністративно-правового захисту права на житло (спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у

справах сім'ї, дітей та молоді, уповноважений орган влади Автономної Республіки Крим у справах сім'ї, дітей та молоді, служби у справах дітей обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад, Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву).

1. Конституція України: Ухвалена Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Послання Президента України Віктора Януковича до Українського народу «Не люди для реформ, а реформи для людей» // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 101. – С. 5

3. Про Положення про Адміністрацію Президента України: Указ Президента України від 2 квітня 2010 року № 504/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 25. – Ст. 978

4. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 7 жовтня 2010 року № 2591-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 9. – Ст. 58.

5. Про затвердження Положення про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України: Указ Президента України від 31 травня 2011 року № 633/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 41. – Ст. 13.

6. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35-36. – № 37. – Ст. 446.

7. Про прокуратуру: Закон України від 5 листопада 1991 року № 1789-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.

8. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 року № 565-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

С.І. Лепський,

*здобувач кафедри економічної безпеки
(Національна академія внутрішніх справ)*

ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЗЛОЧИНИ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Дієва боротьба з сучасною злочинністю передбачає інтеграцію юридичних та економічних знань, а також взаємодію співробітників оперативних та слідчих підрозділів правоохоронних органів із задіяними в механізм виявлення і розслідування злочинів особами, що володіють економічними знаннями.

З певною часткою умовності можна визначити, що спеціалізація розділила процес боротьби з економічною та організованою злочинністю на діяльність «юристів» (оперативників, слідчих, прокурорів, суддів) по збору та оцінці доказів і на діяльність «економістів» (фахівців-ревізорів органів правоохоронних і контролюючих органів, судових експертів-економістів, аналітиків служб фінансового моніторингу тощо) з проведення спеціалізованих економічних досліджень. Якісно організовані і проведені, такі дослідження за умови належної правової оцінки з боку слідства вносять істотний внесок при формуванні доказової бази за злочинами.

Сучасна практика функціонування правоохоронних органів свідчить про те, що в даний час ефективна протидія злочинності неможлива без активного використання економічних знань. У механізм виявлення і розслідування злочинів різних категорій вбудовуються елементи, пов'язані з дослідженням фінансової інформації, що тим або іншим чином характеризує злочинну діяльність. Так, на стадії виявлення злочинів використовується фінансовий моніторинг великих або сумнівних фінансових операцій, проводяться дослідження (перевірки, ревізії) фінансово-господарської діяльності суб'єктів економіки. На стадії розслідування злочинів вкрай важливе значення має своєчасне призначення та виробництво судово-економічних експертиз, залучення спеціаліста-економіста до проведення слідчих дій.

Роль «економістів» в механізмі боротьби зі злочинністю продовжує неухильно зростати. Аналіз досвіду протидії економічній та організованої злочинності в США, Великобританії, Канаді та ряді інших розвинутих країн показує, що ефективна організація та проведення досліджень фінансової інформації, їх результативне вбудовування в загальний механізм функціонування правоохоронного органу приймають сьогодні системоутворюючий характер для процесу виявлення і доказування достатньо широкого спектру злочинів.

Необхідно відзначити, що економічному дослідженню піддається не вся злочинна діяльність в цілому (інакше діяльність «економістів» багато в чому б дублювала діяльність «юристів»), а її фінансова складова. В ході проведеного аналізу вивчаються так звані «фінансові сліди» злочину - інформація про те, яким чином і куди спрямовані (перенаправлені) фінансові та товарні потоки, як при цьому використані легальні (неофіційні) системи обліку, яка система фінансових і облікових індикаторів, що свідчать про можливе скоєння кримінальних дій і т.д.

Розглянуту фінансову складову має далеко не вся злочинна діяльність, а конкретні види економічної та організованої злочинності.

Цільова група з фінансових заходів протидії відмиванню грошей (Financial Action Task Force of Money Laundering – FATF) в словнику до так званих Сорока Рекомендацій виділяє такі види злочинів, які можуть бути пов'язані з рухом кримінальних фінансів і при боротьбі з якими доцільно проведення спеціалізованого аналізу фінансової інформації - фінансових розслідувань:

- 1) участь в організованій злочинній групі і рекет;
- 2) тероризм, включаючи фінансування тероризму;
- 3) торгівля людьми та незаконне ввезення та вивезення мігрантів;
- 4) сексуальна експлуатація, включаючи сексуальну експлуатацію дітей;
- 5) незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин;
- 6) незаконний обіг зброї;
- 7) незаконний обіг вкрадених та інших товарів;
- 8) корупція і хабарництво;
- 9) шахрайство, в тому числі податкове;
- 10) фальшивомонетництво;
- 11) контрафакція і порушення прав при виготовленні товарів;
- 12) екологічні злочини;
- 13) вбивства, нанесення тяжких тілесних ушкоджень;
- 14) викрадення людей, незаконне позбавлення волі і захоплення заручників;
- 15) пограбування або крадіжка;
- 16) контрабанда;
- 17) вимагання;
- 18) фальсифікація;
- 19) піратство;
- 20) інсайдерські операції і маніпулювання ринком.

При аналізі зазначеного переліку злочинів необхідно розуміти, що, звичайно, не в кожному випадку їх вчинення будуть порушуватися фінансові питання. Наприклад, вбивство може бути здійснене на ґрунті ревності без будь-якої фінансової складової. Однак у випадку організації злочинного співтовариства для систематичного вчинення замовних вбивств фінансова складова буде виражена в здійсненні розрахунків між замовниками, організаторами і виконавцями, проведенні маніпуляцій з приховування джерела фінансових ресурсів і напрямів витрачання грошових коштів. У цьому випадку фінансова інформація про злочин може і повинна бути використана правоохоронними органами.

Існують певні закономірності формування фінансової інформації в залежності від виділеної категорії злочинів. Так, практично всі види економічної злочинності пов'язані з перенаправленням фінансових і товарних потоків і внесенням спотворень в системи бухгалтерського, податкового чи управлінського обліку господарюючого суб'єкта. Роль дослідження фінансової інформації при протидії економічній злочинності вкрай висока. За допомогою фінансових розслідувань можна виявити економічні злочини і зафіксувати необхідні для цілей кримінального переслідування характеристики: механізми зміни руху грошових і товарних потоків, способи внесення спотворень в систему обліку, фінансовий збиток, нанесений злочинцем, вплив на фінансовий стан економічного суб'єкта - потерпілого і т.д.

Незважаючи на латентність економічної злочинності, фахівцями у сфері фінансових розслідувань накопичені знання про типові способи вчинення економічних злочинів і системі фінансових і нефінансових індикаторів, що свідчать про можливе вчинення злочину тим чи іншим способом.

А.Р. Лещух,

*кандидат юридичних наук,
заступник начальника кафедри конституційного,
адміністративного права та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

П.А. Коник,

*курсант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ОСНОВА ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЛІКТІВ

Конституція України та Концепція адміністративної реформи закріпили принцип взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування за посередництвом установа між ними організаційних зв'язків в процесі здійснення відповідних функцій та делегованих повноважень. Все це, у свою чергу, вимагає законодавчого розмежування сфер їхньої компетенції та розроблення і запровадження дієвих організаційно-правових та ма-

теріально-фінансових механізмів реалізації. Взаємодія між місцевим самоврядуванням та підрозділами кримінальної міліції як двох підсистем публічної влади з різною юридичною природою має кілька засад: (1) єдине джерело владних повноважень – народ, що дає підстави деяким науковцям стверджувати про їх єдність [1, с. 46]; (2) взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування визначається певною умовністю виділення кола справ, віднесених до відання місцевого самоврядування – питань місцевого значення. Адже будь-яке місцеве питання (профілактика правопорушень, наприклад) може містити загальнодержавний інтерес; (3) система місцевого самоврядування, як низова ланка у системі здійснення влади, безпосередньо стикається з потребами населення, тому її не можна розглядати «автономно» від системи органів виконавчої влади. Адже і виконавча влада, і місцеве самоврядування покликані виконувати інтегративну роль соціальної системи, що має за мету підтримання її цілісності, координацію спільних колективних цілей з інтересами окремих елементів, а також забезпечує функціональну взаємозалежність підсистем суспільства на основі консенсусу громадян та легітимації лідерства [2, с. 10].

Практичною і теоретичною основами правового регулювання у сфері профілактики адміністративних правопорушень органами місцевого самоврядування в нашій державі є, насамперед, Конституція України та відповідні законодавчі й підзаконні акти.

Держава відводить цим актам важливу роль у сфері профілактики адміністративних правопорушень, передбачає та на рівні закону закріплює їхні повноваження щодо прийняття актів, за порушення чи невиконання яких передбачається адміністративна відповідальність (п.п. 44, 45 ст. 26, ст.ст.30, 31, 33 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [3], ст.ст. 5, 6 Кодексу України про адміністративні правопорушення тощо) [4].

Основний Закон України, однак, регулює діяльність щодо боротьби з правопорушеннями, майже виключно, державних органів. Дійсно, в ньому йдеться і про участь громадян України в управлінні справами держави, здійсненні правосуддя тощо. Однак, на розвиток цих конституційних положень, на жаль, не були прийняті закони, що регламентували б здійснення поряд з державною також і недержавної системи забезпечення безпеки і боротьби зі злочинністю та адміністративними правопорушеннями, а також профілактики цих негативних явищ.

Спільна діяльність усіх суб'єктів системи профілактики правопорушень формує у суспільній свідомості необхідність поваги

загальнодержавних інтересів, шанобливого ставлення до принципів законності, гуманності, гідно нести громадські обов'язки.

Науковець О.М. Васильєва зазначає, що суть взаємодії «...у певній організаційній діяльності як шлях до мети на основі узгодженості дій суб'єктів, а на організаційному етапі взаємодії здійснюється: нормативно-правове забезпечення взаємодії; реалізація нормативно-правового забезпечення – як приклад, створення координаційних центрів; безпосереднє планування заходів по взаємодії» [5, с. 99, с. 102].

Враховуючи те, що через недосконалість нормативно-правової бази, суб'єкти системи профілактики адміністративних правопорушень, маючи різну юридичну природу (статус) при виконанні своїх завдань доволі часто взаємодіють, здійснюють узгоджені заходи для досягнення спільної мети без належної правової їх регламентації, вважаємо, що перший погляд обмежує, певною мірою, зміст поняття взаємодії. Хоча, незаперечним є факт, що наявність нормативно-правової бази сприятиме підвищенню взаємної дієвості суб'єктів профілактики адміністративних правопорушень.

Взаємодія, однак, полягає не тільки у внутрішньоорганізаційній діяльності системи, але і в зовнішніх її функціях (боротьба зі злочинністю – це процес керованої взаємодії системи кримінальної юстиції зі злочинністю), узгоджених між суб'єктами заходів за ціллю, місцем, часом, методами реалізації [6, с. 10].

Взаємодія суб'єктів профілактики правопорушень у відповідній сфері повинна здійснюватися у таких формах: проведення спільних патрулювань, рейдів, обходів, спільне планування заходів щодо охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями; узгодження конкретних самостійних заходів (лекції, бесіди, рейди, інструктаж працівниками міліції членів громадської правоохоронної організації; спільний аналіз оперативної обстановки, спільні наради, семінари, збори; навчання представників громадськості техніці охорони громадського порядку, профілактичній роботі і т.д.).

Серед зазначених форм взаємодії слід відзначити: координаційний вплив на інші суб'єкти системи, оскільки статус державних та самоврядних органів на відповідній території дає можливість ефективно організовувати взаємодію не тільки безпосередньо підпорядкованих органів, структур тощо.

Важливим напрямом взаємодії органів місцевого самоврядування з підрозділами кримінальної міліції, є їхня співпраця щодо отримання від перших інформації про осіб, які ніде не працюють та зловживають спиртними напоями; влаштовують сімейно-

побутові конфлікти; схильні до вчинення злочинів та правопорушень; утримують притони або здають своє житло для виготовлення та розлиття спиртних напоїв, виготовлення та вживання наркотиків; займаються проституцією та іншими правопорушеннями, а також про підвали, горища, які служать місцями сходин антигромадського елементу.

На місцевому рівні завдання управління у сфері профілактики адміністративних правопорушень досягаються у більшості випадків саме завдяки взаємодії. Неможливо уявити, як за відсутності узгодження дій, рішень, інших форм та способів взаємодії органи місцевого самоврядування та виконавчої влади можуть повноцінно реалізовувати визначену законом компетенцію, зокрема, й у профілактичній сфері. Їх взаємодія виступає з'єднувальним елементом усього механізму, що дозволяє забезпечувати ефективну діяльність стосовно досягнення мети органів місцевого управління щодо забезпечення законності та правопорядку.

Під взаємодією підрозділів кримінальної міліції та органів місцевого самоврядування розуміються узгоджені дії цих суб'єктів (за цілями, завданнями, напрямками), орієнтовані на недопущення або припинення правопорушення, притягнення осіб до відповідальності, а також формування в громадськості позитивного ставлення до відповідних норм і правил громадського співжиття на відповідній території.

Отже, серед проблем взаємодії суб'єктів системи профілактики адміністративних правопорушень та боротьби зі злочинністю, справедливо можемо назвати: недостатність теоретичного розроблення проблем взаємодії суб'єктів; відсутність чітких нормативно-правових актів, які б зобов'язували до взаємодії; пошук нових підходів щодо взаємодії, відхід від «формальної» взаємодії суб'єктів профілактики адміністративних правопорушень; зосередження людського та матеріально-фінансового потенціалу органів місцевого самоврядування на інших, не рідко, менш важливих або взагалі, дріб'язкових завданнях; відсутність раціонального співвідношення функцій та можливостей кожного суб'єкта системи профілактики адміністративних правопорушень тощо.

1. Авакьян С.А. Состояние, проблемы и перспективы местного самоуправления в России / С.А. Авакьян // Местное самоуправление в России: состояние, проблемы и перспективы. – М., 1996. – 210 с.

2. Краснов М.А. Введение в муниципальное право / М.А. Краснов. – М.: Акад. прав. ун-т, 1993. – 296 с.

3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984, додаток до № 51. – Ст. 1122.

5. Васильєва О.М. Некоторые теоретические вопросы взаимодействия органов внутренних дел с добровольными народными дружинами / О.М. Васильєва // Вопросы взаимодействия с общественностью. – М., 1977. – С. 98–104.

6. Шванков В.М. Теоретические основы координации и взаимодействия в органах внутренних дел / В.М. Шванков. – М., 1978. – 87 с.

С.І. Марко,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального процесу та криміналістики
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

О.В. Плюсква,

*курсант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ І ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ

Аналіз чинного законодавства про державне забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства свідчить, що створена в Україні нормативна база для регулювання даних відносин хоч і охоплює весь їх спектр, але потребує певного удосконалення і розвитку. Це викликано тим, що сам механізм державного забезпечення безпеки теж знаходиться на стадії становлення, і виявлені в ході практичного застосування названого законодавства недоліки потрібно враховувати та вносити до нього відповідні зміни з метою підвищення ефективності його дії.

Так, потребують вдосконалення і окремі законодавчі акти, зокрема, закони «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» та «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», КК та КПК України, деякі інші нормативні акти. Для вирішення цих проблем суб'єктами законодавчої ініціативи до Верховної Ради України внесено про-

ект Закону «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України» щодо державного забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства.

Разом з тим, не завжди пропозиції, викладені в проектах окремих нормативних актів, є слухними. Так, у проекті Постанови Верховної Ради «Про державний захист Генерального прокурора України», котрий був внесений до Верховної Ради народним депутатом України О. Дьомінім 13 січня 1995 р., не враховано вимоги ст. 13 Закону «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [1].

Після прийняття Закону «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» 1998 р. у цьому проекті Постанови тим більше відпала потреба, оскільки ст. 6 вказано-го Закону передбачає забезпечення безпеки Генерального прокурора у місцях його постійного і тимчасового перебування.

Норми, закріплені у статтях 352–353 проекту КК, прийнято-го 10 вересня 1998 р першому читанні, є більш прийнятними, хоча ст. 352 теж потребує певного доопрацювання. [2 ст.547]Так, її назва «Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист» не відповідає зміст оскільки в тексті статті йдеться не тільки про невжиття заходів безпеки, а й несвоєчасне вжиття, а також неприйняття, несвоєчасне прийняття або прийняття недостатньо обґрунтованих рішень, крім того, згідно з текстом, потерпілими від цих злочинів можуть бути не ті особи, щодо яких уповноваженими на те органами прийняте рішення про забезпечення безпеки, а й особи, стосовно яких таке рішення ще не прийняте. Тому термін «... осіб, взятих під захист», що міститься у назві даної статті, є не зовсім вдалим. У ній же також не деталізовано термін «тяжкі наслідки». В результаті чого при формальному підході до її тлумачення може поширити її дію на випадки, коли внаслідок завчасного прийняття або прийняття необґрунтованих рішень про забезпечення безпеки, а також завчасного вжиття достатніх заходів безпеки були витрачені значні державні кошти, чим заподіяно державі шкоду, яка є тяжким наслідком. А на практиці суб'єкту, зазначених у цій статті діянь, дуже важко визначити точний момент, якого саме повинні застосовуватись заходи безпеки, щоб вони не були завчасними. Тому ця стаття потребує доопрацювання. На мій погляд, доцільно було б її прийняти у наступній-редакції:

«Стаття 352. Порушення законодавства про забезпечення безпеки осіб, які потребують державного захисту

Неприйняття рішення, прийняття рішення із запізненням або прийняття недостатньо ефективних рішень, а також невжиття,

вжиття із запізненням достатніх заходів для забезпечення безпеки осіб, котрі відповідно до законодавства України потребують державного захисту службовою особою органу, на який покладено функції забезпечення безпеки зазначених осіб, якщо ці дії спричинили тяжкі наслідки, – карається позбавленням волі на строк до п'яти років».

Слід також вдосконалити правові норми щодо забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства в ході міждержавного співробітництва у подоланні злочинності.

Окремою проблемою в цій сфері є забезпечення безпеки немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних і юридичних осіб – суб'єктів кримінального судочинства. Так, якщо названому суб'єкту погрожують заподіянням шкоди його особистим немайновим правам, поширенням чи перешкоджанням поширенню певної інформації щодо нього, пошкодженням чи знищенням такої інформації (введення вірусу в комп'ютер тощо), він формально не вправі розраховувати на забезпечення його безпеки в даних відносинах як за законодавством України (закони «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» і «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»), так і за законодавством деяких інших країн (Закон Російської Федерації від 10 липня 1997 р. «Про державний захист потерпілих, свідків та інших осіб, які сприяють кримінальному судочинству»[3]), оскільки за їх законодавством захисту підлягають тільки життя, здоров'я, житло та майно (майнові права) суб'єктів судочинства. Зазначена проблема не вирішена і в новому КПК. Для врегулювання цих важливих питань кримінальне-процесуальне законодавство України потребує відповідних доповнень.

Так, нерозв'язаним є питання щодо застосування до осіб, які вчинили злочини щодо посадових осіб органів суду або правоохоронних органів іноземних держав на території України та відповідних норм кримінального законодавства інших держав. Такі ж проблеми виникають при застосуванні норм кримінального права щодо посадових осіб правоохоронних органів та суддів іноземних держав, які на території України в ході міждержавного співробітництва у подоланні злочинності під час провадження, з дозволу відповідних органів України, певних слідчих, оперативних чи інших дій скоїли який-небудь злочин проти правосуддя чи посадовий злочин. На такі випадки повинні поширюватися норми, що застосовуються при вчиненні відповідними українськими посадовими особами та стосовно них цих діянь, а у разі скоєння таких діянь українськими службовцями або щодо них за кордоном повинно застосовуватися законодавст-

во країни за місцем вчинення, котре визнавало б таких працівників посадовими та процесуальними особами при наданні допомоги у кримінальних справах, що проводяться в Україні.

Таким чином, по мірі впровадження в дію законодавства про державне забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства та механізму його реалізації постає проблема виявлення недоліків названої правової бази і визначення шляхів її вдосконалення з метою підвищення якості цього законодавства та зростання ефективності його застосування.

1. Постанова Верховної Ради « Про державний захист Генерального прокурора України»

2. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до КПК України / В.М. Тертишник.–К.: АСК., 2007

3. Закон Російської Федерації від 10 липня 1997 р. «Про державний захист потерпілих, свідків та інших осіб, які сприяють кримінальному судочинству»

Т.П. Мінка,

доктор юридичних наук, доцент

*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ТА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Значною подією для нашої держави стало запровадження нового Кримінального процесуального кодексу України, який набрав чинності з 19.11.2012 р. Новим Кримінальним процесуальним кодексом України було запроваджено новий інститут матеріального кримінального права – кримінальне правопорушення, складовою якого є кримінальний проступок. В зв'язку з цим виникла проблема розподілу кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки, з одного боку, а з іншого – розмежування кримінальних правопорушень від адміністративних.

Дискусії щодо розмежування кримінальних та адміністративних правопорушень перейшли від радянської правової доктрини, але в сьогоденні умовах їх зміст набув іншого значення. Так, зокрема цю проблему досліджували такі вчені галузі адміністративного права, як В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Л.В. Багрій-

Шахматов, І.П. Голосніченко, Є.В. Додін, Р.А. Калюжний, С.В. Ківалов, В.К. Колпаков, Л.В. Коваль, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюк, М.Й. Коржанський, В.І. Олефір, О.Д. Соловйов, М.М. Становський, В.М. Трубников та ін.

Цими вченими критерії розмежування злочинів і адміністративних правопорушень розглядалися з позицій застосування санкцій, статусу суб'єктів юрисдикції, суб'єктів які встановлювали заборони, визначення галузевої належності адміністративної відповідальності, а також відмежування проступків від злочинів за матеріальними ознаками цих діянь. Загальновизнаними критеріями розмежування злочинів від адміністративних правопорушень представниками вітчизняної кримінально-правової та адміністративно-правової науки стала ступінь суспільної небезпеки.

Існують і інші сучасні окремі підходи до вирішення цієї проблеми. У першому випадку пропонується кримінальні правопорушення розмежовувати за ознаками санкцій, передбачених особливою частиною Кримінального кодексу України або за матеріальними ознаками цих діянь (злочини являють собою суспільно небезпечні діяння, тоді як карні проступки є суспільно шкідливими) Так, автори проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» (№ 10126 від 28.02.2012 р.) вважають, що кримінальний проступок не повинен тягти кримінального покарання у вигляді обмеження та позбавлення волі [1]. На думку В. Куца, кримінальний проступок не повинен тягти кримінального покарання. Зараз передбачено лише дві форми кримінальної відповідальності – покарання або звільнення від нього. У контексті впровадження кримінального проступку потрібно запроваджувати нову форму кримінальної відповідальності – кримінальне стягнення [2]. П. Фріс вважає, що «основа для їх диференціації (злочинів та кримінальних проступків) перебуває у сфері матеріальної ознаки цих діянь. Злочини являють собою суспільно небезпечні діяння, тоді як карні проступки (провини) такими визнати не можна! Вони є суспільно шкідливими» [3].

Цікавою є практика Європейського суду з прав людини у справах «про кримінальне обвинувачення» згідно з якою Європейський суд застосовує такі критерії для визначення обвинувачення кримінальним: перший-критерій національного права; другий-коло адресатів; третій-правових наслідків для адресата.

Виходячи з практики Європейського суду з прав людини сьогодні до кримінального обвинувачення можуть бути віднесені всі адміністративні правопорушення, стягнення яких передбачає

адміністративний арешт. у справі «Гурепка проти України» особа була притягнута до адміністративної відповідальності за ст. 185-3 КУАП і застосував санкцію у вигляді адміністративного арешту [4]. Однак, Європейський суд в рішенні у справі «Гурепка проти України» з огляду на свою усталену прецедентну практику визнав, що в силу суворості санкції дана справа за суттю є кримінальною, а адміністративне покарання фактично носило кримінальний характер з усіма гарантіями ст. 6 Конвенції, та, відповідно, й статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції (див. рішення у справі «Єнгель проти Нідерландів», «Отцюрк проти Германиї», «Ескоубет проти Бельгії») [5].

На нашу думку, інститут кримінального проступку сьогодні має невизначену правову природу і його впровадження потребує реформування не тільки законодавства про кримінальну відповідальність, але й перегляд положень Кодексу України про адміністративні правопорушення. В царині кримінального законодавства потрібно прийняти зміни до Кримінального кодексу України щодо визначення терміну «кримінальний проступок», а вже після яких потрібно змінювати й Кодекс України про адміністративні правопорушення. На моє переконання, дефініція кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки має відбуватися залежно від санкції, яка передбачена за вчинення кримінального правопорушення: що не пов'язане з обмеженням чи позбавленням волі – є кримінальним проступком, а все те, що пов'язане з застосуванням позбавлення волі – злочином.

З іншого боку, запровадження інституту кримінальних проступків передбачає й перегляд всіх ознак складів злочину, кримінального проступку та адміністративного правопорушення. Якщо характеристика складу злочину й кримінального проступку ідентична, то в чому полягає відмінність між ними? Між кримінальним проступком та адміністративним правопорушенням? На нашу думку, цим критерієм є суспільна небезпека. Саме ступінь суспільної небезпеки має бути критерієм розмежування: 1) злочину та кримінального правопорушення; 2) кримінальних правопорушень від адміністративних. Саме залежно від ступеня суспільної небезпеки можна говорити: 1) про злочини – як правопорушення високого ступеню суспільної небезпеки. При цьому слід враховувати такі елементи суспільної небезпеки, як повторність, обсяги заподіяної шкоди тощо); 2) кримінальні проступки – як правопорушення підвищеного ступеня суспільної небезпеки; 3) адміністративні правопорушення – як правопорушення незначної суспільної небезпеки (суспільно-шкідливі).

Підсумовуючи вищевикладене, на нашу думку саме ступінь суспільної небезпеки має стати критерієм розмежування кримінальних правопорушень від адміністративних, залежно від якої у межах кримінальних правопорушень за вчинення злочину передбачити більш жорсткі покарання, які пов'язані з обмеженням чи позбавленням волі.

1. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=42706

2. Кримінальний проступок – нова правова реалія. Частина 3 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.yurincom.com/ua/analytical_information/?id=11843

3. Кримінальний проступок – нова правова реалія. Частина 1 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.yurincom.com/ua/analytical_information/?id=11843

4. Справа Гурепка проти України. Заява №38789/04. Рішення Європейського суду з прав людини від 08.04.2010р. // <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.7146.0>

5. Толочко О. Кримінальне обвинувачення в контексті статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод // <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2553>

О.М. Мороз,

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ З ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Розвиток процесів побудови громадянського суспільства і демократичної правової державності в Україні неодмінно супроводжується збільшенням можливостей громадян для заснування та участі у добровільних недержавних, некомерційних, відкритих організацій, мета заснування та діяльності яких полягає в можливості впливати на вирішення проблем у сфері здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів людини і громадянина. Водночас можемо констатувати, що стрімке

зростання цих організацій спричинило безліч проблем, що впливають на ефективність їх діяльності, зокрема, це стосується рівня їх взаємодії з органами державної влади, що на сьогодні є гальмівним чинником на шляху демократичного розвитку України.

Аналіз дослідження даної проблеми. Вагомий внесок в обґрунтування проблем особливостей становлення громадянського суспільства в Україні, співвідношення інститутів громадянського суспільства і держави, динаміку їх взаємодії розглядають у своїх працях В. Бебик, А. Кудряченко, М. Ткачук; питання, пов'язані з різноманітними аспектами становлення і розвитку громадських об'єднань, їх організаційно-правових форм, ролі у житті держави та взаємодії з органами державної влади відображені в працях таких вчених, як В. Балабін, Т. Бутирська, О. Клименко, С. Левченко, О. Михайловська, В. Нанівська, В. Новохацький, В. Пащенко, Є. Пожидаєв, В. Регульський, О. Стегній, О. Тарасов, С. Тимченко, Л. Усаченко, О. Якубовський та ін.

При цьому, незважаючи на значний інтерес до окреслених питань, дослідження інституційних і нормативно-правових засад взаємодії між органами державної правоохоронної діяльності та громадськими об'єднаннями залишається недостатнім і потребує подальшого аналізу.

Мета дослідження полягає у визначенні та аналізі основних засад взаємодії громадських об'єднань з підрозділами кримінальної міліції, а також обґрунтування шляхів підвищення ефективності таких взаємовідносин в умовах розвитку в Україні громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Громадські об'єднання розглядаються державою як інструмент, з допомогою якого можна сформувати міцну демократичну державу і реформувати соціальну сферу. Їх роль в політичній системі визначається ще й тим, що вони відображають інтереси різних соціальних груп. Діючи через відповідні політико-правові механізми на державу, громадські об'єднання сприяють задоволенню цих інтересів. Досвід демократичних держав світу засвідчує, що саме суспільна участь дозволяє домогтися більшої ефективності в багатьох сферах життя суспільства – від реалізації соціальної політики до сфери державного управління.

Узагальнення напрацьованого досвіду управління силами і засобами органів внутрішніх справ свідчить про те, що взаємодія окремих підрозділів між собою і в цілому в ОВС України з іншими зацікавленими сторонами здійснюється на декількох рівнях. Однією з таких форм є зовнішня взаємодія між громадськими об'єднаннями (форму-

ваннями), спеціально утворених для сприяння міліції в діяльності по зміцненню громадського порядку і суспільної безпеки [2, с. 234].

Зовнішня взаємодія органів внутрішніх справ з іншими державними органами, громадськими організаціями, населенням спрямована в особливих умовах на: забезпечення оптимального вирішення завдань із локалізації надзвичайних подій і ситуацій, ліквідації їх наслідків, нормалізацію обстановки шляхом об'єднання зусиль державних органів, відомств, громадських організацій і населення; виключення дублювання в їхній діяльності під час вирішування цих завдань; максимально ефективно використання силі засобів, а також специфічних форм і методів діяльності взаємодіючих суб'єктів; залучення до охорони порядку, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій і подій громадськості та населення [1, с. 370].

Питання взаємодії органів державної влади з громадськими об'єднаннями потребують чіткої законодавчої регламентації. Для оновлення нормативно-правової бази, адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, реформування правової системи та приведення її у відповідність до міжнародних стандартів із урахуванням національних надбань 22 березня 2012 р. в Україні прийнято новий Закон «Про громадські об'єднання» [5], що набрав чинності 1 січня 2013 р. Попередній Закон «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 р. був визнаний Європейським судом з прав людини таким, що порушує Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод. Зокрема, порушеннями державними органами принципу свободи об'єднань було визнано відмови в реєстрації та обмеження видів діяльності громадських організацій на підставах, які неможливо передбачити в законі, і які не є необхідними в демократичному суспільстві.

Засади взаємодії громадських об'єднань та їх організаційно-правових форм з органами державної влади визначені у ст. 22 Закону, відповідно до норм якої органи державної влади, можуть залучати громадські об'єднання до процесу формування і реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, зокрема, шляхом проведення консультацій з громадськими об'єднаннями стосовно важливих питань державного і суспільного життя, розроблення відповідних проектів нормативно-правових актів, утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, в роботі яких беруть участь представники громадських об'єднань. Проведення в порядку, визначеному законодавством, консультацій з громадськими об'єднаннями щодо проектів нормативно-правових актів, які стосу-

ються правового статусу громадських об'єднань, їх фінансування та діяльності, є обов'язковим [5].

Проте, проблема правового регулювання відносин органів державної влади і громадських об'єднань повинна бути комплексною і не має зводитися лише до розробки та прийняття законодавчих актів. Потрібний аналіз дієвості й ефективності застосування правових норм на практиці, своєчасне виявлення колізій, що вимагають свого правового рішення, оцінка адекватності правових норм до реалій і тенденцій взаємодії органів державного управління з інститутами громадянського суспільства.

На жаль, взаємодія правоохоронних органів у тому числі підрозділів кримінальної міліції і громадськості наразі є здебільшого демонстраційною (з боку органів влади), орієнтованою на ефект створення позитивного іміджу влади як відкритої, демократичної, налаштованої на діалог із громадянами. Громадські організації поки що не стали рівноправними партнерами влади навіть у тих сферах, де їхня участь вже зараз могла бути корисною і плідною [3, с. 196]. Тому розвиток і вдосконалення принципів взаємодії підрозділів кримінальної міліції з громадськими об'єднаннями передбачає пошук ефективних форм їх співпраці. Така взаємодія може стати ефективною за умов, якщо вона буде системною і постійною, зафіксованою у відповідних програмах взаємодії. Основними критеріями ефективності такої взаємодії підрозділів кримінальної міліції і громадських об'єднань має бути рівень партнерської співпраці, адекватного представництва, громадської участі, фокусування на проблемах запобігання вчинення правопорушень, їх ефективного розслідування та утвердження законності та правопорядку в суспільстві, відкритості, насамперед поінформованості громадян у ключових справах, що стосуються їх життя тощо.

Ще однією із важливих причин низької ефективності взаємодії органів кримінальної міліції з громадськими організаціями є низька і недостатня співпраця цих інститутів щодо протидії корупції та реального їх впливу загалом на ситуацію в країні [4, с. 38]. Коли визначальну роль у відносинах державної влади і громадських організацій буде відігравати корпоративізм (узгодження інтересів влади і громадянського суспільства), відповідно, зростатиме довіра населення до їх співпраці і буде соціальна злагода. Тому важливо активніше сприяти розширенню та підвищенню якості роботи консультативно-дорадчих органів (громадських рад), забезпечити проведення ними консультацій із представниками громадських об'єднань на постійній основі.

Наступним напрямом розвитку інститутів громадянського суспільства є формування громадянської культури з метою уникнення конфліктних ситуацій у відносинах з органами державної влади, адже взаємодія громадських організацій та їх об'єднань із органами державної влади максимально скорочує можливість розумного взаємодії в процесі становлення гармонійних відносин держави і громадянського суспільства.

Висновки. Розвиток ефективної функціональності та підвищення дієздатної взаємодії підрозділів кримінальної міліції із громадськими об'єднаннями потребує збільшення їх адаптованості до суспільних змін, виникнення нових потреб та інтересів. Відсутність власного досвіду й таких позитивних умов, як сформована правова держава і розвинена громадянська культура, значно ускладнюють цей процес. Таким чином потрібні подальші дослідження досвіду інституціоналізації та нормативно-правового забезпечення чіткої взаємодії інститутів громадянського суспільства із владою в країнах із розвинутою демократією для вдосконалення українського модернізаційного процесу суспільно-політичних відносин.

-
1. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: підручник / О.М. Бандурка. – Харків: Ун-т внутр. справ, 1998. – 480 с.
 2. Долженков О.Ф. Організаційні форми взаємодії органів внутрішніх справ / О.Ф. Долженков // Вісник ЛАВСУ. – 2002. – № 4. – С. 232–239.
 3. Матвійчук А. В. Громадські організації в Україні: історія та сучасність / А.В. Матвійчук // Політологічний вісник. – 2007. – № 26. – С. 194–205.
 4. НУО та протидія корупції: роль, стан, перспективи: звіт про результати дослідження. – К.: БФ «Творчий центр «Каунтерпарт», 2007. – 56 с.
 5. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.

Є.В. Мякота,
*здобувач кафедри економічної безпеки
(Національна академія внутрішніх справ)*

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ КОШТІВ

Різні джерела акцентують увагу на тому, що відмивання коштів є однією з головних загроз економічній безпеці держави. Найбільший ризик відмивання коштів мають такі сфери економіки, як:

- зовнішньоекономічна діяльність;
- кредитно-фінансова сфера;
- паливно-енергетична галузь.

Серед них «лідером» є зовнішньоекономічна діяльність (зокрема, торгівля високоліквідними товарами, такими як кольорові метали, хімія, окремі види сільськогосподарської продукції тощо). Як правило, частина вивезеного тіньового капіталу пізніше повертається у країну у вигляді іноземних інвестицій. При цьому для реалізації схем відмивання коштів застосовуються такі прийоми:

- заниження ціни на експортовані товари;
- завищення ціни на імпортовані товари;
- фальшиві імпортні контракти, фіктивні кредитні угоди і т.д.

Протягом тривалого часу основними схемами відмивання коштів залишаються вивіз капіталу за кордон через фіктивні та «транзитні» фірми, а також різні схеми, пов'язані з вивезенням готівки. При цьому, кримінальні структури використовують для відмивання коштів усе більш витончені схеми.

До найбільш поширених фінансових механізмів, що використовуються для незаконних цілей шляхом конвертації та виведення коштів за кордон, належать:

- кредитування імпортних операцій без ввезення товару на митну територію України;
- продаж фізичними особами-нерезидентами цінних паперів українських емітентів резидентам;
- перерахування коштів за кордон відповідно до виконавчих документів, на підставі рішень суду;
- оплата векселів українських емітентів, що пред'являються до сплати нерезидентами.

Одночасно, існує ризик проникнення та легалізації в Україні іноземних кримінальних коштів.

Практично для більшості схем відмивання коштів характерна участь фірм з ознаками фіктивності (далі – фіктивні фірми). Використання фіктивних фірм широко розповсюджено при проведенні експортноімпортних операцій, в діяльності конвертаційних центрів, для отримання незаконного відшкодування ПДВ, проведенні із цінними паперами, офшорами тощо.

Фіктивна фірма – це юридична особа з ознаками фіктивності, яка створена або придбана з метою прикриття незаконної діяльності чи здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона. Як правило, фіктивні фірми створюються на нетривалий час по підроблених документах або реєструються на підставних осіб, шля-

хом придбання вже існуючої фірми або заснування нової (за допомогою нелегальних методів).

«Транзитна» фірма – це реально діюча юридична особа, що пройшла державну реєстрацію, яка бере участь у схемі в ролі посередника й запобіжника («буфера»).

Практично для всіх великих механізмів відмивання коштів характерна участь фіктивних фірм (юридичних осіб, які мають ознаки фіктивності). Часто організації створюються на нетривалий час по підроблених документах або на підставних осіб. У ці організації переводяться здобуті злочинним шляхом кошти, які потім конвертуються й переводяться на рахунки «своїх» організацій, розташованих найчастіше в офшорних зонах. Ці організації й легалізують через рахунки різних компаній брудні кошти.

Зокрема в Україні з метою легалізації злочинних коштів можуть створюватись компанії, які проходять повну державну реєстрацію. Поряд з цим, при перевірці державними органами з'ясується, що вони мають ознаки фіктивності. Як правило, фіктивні фірми створюються шляхом придбання вже існуючої фірми або заснування нової (за допомогою нелегальних методів).

Час функціонування таких фірм вельми різноманітний: від декількох днів до декількох років. У деяких випадках вони уникають постановки на податковий облік (але при цьому деякий час можуть здійснювати господарську діяльність, мати печатку й рахунок у банку). Або, навпаки, інші фірми можуть тривалий час звітувати в податкові органи. Такі розбіжності пояснюються цілями створення «фіктивок».

До характерних рис компаній, які мають ознаки фіктивності, належать:

- відсутність відомостей про здійснення компанією реальної діяльності як господарюючого суб'єкта (у країні реєстрації);
- неможливість визначити фізичне місцезнаходження співробітників компанії та/або директорів (довіrenих осіб, представників) або характеру діяльності підприємства;
- очевидна невідповідність оборотів по рахунках компанії сумам сплати податкових платежів;
- поєднання в одній особі функцій засновника, керівника й головного бухгалтера компанії.

Як свідчить досвід правоохоронних органів, на сьогоднішній день основні обсяги нелегальних капіталів формуються у паливно-енергетичному, агропромисловому комплексах, зовнішній та роздрібній торгівлі, а їхня легалізація здійснюється через кредит-

но-банківську систему, під виглядом іноземних інвестицій. Крім того, об'єктом посягань з боку зловмисників нерідко стають державне майно та значні суми бюджетних асигнувань, що виділяються для фінансової підтримки і реструктуризації підприємств. Також, навмисно укладаються збиткові угоди, використовуються не за цільовим призначенням бюджетні кошти, в результаті чого забезпечується їх незаконне привласнення та шахрайство в особливо великих розмірах.

За матеріалами досліджень МВС до основних специфічних видів протиправної діяльності в агропромисловому секторі економіки можна віднести:

- привласнення і нецільове використання бюджетних коштів, державного та колективного майна;

- порушення вимог чинного законодавства при здійсненні підприємницької діяльності (відсутність та незаконне отримання відповідних ліцензій та сертифікатів на право проведення комерційних операцій з сировиною та готовою продукцією, незаконне використання торгового знаку тощо);

- незаконна видача сертифікатів на право володіння земельними паями;

- ухилення від погашення заборгованості по кредитах, отриманих під гарантії Уряду.

В енергетичній галузі виявляються численні порушення чинного законодавства, що мають місце при видобутку, транспортуванні і розподілі енергоносіїв, забезпеченні функціонування енергогенеруючих потужностей, а також в процесі роздержавлення підприємств паливноенергетичного комплексу.

При цьому, все частіше до схем протиправної діяльності залучаються службові особи органів влади і управління, які заради отримання незаконного прибутку вступають у злочинну змову з представниками комерційних структур.

Наприклад, керівники підприємств паливно-енергетичного комплексу можуть укладати заздалегідь збиткові угоди зі сторонніми організаціями, безпідставно кредитувати приватні організації з використанням державних енергоресурсів.

Спостерігається поглиблення криміналізації структур, які займаються поставками і реалізацією на території України нафтопродуктів. У зв'язку з цим, актуальною залишається проблема забезпечення контролю за здійсненням операцій за зовнішньоекономічними контрактами, у тому числі з нерезидентами, зареєстрованими в офшорних зонах.

Ю.С. Нагачевська,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

Р.О. Лиса,
*курсант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

РЕФОРМУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ У СПРАВАХ ДІТЕЙ

Постановка проблеми. Правопорушення неповнолітніх – небезпечне соціальне явище, оскільки через такі правопорушення виникає чимало серйозних проблем. Адже, по-перше, не відбувається формування особистості неповнолітнього; по-друге, суспільство зазнає значних витрат трудових і матеріальних ресурсів, бо лише третина неповнолітніх повертається до повноцінного суспільного життя; по-третє, підвищується рівень рецидивності злочинності, тому що дві третини рецидивістів почали свій злочинний шлях ще до досягнення повноліття. Отже, вкрай важливо визначити на підставі аналізу чинного законодавства, наукових досліджень та статистичних даних про діяльність ОВС у цій царині, найважливіші проблеми над вирішенням яких підрозділи кримінальної міліції у справах дітей (КМСД) повинні працювати, а також обґрунтувати пропозиції спрямовані на підвищення ефективності їх профілактичної діяльності.

Акцентується увага на необхідності підвищення рівня профілактики правопорушень в Україні кримінальною міліцією у справах дітей, розглядаються основні напрями діяльності цієї служби, обґрунтовуються пропозиції щодо вдосконалення профілактичної діяльності.

Аналіз останніх публікацій дозволяє говорити, що багато науковців розглядає таку проблему як реформування підрозділів кримінальної міліції взагалі та конкретно у справах дітей, це зокрема створюється зусиллями багатьох вчених (І.П. Голосніченко, С.Т. Гончарук, Е.В. Додін, М.М. Дорогих, А.П. Ключніченко, В.К. Колпаков, В.І. Ремнев, О.М. Бандурка, В.М. Бутилін, В.В. Вітвіцька, Л.А. Григорян, М.М. Гуренко, С.Д. Гусарєв, В.О. Демиденко, А.М. Коло-

дій, Я.Ю. Кондратьєв, С.П. Коталейчук, А.Ю. Олійник, В.Ф. Погорілко, П.М. Рабінович, І.В. Ростовщikov, О.Л. Слюсаренко, М.І. Хавронюк).

Мета дослідження – це комплексний аналіз реформування підрозділів кримінальної міліції у справах дітей в системі правоохоронних органів, в тому числі стосовно створення вдосконаленої моделі діяльності органів внутрішніх справ щодо боротьби із дитячою злочинністю.

Права людини унікальні за характером, важливістю та обсягом соціально гуманітарних проблем. Вони визначають статус людини у будь-якому суспільстві і є конструктивним засобом здійснення цивілізованої діяльності людей, задоволення їх інтересів та потреб.

Свідомою прагнення до формування правової держави, утвердження демократичних принципів в житті суспільства є проголошення Конституцією України (ст. 3) відповідно до Декларації прав і свобод людини, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю[1, 2].

Фактично всі внутрішні та зовнішні функції держави безпосередньо або опосередковано спрямовані на зміцнення і вдосконалення загально соціальних гарантій прав людини та громадянина. Згідно з цим певні державні органи й інші владні суб'єкти на виконання норм Конституції більш конкретно і предметно в своїй діяльності мають реалізовувати дані положення Основного Закону. Це передусім стосується органів влади та управління різних ступенів, а також посадових осіб, починаючи з Президента України як глави держави.

Забезпечення реалізації та охорони прав і свобод особи здійснюється через більшість їх різноманітних функцій, включаючи правоохоронну. Особливе місце в цій системі займають суд, прокуратура та інші правоохоронні органи, до яких належать і органи внутрішніх справ. Сфера діяльності органів внутрішніх справ має складну систему. Вона включає в себе певні групи суспільних відносин, що пов'язані з захистом особи та держави від злочинів й інших посягань, і містить забезпечення громадського порядку та громадської безпеки, захист об'єктів незалежно від форм власності, розкриття і розслідування злочинів.

Структура органів внутрішніх справ і організація управління нею надто громіздка: численні підрозділи і ланки управління дублюють одна одну, через що мають місце неузгодженість та паралелізм у виконанні функцій, звідси – низький вплив управлінських структур на ефективність діяльності системи. Концепцією передбачено такі основні напрями удосконалення і розвитку системи МВС:

- удосконалення управління та організаційно-штатних структур забезпечення організаційної єдності і керованості системи;
- зміцнення штабної функції з метою підвищення ефективності оперативного управління;
- забезпечення оптимального співвідношення функцій штабних, лінійногалузевих і функціональних підрозділів у структурах управління.

Зростання злочинності до рівня реальної загрози національній безпеці України висуває перед органами внутрішніх справ нові завдання, зумовлює необхідність перегляду стратегічних напрямів їхньої діяльності, пошуку нових підходів до організації та здійснення охорони громадського порядку і боротьби із злочинністю, які б відповідали сучасній обстановці та тенденціям її розвитку [3].

В Україні з початку 2011 року відзначається збільшення дитячої злочинності на 15–17% порівняно з аналогічним показником минулого року.

Як передає кореспондент УНІАН, про це повідомила на пресконференції в Донецьку керівник управління забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України з прав дітей Людмила ВОЛИНЕЦЬ. «Зазвичай, як правило, вчинюють злочини діти, у яких проблемні сім'ї, якщо вони сироти, у них п'ють батьки тощо. Ми проаналізували ситуацію, і з'ясувалося, що різко збільшився рівень злочинності серед дітей, які вже скоювали злочини. Тобто повторна і рецидивна злочинність. Це надзвичайно серйозне питання», - пояснила Л.ВОЛИНЕЦЬ. За її словами, повторно злочини скоюють «ті діти, які вчинили злочини, щодо них не було вжито дій, щоб їх відправити у місця позбавлення волі, але, водночас, профілактична робота була недостатньою», і в результаті вони «одержують серйозніший строки». Л.ВОЛИНЕЦЬ висловила стурбованість збільшенням дитячої злочинності, що відбувається на тлі реформування правоохоронної системи. «Сьогодні ми стурбовані тим, що, з одного боку, сталося це збільшення дитячої злочинності, з іншого боку – що це відбувається, зокрема, на тлі реформування органів внутрішніх справ у частині кримінальної міліції у справах дітей», - сказала вона[4].

З метою підвищення правових знань учнів та профілактики злочинності серед підлітків Центр розвитку суспільства розпочав Програму правового виховання дітей, в рамках якої було видано унікальний посібник «Кримінальний кодекс для дітей».

Провідну роль у здійсненні профілактики правопорушень серед неповнолітніх відіграють органи внутрішніх справ України.

Зазначимо, що в ОВС профілактичну функцію здійснюють усі структурні підрозділи та служби у межах своїх повноважень, використовуючи при цьому властиві тільки їм форми та методи діяльності. У структурі ОВС виділено дві основні групи суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх. До першої віднесено ті служби та підрозділи, які здійснюють профілактичну роботу серед неповнолітніх поряд з виконанням ширших службових обов'язків (слідчі підрозділи, кримінальна міліція, міліція громадської безпеки тощо). Друга група – служби та підрозділи, які безпосередньо здійснюють профілактичну роботу серед неповнолітніх (кримінальна міліція у справах дітей, приймальники розподільники для дітей).

Особливу роль у системі органів і служб у справах дітей відіграють підрозділи КМСД, які проводять роботу з недопущення правопорушень з боку неповнолітніх, виявляють, попереджують та розкривають злочини, вчинені особами, яким не виповнилося 18 років [5].

Основні завдання реформування КМСД – закріплення працівників підрозділу за територіальним принципом на основі трирівневої моделі профілактики правопорушень серед дітей, яка включає в себе профілактику у навчальних закладах, роботу з дітьми групи ризику, реабілітацію та реінтеграцію підлітків, які вже мали проблеми з Законом.

Висновок. Реформування підрозділів кримінальної міліції у справах дітей сприятиме конкретизації напрямів діяльності служб та сфер відповідальності, ефективному вирішенню завдань боротьби з кримінальними та адміністративними правопорушеннями серед дітей, удосконаленню профілактичної боротьби тощо. Таким чином, нинішня каральна система правосуддя зміниться на виховну і акцент ставитиметься на профілактику правопорушень серед дітей.

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. // База даних НАУ-ЕКСПЕРТ.

3. Концепція реформування системи Міністерства внутрішніх справ України (Проект) / МВС України. – Київ, 2007. – 26 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://umdp.info/files/docs/1225440330.doc>.

4. В Україні росте дитяча злочинність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.unian.ua/news/467746-v-ukrajini-rostedytacha-zlochinnist.html>

5. Профілактична діяльність у сучасних умовах підрозділів кримінальної міліції в справах дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nviduvs/2010_1/Invvsd.pdf

Л.В. Острівна,
*здобувач кафедри економічної безпеки
(Національна академія внутрішніх справ)*

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧАСТІ АУДИТОРІВ У МЕХАНІЗМІ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ

Серед пропозицій удосконалення національної системи протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, – чітка правова регламентація та наближення поняття «професійна таємниця» до міжнародних стандартів, а також спрощення процедури отримання правоохоронними та іншими державними органами від суб'єктів аудиторської діяльності документів, що містять професійну таємницю.

У процесі дослідження проблем у сфері механізму адміністративно-правового регулювання фінансового моніторингу в аудиторській діяльності значну увагу привертають питання недовіри до суб'єкта аудиторської діяльності та його незалежності. К.В. Саханевич та В.М. Чубай указують, що проблема недовіри до аудитора полягає не лише в невпевненості клієнта в збереженні конфіденційної інформації, професійної компетентності фахівця, а й значною мірою спричинена шахрайством, допущенням помилок та порушень під час проведення аудиту великими міжнародними аудиторськими компаніями. На практиці недовіра до суб'єктів аудиторської діяльності, а саме до аудиторського висновку, підтверджується, зокрема, тим, що банківська установа, з метою оцінки платоспроможності потенційного клієнта-юридичної особи, а також виконання клієнтом вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу самостійно проводить аналіз фінансового стану підприємства, не довіряючи аудиторському висновку та нехтуючи ним.

Відповідно до норм ч. 4 ст. 19 Закону України «Про аудиторську діяльність» суб'єкти аудиторської діяльності зобов'язані зберігати в таємниці інформацію, отриману при проведенні аудиту та виконанні інших аудиторських послуг, не розголошувати відомості, що становлять предмет комерційної таємниці, і не використовувати їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб. Тобто суб'єкт аудиторської діяльності, який має, перш за все, боронити інтереси клієнта і зберігати відомості, отримані в ході професійної аудиторської діяльності, не може бути примушений виступати «збирачем інформації» проти інтересів свого клієнта, як не має права розголошувати відомості, які є об'єктом професійної таємниці.

Проте на жаль, законодавець останнім часом допускає подібні формулювання, чим у подальшому ускладнюється запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, адже суб'єкт аудиторської діяльності не повноважний приймати на себе функції державних органів контролю, навіть, мінімальні.

Крім того, відповідно до норм ч. 7 ст. 8 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» аудитор та аудиторські фірми не повідомляють Держфінмоніторинг України про свої підозри щодо фінансових операцій у разі, якщо відповідна інформація стала їм відома за обставин, що є предметом їхньої професійної таємниці, коли вони виконують свої обов'язки щодо захисту клієнта, представництва його інтересів у судових органах та у справах досудового врегулювання спорів. Проте норми ч. 9 ст. 6 вказаного закону зобов'язують суб'єктів аудиторської діяльності надавати на запит Держфінмоніторингу України протягом п'яти робочих днів із дати надходження запиту додаткову інформацію з приводу фінансових операцій, які стали об'єктом фінансового моніторингу, копії первинних документів, на підставі яких були проведені такі операції та пов'язані з ними фінансові операції, відомості про їх учасників, а також іншу інформацію, зокрема ту, що становить банківську або комерційну таємницю, таємницю страхування, копії документів, необхідні для виконання покладених на Держфінмоніторинг України завдань.

Указаний конфлікт між нормами зазначених законів може стати перепорою для виконання обов'язків аудиторів та аудиторських фірм як суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

Крім того, варто зазначити, що однією з важливих проблем у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом є порушення незалежності аудитора. Вітчизняне та міжнародне законодавство розглядає аудитора як незалежного суб'єкта. Проте як зазначають деякі фахівці, на практиці існують непоодинокі випадки здійснення тиску на суб'єктів аудиторської діяльності як із боку замовників аудиту, так і керівництва аудиторських фірм, у складі яких працює фахівець.

Досліджуючи проблеми незалежності аудиторської діяльності Д.В. Єременко вказує, що низькі вхідні бар'єри на ринок аудиторських послуг і нерегулювання якості роботи аудиторських компаній призвели до проблем, пов'язаних з катастрофічним падінням якості послуг, недобросовісною конкуренцією і загальним кризовим станом аудиту, а також появою таких явищ, як «договір-

ний», «чорний» чи «кишеньковий» аудит, а також значний пресинг клієнтів, що вже мають успішний досвід тиску на аудиторів.

Аудиторська фірма, отримавши замовлення і взявши на себе певні зобов'язання, «диктує» умови здійснення перевірки. Тому аудитор, незалежно від його думки та волі, змушений виконувати покладені на нього завдання, порушуючи етичні норми професійної поведінки та законодавства. В іншому випадку існує ймовірність його звільнення з посади. Регулювання з боку АПУ більшою мірою спрямоване на контроль якості аудиторських послуг та рівня професіоналізму аудитора, а не на здійснення конкретних заходів щодо контролю над збереженням його незалежності. Тому важливим є розроблення відповідними органами (Держфінмоніторингом України, Мінфіном України, а також АПУ схем виявлення фактів порушення незалежності аудиторів), зокрема під час виконання суб'єктами аудиторської діяльності обов'язків у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Можливо стверджувати, що суб'єкти аудиторської діяльності є незалежними від власників і керівників аудиторської фірми. Проте на думку деяких фахівців, це ніяк не узгоджується з принципом професійної відповідальності аудиторів, що працюють як співробітники аудиторської фірми. Аудитори залежні від аудиторських організацій, з якими перебувають у трудових відносинах, оскільки відповідальність за результати аудиту покладається на організацію.

Незалежність суб'єктів аудиторської діяльності від господарюючого суб'єкта, що перевіряється, є предметом дискусій. Тут задіяний дуже складний механізм взаємодії аудитора як виробника аудиторських послуг і їх покупця, тобто виконавця і замовника, що вимагає глибокого розгляду, аналізу і чіткого опрацювання. Це, на думку Д.В. Єременка, пов'язано із тим, що існує думка, що принцип «хто платить, той замовляє музику» діє за всіх часів і за всіх умов та навряд чи обходить стороною аудит». На наш погляд, тут проблема полягає не в тому, хто оплачує послуги, оскільки якщо не господарюючий суб'єкт, то хтось інший повинний сплачувати їх, а в тому, як обмежити втручання замовника, а також послабити мотивацію тиску на суб'єктів аудиторської діяльності.

Слід погодитися з фахівцями, які визначають, що принципи незалежності суб'єктів аудиторської діяльності необхідно викласти в законі досить конкретно та забезпечити єдиний концептуальний підхід до організації аудиторської діяльності в країні за допомогою розгляду й установлення таких основних аспектів незалежності: а) забезпечення незалежності аудиторів від держави в

рамках своїх професійних суджень; б) установлення чітких критеріїв і методів оцінки рівня професійної підготовки й моральних якостей фахівців; в) фінансова незалежність аудиторів від клієнтів, що виражається в достатньому розмірі статутного фонду і чистих активів, самострахуванні, безумовному дотриманні аудиторами незалежності власної позиції і відсутності зв'язків із комерційними інтересами замовників; г) суб'єкти аудиторської діяльності повинні бути досить забезпеченими, щоб, з одного боку, мати об'єктивну можливість протистояти корисливим міркуванням при здійсненні професійних дій, а з іншого боку – бути в змозі нести майнову відповідальність за заподіяний ними збиток; д) наявність розвинутої методики аудиту для роботи з високотехнологічними інформаційними системами; е) система перевірки третьою стороною якості роботи аудитора; ж) упровадження стандартів аудиторської діяльності з адаптацією міжнародного досвіду і вимог до місцевих економічних реалій; з) дотримання конфіденційності інформації. Проте незважаючи на вищевказане, Закон України «Про аудиторську діяльність» взагалі не містить норм щодо принципів аудиторської діяльності.

М.І. Паславський,

*оперуповноважений ВДСБЕЗ Личаківського РВ
ЛМУ ГУ МВС України у Львівській області*

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ У НАПРЯМІ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Постановка проблеми. Утвердження нової форми державності характеризується непослідовністю та неефективністю проведених реформ, деякою хаотичністю, а іноді й протиріччям у формуванні правової бази побудови демократичної держави. Це супроводжується хворобливими змінами в суспільній свідомості, іншими негативними наслідками, що підсилюють соціальну напруженість у суспільстві. До них, у першу чергу, відноситься загострення криміногенної обстановки, ріст злочинності, яка все відвертіше набуває організованого характеру. Спостерігається стійка тенденція зрощування організованих злочинних формувань із державними структурами, встановлення міжрегіональних і міждержавних кримінальних зв'язків. Вченими і правоохоронцями констатовано, що організована злочинність становить своєрідну вищу стадію розвитку злочинності і є найбільш стійким та консолідованим проявом першої.

Стан дослідження. Проблеми протистояння організованій злочинності з боку держави та суспільства приділяється значна увага. Певні заходи протидії організованій злочинності вживаються, удосконалюється правова база боротьби з нею, але ця робота ще далека від завершення.

Значну увагу проблемі протидії організованій злочинності приділяють кримінологія, оперативно-розшукова та кримінально-правова теорії. Феномен організованої злочинності та окремих її аспектів розглядався в роботах Ю.М. Антоніна, О.М. Бандурки, Л.В. Бородича, В.І. Боярова, А.Н. Волобуєва, О.І. Гурова, О.М. Джужи, А.Ф. Зелінського, Я.Ю. Кондратьєва, Ю.Ф. Кравченка, А.С. Нікіфорова, В.І. Рибаківа, І.В. Сервецького, І.І. Шинкаренка, І.Р. Шинкаренка та інших науковців.

Проблемам боротьби з організованою злочинністю присвятили свої праці такі відомі вчені, як А.І. Алексєєв, В.М. Аتماжитов, В.Н. Бурлаков, Ю.Д. Блувштейн, Д.В. Гребельський, В.Л. Грохольський, Л.Ф. Гула, О.О. Дульський, В.П. Захаров, М.В. Корнієнко, С.В. Корніч, А.Г. Лекарь, В.А. Лукашов, С.С. Овчинський, В.Л. Ортинський, М.А. Погорецький, В.Г. Самойлов, Г.К. Сінілов і багато інших дослідників.

Разом з тим, до цього часу виникають складнощі з розмежуванням видів злочинних угруповань, трактуванням низки пов'язаних з ними понять, що негативно позначається на стані протидії організованій злочинності. З деяких питань точки зору науковців лишаються протилежними, що призводить, часом, до ігнорування вельми суттєвих положень у висловлюваннях їх опонентів.

Виклад основних положень. Після проголошення незалежності України було прийнято ряд законодавчих актів, спрямованих протидіяти організованій злочинності. Керівництво Міністерства внутрішніх справ України ще в липні 1995 року визнало організовану злочинність безумовним пріоритетом діяльності органів внутрішніх справ, співпраці з іншими силовими структурами [1, с. 1]. У подальшому, зокрема на засіданні Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України 3 серпня 1995 року, Міністр внутрішніх справ наголосив, що діяльністю злочинних угруповань створюється особлива загроза громадській безпеці і стабільності в державі [2, с. 3]. За твердженням Міністра розпочався новий етап еволюції нашої вітчизняної мафії. Вона переживає зараз період своєї стрімкої політизації. Під захистом корумпованих політиків та представників правоохоронних органів створюються великі корпорації, спостерігається масштабне проникнення мафії в політичні струк-

тури, триває накопичення корпоративними групами кримінального капіталу – і все це робиться заради досягнення єдиної мети – отримання реальної можливості корегувати політику у відповідності до своїх злочинних інтересів [3, с. 5]. На колегії МВС України було підкреслено, що «п'ята влада», як звично стали називати організовану злочинність, бажає «володіти не тільки лівовою часткою національного багатства, а й контролювати органи виконавчої влади, безпосередньо брати участь у виробленні і прийнятті законів, які б юридично легалізували тіньову економіку і стояли на службі кримінальних кланів» [4, с. 4].

Неодноразово акцентували увагу на необхідності активізації боротьби з цим негативним і небезпечним явищем Президенти України. Згадати лише Указ Президента України від 18 лютого 2002 року №143 «Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» яким боротьбу з організованою злочинністю визнано одним з пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів [5]. Необхідність значного посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією зумовила видання Указу Президента України від 6 лютого 2003 року № 84 «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» [6].

Висновки. Недостатня розробленість проблеми протидії організованій злочинності, значущість питань, що з неї випливають, для подальшого розвитку оперативно-розшукової діяльності як науки, удосконалення законодавства та практики його застосування, потреба подальшої активізації заходів протидії діяльності злочинних угруповань, стають підставою щодо необхідності проведення подальших поглиблених досліджень в зазначеному напрямі.

1. Кравченко Ю. «Буду працювати не покладаючи рук...» // Ю. Кравченко, В. Юр'єв // Іменем Закону. – 1995. – № 28. – С. 1.

2. Кравченко Ю.Ф. Міліція намагається тримати ситуацію під контролем // Ю.Ф. Кравченко // Іменем Закону. – 1995. – № 33. – С. 3–4.

3. Кравченко Ю.Ф. Довіра людей – найвища оцінка роботи міліції // Ю.Ф. Кравченко // Іменем Закону. – 1997. – № 51. – С. 5.

4. «П'ята влада вже не хоче бути п'ятою...» // Іменем Закону. – 1995. – № 51. – С.4.

5. Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян: Указ Президента України від 14 лютого 2002 року №143 // Офіційний вісник України. – 2002. – №8. – Ст. 331.

6. Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією: Указ Президента України від 6 лютого 2003 року №84 // Урядовий кур'єр. – 2003. – №25. – С.14.

А.І. Посполітак,
*здобувач кафедри економічної безпеки
(Національна академія внутрішніх справ)*

ДО АНАЛІЗУ ОБ'ЄКТА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Діяння, відповідальність за які встановлена в розділі XVII Особливої частини КК «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг», можуть бути віднесені до числа так званих загальних видів корупційних злочинів, оскільки кожне з них посягає на суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність в окремих ланках державного апарату, а також апарату управління окремих підприємств, установ та організацій незалежно від їх галузевої та відомчої належності, сфери діяльності, обсягу повноважень чи форми власності.

У той же час у КК досить багато норм, що встановлюють відповідальність за так звані спеціальні види службових злочинів, вчинення яких також зумовлене службовим становищем суб'єкта, однак при їх здійсненні основним безпосереднім об'єктом є інші суспільні відносини.

Специфічною ознакою корупційних злочинів ОВС є те, що вони вчиняються як би зсередини системи органів внутрішніх справ тими особами, які наділені повноваженнями щодо виявлення, відвернення, припинення та розкриття злочинів, однак використовує ці повноваження у своїх корисливих інтересах. Варто наголосити, що на ОВС покладені обов'язки проводити профілактичні та оперативно-розшукові заходи, приймати і реєструвати заяви та повідомлення про злочини, своєчасно приймати по них рішення, здійснювати досудову підготовку матеріалів за протокольною формою, провадити дізнання, виконувати кримінальні покарання та адміністративні стягнення тощо.

Для повного розуміння змісту та сутності корупційних злочинів ОВС необхідно охарактеризувати їх загальні об'єктивні і суб'єктивні ознаки, з'ясувати особливості об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони цих посягань, а також розкрити кваліфікуючі ознаки та особливості їх покарання.

Об'єкт – ключовий фактор при відмежуванні злочинів один від одного, від малозначних діянь та від правопорушень. З'ясування об'єкта злочину, зазначає В. Тацій, дозволяє визначити соціально-політичну сутність злочину, виявити суспільно небезпечні наслідки, встановити межі дії кримінально-правової норми.

Хоч у науці кримінального права України об'єкт злочину зазвичай розробляється доволі ґрунтовно, серед науковців-криміналістів немає єдності стосовно його визначення. Думки сходяться лише в одному: об'єкт – це те, на що посягає злочин, що зазнає (або може зазнати) шкоди внаслідок його вчинення. Найбільшого поширення та визнання набула теорія, згідно якої об'єктом злочину є суспільні відносини – об'єктивно існуючі в суспільстві відносини між людьми у процесі їх спільної діяльності чи спілкування (економічні, політичні, соціальні і т.ін.). Згідно неї будь-яке порушення права окремої особи є водночас порушенням суспільних інтересів, тому спричинення шкоди окремій особі є злочином проти всього суспільства. Запропонована А. Піонтковським, ця теорія стала загальноприйнятною та панівною у науці радянського кримінального права; в Україні вона залишається провідною і наразі.

Родовий об'єкт – це група однорідних (або тотожних) суспільних відносин, що утворює певну сферу суспільного життя і на які посягає однорідна група злочинів. У більшості випадків він зазначається у назві певного розділу або кримінально-правової норми і дозволяє здійснити класифікацію злочинів шляхом об'єднання норм про діяння, що посягають на один родовий об'єкт, у межах одного розділу Особливої частини КК.

Мельник М.І. вважає, що родовим об'єктом корупційних злочинів є встановлений законодавством порядок здійснення посадовими та службовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх апарату, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності своїх повноважень.

Відносно службових злочинів, то на думку Кириченка В.Ф., їх родовим об'єктом є ті суспільні відносини, які складають зміст нормальної роботи державного апарату по управлінню державою та господарством, і водночас він називає їх об'єктом правильну діяльність державного апарату.

Дудоров О.О. відзначав, що нормальна (правильна) робота згідно функціонування державної управлінської сфери як сфери діяльності публічних службових осіб виступає тією соціальною цінністю, яка потребує з боку держави особливого правового захисту у тому числі за допомогою кримінально-правових норм про службові злочини.

В свою чергу, Хашев В.Г. визначав, що злочини у сфері службової діяльності посягають на два родові об'єкти: перший – суспільні відносини, що визначають і регулюють зміст правильної роботи апарату органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх підприємств, установ чи організацій щодо реаліза-

ції завдань, які стоять перед цими органами; другий – суспільні відносини, що визначають і регулюють зміст правильної роботи апарату підприємств, установ чи організацій недержавних форм власності щодо реалізації завдань, які стоять перед ними. Таке твердження автора зумовлене бажанням розділити службові злочини на дві категорії такі, що вчиняються публічними та приватними службовими особами, для реалізації принципу справедливості покарання. Такий підхід підтримуємо і ми.

Слуцька Т.І. вважає, що родовим об'єктом усіх злочинів у сфері службової діяльності (розділ XVII) є суспільні відносини, які регулюють зміст правильної роботи (в межах та відповідно до законодавчо-нормативних та локальних актів, діяльність) державного апарату і апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та службові повноваження службових осіб як складова частина правильної діяльності даних органів.

Родовим об'єктом корупційних злочинів, на думку Савченка А.В. та Кришевич О.В., є суспільні відносини, які визначають і регулюють зміст правильної роботи державного апарату і апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, а також суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність у юридичних особах приватного права та нормальну професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг.

Крупко Д.І. вважає, що родовим об'єктом корупційних злочинів є суспільні відносини, які забезпечують авторитет та порядок здійснення державної служби, цілі і завдання установ та організацій публічного та приватного сектора, встановлений (нормативно закріплений) порядок їх функціонування. На його думку, такі діяння можуть порушувати конституційні права і свободи громадян, демократичні принципи рівного доступу населення до отримання суспільних благ, можливість об'єктивного вирішення соціальних проблем, які в них виникають, проголошені цінності громадського суспільства.

Але в науковій літературі не зустрічається визначення родового об'єкта корупційних злочинів саме в системі ОВС. Тому нами, на підставі вивчених загальних наукових праць, робиться спроба визначити родовий об'єкт аналізованих корупційних злочинів в ОВС, під яким слід розуміти суспільні відносини, що визначають і регулюють порядок і зміст здійснення службовими особами органів внутрішніх справ своїх повноважень, а також забезпечують нормальну службову діяльність вказаних органів, у межах та відповідно до законодавчо-нормативних та локальних актів

діяльність, спрямовану на забезпечення конституційних прав і свобод громадян, демократичних принципів рівного доступу населення до отримання суспільних благ тощо.

І.Б. Пробко,
*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права
(Дніпропетровський університет
ім. Альфреда Нобеля)*

ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВООХОРОНИ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ

Проведення в Україні правової реформи, зміцнення правових основ державного і суспільного життя передбачає вдосконалення фундаментальних принципів правоохоронної діяльності, належне забезпечення й охорону порядку та безпеки. Значну роль в реалізації цих завдань виконують державні органи, місцеве самоврядування, органи внутрішніх справ та особливо підрозділи блоку міліції громадської безпеки.

Проблема належної охорони порядку, забезпечення безпеки має як наукове, так і практичне значення, оскільки їх зміст, ефективність охорони сприяють стабільності суспільства, задоволенню життєвих потреб громадян. А суспільство має потребу перш за все в безпеці, знаючи про те, що інші його цілі не можуть бути досягнуті до тих пір, поки ця перша й необхідна мета не буде здійснена виконавчою владою. Остання ж зобов'язана постійно піклуватися про правопорядок і не просто, а під страхом втрати свого авторитету в очах населення і навіть під загрозою смерті самої держави.

Поняття громадського порядку як об'єкту охорони, не дивлячись на часте живання в законодавстві, навчальній та науковій літературі, страждає невизначеністю і потребує уточнення. Загальноновизнано, що саме адміністративно-правові категорії створюють стійкість адміністративно-правової науки, зберігають її цілісність, виявляють те головне і сутнісне, що характеризує адміністративне право в його постійному розвитку, яке, у свою чергу, забезпечує ефективність державного управління.

Для адміністративно-правової науки та правозастосовчої діяльності вказана категорія представляє інтерес також із змістовної сторони, оскільки між громадським порядком і правопорядком як складовими механізму адміністративно-правового регулюван-

ня в сучасних умовах є принципів відмінності, що мають безпосереднє відношення до правоохоронної діяльності міліції. Тому необхідно з'ясувати сутність даних категорій, визначити напрями вдосконалення належного забезпечення правопорядку та його охорони, співвіднести із законністю, іншими правовими категоріями.

Це є актуальним ще і тому, що серед головних завдань міліції охорона і забезпечення громадського порядку, громадської безпеки мають першочергове значення. Водночас для досягнення цілей адміністративної реформи повинні бути вирішені питання формування ефективної організації виконавчої влади та сучасної системи місцевого самоврядування, впровадження принципово нової ідеології їх функціонування як діяльності по забезпеченню реалізації прав і свобод громадян, надання їм державних та суспільних послуг.

Громадський порядок – одна з тих соціальних категорій, які використовуються, напевно, всіма соціальними науками і нормами. Це багатопланове і багатогранне поняття та в широкому значенні він розуміється як система суспільних відносин, що складаються внаслідок реалізації всіх пануючих в суспільстві соціальних норм.

В юридичній літературі обговорюється як саме поняття «громадський порядок», так і співвідношення його з правопорядком і законністю. І якщо у визначенні поняття громадського порядку в широкому значенні вчені прийшли до певної узгодженості, то відносно поняття громадського порядку в більш вузькому розумінні, єдності немає. Як відзначають окремі автори, пошук прийняттого визначення поняття громадського порядку в більш вузькому розумінні важливий тому, що дає можливість чітко встановити сферу діяльності правоохоронних органів, визначити правопорядок як вид громадського порядку, який утворюється під впливом права. На їх погляд, його охорона охоплює не всі сфери громадського порядку, а лише ту його частину, яка підпадає під дію правового регулювання.

В адміністративно-правовій науці поняття громадського порядку завжди було предметом пильної уваги тих авторів, які досліджували проблеми охорони порядку і забезпечення безпеки.

Аналіз понять дозволяє визначити основні складові елементи громадського порядку, як-то:

- мета встановлення і підтримання (забезпечення особистої безпеки громадян, громадської безпеки, створення сприятливих умов для нормального функціонування організацій, праці та відпочинку громадян, повага до їх честі, людської гідності й суспільної моральності);

– засоби регулювання суспільних відносин і охорона цінностей у сфері громадського порядку (норми права та інші соціальні норми неюридичного характеру – норми моралі, звичаї, мода, правила культури поведінки, релігійні норми);

– зміст громадського порядку (система суспільних відносин, що складаються в результаті дотримання і виконання соціальних норм);

– гарантії міцності (демократизм суспільства, дотримання в ньому соціальної справедливості та свідомість громадян).

Проте, в нашій реальній дійсності межі поняття громадського порядку (навіть в його широкому значенні) можуть бути істотно розширені внаслідок того, що держава і суспільство переживає один із складних періодів своєї історії, негативними характеристиками якого є економічна криза, зростання злочинності (у тому числі більш організованої), неналежне забезпечення економічних і соціальних прав громадян та посадових осіб правоохоронних органів, масова зневага духовно-моральними і правовими нормами. Саме в таких умовах загальновизнане заідеологізоване поняття громадського порядку стає явно розмитим, знецінюється і тому втрачається його сутнісне значення.

Правопорядок складає реальну основу сучасного цивілізованого життя суспільства, а якість і ступінь правоупорядкованості суспільного життя багато в чому визначає і життєздатність як всього суспільного організму, так і його окремих індивідів. Більш того, в умовах стабільного правопорядку ефективно функціонує економіка, досягається гармонія в діях органів всіх гілок влади, активізується діяльність різного роду громадських і приватних організацій, реально гарантується вільний розвиток людини, максимально задовольняються її матеріальні та духовні потреби.

Є.В. Пряхін,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального процесу та криміналістики
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

СТРУКТУРА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Виникнення криміналістики пов'язане з наявністю потреби практики боротьби зі злочинністю у науково обґрунтованих методів розслідування та попередження злочинів. Як вірно з цього приводу висловився Р.С. Белкін: «задо-

волення цієї потреби стало основною службовою функцією криміналістики з перших днів її існування, визначило закономірності її розвитку та завдання» [1, с. 229]. На даний час серед завдань криміналістики виокремлюють загальне (основне), спеціальні (окремі) та конкретні. Якщо говорити про перші два, то вони залишаються відносно незмінними впродовж тривалого часу і їх вирішують саме через виконання третіх, конкретних.

Конкретним завданням вважають таке завдання, яке вирішується наукою на певному етапі її розвитку. Воно може бути вирішене вцілому криміналістикою чи якимось із її розділів (чи галузей). Основними причинами появи конкретних завдань є зміни у законодавстві чи реорганізація правоохоронної структури. Оскільки відносно нещодавно, 19 листопада 2012 р., вступив у дію новий КПК України, то це можна розглядати як каталізатор для виникнення перед усією криміналістикою вцілому та її розділами конкретних завдань.

Аналіз останніх публікацій. Обговорення проекту нового КПК України, подальше його прийняття та вступ у дію стали підґрунтям для нових наукових розробок у криміналістиці. Однак на даному етапі їх можна назвати більше теоретичними ніж прикладними в силу того, що об'єктивно ще не напрацьовано достатнього практичного матеріалу. Авторську думку щодо поняття криміналістична тактика у світлі нового КПК України висловлюють М.А. Погорецький та Д.Б. Сергєєва [2]. Про перетворення у системі слідчих дій, що відбудуться з прийняттям нового КПК України, пише Є.Д. Скулиш [3, 4]. Проект КПК та запровадження негласних слідчих (розшукових) дій аналізує І.І. Когутич [5], а їх співвідношення з оперативнорозшуковою діяльністю розглядають В.О. Черков і О.М. Чистюлінов [6]. Однак у вказаних працях автори лише досліджують нові процесуальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також те, як змінитися розуміння поняття криміналістичної тактики. Питання щодо структурних змін цього розділу науки криміналістики залишився поза увагою.

Формулювання цілей. Метою цієї статті є проаналізувати погляди на структуру «Криміналістичної тактики» як розділу криміналістики, співставити її з нормами нового КПК України та висвітлити авторський підхід до її структури на сучасному етапі розвитку криміналістики.

Виклад основного матеріалу. Одним із перших криміналістів, за яким більшість дослідників визнає введення в науковий обіг терміну «криміналістична тактика» є відомий німецький вчений А. Вайнгарт, який написав книгу «Кримінальна тактика. Кері-

вництво розслідування злочинів», що вперше вийшла у Росії в 1910 р. (м. Овруч). У цій книзі науковець під криміналістичною тактикою розумів все те, що в якій-небудь мірі може допомогти розслідуванню злочинів. Наступниками розвитку ідей А. Вайнгарта стали В. Штібер та Г. Шнейкерт. Щодо вітчизняних криміналістів, то значний внесок у формування цього поняття зробив І.М. Якимов, який у 1924 р. видав книгу «Практичний посібник до розслідування злочинів», одним із трьох розділів якої називався «Криміналістична тактика» (наступне видання цієї книги вже мало назву «Криміналістика. Керівництво по криміналістичній техніці та тактиці») [7, с. 172–173].

Поняття криміналістичної тактики та її структура у науковій літературі визначалися по-різному. В.Ю. Шепітько наводить такі її структурні елементи: 1) загальні положення; 2) підгалузі (слідча тактика, судова тактика, тактика розшукової діяльності, тактика злочинної діяльності); 3) окремі наукові теорії (теорія прийняття тактичного рішення, теорія слідчої ситуації, теорія систематизації тактичних прийомів та ін.) [8, с. 133]. Такої ж думки авторський колектив навчального посібника за загальною редакцією А.В. Кофанова [9, с. 151]. Автор статті у навчальному посібнику «Слідча тактика» виокремлює в структурі слідчої тактики два елементи: 1) загальні положення; 2) тактику провадження окремих слідчих дій [10, с. 7].

О.Я. Баєв у систему криміналістичної тактики включає тактику кримінального переслідування і адвокатську тактику, а зміст криміналістичної тактики представляє собою: 1) тактику організації, планування дослідження злочинів з позиції її відповідного суб'єкта; 2) тактику взаємодії та взаємовідносин між суб'єктами даного виду тактики з іншими професійними учасниками кримінального судочинства; 3) тактика окремих слідчих або інших передбачених кримінально-процесуальним законом дій [11, с. 6–7]. О.В. Полстовалов, в цілому погоджуючись із запропонованою В.Ю. Шепітько системою криміналістичної тактики, доповнює її такими структурними елементами: 1) універсальна криміналістична тактика; 2) персоналіфкована криміналістична тактика; 3) викривальна тактика; 4) коригувальна тактика; 5) переговорна тактика; 6) тактика забезпечення [12, с. 27].

Аналіз КПК України дає підстави стверджувати, що провідну роль в ході кримінального провадження відіграють слідчий, прокурор та слідчий суддя. Тому це автоматично ставить перед криміналістичною тактикою завдання переглянути існуючі на даний час слідчу, прокурорську та судову тактики. Також звертають на себе увагу Розділ II «Засоби забезпечення кримінального провадження» і Розділ III «Досудове розслідування» КПК України [13],

які суттєво вплинуть, зокрема, на структуру слідчої тактики. По-перше, потребує розробки тактика застосування заходів забезпечення кримінального провадження. По-друге, слід переглянути існуючу тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій. По-третє, необхідно розробити тактику проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій.

Висновки. Як бачимо, достатньо універсальною для науки криміналістики можна вважати на даний час систему криміналістичної тактики, яку запропонував В.Ю. Шепітько: 1) загальні положення; 2) підгалузі криміналістичної тактики; 3) окремі наукові теорії. Серед підгалузей криміналістичної тактики окремої уваги заслуговує слідча, прокурорська та судова тактики. Щодо структури слідчої тактики, то вона, на мою думку, повинна включати: 1) загальні положення; 2) тактику застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 3) тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій; 4) тактику провадження негласних слідчих (розшукових) дій.

1. Белкин Р.С. Курс криминалистики: учебник; в 3-х т. / Р.С. Белкин. – 3-е изд., дополн. – М.: Юнити-Дана, 2001. – Т. 1. – 837 с.

2. Погорецький М.А. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття / М.А. Погорецький, Д.Б. Сергеева // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. – № 1 (5): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf>.

3. Скулиш Є. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України / Є. Скулиш // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2. – С. 15–23.

4. Скулиш Є.Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за Кримінальним процесуальним кодексом України / Є.Д. Скулиш // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2012.ю – Вип. 618. Правознавство. – С. 108–114.

5. Когутич І.І. Проект КПК України: негласні слідчі (розшукові) дії / І.І. Когутич // Митна справа. – 2011. – 6 (78). – ч. 2 (кн. 1). – С. 305–312.

6. Черков В.О. До питання співвідношення оперативно-розшукової діяльності й негласних слідчих (розшукових) дій за проектом нового КПК України / В.О. Черков, О.М. Чистюлінов // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.corg-lguvd.lg.ua/d120106.html>.

7. Весельський В.К. Виникнення криміналістичної тактики як галузі наукового пізнання / В.К. Весельський // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2010. – № 23. – С. 170–177.

8. Криміналістика: підручник / за заг. ред. В.Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.

9. Криміналістика. Питання і відповіді: навч. посібник / Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Кузьмічов Я.В. та ін. – К.: ЦУЛ, 2011. – 280 с.

10. Слідча тактика: навчальний посібник / Є.В. Пряхін. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 116 с.

11. Баев О.Я. Тактика уголовного преследования и профессиональной защиты. Следственная тактика: науч.-практ. пособие / О.Я. Баев. – М.: Экзамен, 2003. – 430 с.

12. Полстовалов О.В. Современные проблемы криминалистики / под ред. В.И. Комисарова. – М.: Юрлитинформ, 2009. – 376 с.

13. Кримінальний процесуальний кодекс України. – Суми: Нотіс, 2012. – 296 с.

Н.О. Пряхіна,

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

О.І. Пташник-Середюк,

*викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

НЕБЛАГОПОЛУЧНА СІМ'Я ЯК ПРИЧИНА ВІДХИЛЕНЬ У ПОВЕДІНЦІ ПІДЛІТКІВ

Постановка проблеми. Проблема відхилень у поведінці неповнолітніх турбує вчених дуже давно. В XIX ст. дитяча злочинність набула значного розмаху, тому вчені почали ретельно вивчати її природу. Автори біогенетичних концепцій (З. Фрейд, Е. Торндайк, А. Маслоу) вважали що причини відхилень у поведінці треба шукати в біології людини. Д. Ватсон та ін. (соціологічна концепція) головну причину антигромадської поведінки вбачали в зовнішній стимуляції. Також вони вважали, що причиною цього явища є недоліки існуючої системи, яка в першу чергу і породжує злочинність [1, с. 12]. Спосіб поведінки особистості залежить не тільки від умов середовища, але й від того, як складаються взаємовідносини особистості і середовища. Тому необхідно з ранніх літ виховувати у дітей непримириме ставлення до будь-яких негативних явищ навколишньої дійсності, вчити їх протистояти цим явищам [2, с. 201].

Аналіз останніх публікацій. Проблемаю відхилень у поведінці неповнолітніх вчені займаються і в наш час, оскільки рівень злочинності серед неповнолітніх з року в рік зростає. Теоретико-методологічні дослідження педагогів, соціологів і психологів неблагополучної сім'ї і поведінки що відхиляється наведені в роботах: А.А. Беседіна (поняття дисфункційної сім'ї), К.Е. Дубовик (проаналізовані фактори сімейного неблагополуччя), О.М. Шенкевич (поняття

неблагополучної сім'ї). При цьому психологія вивчає порушення закономірностей поведінки і діяльності в неблагополучній сім'ї, (Б.Н. Алмазов, М.І. Буянов,) соціальна педагогіка при вивченні неблагополучної сім'ї концентрується на викривленому процесі адаптації дитини, що ускладнює його соціалізацію (М.А. Галагузова, А.В. Мудрик).

Формулювання цілей. Метою цієї статті є проаналізувати психологічний вплив неблагополучної сім'ї на девіантну поведінку підлітка.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, першим і найважливішим «інститутом» соціалізації дитини є сім'я. На думку Е. Берджеса, Т. Парсонса та ін., сім'ї належить вирішальна роль у соціалізації особистості. А.С. Макаренко вказував, що «батьківська вимога до себе, батьківська пошана до своєї сім'ї, батьківський контроль над кожним своїм кроком – ось перший і найголовніший метод виховання! ... Ніякі рецепти не допоможуть, якщо в самій особистості вихователя є великі недоліки» [3, с. 243]. Зарубіжні дослідники стверджують, що фундамент особистості закладається в самий ранній період взаємодії дитини з батьками [4, с. 105]). Так, на думку З. Фрейда, потреба в любові, емоційній прихильності є однією з чільних потреб людини, яка здатна визначити не тільки поведінку, але й все його життя. Сьогодні більшість психологів і психотерапевтів розуміють невроз як нервово-психічний розлад, в основі якого лежить незадоволена, як правило, дитяча потреба в любові.

Встановлено, наприклад, що якщо у дитини склалися негативні взаємини з одним чи обома батьками, якщо тенденція розвитку позитивності самооцінки не знаходить підтримки і опіки, то вірогідність делінквентної, протиправної поведінки суттєво зростає, погіршуються відносини з однолітками, проявляється агресивність по відношенню до власних батьків.

Як відзначають багато дослідників, в підлітковому і юнацькому віці неблагополучне сімейне оточення здійснює негативний психологічний вплив на виникнення у дітей пристрасті до спиртних напоїв. Це пов'язано з тим, що батьки є найбільш переконливими взірцями для наслідування дітей. За свідченням В.А. Гурьєвої та В.Я. Гіндікіна, в біографії значної частини алкоголіків дитинство було неблагополучним: конфліктна сім'я, педагогічна занедбаність, часті випадки жорстокості, грубості, безтактності з боку батьків. Відповідно, алкоголізм батьків сприяє девіантній, делінквентній, асоціальної поведінці дитини [5, с. 154].

В неблагополучних сім'ях часто спостерігається зайва суворість батьків по відношенню до дітей, надмірне користування обмеженнями і заборонами, покараннями що принижують дітей, ображають їхню

людську гідність, або потурання, в результаті якого у дітей формується стійка неприязнь до батьків, відбувається порушення довіри, і в остаточному підсумку формуються стійкі відхилення в поведінці. Недарма широко відомий той факт, що з сімей, де щоденна поведінка дорослих носить антигромадський характер, виходить у 10 разів більше дітей з відхиленнями в поведінці, ніж з морально благополучних. [6, с. 54].

Висновок. Психологічна атмосфера яка складається в неблагополучній сім'ї неминуче викликає у дитини емоційно загострені і суттєві для нього переживання, з якими він не може впоратись через вікову незрілість психіки. Важливу роль в запобіганні цьому негативному явищу відіграє соціальна профілактика. Вона включає в себе тісну співпрацю спеціалістів, які працюють з сім'єю: дільничних інспекторів міліції, працівників кримінальної міліції у справах дітей, психологів, соціальних педагогів, класних керівників, директорів і завучів шкіл, завідуючих дитячими садками, дільничних педіатрів, лікарів-наркологів, лікарів психоневрології та працівників соціальних служб для дітей сім'ї та молоді.

1. Девиантность и социальный контроль в России (XIX – XX вв.): Тенденции и социологическое осмысление. – СПб.: Речь, 2000. – 327 с.

2. Королев В.В. Психические отклонения у подростков-правонарушителей / В.В. Королев. – М.: Прогресс, 1992. – 215 с.

3. Макаренко А.С. Избранные педагогические произведения / А.С. Макаренко. – М.: Педагогика, 1946.

4. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб.: Питер, 2002. – 608 с.

5. Гурьева В.А. Юношеские психопатии и алкоголизм: монография / В.А. Гурьева, Я. Гиндикин. – М.: Медицина, 1980.

І.О. Ревак,

*кандидат економічних наук, доцент,
начальник кафедри економічної безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

О.О. Бердніков,

*курсант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

КОРУПЦІЯ ЯК ФОРМА ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ: СТАН І МЕТОДИ ПРОТИДІЇ

Останніми роками практично жоден документ, що характеризує соціально-економічну та політичну ситуацію в Україні, а

також – стан справ у сфері боротьби зі злочинністю, не обходиться без згадування про корупцію. Корупція стала невід’ємною частиною сучасного державного і суспільного механізму, пронизуючи всі його структури та рівні. Вона уніфікує методи і форми відносин державних органів влади з представниками легального бізнесу та організованої злочинності й інтегрує їх у єдину систему тіншових (кримінальних) відносин. На даний момент вона є однією з основних загроз економічній безпеці України.

Корупція – це використання особою повноважень, наданих для виконання особою повноважень, наданих для виконання функцій держави, з метою особистого збагачення або одержання інших переваг.

Корупція як явище: має соціальну обумовленість; свою соціальну вартість; здійснює вплив на найважливіші соціальні процеси – економічні, політичні, правові і т.д.; має історичні витоки і глобальний характер; є соціальним, економічним, політичним, правовим, психологічним і моральним явищем; має властивість пристосовуватись до соціальних реалій, постійно видозмінюватися.

Аспектами корупції є:

- психологічний (спосіб мислення людей, який спрямовує у поведінці на протиправні вчинки)
- правовий (проявляється у різноманітних посадових протиправних порушеннях)
- соціальний (спотворює суспільні відносини, руйнує органи влади, державу і суспільство)
- економічний (зменшує економічну свободу і дискримінує підприємців, є додатковим «податком»)
- політичний (негативно впливає на підготовку і реалізацію політичних рішень).

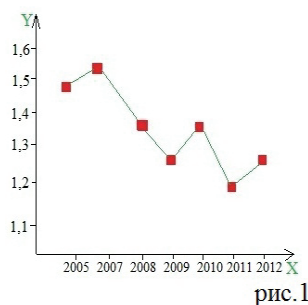
На даний момент в Україні ситуація з рівнем корупції і сприйняттям її самими українцями є майже критичною. Для визначення рівня корупції в Україні необхідно звернутись до незалежних міжнародних статистичних організацій. Однією з таких організацій є **Transparency International**, яка вираховує індекс сприйняття корупції громадянами країни. Індекс формується в результаті кількох незалежних опитувань фінансових експертів і правозахисників, а також опитувань громадської думки. Рейтинг 2012 року включав 182 країни і території.

Україна із 26 балами зайняла 144 місце у рейтингу. Такого результату досягли також Камерун, Центрально-Африканська

Республіка, Республіка Конго, Сирія і Бенгладеш. Всі сусіди України, до слова, займають вищі позиції – Польща займає 41 місце, Угорщина – 46, Словаччина – 62, Румунія – 66, Молдова – 94, Білорусь – 123 і Росія – 133 у списку. Причому експерти цієї ж організації вважають, що менш ніж 30 балів – це вже «ганьба для нації».

Як видно з таблиці, рівень корупції в Україні порівняно з минулим 2011 роком хоч і не на багато, але знизився, однак якщо порівняти з іншими роками, то по бачимо зростання корупції (див. Рис.1) (на графіку вісь Y – це коефіцієнт місця у світовому рейтингу Transparency International, вісь X - рік) [2].

Місце України у рейтингу Transparency International		
Рік	Місце України в рейтингу	Кількість країн у рейтингу
2012	144	182
2011	152	182
2010	134	178
2009	146	180
2008	134	180
2007	118	179
2005	107	158

За даними Європейської дослідницької асоціації у співпраці з Київським міжнародним інститутом соціології в рамках проекту «Об'єднуємося заради реформ (UNITER)», який фінансується Агентством США з Міжнародного Розвитку (USAID) рівень сприйняття корупції громадянами в Україні в 2012 році порівняно з 2009, 2010 і 2011 роками зріс, причому досяг свого піку (див. рис. 2) [3].

Питання ефективних запобігання та протидії корупції є однією із найважливіших проблем, які намагається вирішити сучасна Українська держава. На шляху до реалізації цього завдання зроблено чимало кроків: прийнято нове антикорупційне законодавство, низку нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання та протидію корупції; ведеться постійний діалог Української держави із світовою спільнотою щодо вироблення ефективних механізмів протидії та подолання корупції; здійснюються наукові дослідження з питань запобігання корупції та боротьби з нею; формується публіцистика антикорупційного характеру.

Індекс сприйняття корупції в Україні за 1998-2012 рр.

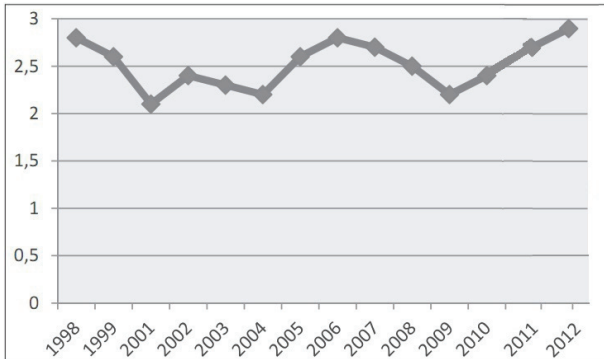

Рис. 2

На нашу думку, комплексні профілактичні заходи – це шлях, який може зменшити обсяг корупційних проявів та їх негативний вплив на суспільство. Головними антикорупційними заходами в Україні є:

1) Визначення стратегії соціально-економічного розвитку та здійснення адміністративної реформи. Становлення правової держави і громадянського суспільства - основа протидії корупційній злочинності. Поверхневі зміни у системі державного управління, навіть за умови їх зовнішньої привабливості, не здатні поліпшити ситуацію з корупцією.

2) Формування ідеології державної служби, тобто її моральних принципів і цінностей. Адже комуністичні постулати відійшли у минуле, а ідеали української державності ще не вироблені. Пануючий серед чиновництва дух невизначеності й непевності у завтрашньому дні – один із важливих чинників корупційної злочинності.

3) Забезпечення відкритості влади, що розв'язує такі завдання, як повернення віри людей до державних структур; створення несприятливих умов для корупційних злочинів; реалізація конституційних прав громадян на достовірну інформацію у цій сфері.

4) Вдосконалення антикорупційного законодавства. Хоча й прийняті відповідні законодавчі акти, що загалом надають правоохоронним органам можливість реагувати на різні корупційні прояви, починаючи з неетичної поведінки державного службовця і

закінчуючи його участю у хабарництві чи діяльності організованих злочинних угруповань, проте нормативно-правова база потребує подальшого вдосконалення. Це стосується як регулювання порядку державної служби, так і юридичної відповідальності за корупційні правопорушення.

5) Реальний вияв політичної волі. Політична воля у будь-якій державі, а особливо із недостатньо розвинутими демократичними інститутами, є дієвим засобом протидії корупції. За відсутності такої волі найдосконаліше законодавство має декларативний характер, а діяльність правоохоронних органів лише імітує боротьбу з корупційною злочинністю.

Ще один, й, можливо, найефективніший засіб - зробити корупцію ризикованою і невигідною. Доти, поки суб'єкту корупції буде вигідно брати хабарі, красти, іншим чином зловживати владою, а ризик понести покарання буде мінімальним, ніякі репресивні заходи не дадуть позитивного результату. Збільшення соціальної ціни державної служби (престиж, матеріальна забезпеченість) і ризик корупційних злочинів - це те, що має лежати в основі антикорупційної політики [4].

І на кінець торкнемося і такого аспекту, як протистояння корисливим зловживанням, подолання корупції та інших небезпечних правопорушень, поширення законслухняності абсолютно неможливі без духовного оздоровлення суспільства. До речі, на морально-духовних важелях відвернення корупції наголосив 27 липня 2011 р. на зустрічі з ректорами вищих навчальних закладів України Патріарх Московський і Всія Русі Кирил: «Дивуються зростанню злочинності. Не можуть упоратися з криміналом – причому це стосується не тільки Росії або України, але й усього світу. Корупцію – теж ніяк не подолати. Власне кажучи, чому дивуватися? Якщо Бога немає, то все дозволено...».

1. Економічна безпека: навчальний посібник / [В.І. Франчук, Л.В. Герасименко, В.О. Гончарова, З.Б. Живко, та ін.]; за ред. В.І. Франчука. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. - 35с.

2. Офіційний сайт статистичної організації Transparency International: <http://www.transparency.org/cpi2012/results>

3. Офіційний сайт проекту UNITER: http://uniter.org.ua/data/block/csr_anti-corruption.pdf

4. Курс кримінології: Особлива частина: підручник: у 2 кн. / М.В. Корнієнко, Б.В. Романюк, І.М. Мельник та ін.; За заг. ред. О.М. Джузи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 48с.

І.О. Ревак,
*кандидат економічних наук, доцент,
начальник кафедри економічної безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

С.П. Пиріг,
*курсант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Питання забезпечення економічної безпеки держави завжди є актуальним, так як відчуття безпеки (у двох аспектах: відчуття безпеки «сьогодні» та відчуття безпеки в «завтрашньому дні») дозволяє суспільству використовувати весь свій потенціал, а країні будувати довгострокові стратегічні плани, орієнтири щодо здійснюваної нею політики. Стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз називають національною безпекою держави. Економічна безпека як одна з головних складових національної безпеки визначає спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів, здійснювати поступальний розвиток економіки з метою підтримання стабільності суспільства і достатнього оборонного потенціалу за будь-яких умов і варіантів розвитку подій [1].

Основним критерієм економічної безпеки країни є здатність її економіки зберігати або, принаймні, швидко поновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах критичного зменшення (припинення) поставок ресурсів (товарів, послуг, технологій тощо) або кризових ситуацій внутрішнього характеру.

З метою протидії реальним чи потенційним загрозам, а також сприянню реалізації національних економічних інтересів функціонує механізм забезпечення економічної безпеки держави, який представляє собою систему спеціальних функцій, засобів, принципів, які виконуються і застосовуються силами безпеки. Спеціальні функції це конкретні функціонально визначені види діяльності, спрямовані на протидію загрозам (ліцензування і реєстрація професійної діяльності, страхування, правозастосування, нагляд, контроль, економічна розвідка, тощо). Під засобами розуміють певні можливості, які можуть бути використані суб'єктом безпеки щодо протидії загрозам (технічні, правові, економічні, інформаційні, політичні, ідеологічні, мораль-

ні). В процесі виконання функцій та використання засобів обов'язково потрібно дотримуватися принципів економічної безпеки, тобто відправних положень, керівних начал з якими потрібно звіряти свої рішення під час вибору засобів і формування заходів щодо забезпечення економічної безпеки (верховенство права, системність, достатність, гнучкість, своєчасність, пріоритет договірних засобів, адекватність заходів) [2].

Виразником національних економічних інтересів і гарантом його захисту є держава, яка має забезпечити прозорість прийняття і реалізації рішень щодо здійснення макроекономічної політики, бюджетного процесу, управління фінансовими потоками і ресурсами, реформування податкової системи, формування приватного сектора. Як інституційний представник нації держава має орієнтуватися на захист власних раціонально сформульованих національних інтересів. Саме від того, наскільки правильно визначені національні інтереси і наскільки послідовно та рішуче керівництво держави їх відстоює у внутрішніх і зовнішніх стосунках, залежить добробут нації та стан її національної безпеки. Однак в Україні досі відсутні чітко визначені національні економічні інтереси, не сформовано їхню цілісну систему. Це дає змогу урядовцям різних рівнів виправдовувати свої дії, запевняючи, що вони повністю відповідають національним економічним інтересам.

Для створення цілісної системи національних економічних інтересів та їх ефективного функціонування, насамперед, необхідно:

- створити відповідну нормативну базу;
- проводити моніторинг національних економічних інтересів та їх моделювання;
- створити банк даних щодо національних економічних інтересів;
- забезпечити баланс національних економічних інтересів та їх гармонійне поєднання.

Серед першочергових проблем забезпечення економічної безпеки є відстеження й оцінка рівня загроз пріоритетним національним інтересам, а, отже, їх взаємозалежність: розрахунок сумарного потенціалу, розкриття закономірності в системі «пріоритети національних інтересів – загрози».

Належний рівень економічної безпеки досягається здійсненням єдиної державної політики, підкріпленої системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Без такої політики неможливо домогтися виходу з кризи, стабілізувати економічну ситуацію в країні, створити ефективні механізми соціального захисту населення.

Забезпечення економічної безпеки особи, суспільства, держави здійснюється на основі розмежування повноважень між суб'єктами системи. Особливу увагу слід звернути на законність функціонування системи національної економічної безпеки, на наявність відповідної нормативно-правової бази. Нормативно-правова база регулює взаємовідносини між суб'єктами національної економічної безпеки, визначає їхні права, обов'язки та відповідальність. Насамперед необхідно прийняти Концепцію економічної безпеки України. Цей документ мусить стати стратегічним орієнтиром на 10-20 років, закласти основи економічної безпеки на більш тривалий період. Концепція економічної безпеки повинна визначати життєво важливі національні економічні інтереси, індикатори та загрози економічній безпеці, передбачати створення системи національної безпеки, вказувати механізми забезпечення економічної безпеки.

На її основі доцільно розробити Закон «Про економічну безпеку України». Таким чином, ці два документи повинні стати основними при розробці національного законодавства у сфері економічної безпеки. Зазначені концепція і закон покликані стати своєрідними орієнтирами, за якими звірятимуть свої дії всі, починаючи від вищих посадових осіб держави та вищих органів державної влади й управління до державних службовців, органів місцевої державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій. Підлягатимуть коригуванню відповідно до цих основних документів всі раніше прийняті закони, укази, постанови, програми тощо.

Доцільно розробити також Концепцію законодавства у сфері економічної безпеки та відповідну Програму підготовки нормативно-правових актів, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки, що дасть можливість уникнути хаотичності і безсистемності в цій справі. Зважаючи на необхідність оперативного вирішення питань економічної безпеки в умовах відсутності відповідної правової бази, важливо скористатися з положень Конституції України, які надають Президенту України право видавати укази з економічних питань, що не врегульовані законами, з одночасним поданням відповідних законопроектів до Верховної Ради України.

Слід здійснити наукову експертизу всіх раніше виданих нормативно-правових актів на предмет відповідності їх вимогам економічної безпеки. У разі виявлення будь-якої невідповідності, а також порушень законності, протиріч слід готувати пропозиції щодо скасування цих актів чи внесення до них відповідних змін.

Необхідно також здійснювати наукову експертизу всіх нормативно-правових актів, що розробляються. Це дасть можливість забезпечити якість, обґрунтованість, узгодженість, своєчасне прийняття, виявлення позитивних і негативних наслідків дії таких актів, визначення їхнього місця в системі чинного законодавства.

Таким чином відслідковуються актуальні проблеми здійснення забезпечення економічної безпеки держави (здійснювана державна політика, «недосконалість» правової бази регулювання даного питання, практично відсутні стратегічні орієнтири розвитку). Для боротьби із цими загрозами (наприклад: корупція, тіньова економіка) потрібні як затрати часу, так і значні фінансові ресурси, які мають надходити з бюджету, хоч ці явища самі знекровлюють його і цим самим створюють замкнуту систему (якщо рівень тіньової економіки зростає, то надходження до бюджету скорочуються, тоді як для подолання даної загрози потрібно ще більше ресурсів). Тому для ефективнішого вирішення цього питання слід звертатися до більш кардинальних змін (проведення переатестування всіх осіб, які забезпечують економічну безпеку держави; заміна керівництва, яке змінювалося за останні роки лише фактично, а не реально; вжиття заходів до формування самосвідомості у суспільства, яке дозволить запобігти для початку внутрішнім загрозам, які мають переважний характер).

1. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика. – К.: НІСД, 2003. – 69с.

2. Економічна безпека: навчальний посібник / [В.І. Франчук, Л.В. Герасименко, В.О. Гончарова, З.Б. Живко та ін.]; за ред. В.І. Франчука. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – 118с.

Р.М. Римарчук,

*кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

СУЧАСНА СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНО-КРИМІНАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ І ПОДІЙ ЯК СКЛАДОВА ОРГАНІЗОВАНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Сучасна структура кримінального світу України складається з кількох типів злочинних формувань:

нижчий, до якого входять кілька найбільш поширених кримінальних формувань – злочинні групи, в тому числі по типу бандитських, чисельністю від п'яти до двадцяти-тридцяти чоловік, що діють на місцевому рівні;

середній, що являє собою злочинні формування першого типу в поєднанні з комерційними структурами, так звані злочинні організації; вищий, що поєднує злочинні структури першого та другого типу, так звані злочинні угруповання.

У кримінальному житті перераховані типи не розглядаються окремо.

Вони функціонують взаємозалежно.

Перерозподіл сфер впливу, нові нетрадиційні види злочинної діяльності створили об'єктивні умови для утворення злочинних організацій та груп, які займаються як організацією простих злочинів, так і проведенням складних багатопланових комерційних угод та інших протиправних акцій.

Зростання кримінального екстремізму обумовило в структурі злочинних організацій та груп створення охоронно-бандитських формувань, котрі гласно охороняють офіційні комерційні підприємства, які нелегально входять у ці структури, що є офіційним прикриттям у фінансово-комерційних справах, а насправді рекетують кримінально-комерційних конкурентів, «вибивають» борги, що нерідко переростають у розбійні або бандитські напади та інші тяжкі злочини. Також у структурі організованої злочинної групи передбачаються спеціальні особи (групи осіб, блоки), які виконують функцію захисту від викриття (особи, які забезпечують дисципліну, здійснюють переслідування осіб, які мають намір припинити злочинну діяльність, підтримують зв'язки з корумпованими представниками владних структур).

Якщо злочинні організації, як правило, здійснюють основну діяльність або ж на якійсь конкретній території або ж в якійсь галузі кримінального промислу, то злочинні групи діють у кількох регіонах, а також в масштабі України, країнах близького та далекого зарубіжжя, поєднуючи в собі ті чи інші ознаки злочинних організацій.

Функціонально організована злочинність проявляється в наступних формах організації злочинної діяльності: створення та нарощення злочинного капіталу; легалізація здобутих злочинним шляхом засобів (грошей) і проникнення в легальний бізнес; забезпечення безпеки та ефективності обігу злочинного капіталу та

його використання з метою утвердження позицій в різноманітних сферах суспільного життя.

Структура злочинності характеризується сполученням:

– так званої «змушеної» злочинності тих прошарків населення, які є безробітними, малозабезпеченими, як реакція на незадовільні умови існування;

– «вуличної» злочинності, тобто осіб, які є результатом певних соціально-психологічних факторів (умови життя, виховання, освітній рівень);

– організованої і професійної злочинності. Для неї характерні: об'єднання за типом синдикатів, їх централізація, суворієрархія, детальне планування широкомасштабної діяльності (торгівля наркотиками, шахрайство, вимагання, ігорний бізнес), тісні зв'язки з правоохоронними структурами, зрощення з апаратом управління (корумпованість владних структур), торгівля зброєю;

– «білокоміркова» злочинність – це злочинність у сфері бізнесу, ухилення від сплати податків, біржові афери, фіктивні банкрутства, фіктивне підприємництво, легалізація (відмивання) грошових коштів, здобутих злочинним шляхом. Ця злочинність має самий високий рівень латентності.

Тривожним є той факт, що в нашій країні спостерігається тенденція проникнення представників організованої злочинності в сферу влади і навпаки. Таким чином розвивається процес від грошей до влади і від влади до грошей, коли не тільки злочинці можуть стати владою, а й представники влади можуть стати злочинцями.

Поширення протиправного впливу детерміновано кількісними та якісними змінами самої злочинності, серед яких головним фактором є розвиток її організованих форм. Протиправний вплив і в подальшому залишиться фактором, що істотно ускладнює боротьбу зі злочинністю. Загальносвітові тенденції розвитку злочинності, її генеза в Україні обумовлюють те, що її протидія правоохоронним і судовим органам у вигляді протиправного впливу буде зростати, а методи впливу будуть відрізнятися ще більшою жорстокістю.

Злочинна ідеологія являє собою достатньо упорядковану систему негативних поглядів, кримінальних цінностей та орієнтацій, яка трактує внутрішню, особливо кримінальну, політику держави та вміло культивує анти суспільні звичаї і традиції стосовно не лише кримінального, але й нормального способу життя.

Життєво переконливо наведені положення цієї ідеології, за свідченням оперативних працівників, можуть достатньо сильно впливати на соціально-психологічний стан як окремої особистості, так і цілих груп та прошарків населення.

Організована злочинність в Україні є наслідком комплексного впливу різних чинників: економічних, політичних, правових, організаційно-управлінських, психологічних. Суб'єктом організованої злочинності виступає певний різновид злочинної групи, яка характеризується попередньої змовою, кримінальною головною метою створення і функціонування та організованістю. Основними інформативними психологічними характеристиками кримінальної організованості є згуртованість, функціонально-рольова структура, спрацьованість та сумісність.

Учасники злочинних угруповань, скориставшись несприятливими соціально-політичними тенденціями, відсутністю належної правової бази, розгорнули протиправну діяльність, пропаганду вседозволеності, злочинних звичаїв та традицій, досвіду зарубіжних мафіозних структур у найбільш активних прошарках населення.

У таких умовах важливого значення набуває постановка і вирішення завдання щодо розробки тактичних основ протидії злочинам, вчинених організованими злочинними групами.

1. Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В. Юридическая психология: Учебник. – Х., 2001. – С. 685.

2. Гапон О.А. Проблеми підготовки фахівців для оперативних підрозділів міліції у вищих закладах МВС України / О.А. Гапон, І.Р. Шинкаренко // Бюлетень з обміну досвідом роботи – 2002. – № 140. – С. 21-26.

3. Долженков О.Ф. Генезис соціальних інститутів «злочинців у законі», «кримінальних авторитетів» в інфраструктурі злочинності / О.Ф. Долженков // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. – 2000. – № 2. – С. 178-184.

4. Ущাপовський В.Ф. Протидія організованій злочинності: теоретичні та соціально-правові проблеми. Монографія / В.Ф. Ущাপовський. – К.: Державний науково-дослідний інститут МВС України, 2009. – С. 158-168.

5. Шақун В.І. Суспільство і злочинність / В.І. Шақун. – К: Атіка, 2003. – С. 784.

6. Щур Б.В. Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими групами. Монографія / Б.В. Щур. – Х: Гриф. 2005. – С. 175.

О.І. Руда,
*кандидат економічних наук, доцент кафедри
теоретичної та прикладної економіки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

І.І. Руда,
*викладач кафедри теоретичної
та прикладної економіки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

А.В. Портнова,
*студентка
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЗАХИСТ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ МВС НА БАЗІ АУДИТУ БЕЗПЕКИ

Вступ. На поточний момент, коли обсяги інформації, що циркулює, обробляється та накопичується у сучасних інформаційних системах (ІС), стрімко збільшуються, питання захисту інформації стає особливо актуальним. В умовах розвитку та впровадження технології систем з відкритою архітектурою, яка вирізняється складною взаємодією ІС різного походження (інтероперабельність), наявністю проблем перенесення прикладних програм між різними платформами (мобільність) та іншими особливостями, питання захисту інформації набуває все більшої ваги.

Стан питання. На даний момент ще не сформовано усталеного визначення аудиту інформаційної безпеки (ІБ). У подальшому ми пропонуємо під поняттям аудиту ІБ розуміти системний процес отримання об'єктивних якісних і кількісних оцінок заходів безпеки, процесів та процедур відповідно до визначених критеріїв та показників безпеки, вимог міжнародних стандартів, чинного законодавства України, відомчих нормативно-правових актів.

Процедура аудиту ІБ дозволяє керівництву отримати об'єктивну інформацію про стан захищеності ІС. Однак, як показує практика, керівництво і особовий склад найчастіше розуміють суть цієї послуги по-різному.

Метою публікації є детальне класифікування послуг різних видів аудиту, обґрунтування особливостей та головних критеріїв раціонального вибору і застосування різних видів аудиту ІБ.

Виклад основних положень. З огляду на згадані обставини керівництву підрозділів МВС необхідно взяти до уваги проблеми ІБ у спеціалізованих ІС, ймовірність виникнення яких є обов'язковою у процесі функціонування довільної ІС. Єдиним правильним, з пункту бачення захищеності ІС, рішенням у такій ситуації є **аудит інформаційної безпеки**, який проведуть фахівці у галузі ІБ.

Основними цілями проведення робіт з аудиту ІБ є: ідентифікування загроз та виявлення імовірних каналів витоку службової інформації у ІС; розроблення політики безпеки [1] та супровідних документів; інвентаризування інформаційних активів ІС та їх подальше категоріювання; розроблення та запровадження системи управління ризиками ІБ; забезпечення відповідності прийнятих технічних рішень вимогам чинного законодавства та галузевих норм [2]; незалежне оцінювання поточного стану захищеності інформаційної структури ІС та мінімізування збитків від інцидентів безпеки.

Одним з найпоширеніших видів аудиту є активний аудит. Це дослідження стану захищеності ІС з точки зору зловмисника, що володіє високою кваліфікацією в області сучасних інформаційних технологій (ІТ). Найчастіше послугу активного аудиту іменують інструментальним аналізом захищеності ІС, щоб виокремити цей вид аудиту від інших.

Суть активного аудиту полягає у тому, що за допомогою спеціального програмного забезпечення (у тому числі систем аналізу захищеності) і спеціальних методів здійснюється збір інформації про стан системи захисту зовнішнього периметру корпоративної мережі спеціалізованої ІС.

При здійсненні даного виду аудиту на систему захисту зовнішнього периметру корпоративної мережі спеціалізованої ІС моделюється якомога більша кількість мережевих атак, які може здійснити зловмисник. При цьому аудитор штучно ставиться саме у такі умови, в яких працює зловмисник, – йому надається мінімум інформації, тільки та, яку можна отримати з відкритих джерел.

Активний аудит умовно можна поділити на два види – «зовнішній» і «внутрішній». При «зовнішньому» активному аудиті фахівці моделюють атаки на зовнішній периметр корпоративної мережі і окремі вузли спеціалізованої ІС «зовнішнього» зловмисника. У даному випадку проводяться такі процедури: визначення доступних з зовнішніх мереж ІР-адрес корпоративної мережі спеціалізованої ІС; сканування даних адрес з метою визначення працюючих сервісів, а також призначення відсканованих хостів; визначення версій сервісів сканованих хостів; вивчення трафіку до хостів корпоративної мережі;

збір інформації про систему безпеки ІС з відкритих джерел; аналіз отриманих даних з метою реалізування загроз.

Однак, всупереч поширеним уявленням, загрози зовнішньому периметру корпоративної мережі не є найбільш критичними для безпеки інформаційних активів ІС. Інсайдерські загрози (загрози, які виходять від своїх же працівників) є на порядок вищими, ніж загрози зовнішні.

«Внутрішній» активний аудит за складом робіт аналогічний до «зовнішнього» і проводиться з використанням спеціальних програмних засобів моделювання загроз від «внутрішнього» зловмисника.

З огляду на специфіку функціонування спеціалізованих ІС підрозділів МВС у ході активного аудиту необхідно виконувати ряд додаткових досліджень, безпосередньо пов'язаних з оцінюванням стану системи безпеки, зокрема – проведення спеціалізованих досліджень. Це пов'язано з використанням спеціалізованого програмного забезпечення (ПЗ) призначеного для вирішення спеціальних завдань. Подібне ПЗ унікальне, тому готових засобів і технологій для аналізу їх захищеності не існує.

Експертний аудит можна умовно подати як порівняння стану системи захисту ІС з «ідеальним» описом. Ключовий етап експертного аудиту – аналіз системи захисту ІС, топології корпоративної мережі та технології оброблення інформації, у ході якого виявляються недоліки існуючої системи захисту, які знижують рівень захищеності ІС [3]. За результатами робіт даного етапу пропонуються зміни в існуючій ІС і технології оброблення інформації, спрямовані на усунення виявлених недоліків.

Наступний етап – аналіз інформаційних потоків. На даному етапі визначається критичність інформаційних потоків ІС та використовуються методи забезпечення ІБ, що відображають рівень захищеності інформаційного потоку.

На підставі результатів даного етапу робіт пропонується захист або підвищення рівня захищеності тих компонент ІС, які беруть участь у найбільш важливих процесах передавання, зберігання та оброблення інформації. Застосування аналізу рівня критичності інформаційних потоків дає можливість реалізувати систему захисту, яка відповідає принципу розумної достатності.

Особлива увага на етапі аналізу інформаційних потоків надається визначенню повноважень і відповідальності конкретних осіб за забезпечення ІБ різних ділянок ІС. Повноваження і відповідальність повинні бути закріплені положеннями організаційно-розпорядчих документів. Організаційно-розпорядчі документи

оцінюються на предмет достатності та несуперечності декларованим цілям і заходам ІБ.

Аудит на відповідність стандартам. Суть даного виду аудиту найбільш наближена до тих формулювань, які існують у фінансовій сфері. При проведенні даного виду аудиту стан системи захисту ІС порівнюється з прийнятим абстрактним описом, який подається у стандартах.

Організаційно-правова структура інформаційного аудиту системи ІБ у ІС формується відповідно до рекомендацій міжнародних стандартів та з дотриманням положень чинного законодавства України. Такими стандартами є: ISO/IEC 27002:2005 Інформаційні технології. Методи захисту. Кодекс практики для управління інформаційною безпекою; ISO/IEC 27003:2010 Інформаційні технології. Методи захисту. Керівництво з застосування системи менеджменту захисту інформації; ISO/IEC 27004:2009 Інформаційні технології. Методи захисту. Вимірювання; ISO/IEC 27005:2008 Інформаційні технології. Методи забезпечення безпеки. Управління ризиками інформаційної безпеки; ISO/IEC 27006:2007 Інформаційні технології. Методи забезпечення безпеки. Вимоги до органів аудиту і сертифікування систем управління ІБ.

Офіційний звіт, підготований у результаті проведення даного виду аудиту, включає наступну інформацію: ступінь відповідності ІС обраним стандартам; ступінь відповідності власним внутрішнім вимогам в області ІБ; кількість і категорії отриманих невідповідностей і зауважень; настанови з побудови або модифікування системи ІБ, що дозволяють привести її у відповідність з даним стандартом; докладне пояснення на основні документи, включаючи політику інформаційної безпеки, опис процедур забезпечення ІБ, додаткові обов'язкові і необов'язкові стандарти і норми, які запроваджені у ІС.

Спеціалізовані ІС підрозділів МВС, які обробляють інформацію з обмеженим доступом (ІЗОД), відомості, що становлять державну таємницю, відповідно до чинного законодавства обов'язково підлягають атестуванню за участю органу уповноваженого Кабінетом Міністрів України [4].

Як висновок відзначимо, що при плануванні перевірки стану системи ІБ важливо не тільки точно вибрати вид аудиту, виходячи з потреб і можливостей, але і не помилитися з вибором виконавця.

1. Рудий Т.В. Захист інформаційних систем підрозділів МВС / Т.В. Рудий, Я.Ф. Кулешник, О.В. Омеляненко, О.О. Логінова / Проблеми застосування інформаційних технологій, спеціальних технічних засобів у

діяльності ОВС, навчальному процесі, взаємодії з іншими службами // Матеріали науково-практичної конференції 14 грудня 2011 р. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – С. 58–64.

2. Рудий Т.В. Управління безпекою в інформаційних системах МВС / Т.В. Рудий, Я.Ф. Кулешник, І.М. Ганич, І.В. Бичинюк / Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, №1(47). – Львів, 2011. – С. 382–392.

3. Рудий Т.В. Принципи організації системи захисту інформаційних систем підрозділів МВС / Т.В. Рудий, О.В. Захарова, О.І. Зачек, А.Т. Рудий / Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична / головний редактор М.М. Цимбалюк. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – Вип. 2 (2). – С. 309–316.

4. Когут В.В. Порядок атестування систем технічного захисту інформації / В.В. Когут, Т.В. Рудий, Я.Ф. Кулешник, А.Т. Рудий / Проблеми діяльності кримінальної міліції в умовах розбудови правової держави // Матеріали науково-звітної конференції факультету кримінальної міліції Львівського державного університету внутрішніх справ 12 березня 2010 р. – Львів: ЛДУВС, 2010. – С. 90–97.

Т.В. Рудий,

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

О.В. Захарова,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

Я.Ф. Кулешник,

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

А.Т. Рудий,

військовослужбовець

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ В ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ МВС

Вступ. Система управління інформаційною безпекою (СУІБ) повинна забезпечувати безпечність та надійність функціонування інформаційних систем (ІС) підрозділів МВС. Впровадження та функціонування СУІБ стосується всіх підрозділів і, у першу чергу, керівників. Тому, ці посадові особи повинні брати безпосередню

участь у вирішенні питань, які належать до сфери їх відповідальності під час упровадження та функціонування СУІБ.

Цілі СУІБ та заходи безпеки, які уже запроваджені і ті, що будуть додатково впроваджені у разі необхідності, а також відповідна документація, що описує функціонування СУІБ, повинні бути зрозумілими. Звідси, обов'язковою умовою успішного функціонування СУІБ є проведення відповідних навчань працівників з питань інформаційної безпеки (ІБ) та захисту інформації (ЗІ).

Стан дослідження. Аналіз літературних джерел дає підстави стверджувати, що у процесі проектування, створення і експлуатування СУІБ є недоліки, які знижують ефективність її функціонування. Як правило, керівники підрозділів МВС розглядають проблему ЗІ в ІС переважно з технічної точки зору. Розв'язання проблеми пов'язують з придбанням та інсталяцією програмно-апаратних засобів ЗІ. Однак, для організації ефективного режиму ІБ цього недостатньо.

Мета дослідження полягає у тому, щоб визначити організаційні принципи управління ІБ в ІС підрозділів МВС, що дозволить створити ефективну СУІБ. Окремо відзначимо, що ці принципи є всього лише одним з аспектів стратегії управління інформаційними технологіями (ІТ). Неможливо успішно керувати ІБ в ІС, при незадовільному управлінні ІТ.

Виклад основних положень. Автори пропонують розробляти організаційну структуру і впроваджувати СУІБ у відповідності до рекомендацій міжнародних стандартів та чинного законодавства України [1].

У відповідності до вимог міжнародних стандартів процес розроблення СУІБ повинен містити такі етапи: планування – етап планування забезпечує правильне завдання контексту і масштабу СУІБ, оцінюються ризики, пропонується відповідний план оброблення цих ризиків; реалізування – етап реалізування впроваджує ухвалені рішення, які були визначені на етапі планування; аналіз захищеності – етап оцінювання ефективності та надійності функціонування створеної СУІБ, проведення аудиту ІБ, виявлення недоліків; реагування – етап виконання коригувальних дій з покращення функціонування СУІБ, реагування вимагає первісного інвестування, документування діяльності, формалізування підходу до управління ризиками, визначення методів аналізу.

У процесі розроблення і впровадження СУІБ необхідно виконати: ухвалити рішення, на рівні керівництва, про створення СУІБ і визначити межі відповідальності посадових осіб; провести

інвентаризування активів ІС, які пов'язані з інформаційним простором СУІБ; виконати категоріювання активів ІС; виконати аудит захищеності ІС з виявленням загроз; оцінити інформаційні ризики; розробити систему управління інформаційними ризиками; розробити бази нормативних документів з ІБ і домогтися їх виконання у повному обсязі.

Для процесів СУІБ застосована модель «ПВПД» (плануй-виконуй-перевірй-дій) яка використовує п'ять принципів реалізування управління ІБ:

1. Встановлення централізованого адміністрування.
2. Автентифікування об'єктів, суб'єктів і активів ІС.
3. Авторизування об'єктів, суб'єктів і активів ІС.
4. Аналіз ризиків і формування керуючих впливів.
5. Досягнення необхідного рівня підготованості працівників.

Істотним чинником ефективного здійснення цих принципів є сполучний цикл діяльності, який гарантує, що СУІБ постійно спрямована на поточні ризики. Важливо своєчасно оцінити наявність ризиків, пов'язаних з безпекою ІС. Підставою для розроблення і впровадження політик безпеки та вибору необхідних засобів контролю є оцінювання ризиків.

Ефективність засобів контролю полягає в оцінюванні шляхом різних досліджень та аудиторських перевірок. Отримані результати забезпечують підхід до подальшого оцінювання ризиків і визначають необхідні зміни в політиках і засобах контролю. Всі ці дії централізовано адмініструються і координуються. Організаційні принципи реалізування системи управління ІБ подано на рис. 1.

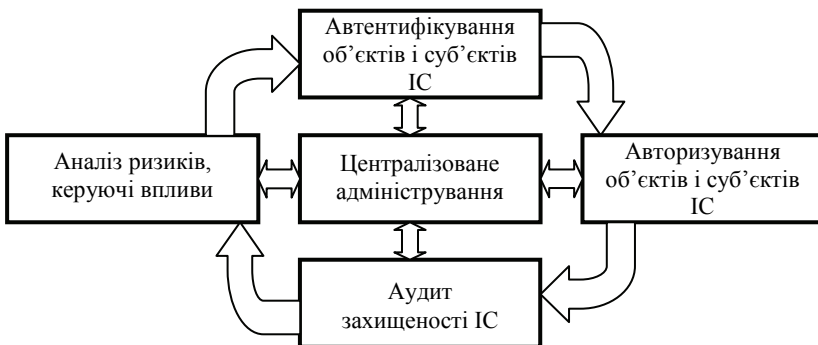

Рис. 1. Організаційні принципи реалізування системи управління інформаційною безпекою

Оцінювання ризиків, на думку авторів, повинно провадитися за чотирма основними критеріями безпеки: **доступність** – забезпечення безперервного доступу до інформаційних та супутніх активів ІС, сервісів згідно з наданими працівникам повноваженнями та правами у мінімально необхідному обсязі; **цілісність** – захист точності/коректності та повноти активів і методів оброблення інформації; **конфіденційність** – забезпечення доступності до інформаційних активів тільки для офіційно авторизованих працівників у мінімально необхідному обсязі; **спостережливість** – забезпечення можливості визначення – хто, що і коли робив з тим, або іншим інформаційним активом (забезпечення принципу невідмови від вчинених дій). Тобто, у СУІБ ІС реалізоване адміністративне керування доступом.

Це означає, що керування інформаційними потоками між користувачами, процесами, об'єктами та суб'єктами здійснюють тільки спеціально авторизовані користувачі (адміністратори). Звичайні користувачі змінювати права доступу користувачів до процесів і пасивних об'єктів, а також виконувати довільні інші функції керування засобами СУІБ не можуть.

Слід відзначити, що хоча всі засоби СУІБ у стандартах та нормативних документах є важливими, але застосування довільного засобу управління повинно відповідати ризикам та можливим загрозам для конкретної ІС.

У процесі аналізу та управління інформаційними ризиками можна зіткнутися з певними труднощами, зокрема, необхідністю вибору оптимального алгоритму оцінювання ризиків. Подібних алгоритмів не так багато і всі вони базуються на методиках оцінювання матеріальних ризиків.

При категоріюванні інформаційних активів основною складністю є те, що важко визначити їх цінність. Фахівцям з ІБ потрібно розробити методики і критерії категоріювання інформаційних активів. Відзначимо, що визначення цінності активів дійсно дуже складний процес [2].

При визначенні загроз ІС, як правило, значних труднощів не виникає, однак, визначити імовірність реалізування загроз є більш складним завданням. Імовірність реалізування загроз оцінюється на основі простоти реалізування загрози і доступності інформаційного активу.

Сформульовані правила фіксуються у відповідних документах (документування процедур – одне з основних вимог стандарту ISO 27001). Наголосимо, що основним документом є політика безпеки, у

якій перераховані всі процедури, визначено ступінь відповідальності посадових осіб за забезпечення ІБ, а також позиція керівництва [3].

Всі процедури забезпечення СУІБ повинні бути адресними, тобто, для кожної процедури повинен бути визначений перелік користувачів, виконавців, а також перелік інформаційних ресурсів ІС, для яких потрібне їх застосування.

Оцінювання ефективності процедур забезпечення безпеки СУІБ необхідне для визначення рівня належного виконання кожної процедури на практиці і які заходи потрібно запровадити у виконання процедури, якщо остання є неефективною. Оцінювання ефективності, як правило, виконується за результатами перевірок, якість і періодичність яких, може суттєво вплинути на якість функціонування всієї СУІБ.

Висновки. СУІБ дозволяє виявляти, враховувати, реагувати й аналізувати події та інциденти ІБ. Без реалізування цих процесів неможливо забезпечити рівень ІБ, який є адекватним до вимог сучасних стандартів і галузевих норм.

Впровадження СУІБ дозволить зменшити інформаційні ризики, порушення роботи ІС за рахунок розмежування фізичного доступу та впровадження механізму моніторингу (аудиту) стану ІБ.

Наостанок відзначимо, що при експлуатуванні систем менеджменту інформаційної безпеки процес управління інцидентами є одним з найважливіших у постачанні даних для аналізу функціонування таких систем, оцінювання ефективності використовуваних заходів, зниження ризиків і планування удосконалення захисту ІС.

1. Рудий Т.В. Принципи організації системи захисту інформаційних систем підрозділів МВС / Т.В. Рудий, О.В. Захарова, О.І. Зачек, А.Т. Рудий / Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична / головний редактор М.М. Цимбалюк – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – Вип. 2 (2). – С. 309–316.

2. Когут В.В. Порядок атестування систем технічного захисту інформації / В.В. Когут, Т.В. Рудий, Я.Ф. Кулешник / Проблеми діяльності кримінальної міліції в умовах розбудови правової держави // Матеріали науково-звітної конференції факультету кримінальної міліції Львівського державного університету внутрішніх справ (12 березня 2010 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – С. 90–97.

3. Рудий Т.В. Політика інформаційної безпеки в інформаційних системах оперативних підрозділів МВС / Т.В. Рудий, Я.Ф. Кулешник, І.В. Бичинюк, Є.Г. Горпинченко / Проблеми застосування інформаційних технологій, спеціальних технічних засобів у діяльності ОВС, навчальному процесі, взаємодії з іншими службами // Матеріали науково-практичної конференції 14 грудня 2012 р. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012., – С. 18–21.

Т.В. Рудий,
*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

В.М. Карпінський,
*кандидат технічних наук,
молодший науковий співробітник кафедри
інформаційних систем і мереж
(Тернопільський технічний університет ім. І. Пулюя)*

І.В. Бичинюк,
*викладач кафедри інформаційних технологій
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ПІДРОЗДІЛІВ МВС

Постановка проблеми. Широке впровадження у діяльність підрозділів МВС інформаційних систем (ІС) вимагає забезпечення захисту оброблюваної у ІС інформації. Порушення безпеки ІС може істотно ускладнити виконання завдань підрозділами МВС, тому проблема створення ефективної системи захисту інформації (ЗІ) набуває дуже важливого значення. Автори вважають, що така система ЗІ повинна бути, у першу чергу, комплексною і адаптивною.

Стан дослідження. Проблемам створення і функціонування систем ЗІ присвячено достатньо публікацій як у відкритих, так і закритих літературних джерелах. З доступних, для пересічного користувача, джерел хочемо відзначити праці таких вчених як В.Б. Дудикевич, М.П. Карпінський, В.М. Максимович, В.П. Захаров. Важливість наукового здобутку та внеску у теорію і практику інформаційної безпеки (ІБ) згаданих вчених важко переоцінити.

Аналіз літературних джерел дає підстави стверджувати, що у процесі проектування, створення і експлуатування систем ЗІ є суттєві недоліки, які знижують ефективність їх функціонування. Необхідно обґрунтувати розроблення організаційно-правових засад ЗІ, які визначають стратегію, тактику системи ЗІ, а також враховує динаміку змін загроз інформаційним активам ІС.

Мета даної публікації полягає у тому, щоб окреслити організаційно-правову структуру системи ЗІ у ІС підрозділів МВС. Разом з тим, відзначимо, що це є всього лише один з аспектів стра-

тегії системи управління інформаційними технологіями (ІТ) у підрозділах МВС.

Виклад основних положень. Правову основу ЗІ у ІС підрозділів МВС становлять: Конституція України; Закони України; акти Президента України та Кабінету Міністрів України; нормативно-правові акти Служби безпеки України; Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, інших державних органів; міжнародні угоди України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Видано низку відомчих актів Держкомсекретів України – циркулярних листів, тлумачень, методик тощо, які є обов'язковими для усіх державних органів, підприємств, установ, організацій під час здійснення ними функцій щодо забезпечення захисту службової інформації, перш за все – державної таємниці.

Регулятивно-правову основу забезпечення ЗІ у ІС підрозділів МВС України становлять: Конституція України; Концепція національної безпеки України; Закони України «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про державну таємницю», «Про національний архівний фонд та архівні установи», «Про зв'язок», «Про видавничу справу», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних».

Організаційно-правова структура системи ЗІ в ІС формується відповідно до рекомендацій міжнародних стандартів та з дотриманням положень чинного законодавства України. Такими стандартами є: ISO/IEC 27002:2005 Інформаційні технології. Методи захисту. Кодекс практики для управління інформаційною безпекою; ISO/IEC 27003:2010 Інформаційні технології. Методи захисту. Керівництво з застосування системи менеджменту захисту інформації; ISO/IEC 27004:2009 Інформаційні технології. Методи захисту. Вимірювання; ISO/IEC 27005:2008 Інформаційні технології. Методи забезпечення безпеки. Управління ризиками інформаційної безпеки; ISO/IEC 27006:2007 Інформаційні технології. Методи забезпечення безпеки. Вимоги до органів аудиту і сертифікування систем управління інформаційною безпекою [1, 2, 3, 4].

У всіх аспектах забезпечення ЗІ основним елементом є аналіз можливих загроз щодо порушення роботи ІС, тобто загроз, що підвищують уразливість інформації, призводять до її витоку, випадкового або навмисного компрометування, знищення [5]. Розглядаючи загальні принципи ЗІ в ІС, доцільно відзначити, що комплексний ЗІ в ІС має у своїй основі використання організаційних та програмно-апаратних засобів ЗІ. Такі засоби повинні забезпе-

чувати ідентифікування та автентифікування користувачів, розподіл повноважень доступу до активів ІС, реєстрацію та облік спроб НСД.

Система ЗІ реалізується у кілька етапів: перший етап – визначення і аналіз загроз; другий – розроблення системи ЗІ; третій етап – реалізування плану ЗІ; четвертий етап – контроль за функціонуванням та керуванням системою ЗІ.

На першому етапі здійснюється ґрунтовний аналіз об'єктів ЗІ, ситуаційного плану, умов функціонування ІС, оцінювання ймовірності прояву загроз та збитки від їх реалізації, підготування даних для побудови моделі загроз.

На другому етапі розробляється план, який містить організаційні, первинні технічні та основні технічні заходи ЗІ. Організаційні заходи регламентують порядок інформаційної діяльності (ІД) з урахуванням норм і вимог ЗІ. Мінімально необхідний рівень ЗІ забезпечується обмежувальними і фрагментарними заходами протидії найнебезпечнішій загрозі.

Третій етап реалізує організаційні, первинні технічні та основні технічні заходи ЗІ, встановлюються необхідні зони безпеки інформації, проводиться атестування технічних засобів забезпечення ІД [6], технічних засобів ЗІ на відповідність вимогам безпеки. Система ЗІ передбачає використання захищеного програмного забезпечення, технічних засобів ЗІ та контролю ефективності, які мають сертифікат відповідності вимогам нормативних документів або дозвіл на їх використання від уповноваженого Кабінетом Міністрів України органу.

На четвертому етапі здійснюється контроль за функціонуванням системи ЗІ в ІС, виявлення та запобігання порушенням системи ЗІ. Контроль стану ЗІ в ІС організується відповідно до планів, затверджених керівниками підрозділів, шляхом проведення перевірок. Контрольно-інспекційна робота з ЗІ включає планування та проведення перевірок стану ЗІ в ІС, проведення аналізу та надання настанов з вдосконалення заходів ЗІ. Перевірки поділяються на *комплексні, цільові* (тематичні) та *контрольні*.

Під час комплексної перевірки вивчається та оцінюється стан ЗІ у ІС, щодо яких здійснюється ЗІ. Цільова (тематична) перевірка полягає у вивченні окремих напрямків ЗІ, перевіряється виконання рішень (розпоряджень, наказів, настанов) з питань ЗІ в ІС, щодо яких здійснюється ТЗІ, виконання завдань або провадження діяльності в галузі ЗІ за відповідними дозволами та ліцензіями суб'єктами системи ТЗІ.

Під час контрольної перевірки перевіряється усунення недоліків, які були виявлені під час проведення попередньої комплексної або цільової перевірки. Такі перевірки можуть бути планові та позапланові, з попередженням та раптові. Позапланова перевірка здійснюється за вказівкою керівництва підрозділу МВС у разі виникнення потреби визначення повноти та достатності заходів з ЗІ за наявності відомостей щодо порушень виконання вимог нормативно-правових актів з питань ЗІ.

Керування системою ЗІ полягає у адаптуванні заходів до поточного завдання ЗІ. За фактами зміни умов здійснення або виявлення нових загроз заходи ЗІ реалізуються у найкоротший термін.

Контроль організаційних заходів ЗІ в ІС включає перевірку: переліку відомостей, які підлягають ЗІ; окремої моделі загроз для ІС; плану контрольованої зони підрозділу, щодо якого здійснюється ЗІ; переліку виділених приміщень підрозділу, щодо якого здійснюється ЗІ; проведення категоріювання інформаційних активів та об'єктів.

Організаційно-технічні заходи ЗІ у ІС, роботи з атестування об'єктів ІД виконуються власними силами або передаються на аутсорсинг суб'єктам підприємницької діяльності у галузі ЗІ, які мають дозвіл і ліцензію від уповноваженого Кабінетом Міністрів України органу [7].

Висновки. На підставі проведеного аналізу автори вважають, що ефективна система ЗІ повинна бути, у першу чергу, комплексною і адаптивною, а у другу чергу – задовольняти умови спостережливості і керованості.

Запропоновані організаційно-правові засади формування системи безпеки дають можливість визначити стратегію і тактику системи ЗІ з урахуванням динаміки зміни загроз інформаційним активам ІС підрозділів МВС.

1. Міжнародний стандарт ISO/IEC 27002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wikitntu.org.ua>.

2. Міжнародний стандарт ISO/IEC 27003-27004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iso27001security.com>.

3. Міжнародний стандарт ISO/IEC 27005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.riskmanagementinsight.com>

4. Міжнародний стандарт ISO/IEC 27006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://27000.org>

5. Рудік В.М. Аналіз злочинів, скоєних з використанням інформаційних технологій / В.М. Рудік, Т.В. Рудий, В.М. Фірман / Проблеми застосування інформаційних технологій, спеціальних технічних засобів у діяль-

ності ОВС, навчальному процесі, взаємодії з іншими службами // Матеріали науково-практичної конференції 14 грудня 2012 р. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – С.96–99.

6. Рудий Т.В. Політика інформаційної безпеки в інформаційних системах оперативних підрозділів МВС / Т.В. Рудий, Я.Ф. Кулешник, Бичнюк І.В., Горпинченко Є.Г / Проблеми діяльності кримінальної міліції в умовах розбудови правової держави // Проблеми застосування інформаційних технологій, спеціальних технічних засобів у діяльності ОВС, навчальному процесі, взаємодії з іншими службами // Матеріали науково-практичної конференції 14 грудня 2012 р. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – С. 18–21.

7. Руда О.І. Аутсорсинг у сфері інформаційних технологій / О.І. Руда, І.І. Руда / Проблеми застосування інформаційних технологій, спеціальних технічних засобів у діяльності ОВС, навчальному процесі, взаємодії з іншими службами // Матеріали науково-практичної конференції 24 грудня 2010 р. – Львів: ЛьвДУВС. 2010. – С. 196–200.

Л.Г. Чистоклетов,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного,
конституційного та міжнародного права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ІЗ СЛУЖБАМИ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Аналізуючи кримінальну обстановку, яка склалася в економічному розвитку держави, слід зазначити, що криміналізація економічних відносин ставить під удар особисту безпеку громадян і правову захищеність бізнесу від криміналу та корупції.

Як свідчить статистика, переважну більшість економічних злочинів в Україні здійснюють представники середньої і вищої ланки керівництва (по 40 відсотків). Про це свідчать дані Pricewater house Coopers з Всесвітнього огляду економічних злочинів у 2011 році. У цьому огляді взяли участь 72 країни і 3877 їхніх респондентів, 84 респондента представляли компанії України, які займаються бізнесом у 12 галузях економіки. У світі 60 відсотків внутрішніх злочинів здійснюється керівництвом середньої ланки і рядовими співробітниками. Згідно з опитуванням, в Україні за 2011 рік 40 відсотків посадових економічних злочинів припа-

ло на вище керівництво, на керівники середньої ланки – 40 відсотків, і 20 відсотків на молодший склад компаній. Типовим суб'єктом економічного злочину в Україну став чоловік, що має вищу освіту у віці від 31 до 50 років, і який працює на свою організацію до 5 років». Загалом від економічних злочинів фінансові збитки України у 2011 році становлять \$ 100 тисяч - \$ 5 мільйонів. При цьому, як зазначається, кожна 5-та особа, що вчинила шахрайство, покарання не понесла. У 20 відсотках випадків компанії не вживали проти шахраїв жодних заходів [1].

У зв'язку з цим необхідно чітко визначити ті напрями взаємодії у сфері забезпечення безпеки підприємств, де ОВС і служби безпеки (далі СБ) мають певний інтерес. При цьому головна мета ОВС, на наш погляд, повинна полягати у відстоюванні інтересів і розширенні зони легального бізнесу, довіри до правоохоронної діяльності тощо. Спільна робота з СБ в цьому напрямі має бути спрямована на попередження і розкриття злочинів.

Відомо, що правоохоронні органи, і зокрема ОВС, з ряду причин не користуються достатньою довірою в середовищі підприємців, які при виникненні кримінальної ситуації звертаються куди завгодно (до родичів, знайомих, злочинних авторитетів тощо), але тільки не в міліцію. Проходить час, втрачаються докази, документи і подальше розслідування втрачає всяку перспективу. Більше того, мусимо констатувати, що чиновницьке свавілля, рекет і кримінальне здирицтво є одними із найбільш важливих і болючих проблем для керівників підприємств, котрі займаються бізнесом. Такі факти визнаються й на найвищому державному рівні [2].

Однією з істотних обставин, що перешкоджають ефективній взаємодії між правоохоронними органами та службою безпеки підприємства, є, на наш погляд, відсутність правового акту, що регулює ці відносини. Ось що пише із цього приводу російська дослідниця Є.Н. Арестова: «Дуже обмежені можливості організації легальної взаємодії приватних розшукових (охоронних) підприємств, об'єднань, служб безпеки та ОВС, у свою чергу, все частіше призводять до виникнення ситуації, коли досягнуті в цій сфері домовленості носять неофіційний характер. Це стимулює появу деяких негативних тенденцій в розвитку взаємовідносин між приватними і господарськими правоохоронними структурами. Зокрема, досить широке поширення отримала практика, коли недобросовісні представники приватних розшукових і охоронних служб вступають в неділові відносини із співробітниками державних правоохоронних органів, що у свою чергу, веде до корупції особо-

вого складу ОВС» [3, с. 17–18]. Сьогодні немає відповідних норм закону, що регулювали б питання про забезпечення безпеки підприємства. Такого роду недоліки, на наш погляд, підлягають усуненню в першу чергу.

На нашу думку взаємодія ОВС та СБ може здійснюватися на основі комплексу наступних *правових* та *організаційних* заходів:

а) заходи правового характеру:

– участь представників МВС і СБ в роботі із питань правового та інформаційного забезпечення безпеки підприємства;

– спільна розробка і внесення пропозицій до відповідного законодавства, спрямованого на вдосконалення правової бази діяльності ОВС і СБ;

– участь керівників МВС в щомісячних семінарах керівників СБ, присвячених вивченню законодавства та інших актуальних питань діяльності СБ.

б) заходи організаційного характеру:

– участь в роботі громадських організацій, які діють у сфері недержавних охоронно-розшукових структур, що забезпечить створення сприятливих умов для них, а також координаційної діяльності суб'єктів не державного сектору безпеки;

– вивчення стану громадського порядку на території району, міста, планування спільних заходів та участь в забезпеченні громадського порядку при проведенні масових заходів;

– взаємний обмін інформацією про стан громадського порядку;

– розширення взаємодії правоохоронних органів з представниками охоронно-розшукових структур з числа фахівців, що мають досвід служби в правоохоронних відомствах, у сфері забезпечення захисту життя, прав, свобод громадян і власності;

– організація і проведення міжнародних та регіональних виставок з програм безпеки.

У цей перелік форм взаємодії ОВС і СБ слід додати економічні форми. Мається на увазі:

– можливість за рахунок такої співпраці поповнити бюджети місцевих ОВС;

– поява легальної і контрольованої форми роботи із сумісництва співробітників ОВС;

– фінансування найбільш слабких в економічному плані суб'єктів регіональної системи забезпечення економічної безпеки.

Така взаємодія без сумніву, в цілому, носить позитивний характер. В той час не можна недооцінювати негативні аспекти такої

взаємодії. Моніторинг негативних наслідків такої взаємодії і, найголовніше, їх усунення в процесі практичної діяльності, на наш погляд, підвищує ефективність оперативно-службової діяльності ОВС.

На основі результатів проведеного дослідження, можна констатувати, що взаємодія ОВС із СБ повинна реалізовуватись в наступних *формах*: спільний аналіз оперативної обстановки; визначення і формулювання завдань взаємодії; спільне планування взаємодії; вироблення спільних заходів з інформаційного забезпечення взаємодії; надання взаємної допомоги наявними силами і засобами; виявлення, узагальнення і розповсюдження позитивного досвіду спільної діяльності; аналіз і підведення підсумків спільної діяльності.

Проте, слід констатувати, що взаємодія ОВС і СБ є на сьогодні недостатньо ефективною. Підприємства страждають від недобросовісних, а часто і злочинних партнерів. В цілому, для роботи в даному напрямі, коли взаємні відносини зачіпають кримінальну сферу, в структурі управлінь з економічними злочинами створені відділи із боротьби з легалізацією (відмиванням) грошових коштів або іншого майна, отриманого незаконним шляхом і захисту господарської діяльності від протиправних посягань. В їх функціональні обов'язки входить: підтримка середнього і малого бізнесу, попередження і припинення серійних фінансових шахрайств. Нині опрацьовується комплекс заходів із попередження фактів шахрайства при складанні договорів та іншої фінансово-господарської діяльності.

Проте, така робота є недостатньою у форматі створення надійної системи безпеки господарської діяльності підприємств. ОВС повинні допомагати підприємствам, в першу чергу, *інформаційно*. У зв'язку з цим, на нашу думку, на базі правоохоронних органів може бути створена інформаційна база даних щодо суб'єктів незаконного, недобросовісного підприємництва.

Цю проблему на наш погляд, необхідно вирішувати поетапно:

По-перше, проведення постійного моніторингу в МВС обліку даних про недобросовісне підприємництво. Такі відомості разом з наявними оперативно-довідковими даними (про судимість, розшук, притягнення до кримінальної й адміністративної відповідальності та інші відомості) з усіх ОВС повинні надходити в інформаційні центри МВС при обласних управліннях, тобто потрібне створення банку даних про юридичних і фізичних (без утворення юридичної особи) осіб, які вчиняють істотні порушення своєю фінансово-господарською комерційною діяльністю. Це повинно

відбуватися за участю прокуратури та інших зацікавлених правоохоронних органів, в тому числі СБУ.

По-друге, розробка механізму щодо використання банку даних про недобросовісне підприємництво, питання про використання даних правоохоронними органами не виникає, оскільки все буде концентруватися в Інформаційному центрі МВС. Що стосується отримання необхідних відомостей приватними охоронними службами чи іншими суб'єктами недержавного сектору безпеки, а найголовніше добросовісними підприємцями, тут можливі два варіанти вирішення: це створення спеціальної комерційної структури при громадських організаціях, що тісно взаємодіють з МВС. До їх діяльності можна залучати пенсіонерів МВС та інших правоохоронних органів. Це підприємство на платній основі повинне представляти такі відомості підприємцям, використовуючи банк даних МВС. Грошові надходження підуть на розвиток інформаційного центру МВС і підтримку ветеранів, інвалідів правоохоронних органів, сімей загиблих тощо.

Але найголовніше в цьому питанні – це попередження правопорушень у сфері господарської діяльності. Інший варіант створення такої структури передбачає участь, так званих, «детективно-охоронних служб» (або ж асоціацій служб не державного сектору безпеки) у вирішенні цієї проблеми.

На наш погляд, вирішення цього питання багато в чому зніме напругу під час укладення угод, внесе певну дисципліну в договірні відносини між підприємствами та, в першу чергу, підвищить рівень довіри до правоохоронних органів. При цьому, доцільно вирішити завдання про об'єднання служб безпеки і створення асоціації, з якою МВС легше будувати договірні відносини, наприклад із вже діючою Українською федерацією професіоналів безпеки. На сьогодні цей напрям діяльності гальмується розрізненістю і відокремленістю приватних охоронних структур, а також відсутністю Закону Про приватну детективну діяльність.

1. Статистика по економічним злочинам керівників за 2011 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svit24.net/economic/71-economic/10570-statystyka-po-ekonomichnym-zlochynam-kerivnykiv-za-2011-rik>

2. Азаров М. Корупція і чиновницьке свавілля блокують економічний розвиток країни / Микола Азаров. – За даними Української зернової асоціації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uga-port.org.ua/novosti/ukraina/azarov-koruptsya-chinovnitske-svavlylya-blokuyut-ekonomichnyi-rozvitok>

3. Арестова Е.Н. Взаимодействие органов внутренних дел с частными детективными и охранными предприятиями, объединениями, службами безопасности // Вопросы совершенствования правоохранительной деятельности органов внутренних дел. – М.: МЮИ МВД РФ, 1996. – С. 16–21

О.Б. Черномаз,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного, адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

КРИМІНОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА НА ТРАНСПОРТІ

Кримінологічна безпека на транспорті є одним із видів громадської безпеки, входить до структури її системи та відіграє значну роль у забезпеченні безпеки соціальних джерел загроз, які мають кримінальну природу. Загрозою кримінологічній безпеці на транспорті є протиправні дії або наміри скоїти такі дії, а також процеси природного, техногенного характеру або їх сукупність, що заважають реалізації життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави у транспортній галузі та спричиняють або здатні спричинити дестабілізацію у роботі транспортного комплексу.

Загроза безпеці - це сукупність чинників та умов, які створюють небезпеку для нормального функціонування об'єктів господарювання відповідно до їх цілей та завдань.

Перелік зовнішніх і внутрішніх загроз безпеці на транспорті є досить значним і різноманітним за змістом. Досліджувані явища становлять безпосередню загрозу не тільки окремим державним і недержавним об'єктам транспорту, але й транспортному комплексу України у цілому. Своєчасне виявлення і нейтралізація джерел зовнішньої та внутрішньої загрози безпеці є першочерговим завданням усіх суб'єктів правоохоронної й транспортної діяльності. З урахуванням системного, ретельно організованого та «висококваліфікованого» характеру протиправних дій забезпечення кримінологічної безпеки об'єктів транспорту на належному рівні є можливим лише на основі науково обґрунтованої, максимально адаптованої комплексної програми захисту об'єктів із відповідним матеріально-ресурсним її забезпеченням, за умов залучення як сил

і засобів державних правоохоронних органів, так і можливостей самих підприємств транспорту.

Національною загрозою кримінологічній безпеці на транспорті стає, якщо злочинність та її вияви створюють серйозні завади в реалізації інтересів суспільства і держави у транспортній галузі, ускладнюють здійснення позитивних процесів, дестабілюють ситуацію у транспортному комплексі загалом. Щоб зрозуміти масштаби цієї загрози, слід звернути увагу на деякі політичні, соціальні, економічні та морально-психологічні наслідки виявів злочинності.

Сучасний стан злочинності у транспортній галузі змушує оцінювати її не тільки як соціально-правовий, але й дедалі більш значущий політичний феномен. Вона пов'язана з усіма глобальними проблемами функціонування єдиної транспортної системи. Прагнення лідерів організованої злочинності, які нагромадили величезні капітали, втрутитися у політику, представляючи власні інтереси на транспорті у владних структурах усіх рівнів, може спричинити серйозні політичні наслідки, навіть контроль за діяльністю органів управління транспортом, прийняття політичних рішень під диктування кримінальних структур.

Галузева загроза кримінологічній безпеці - це поширення вищезазначених наслідків злочинності, а фактично - кримінальних загроз на певній території дислокації транспортного підприємства. Слід зазначити, що активно відбувається процес криміналізації різних сфер, де сконцентровано об'єкти найбільш прибуткових галузей економіки, транспортні вузли. Тобто де є можливість отримання надприбутків, там кримінальна загроза виявляється найгостріше.

Індивідуальна загроза кримінологічній безпеці стосується окремих громадян - працівників транспортної галузі та пасажирів. Зниження рівня життя працівників транспортної галузі, беззахисність перед злочинними посяганнями, правова, організаційна та матеріальна неврегульованість забезпечення кримінологічної безпеки породжує невіру в можливість правоохоронних органів захистити від злочинних посягань і, як наслідок, зниження авторитету та довіри до органів внутрішніх справ на транспорті.

Масштабний спектр різних причин природного, технічного та соціального характеру зумовлює наявність широкого діапазону внутрішніх і зовнішніх загроз, які послаблюють транспортну безпеку країни:

- загрози соціогенного характеру (неправомірне втручання у функціонування транспорту, тероризм, розкрадання, хуліганст-

во, блокування шляхів і транспортних засобів, порушення правил експлуатації технічних засобів);

– загрози техногенного характеру (спричинені незадовільним станом матеріально-технічної частини транспортної сфери, недостатнім рівнем кваліфікації обслуговуючого персоналу);

– загрози природного характеру (повені, зсуви, землетруси, снігові замети на шляхах тощо).

Загрози кримінологічній безпеці на транспорті містять злочинність в усіх її виявах, а також сукупність криміногенних чинників, які створюють реальну або потенційну небезпеку злочинного посягання на стабільне функціонування всіх видів транспорту.

1. Шаваев А.Г. Криминологическая безопасность негосударственных объектов экономики. – М.: ИНФРА - М, 2005. – 128 с.

2. Мунтян В.І. Економічна безпека України: монографія. – К., 1999. – 463 с.

3. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.

І.В. Шеремета,

курсант

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНОЛОГІЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДЕЛІКТОЛОГІЇ

З початку зародження суспільства, як окремого середовища існування певної групи людей, соціальні норми (норми моралі та звичаї) спричинили зародження правовідносин.

Суспільство, являє собою певну кількість людей, об'єднаних спільною метою. Мабуть із виникненням суспільства та права у ньому, одночасно виникли і певні негативні процеси, що полягали у діяльності окремих його членів, інтереси яких суперечили інтересам суспільства. З історичним процесом розвитку права дані негативні явища отримали свої постійні назви: злочин та правопорушення.

Поняття «злочин» являло собою негативну поведінку, яка спричиняла тяжкі наслідки для суспільства. Правопорушення, у свою чергу, розглядались як більш м'які проступки. Методи боро-

тьби із такими негативними явищами мали різну форму, але в основному полягали у застосуванні насильства щодо винного, з метою наочного прикладу іншим членам суспільства. Такі дії вчинялися зазвичай після вчинення певного проступку. Тому поняття «профілактики» не існувало, воно частково полягало у прилюдній розправі над винним.

Сучасний стан правопорядку у нашій державі свідчить про суттєві проблеми злочинності та профілактики адміністративних правопорушень. Для вирішення зазначених проблем засновано дві науки – кримінологія та деліктологія. Завданням цих галузей права є вивчення причин та умов вчинення протиправних дій та розробка і реалізація методів протидії правопорушенням.

Мета даної роботи полягає у здійсненні співвідношення понять деліктології та кримінології, проведенні їх поглибленої характеристики.

Актуальність теми полягає у дослідженні питань розмежування зазначених галузей, вивчення необхідності їхнього співіснування як окремих галузей. Галузі кримінології та деліктології представлені досить глибокими дослідженнями учених різних країн та рівнів. Існує чимало праць, більшість яких не вирішує проблеми співвідношення цих галузей. Зазначеними проблемами займались: Є. Додін, І. Каракаш, В. Кудрявцев, В. Лозбяков, А. Сахаров тощо.

Виклад основного матеріалу. Для кращого розуміння досліджуваних понять доцільно провести їх змістовну характеристику.

Кримінологія – це комплекс наукових знань, які спрямовані на вивчення злочинності як соціально-негативного явища, особу, що вчиняє злочин, виявляє причини та умови виникнення злочинності, та пропонує шляхи і засоби протидії їм [1, с. 10]. Основоположником даної науки прийнято вважати Ч. Беккаріа, а саме його працю «Про злочин і покарання». Основне завдання кримінології, як науки впливає з його поняття. Тобто, це виявлення причин та умов вчинення злочину, завчасна протидія та усунення негативних чинників. У кримінологічній науці «виявити» означає знайти, знайти причину, тобто фактор, який спонукає певну особу вчинити злочин. Умови виступають, як сприятлива для вчинення злочину обстановка.

Що стосується поняття деліктології, дана галузь вивчає та здійснює аналіз поширення деліктів, вивчає небезпеку, яку вони у собі несуть та їх шкідливість для суспільства [2, с. 6]. Поняття «делікт» являє собою синонім слова «правопорушення», «проступок», тобто протиправне діяння. Деліктологія за своїми завданнями є

близькою до кримінології. До цих завдань належать: аналіз правової поведінки громадян у суспільстві, вчинювані правопорушення, причини їх вчинення. У цих предметах спільними є наступні положення: 1) кількісна структура, динаміка певних правопорушень; 2) особи, що вчиняють протиправні дії; 3) виявлення та вивчення причин і умов; 4) розробка програм профілактики за окремими видами правопорушень чи їхній комплекс.

Відмінності у завданнях досліджуваних галузей пов'язані тільки зі ступенем небезпеки асоціальних явищ, тобто між злочинним та адміністративним правопорушенням.

Отже, кримінологія та деліктологія пересікаються між собою. Перед ними стоять схожі завдання, зокрема аналіз протиправної поведінки у суспільстві, та спільна мета – усунення причин та умов негативних явищ. На перший погляд здається, що дані поняття тотожні, але аналізуючи думки науковців можна зробити й інші висновки.

В кінці 70-х років І. Каракаш зазначив, що профілактика злочинів має бути зорієнтована та стосуватися порушень та негативних явищ, що по своїй суспільній небезпечності не є злочинами, але лише першочерговим кроком до їх вчинення. Він схилився до об'єднання кримінології та деліктології. Вважав, що кримінологія є більш широю сферою, яка поглинає деліктологію, оскільки на неї покладається вирішення проблеми, що становить більшу суспільну небезпеку.

Професор В. Лозбяков, який проводив свої дослідження у галузі адміністративного права, зокрема щодо причин вчинення адміністративних правопорушень, вважає деліктологію окремою галуззю, спираючись на вивчення деліктів, що вчиняються у суспільстві, але прямо не пов'язаних із майбутньою криміногенною поведінкою особи [3, с. 18]. Також В. Лозбяков висловив думку, яка вказує на можливість вчинення певних видів правопорушень на підґрунті кримінальних діянь. Так, для прикладу, правопорушення, що вчиняються у сфері торгівлі часто бувають наслідками податкових злочинів, порушеннями митного законодавства, розкрадання і шахрайства тощо.

Академік В. Кудрявцев у своїй роботі «Причинність в кримінології» зазначав, що дрібні проступки особистості певною мірою відкладаються у її пам'яті та залишають негативний слід на психіці. Систематичне вчинення правопорушень являється достатнім підґрунтям, щоб вважати, що за наявності належних умов особа вчинить злочин. А безпосередньо науку деліктологію вважав першочерговим етапом профілактики в кримінології [4, с. 31].

А. Сахаров більшою мірою погоджувався із думкою В. Кудрявцева, і в одній із своїх праць, що була присвячена вибудовуванню ланцюга причинних зв'язків, які утворюються у період формування і розвитку суспільної небезпеки особи злочинця, зазначав, що анти-соціальна поведінка відображається не тільки у злочинних діяннях, але й на її формування впливає поведінка злочинця в цілому, у тому числі через вчинення ним правопорушень [5, с. 111–112].

Приблизником самостійного розвитку деліктології є В. Ремнев, який зазначив, що хоча кримінологія більш розвинена наука, та у ній увага не звертається на так звані фонові адміністративні проступки, а наука деліктології вивчає та досліджує їх, як безпосередні об'єкти [6, с. 6].

Підводячи висновок, узагальнюючи викладений матеріал та думки науковців, слід зазначити, що, на нашу думку, деліктологія заслуговує на існування, як окрема наука. Це зумовлено тим, що об'єкт дослідження кримінології є надто широким та складним. Для його вивчення необхідно докладати багато зусиль та часу. Деліктологія по кількості об'єктів не поступається кримінології, проте суспільна небезпечність проступків значно менша. Зате кількість адміністративних правопорушень набагато більша. Тому необхідно стимулювати індивідуальний розвиток обидвох галузей по окремих напрямках, для забезпечення процесу формування правосвідомості суспільства. Проте, враховуючи, що мета досліджуваних галузей в цілому є подібною, доцільно запровадити механізм обміну програмами профілактики. Адже, як було вище зазначено, не завжди злочин походить від правопорушення, а спільні наукові дослідження сприятимуть досягненню важливих для суспільства цілей.

1. Іванов Ю.Ф. Кримінологія: Навч. посіб. / Ю.Ф. Іванов., О.М. Джу-жа. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., – 2006. – 264 с.

2. Подлінув С.Д. Адміністративна деліктологія / С.Д. Подлінув. – К.: Юридична література, 1999. – 307 с.

3. Лозбяков В.П. Кримінология и административная юрисдикция милиции / В.П. Лозбяков, Н.Д. Эриашвили – СПб.: Изд-во «Просвещение». – 1998. – 205 с.

4. Кудрявцев В.Н. Причинность в кримінологии: (О структуре индивидуального преступного поведения) / В.Н. Кудрявцев. – М.: Юридическая литература. – 1968. – 175 с.

5. Сахаров А.Б. Об антисоциальных чертах личности преступника / А.Б. Сахаров // Советское государство и право. – № 10. – 1970. – С. 110–116.

6. Актуальные проблемы административной деликтологии. Сборник научных трудов / Редкол.: Войцеховский А.В., Додин Е.В., Ключниченко А.П., Коваленко О.И., Ремнев В.И. (Отв. ред.), Римаренко Ю.И., Снежински В.М. – Киев: НИИРИО КВШ МВД СССР, 1984. – 182 с.

Ю.А. Шпак,
*начальник курсу факультету з підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
(Львівський державний університету
внутрішніх справ)*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МУНІЦИПАЛЬНОЇ НОРМОТВОРЧОСТІ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Дослідження проблем теорії та практики нормотворчості взагалі і в муніципальному праві зокрема, тією або іншою мірою було предметом уваги теоретиків права, державознавців за радянських часів та представників сучасного українського публічного права. Однак попри таку увагу науковців у вітчизняній науковій літературі досі бракує розгорнутих досліджень з цієї проблематики. Положення і висновки, що містяться в наукових роботах, лише частково можуть бути застосовні в сучасних умовах. Дослідження здійснювались на основі фактичного матеріалу, що не розкриває особливостей сучасної муніципальної нормотворчості, зокрема її змісту та суб'єктно-процесуальних характеристик.

Багатоманітність та плюралізм підходів щодо розуміння специфіки муніципальної нормотворчості спричинює численні дискусії, що тривають у науковій юридичній літературі, висвітлюються у працях фахівців у галузі теорії права, обговорюються на конференціях, симпозіумах тощо. Діалектичний характер носять детермінанти нормотворчості в органах місцевого самоврядування адже донині немає одностайної думки щодо фундаментальної природи цього поняття.

Стан дослідження. Питання правотворчості та нормотворчості знайшли відображення в працях таких вчених-правознавців, як О. Скакун, Н. Пархоменко, Ю. Ведерников, В. Грекул, І. Самощенко, Г. Шевреневич, В. Ковальський, І. Козінцев, С. Лисенков, В. Лазарев, А. Колодій, І.В. Опришко, М. Пархоменко, Е. Темнов, Л. Шестопалова, Ю. Перерва, М. Кельман, О. Мурашин, С. Тимченко, Р. Калюжний, Н. Пархоменко, С. Легуша, А. Міцкевич, О. Пучков та інших.

Проте проблеми муніципальної нормотворчості на сьогоднішній день не стали об'єктом широких досліджень і тому потребують подальших наукових пошуків. **Метою** дослідження є аналіз

метологічних підходів до висвітлення правової природи муніципальної нормотворчості та з'ясування поняття цього феномена.

Виклад основних положень. Дослідження існуючих нормативно-правових актів України дає можливість виокремити декілька рівнів нормотворчості:

- загальна нормотворчість (нормотворчість вищих органів державної влади);
- відомча нормотворчість (нормотворчість центральних органів виконавчої влади);
- місцева нормотворчість (нормотворчість місцевих органів виконавчої влади);
- локальна нормотворчість (нормотворчість керівників підприємств, установ, організацій) [4, с. 516].

Особливістю місцевої нормотворчості є те, що окрім державних органів право на видання підзаконних актів мають органи місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування – недержавна форма участі населення (територіальних громад – жителів сіл, селищ і міст) у розв'язанні питань місцевого значення, які регулюються Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (далі – Закон про місцеве самоврядування).

Так, на місцевому рівні недержавними суб'єктами нормотворчості є органи місцевого самоврядування. Нормативно-правові акти цих органів, на думку Е. Григониса, поширюються на всіх громадян, які перебувають на території муніципального утворення, тобто є актами загального характеру [5, с. 131]. Право на видання актів органами місцевого самоврядування безпосередньо впливає зі ст. 59 Закону про місцеве самоврядування [6], в якому зазначено, що сільська, селищна, міська рада та виконавчий комітет сільської селищної, міської, районної у місті ради в межах своїх повноважень приймають нормативно-правові акти у формі рішень, які підписуються сільським, селищним, міським головою та головою районної у місті ради, які, в свою чергу, в межах своїх повноважень видають розпорядження.

Нормативно-правові акти місцевого самоврядування належать до єдиної системи правових актів в Україні. Вони мають багато спільних рис, які споріднюють їх з актами інших органів держави, та водночас характеризуються рядом притаманних лише їм особливостей, що відрізняють їх від інших юридичних актів. Ці особливості зумовлені специфікою завдань місцевої нормотвор-

чості, характером взаємодії органів місцевого самоврядування з системою органів державного управління та місцем і роллю органів місцевого самоврядування у механізмі державного управління. Питання місцевого нормотворення має бути поєднано в подальшому з їх реалізацією спільно з територіальними органами внутрішніх справ, але не перешкоджанню їх безпосередніх функцій. Важливим моментом у вирішенні таких питань є врахування недопущення протиріч діяльності цих структур.

Нормотворчість в органах місцевого самоврядування має двояку природу. У першу чергу вона покликана регулювати певні види суспільних відносин, тобто є способом реалізації органів місцевого самоврядування. У той же час, в умовах пробільності законодавства України з цілого ряду питань нормотворчість місцевих рад сприяє ліквідації цих прогалін.

Вагомий внесок в теорію муніципального права вніс В. Барський. Вчений провів комплексний науковий аналіз нормотворчості представницьких органів місцевого самоврядування та розробив рекомендації щодо удосконалення чинного законодавства. Зокрема, він довів, що «...нормотворчість органів місцевого самоврядування є самостійним, поряд із законотворчістю і підзаконною нормотворчістю органів держави, видом правотворчості». На його думку, нормотворчість представницьких органів місцевого самоврядування належить до сфери правотворчості, тобто пов'язана з творенням об'єктивного права. Діяльнісні характеристики нормотворчості представницьких органів місцевого самоврядування полягають у виявленні волі територіальної громади; формуванні відповідно до неї владних імперативів; закріпленні цих імперативів у нормативно-правових актах місцевих рад [7].

В той же час, мало уваги було приділено розв'язанню таких актуальних проблем як співвідношення прямої нормотворчості територіальної громади та нормотворчої діяльності представницьких органів місцевого самоврядування, визначенню предмета регулювання нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування.

На нашу думку, слід розмежувати поняття «правові акти місцевого самоврядування» та «правові акти органів (посадових осіб) місцевого самоврядування», оскільки вони відображають форму реалізації компетенції різних суб'єктів. Кожному суб'єкту місцевого самоврядування притаманна власна правова форма вираження владних повноважень. Правові акти місцевого самоврядування – це загальна форма прояву управлінської діяльності всіх суб'єктів місцевого самоврядування, тоді як правові акти органів (посадових осіб) місцевого самоврядування є лише

частиною (видом) правових актів місцевого самоврядування. Отже, зазначені поняття співвідносяться як ціле та частина.

Важливо не лише знати суб'єктно-функціональні характеристики муніципальної нормотворчості (хто і як творить нормативно-правові акти місцевого самоврядування), але й чому саме у такий, а не інший спосіб, чому саме такі, а не інші нормативно-правові акти приймаються або не приймаються у певний період на місцевому рівні.

Висновки. Концептуальний зміст місцевої нормотворчості, зокрема, нормотворчості органів місцевого самоврядування розкриває сама природа місцевого самоврядування. Функціональне призначення місцевого самоврядування впливає на муніципальну нормотворчість, оскільки вона є однією з форм його здійснення. Місцеве самоврядування реалізується у формі публічно-самоврядної влади (спеціальний апарат, який здійснює цю владу на певній території стосовно всіх осіб, що знаходяться на ній). Органи місцевого самоврядування, що здійснюють публічно-самоврядну владу, не є складовою частиною механізму державного управління, їх відокремлює правова, організаційна та матеріально-фінансова самостійність у межах повноважень, визначених законодавством. Згідно законодавства органи місцевого самоврядування наділені правом прийняття рішень нормативно-правового характеру. Володіючи самостійністю у вирішенні питань місцевого значення, правові акти органів місцевого самоврядування сприяють найбільш ефективній реалізації соціально-економічного потенціалу відповідних територій і забезпеченню життєвих інтересів територіальних громад та їхніх об'єднань.

1. Лазарев Б.М. Компетенция органов управления. – М.: Юрид. лит., 1972. – 280 с.

2. Новий тлумачний словник української мови: У 4 т. / Укл. В.В.Яременко, О.М.Сліпущко.– К.: Аконіт, 1998. – Т. 2. – 910 с.

3. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т.– М.: Рус. яз., 1991.– Т.4.

4. Кравченко В.В., Пітцик М.В. Муніципальне право України: Навч. посібник. – К.: Атіка, 2003. – 672 с.

5. Григонис Э. П. Теория государства и права: курс лекций. – СПб.: Питер, 2002. – 320 с.

6. Закон про місцеве самоврядування. Науково-практичний коментар / За ред. М.Ф. Верменчук. – К.: АТ Книга, 1999. – 123 с.

7. Барський В.Р. Нормотворчість представницьких органів місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02/ Одеська нац.юрід. акад. – О., 2006. – 18 с.

В.Я. Яремко,
*кандидат юридичних наук,
начальник курсу факультету з підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Здійснюючи охорону громадського порядку на залізничному транспорті, органи внутрішніх справ керуються різними законодавчими та підзаконними актами, що у своїй сукупності складають нормативну основу правового регулювання їхньої діяльності.

По соціальній значимості система цих нормативних правових актів представлена в такий спосіб: Конституція – закони – декрети й укази Президента – підзаконні акти загального характеру – відомчі нормативні акти.

Найважливіше місце серед них займає Конституція України, відповідно до статті 116 вищий орган виконавчої влади держави «Здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю» [1]. Громадський і правовий порядок являють собою нерозривно зв'язані і взаємозалежні явища [2, с. 10], крім того, ряд конституційних положень щодо прав і свобод громадян, які прямо залежать від стану громадського порядку, встановлюються статтями 3, 21 та іншим нормами з розділу II «Права і свободи громадян» Конституції України.

Основний Закон держави встановлює лише загальні правові положення, що регламентують охорону громадського порядку в країні, які потім деталізуються в інших нормативно-правових актах.

Крім конституційних прав і свобод громадян державні органи законами та підзаконними актами закріплюють і захищають їхні численні права, свободи й обов'язки в різних сферах життя, зокрема щодо зміцнення законності та правопорядку.

Відповідно до Закону України «Про транспорт» на виконавців транспортних робіт і послуг, у тому числі й у сфері залізничного транспорту, покладено обов'язок забезпечення безпеки руху, схоронності перевезених вантажів і багажу, техногенної безпеки та громадського порядку [3]. Однак у силу визначеної специфіки

виконання цих обов'язків, мається на увазі проведення комплексу спеціальних заходів, частина яких носить правоохоронний характер і здійснюється органами внутрішніх справ щодо охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки.

Одним із джерел правового регулювання діяльності органів внутрішніх справ щодо охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки на залізничному транспорті є Закон України «Про залізничний транспорт» [4]. У ньому зазначено, що охорона громадського порядку та боротьба зі злочинністю на залізничному транспорті загального користування здійснюються органами внутрішніх справ у взаємодії з підрозділами воєнізованої охорони Укрзалізниці. Крім того, органами внутрішніх справ у випадках, передбачених законодавством України, забезпечується охорона особливо важливих об'єктів підприємств і організацій залізничного транспорту загального користування.

Здійснення заходів щодо охорони громадського порядку на об'єктах транспорту покладено на підрозділи транспортної міліції, правове положення якої закріплено в Законі України «Про міліцію».

Транспортна міліція, поряд з кримінальною міліцією і міліцією громадської безпеки та іншими підрозділами Міністерства внутрішніх справ України забезпечує охорону громадського порядку та веде боротьбу зі злочинністю на об'єктах залізничного, водного, повітряного транспорту. До 20 грудня 1990 року транспортна міліція входила до складу спеціальної міліції і лише Законом України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року [5], транспортна міліція України була виділена в окремий підрозділ, що спричинило зміну системи міліції в країні. В даний час нормативно закріплені наступні підрозділи: кримінальна міліція, міліція громадської безпеки, спеціальна міліція, транспортна міліція та ін. Такий розподіл обумовлений специфікою виконуваних завдань кожним підрозділом міліції.

Виділення транспортної міліції в окремий підрозділ, на нашу думку, було зв'язано з тим, що вона здійснює свою діяльність в одній з найважливіших галузей господарської діяльності країни і вирішує завдання боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки на повітряному, водному і залізничному транспорті, схоронності вантажів та інші завдання, що впливають з обов'язків міліції [5].

Законами України, указами Президента України регулюються лише найбільш значимі, найважливіші аспекти діяльності органів внутрішніх справ щодо охорони громадського порядку та за-

безпечення громадської безпеки, оскільки по своїй природі ці нормативно-правові акти впливають на соціальні відносини загального характеру. Однак широта суспільних відносин, у яких бере участь міліція, викликає насущну потребу поглиблення і деталізації правового регулювання зазначеної діяльності, що здійснюється за допомогою видання актів, іменованих підзаконними. Особливості актів, що відрізняють їх від законів, зводяться до того, що вони приймаються органами або представниками влади, обраними або утвореними іншими органами; регулюють другорядні суспільні відносини, розвиваючи, конкретизуючи і деталізуючи закони; утрачають юридичну чинність у випадку протиріччя або невідповідності законам; приймаються як колегіально, так і одноосібно уповноваженими посадовими особами державних органів; приймаються в менш суворому та деталізованому порядку.

Істотне значення для органів внутрішніх справ, у тому числі і на транспорті, мають постанови Кабінету Міністрів України, що забезпечують виконання Конституції, законів, указів і розпоряджень Президента, регламентують застосування заходів щодо охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки.

Суттєве значення у визначенні положення відіграють нормативні акти МВС України, які деталізують окремі функції міліції. Так, Статут патрульно-постової служби міліції розроблений відповідно до вимог Закону України «Про міліцію», інших законодавчих та нормативних актів визначає основні завдання, порядок організації і несення патрульної служби працівниками міліції щодо охорони громадського порядку, безпеки, боротьби з правопорушеннями на вулицях, площах, транспортних магістралях та в інших громадських місцях [6].

У Статуті на підставі загальних положень і принципів управління, узагальнення практики визначаються обов'язки посадових осіб органів внутрішніх справ по керівництву патрульною службою, порядок її організації, обов'язки і права нарядів міліції, особливості несення служби при проведенні масових заходів і надзвичайних обставинах.

Положення цього Статуту розповсюджується на всіх працівників органів внутрішніх справ, які відповідно до прямих обов'язків, наказу начальника органу внутрішніх справ, виконують патрульні функції щодо охорони громадського порядку і безпеки в громадських місцях. Чинність Статуту поширюється також і на працівників міліції, які у вільний від виконання служ-

бових обов'язків час у разі звернення до них громадян або посадових осіб з повідомленням про події, що загрожують особистій чи громадській безпеці, мають вживати невідкладних заходів по запобіганню чи припиненню правопорушення, що вчиняються у громадському місці.

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 // Офіційний вісник України від 01.10.2010. – № 72/1 (Спеціальний випуск). – Ст. 15.

2. Адміністративне право: [навч. посіб.] / [О.І. Остапенко, З.Р. Кісіль, М.В. Ковалів, Р.В. Кісіль]. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 536 с.

3. Закон України «Про транспорт» від 10.11.1994 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 447.

4. Закон України «Про залізничний транспорт» від 04.07.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 40. – Ст. 183.

5. Закон України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 р. // ВВР УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20 (зі змінами).

6. Статут патрульно-постової служби міліції України: Затверджений наказом МВС України № 404 від 28.07.1994.

С.М. Алфьоров,

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОРГАНИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЯК КЛЮЧОВИЙ СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ҐРУНТІ РАСОВОЇ ТА ЕТНІЧНОЇ ВОРОЖНЕЧІ

На сьогодні, на жаль, можна констатувати, що в Україні зростає кількість учинених щодо іноземних громадян злочинів, що негативно впливає на міжнародний імідж держави та розцінюється представниками дипломатичних і консульських представництв як прояви ксенофобії та расизму.

За статистичними даними, в Україні у 2012 р. потерпіло від злочинів 3263 іноземних громадян, у 2011 р. – 2269, 2010 р. – 1359.

Крім того, на облік МВС України поставлено більше тисячі осіб, які вважають себе прихильниками неонацистської ідеології [1-2].

Одними із ключових суб'єктів запобігання злочинам, що вчиняються на ґрунті расової та етнічної ворожнечі, є органи внутрішніх справ.

Раніше Комітетом з ліквідації расової дискримінації «Заключні зауваження Комітету з ліквідації расової дискримінації – Україна» від 29.08.2011 зі стурбованістю зазначалося, що Державний комітет зі справ національностей і релігії та Міжвідомча робоча група по протидії ксенофобії, етнічній й расовій нетерпимості, а також окремі департаменти Міністерства внутрішніх справ з розслідування й боротьби з етнічними злочинами припинили функціонування у 2010 р., не зважаючи на те, що адміністративні реформи все ще не були завершені [3].

За минулі звітні періоди у зазначеній сфері головним із виконавців Плану заходів з протидії проявам ксенофобії, расовій та етнічній дискримінації в українському суспільстві на 2010–2012 роки, введеного в дію дорученням Кабінету Міністрів України від 24.02.2010 № 11273/110/1-08, було Міністерство внутрішніх справ України.

Серед основних заходів вказаного плану, виконавцем якого визначено Міністерство внутрішніх справ України, основними були: 1) здійснення наукового вивчення змісту, причин проявів ксенофобії в українському суспільстві, масштабів її розповсюдження, рівня радикалізації суспільних настроїв, особливо серед підлітків і молоді; 2) здійснення комплексу профілактичних заходів, спрямованих на виявлення, попередження та запобігання правопорушенням на ґрунті національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі та гідності чи образи почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями; проведення попереджувальної роботи з особами, схильними до вчинення вказаних правопорушень щодо громадян України, іноземців та осіб без громадянства; 3) посилення роботи з попередження, розслідування та розкриття протиправних дій, пов'язаних із проявами розпалювання етнічної, расової чи релігійної ворожнечі й ненависті, приниження національної честі та гідності чи образи почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями; 4) здійснення збору та аналізу інформації про різні форми проявів ксенофобії, расової та етнічної дискримінації з метою відстеження тенденцій цих явищ і розроблення державної стратегії протидії їх поширенню в українсько-

му суспільстві; 5) проведення попереджувально-профілактичної роботи з членами радикально налаштованих молодіжних організацій і угруповань, діяльність яких спрямована на поширення ксенофобії, расової та етнічної дискримінації; здійснення комплексу заходів із протидії спробам активізації зазначених рухів. На сьогодні більшість із зазначених заходів передбачені Планом заходів МВС на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.04.2012 № 236-р «Про затвердження плану заходів щодо формування громадянської культури та підвищення рівня толерантності у суспільстві» від 15.05.2012 [4]. Крім того, в Концепції Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 р. також передбачено вжиття заходів, спрямованих на запобігання проявам екстремізму, расової та релігійної нетерпимості.

Особливе місце у запобіганні злочинам, що вчиняються на ґрунті расової та етнічної ворожнечі, має посідати професійна підготовка працівників органів внутрішніх справ, а також її методичне забезпечення.

Водночас у ст. 8 «Суб'єкти, які здійснюють протидію екстремізму» проекту Закону України «Про протидію екстремізму» (реєстр. № 9156 від 15.09.2011) одним з уповноважених органів виконавчої влади у сфері протидії екстремізму визначено саме Міністерство внутрішніх справ України та підлегли йому територіальні управління та підрозділи.

Основним суб'єктом у системі органів внутрішніх справ, який здійснює запобігання злочинам, що вчиняються на ґрунті расової та етнічної ворожнечі, є підрозділи карного розшуку (у т.ч. спеціальні підрозділи у структурі карного розшуку з розкриття злочинів, учинених іноземцями та щодо них).

У Положенні про Департамент карного розшуку Міністерства внутрішніх справ України зазначено, що одними із функцій департаменту є: 1) вжиття оперативно-розшукових і профілактичних заходів, спрямованих на усунення негативного впливу етнічної злочинності, радикальних і неформальних молодіжних об'єднань та рухів на оперативну обстановку в державі, підготовка управлінських рішень щодо своєчасного реагування на загострення цієї проблеми та недопущення порушень громадського порядку з боку їх учасників; 2) здійснення контролю за організацією та ефективністю діяльності підрозділів карного розшуку з попередження і вчинення злочинних проявів щодо іноземців, а також за розкриттям злочинів, учинених безпосередньо ними (п. 3.22, 3.23).

Крім того, Типове положення про відділ, сектор карного розшуку міського, лінійного, районного управління (відділу, відділення), відділу (відділення) спеціальної міліції головних управлінь, управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на залізницях передбачає, що відділ відповідно до покладених на нього завдань на підставі аналізу оперативної обстановки, що склалася на території обслуговування, проводить розвідувальну роботу в неформальних молодіжних об'єднаннях, релігійних та екстремістських організаціях, етнічних діаспорах та етнічних організованих і злочинних групах (п. 3.8) [5].

Водночас якщо проаналізувати ці функції, можна побачити, що у підрозділах карного розшуку (при (Г)УМВС в областях – секторах з розкриття злочинів, учинених іноземцями та щодо них) запобігання злочинам, що вчиняються на ґрунті расової та етнічної ворожнечі, зводиться до проведення профілактичних та інших заходів з неформальними молодіжними об'єднаннями і рухами.

В даному випадку логічним було б у положеннях про підрозділи карного розшуку передбачити таку загальну норму, як «здійснення комплексу заходів, спрямованих на виявлення, попередження та запобігання правопорушенням на ґрунті національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі та гідності чи образи почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями». Вказана норма охоплювала б всі напрями діяльності підрозділів карного розшуку із запобігання злочинам, що вчиняються на ґрунті расової та етнічної ворожнечі.

Крім того, на нашу думку, розробка та затвердження типового положення про відділ (сектор) з розкриття злочинів, учинених іноземцями та стосовно них, чітко б визначила функції підрозділів карного розшуку із запобігання злочинам, що вчиняються на ґрунті расової та етнічної ворожнечі.

Щодо інших підрозділів органів внутрішніх справ, то, хоча вони і здійснюють певну роботу із запобігання вказаним злочинам, але в жодних відомчих нормативно-правових актах, крім Плану заходів МВС України щодо протидії расизму та ксенофобії до 2012 р. та Планом заходів МВС на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.04.2012 № 236-р. «Про затвердження плану заходів щодо формування громадянської культури та підвищення рівня толерантності у суспільстві» від 15.05.2012 вони не визначені. Наприклад, у Положенні про кримінальну мі-

ліцію у справах дітей лише вказано, що підрозділи кримінальної міліції у справах дітей виявляють дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, а також осіб, які займаються виготовленням та розповсюдженням видань, що пропагують насильство, жорстокість; проводять роботу, пов'язану із запобіганням правопорушенням дітей, а також виявляють, припиняють та розкривають злочини, вчинені дітьми.

Це ж стосується і служби дільничних інспекторів міліції, у положенні про яку зазначено такі основні завдання, як проведення загальної та індивідуальної профілактичної роботи серед жителів адміністративної дільниці, охорона громадського порядку та забезпечення громадської безпеки на обслуговуваній території, участь разом з іншими службами та підрозділами органів внутрішніх справ у виявленні, попередженні, припиненні адміністративних правопорушень та злочинів, а також у розкритті злочинів, учинених на території адміністративної дільниці.

Поза увагою залишилися підрозділи боротьби з кіберзлочинністю і торгівлею людьми в частині боротьби з розповсюдженням в Інтернеті творів, що пропагують расизм і ксенофобію, а також підрозділи Державної служби боротьби з економічною злочинністю, що стосується діяльності з виявлення незаконного фінансування неформальних молодіжних об'єднань, релігійних та екстремістських організацій.

Однак, на нашу думку, план не відображав цілісно (структурно і системно) суб'єктів та їх функції з запобігання злочинам, що вчиняються на ґрунті расової та етнічної ворожнечі.

Отже, органи внутрішніх справ є одним з основних суб'єктів запобігання злочинам, що вчиняються на ґрунті расової та етнічної ворожнечі. А основним суб'єктом у системі органів внутрішніх справ, який здійснює запобігання злочинам, що вчиняються на ґрунті расової та етнічної ворожнечі, є підрозділи карного розшуку (у т.ч. спеціальні підрозділи у структурі карного розшуку з розкриття злочинів, учинених іноземцями та стосовно них).

Водночас функції підрозділів карного розшуку із запобігання злочинам, що вчиняються на ґрунті расової та етнічної ворожнечі, зводяться лише до проведення профілактичних та інших заходів з неформальними молодіжними об'єднаннями і рухами.

Крім того, на нашу думку, необхідно чітко визначення функції підрозділів карного розшуку із запобігання злочинам, що вчиняються на ґрунті расової та етнічної ворожнечі, розробка та за-

твердження типового положення про відділ (сектор) з розкриття злочинів, учинених іноземцями та стосовно них.

У даному разі логічним було б у положеннях про підрозділи карного розшуку передбачити загальну норму, яка б охоплювала всі напрями їх діяльності із запобігання злочинам, що вчиняються на ґрунті расової та етнічної ворожнечі. У зв'язку з означеним необхідною є розробка відповідного окремого відомчого нормативно-правового акта, наприклад Настанови або Інструкції про діяльність органів і підрозділів внутрішніх справ України з протидії расизму та ксенофобії з одночасним внесенням відповідних доповнень до Заходів МВС щодо реалізації положень Плану заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, затверджених Кабінетом Міністрів України від 08.09.2012 № 767.

1. Про затвердження Плану заходів МВС України щодо протидії расизму та ксенофобії на період до 2012 року: Розпорядження МВС України від 18.02.2010 № 94.

2. Мартиненко О. А. Протидія кримінальним проявам расизму силами МВС України: мовою фактів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khpg.org>.

3. Заключение замечания Комитета по ликвидации расовой дискриминации – Украина, утвержденные 29 августа 2011 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.noborders.org.ua>.

4. План заходів МВС на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.04.2012 № 236-р «Про затвердження плану заходів щодо формування громадянської культури та підвищення рівня толерантності у суспільстві» від 15.05.2012.

5. Про організацію діяльності Департаменту карного розшуку та підрозділів карного розшуку ГУМВС, УМВС: наказ МВС України від 30.06.2009 № 285.

ЗМІСТ

Цимбалюк Михайло

Реформування кримінальної міліції України: взаємодія науки та практики.....	3
--	---

Розділ I

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ТА ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Авксентьева Т.А.

К вопросу о необходимости изучения механизмов взаимодействия следственных и оперативных подразделений МВД Украины при противодействии преступлениям в сфере государственных закупок.....	7
---	---

Баб'як А.В.

Координація діяльності оперативних підрозділів ОВС під час запобігання створенню та функціонуванню кримінальних ринків.....	9
---	---

Барабаш Р.Ю.

Діяльність підрозділів кримінальної міліції: сучасний стан та перспективи вдосконалення.....	12
---	----

Безруков Д.В.

Перспективи використання оперативно-технічних заходів підрозділами карного розшуку для протидії злочинам проти власності.....	17
---	----

Біляєв В.О.

Актуальні питання визначення підстав для здійснення оперативно-розшукових заходів щодо осіб, які готують вчинення злочинів.....	21
---	----

Біж О.О.

Кримінальна міліція в справах дітей як суб'єкт протидії насилству в сім'ї.....	26
---	----

Благута Р.І., Красницький І.В.

Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: проблеми співвідношення та застосування.....	30
--	----

Буткевич С.А.	
Роль і місце підрозділів кримінальної міліції у боротьбі з використанням коштів, здобутих від наркобізнесу.....	33
Вальковець В.М.	
Взаємодія працівників оперативних підрозділів органів внутрішніх справ зі слідчим, який здійснює досудове розслідування в сучасних умовах	37
Василинчук В.І.	
Організація попередження (профілактики) правопорушень у сфері державних закупівель	42
Василькевич Я.І., Шемчук В.В., Гацелюк В.О.	
Діяльність підрозділів кримінальної міліції в умовах чинності нового Кримінального процесуального кодексу України: окремі практичні проблеми застосування законодавчих новел	45
Вербицька В.П.	
Конституційні принципи діяльності кримінальної міліції: поняття, сутність, види	52
Висоцький В.М.	
Деякі питання становлення та розвитку поняття «поліція» як державної інституції.....	56
Гаврильців М.Т.	
Діяльність кримінальної міліції у сфері охорони довкілля.....	59
Гапчич В.О.	
Тактика дій працівників міліції під час виявлення викрадених транспортних засобів	63
Губська А.В.	
Особливості взаємодії підрозділів ДСБЕЗ МВС України під час протидії злочинам у сфері житлово-комунального господарства.....	68
Гула Л.Ф.	
Організована злочинна група як об'єкт оперативно-розшукового пізнання.....	72
Гула Н.Л.	
Окремі аспекти пошукової діяльності підрозділів ДСБЕЗ щодо виявлення злочинів у сфері цільових спеціалізованих державних фондів	76
Гурковська К.А.	
Профілактична діяльність підрозділів кримінальної міліції у справах дітей.....	80

Дараган В.В.	
Щодо обставин, які підлягають встановленню під час розслідування злочинів у сфері державних закупівель на підприємствах залізничного транспорту.....	84
Деревянко П.В., Данченко О.І.	
Негласні слідчі (розшукові) дії в процесі документування злочинів у сфері службової діяльності	88
Дитюк В.З.	
Діяльність підрозділів кримінальної міліції органів внутрішніх справ на транспорті: сучасний стан та перспективи вдосконалення	91
Єсімов С.С.	
Проблеми забезпечення законності в діяльності кримінальної міліції.....	95
Єськов С.В.	
Недоліки регламентації негласних слідчих (розшукових) дій як проблема реалізації норм КПК України в діяльності підрозділів кримінальної міліції.....	99
Жига І.П.	
Окремі напрями удосконалення інформаційного забезпечення протидії обігу на ринку України небезпечної продовольчої продукції.....	103
Йосифович Д.І.	
Діяльність підрозділів кримінальної міліції щодо профілактики корупційних правопорушень	107
Капітанчук С.А., Кондратюк О.В.	
Психологічне забезпечення оперативного впровадження у злочинні угруповання.....	111
Кара М.В.	
Сучасний стан та особливості взаємодії підрозділів карного розшуку під час протидії шахрайствам.....	118
Кіцул Ю.С., Соник Ю.І.	
Особливості здійснення профілактики правопорушень підрозділами кримінальної міліції у справах дітей	122
Когут Я.М.	
Створення поліції як етап адміністративної реформи в Україні.....	125
Коненко С.Я.	
Слідчий як суб'єкт оперативно-розшукової діяльності згідно з новим КПК України. Проблеми та шляхи їх вирішення.....	130

Користін О.Є.	
Органи внутрішніх справ у системі забезпечення економічної безпеки	136
Коряк В.В.	
Виявлення та процесуальне закріплення злочинів, пов'язаних із розкраданням бюджетних коштів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України.....	139
Кузенко У.І.	
Правові засади діяльності кримінальної міліції як суб'єкта забезпечення правоохоронної політики держави в сучасних умовах та шляхи їх удосконалення.....	142
Лісовий М.А.	
Особливості виявлення злочинів, що вчиняються у сфері земельних відносин.....	146
Лук'янова Г.Ю.	
Верховенство права як пріоритетний принцип діяльності кримінальної міліції в Україні.....	150
Луценко Б.В., Ніколайчук В.В., Пчеліна О.В.	
Особливості розслідування хабарництва.....	155
Мазур Л.А.	
Особливості законодавчого регулювання процесу протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом.....	159
Марець Б.М.	
Організація діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України щодо виявлення злочинів у сфері лісового господарства.....	163
Маркова В.О.	
Захист прав дитини у сфері незаконного обігу наркотиків в світлі оперативно-профілактичної операції «Генофонд»	167
Матейко А.П.	
Нормативно-правове забезпечення взаємодії підрозділів ДСБЕЗ та державної фінансової інспекції у протидії бюджетним правопорушенням.....	170
Меживой В.П., Меживой О.В.	
Визначення правомірності затримання осіб за підозрою у вчиненні правопорушення.....	174
Мельник О.М.	
Профілактична діяльність оперативних підрозділів ОВС в сім'ях, що характеризуються антисоціальною поведінкою	178

Нагачевський С.В.	
Удосконалення правових основ щодо оперативно-розшукової протидії злочинам, вчиненим під час здійснення державних закупівель товарів, робіт та послуг.....	180
Назар Ю.С.	
Підрозділи ДСБЕЗ як суб'єкти профілактики порушень бюджетного законодавства.....	184
Неманов А.Ю.	
Оперативно-розшукова характеристика хабарництва у бюджетній сфері	188
Омельчук О.М.	
Діяльність міліції щодо встановлення й усунення причин і умов, які сприяли вчиненню протиправної поведінки	193
Остапчук М.С.	
Взаємодія слідчого та оперативних підрозділів під час розслідування розбоїв, вчинених неповнолітніми	196
Пампура І.І.	
Діяльність кримінальної міліції щодо формування правосвідомості у неповнолітніх	200
Пахолюк О.І.	
Проблемні питання протидії кримінальним правопорушенням у небанківській фінансовій сфері.....	203
Ратнова А.В.	
ДСБЕЗ: питання недосконалості правової основи	208
Рейман В.А.	
Діяльність підрозділів кримінальної міліції щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів.....	211
Репан М.І.	
Особливості прийняття уповноваженими підрозділами органів внутрішніх справ заяв та повідомлень про насильство в сім'ї з набранням чинності Кримінальним процесуальним кодексом України	215
Рибалкін А.О., Христова Ю.В.	
Актуальні питання відповідності вимогам Конституції України процесуальних підстав проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді	219
Рубан К.П.	
Форми взаємодії підрозділів кримінальної міліції з органами досудового розслідування у кримінальному провадженні	222

Сало О.М.	
Реформування регіональних управлінь МВС України в областях.....	227
Сеник В.В., Давида В.В.	
Профілактичні заходи органів внутрішніх справ щодо протидії наркобізнесу.....	230
Січковська І.В.	
Форми взаємодії слідчого та оперативних підрозділів під час розслідування сексуальних вбивств.....	233
Скалозуб Л.П.	
Оперативно-розшукові заходи: підстави для проведення.....	236
Сливенко В.Р., Лапко О.В.	
Виявлення та припинення злочинів під час здійснення державних закупівель.....	238
Стащак М.В.	
Зміст та значення оперативного пошуку злочинів.....	242
Строїч В.В.	
Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно- розшукового запобігання створенню та функціонуванню кримінальних ринків оперативними підрозділами ОВС.....	245
Сукмановська Л.М.	
Взаємодія підрозділів кримінальної міліції з правоохоронними органами щодо протидії проявам тероризму.....	250
Тарнопольський О.В.	
Сучасний стан та особливості правового механізму протидії зловживанням із коштами спеціального фонду бюджету.....	254
Тихонова О.В.	
Організація діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення фінансової безпеки держави в умовах законодавчих змін.....	258
Тюн В.М.	
Деякі особливості об'єктів природи, які перебувають під наглядом підрозділів кримінальної міліції.....	261
Фальшовник Д.В.	
Удосконалення пошукової діяльності підрозділів ДСБЕЗ щодо виявлення рейдерства.....	265
Федчак І.А.	
Сутність та окремі заходи протидії рейдерству.....	269

Фрицька О.С.	
Принцип гласності у діяльності міліції України	273
Хараберюш І.Ф.	
Проблеми використання спеціальної техніки в умовах нового Кримінального процесуального кодексу України підрозділами кримінальної міліції	277
Хатнюк Ю.А.	
Основні принципи управління підрозділами міліції громадської безпеки та кримінальної міліції щодо забезпечення охорони громадського порядку під час проведення масових заходів	281
Черков В.О.	
Шляхи вдосконалення здійснення аналізу та оцінки оперативної обстановки підрозділами карного розшуку	285
Черней В.В.	
Запобігання підрозділами ДСБЕЗ МВС України шахрайству з фінансовими ресурсами	289
Чистолінов О.М.	
Завдання провадження за оперативно-розшуковою справою у світлі новацій законодавства	291
Шендрик В.В.	
Напрямки удосконалення законодавчих засад попередження злочинів оперативними підрозділами ОВС України	295
Якімова С.В.	
Про реформування діяльності підрозділів кримінальної міліції з метою удосконалення протидії та запобігання фінансовим злочинам і корупції	300

Розділ II

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ

Апальков М.В., Апалькова І.В.	
Окремі аспекти виховної роботи в діяльності вищих навчальних закладів системи МВС України	303
Банах С.М.	
Варіативність навичок у стрілецькій підготовці правоохоронців	308

Бортник Н.П.	
Професійна соціалізація як чинник підвищення професіоналізму співробітників кримінальної міліції	310
Булачек В.Р., Тьорло О.І.	
Вдосконалення бойової підготовки працівників міліції як один із напрямків реформування системи професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ	313
Говор Ю.О.	
До питання вдосконалення підготовки кадрів для підрозділів кримінальної міліції.....	316
Забзалюк Д.Є.	
Роль інституту капеланства у становленні особистості сучасного правоохоронця	318
Льницький В.Я., Фецин Г.М.	
Психологічні особливості професійної діяльності працівників кримінальної міліції.....	321
Йосипів Ю.Р.	
Правові та професійно-педагогічні засади здійснення підготовки працівників ОВС	324
Коваленко В.В.	
Щодо підготовки фахівців з протидії кіберзлочинності	327
Лиса М.О., Лиса Р.О.	
Психологічні аспекти підготовки працівників правоохоронних органів для застосування вогнепальної зброї в екстремальних умовах сьогодення	329
Магеровська Т.В., Неспляк Д.М., Сеник С.В.	
Проблеми професійної комп'ютерно-інформаційної підготовки курсантів у вищих навчальних закладах МВС України.....	332
Моргун М.В., Процюк О.М.	
Спеціальна операція з затримання злочинців на транспортному засобі: особливості планування і тактика проведення	337
Пекарський С.П.	
Щодо необхідності удосконалення системи підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції.....	339
Політова А.С.	
Підготовка кадрів для підрозділів кримінальної міліції в сучасних умовах	344

Пчеліна О.В., Кікінчук В.В.	
Щодо вимог до працівників підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю.....	348
Синенький В.М.	
Актуальні передумови тактико-спеціальної підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції МВС України в сучасних умовах розвитку країни.....	352
Сокол Р.В.	
Суспільно-політичні дисципліни у навчально-виховному процесі галузевих ВНЗ МВС України.....	355
Стецюк Н.В.	
Національні традиції конституційних цінностей як складова процесу підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції.....	360
Столбова В.В.	
Удосконалення професійної підготовки працівників підрозділів кримінальної міліції як складова впровадження іміджології в діяльність органів внутрішніх справ України.....	364
Сулятицький І.В.	
Окремі соціопсихологічні механізми формування правових настанов працівників кримінальної міліції.....	370

Розділ III
**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Арефьев А.Ю.	
Вопросы оперативно-розыскной деятельности в Федеральном Законе «О полиции».....	373
Биль Яцек	
Роль полиции в борьбе с коррупцией.....	376
Витяк Кшиштоф	
Система конфискации имущества.....	381
Демків Р.Я.	
Міжнародний досвід формування кадрів для підрозділів кримінальної поліції.....	386
Кіржецький Ю.І.	
Досвід Великобританії в організації протидії злочинності.....	389

Ключко В.М.	
Зарубіжний досвід кримінально-правової охорони ринку цінних паперів	392
Олійник М.С.	
Застосування критичного погляду стосовно використання та застосування норм іноземного походження	395
Petrowa I.P.	
Bundeskriminalamt deutschlans und seine aufgaben	400
Попович О.В.	
Передумови сучасного процесуального керівництва прокурора кримінальною міліцією під час досудового розслідування у Німеччині.....	405
Randjelovic D., Popovic B., Randjelovic M., Bene Z.	
Attacks and protection of internet computer network.....	408
Хомин О.Й., Бутрин О.І.	
Соціальна політика України та особливості системи соціального захисту країн Європейського Союзу	425

Розділ IV

ОКРЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ, ПРАВОВІ ТА ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Андросов С.М.	
Анализ глобализационных тенденций развития банковской системы Украины в контексте угроз национальной безопасности	429
Бондаренко В.А.	
Юридичний склад адміністративних деліктів у сфері громадського порядку	433
Босненко В.Б.	
Щодо аналізу загроз в умовах непродуктивного впливу капіталу	436
Бугаєць К.І.	
Щодо основних аспектів діяльності підрозділів фінансової розвідки	439

Бурбело О.А.	
Економічна безпека підприємств в умовах протиправного їх поглинання.....	442
Власюк А.В.	
Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері економіки.....	447
Габруський А.О.	
Особливості злочинів, пов'язаних із наданням послуг у сфері грального бізнесу, з використанням комп'ютерних технологій.....	450
Гарасимів Т.З.	
Сутність поведінки людини: деякі філософсько-правові підходи.....	452
Герич В.Й., Особа В.В.	
Деякі аспекти реформування правосуддя в Україні у висновках венеціанської комісії.....	455
Гула І.Л.	
Управління міліції міграційного контролю Міністерства внутрішніх справ України як один із суб'єктів примусового видворення іноземців та осіб без громадянства: сучасний стан та перспективи вдосконалення.....	458
Гуцуляк Ю.В.	
Зміст інституту дізнання в Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року.....	462
Дзюдзь М.С.	
Теоретичні аспекти взаємодії оперативних підрозділів Державної пенітенціарної служби України та органів внутрішніх справ у боротьбі зі злочинністю.....	465
Дідик Н.І., Гринишин М.В.	
Щодо ролі джерел адміністративного права у діяльності підрозділів кримінальної міліції.....	469
Дудинський М.О.	
Діяльність державної служби охорони при МВС України щодо кримінальних та адміністративних правопорушень.....	473
Дуфенюк О.М.	
Принципи графічного документування криміналістичної інформації.....	476
Зачек О.І., Дмитрик Ю.І.	
Розробка гарнітури для шифрування розмов по стільниковому телефону.....	481

Ковалів М.В.	
Сутність адміністративної діяльності дільничних інспекторів міліції.....	485
Ковалів М.В., Сагач А.Ю.	
Роль дільничних інспекторів міліції у розгляді справ про адміністративні делікти.....	488
Ковальчук В.П.	
Диференціація кримінальної відповідальності за створення злочинної організації.....	492
Когут В.М., Керницький І.С., Горбай О.З., Копитко М.І.	
Методи дослідження та критерії безпечності пасажирських сидінь спеціальних транспортних засобів МВС.....	494
Комісарчук Ю.А.	
Прийняття процесуальних рішень як засіб позитивної реалізації засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини	501
Кондратюк С.В., Письменний П.П.	
Українська національна ідея як стратегічний чинник контрозвідувального захисту фінансово-економічного потенціалу України.....	505
Крижанівський В.С.	
Кіберзлочинність – проблема світового масштабу.....	511
Крижановський А.С.	
Форми діяльності правоохоронних органів під час проведення виборів та референдумів в Україні	513
Кучер В.О.	
Теоретичні та практичні шляхи протидії фіктивному підприємництву в Україні	516
Лавренчук М.О.	
Загрози економічній безпеці в аграрному секторі.....	521
Лепех Ю.С.	
До питання про суб'єктів адміністративно-правового забезпечення права на житло	524
Лепський С.І.	
Використання фінансової інформації про злочини у правоохоронній діяльності	527
Лещух А.Р., Коник П.А.	
Теоретико-правова основа взаємодії підрозділів кримінальної міліції та органів місцевого самоврядування у сфері профілактики деліктів.....	530

Марко С.І., Плюсква О.В.	
Перспективи розвитку і шляхи вдосконалення законодавства про державне забезпечення безпеки суб'єктів	534
Мінка Т.П.	
Актуальні проблеми розмежування кримінальних та адміністративних правопорушень	537
Мороз О.М.	
Засади взаємодії громадських об'єднань з підрозділами кримінальної міліції в Україні	540
Мякота Є.В.	
Загальні тенденції легалізації злочинних коштів	544
Нагачевська Ю.С., Лиса Р.О.	
Реформування підрозділів кримінальної міліції у справах дітей	548
Острівна Л.В.	
Щодо особливостей участі аудиторів у механізмі протидії відмиванню коштів	552
Паславський М.І.	
Актуальність проведення досліджень у напрямі протидії організованій злочинності	555
Посполітак А.І.	
До аналізу об'єкта корупційних злочинів в органах внутрішніх справ	558
Пробко І.Б.	
Громадський порядок як об'єкт правоохорони працівників міліції	561
Пряхін Є.В.	
Структура криміналістичної тактики за новим КПК України	563
Пряхіна Н.О., Пташник-Середюк О.І.	
Неблагополучна сім'я як причина відхилень у поведінці підлітків	567
Ревак І.О., Бердніков О.О.	
Корупція як форма загрози економічній безпеці України: стан і методи протидії	569
Ревак І.О., Пиріг С.П.	
Забезпечення економічної безпеки держави	574

Римарчук Р.М.	
Сучасна структура соціально-кримінальних тенденцій і подій як складова організованого кримінального середовища.....	577
Руда О.І., Руда І.І., Портнова А.В.	
Захист спеціалізованих інформаційних систем МВС на базі аудиту безпеки.....	581
Рудий Т.В., Захарова О.В., Кулешник Я.Ф., Рудий А.Т.	
Система управління інформаційною безпекою в інформаційних системах МВС.....	585
Рудий Т.В., Карпінський В.М., Бичинюк І.В.	
Організаційно-правові засади захисту інформаційних систем підрозділів МВС.....	590
Чистоклетов Л.Г.	
Проблеми взаємодії органів внутрішніх справ із службами безпеки суб'єктів господарювання.....	594
Чорномаз О.Б.	
Кримінологічна безпека на транспорті.....	599
Шеремета І.В.	
Співвідношення кримінології та адміністративної деліктології	601
Шпак Ю.А.	
Окремі аспекти муніципальної нормотворчості та діяльність територіальних підрозділів органів внутрішніх справ України.....	605
Яремко В.Я.	
Діяльність органів внутрішніх справ на залізничному транспорті у сфері охорони громадського порядку	609
Алфьоров С.М.	
Органи внутрішніх справ як ключовий суб'єкт запобігання злочинам, що вчиняються на ґрунті расової та етнічної ворожнечі.....	612

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ
КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ВДОСКОНАЛЕННЯ**

*Тези доповідей та повідомлень учасників
Міжнародної науково-практичної конференції*

12 квітня 2013 р.

Опубліковано в авторській редакції

Комп'ютерна верстка

Г.І. Пастушок

Друк

Н.Я. Ганущак

Здано до набору 22.03.2013 р. Підписано до друку 29.03.2013 р.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умов. друк. арк. 36,74.

Тираж 100 прим. Зам. № 41-13.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.